[illegible]

№ 3625

ԼԻՐԱԿԱՏԱՐ ՎԱՐՔ
ԵՒ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՑ

Որք կան 'ի հին Տօնացուցի Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց :

Յօրինեալ հաւաքմամբ բանից ճառընտրաց մերոց և այլոց ազգաց, հանդերձ ծանօթութեամբք :

'Ի Հ. Մկրտիչ վարդապետէ Աւգերեան, յաշակերտութենէ մեծին Մխիթարայ Աբբայհօր :

Հրամանաւ Տն Տն Ստեփաննոսի Ագոնց' Աբբայի և Արքեպիսկոպոսի :

Արդեամբք ծախաւէր Մանուկ Աղայի կարնեցւոյ մահտեսի Աճատուրեան :

ՀԱՏՈՐ. Թ :

Միջոց Յիսնակաց Ը կիրակին :

'Ի Գրիգորէ սքանչելագործէ մինչև ցԵւստատիոսեանս :

1813. 'Ի ՎԵՆԵՏԻԿ. ՌՄԿԲ.
'Ի Վանս Սրբոյն Ղազարու :

4/1025

ՍԲ Գրիգոր Սքանչելագործ եպիսկոպոս
Նէոկեսարիոյ ։

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Գրիգորի Սքանչելագործի՝ Նէոկեսարու Հայրապետին ։

Ե . Մովսէսի . 24 ։ Յ . Լ . Նոյ . 17 ։ Ճառընթեր Ս . մծէ = դէ ։ Կոր . նմանայք ՚ի ներքոյ սքանչելագործին . յն . և լա . որպէս և հյ . ՚ի Ճառընթ . Ս . պծէ . լաւ մասին . և ՚ի Ճ . Կ . եէր ամեռցք . Եբրա . ածէ = աճէ . Մովսէսի . ծէ , համ ծէ ։ Եսա- . . է . 34 . և է . 14 ։ Մեծն եարաեղ . հերոնե- մոս . և այլք ։ (1)

ՍՔԱՆՉԵԼԻՆ ՚Ի ՀԱՅՐՍ, սքանչելագործ ոք հայրապետն Գրիգորիոս էր ՚ի քաղաքէն Նէոկեսարու, որ թարգմանի նոր կամ փոքր կեսարիա, յետին պոնտոսի ՚ի սահմանակցութե կապադովկիոյ, յերրորդ դարու փրկչին՝ հասեալ մինչև ՚ի ժամանակս աւրելիանոսի կայսեր՝ որ նստաւ յամի տն . 270 ։ Հեթանոս ծնողաց էր որդի, ՚ի տանէ ազնուականաց տեղւոյն . զի ՚ի սորա նախնեաց լինէր իշխան և վերակացու պոնտացւոց, որ

կարգաւորէր զՏն մինչև 'ի գամիրս, որոյ նախագահ քաղաք էր կեսարիա կապադովկացւոց. ուր եղև և ծնունդ սքանչելւոյն գրիգորի՝ որ նախ Թէոդորոս կոչիւր, յտ մծապարգև. այլ զկնի կոչեցաւ Թաւմատուրգոս, յտ սքանչելագործ. զոր մծ յորովայնէ ընտրեաց, և որոշեաց զնա՝ ոչ վս ծնական մեծութե, այլ վս երկնաւորին:

Սյ 'ի զարգացմանէ հասակին տղայութեն՝ իբրև բնաւորական բերմամբ ըն այ տեսչութեն՝ անսպասի ընտանեցաւ, և քսի ընծայեցաւ, ցուցեալ փաղփաղակի յառաջին հասակին ոպ 'ի կատարեալ հասակի եղեալ՝ բարւոք վարս և գնացս. քանզի էր հրաժարեալ յամ երկրաքարշ մտածութեց, և 'ի բաց կացեալ 'ի նորահասակ սովորութեց հասակակցացն, 'ի զբօսանաց, 'ի տեսարանաց, 'ի պաճուճեալ պատմուճանաց, 'ի փափկութեց, 'ի գինարբուաց. և փոյթ ամի յաճումն բարելաւութեց հոգւոյ: Ունէր նմ առաջին ստացուած առաքինութի՝ հաստատեալ յերկիւղն այ. և նոյին լծակից՝ իմաստութի, և ուսումնասիրութեան փոյթ. և սոցա դաստիարակ զժուժկալութին ունէր. իսկ անհպարտութի և անբարկացողութի և ընչից արհամարհանք՝ ընդաբոյս էր նր:

Որդ ոպ նահապետն աբրահամ երևելի աբարածովքս զաներևոյթ արարիչն իմաստասիրէր, և 'ի զգալեացս յիմանալին թևակոխէր, մինչև թողուլ զերկիր ծննդեան իւրոյ և զհետ երթալ կոչողին, նոյնպէս և

մեծն

մեծն Գրիգորիոս 'ի ձեռն արտաքին իմաստութեան զներքինն արծարծանէր, և հելլենական վարժիւք առ քրիստոնէութեան իմացմունս առաջնորդէր, զանհաստատութիւն արտաքնոցն իմաստից՝ շնորհօք կոչողին 'ի հաստատուն ճշմարտութիւն փոխաբերել. մինչև թողեալ զմոլորական հարց իւրոց աղանդն՝ խնդրեաց զուղիղ և զճշմարիտ հաւատս. և եկեալ 'ի խորհրդական և յանմարմնական ծնունդն մկրտութե̃ ընդ աւազանին, ոչ ոչինչ աղտ ունելով յանձնական մեղաց առ 'ի մեղացն լուացարան 'ի ներքս մատուցանել, զնոյն ինքն զք̃ս զգեցեալ լինէր 'ի մկրտութե̃։ Նա այս եղև յարքունս հասակի. յորում ժամանակի յարուցեալ գնաց յաղեքսանդրիա եգիպտացւոց յուսումն իմաստասիրութե̃. ուր առատապէս մտօք եղև կատարեալ փիլիսոփայական արուեստիւ. ը̃ նմին և հմուտ յոյժ հին և նոր կտակարանաց. քանզի ունէր միտս անհամեմատս այլոց մանկանց, որք էին ը̃մ ուստեք հաւաքեալք 'ի հելլենացւոց ուսմունս յիմաստասիրական և 'ի բժշկական։ Նա նախանձեցան ուսումնակիցք ը̃ Գրիգորի անարատ վարուն. զի առաւել քան զայլս ծերութե̃՝ զգաստութե̃ էր զարդարեալ. վ̃յ դժպհի երևէր նց̃ այնպէս տեսանել զերանելին գովելի յաչս ամենեցուն. զի մաքրագունիցն գովեստ՝ աղտեղացելոցն նախատինք լինի։ Նա զի տեսանէին զնա սրբամիտ յոյժ, խորհեցան արատ ինչ յարել յանարատն Գրիգորիոս. վարձեցին կին մի պոռ-

նիկ , և ածին յանդիման նր̃ ․ որ եկեղ̃ ասէր
ցնա 'ի Հրապարակ բազմութ̃ , թէ տուր ինձ
զոր խոստացարն զվարձ պոռնկութե̃ ։

Յայնժամ վայրի ամենեքեան՝ որ քաջ գիտակ
էին պարկեշտութե̃ սր̃յն , բարկանային կնոջն ․
իսկ ̃րն գրիգորիոս ոչ շարժեցաւ , և ոչ ա-
սաց ինչ ը̃դէմ պոռնկին կմ̃ դաւաճանողացն ․
ոչ վկայս կոչեաց , և ոչ երդմամբ զբիծն 'ի
բաց մերժեաց ․ այլ առ ոմն՝ (որ հոմանի էր
պոռնկին , և նենգութե̃ն առաջնորդ ,) ա-
սէ ․ առ զարծաթս , և հատո պոռնկին ․ զի մի
խապառ եկեալ թախանձեցուսցէ զիս ։

Եւ մինչդեռ գայր կինն՝ ունելով զարծաթն
'ի ձեռին զգին զրպարտութ̃ , լինէր յն̃յ՝ ար-
դարոյն վկայութի̃ , և զրպարտչացն յանդի-
մանութի̃ ․ զի խոկոյն ըմբռնեալ 'ի դիւէն՝
գալարէր , և օտար 'ի մարդկեղէն ձայնէ ոռ-
նալով ո̃ղ զանասուն՝ անկանէր առաջի բազ-
մութե̃ քաղաքին՝ ահաւոր և քստմնելի տես-
լեամբ , հերացն ցցուելով , և ձեռօքն ցտե-
լով ․ աչացն շրջելով , և 'ի բերանոյն փրփուր
թորեցուցանելով ։

Եւ իբրև կամէր խեղդել զնա դևն , եկեալ
̃րյն գրիգորի՝ կարդայ զանուն ̃յ 'ի վր̃ նր̃ ․
և անդէն բժշկէր 'ի դիւէն ․ ը̃ որ հիացան
ամենեքեան ։ Այս առաջին մանկութե̃ նր̃
'ի ծաղիկ հասակի սքանչելիք՝ առաւել քան
զողջախոհին յոլովեփայ ։

Արդ ը̃ արտաքին իմաստութե̃ցն անցեալ ը̃
ուսումն՝ հանդիպեցաւ ումեմն փիլիմիղիանո-
սի կմ̃ պերմելիանոսի , որ հայրենակից էր նր̃
'ի

'ի կապադովկիոյ , և զուգակրօն էր սովորու-
թեն . այն՝ որ եղև յետոյ եպս կեսարու կա-
պադովկացւոց , և զարդ այնր եկեղեցւոյ . և
հանդերձ նովաւ աշակերտեալ լինէր որոգի-
նեսի մեծի վրդպի . յորմէ ուսան որն գրի-
գորիոս և փիրմիլիանոս , և եղբայրն գրիգո-
րի աթենոդորոս՝ որ նոյնպէս եպս եղև 'ի
պոնտոս , զհմ ուսմունս քրիստոնէական ի-
մաստութե զամս հինգ . զի էր լի և կատա-
րեալ ամ գիտութբ զարմանալին որոգինէս .
այլ 'ի շարագրելն իր գիրս բազումս՝ գթեաց
և 'ի բազում իրս ։

Ընդ որոյ և երանելին գրիգոր հոգևոր իմաս-
տութբ և հանճարով առաւելեալ յամենայն
ուսմունսն՝ ոչ արժանի վարկանէր զյամելն
յաշակերտանոցինն , 'ի ժամանակին՝ յորում
ետես զնա օտարաձայն յեկեղեցւոյ . այլ էր
բաւականին իբրև զգանձս ոսկւոյ և ականց
պատուականաց ժողովել ընտրանաւ զամե-
նակատար շնորհս իմաստութե՝ դառնայր յտն
իւր ։ Իսկ որ ժողովեալ էր ամ ազգն՝ հրապու-
րելին զնա 'ի վարս ծիս արկանել ամուսնու-
թբ . զոր և ոչ լսել յանձն էառ , այլ հրա-
ժարեալ՝ ետ զինքն այ ։

Ընդ այն ժամանակս փիդիմոս եպս՝ ամա-
սիոյ մետրապօլիտ՝ յմծուստ առեալ հրաման՝
կամէր ձեռնադրել զգրիգոր 'ի քահանայու-
թի . իսկ նր լուեալ՝ փախեաւ 'ի հեռաւոր
տեղիս երից աւուրց . և փիդիմոս խնդրէր
զնա , և ոչ գտանէր . և յայսոսիկ յերկարէր
բարւոք մարտն . զի ոմն ունել ցանկայր սի-
րով ,

բով, իսկ ոմն փախչէր եւ թաքչէր յանապա-
տի յանապատ ․ ոմն մատուցանէր ա̃յ զհայց-
ուածս, զի յաջողեսցի փոյթն զօրութ̃ շնոր-
հայն ա̃յ ․ որ̃պս զի մի այնքան բարւոք անձն
դատարկ եւ անշահ մնասցէ 'ի կենցաղումս ․
Եւ ոմն ահիւ ըմբռնեալ 'ի բարձր պաշտամա-
նէ քահանայութե̃՝ ո̃չ յահաւոր եւ 'ի սարսա-
փելի խորհրդոյ, ո՛չ թոյլ տայր խորհրդոցն
հաւանել գալ յայն պատիւ ․ Այլ ա̃ծ՝ որ
փառաւորէ զորս փախչին 'ի փառաց, տես-
լեամբ ձգէր զնա 'ի նոյն հաւանութի̃ ․

Քանզի տեսանէր մեծն գրիգորիոս 'ի տես-
լեանն, զի փիղիմոս ըստ օրինի քահանայա-
պետի ձեռնադրէր զնա 'ի քահանայութի̃ եւ
յեպսկութի̃՝ եդեալ զձեռն 'ի վ̃ր գլխոյ նր̃ ․
Եւ ձայն եղեւ առ նա, կացջի՛ր գրիգորիոս 'ի
տեղւոջդ, զի ձեռնադրեսցէ զքեզ փիղի-
մոս ․ Որ եւ վաղվաղակի անդր հասանէր՝ ուր
գրիգորիոսն էր, եւ ձեռնադրէր զնա ի̃ տես-
չութե̃ն ա̃յ՝ 'ի քաղաքին, ուր հանգիպեցաւ ․
ա̃ 'ի նէոկեսարիա, (ռամկօրէն՝ նիկսար) ․
որոյ բնակիչք էին կռապաշտք ․ բայց միայն
եօթնեւտասն ոգիք գտանէին անդ քրիստո-
նեայք ․

Արդ ը̃ այնպիսի լծով մտեալ գրիգորի՝ ոչ
համարձակէր զառաջինն 'ի բանին քարոզու-
թե̃, մինչեւ ոչ յայտնեսցի նմա 'ի տ̃նէ առա-
ւելութի̃ շնորհաց իմաստութե̃ եւ հանճարոյ ․
Եւ տ̃մի հաստատէր զխորհուրդն 'ի յոյս կեն-
դանի՝ 'ի վերուստ ստուգել նմա զբան վար-
դապետութե̃ ․ քանզի էին յայնժամ ոմանք,

որք զա՟ծպաշտութե՟ն խորհուրդ այլեայլս պատմէին , և 'ի ձեռն կեղծաւորութե՟ խօսից որոգայթելով զպարզամիտսն՝ զանց առնէին զճշմարտութե՟ . վ՟ոյ հայցէր յ՟ոյ ուսանել որոշ կանոն ինչ ուղիղ հաւատոյ խոստովանութե՟ . զի զնոյն քարոզեսցէ և յայտնաբանեսցէ 'ի լուր ամենեցուն ։

Յայնժամ 'ի հսկել ն՟ր և 'ի հոգալ՝ տեսանէր 'ի տեսլեանն ծեր ոմն քահանայ վայելուչ , շնորհալից երեսօք , և հրեշտակական կարգաւոր ձևով ։ Հրաշացեալ է՟ տեսիլն և հիացեալ գրիգորիոս՝ կամէր ուսանել , թէ ո՞վ իցէ , և կամ վ՟ն էր երևեցաւ ։ Իսկ նա հեզ ձայնիւ՛ ասէր . յա՟ծայինն հրամանէն երևեցայ քեզ՝ ուսուցանել զկանոն վ՟դպուե՟ ճշմարիտ հաւատոյ . և նա խնդութե՟ և երկիւղիւ՛ լցե՟լ՝ մ՟այր տեսանել զկատարածն ։ Ապա սքանչելի ծերն մատամբ ցուցանէր նմա այլ տեսիլ ահեղահրաշ . կին մի բարի և բարեզգեաց՝ ահաւոր յոյժ շուրջ փակե՟լ պայծառ լուսով , որ փարատեաց զմթութի խորին գիշերոյ . մինչ զի անբերելի երևէր աչաց երևումն հրաշափառ տեսլեանն , թող թէ 'ի միտ առնուլ՝ ո՞ ոք իցէ ։ Յայնժամ միտ եղեալ ձայնի խօսակցութե՟ն նց՟ 'ի մէջ իւրեանց , զի յանուանէ կոչէին զմիմեանս , մայր տ՟ն , և յովհաննէս աւետարանիչ , ծանեաւ զն՟ա , թէ կինն գեղեցիկ՝ մայր տ՟ն է՝ ամենօրհնեալ կոյսն . և ծերն կի՟ երէցն՝ յովհաննէս աւետարանիչն ։

Եւ լուեալ , զի ասէր մայր տ՟ն է՟ յովհաննէս . ու-

ուստ գիտեմ զճշմարտութիւն խորհուրդն . և յով-
հաննէս առնէր պղծի , պատրաստ եմ առ-
նել ԺԲ քուսդ հրամանի ։ Եւ տասդ աւետա-
րանիչն զբանսն . և գրիգորիոս 'ի միտ էառ .
և եղև տեսիլն աներևոյթ ։ Եւ նոյն այն
վիպութիւն է (ասէ՝ որն գրիգոր նիւսացի՝
պատմօղ բանիցս) , զոր գրով եղանակեաց և
քարոզեաց երանելին գրիգորիոս յիւրում ե-
կեղեցւոյն զառաջինն . ուր և պահեցաւ այն
ձև վիպութե իբրև յոյ . որով և մնաց տե-
ղին անփորձ 'ի հերձուածոց ։ Եւ բան խոր-
հրդածութեն այս է ։

* Մի ած՝ հայր բանին կենդանւոյ , իմաս-
տութե անձնաւորի , և զօրութե և կերպա-
րանի մշտնջենաւորի . կատարեալ՝ կատարե-
լոյ ծնօղ , հայր որդւոյ միածնի ։ Մի տր ,
միայն 'ի միայնոյ , ած յայ , կերպարան (կմ
կնիք) և պատկեր ածութե , բանն (ած)
ներգործական ամի , և իմաստութի՝ եղելոցս
ամի բովանդակիչ , զօրութի (անսահմանե-
լի՝) ամ ստացականացս արարիչ (կմ համօ-
րէն արարածոյ արարչական) . որդի ճշմա-
րիտ՝ ճշմարտի հօր , անտես՝ անտեսի , և ա-
նապական՝ անապականին , անմահ անմա-
հին , և մշտնջենաւոր մշտնջենաւորի ։ Եւ
Մի հոգի որ , առ 'ի յայ զէութիւն (կամ
զգոյութիւն) ունելով , և 'ի ձեռն որդւոյ ե-
րևեալ , (և յայտնեալ մարդկան .) պատկեր
որդւոյ , կատարելոյ կատարեալ , (կամ կա-
տարեալ 'ի կատարելոյ) , կեանք՝ (և) կեն-
դանեաց պատճառ . աղբիւր որ , և սրբուի

սրբ-

որբութիւն պարզելիչ (կամ բաշխօղ) . որով
յայտնի ա՟ծ հայր՝ որ 'ի վ՟ր ա՟մի և յա՟մի , և
ա՟յ (կ՟մ ա՟ծ) որդին , որ 'ի ձեռն նորա ամե-
նայնք : Երրորդութիւն կատարեալ՝ փառօք
և մշտնջենաւորութ՟բ և արքայութ՟բ . ոչ բա-
ժանեալ և ոչ օտարացեալ , (կ՟մ անբաժա-
նելիք և անօտարանալիք) : Ոչ ապա ստա-
ցական ինչ , և ոչ ծառայ յերրորդութեան , և
ոչ 'ի ներքսածական (կ՟մ ներածական) . ոչ
թէ յառաջագոյն ոչ գոլով և յետոյ 'ի ներքս
մտեալ : Ոչ պակասեաց երբէք որդի հօր ,
և ոչ որդւոյ հոգի . (կ՟մ ոչ նուազեաց որդի
'ի հօրէ , և ոչ յորդւոյ հոգի) . այլ՝ անայլայ-
լելի և անփոփոխելի (նոյն) ինքն երրորդու-
թիւն միշտ || : (2)

Այս սքանչելի ա՟ծաբանութիւն է յա՟ծաբան
աւետարանչէ աւանդեալ սքանչելւոյն գրի-
գորի , զոր հանդիսացուցին ա՟մ ժողովք և
հարք՝ որ զկնի . առաւելա՟պս ն՟ր ժողովն նի-
կիոյ , և գրիգոր ա՟ծաբանն , և մեծն բար-
սեղ , որք գաւառակից և սահմանակից էին
սքանչելագործին գրիգորի : Նմին իրի 'ի վ՟ր
բերէ աստանօր նիւսացին . այսպէս յաղագս
այսորիկ պա՛րտ է հաւատալ . լո՛ւր յեկեղեց-
ւոյն՝ յորում բանս քարոզի . ք՟ս 'ի նէօկեսա-
րիա . յորոց նոյն ինքն տպաւորութ՟ի (ք՟ս բուն
գրչութ՟ի) երանելոյն այնորիկ ձեռին մինչև
ցայսօր պահի 'ի փառս ա՟յ՝ որ՟պս տախտակս
ա՟ծագիծս :

Յարուցեալ ապա երանելոյն գրիգորի 'ի
տեղւոջէն՝ ուր զտեսիլն ետես , համարձա-
կու-

կութ̃բ իմն և քաջալերութ̃բ առ յո̃յ՝ որպէս
քաջ նահատակ 'ի քաղաքն դիմէր, և խոր-
հէր եկեղեցի շինել. քանզի ա̃մ գաւառն և
քաղաքն և որ շուրջ զնովաւ գիւղք՝ բագնօք
և մեհենօք և արձանօք դիւաց Ճոխանային.
զի ամենեքեան փոյթ ունէին 'ի կռամոլութեն
ծանականս, և զտաճարս կռոցն պաճուճէին.
իսկ Ճշմարտին ա̃յ տաճար պատրաստեալ ոչ
ուրեք. այնպէս զօրացեալ էր անդ բռնութ̃ի
դիւաց: Այլ զոր օրինակ զօրավար Թագա-
ւորի հզօրի հալածէ զԹշնամիսն, նոյնպէս և
մեծն այն զդիւացն զգունդս հալածէր:
Քանզի գոլով 'ի Ճանապարհի՝ մինչև հա-
սեալ 'ի քաղաքն, երեկոյն 'ի վ̃ր հասանէր.
և անձրև սաստիկ եղեւ՝ 'ի մեհեանն մի մտա-
նէր հանդերձ ը̃ իւր եղելովքն. և մեհեանն
այն նշանաւոր էր, և բազում դևք 'ի նմա
բնակէին. և դիւացն կամարար աշակերտ և
սպասաւոր կայր անդ մեհենազարդ քրմն,
և 'ի ձեռն ն̃ր դիւթական և հարցականներ-
գործութիւք 'ի նմա լինէին: Իսկ մտեալ 'ի
մեհեանն մեծն գրիգորիոս հանդերձ իւրայ-
ովքն՝ սաստեաց դիւացն՝ կոչելով զանունն
ք̃ի. և նշանաւ խաչին զարհուրեցոյց ըզ-
դևսն և 'ի բաց հալածեաց. և հանէր ը̃ սո-
վորութեն իւրում զգիշերն 'ի դլուխ յաղօթսն
և յօրհնութիս ա̃յ արթնութ̃բ. և եղեալ ա-
ռաւօտին գնայր զառաջեգեալ Ճանապարհ
իւր:

Իսկ եկն քուրմն վաղիւն ը̃ սովորութեն մա-
տուցանել զոհս դիւացն, և ասէր. երևեցա-
րուք

բուք ինձ ա՟ծք և խոսեցարուք ։ Իսկ դևքն
արտաքոյ մեհենին ձայնէր՝ ասելին ․ անհնար
է մեզ 'ի մեհեանդ յայդ մտանել՝ վ՟ն 'ի դիմա
օթելոյ գրիգորի սքանչելագործի ․ զի նորա
մաքրութիւն զմեզ հալածեաց ․ իսկ քուրմն
մեհենական զ՟մ հնարս հնարէր զոհիւք և
պաշտամամբք յ՟ ախորժման դիւացն ․ այլ
ոչ լուեան դևքն սովորական դիւթութեանց և
կոչմանց ։ Յայնժամ բարկութե՟բ լցեալ մե֊
հենականն՝ գայր հասանէր մեծին գրիգո֊
րիոսի ․ և սպառնայր մատնել զնա իշխանացն ,
և թագաւորին դուշակել , թէ քրիստոնեայ
է՝ և ա՟ծոցն թշնամի , և յանդգնեցաւ յա՟ծայ֊
ին մեհեանն մտանել և հալածել զա՟ծսն ,
և խափանեաց զզօրութի՟ն նց ։

Իսկ գրիգորիոս զանմիտ բարկութի՟ն քրմին ցա֊
ծուցանէր ասելով ․ վստահ եմ 'ի ճշմարիտ
ա՟ծն՝ որ ունի հալածել զդևս ուստի՛ և կա֊
մի , և բնակեցուցանել ուր և կամի ․ որ և
քեզ եղիցի ․ զի 'ի միտ առցես զզօրութի՟ն ա՟յ
իմոյ , և զտկարութի՟ն դիւաց՝ զորս պաշտես
'ի սնոտիս ։ Օ այս լուեալ քրմին՝ կայր հիա֊
ցեալ , թէ զի՞նչ ունի առնել ։ Յայնժամ
գրէ երանելին 'ի քարտիսի հրամանական
գիր առ դևսն ․ և էր գիրն այս ինչ յ՟ նոցա
բարբառոյն ․ * Գրիգորիոս առ սատանայ ․
Մուտ ‖ ․ յ՟՝ որպէս մեկնէ գրէ ճառընտիրն ,
մուտ 'ի բագինդ յ՟ հրամանի իմոյ քոյին ըն֊
կերօքդ ։ Եւ առեալ քրմին զգիրն՝ երթայր
կարդայր 'ի վերայ բագնին ․ և նոյնժամայն
մտին դևքն 'ի մեհեանն՝ որպէս զառաջինն ։

Եւ տեսեալ և գիտացեալ մեհենականին հա-
ւատարիմ լինել զգիրն և զբանն Գրիգորի՝
՚ի զարմացման մեծի եղև ը̅ սքանչելիսն, և
ը̅ իշխանութի̅ նր̅ ՚ի վր̅ դիւացն ։

Դարձեալ պնդեցաւ զկնի Գրիգորի. աղա-
չէր ուսուցանել՝ թէ ո՞վ է ա̅ծն այն, որ զդի-
ւաց բնութի̅ ՚ի ձեռին ունի ։ Եւ յասել սա-
կաւուք մեծին Գրիգորի զբարեպաշտութե̅
խորհուրդն, խնդրէր քուրմն ՚ի նմանէ այլ
սքանչելիս տեսանել, զի եկեսցէ ՚ի ճշմարիտ
հաւատն ։ Քար մի կայր լեռնացեալ հան-
դէպ ն̅ց, զոր ոչ էր հնար ումեք շարժել,
այլ միայն ա̅յ զօրութե̅ն. արդ ասէր քուրմն
ցԳրիգորիոս, թէ հրամայեսջիր փոխել յայլ
տեղի ։ Իսկ նա ոչինչ յապաղէր ; այլ հրա-
մայեաց որ̅պս անձնաւորի՝ քարին, փոխել
յայլ տեղի՝ ուր քուրմն եցոյց. և նոյնժա-
մայն փոխեցաւ ը̅ բանին Գրիգորի. զոր տե-
սեալ քրմին՝ հաւատայ յա̅ծ ճշմարիտ ։

Եւ թողեալ զքրմութի̅, զտուն, զազգ, զինչս
և զստացուածս, գնայ զկնի մեծին Գրիգո-
րի. և առեալ տանէր զնա ՚ի քաղաքն՝ վերա-
հաչակելով զայրն, և զսքանչելիսն պատմե-
լով ։ Հեղաւ ա̅մ քաղաքն ՚ի լուր սքանչե-
լեացն. և տեսանէին զմեհենազարդ քուրմն
և զսքանչելագործն ՚ի միասին. ո՞վ իցէ ասեն
Գրիգորիոսդ այդ, զի մարդ գոլով՝ ա̅ծոց իշ-
խէ ո̅գ ծառայից, և զպաշտաւոր ն̅ց ունի զկնի
իւր. և կամէին մեծարել զնա բազմօք, և
պատուասիրել ՚ի տան ուրումն մեծի. և էր
խնդիր ՚ի մէջ ն̅ց, թէ ո՞ւր ագանիցի ։

Ա. Այլ

Այլ նա ոչ կամելով ծանրանալ ումեք՝ իբրև 'ի ծանրութեան իւրեք զանձն ազատէր . և ո՛չ իւիք պիտոյանալ ասէր , ո՛չ ընչից , ո՛չ տեղ-ւոյ , և ո՛չ տան . զի զոմն ինչ զկենցաղական ոչինչ համարէր , միայն թէ զնց փրկութիւն շահեսցի : Այլ զի՞նչ է ասէ տարակուսանքդ այդ զաւեղւոյ . ած է մեր տուն , որ 'ի ձեռն նր կեամք և շարժիմք . կամ թէ նեղիցիմք ը երկնային յարկն , և խնդրիցեմք հանգչել 'ի վր երկրի . այլ տուն մեր դուք էք 'ի քս յս , ուր 'ի ձեռն փութոյ իւրաքանչիւր ոք առաքինութեան շինի և ուղղափառ հաւատով 'ի ձեռն առաքելոց և մարգարէից . զայս փոյթ ամ ոք հոգասցի , զի մի այսպիսիքս մեզ կարևորք անպատրաստ լինիցին :

Ի խօսել նր զայսոսիկ առ բազմութիւն՝ վառեցաւ 'ի սէր նր մոսոնիոս ոմն անուն երևելի 'ի քաղաքին , և փութացաւ լինել ասպնջական մեծին գրիգորի . և հասեալ յափշտակէր յայլոց զշնորհն . և մեծաւ աղաչանօք հրաւիրէր զայրն այ 'ի տուն իւրում օթևանել . և նա ը բազում թախանձանաց նր և հաւատոյ՝ յանձն էառ պատուել զայրն մտանելով 'ի տուն նր . ուր ժողովեցան և այլ բազմութիւնք . և երանելին սակաւ ինչ խօսեցեալ , զի արևն 'ի մուտս էր , հրամայէր ա-գուն ժողով[illegible] զբանն այ :

Այլ 'ի վաղիւն ժողովեցաւ քաղաքն ամ , այրք և կանայք , ծերք և մանկունք , երիտասարդք և կուսա[illegible] , ո՞վ և փտանգեալ 'ի պէսպէս ախտից [illegible]լիճաց . զի եղ[illegible] հա[illegible]ւ նր ընդ

ա̃մ երկիրն ։ Իսկ նա 'ի մէջ հրապարակին արձանացեալ զօրութ̃բ ս̃բ հոգւոյն՝ զպէտս շնորհին բաշխէր իւրաքանչիւրոցն պատշաճապէս ․ քարոզէր զաւետարանն արքայութ̃ն երկնից , ուսուցանէր , խրատէր , և բժշկէր զախտաժէտս ։ Եւ ն̃շ խնդութ̃բ ընկալեալ զբանն , և է̃ սքանչելիսն հրաշացեալ՝ դարձան 'ի ճանապարհաց իւրեանց չարաց և 'ի սնոտեաց կռոցն ․ և այսպէս յօրինէր զամենեսեան փառաբանիչս ա̃յ , և երկրպագուս ս̃բ երրորդութ̃ն ։

Շինէր այնուհետև տուն աղօթից ․ և սեղան ուղղեալ՝ կատարէր զկենսաբեր խորհուրդն ․ և ամենեքեան ընչիւք և մարմնով առ փոյթն սպասաւորէին 'ի կանգնել զտաճար ա̃յ կենդանւոյ ․ և ա̃ծային շնորհիւ իմն կատարէր զգործն ։ Այս տաճար մինչև ցայժմ ցուցեալ լինի (ասէ Նիւսացին) ․ որ և յետ ժամանակաց վկայեցաւ յա̃յ՝ մեծին այն լինել գործ ․ քանզի 'ի սաստիկ շարժման քաղաքին՝ որ առ մերովք եղև ժամանակօք , յորժամ անպիտանացան արքունական ապարանքն , և տապալեցան այլ շինուածք քաղաքին , միայն մնաց տաճարն այն անսասանելի և անխախտելի , ո̃չ զի յայտնի երևեսցի զօրութ̃ն ա̃յ և նորին աղօթիցն գործ ։ Իսկ մեծն գրիգորիոս՝ յորժամ մկրտեաց ըզժողովուրդն , ձեռնադրեաց և զքուրմն 'ի սարկաւագ ․ և արար բազում ուղղութիս 'ի քաղաքին և է̃ ա̃մ գաւառն ։

Յաւուրսն յայնոսիկ երկուց ոմանց եղբարց

ե֊

երիտասարդաց զհայրենի ժառանգութիւն բաժանելով՝ 'ի մէջ իւրեանց՝ հակառակէին վասն ծովակի միոյ, զոր իւրաքանչիւր ոք իւր սիրէր առնել. լինէր դատաստանին տէր սքանչելագործն. երթեալ 'ի տեղին՝ զառաջինն աղաչէ 'ի խաղաղութիւն, և յայտնէ զիրաւունսն՝ նախապատիւ առնել զսէրն քան զշահս ծովակին. և ոչ լինէր լսելի աղաչանք նորա. քանզի բարբարոսք էին, և 'ի բարկութենէ յուսով շահիցն կիզուին, և 'ի պատերազմ բորբոքէին. մինչև զօր ժողովեալ իւրաքանչիւր յլ̅ ձեռամբ եղելոցն՝ բազմաձեռնութեամբ 'ի սպանումն միմեանց խորհէին. և 'ի վաղիւն հանդերձեալ էին յիրեարս յարձակիլ պատերազմաւ ։ Նայր յեզր ծովուն այրն Աստուծոյ, և հսկէր զգիշերն, և զՄովսեսի սքանչելագործութիւն 'ի ջուրսն ցուցանէր. ոչ հարմամբ գաւազանի յերկուս բաժանեաց զծովն, այլ ամենևին ցամաքեցոյց. զի գտաւ յառաւօտուն ծովն չոր անթաց. մինչ զի և ոչ 'ի փորձածոյն ունէր մասն խոնաւութեան. զի խորք էին ծովուն ։ Իսկ այսպէս 'ի խաղաղութիւն զպատերազմն փոխեաց, և ծանոյց զեղբայրութեան բնութիւն 'ի բարիս սքանչելեօք. և որ երբեմն ծով էր, յաւուրս նիւսացւոյն փոխադրեալ էր 'ի բնակութիւն, յանտառս և յարտավարս դաշտաց և 'ի խորաձորս՝ նշանակօք սահմանաց ծովակին ։

Գետ մի հոսի 'ի գաւառի անդ յաղբերաց հայոց լերանց՝ ը̅ ձորս վայրաբերեալ յորձանօք աճաւոր հոսմամբ. գայլ անուանի 'ի

բնակչաց Տ՟ին • որ ընդ որ անցանէր՝ մերձա-
կայից բազում աւանէր վտանգս • աւանոյր և
ագարակս և արտավարս և մարգս • և թէ-
պէտև բազում դարմանս և հնարս առնէին,
այլ օգտէին և ոչինչ • քանզի իբրև հեղեղատ
յորդեալ ը̄ ժամանակին՝ քանդէր զամ̄ ամ-
րութիւս, և ապականէր զՏ՟ն : Ս՟յ միաբա-
նեալ մարդկան՝ եկին առ ն՟րն գրիգորիոս,
և աղաչէին զնա, զի լուծցէ զվնաս գետոյն՝
որպէս և կամեսցի • և կամ հրամայեսցէ ն՟մ
թողուլ զսահմանն, և գնալ յայլ Տ՟ :
Յարուցեալ ապա նորօք հանդերձ գնաց յեզր
գետոյն • քանզի ոչ արգելուին զնա աշխա-
տութե̄ գնացք առ մարդկան օգտի • ոչ ձիով
կ՟մ իշով կ՟մ իշակխով գնաց երբէք, այլ հե-
տևակ 'ի գաւազանն յեցեալ՝ զամ̄ ճանա-
պարհ վճարէր : Հասեալ յեզր գետոյն, և
իմացեալ՝ թէ անհնար է մարդկան իմաստու-
թե̄ կ՟մ ուժոյ ելս առնել վնասուցն ն՟ր, բայց
եթէ ա՟յ զօրութե̄ն, յիշեաց զբան մարգա-
րէին, թէ սահման եդիր՝ որ ոչ անցանէ :
Զայս ասաց, և զգաւազանն 'ի խոնարհ
ցցեաց յափն գետոյն, ուր յարձակումն հո-
սանացն առնէր զվնասն :
Իսկ 'ի կալն՟ր յաղօթս առ ն՟ր հանդերձ ար-
տասուօք՝ անդէն վաղվաղակի արմատացեալ
լինէր գաւազանն, և դալարութի̄ ցուցանէր
ո՟պ զգաւազանն ահարոնի • յայնժամ ասէ ե-
րանելին ցամբոխն • մի՟ երկնչիք, զի ն՟ր հա-
ճեցաւ փակ իմն և սահման դնել յարգելումն
ջուրց • և այնպէս դառնայր ամենեքումբք
հան-

Հանդերձ 'ի քաղաքն՝ փառաւորելով զհրաշագործ տէրն ։ Իսկ արդարև ծառացեալ գաւազանն այն՝ սահման հաստատեցաւ հոսանաց • զի յայնմհետէ 'ի յորդել անձրևաց և ուղխից դարնայնոյ՝ ոչ իշխէին անցանել ըստ արմատ ծառոյն • և անուն ծառոյն է մինչև ցայժմ գաւազան գրիգորի ։ Իսկ հռչակեր ևս քան զևս անուն երանելւոյն • և նմ ուրեք ընթանայր քարոզութիւն, գործակից լինելով խորհրդոյն սքանչելիքն • և փոյթն առ քարին տարածէր առ ամենեսին, և հաւատացելոցն հաւատ աճէր և բազմանայր ։

Լինէին աղաչանք առ գրիգորիոս 'ի քաղաքէն կոմանայ՝ գալ առ նս ձեռնադրել նոցա եպս • և նա ունկնդիր եղև աղաչանաց նց • գնաց զկնի • և եղեալ առ նս՝ ետես, զի ոմն զայս, և ոմն զայն ընտրէր • այլ նա ոչ տայր զընտրութիւն՝ խնդրելով յայ յայտնել նմա զարժանաւորն • և քարոզէր ամենեցուն, թէ ոչ գեղ և հասակ, և ոչ մեծութի ազգի կմ ճոխութի բանի պարտ է խնդրել, այլ հոգի պայծառ յաչս այ՝ առաքինութբ զարդարեալ ։ Իսկ ոմն՝ որ կարծէր զինքն ընտրի կմ գլխաւոր 'ի խորհրդի, սա առաջին եղև 'ի սադրանել զայլն ոչ • քանզի յառաջ մատուցեալ ասէ եպերանօք • զի եթէ բնաւ յառաջագոյն ընտրեալքս և երևելիքս ոչ են արժանի, և զանարգսն կամիս կոչել 'ի քահանայութի, ապա կոչեսցի աղեքսանդրոս դարբին կամ ածխագործ • եթէ նա հաճոյ է քեզ, զուգաձայն եմք նմին քաղաքս ամ ։

Իսկ որըն ոչ արհամարհեալ զայրն յիշատա-
կեալ, ո՞վ է ասէ այս աղեքսանդրոս՝ զոր ա-
սէքդ. յայնժամ մի ոմն յորոց մերձն կային,
կատականօք 'ի մէջ ածէ զաղեքսանդրոս,
փերևեթեալ զգեստուք և անշուք կերպա-
րանօք, և ձեռքն և երեսքն և այլ մարմինն
աղտեղեալ 'ի գործելեաց և 'ի կայծականց
հրոյն. և էր ծիծաղելի ամենեցուն և գձուձ:
Իսկ մեծն գրիգորիոս ծանեաւ ազդեցութբ
հոգւոյն՝ թէ ո՛րպիսի ոք էր այրն. որ ո՛չ առ
վտանգի տնանկութե կենցաղոյս եկեալ էր
յայն արուեստ, այլ վս առաքինութե և օգտի
տնանկաց. ապա թէ ոչ՝ իմաստասէր էր
այրն, ոպ և յետոյ իրքն ծանուցին:
Յայնժամ նա զանխլանալ ջանայր, և 'ի
վերջ քարշէր զինքն. զի ոպ զառաքինութին
ծածկէր անարգ կերպարանօք, այսպէս և
անարժան վարկանէր զինքն: Այլ գրիգո-
րիոս հրամայէր յառաջ ածել զայրն, և յայտ-
նէր զնր ծածուկ վարսն յայտնեալ նմա յայ.
ապա ակնարկէր սպասաւորացն, որք տարեալ
լուացին զաղեքսանդրոս, և մեծին հանդեր-
ձիւք վերարկեալ ածին ըստ հրամանին. յայն-
ժամ հայեցեալ ամենեցուն հանդերձ նոքօք՝
որք ընտրեալքն կարծէին, զարմանք կալան
զամենեսեան վս ընտրութե առնն:
Ասէ ցնս գրիգորիոս. զի՞ զարմանայք. ոչ-
ինչ նորագոյնս հանդիպեցայք աղեքսանդրի,
որ ծանօթ է ամենեցուն ձեզ. այլ զգայութբ
խաբեալք ոչ գիտէիք յիրաւունս բարւոյն
դարձուցանել զդատաստանն այ. զի մարդ
հայի

հայի յերեսս, իսկ ած 'ի սիրտն ։ Օ այս ա-
սացեալ՝ մատուցանէ զայրն 'ի քահանայու-
թիւն և 'ի քահանայապետութիւն ձեռնա-
դրութեամբ ը կատարեալ շնորհի խորհր-
դածութն ․ և այսպէս որ յառաջագոյն ծած-
կեալ էր 'ի քս, 'ի ձեռն մեծին գրիգորի յայտ-
նեցաւ ։ Եւ որ մեծն է, զի 'ի ժամու անդ
ձեռնադրութե, կմ զկնի 'ի ձեռն տեսլեան
եղելոյ առ այլս՝ երևեցաւ 'ի վր նր շնորհք
հոգւոյն սբյ նմանութբ աղաւնոյ ․ և որք տե-
սինն զայն՝ օրհնէին զած, և ահիւ մեծաւ
ըմբռնեցան ․ և հրամայէին հնազանդ լինել
նմա ոպ քահանայի նյ և հովուի իւրեանց ։
Եւ տուեալ նմա շնորհք գիտութե, և ուսու-
ցանէր զբանն այ առաւել քան զուսեալսն ․
և զարմանային ամենեքեան ․ որ և յետոյ
յանօրինաց կռապաշտից մարտիրոսացաւ՝
հրով կատարեալ վս անուանն քսի ։
Երկուք ոմանք հրէայք կամեցան խաղ առ-
նել և խաբել զսքանչելագործն ․ մին 'ի նո-
ցանէ եղև սուտ մեռեալ ոպ յանկարծամահ,
և անկեալ դնէր 'ի կողմանէ ճանապարհին ․
իսկ ընկերն կոծէր 'ի վր մեռելոյն ողբեր-
գական ձայնիւ ։ Եւ իբրև ե այն անցանէր
առ նոքօք սքանչելագործն, վերադոչէր առ
նա ասելով ․ յանկարծակի մահ պատահեաց
թշուառականիս, և մերձ ահա կայ առ 'ի
թաղումն ․ պարգևեա առ 'ի քէն անարգա-
գոյն հանդերձիկ՝ արկանել 'ի վր դորա պա-
տանս ։ Իսկ նրն այ ոչ անտես առնէր զհայց-
ուածս հրէին ․ առեալ զարկանելին իւր՝ տա-

բաժեաց 'ի վ̃ր մեռելոյն, և ինքն զճանա-պարհ իւր գնաց : Իսկ հրեայն խնդալից ան-կանէր 'ի վ̃ր մեռելոյն, զխաղու և զծաղու բանս բարբառէր վ̃ս շահու հանդերձին · իսկ նա ոչինչ բարբառեցաւ, զի է̃ր արկման հան-դերձին եւ հոգին :

'Ի քարոզել երբեմն ս̃ըյն 'ի հրապարակի՝ մինչդեռ սքանչացեալ էին ամենեքին, ոմն 'ի մանկանց առ ընկերսն աղաղակէր, թէ ոչ յանձնէ զայսչափ ինչ առնէ վ̃դպն, այլ ոմն մերձ կալով առ նմա՝ հանէ զբանն : Իբրև դադարեաց գրիգորիոս 'ի խօսելոյ՝ ետ բե-րել զմանուկն, և առէ առ որս անդն կային · ոչ է մաքուր 'ի դիւէ մանուկդ այդ : Իսկ ա-ռեալ ս̃ըն զկտաւն՝ որ 'ի վ̃ր ուսոյն էր, մեր-ձեցոյց 'ի բերան իւր, և ընկէց 'ի վ̃ր ման-կանն · և նա սկսաւ տագնապիլ 'ի դիւէն՝ պատառելով զհանդերձսն և փրփրալով · ա-պա մատուցեալ ս̃ըն՝ դնէ զձեռն 'ի վ̃ր, և առնէ նշան խաչին · և 'ի բաց հալածէր ըզ-դեւն 'ի մանկանէն · որոյ զգաստացեալ՝ փա-ռաւորէր զա̃ծ : (3)

Արդ այնուհետև զտեղի կալեալ մեծին գրի-գորի յաթոռ իւր 'ի նէօկեսարիա, օր քան զօր ձգէր զբազումս 'ի հաւատս ճշմարտութե̃՝ զօրութ̃բ նշանաց և ա̃ծաշնորհ վ̃դպութ̃բ · մինչզի ընդ բովանդակ քաղաքն տարածեալ ա̃ծային քարոզութե̃ն՝ փոխադրեալ լինէին յամպարշտութե̃ առ բարեպաշտ հաւատն · և փոխեալ բագնացն և մեհենացն առ 'ի կռոցն պղծութե̃ և 'ի զազրալի զոհիցն, շինջանէր ա-

րևն-

րիւնհեղութն՝ որ 'ի վր բազմացն , և կեն-դանազոհութն դիւացն . և յամ տեղիս եկե-ղեցիք և աղօթանոցք վերականգնեալ լի-նէին 'ի ձեռն մեծին գրիգորի . և քրիստո-նէից խորհուրդն աճէր յոյժ յոյժ ։

Զայն լուեալ թգրին՝ ըստ ազդելոյ ումանց 'ի հեթանոսաց , բարկացաւ . դրէ առ իշխան-ձին խափանել զեկեղեցիս . և որք քի եր-կրպագեցին սմա , ըմբռնեցին և դարձցին հարկաւ 'ի հայրենական պաշտօն ։ Իբրև պատմեցաւ 'ի քաղաքին չար և անած հրա-մանն 'ի հրապարակս տարածել յիշխանաց , կամ ուրանալ զհաւատն , և կմ չարչարանս ազգի ազգի և տանջանս մահու կրել , աս-տուած լինէին անապատք , և ունայնանային 'ի բնակչաց քաղաքք և շէնք ։

Յայնժամ հայեցեալ մեծին գրիգորի 'ի մարդ-կային տկարութն , եթէ ոչ բաւեն բազումք մինչև 'ի մահ տևել , խորհրդակից լինի ե-կեղեցւոյն՝ փոքր ինչ տեղի տալ հալածչացն փախստեամբ ըստ պատուիրանին տն . և եր-թեալ բնակէր և ինքն յանապատի իւրայովքն՝ որ 'ի պէտս պաշտամանն սպասաւորէին նմ ։ Իսկ բռնաւորացն փոյթ այն էր , եթէ զե-տրդ զնա որպէս զօրավար քաջ ըմբռնել կարասցեն . և ահա ումեմն տեսեալ յամ-պարշտացն՝ գուշակէր հալածչաց զտեղին . և նա ամբոխ արարեալ և երթեալ շրջափա-կէին զտեղին և պահէին , զի մի հնար լիցի նմ փախչել ։

Իսկ գրիգորիոս տարածեալ զձեռս իւր՝ հան-

դերձ

դերձ սարկաւագաւն, որ յառաջ քրմապետն
էր, կայր յաղօթս. և անդէն անկաւ 'ի վե-
րայ արանցն անտեսուի. զի և որք յառաջն
տեսին զնս, այլ ոչ ևս տեսանէին. և յուզէին
զնմ վայրսն, ոմանց 'ի տեղին խոկ կալով,
և այլոց առ նոքօք անցանելով. և իբրև ոչ
կարացին գտանել, սքանչացեալք 'ի փա-
խուստ դարձան, և գնացին զճանապարհս
իւրեանց: Իսկ որ գուշակեացն հալածչաց,
եկեալ անկանէր առաջի սրբյն, խնդրէր թո-
ղութի յանցանացն. որ և հաւատաց յնծ և
մկրտեցաւ. և որ յառաջ հալածիչն էր՝ մի 'ի
թաքուցելոցն լինէր, և օրհնէր զնծ:
Իսկ զի ընդյերկարեցան հալածանքն, և լի
էին կապարանք և տանջանարանք, մեծն գրի-
գորիոս հանապազ հոգայր վս նց յանապա-
տին. և աղօթէր վս նց՝ ոպ մովսէս ընդէմ
ամաղեկայ վս իէլի: Որ երբեմն ընդ սուրբու-
թեն յաղօթսն նյ լցեալ հոգւոյն սբվ. մինչ
զի յայտնի եղև մերձակայիցն՝ ձայն ինչ լի-
նել առ նա յնյ. այլ ոչ լինէր նց հասու լի-
նել տեսլեանն և իմաստից ձայնին: Իսկ դա-
դարեալ յաղօթիցն՝ եկն առ ժողովուրդն,
որ կայր մեկուսի, և աւետիս տալով նց՝ վեր-
օրհնէր զնծ պայծառ ձայնիւ, պյաղթա-
կանն երգելով, օրհնեալ է տր՝ որ ոչ ետ ըզ-
մեզ 'ի յորս ատամանց նց. ընդ որ զարմացեալք՝
որք ընդ նմայն էին, ուսանել զպատճառսն ար-
ժանի լինել աղաչէին:

Իսկ առ նս. տեսանէի 'ի ժամ աղօթիցն,
զի էր 'ի հրապարակ ատենի հալածչաց երի-

տա-

տասարդ մի բարի՝ տրոադիոս (կամ տրովան- դիոսն) անուն . որոյ մարտուցեալ ընդ բանսար- կուին և ընդ դառն հալածիչսն՝ յառաջ ածաւ առ իշխանին 'ի դահճացն 'ի քաղաքին . և յետ բազում և ազգի ազգի տանջանաց՝ վկայեաց , և վերազգեցաւ զպսակն անապական . և լը- ւաւ ձայն՝ թէ դադարելոց են հալածմունքն :

Օ այս լուեալ սարկաւագն և որ ընդ նմայն էին , սքանչացան . զի այնչափ հեռագոյն գոլով 'ի քաղաքէն՝ այնպէս ստոյգ գիտաց . և ոչ անհաւատ եղեն . բայց աղաչէր զնա սարկաւագն , զի հրաման տացէ նմ երթալ 'ի քաղաքն և տեսանել : Նա ասէ . գուցէ ըմբռնեսցիս որդեակ . և նա ասէ . յուսամ յած , և յաղօթս քո՝ որ փրկէ զիս : Եւ եկն 'ի քաղաքն , և լուաւ յամենեցունց զվկայուին սրբոյ նահատակին , և զանունն նր , որպ ասաց այրն այ :

Եւ դարձաւ անդրէն աշխատեալ , և օրն տա- րաժամէր . և էին բաղանիք 'ի քաղաքին , կամեցաւ անդ ագանել զգիշերն . վնյ աղա- չէր զոմն՝ որ մերձ կայր առ բաղանիսն՝ բա- նալ նմա . և նա ասէ ցնա . ոչ է հնար ումեք 'ի գիշերի մտանել 'ի բաղանիքս , զի յետ մտանելոյ արեգականն դև ունի զբաղանիսդ և զջուրսդ որ 'ի դմա . և բազմաց անգիտու- թբ մտեալ՝ սպանեան 'ի նմին : Եւ սարկա- ւագն ոչ հաւանեալ բանից առնն՝ 'ի ներքս մտանէ 'ի հանդիստ . և ահա լսէր բազում ձայթիւնս և արհաւիրս և ողբս և չնչիւնս . հրով և ծխով լցեալ լինէր տուն բաղա- նեացն .

նեացն • և դիմացն կերպ 'ի կերպս գազանաց
և սողնոց լինելով՝ շուրջ շուրջ զմարմնով
ն͞ր գեռայլին ։

Իսկ սարկաւագն զկնիքն ք͞ի արարեալ յին-
քեան՝ արհամարհէր զպատրանս դիւաց • և
ը͞դ առաջին դուռն անցեալ՝ 'ի ներքսագոյնն
մտանէր աներկիւղ • և անդ ահաւոր և դժըն-
դակ ևս լինէր երևոյթ գազանաց դիւացն ,
մինչև շարժել և տատանել զտունն • և զյա-
տակն պատառեալ ցուցանէին , և 'ի ներ-
քուստ 'ի վեր կայծակունս արձակել 'ի ջուրն
և 'ի նոսա ։ Իսկ նա աղօթիւք և ք͞ի կնքով
հալածէր զա͞մ ցնորս երևութից • և այնպէս
հանդուցեալ զդիւէրի , և առաւօտուն ջրով
լուացեալ՝ խորհեցաւ ելանել և գնալ • և
դևն դարձեալ արգելուլ կամեցեալ՝ զդուռնն
ը͞դդէմ փակէր • իսկ նա զկնիքն ք͞ի արարեալ
բանայր զդուռն ։

Ասեն դևքն • եթէ ոչ էր վ͞ն գրիգորի՝ որ
զքեզ ա͞յ յանձնեաց , կենդանի 'ի բաղա-
նեացս ոչ ելանէիր ։ Ասէ սարկաւագն • գրի-
գորիոս՝ որ եհան աղօթիւք 'ի բագնէն ըղ-
հայրն ձեր սատանայ , որում եսն սպասաւո-
րէի , և դարձեալ եմոյծ թղթովս , նորին ա-
ղօթքն խսպառ հալածեսցէ զձեզ 'ի տեղւո-
ջէս յայսմանէ , և եղև այնպէս • մինչև զար-
մանալ բաղնեպանայն և բնակչաց քաղա-
քին • և ել համբաւս այս ը͞դ ա͞մ տ͞ն • և եկեալ
սարկաւագն պատմեաց ս͞բյն գրիգորի ։

Նա և ինքն գրիգորիոս սիրէր միշտ յանապատս
լինել յաղօթս • և 'ի ձեռն քահանայից հով-
ուէր

ունէր զժողովուրդն ի̅ն քաղաքաց քաղաքաց , որ հաւատացաւ նմ̅։ Նա և իբրև դադարեցոյց զհալածանսն աղօթիւք , իջանէր անդրէն 'ի քաղաքն , և ուսուցանէր զամենեսեան ։ Նա հրամայէր տօն կատարել ա̅մ ս̅րցն՝ որ վկայեցին , և ուրախանալ հոգևորա̅պ և ցնծալ 'ի յիշատակ ս̅ցն ․ և ոչ միայն վ̅ն ճգնելոց վկայիցն հաւատովք տօնս օրինադրեաց , այլ և ընկալեալ զայլևայլ վկայից զմարմինս՝ հանդիստ ն̅ց պատրաստէր , ամփոփելով 'ի վայելուչ դիրս ․ և կարգեաց ըստ բոլորման շրջագայութե̅ ժամանակաց զն̅ր մարտիրոսացն զարդարել զյիշատակս՝ փոխանակ ընդունայն պաշտամանցն և հեթանոսական տօնից ։

Յորս երևելի էր այն , զի յառաջին ամս քահանայութե̅ ն̅րն՝ տօն իմն ամենաժողով և ամենահրապարակ առնէին զի̅ւ ուսմ̅ն ա̅մ քաղաքն նէոկեսարու ․ և գաւառականքն միաժողով լեալ , զդէն՝ զոր տօնէին , ածօղ կ̅մ վերատեսօղ կարդայէին ․ այն է ի̅ն հելլենացւոց՝ տէ՛ս կ̅մ զևս ․ և միաբարբառ միով ձայնիւ՛ աղաղակէին ․ ով զևս տուր մեզ տեղի և ը̅արձակեա՛ ։ Օ այն իմացեալ մեծին գրիգորի՝ յղէ առ նոսա ասելով ․ տացի ձեզ տեղի , որ չէ՛ այլ երբէք լեալ ․ յայտ արարեալ՝ զի եթէ դարձցին 'ի պաշտամանէ դից , յարկ յաւիտենական տացի նոցա յա̅յ ․ ապա թէ ոչ՝ զևսն ոչ ունի առնել ն̅ց բարիս , այլ՝ չարիս ․ ո̅պ և արար իսկ , մինչև 'ի սուգ դարձուցանել զտօն ուրախութե̅ ն̅ց ։

Բան․

Քանզի նոյնժամայն անկաւ 'ի վ՟ր ն՟ր ախտ սաստիկ , որ որպէս հուր այրէր զնա , և զբա- զումս կոտորէր . զի յամ տունս տարածեցաւ ապականարար ժանտուէ ախտին ։ Այլ ե- կեալ բազմուԹիւն ապաւինեցան 'ի սքանչե- լագործ ծառայն այ , և խնդրէին հնարս փըր- կուէ . և նա գնաց զկնի ն՟ր , և մտեալ յիւ- րաքանչիւր տունս՝ աղօԹիւք փարատեաց ըղ- սաստակիչ ախտն , և բժշկեաց զն՟ս ։ և այնու խրատեալք 'ի հարուածոցն՝ դարձան 'ի ք՟ս և մկրտեցան . և 'ի ձեռն մարմնական ախ- տին՝ հոգւով առողջացան ։

Օ այսօրինակ քաղաքավարեալ մեծին գրի- գորիսի զամ ժամանակս իւր յեկեղեցւոջն այ , զոր նովաւ դարձոյց ք՟ս ած , սքանչելի լինէր բանիւք և արդեամբք ։ Եւ վ՟ս զի յա- ռաջագոյն գիտաց զփոխումն իւր , փուԹայր փոխադրել զամենեսեան 'ի կռոցն պղծուէ 'ի փրկական հաւատն ք՟սի . և յուզէր՝ եԹէ իցէ ոք մնացեալ 'ի նեոկեսարիա արտաքոյ հաւատոցն , եգիտ ոչ աւելի քան զեօԹնե- տասն անձինս , որչափ ինչ կային անդ նախ քրիստոնեայք ։ Եւ տրտմեալ երանելւոյն վ՟ս մնացելոցս այսոցիկ՝ անկանէր առաջի այ , և խնդրէր արտասուօք զդարձ մոլորելոցն . զի որ յետ ն՟ր փոխանորդեսցէ զեկեղեցին՝ մի լիցի նմ կռապաշտ տեսանել 'ի հօտի ն՟ր . և աղօԹելով վ՟ս յառաջադիմուԹե հաւա- տացելոց՝ օրհնեաց զն՟ս . և աւանդեաց զհո- գի իւր 'ի ձեռս այ ուրախուԹբ ։

Այս է առնն այ կենցաղն , և առ ած փո- խումն .

խուճն . և քանզի 'ի կեանս ձիս ոչ ստացաւ տուն և տեղի ուրեք , և ոչ յետ մահուանն ստանայր իւր տեղի առ 'ի թաղումն սեպհական . մինչ զի ոչ ինքն իսկ գուշակեաց՝ յառակս եղև ասել զսքանչելւոյն , եթէ գրիգորիս 'ի կենդանութեն ոչ անուանեաց իւր տեղի , և ոչ յետ մահուան . այլ ոչ կեանս անցոյց պանդխտութե , նոյնպէս յօտարաց տեղի թաղմամբ՝ եղև պանդուխտ և 'ի մահուան . և որպէս 'ի ստացուածոց հրաժարեաց 'ի կեանս իւր , նոյնպէս և 'ի թաղմանն 'ի զարդուց :

Զարմացի (ասէ Ճառընտիրն բանիւ նիւսացւոյն) իւրաքանչիւր. որք 'ի հանդիպելոց բանիցս . այլ մի՛ որք անհաւատացի . որպէս և տնտեսութին յայտ առնէ , ուր 'ի ձեռն նր եղև այնքան փոփոխմանց այլայլուն 'ի ստութէ 'ի ճշմարտութի . և այս որ ինչ գրեցաւն ստուգութբ , է սակաւ 'ի բազմացն . զի յոլով եցոյց սքանչելագործն զարմանալիս 'ի վր զարմանալեաց , և գերազանց առաքինութբ նահատակեցաւ . և բազում ճառս շարագրեալ յաղագս ուղղափառ հաւատոց և վարուց : Այսպ հանգստացաւ 'ի կենցաղումն . և հրաժարեալ հանգեաւ Ը ամ ազս 'ի քս յս 'ի տր մեր . որում փառք յաւիտեանս , ամէն :

ՕՐ.

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Բաղձանօք ամենեցուն ճանաչել հեղինակ բովանդակ վարուց սքանչելագործին՝ գրիգոր նիւսացւ եղբօր մեծին բարսղի. վ՟յ և գրեցաք ա՟մ աներկուանալի ա՟մ իրօք։ Եւ եթէ ճառ նիւսացւոյն ներբողական յօրինուածով կարգեալ՝ տայր մեզ դոյզն մի աշխատութիւն քաղելոյ 'ի կարգէ գովեստից զպատմական բանս, զայդ յառաջ քան զմեզ պատրաստական գործեաց ո՟մն յառաջնոց իմաստուն վկայաբանից 'ի ճառընտիրն մեր Ա. թերևս ունելով և այլուստ զայլ հեղինակս պարզ վարուց սր՟յն. և զի ոչ գտանի նմանն ն՟ր առ այլս, թերևս մերոյն գրիգորի վկայասիրի է երկասիրութի՟ւն գեղեցիկ և վայելուչ կարգաբանութ՟ք. զորոյ և մեք զհետս կալաք՝ հայելով և 'ի բնագիրն նիւսացւոյն, և 'ի թարգմանեալ օրինակն՝ որ կայ 'ի Ճառընտ. Գ։

Բաւ է միայն յառաջ բերել 'ի հաստատութի՟ւն գրելոցս ը՟ նիւսացւոյն՝ և զպանծալի բանս սր՟յն բարսղի. որ 'ի գիրս յաղագս հոգւոյն սր՟յ, գլ. ԻԹ. այսպէս խօսի. * Ո՞ր
,, դիցուք զգրիգորիոս մեծն, և զնո՞ր զձայնս. ո՞չ առա-
,, քեալս ը՟ և ը՟ մարգարէս. զայր՝ որ նովին
,, հոգւով ն՟ց շրջեցաւ, և ը՟ սր՟ցն շաւիղս յա՟մ վարս
,, իւր ընթացաւ. և զաւետարանական քաղաքավարու-
,, թե զգուշութի՟ւն յա՟մ կեանս իւր ուղղեաց։ Ես զայս
,, ասեմ իսկ. անիրաւեմք արգեօք առ ճշմարտութե՟ն,
,, եթէ ոչ ը՟ ընտանացելոցն ը՟ ա՟յ զհոգին զայն համա-
,, րեսցուք որ՝ օրինակ ի՟մն լապտեր մեծ պայծառա-
,, ցի, յեկեղեցի ա՟յ արտափայլեաց. որ և ահաւոր ու-
,, նէր 'ի հոգւոյն սր՟յ գործակցութե ը՟դէմ դիւաց զօ-
,, րութի։ Այնչափ էառ զբանին շնորհ 'ի հնազանդութի
,, հաւատոյ 'ի հեթանոսս, մինչև եօթնևտասն միայն
,, քրիստոնէայս առընկալեալ, զբոլոր ժողովուրդն՝ որ
,, քաղաքացի և որ գեղջուկ՝ 'ի ձեռն գիտութե էած առ
,, ա՟ծ։ Սա և զգետոցն հոսանս փոխադրեաց, պատ-
,, ուէր տուեալ ն՟ց յանունն 'ի մեծ քր՟ի. և զլիճն ցա-
,, մաքեցոյց՝ որ առիթն էր պատերազմի եղբարց ագա

Բ

,, հաց,

,, հաց ։ Իսկ հանդերձելոցն նախաձայնութիւնք այնպիսիք,
,, մինչև ոչինչ յետնեալ գտանիլ յայլոց մարգարէից ․
,, և ամենևին իսկ յերկար լինել զաւնն պատմել զպքան,
,, չելիս, որ առաւելութբ որոց 'ի նմա շնորհաց ներ-
,, գործելոց 'ի հոգւոյն՝ նմ զօրութբ և նշանօք և ար-
,, ուեստիւք, երկրորդ մովսէս 'ի նոցունց իսկ 'ի Թըղ-
,, նամեայ ճշմարտուէ կարգացեալ լինէր ։ Այսպէս 'ի
,, նմա նմ բան և գործ կատարեալ շնորհօք՝ ոպ զւյա
,, խմն ճառագայթեր, յիշատակ գերերկնային զօրուէ,
,, որ յանէրևութից զհետ երթայր նր ։ Սորայս մեծ է
,, տակաւին և այժմ 'ի գաւառականս անդ զարմանք ․
,, և անհնանալի և միշտ բարգաւաճ յիշատակն տպա-
,, ւորեալ յեկեղեցիս, յոչ իմիք ժամանակի Թարշամե-
,, լի ։ Եւ արդ ոչ զգործ ինչ, ոչ զբան, ոչ զօրինակ ինչ
,, խորհրդական, բայց զոր նց եԹող, յաւելին յեկեղե-
,, ցի ․ որոյ վս իսկ և բազում ինչ՝ յորոց առ նս կատա-
,, րին (արարողութք), անկատարք երևին վս հնաձևու-
,, Թե կարգաւորուԹեն ․ զի և ոչ իշխէին՝ ույք զյաջոր-
,, դուԹե եկեղեցւոյն տնտեսէին, յզկնի նր գիւտից
,, ընունել 'ի յաւելուած ։ Արդ մի է գրիգորի, և որ
,, այժմ գլխախօսեալ լինի ('ի հերեսիովտաց) օրինակ
,, փառաբանուէ, 'ի նր տուչուէ յեկեղեցւոջ պահել || ։
Սոյնպէս պատուով յիշատակէ զնա և 'ի ԹուղԹս իւր
ԻԷ, և ՃԴ ․ ոպ և 'ի ՃԿ ․ է՛ զի գրիգոր մեծ կոչէ, և է
զի՝ սքանչելին գրիգորիոս ․ և 'ի ՃԻ, սուրբ գրիգոր, սուրբապէս մեծ
գրիգոր ։ Եւ հերոնիմոս 'ի յիշելն զնա 'ի կարգի երևե-
լի արանց կմ եկեղեցական մատենագրաց, ասէ ․ * այլ
,, առաւել (հանդիսացեալ են) նշանք նր և սքանչելիք,
,, զոր արար յեպսուԹե 'ի մեծ փառս յօքունց եկեղե-
,, ցեաց || ։ ոպ և 'ի ԹուղԹն Հ․ կոչէ զնա * այր առա-
,, քելական նշանաց և զօրուԹեց || ․ սոյնպէս խօսին և
այլք ։

(2) Օրինակ դաւանուԹես հաւատոյ միօրինակ գտանի 'ի կարգի պատմուԹե նիւսացւոյն ․ յն ․ հյ ․ և լտ ․ որպս և առ հռուփինոսի և առ այլ մատենագիրս, որք 'ի մէջ բերեն զայն ․ Թող զդուզնաքեայ տարբերուԹս դրչաց կմ օրինակաց ԹարգմանուԹեց, զորս առաք 'ի մէջ փա-կագծի ․ մինչ զի Թէպէտև ոմանք 'ի նորաւանդից կամե-ցան ժխտել զուեսիլ սըյն, բայց զբանն ոչ ոք կարաց

 ուրա-

ուրանալ. և մեք ոչ յառանձին յայտնութեն յեցեալ՝ պաշ-
տեմք զայն դաւանութիւն անժխտելի, այլ զի ոմն հոգւով
սրբով ճանաչի գրեալ 'ի մեծէն գրիգորէ՝ նովին հոգւով
ընտրելի եղև ամ հարց և ժողովոց կաթողիկէ եկեղեց-
ւոյ: Եւ եթէ որ քաջ միտ դիցէ, տեսանէ 'ի նմին զենս
զօրաւորս ընդդէմ ամ հերետիկոսաց. միանգամայն կշտամ-
բէ զկորոյս՝ որք զեղումն հոգւոյ 'ի հօրէ և յորդւոյ, որ
յայտնապէս նշանակի աստանօր, մթագնել կամին:
Զայս ոչ ասեմ վն յաւելուածոյս՝ որ չէք 'ի բազում օ-
րինակս, * և յայտնեալ մարդկան ||, զոր յոյնք կամին
ընթեռնուլ * տիլատոն՛ դիս անթռօ՛պիս. (ՃԹ) յայտ է
,, թէ մարդկան ||, զի այդու ոչինչ շահին, այլ վասն ոչ
միտ դնելոյ նց՝ այլոց կարևոր բառից. զի հոգին սբ
կոչի * պատկեր որդւոյ, կատարելոյ կատարեալ, կմ 'ի
,, կատարելոյ կատարեալ ||. ոմ որդին ասի պատկեր
հօր և կատարեալ 'ի կատարելոյ. զոր (այլովքն հան-
դերձ) անհնար է այլազգ մեկնել, եթէ ոչ բանիւ եղ-
ման կմ անճառ բղխման: Եւ այն ես անտարակուսելի,
զի լուսաւորիչն մեր փարժեալ և ձեռնադրեալ 'ի կե-
սարիա՝ ուր առաւել հանդիսացեալ էր այս վկայութի
սքանչելագործին, նորին հետևողութ և նովին հոգւով
առաց՝ ոչ միայն զիսկ մեր փառաւորեսցուքն, այլև ըղ-
բազում բանս 'ի յաճախապատում գիրս իւր, որպէս և
զայսոսնի դաւանութի վն բղխման հոգւոյն սբյ 'ի կար-
գի պատմութե ագաթանգեղոսի:

Իսկ որ ինչ արտաքոյ այսր դաւանութե գրեալ կան 'ի
սքանչելագործէ, կմ յածին յանուն նր, եթէ ճառք և
եթէ վկայութիք հաւատոյ, չէ տեղւոյս մի առ մի նշանա-
կել և քննել. զի այդ 'ի բազմաց աշխատասիրեալ է. և
մեք ևս թէպէտև առ ձեռն պատրաստ հաւաքեալ էաք,
այլ ոչ տեսանեմք այժմ տեղւոյ յանկաւոր. պահեսցի 'ի
պէտս ածաբանութե: Յայսմ վայրի կնքեսցուք զբանս
վկայութբ գրիգորի ածաբանի, որ դհանդիսացեալ դա-
ւանութե սքանչելագործին այսպէս նշանակէ 'ի ճառն. լէ.
* Աձ զհայր, ած զորդին, ած զհոգին սբ, երիս ա-
,, ռանձնաւորութիս, ածութի մի, փառօք և պատուով
,, և էութբ և արքայութբ՝ ոչ բաժանեալ, ոմ ոմն 'ի
,, փոքր մի յառաջ ածաղգեցից իմաստասիրեաց ||: և 'ի
ճառն. է. * Ոչինչ յերրորդութե ծառայ, ոչ արարած,

,, ոչ

,, ոչ 'ի ներքսածական, լոկոյ ասել յուսեմնէ յիմաստ-
,, նոց ||:

(3) Նիւսացին յետ պատմելոյ զբժշկութն դիւահար ման-
կան ը գրելոցս՝ 'ի վր բերէ ը սովորական օրինակաց
'ի յոյն բնագրի անդ զայս ինչ. * Այլ է ամն յայնմ-
,, հետէ առ 'ի նմանէ գործեցեալ սքանչելիս անցանել,
,, երկայնագունի արդեօք լինէր շարագրութե և բանի
,, լանցելոյ քան զառաջիկայս պարապումն. այլ զմիոյ
,, կմ զերկուց յասացելոցն զնմանէ և ես յիշատակեալ՝
,, յայսոսիկ պարագրեցից զբանն ||. և այնպէս անըմի-
ջապէս անցանէ 'ի հետեւեալ պատմութիւն՝ զորս գրեցաք
մը ծաղկելոյ բարեպաշտութե, և յառնելոյ հալածանաց,
և որ 'ի կարգին:

Ուր ծանիր, զի Ծառընտ. Գ. որ է Թարգմանութիւն
բուն բանից Նիւսացւոյն, կմ յանհոգութե գրչաց՝ կմ 'ի
հնութե օրինակաց ունի յայսմ վայրի զմեծ պակասութի
երևելի հատուածոյ. իբր զի յետ պատմութե ձեռնա-
դրութեն աղեքսանդրոսի՝ Թողեալ զերկուց հրէից անցս,
և զբժշկութի դիւահար մանկան՝ հանդերձ պատմութբ
հալածանաց, անցանէ յայն տեղի՝ յորում բանք լինին
վասն մտանելոյ սարկաւագին 'ի բաղանիս. մինչ զի առ-
կրճատութեն՝ գործք սարկաւագին անկանին 'ի վր գրե-
գորի. և յայնմ հետէ շարունակին բանքն՝ համաձայն
նիւսացւոյն: Այս չէ ինչ, զի զթերին լնու մեզ յոյն
բնագիրն:

Իսկ 'ի Ծառընտ. Ա. որ ոչ է պարզ Թարգմանութե
ճառի նիւսացւոյն, այլ ուրոյն վարք՝ հետեւողութբ նր,
ոչ գտանեմ՝ արդեօք 'ի լրագոյն և 'ի հին օրինակէ՞ նիւ-
սացւոյն առեալ, եթէ յայլ հեղինակաց հանեալ, և կմ
թէ ը վարս այլոց ոմանց 'ի սէց չփոթեալ, ունի յայսմ
վայրի յաւելուած երևելի. զի զկնի բժշկութե մանկանն
դիւահարի (զոր փոքր մի այլազգ պատմէ՝ առ համաձայ-
նութե բնագրին,) 'ի վր բերէ զերկուս այլ ահագին
և դժուարալուր սքանչելիս, անդ՝ ուր նիւսացին ըստ
այժմու օրինակաց՝ կամաւ զանց առնել կամեցաւ ըղ-
բաղմութբ այլ ևս սքանչելեաց: Արդ մեզ ամայ առանց
երաշխաւոր լինելոյ ստուգութե կմ անստուգութե՝ դնել
զբանս Ծ. Ա. ստորանոր. զի զկնի պատմութե երկուց
հրէիցն՝ և դիւահար մանկան, ունի այսպէս.

* Ըմբռնեալ զնա երբեմն դատաւորացն, և հրամայե֊
,, ցին չքացուցանել բաղանիս սաստիկ ջերմութ. զի զօքն
,, կորուսցեն. և մերկացուցեալ խորհեցան ընկենուլ 'ի
,, ներքս: Եւ կացեալ մերձ առ լոգանալին՝ առնէր զնշան
,, խաչին. և յանծային զօրութեն տեսիլ նոր և չքնաղ ե֊
,, րևեալ. քանզի փոխարկեալ գումբէթաձև շինուածն՝
,, առ հիմունս խոնարհէր, ոչ գլորգլմամբ, այլ՝ փոխ֊
,, մամբ. Է որ հիացեալ ամենեքին՝ արձակեցին զնքն 'ի
,, կապանացն:
,, Դարձեալ հանէր զդև մի յառնէ միոջէ. իսկ նա աղա֊
,, ղակեալ ասէր ուժգին. մի հանէր զիս 'ի բնակութեէ
,, իմմէ. ապա եթէ ոչ՝ բազում աշխատութ հասուցա֊
,, նեմ քեզ. իսկ նր սաստեալ եհան զնա յառնէն: Եւ
,, դևն երթեալ մտանէր 'ի դուստր Թդրին հռոմոց (թգ
,, հռովմայեցւոց). և աղաղակէր բերանով կնոջն, եթէ
,, ոչ ելանեմ աստի, բայց եթէ եկեալ գրիգորի նէոյ֊
,, կեսարու՝ հանցէ զիս: Իսկ կայսերն լուեալ՝ վաղվա֊
,, ղակի առաքէ 'ի խնդիր նմա. և գտեալ լինէր 'ի կե֊
,, սարացւոց քաղաքին. և կայսերական հրամանաւ փու֊
,, թանակի անցուցանէին Է ծով և Է ցամաք 'ի հռոմ.
,, որոյ 'ի հասանելն՝ սաստիկ շարժեաց դևն զդուստր
,, Թդրին՝ զարկուցեալ զգետնի:
,, Իսկ մեծին գրիգորի մտեալ 'ի տուն՝ յորում էր աղ֊
,, ջիկն, տրարեալ զնշան խաչին՝ սաստէր այսոյն պղ֊
,, ծոյ, և հանէր 'ի կնոջէն. և հրամայէր անդ մնալ առ
,, դրանն: Իսկ կայսերն տեսեալ զմեծ սքանչելիսն՝ պատ֊
,, ուէր զայրն մեծապէս. և խորհեցաւ ինչ բազումս
,, շնորհել նմա. իսկ նա առեալ և ոչինչ՝ խնդրէր 'ի
,, նմանէ սիւն մի մարմարինէ լակոնացի, որ էր ըստ֊
,, ուար և երկայն յոյժ. իսկ կայսերն զարմացեալ՝ թէ
,, յինչ պէտս խնդրեաց զայն, որ անհնար է հասուցա֊
,, նել յՇն իւր, նր պնդեալ, թէ միայն տուր զխնդիրե֊
,, լին, և մի ինչ ածեր զմտաւ: 'Ի նմին ժամու հրա֊
,, մայեաց այսոյն պղծոյ՝ բառնալ զսիւնն և հասուցա֊
,, նել յՇն կապադովկացւոց. և նր առեալ դնաց. և
,, կայ անդ մինչև ցայսօր:
,, Եւ հրաժարեալ 'ի կայսերէն՝ ծովագնաց լինէր. գայ
,, մտանէ 'ի մեծ կղզին սիկիլէայ. և անդ էր լեառն
,, մի բարձր (այն է ետնա, ռամկօրէն մօնչիպէլլօ,

,, որում

,, որում և մեք ականատես եղաք՝ յամի 1809), որոյ
,, գագաթն բորբոքի (երբեք երբեք) կայծակամբք հրոյ
,, 'ի տունէ և "'ի գիշերի, և ըստ ժամու ժամու հոսումն
,, հրոյ հոսի 'ի ծայրից լերինն՝ կիզելով զամենեսեան,
,, որո́յ և հանդիպէր, առաւել 'ի ձմեռնային ժամանա-
,, կի. մինչ զի անհնար էր մարդոյ անցանել ը̃ այն տե-
,, ղին: Էր մերձ 'ի նմա եկեղեցի մի (Թերևս 'ի քաղա-
,, քի՝ որ այժմ գաւթանիխ կոչի 'ի ստորոտս լերինն).
,, յոր մտեալ մեծն 'ի ժամ՝ պատարագին զպաշտօնն կա-
,, տարել, իսկոյն կորեալ լինէր հուրն հանդէպ վկայա-
,, րանին՝ յորում էր սբ̃ն, և ձայն սաստիկ հնչման լսե-
,, լի լինէր: Իբրև տեսին արք տեղւոյն զհոսումն հրոյն
,, 'ի լեռնէն՝ բոլոր բարձեալ (կարգայլին) առմեծն գրի-
,, գորիոս, և նր̃ առեալ 'ի սպասու սեղանոյն ընթա-
,, նայր, և հրոյն ը̃դդէմ ձգէր՝ ասելով. դադարեա́ և
,, մի́ անցցես ը̃ այդ. և եղև ը̃ բանից նր̃ մինչև ցայ-
,, սօր: Յետ այսքան սքանչելեացս՝ միոյ կմ՟ երկու ա-
,, մաց (զկն. էդէ, ծր և ևս. ընթերցել էջօն, ծր ամաց)
,, ենվն նր̃ ասացեալ, զայս ևեթ պատմեցից. Քըլի տմ
,, ուրեք տարածեալ տծային քարոզուե̃ն 'ի քաղաքին ||,
և այլն՝ որ 'ի կարգի՝ յար և նման ընթացից բանից նիւ-
սացւոյն. մինչև կարծել ընթերցողին, թէ յայժմու օրի-
նակս նիւսացւոյն պակասին նախագրեալ պատմութիւք
Ձաւրնտրին. այլ զստոյգն թողումք գտանել ժամանա-
կին: Գտանես առ Սոզոմ. է. 27. յիշատակել վն̃ սբ̃յն
եպիփանու հրաշս 'ի վր̃ երկուց մուրողաց, ոմ̃ և 'ի
վարս սբ̃յն յակ. մծբ. վն̃ երկուց հրէից, իմ́ք իմ́ք
տարբերութբ̃ յանցից սքանչելագործին. նոյնպէս և
զերթալոյն 'ի հռովմ վն̃ բժշկութե̃ դիւահարի 'ի վարս
սբ̃յն տրիփոնի և այլոց ոմանց. զորս չէ́ պարտ շփոթել
ընդ միմեանս:

ԵՐԿՐՈՐԴՈՒՄՆ ՏՕՆԻ

Մեծին Նիկողայոսի Հայրապետին :

Թէպէտեւ ո՛չ յաճախեսցեն , բայց 'ի յոլովագոյն և 'ի սովորական օրինակս տօնացուցից և ճառընտրաց՝ երկրորդեալ կայ աստանօր ընդ Գրիգորի սքանչելագործի նախ քան զՄիւռոն՝ նա և անուն Նիկողայոսի Հայրապետի , որոյ առանձին տօն կատարի երկոշաբաթով զկնի . և այսմ կրկնութե̄ ո՛չ այլ պատճառ գտանեմք , բայց զի և Նիկողայոս էր սքանչելագործ՝ որպէս զԳրիգոր և զՄիւռոն , և կամ զի նոյն կարծեալ էին ընդ Միւռոնի զՆիկողայոս եպիսկոպոս զՄիւռոնեայ կմ̄ Միւռեայ . այլ յա՛յտ է ասելն Նիկողայոսի սեպհական 'ի կարգի տօնից դեկտեմբերի , վա̄յ և որոշելն 'ի կարգէ նոյեմբերի՝ որ սեպհականն է Գրիգորի : Թո՛ղ զառանչէն Գրչաց ոմանց ընդ համօրէն տպագրութե̄ . զի ոմանք ընդ Գրիգորի սքանչելագործի եդեալ են Խոստովանող Մարութայ եպիսկոպոսի զԳրիգոր Ակրականդացի , և այլք ընդ Նիկողայոսի զյիշատակ Ամբրոսիոսի եպիսկոպոսին Մեդիոլանեայ : Նաև մեզ թուի զայսպիսի խոստովանութե̄ թողուլ կարգաւորել՝ որոց անկ է , և ոչ ունել ըստ կարգի՝ պատմութե̄ Միւռոնեայ եպիսկոպոսի , որ թէպէտ և յօգուտս ամս ունէր վերածել , բայց վս̄ պահոց և միջոցի ծածկն՝ այսր է փոխադրեալ որպէս սքանչելագործ առընթեր սքանչելագործի . զի և երկոքեան ժամանակակիցք գտանին :

Կ. Ա. Ր. Բ.

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Սպիւռոնայ սքանչելագործ եպիսկոպոսին կրետացւոց ։

Հ․ օգոստ․ 9, կմ 10 ։ Յ․ օգոստ․ 8, կմ 9 ։
Լ․ օգոստ․ 8 ։ Բոլլանդեանն ակներս․ հատ․ է․
օգ․ էջ․ 342 = 346 ։ (1)

ՍՈՒՐԲՆ ԵՒ ՍՔԱՆչելագործ հայրապետն Սպիւռոն, որ թարգմանի մեռոն կամ իւղ անոյշ, եր ծննդեամբ ՚ի կրետէ կղզւոյն՝ ՚ի ռաւկիայ քաղաքէ մօտ ՚ի կնոսսոն, ծնեալ յառաջ քան զաւուրս դեկոսի կայսեր, և հասեալ մինչև յաւուրս դիոկղետիանոսի, քրիստոնեայ և բարեզգեաց ծնողաց զաւակ, դաստիարակեալ յերկիւղն ա̅յ և ՚ի վարս առաքինութ̃ե․ զոր և ը̅ ժամանակին հարկեցուցին և մուծին ՚ի կարգ̃ի ։ Եւ էր միւռոն բարեբարոյ և բարեսէր յոյժ, ողորմած և աղքատասէր․ և պարկեշտ և ա̅ծահաճոյ կարգօք միաբան ը̅ ամուսնոյ իւրում դարմանէր զերկիր կալուածոց իւրոց, և բաշխէր առատամիտս կարօտելոց ՚ի պտղոյ անտի ։ Եւ այնչափ պտղաբեր լինէր նմ̃ երկիրն, մինչև ՚ի ցորենոյ, ՚ի գինւոյ և ՚ի ձի-

Թոյ ուրախ առնել զա̃մ աղքատս կղզւոյն ․
քանզի հաւատովք և աննախանձ բաշխէր ,
և մ̃ր կրկին ևս բազմացուցանէր զարդիւնս
նր̃ , և զեղոյր 'ի շտեմարանս նր̃ ։ Եւ յաւել
մ̃ծ տալ նմա շնորհս սքանչելեաց ․ զոր ոչ
կարէր ծածկել ․ մինչ զի և անուն նր̃ կարծի
առեալ 'ի սքանչելագործութ̃ էանտի ․ քանզի
ասի 'ի յայսմ աւուրս յունաց , Թէ 'ի հանել
նր̃ երբեմն գինի յամանոյ 'ի տալ աղքատաց՝
այնչափ անուշահոտ և անուշահամ բղխեաց ,
մինչև անուն կոչել մատռուակողին մեռոն
կմ̃ միւռոն ․ ո̃պ և երբեմն ոսկի ասեն գտաւ
յամանի անդ ․ զոր բաշխեաց եղբարց ։
Մտին երբեմն գողք յագարակ նորա յարտ
սխտան ․ և մինչդեռ կամէին ժողովել , ցնո֊
րեցան և անկան 'ի մէջ փշոց ․ այլք ասեն ,
կարծէին ժողովել զսխտոն , և փուշ հաւա֊
քէին ․ և ոչ գիտացին ելանել 'ի փշոցն՝ մին֊
չև լուսացաւ ․ և ս̃բն միւռոն ետ նց̃ սխտոն ,
և արձակեաց ։ Դարձեալ եկին երկոտասան
գողք 'ի կալ նր̃ ․ և յորժամ լցին զքուրձս
իւրեանց արմտեօք կմ̃ ցորենովք , ոչ կարէին
բառնալ , Թէպէտև շատ աշխատ եղեն զգի֊
շերն ողջոյն ․ իսկ ս̃բն 'ի վ̃ր հասեալ իբրև
յանծանօԹս՝ ինքնին եբարձ և եդ 'ի վ̃ր ու֊
սոց միոյ միոյ 'ի նոցանէ ․ և պատուիրեաց մի
ումեք ասել , և ո՛չ 'ի գողութ̃ի բերել այլ ան֊
գամ ․ այլ որչափ պէտք ինչ իրաց լինիցին
ասէ , եկա՛յք առ իս , և տաց ձեզ ․ և եղեն
յայնմ տարւոջ առաւել ևս արմտիք միւռո֊
նայ ։ Բժշկեաց երանելին միւռոն և զբա֊

զում

զումհիւանդս աղօթիւք ․ զի ձեռն դնելով փարատէր զա՟մ ցաւս ․ և ուր և դնէր ձեռն կամ օրհնէր, օրհնութի՟ ա՟ն լինէր 'ի վերայ ա՟մի ։

Նաև եղև 'ի ժամանակս հալածանաց դեկոսի և վաղերիանոսի նահատակիլ բազմաց ․ ոչ փաւխանոսի կ՟մ փլաւխանոսի հռովմայ հայրապետի, բաբելայ՝ անտիոքայ, և աղեքսանդրու եճիմի կամ կեսարեայ պաղեստինու եպ՟սի, և այլոց յոլովից 'ի տեղիս տեղիս ․ ոչ և տասն վկայից 'ի կրետէ ․ զորս լուեալ և տեսեալ միւռոնի՝ 'ի նախանձ բարի վառեալ լինէր, և ցանկայր և ինքն վկայութ՟ մեռանիլ ․ այլ ա՟ր կարգեաց զնա յառաջնորդութի՟ եկեղեցւոյ ։ Քանզի յաւուրսն յայնոսիկ ձեռնադրեցին զմիւռոն՝ քահանայ, զի խնամ կալցի ժողովրդեանն ա՟յ ․ և նա լցեալ հոգւով՝ զօրացուցանէր և քաջալերէր զամենեսեան հաստատուն կալ 'ի ք՟ս, և յօժարեցուցանէր սիրով մեռանիլ 'ի սէր նորա ․ որով և բազմաց առիթ եղև վկայական պսակաց ։

Իսկ իբրև դադարեցին հալածանք, և ձեռնադրեցին եպ՟սունք 'ի տեղի կատարելոցն վըկայութ՟, միաբան կամօք բազմութե՟ կրետացւոց ձեռնադրեցաւ երանելին միւռոն յեպիսկոպոսութի՟, ոչ կարծի՝ իւրումն քաղաքի ռաւկիայ ․ այլ օծումն նո՟ր եղև 'ի կնոսսոն, որ և կնիսոն ։ Յայնուհետև առաւելեալ միւռոնի սքանչելի շնորհօք և ա՟ծային իմաստութ՟՝ առաջնորդէր հօտի իւրում յա՟մ բարեկարգութիս և 'ի ճանապարհս ա՟ծպաշտութե՟ ․

թէ. շինէր և եկեղեցիս և մատուռնս 'ի վե՛ր
սբցն ։

Այս էր վիշապ մի նշանաւոր 'ի կրետէ վնասա-
կար յոյժ բնակչաց կղզւոյն. յորմէ առաւել
իբրև յօրինակէ աներևոյթ վիշապ օձին սար-
սէին ամենեքեան, և ասէին՝ եթէ դև ինք-
նին գլխովին բնակեալ է 'ի նմա ։ Այս եղև
երբեմն անցանել սբյն միւռոնի առ նովաւ.
յայնժամ սկսաւ գազանն սոսափիլ յերե-
սաց սբյն, և ցուցանել նշանս ցաւագինս,
իբր այն թէ մի կորուսցէ զնա. իսկ երանե-
լին կնքեաց 'ի վե՛ր նորա զնշան ամենայաղթ
խաչին, և ասէ. ել 'ի տեղւոջէդ, և երթ 'ի
կորուստ, և մի՛ լլկեսցես այլ երբէք զումեք,
թող թէ վնասել. և նա սողալով եղև յան-
կարծակի աներևոյթ, և որք մերձն կային՝
համարէին տեսանել իբրև ծուխ ինչ դիւա-
կան ցնդեալ յօդս ։

Յաւուր միում կիւրակէի երթայր սբ հայ-
րապետն միւռոն երիվարաւ՝ այց առնել եղ-
բարց բնակելոց 'ի կնոսսոն քղքի, զի մի՛ պա-
կասեսցի 'ի հանդիսական պաշտամանէ ա-
ւուրն. այլ իբրև եհաս 'ի գետն՝ որ կոչէր
տրիտոն, տեսեալ զյորդուն ջուրցն՝ զի եր-
թայր որոտմամբ և գարիւ գարիւ, զտեղի
եառ և եկաց յաղօթս, և արար 'ի վե՛ր գետոյն
զնշան սբ խաչին, և մտրակեաց զերիվարն.
և ահա ընդ մխիլ իւրում 'ի գետ անդր՝ կապե-
ցաւ ջուրն. և եկաց սքանչելապէս 'ի սովո-
րական ընթացից իւրոց, տուեալ անցս սբյն
և ուղեկցաց նորա. և ոչ ոք 'ի նոցանէ դի-
տեաց,

տեսաց, եթէ զի՞նչ եղև գետն յետ անցից
նոցա. այլ գնացին զճանապարհ իւրեանց ։
Յայնմ գիշերի տեսանէր սքանչելին միւռոն
յերազի, ոպ թէ ոմն կալեալ ձեռս յետս՝
աղաչէր զնա արձակել զինքն. և իբրև զար-
թեաւ սբն, յիշեաց զարգելումն գետոյն յըն-
թացից. յայնժամ առաքեաց երկուս 'ի սար-
կաւագաց իւրոց հանդերձ գաւազանաւ իւ-
րով՝ բախել զգետն, և ասել. արձակեա՛լ ես
ո՛վ գետ, երթ գնա՛ խաղաղ յընթացս քո ա-
ւանց վնասելոյ ումեք. և եղև՝ ոպ և հրա-
մայեաց այրն այ ։

Արդ եկաց սբն միւռոն մինչև ցխորին ծե-
րութին իւր հարիւրեմեան՝ սքանչելի վարուք
և գործովք. և անխափան կատարէր ջերմ
պաշտամամբ և պայծառ տօնախմբութբ զյի-
շատակ սբց մարտիրոսաց եղելոց յաւուրս իւր
և յաւուրսն առաջինս. և զպատմութին նա-
հատակութն նց քարոզէր ամենեցուն, և տայր
ընթեռնուլ 'ի լսելիս ժողովրդեան. և 'ի
նոյն նախանձ վկայութն յորդորէր զամենե-
սին, և աղօթս առնէր ընդ ամենեցուն՝ ու-
նել մասն և բաժին ը սբսն նմ ։

Եւ իբրև անկաւ 'ի մահիճս, կարգեաց կտա-
կաւ՝ բաշխել զամ կահս տան իւրոյ աղքա-
տաց. և տուեալ ողջոյն խաղաղութե՝ որոց
մերձն կային, ասէ. Աւասիկ և ես ձեպիմ
սիրով զկնի սբց մարտիրոսաց, և առաւելա-
պէս հասանել զհետ կատարելոցն հրով՝
սբյն Լաւրենտիոսի և Անտոնինոսի. և պատ-
ուէր տամ ձեզ զյիշատակ սբցն անխափան
կա-

կատարել , և զպատմութի մարտիրոսութեցն ընթեռնուլ յիւրաքանչիւր աւուր կատարմանն . զի ամ սբք յաւուր տօնի իւրեանց առաւել համարձակութի ունին բարեխօսել առ ած վն տօնողաց իւրեանց ։

Եւ զայս ասացեալ՝ ամբարձ զաչս և զձեռս իւր ուրախութք , և աւանդեաց զհոգին իւր ՚ի ձեռս այ յամսեանն օգոստոսի՝ ՚ի վախճան երրորդ դարու . և թաղեցաւ պատուով յիւրում տապանին ՚ի կրետէ . ուր լինէին նշանք մեծամեծք զօրութք սքանչելարար այն բոլորեցունց , որում փառք յաւիտեանս . ամէն ։

Սմանէ նոյնագէն յոյնք ՚ի ժամագիրս իւրեանց՝ յօգոստ . Է . * Ն. ծայինդ Միւռոն (կամ միւռոն) զառաքինութե մեռոն բղխել՝ հոտ անուշութե բուրեցեր այն ‖ ։ Յիշատակի առ նա և այլ սք միւռոն ՚ի սեպտ . ԺԶ , կամ ԺԷ , եպս տամասայ քաղաքի ՚ի կիպրոս կղզւոջ , յառաջին կիս յերկրորդ դարու . և զնմանէ զոյգ Է նախորդի նր սբյն հերակղեդեսի եպկսի եղանակեն այսպէս . * ՚Ի խարոյկ արկել հերակլիդէս և միւռոն՝ այ պատարագեցան ՚ի հոտ մեռոնի (կամ իւղոյ անուշից) ‖ ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Պէտք էին և սբյն միւռոնի ունել զայլ ոմն նիւասցի՝ առ ՚ի գեղեցիկ կարգաւ և ներբողենիւ պանծալի ընծայեցուցանել զվարս և զսքանչելիս նր հանդոյն

սքան֊

սքանչելագործին գրիգորի ժամանակակցի նր ․ այլ ը հա-
կառակն՝ կամ՝ ՚ի կարճոյ ևեթ գրեցան վարք միւռոնի
ստուգութ , և կմ երկարապատում՝ անհեթեթ ստութ
լի ։ Զերկարն զայն և զանպիտանն՝ լաւ է , զի մեք ոչ
ունիմք ․ զոր յիշատակէ պլինիոս բոլլանդեան իբրև գործ
ումանց անոճ և տգէտ արանց , և յառաջ բերեալ զմասն
ինչ՝ անարժան համարի զամբողջն առաջի դնել ․ և չեն
ինչ զարմանք , զի երևին ծնունդք սնոտիաբանից կրե-
տացւոց ․ զորոց յայտնի է վկայութ պօղոսի առ ՚ի քեր-
թողէ , եթէ * կրետացիք հանապազստութք չարաճր-
,, ճիք || , ևն ։ Իսկ զհամառօտն և զստուգագոյն աւան-
դութն գտանեմք ՚ի Հ․ որոումյար և նման գտանի այն՝
զոր տպագրէ նա ինքն պլինիոս , առեալ զօրինակն ՚ի
դրատանէ վեննայու՝ ՚ի մատենէ անտի , զոր առաքեալ
է կայսրն յանտոնէրպիա ը խնդրոյ բոլլանդեանց , փո-
խագրել և անդրէն դարձուցանել զսկզբնագիրն ․ որ ա-
սի լինել հին ձեռագիր կոստանդնուպօլսոյ՝ ՚ի գրոց ու-
րումն աւգեր կմ աւկեր կոչեցելոյ անդ ։ Իսկ թէ զինչ
ինչ թեթև տարբերութք կայցեն ը այն օրինակ , կմ ը
Ց․ և ը Հ , և թէ որպէս ուղղագրէ պլինիոս զսխալանս
ինչ այնր օրինակի՝ յորոց առաւել ազատ է մերն , ոչինչ
կարևոր տեսաք ՚ի նշանակել ․ զի մի յաւելաբանութիւ
կրթեսցուք ոչ զայլսն ։

Մ՝իայն կամեցաք տեսանել անձամբ իրս իրս յանհարա-
զատ օրինակն ըարձակ՝ առ ՚ի նշանակ խարդախանաց
նր ․ յորոց մի է և տեսիլ իմն ընծայեալ սբյն միւռոնի ,
զոր կրճատելով քաղէ պլինիոս ը վեր ՚ի վերոյ իմաստից․
ոչ թէ անդրէաս և յովհաննէս առաքեալք ցուցեալ
իցեն նմա զտեսարան վիճակի հանդերձելոց , զգոգն
աբրահամու , և զբազում օթևանս ՚ի քնէ նշանակեալս
՚ի վարձ իւրաքանչիւր ըստ գործոց , և զքաղաքն այ
ամենահրաշ վայելչութ , և զեօթն լիճս դժոխոց շինելոյ
այլի աշխի տանջանարանօք ը գործոց իւրաքանչիւր
մեղաւորաց ․ զի յայսպիսիս յորժամ ոք զբուն դրեալն
ընթեռնու , դիւրաւ իմանայ կամ զանկեղծութ և կամ
զխարդախութի գրչին ։ Նոյն վկայաբանն վկայէ զանձ-
նէ , թէ զմարմին սբյն տեսեալ իցէ անապական ՚ի տա-
պանի նր՝ յետ երկերիւր ամաց վախճանի նր ․ որ ոչ
տանի ինչ հակառակութի ։

ՎԿԱՑ.

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Յուլիանեայ կուսի, և որոց ընդ նմա ։

Հ. դեկտ. 20 ։ Յ. և ըստ եղլ. դեկտ. 21 ։ Լ. փետր. 16 ։ Դ̃աւըն. Ա. ոծը = ոհէ ։ Բոլլանտ յունվանեա. 'ի Բ̃ հատ. փետր. եր. 868 = 886 ։ Մետափրաստ սաւր ։ (1)

Զ ՈՒԱՐՃԱԳԵՂԱՆ ՀՈԳւով և մարմնով՝ ծաղկահասակ և ծրագլուխ կոյս վկայուհին քրիստոսի Յուլիանէ էր յինքնակալութե Մաքսիմիանոսի կայսեր 'ի Նիկոմիդիա քաղաքէ բիւթանացւոց, դուստր ափրիկանոսի մեծի իշխանի, որ էր հեթանոս պանծացեալ 'ի կռապաշտութիւն իւր, նաև քրիստոնէից թշնամի. իսկ մայրն կիսասահման հելլենացւոց՝ միանգամայն և բարեպաշտուէ. Ո̃յ և դդուստր իւրեանց խօսեցան Եղևսիոսի առն սինկղիտիկոսի, որ էր խորհրդակից ինքնակալին, և ընդ սիրելի բարեկամն համարեալ։

Նայլ ամենապարկեշտ աղջիկն Յուլիանէ ոչ այնպիսի ինչ խորհրդովք տարուբերէր, այլ առ բարեպաշտութիւն քնադիր հաւատոցն ձկտեցուցանէր զմիտս իւր հանապազորդ՝ ու-

ունելով առաջնորդ և զօրացուցիչ զա՟ծային հոգւոյն նախախնամութիւն . և ը՟ բարի բուսոյ բնութե՟ 'ի բարիսն խորհրդածէր տեսութիս , տեսանելով զերկին և զերկիր , զօդ և զծով , զհուր և զհողմ , զլոյս և զխաւար , զշրջանս երկնային լուսաւորացն , և զփոփոխումն եղանակացն , և զզօրութիւն զա՟մ՝ որ կրին 'ի նս՟ , և 'ի խոյզ անկեալ խոհեմական իմաստութե՟՝ խնդրէր զգոյացուցիչ նց՟ . և 'ի վե՟ հասանէր ներգործական խորհրդոցն ա՟յ , ըստ գրեցելումն՝ թէ երևելի արարածովքս աներևոյթքն ա՟յ իմացեալ տեսանին ։

Այլ այս բան միշտ և հանապազ լինէր արմատացեալ 'ի միտս մարգարտագունին յուլիանեայ . և սէր ա՟ծային զնովաւ շրջապատեալ՝ մի ա՟ծ խոստովանէր , և զնա արարիչ երկնի և երկրի ասէր լինել . և նմա միայնոյ երկրպագանէր , և ոչ սնոտի կռոց . զի զն՟ ասէր ոչ երբէք առ ա՟ծս կալցի յուլիանէ ։ Այլ 'ի մօրն թոյլ տալով՝ ծածուկ 'ի հօրէն՝ ընտելացեալ առ քրիստոնեայս , հասու լինէր ա՟մ ճշմարտութե՟ . վս՟ զի առաւօտ լուսոյ ծագեալ էր նմա 'ի վերին օգնականութե՟ն , և գրգայր 'ի վե՟ նր՟ հոգին ճշմարտութե՟ , և զխղճս բաղձանաց վերին երանութե՟ն յոգի նորա տրամադրէր ։

Այնուհետև յա՟մ երկրաւոր պատաղմանց 'ի բաց հրաժարեցուցանէր զանձն երանելի կոյսն՝ հետևեալ լինէր անդադար 'ի տաճարն ա՟յ առ 'ի յաղօթս յարաճիգս , յունկնդրութի և յընթերցումն ա՟ծային գրոց , և յուսումն

սուրբն վարդապետաց՝ որ 'ի ժողովուրդսն քարոզէին. և 'ի տան սքանչելի քաղաքավարութեան՝ պաճօք հանդերձ անցուցանէր զժամանակն. և այնպէս ա̃մ կրթանօք բարեպաշտութեան պարունակեալ պարսպէր զանձն իւր սրբուհի կոյսն. և ամրապատ վահանօք հոգւոյն աղխէր զըզգայարանսն ընդդէմ դիմամարտ չարին, և տենչայր ծարաւի ոգւով 'ի հաճոյս երկնաւոր փեսային գտանիլ:

Այլ քանզի և Եղևսիոս 'ի հարսանիս փութայր, ստէպ պատգամաւորս առաքէր վասն բանիցս այսոցիկ. քանզի ինն ամաց էր յուլիանէ՝ յորժամ խօսեցեալ եղև 'ի ծնողացն. և այլ ևս ինն ամ սպասեալ մնայր Եղևսիոս. մինչև եղեն կուսին ամք ութևտասն (2). և չառնոյր յանձն հոգեհրաշ իսկուհիս այս զառաջարկութի խորհրդոց երկրաւոր փեսայի. վն զի ջերմեռանդն բաղձանօք ցանկացող լեալ յո̃ի՝ պատճառանօք 'ի բաց դարձուցանել հնարաւորէր զառաքեալսն առ նա, ասելով ցԵղևսիոս, մի փութար առնել զհարսանիսդ. գիտեա՛ զայս ստուգապէս, եթէ ոչ է հնար հասանել քեզ ինձ, եթէ ոչ յառաջագոյն զեպարքոսական իշխանութի̃ն առցես 'ի թագաւորէն:

Զայս ասէր, զի թերևս ոչ կարասցէ նա ձեռն արկանել յիրն յայն, և ինքն պատճառ ունիցի առ 'ի մերժել զամուսնութի̃ն Եղևսիոսի. ապա եթէ առցէ և զայն իշխանութի̃, զայլ պատճառ պատրաստեալ էր 'ի վ̃ր բերել, մինչև զմտածմունս նորա՝ որ յաղագս

ամուսնութե՟, կորուսցէ անյիշելի, և մի՛ կո-
րուսցէ զհոգի իւր . և զայս խորհուրդս ծած-
կեալ ունէր 'ի սիրտ իւր մեծահռչակ աղ-
ջիկն :

Այլ զի Եւլեսիոս սաստիկ սիրով հարեալ էր յաղջիկն, զի յոյժ պարկեշտ և անհամեմատ գեղեցկութ՟ էր զարդարեալ, որ քան զօր մաշեալ առն ցանկութ՟ օրիորդին՝ շարժէ զքաղաքն և զմեծամեծս թ՟գւորական պաղատանն . մինչև բազում ոսկւով և արծաթով գնել զեպարքոսութ՟ին . և փաղփաղուկի արձակեալ աւետաւորս առ աղջիկն՝ ազդ առնէր նմա զգերապայծառ ճոխուն փեսայացելոյն իւրոյ . այլև պահանջէր 'ի նմանէ զհարսանիսն իսկ և իսկ կատարել :

Յայնժամ երանելին կոյսն հարկաւորապէս յայտնէ զխորհուրդն նմա, պ՟խնի առնելով եկելոյն առ նա այսպէս . երթայք ասացէք Եւլեսիոսի եպարքոսի այսպէս, թէ այդ փառք և մեծութիք բաւական են՝ պատճառք բարւոյ մեզ լինել ը՟ այսմ կենացս . այլ թէ դու իմոյն ոչ երկիր պագանիցես Այ՟ն, և խոստովան լինիցիս այժմ՝ զոր ես պաշտեմ, խնդրեմ դու քեզ զայլ ոք ամուսին . քանզի յուլիանուհի ոչ հաւանի բնակակից լինել այնմիկ, որ ոչ իցէ գտեալ 'ի քրիստոնէական հաւատս . և եթէ զայս ասէ ոչ արասցէ, գնասցէ՛ ը՟ այլ ումեք զուգեսցի :

Իսկ առաքեալքն գնացին պատմեցին մի ը՟ միոջէ զբանս զայս Եւլեսիոսի . և նա 'ի տագնապի եղեալ տրտմութ՟՝ կոչէր զհայր նր՟, և

պատմէր զՔմ. եւ ըն բանին խառնէր սպառ-
նալիս մեծամեծս ։ Իսկ նոր լուեալ եւ ՚ի դո-
ղումն հարեալ՝ անգիտանալ զինքն այնր իրի
խոստովանէր. եւ դառնայր ՚ի տուն իւր սըր-
տաբեկեալ եւ թախծեալ անձամբ. եւ վաղ-
վաղակի ոչ դառնութբ եւ ոչ բարկութբ կամա-
ւէր ըն կոյսն, կասկածելով՝ զի մի յանկար-
ծակի գրգռեալ եւ ներկեալ այսպիսի բա-
նիւք՝ գտանիցի անզեղջ ։

Ապա յաւէտ իմն հեշտաբար եւ հայրական
խնամածութեամբ մերձ կոչեալ առ ինքն
զյուլիանէ, գիրկս արկեալ զպարանոցաւն
համբուրէր, եւ ասէր. ասա ինձ դուստր իմ
սիրելի, եւ լոյս խնդալի աչաց իմոց, սակս
որոյ իրի ՚ի հարսանիս ոչ յօժարանաս, եւ զե-
պալքոսն մերժես ։ Այլ բանքն այն իբրեւ
զթոյն օձի համարեցան ՚ի լսելիս կուսին. եւ
պխնի եւ ասէ. դադարեա հայր իմ յայդմ
բանէ. քանզի երդնում ՚ի յոյսն իմ ՚ի տր յս
քս, եթէ ոչ նախ պաշտաման իմոյ հաւա-
տասցէ, եւ ոչ ամուսնութե իմոյ լինիցի հա-
ղորդ. քանզի զիարդ լինիցի այդ, զի մարմ-
նով մի իցեմք, եւ հոգւով թշնամիք ։

Յայնժամ ցասումն մեծ եւ սաստիկ ըմբռնէր
զհայրն. եւ անտանելի վշտով լցեալ՝ ասէ
ցդուստրն. ո՛վ դու յիմարեալդ եւ ՚ի ներքոյ
անկեալդ դիւական պատրանաց, ցանկացող
ուրեմն ես տանջանաց եւ բմ սաստից մահու.
երդուեալ իմ յանմահ եւ ՚ի մեծագոյն ածսն
յապողոն եւ յարտեմիս, զի գազանաց եւ շանց
զմարմինդ քո տաց ՚ի կերակուր ։ Իսկ երա-
նե-

նելի վկայուհին ասէ ․ և զի՞ յապաղես ․ ե-
կեսցէ՛ն շունք , բերցի՛ն գազանք , և ամ տե-
սիլք տանջանաց մահու ․ փոխանակ միոյ՝
բազումք ․ զի ես ուրախ եմ բազում անգամ
մեռանել վ՟ն ա՟յն իմոյ , և բազում փոխարի-
նաց ակնունել 'ի նմանէ ։

Դարձեալ ահագինն այն և գազանացեալն
հայր կուսին՝ անպարտելի գտեալ զնահա-
տակն , 'ի բաց թողոյր վաղվաղակի զանհե-
զութի՟ և զխոշորութի՟ սրտին , և յառաջին
հնարս գայր ողոքանաց՝ նենգաբարոյն ․ քան-
զի հայրենի գութն և կրօնիցն ցասումն յեր-
կուս բաժանէին զնա , և զանազան առնէին
զբնութի՟ն ․ վ՟յ հաւանական սուտակասպա-
սութ՟ զրոյց իմն առնէր զիրացն , և գրգա-
նօք աղետական սիրոյ փութայր ածել զնա
'ի կամս իւր ։

Իսկ բարունակն ա՟ծային և մեծ մարտիրո-
սուհին՝ բարբառ իմն այսպիսի լի համարձա-
կութ՟ արձակէր ասելով ․ միթէ և դու քոյո՟ց
նմանես աստուածոցն , զի ականջս ունելով՝
ոչ լսես , և աչս ունելով՝ և ոչ տեսանես ․ ո՞չ
ապաքէն երդմամբ զբանն հաստատեցի , ե-
թէ ոչինչ է իմ ելևսիոս , եթէ ոչ հաւանեսցէ
երկիրպագանել ք՟ին իմոյ ։ Օ այս իբրև ա-
սաց նահատակուհին , բարկացաւ հայրն , և
մատնեաց զնա 'ի բանտ մինչև ցերեկոյ ․ և
'ի գիշերի դարձեալ եբեր զնա առ ինքն , զի
փորձեսցէ՝ եթէ թուլացա՞ւ 'ի մտաց անտի
իւրոց , եթէ ոչ ։ Իսկ երանելի նահատակն
աղաղակէր առ նա՝ ասելով ․ ո՞չ զոհեցից

կռոց, և ոչ երկիր պագից դրօշելոց. ոչ եղէց սպասաւոր և պաշտօնատար դիւաց. զՔս միայն պաշտեմ, և նմա միայն երկրպագանեմ. որ արարիչ է երևելեաց և աներևութից, և տուիչ հոգւոց ամ մնեղեաց:

Որդ իբրև գիտաց հայր նր, եթէ հատաւ խափանեցաւ առ նմա սուտակասպասութին և սպառնալիքն, մրրկեալ խորհրդով չարի, և ծարաւեալ արեան նր իբրև զգազան չար՝ 'ի բաց մերկացաւ զհայրենի ողորմութեանն գութն: և այնչափ անհնարին գանս էարկ զմարմնով կուսին, մինչև զարմանալ ամենեցուն ընդ տևել ոգւոյ նր 'ի նմա: Իսկ ապա մատնէր զնա 'ի ձեռս եպարքոսին եղևսիոսի, որում և խօսեալն էր իսկ. զի որպէս և կամեսցի՝ արասցէ ընդ նմա:

Իսկ արդ քանզի արհամարհել փեսայն զարհամարհօղ իւր հարսն դատել հանդերձեալ էր, և այն զի զիշխանութի թագաւորական հրամանաց ունէր, բորբոքէր սաստմամբ սպառնալեաց, և կրճտէր զատամունս, ոչ վն նորոգին հաւատոցն միայն, այլև վն անարգանացն՝ որ 'ի նմանէ: Իսկ եղև իբրև ածին մուծին զնա յատեան դատաստանին, և կացուցին առաջի նր, յայլ ընդ այլոյ միտս զառածանէր եպարքոսն. զի գեղեցկութի կերպարանաց չքնաղ կուսին զաչս ամենեցուն շլացուցանէր. ևս առաւել բեկանէր զսիրտ իշխանին. գթայր և նր բարքն 'ի կերպարանէն, շիջանէր ցասումն, և խորհէր ընտանեցուցանել զթշնամանօղն իւրոյ մեծութեն. և

քաղց-

քաղցրագոյն և կակղագոյն խոնարհութե՟ պագշոտութե՟ ասէր ցնա ․ հաւանեա՛ց ինձ ով գեղեցկագոյնդ և հանճարեղդ 'ի կանայս , և մի՟ զայդպիսի հրաշատեսիլ տիպ պատկերի տար յապականութիւն մահու ․ և եթէ ա՟ծոցն ոչ կամիցիս զոհել , և ոչ մեք 'ի վ՟ր քո հասուցանեմք բռնութի՟ ․ լուր միայն ինձ , և զամուսնութի՟ ինձ խոստացի՛ր ․ և ոչինչ նուա՛զ արարից զքեզ 'ի դշխոյական փառացն այնոցիկ , որ կայսերական թագի՛ զուգաւորեալ են ը՟ ինքնակալ թագաւորին ։

Առ այսոսիկ ետ պ՟խնի վկայուհին , և ասէ ․ ոչ փառք և ոչ մեծութի՟ բոլոր աշ՟խի հրապուրել զիս ը՟ առն կռապաշտի լինել ․ ոչ բանտ և ոչ տանջանք և ոչ նոյն իսկ մահ հաւանեցուցանէ զիս ամուսնանալ ը՟ քեզ , եթէ ոչ 'ի միասին ը՟ ք՟րին իմ եղիցիս , և ա՟ծային մկրտութե՟ն կատարեալ գտցիս ։ Ասէ եպարքոսն Եղեւսիոս ․ և զայդ ևս արդեօք կատարէի ով սիրեցեալդ 'ի կանայս , եթէ ոչ անհնարին վիշտք և սպառնալիք կային 'ի վ՟ր ․ զի եթէ այդպիսի բան հասանէ յունկն թ՟գրին , ոչ միայն 'ի պատուո՛յ զրկիցիմ , այլև զառն պատուհասի՛ և անողորմ մահուա՛մբ եղանիցեմ 'ի կենցաղոյս ։

Ետ պ՟խնի կոյսն ազնուական և իմաստուն , և ասէ ․ եթէ դու յառժամանակեայ և 'ի մահկանացու թ՟գւորացդ՝ որ մարմնոյ միայն ունին իշխանութի՟ և ոչ հոգւոյ , այդպէս սոսկաս և զարհուրիս երկիւղի՛ , ես զանմահ և զբոլորից թագաւորն և զտէրն ա՟մ ընչից և

հոգւոյ 'ի բաց դնիցեմ, և անարգողացն զնա և ուրացողացն յամուսնութիւն ածեալ լինիցիմ. ոչ թուեսցի քեզ մեծ թշնամանք, եթէ ոք անցեալ 'ի ծառայից քոց կին յաղախնայց առ թշնամիսն քո՝ սիրելուն ստասցի ընդ նմ, և 'ի զուգաւորնակուէն և յամուսնուէն մերժեսցի: Արդ այսուհետև մի խաբիր, և մի կարծեսցես զիս բանիւք հաւանեցուցանել. որում անհնար է լինել. այլ թէ ախորժես զիս քեզ կենակից լինել, մատիր առ ածն իմ, և հաղորդ լեր հաւատոյս իմոյ. ապա եթէ ոչ՝ աւասիկ եմ պատրաստ 'ի հուր, 'ի սուր, 'ի գերանս, 'ի յօշուածս անդամոց. և զոր այլ ինչ ածես 'ի վր իմ, զայն ոչ գիտեմ, և ոչ վհատիմ. սպան որպէս և կամիս. 'ի կիր արկ յիս զամ մեքենայս տանջանաց՝ որ ընդ միտս քո անցանիցէ. զի դու ինձ պարծելի ես, և ամուսնութիւն քո իբրև զդժոխս համարեալ:

Զայսոսիկ իբրև լուաւ եպարքոսն, հուր առ հուր յաւելեալ՝ զբոց ցանկութեան փոխէր 'ի բորբոքումն բարկութեան. և բոլորովին արտաքոյ բնութեան լեալ՝ զվայրենական գազանացն բերէր զնմանութիւն, և հնարէր դժուարին և անհանդուրժելի հասուցանել տանջանս նահատակուհւոյն: Նախ և առաջին հրամայէր չար դահճացն լարիւք իմն քառակոյս տարածանել զնա 'ի վերայ երկրի, և կարծրագոյն արջառաջլօք և փարոյթիւք դալարօք յերկար հարկանել. մինչև լքան փատակեցան դահիճքն. այլ նա 'ի հաստատու-

միտս

միտս կայր կազմ . և զոր ինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի ։ Եւ այնպէս յերկարէին տանջանքն , մինչև մատաղ մարմին նորա արեամբ ոռոգանէր զվայրսն նմին . և երանելին յուլիանէ մռայլեալ զիգակիան ակորութի և զամօթ՝ առնաքար քաջութեամբ բարբառ արձակեր , վառեալ սիրովն երկնային ,

և ասէր .

Ո՛ որ բնակեալդ ես 'ի բարձունս՝ բոլորից արարիչ , և անքուն ակն քո հայի յամենայն ճանապարհս որդւոց մարդկան . որ քննես զսիրտս և զերիկամունս , տեսանես զյայտնիս և ըզգաղտնիս ամենեցուն . աղաչեմ և խնդրեմ 'ի քէն անքննելին և ամենազօր յամի , հայեա՛ց 'ի նուաստութիւն մարմնոյս իմոյ , և առաքեա՛ զաներևոյթ զօրութիւն հոգւոյդ սրբոյ 'ի յօգնութիւն պատրաստեալ անձին իմոյ . զի որովհետև արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ հասանել անսահման մեծութեանս այսմիկ , և գրել 'ի գիր վկայիցն՝ որք հրաւիրեալք են յընթրիս անմահ փեսայիդ , շնորհեա՛ զարիւն իմ լինել աւազան մկրտութեան . և զամենայն հնար մեքենայից տանջարկութեան հերքեա՛ 'ի մտաց իմոց , և արժանի արա անարատ սրբութեամբ յանդիման լինել երեսացդ քոց ։ Որովհետև կալար զձեռանէ իմմէ , և զերծուցեր 'ի ցանկութենէ խաւարասէր Ծիս , այժմ անմոլար պահեա՛ 'ի ճշմարտութեան ճանապարհի քում , և աներկիւղ 'ի լեռնացեալ բարձրացեալ կոհակաց ծածուկ ծովուս փորձութեան , յորում՝ տարաբերեալ ծփիմ . անյարկեա՛

յիս նուաստես՝ բարի յանբաւ գերակայու-
թէդ քումմէ, և տուր ինձ անվրդով անդա-
նել յանքոյթ նաւահանգիստ. մն զի քեզ
ամ ինչ կարելի է, անման և անմահիցդ թա-
թաւոր. և քեզ փառք յաւիտեանս, ամէն:
Տէր միջնորդեա նա զայս աղօթս մատուցա-
նէր, և ձեռք զաղձացն վերացեալ՝ ոչ դա-
դարէին դեռևս 'ի հարկանելոյ զամենամա-
քուր մարմինն արեամբ շաղախեալ, հրա-
մայեաց եպարքոսն դադարեցուցանել զտան-
ջանսն, և ասէ ցվկայուհին. Տուր յինէն ով
յուլիանէ, և խմացիր ճշմարտութե. զի այդ
սկսմունք են և նախերգանք առ զանազա-
նութե պատուհասիցն՝ որ կան առաջի քո.
արդ մատիր առ մեծն արտեմիս, և զոհելով
կարդա առ ապողոն, զի թողցէ զյանցանս
քո. խոնարհեա առ աթենաս, զի հաշտես-
ցի ը̅ քեզ. երկիրպագ արամազդայ, զի առ-
ցէ զքեզ 'ի սոյս պաշտաման իւրոյ. և լի-
ցիս քահանայուհի անմահիցն և մեծամեծ
ածոցն, որովք կեան և կրեն ամ արարածք
զկենդանութի: Իսկ եթէ տակաւին յամա-
ռեսցիս կալ 'ի քո անբարեսէր միտսդ, հա-
սանեն քեզ այլ ևս անհնարին վիշտք, որոց
ոչ կարես համբերել. և ծաղր լինիս բազմ-
ամբոխ ատենիս, և արհամարհեալ յամ
նահանգէս. և կամ ոչ ևս լինի քեզ հնար
կեալ և զարև տեսանել:
Պ̃ինի ետ ամենազօր վկայուհին և ասէ. ա-
րա զոր ինչ կամիս՝ ով յիմար ստուգապէս և
անիմաստ, որչափ հայրն քո սատանայ հնա-

րա-

բղխորէ 'ի սիրտ քո . Նոյնպէս և հայրն իմ երկնաւոր՝ կարծր և ադամանդեայ զհաւատս իմ հաստատեաց, և հաստատէ և ևս . քանզի իբրև երազք զարթուցելոց համարեալ են ինձ ցաւքն, զորս կրեմ վն անուան իւրոյ մեծի . և ամ եկեալքն 'ի վր իմ 'ի քումմէ բռնաւորութէդ առիթ ինձ լինին մեծ ևս փառաց 'ի հանդերձելումն . և հնարաւոր մեքենայքս դառն պատուհասիցդ՝ որովք ըզմարմինս իմ կամիս ըմբռնել, բանան ինձ զգանձս երկնայինս, և զաւանդս աներևոյթս յայտնեն, որում ծարաւի եմ յոյժ . զորոյ զտեսութի ոչ արժէ ամ տեսութի բոլոր արարածոցս . արդ ես այնմ մեծութե եմ ցանկացեալ . և յոյժ ուրախ եմ, եթէ հասուցանիցես զիս այնմ պարգևի ։

Յայնժամ 'ի ցասումն մեծ դրդեալ եպարքոսն Եղևսիոս՝ հրամայեաց կախել զնա զհերաց գլխոյ նր, և կեալ այնպէս՝ մինչև առցէ զչափ զօրութե իւրոյ ։ Արդ քանզի այնպէս կախեալ կայր յառաւօտէ մինչև յերեկոյն, մազ գլխոյն հանդերձ մորթովն 'ի բաց լինէր, և աչացն շփոթումն 'ի վր հասանէր, այնչափ ձկտեալ յօնիցն՝ մինչև վերադոյն քան զճակատն լինել . ապա հրաման տայր բռնաւորն իջուցանել զնա, և տանել կապանօք 'ի բանտ և զգուշագոյն պահել . քանզի յետ այսր ամի դեռևս ակնունէր հաւանեցուցանել զնա 'ի կամս ցանկութե իւրոյ ։

Այն իրի յետ աւուրց ինչ անցանելոյ հրաման ետ ածել զկոյսն առաջի իւր, և ասէ

ցնա

ցնս պատգշոտեալն. Հաւանեա ինձ ով Յու-
լիանէ, և լեր երանելի քան զամենայն կանայս յու-
նաց Տէրս. և մի լինիր ինձ մեղադիր յաղագս
անաչառ պատուհասիցն՝ զոր ածի 'ի վերայ քո.
զի օրէնք թագաւորացն և իրաւունք մեծացն պա-
հանջէին զայն. բայց ցաւ մեծ և աղէտ ան-
ձին իմում հասանէին սրտցաւութեամբ: Արդ
փոխանակ այնորիկ բիւր բարիս առաւելա-
պէս յինէն տեսանել ունիցիս. և այնպէս
ամենայն մեծութեամբ և բարեվայելչութեամբ Տէրս պայ-
ծառացուցից զքեզ, որպէս զի ոչ ումեք եղեալ
իցէ 'ի վերայ երկրի՝ առն կնոջ իւրում այնպի-
սի հպատակութիւն սիրոյ ցուցանել. վասն զի որ
իսկ և անձին իմոյ արարից զքեզ, և հրամա-
նատար ամենայն կայսերական պաղատանն: Արդ
մի դարձեալ թշուառացուցաներ զանձն իմ,
և մի զայդպիսի գեղեցկութիւն կորուսաներ.
թող զի և զալիս հօր և մօր քո կենդանւոյն
իջուցանես 'ի դժոխս. այլ որպէս տացի յառա-
ջագոյն, զուգաւորեալ ընդ իս օրինաւոր ա-
մուսնութեամբ, որպէս և խոսեալ իսկ ես 'ի ման-
կութենէ քումմէ. և զայլ ամենայն պաշտամունս քո
թողացուցից 'ի կամս քո:

Արդ յորժամ զայս ամենայն և առաւել քան ըզ-
սոյն խոստեցաւ եպարքոսն ընդ կուսին մեկուսի
'ի բազմաց, եւ պնդէր նը վկայուհին, և ա-
սէ. մի ակն ունիր ամենևին՝ թէ մեքենայա-
կան բանիւքդ քո կարասցես պատրել զմիտս
իմ, կամ իջուցանել յերկրաքարշ խորհուրդս
յանբաւ բարձրութենէ գերակայիցն՝ զորմէ
դիրկս արկեալ եմ. քանզի ստացայ ինձ զայն

մե-

մեծունի , որ թէ բոլոր տեսակք արարածոց շրջին 'ի բնութեն ոսկւոյ և արծաթոյ , առ այնու իբրև մէտ մի փոշւոյ համարեալ են . Հրաւիրեցայ յայն փառսն , որ բնաւին լոյս եղականացս իբրև զխաւար է առաջի նորա . խառնեցայ 'ի դասն յայն , յորմէ զմիոյ և եթ զգեղեցկունի ոչ կարեն կրել ամենայն արարածք . գտի և զայն փեսայ՝ զորոյ և զանունն ոչ բաւեն տանել երկինք և երկիր ։ Ո՜չ ասեմ քեզ համառօտաբար . դիւրին է ապառաժ վիմաց խօսել , կամ գնալ 'ի վերայ ծովու , կամ թռչիլ ձկանց ընդ ամպս երկնից , քան բանից քոց հպիլ 'ի լսելիս իմ . Զի պիղծ են յաչս իմ ամենայն կուռք հեթանոսաց և ամենայն պաշտօնատարք նոցին . և ծանր է ինձ հայիլ առ նոսա առաւել քան զմերձենալն իժից և քարբից , թող թէ խօսակից և բարեկամ նոցա լինել ։

Յայնժամ մռմռեալ եպարքոսն իբրև զառիւծ՝ հնարաւորէր կենդանւոյն կլանել զդնա . հրամայեր ձոյլս երկաթեաց բերել , և եռացուցանել զնոսա 'ի բովս դարբնաց . և մինչդեռ հրացեալ լինէին շանթքն , ետ առնուլ ունելեօք և դնել յանթս կողից նորա ատի և անտի , և զբազուկսն պրկել 'ի վերայ . և այլ երկաթս հրացեալս վարել ընդ մէջ ծընգացն և պնդել ուժգնապէս . և թողուլ այնպէս 'ի բանտին նովին կապանօք , մինչև արձակեսցէ զոգին . և զդուրսն ասէ կնքեսցէք , զի լիցի բանտն գերեզման նորա ։ (3)

Իսկ մեծ վկայուհին այն և այսմ անտանելի տանջանացս համբերեալ զօրութեամբն Աստուծոյ՝ մնայր կեն-

կենդանի․ քանզի չէր հնար ումեք 'ի հողե-
ղինացս կրել զայն և տպրել, եթէ ոչ նա-
խախնամութին այ պահէր զնա։ Արդ մինչ-
դեռ նա անկեալ կայր 'ի վր երեսաց իւրոց
'ի տան բանտին, այսպէս աղօթէր լսելի
ձայնիւ, և ասէր․ Տր ած ամենակալ՝ հզօր
և փառաւորեալ, քոյով հրամանաւդ կառա-
վարին երկինք և երկիր, և ամ որ 'ի նմ ա-
րարածք իցեն՝ քոյով ակնարկութեդ խնա-
մարկին և կան 'ի կայանի իւրեանց․ և նա-
խախնամողական ողորմուի քո հասանէ յար-
ժանաւորս և յանարժանս։ Այլ և ես անար-
ժանս ոչ եմ անյոյս եղէ 'ի յիմմէ փրկուէ,
և ոչ վհատի սիրտ իմ յամենագութ ողորմու-
թէդ․ զի փնկ ամ կենդանական մեծութես
գրգանաց և փափկութեց՝ զքեզ սիրեցի, ըզ-
քեզ ընտրեցի․ 'ի քեզ հաճեցայ, և անձ-
կալի փափաքանօք յօժարեցայ առ քեզ հա-
սանել․ վն զի դու իսկ եղեր առաջնորդ ճա-
նապարհիս այսորիկ․ և ծանուցեր զծածկել-
ածուիդ ստորինելոցս 'ի դժոխս․ զի 'ի ժա-
նիս չարաթոյն վիշապին կայի ըմբռնեալ կռա-
պաշտութբ 'ի վիհն յաւիտենական։

Արդ որովհետև զանկեալս վերածեր 'ի կեանս
անմահս, և ձգեցեր զիս 'ի հանդէս մար-
տիրոսական ասպարիսի, մի 'ի բացեայ առ-
նիր յինէն, և մի տար ապականիչ գազանին
մուտ յանդաստանս հոգւոյ իմոյ․ զրահիւք
հոգւոյն զինեալ զտկարութիս իմ, զի նետք
մուխք չարին արգելցին յինէն․ և իգական
բնութեաս տկար կարողութի վանել և հար-
կա-

կամենել զզօրութիւն սպառազինութեան թշնամ-
ւոյն • վասն զի զօրութիւն քո 'ի տկարութեան կա-
տարի ։ Թէպէտ և չեմ արժանի չարչարակից
լինել քեզ անհասանելի զօրութիւն հօր յո ,
այլ դու անարգամեծար ես և մարդասէր •
և այնչափ զօրացեալ եղև սէր քո յարարածս ,
մինչև զանեզրական և զանմահ աստուածութիւնդ
իջուցեր 'ի կերպարանս մահու ։ Իսկ արդ ըն-
կալ տէր զկամաւոր պատարագս հօտի քո , և
շնորհեա ինձ զամենայն անդամս մարմնոյ իմոյ ող-
ջակիզել առաջի քո՝ փոխանակ սիրոյ քո առ
մեզ զեղելոյ • զի ձեռքդ այդ՝ որ արար զերկիր
և պարզեաց զհաստատութիւն երկնի , ընկա-
լաւ զհարուածս բևեռացն , և խոցումն գե-
ղարդեանն կրեալ եղև 'ի կող կենարարիդ • ա-
պա որչափ ևս առաւել իմոյ մեղսասէր բնու-
թեանս պարտ է հրասուզիլ , և բաղկաց և կո-
ղից և ամենայն անդամոց գանալի վիրօք լինել •
միայն հասո զիս տէր անարատ արդարութեամբ
զկատարումն բարեաց գտանել • և օրհնեալ
է և եղիցի անուն քո յաւիտեանս ։

Իսկ մինչդեռ այս աղօթք 'ի բերան սրբուհ-
ւոյն կայր , եկն առ նա հասարակաց թըշ-
նամին և փորձիչն սատանայ 'ի կերպարանս
հրեշտակի տեառն • և իբրև զչարեկամ և զսիրե-
լի խրատ տայր նմա՝ ասելով • գիտեա՛ ով
յուլիանէ , զի յոյժ չարաչար և անհանդուր-
ժելի կազմեաց քեզ այլ ևս գործիս տանջա-
նաց եպարքոսն Եղևսիոս • այլ դու լուր խրա-
տու իմոյ • յորժամ հանեն զքեզ 'ի բանտէդ ,
ընթացեալ վաղվաղակի անկիր առ ոտս աստուածոցն,
և

և զոհեամ փութապէս՝ առժամանակ մի հա-
ճել զեպարքոսն ․ և զկնի աւուրց ինչ՝ որ՟պս
կամք քո սիրեն , այն՟պս կալ զպաշտօնս քո ։
Իսկ երանելի կոյսն խաժոռ նայեցեալ ընդ-
նա՝ ասէ ․ ո՞վ ես դու ։ Դևն ասէ ․ հրեշտակ
եմ ես՝ ո՟պ տեսանես , այ՟ն երկնաւորի ․ զի
փոյթ եղև նմա վ՟ն քո յոյժ , և արձակեաց
զիս աղդել քեզ հաւանել հրամանի իշխա-
նին ․ զի մի բազում տանջանօքն խոցոտ ա-
պականեսցի մարմին քո ․ զի ներեաց քեզ մար-
դասէր գոլով՝ վ՟ն տկարութե՟ն մարմնոյ քո ․
զի 'ի դրունս մահու հասեալ կաս ․ և ոչ է
քեզ համարեալ 'ի յանցումն ինչ , այլ՝ յար-
դարութի՟ ․ զի հրամանակատար ա՟յ լինիս ։
Յայնժամ վայրի խռովութ՟բ լի լինէր սրբուհին ,
և ահ և դողումն ըմբռնէր զմարմին նորա ․
քանզի երևեալն էր 'ի կերպարանս հրեշտա-
կի ա՟յ , իսկ խորհուրդք և բանք նորա իբրև
զթշնամւոյ արդարութե՟ ։ Յայնժամ մեծա-
պէս հեծեծանօք և դառն արտասուօք լցեալ
զաչս իւր՝ հայեցաւ յերկինս , և ասէ ․ Տ՟ր
Ա՟ծ արարիչ երևելեաց և աներևութից , զոր
ա՟մ զօրութիւք երկնից օրհնեն և փառաւորեն
և երկրպագանեն ․ յորմէ և օդային դիւացն
սարսեն բազմութիւք , և յահէ քումմէ դողան
տագնապաւ , հա՟ս յօգնականութի՟ վշտագ-
նեալ անձին իմոյ ․ և յայտնեա , թէ ո՞ ոք է՝
որ խօսի ը՟ իս զայսոսիկ ։
Իսկ մինչդեռ զայս ասէր երանելի կոյսն ,
վաղվաղակի լուաւ ձայն 'ի յերկնից՝ որ ա-
սէր ․ քաջալերեա քաջալերեա յուլիանէ , զի

ես

ես ը̃ քեզ եմ . և աջ իմ անմեկնելի ունի ըղ-
ձեռանէ քումմէ . այլ դու բուռն հար զդմա-
նէ՝ որ կայ և խօսիդ ցքեզ . քանզի տուեալ
եմ քեզ իշխանութի̃ և զօրութի̃ 'ի վ̃ր դորա .
և հարկեցո զդա ասել զճշմարիտն , եթէ ո՞
իցէ : Սա անդէն զկնի երանաւէտ ձայնիս
հրեշտակքն 'ի վ̃ր հասանէին . մինչև անճառ
լուսով լցեալ լինէր բանտն . և վաղվաղակի
լուծեալ լինէին շանթք երկաթոյ՝ որ եդեալ
էին 'ի կողսն , և 'ի ծնգացն 'ի բաց անկա-
նէին . և վէրք մարմնոյն ողջանային . և նա
յարուցե̃լ 'ի գետնոյն՝ փոհանայր զամենա-
պարգև ողորմութե̃ն բարձրելոյն :

Իսկ առ նմին զօրութ̃ին ա̃ծային՝ կարօղն յա̃մի՝
կապեալ զբանսարկու թշնամին՝ կացոյց ա-
ռաջի կուսին . զոր և մեծ վկայուհին ըմբռ-
նեալ արիապէս իբրև զծառայ չար և ստամ-
բակ , ասէ . ո՞ ոք ես դու , և ուստի՞ . և ա-
ներևոյթ զօրութ̃ին փութացուցանէր զնա՝
ասել զճշմարիտն . զի թէպէտև է ամենևին
ստասէր , սակայն խոշտանգեալ 'ի հրեշտա-
կաց՝ ասաց առ սրբուհին . Ես իշխան եմ զօ-
րու դիւաց , և սատանայ է անուն իմ . ես
եմ՝ որ ապստամբեցայ յարարչէն , և ելի 'ի
գերապայծառ բնակութ̃է իմմէ . ես էի՝ որ ե-
դէ բերան օձին , և պատրեցի զեւայ , և ետու
ադամայ անցանել զպատուիրանաւ բարձրե-
լոյն , և 'ի ձեռն իմ անէծք 'ի վ̃ր երկրի պա-
տրաստեցան . ես ուսուցի կայենի եղբայրա-
սպանութ̃ի . և զտեսակս զանազան մեղաց
ես սերմանեցի յերկիր . յերեսաց չարեաց ի-
մոց

մոյ եկն ջրհեղեղն և եբարձ զամենեսին. ես ետու շինել զաշտարակն, և յորդորեցի զամենեսին ի կռապաշտութիւն. ես շարժեցի զԻսրայէլ ի վերայ Ահարոնի, և ձուլեցի ի կերպարանս որթու զզարդ կանանց նոցա. և ածի ի միտս Նաբուգոդոնոսորայ կանգնել զպատկեր իւր. ետու և Հերովդէի առնել զմանկասպանութիւն. և Յուդայի զմատնութիւն, ապա և զխեղդումն. քանզի ընաւ ես դրդուեցի զամբոխն Եբրայեցւոց, և հաւանեցուցի զմիտս Պիղատոսի խաչել զՔրիստոս: Հալածանս յարուցի ի վերայ եկեղեցեաց, և քարկոծել զՍտեփաննոս ուսուցի. յարուցի ի վերայ Պետրոսի և Պօղոսի զքաջ զինուորն իմ զՆերոն. և զամենայն արիւն արդար հեղեալ ի վերայ երկրի՝ ես արարի. տնկեցի հերձուած ի մէջ հաւատացելոց. և ոչինչ եղև չար ի վերայ երկրի առանց իմոյ գիտակցութեան. վասն զի այն իսկ է կեանք և կերակուր անձին իմոյ. զի սիրեմ զմեղս, և զկորուստ ծ̄ի մեծութիւն և փառս անձին համարիմ:

Զայսոսիկ լուեալ սիրոյ կուսին՝ զզուէր և անարգէր յոյժ զչարն. առնէր և այլ ինչ հրաշափառագոյն, զի էր գանիւք իսկ զնա արկանէր. զի որ էր անփախչելի կապանօք եած զնա աստուածային զօրութիւն, և էր ձեռամբ կուսին սանձահարեաց, ոչինչ է անհաւատալի՝ թէ և առ ի սիրոյն գանից զգայութիւն լինէր նմա. քանզի կերպարան աներևութին Աստուծոյ է՝ որ գործէ զամենայն: Յայնժամ չարաչար տանջեալ դիւին առաջի սիրոյն՝ աղաչէր լու-

Ծանել 'ի կապանացն և ազատել 'ի գանիցն ․
և յոչնչել կուսին՝ աւաղէր զանձն իւր չարն
վ՟ն գալոյ 'ի պատերազմիլ ը՟ նմա, յորմէ ա-
մօթապարտեալ գնաց ։ (4)

Արդ մինչդեռ նա յայսմ տարակուսի ծփէր
կայր, եկին հասին սպասաւորք եպարքոսին
'ի բանտ անդր՝ տեսանել զյուլիանէ ․ զի ե-
թէ ողջ գտանիցեն՝ տարցեն զնա անդրէն
յատեան հրապարակին ։ Եւ իբրև տեսին
զնա ողջացեալ 'ի վիրացն, և զդուրս բան-
տին նովին կնքովն, զարհուրեցան յոյժ ․ և
առեալ տարան զնա, մուծին 'ի տեսարանն
և կացուցին առաջի եպարքոսին ։ Յոր պշու-
ցեալ իշխանն հայէր և հիանայր ․ զի զառա-
ջին գեղեցկութ՟ի պատկերին յինքն նկարա-
գրեալ ունէր, և տեսանէր զնա այնպէս՝ ո՛չ
թէ ինչ 'ի դժուարագունից կրեալ, այլ 'ի
բազում փափկութիս գրգեալ ։ Այն և 'ի զար-
մացման եղեալ եպարքոսին՝ ասէ ցնա ․ ասա՛
ինձ զհաւատոյն ճշմարտութ՟ Յուլիանէ ․ Ե՞ր
և կ՟մ ուստի՞ և կ՟մ յորմէ՞ կարգէ տուեալ ե-
ղև քեզ այդպիսի պայծառութ՟ի ․ և որո՞վ ար-
ուեստիւ զանըմբերելի տանջանսդ արհա-
մարհեցեր, որ և ոչ ևս հետք վիրաց երևին
'ի քեզ ։

Ետ պ՟խնի երանելի կոյսն, և ասէ ․ այս ո՛չ
է 'ի ձեռն մարդոյ, և ո՛չ արուեստիւ ինչ յիս
տնօրինեալ եղև, այլ ա՟ծային անճառելի զօ-
րութ՟բ ․ որ ոչ միայն զքեզ, այլև զհայրն քո
սատանայ յամօթ արար ․ և զիս երկոցունցդ
վերադասյն կացոյց ․ քումդ մոլորութե, և նո՟

չար արուեստաւորութեան · զի ամենազօրն տկարացոյց զձեզ , և զօրացոյց զտկարութիւն աղախնոյ իւրոյ · և եբաց ինձ զդրունս երկնային առագաստին , և հրաւիրեաց 'ի հարսանիս միածնի որդւոյ իւրոյ · այն՝ որ սիրելեաց անուան իւրոյ և երկրպագուաց միածնին և փառաւորչաց հոգւոյն զանեղծ և զանթառամն հիւսեաց պսակ , և պատրաստեաց օթևանս անձառս մերձ յանմերձենալի տրութին · և քեզ և ամ երկրպագուաց դիւաձոյլ պատկերաց զանդարմետականն բանայ վիհ անշէջ գեհեննին՝ տանջիլ յաւիտեան ընդ սատանայի · զի յաւիտենական սատակմանն արար զձեզ ժառանգորդ չարութիւնն ձեր և անաստուած պաշտամունք :

Զայսոսիկ լուեալ եպարքոսին՝ լի եղև սրտմտութեամբ , և ասէ ցկոյսն · վասն զի դու անշնորհակալու գտանիս առ պարգևս աստուծոյն , որ դարձեալ ետուն քեզ զկենդանութիւն , և յառաջին գեղն հասուցին զկերպարանս քո , ոչ կամելով այդպիսի անձին արտաքոյ լինել պաշտաման նոցա · և դու փոխանակ զոհելոյ և կնդրուկ մատուցանելոյ թշնամանս դնես անմահիցն , և զհրաշս սքանչելեաց նոցա այլոյ ուրուեմն վարկանիս գոլ , որ և ո՛չ անձին իւրում կարաց հնարս գտանել զերծանելոյ 'ի ձեռաց եբրայեցւոցն , և կամի փրկել զինքն 'ի չարագործաց մահուանէն · այլ և սպառնաս մեզ նովաւ տանջանս , և հրաւիրակ լինիս մեզ յաւիտենական հրոյն : Արդ ես ասէն չիջանուտ հրով փորձեցից զմարմինն քո · և տես-

ցուք

ցուք թէ խաչեալն քեզ զի՞նչ արասցէ ։
Օ՛այս ասացեալ անօրէնն՝ ետ բերել փայտս բազումս, և զի՟մ խուրձս որ դիւրածախք են յայրումն հրոյ ․ և ահագին բարբառեալ 'ի մէջ տեսարանին՝ հրաման տայր արկանել զկոյսն նը 'ի հուր անդր ․ յորում վայրի և անթիւ մարդիկ ժողովեալք դիզեալք մի զմի-մեամբք կուտէին՝ 'ի տեսանել զկատարած վկայուհւոյն ։ Եւ աւիգածեալ ածին զնա մերձ առ բորբոքեալ հուրն ․ զոր տեսեալ սրբուհւոյն և մեծահռչակ վկային՝ տարա-ծեաց զձեռս իւր 'ի նմանութի խաչին, համ-եցաւ յերկինս, և ասէ ․
Տ՟ր ա՟ծ անձառ լոյս և անստուեր ճառա-գայթ, որ արարիչդ ես ա՟մ տարրական նիւ-թոց և կառավար համօրէն եղելոցս՝ ը՟ քում ամենիմաստ խորհրդոցդ, և ոչինչ 'ի ստեղծ-ուածոց քոց արտաքոյ կամաց քոց ընթացեալ լինի ․ որ շրջես 'ի բնութի ցօղոյ զտոչորումն հրոյ ․ հանես յամուլ արգանդէ վիմաց վտակ աղբերաց, և դարձուցանես զխաւար առ լոյս ․ որոյ անկշռելի է անչափ զօրութի քո 'ի հրեղինաց և 'ի հողեղինաց ․ որ հերձեր զծովն կարմիր, և աջովդ քո բարձրացեալ ան-ցուցեր ը՟ մէջ ն՟ր զազգն աբրահամեան տոհ-մին ․ և զյորդանան յետս նահանջեցեր ․ և զերկաթակարծր պարիսպն երիքովի իբրև զջուր հեղեր ․ որ զբոցբեղմնական հուրն շի-ջուցեր, և զերիս մանկունսն 'ի նմանէ ան-կեզ պահեցեր ․ փրկեցեր զշուշան 'ի ծերոցն, և զդանիէլ յառիւծուցն բռնութէ ․ նաև զա-

զախտս քո թեկղ արձակեցեր ազատ , և կապ-
տեցեր զբռնութի հրոյն՝ անհպելի լինել ՚ի
մաքրագործ մարմինն . և ո՞ կարէ պատմել
զհրաշս անքննին ա՟ծութե քո եղեալս ՚ի վ՟ր եր-
կրի ։ Այլ դու նոյն ա՟ծ ես , և փառք և զօ-
րութի քո ոչ պակասի ։ Արդ հայեաց յերկ-
նից ՚ի սրբութե քումմէ , և օգնեա տկարու-
թե՟ս իմոյ . և տուր համբերութի , և զօրա-
ցո ամենազօր զօրութե՟դ՝ անվրդով և աներ-
կեան հաւատով անցանել ը՟ ասպարէս չա-
րաչարիս այսորիկ , և արա ինձ կատարեալ
փրկութի . զի ՚ի ձեռն սորա անցից ը՟ հրե-
ղէն գետոյն յորձանսն , և փրկեցայց ՚ի հան-
դերձեալ սատակմանէն՝ որ գալոց է ՚ի վ՟ր
որդւոց մարդկան ։ Այլ արդ տ՟ր ա՟ծ՝ ամենա-
զօր աջ քո պահեսցէ զիս . և մերձ կացցէ առ
իս պահպանիչ հոգիդ . և ՚ի կամս քո կատա-
րեսցին ընթացք իմ . և քեզ փառք յաւի-
տեանս . ամէն ։

Այլ ասացեալ զամէնն՝ հրաշալի կոյսն յու-
լիանէ , կնքեաց զինքն նշանաւ ս՟բ խաչին ,
և տարածեր ձեռամբ եմուտ զուարթագին
իբրև յառագաստ ՚ի մէջ հնոցի հրոյն . և
անդ հրեշտակական պարակցութ՟բ երգակ-
ցեր ը՟ զուարթունս երկնից՝ հրճուալի ձայ-
նիւ օրհներ զա՟ծ ։ Այլ ահա տեսիլ իմն ա-
հեղ երևեալ լինէր տ՟ն բազմութե՟ն՝ որ ՚ի
տեսարանն ժողովեալ կային . զի հուրն խո-
րանաձև առագաստեալ զմարմնով սրբուհ-
ւոյն պարփակէր . և արտօսր յաչաց նո՟ր հե-
ղեալ իբրև զվտակս յորդահոս աղբերաց չի-

ջու-

ջուցանէր զտոչորումն ահագին հրոյն. Է որ հիացեալ զարմանային տեսողքն այնմ, և ահի՛ ըմբռնեալ բոլոր հանդէս նիկոմիդացւոցն՝ կային պշուցեալ ։ (5)

Յայնժամ արք թուով իբրև հինգ հարիւր միով ձայնիւ աղաղակէին և ասէին. տէր է մեծն քրիստոնէից. մի՛ է ամենազօր տէր, զոր մարտիրոսուհին յուլիանէ պաշտէ. զնա՛ խոստովանիմք, և 'ի նա՛ հաւատամք, և նմա երկիրպագանեմք, և զհելլենացւոցն յետս դարձուցանեմք զանմիտ պաշտամունսն. եկեսցէ 'ի վերայ մեր հուր, սուր, և այլ տեսիլք տանջանաց. զի անհնարին է մեզ մեկնիլ 'ի քրիստոնէական հաւատոյն՝ զոր բարեպաշտուհին յուլիանէ քարոզէ ։

Յայնժամ 'ի ցասումն բարկութեան դրդեալ եպարքոսն, զի իբրև հրով բորբոքէր զսիրտ նորա թշնամին արդարութեան, հրամայէր զինուորացն ըմբռնել զնոսա. և նոքա ինքնակամ յօժարէին 'ի մահ, ո՛չ հայելով յինչս և 'ի ընտանացուածս իւրաքանչիւր, ո՛չ 'ի սիրելի բարեկամս, և ո՛չ առ որդիս և առ կանայս, և ո՛չ յայլ ինչ մարմնական պատապմունս. այլ միաձայն բարբառով աղաղակէին և ասէին. քրիստոնեայք եմք, և զկուռս համերս և անշունչս ո՛չ պաշտեմք ։ Ապա հրամայեաց եպարքոսն 'ի մի վայր ժողովել և կորուսանել զնոսա. և այնպէս սուր 'ի վերայ եդեալ կոտորեցին. և ոչ մնաց 'ի նոցանէ և ոչ մի. որ և ասէին միաբան, տէ՛ր ընկալ զհոգիս մեր ընդ կատարեալ վկայիցն. և այսպէս սպառազի-

նեաւ առին զբրաբիոնն յուսոյ կենացն յաւի-
տենից 'ի քն յն 'ի տր մեր · յորում տեղւոջ
նշանք աՀեղք և բժշկութիք անբաւք լինին
մինչև ցայսօր (տես վկայաբանն) ։

Պարձեալ յարեան 'ի Հանդիսեն կանայք
թուով իբրև Հարիւր և երեսուն, և ոչ նը-
ուաղ քան զարսն երևեցան 'ի նաՀատակու-
թիւնսն · այլ աւելին միաբան, Հաւատամք
յիսն յուլիանեայ, և երկիրպագանեմք խա-
չելոյն քնի, և անմեկնելի լինիմք 'ի սիրոյ
նր ։ Սամեցեալ եպարքոսի ցածուցանել զնս
'ի խորՀրդոյ անտի՝ առաջի դներ նց սպառ-
նալիս զանազան տանջանաց · բայց և ոչ մի-
ում ումեք եղև Հնար փոխել զբարբառ իւր,
այլ առաւել յորդորէին 'ի Հաւատսն, և թշ-
նամանէին զդիսն և զթագաւորն ։ Սն այն
ոչ ևս Հանդուրժեալ արիւնարբու դաՀճանն
այն՝ Հատանէր վճիռ մաՀու 'ի վր նց · և
այնպէս զանազան տանջանօք առին զկատա-
րումն ոք կանայքն 'ի ձեռաց դաՀճացն անօ-
րինաց · և ողջագուրեալ 'ի Հրեշտակաց՝ ա-
ւանդեցին զՀոգիս իւրեանց, և ընթադրելք
եղեն 'ի բանակս անմաՀից ։

Օ այս օրինակ կատարեցան 'ի միում աւուր
'ի պատճառս յուլիանեայ կուսի 'ի նիկոմի-
դացւոց քաղաքին բիւթանացւոց՝ Հինգ Հա-
րիւր արք, և Հարիւր երեսուն կանայք, ըն
ամ վեցՀարիւր և երեսուն նաՀատակք՝ 'ի
ձեռն ելևսիոսի եպարքոսի, առեալ զպայ-
թանակն վկայութե 'ի քնէ տյ մերմէ ։ (6)

Նու քանզի տակաւին կենդանի կայր սքան-
չե-

չեղև կոյսն Յուլիանէ , եւ այր սրտմտութեն բարկութեն եպարքոսին յաղագս սրբուհւոյն ։ և հնարէր ը անհնարին տանջանօք արկանել զնա , ցանկացեալ զհուր բորբոքեալ սըրտին չիջուցանել արեամբ նորա ։ Ապա յետ ելանելոյ կուսին ողջանդամ 'ի հրոյն բորբոքելոյ՝ հրամայեաց բերել սան մեծ պղնձի , և արկանել 'ի նա ձիւթ և ձէթ և կապար , և զճարպ զոհիցն հեղուլ 'ի ներքս , և հրատ սաստիկ արկանել 'ի ներքոյ , և եռայուցացանել զսանն ուժգնակի ։ Եւ մինչդեռ կուտակք եռանդանն մի զմիով դիզանէր , յոր և սպասաւորքն ոչ կարէին մերձենալ , ետ բերել զամենայաղթ վկայուհին ։ և հրամայեաց կապեալ ոտից և կապեալ ձեռօք ընկենուլ 'ի սանն ։ մինչև ձենձերեսցի ասէ առաջի իմ , զի մթութիւն սրտիս և ցնդումն գլխոյս 'ի բաց փարատեսցի ։

Արդ մինչդեռ կայր որոջն քնի առիգածել առաջի դատաւորին և բազմաժողով ռամկին , հայցէր յիշխանէն արիական վկայուհին՝ զի արձակ ոտիւք և ձեռօք ելցէ 'ի տապակն ։ և գտեալ ներումն թողութեն , կնքեաց զինքն նշանաւ նորա խաչին , և արտասուելից աչօք հայեցեալ յերկինս՝ յօգւոյ եհան , և ասէ ։ Ով հայրդ ես որբոց , և դատաւոր այրեաց , յոյս անյուսից , և պատսպարան սարտուցելոց ։ որովհետև անսահման ողորմութի քո գթացաւ յիս , և զերծուցեր զիս 'ի կապանաց բանսարկուին ։ և յամ կենցաղական պատրանաց ազատ պահեցեր զիս , և ածեր

անարատութ̃ յորս յայս , որ մեծ է քան զա̃մ
ժամանակս կենաց իմոց . արդ ընկալ բարե-
րար տ̃ր , և արա զսա ինձ աւազան մկրտութ̃
լինել . և դու ինքնին լեր քահանայապետ
խոստովանութ̃ե իմոյ . և կնքեա ամենազօր
աջովդ զզգայարանս մարմնոյս և զխորհուրդս
մտացս . և պարփակեա զիս անպարագրելի
տ̃ծութ̃դ 'ի բանակս երկնաւորաց ը̃ տ̃մ
սր̃ս քո ։ Քեզ փառք , պատիւ և երկրպա-
գութ̃ի յերկնաւորաց և յերկրաւորաց՝ յե-
րևելեաց և յաներևութից , և յիմմէ նուաս-
տութ̃ես , տ̃ր իմ և տ̃ծ յս̃ քս̃ ։

Նա զայս ասացեալ՝ դարձեալ կնքեաց զինքն
նշանաւ տ̃ք խաչին , և ասէ . տ̃ծ իմ տ̃ծ իմ,
և տ̃ր բոլորից , 'ի ձեռս քո յանձն առնեմ
զհոգի իմ . և եղեն վաղվաղակի 'ի տապակն՝
տարածեաց զձեռս իւր ընդ երկինս ։ Յայն-
ժամ սպասաւորք սանդարամետականին այ-
նորիկ սաստկացուցանէին զտոչորումն հրոյն .
իսկ տ̃ք վկայուհին կայր 'ի վ̃ր եռանդան տա-
պակին իբրև 'ի դահոյս ինչ փափկութ̃ , կամ
առ ծաղկաւէտ վայրս բուրաստանաց հրճ-
ուեալ . զի ոչ հպէին 'ի մարմին նր̃ կայծակք
եռանդան տապակին . և տ̃ծային շնորհօքն
իբրև 'ի լուացումն աւազանի շրջէր 'ի վ̃ր նր̃
անվթար տեսլեամբ . վ̃ն զի նմա հովանի էր
բազուկն՝ որ տարածեցաւ 'ի վ̃ր խաչին ։

Նա ահա յանկարծակի պատառեցաւ կաթ-
սայն , և շուրջանակի հեղաւ որ ինչ եռայրն
'ի նմա . և իբրև հրատք 'ի շանթից թափեալ
ձարակէր զամենեսեան՝ որ շուրջ կային՝ հրա-

շա-

շափառապէս . և կորոյս զբազումս 'ի դահ-
ճացն . իսկ ՞որ կոյսն անկէզ մնայր յանտանե-
լի տանջանացն (7) : Յայնժամ եպարքոսն ոչ
համբերեալ պատահմանն՝ յայլոյ խելս
լինէր . զի միոյ աղջկան ոչ հնարաւորեցաւ
յաղթել . և յանչափ տագնապէ սրտին ըզ-
հանդերձսն պատառէր , և զերեսն հարկա-
նէր . և բազումբանս հայհոյութ̄ անէր ը̄-
դէմ ա̄ծոց իւրոց : Արդ իբրև ետես, թէ պա-
տուհասն ոչինչ վնասէ ՞որ կուսին , այլ մա-
նաւանդ յոլովագոյն զչարն 'ի վ̄ր իւր տեսա-
նէր դիզեալ , այնուհետև հատանէր 'ի վ̄ր
նր̄ վճիռ մահու այսպէս .

Զյուլիանէ կոյս՝ հելլենացի գոլով ազգաւ
և տոհմիւ , և գեղեցկութ̄ մարմնոյ զկերպա-
րանս հրաշատեսիլս զգեցեալ յամենազօր
ա̄ծոցն , և արտաքոյ հռովմայեցւոց եղեալ՝
պաշտէ զխաչեալ ոմն յս̄ անուն . զոր և ոչ
միով իւիք հնարիւք կարացի զմիտս նր̄ խախ-
տել , և շրջել յա̄ծոցն բարերարութ̄ , ոչ ա̄մ
մեծութ̄ Ձիս , և ոչ ընաւ համօրէն ա̄մ տան-
ջանօք՝ զոր ածի 'ի վ̄ր նր̄ . քանզի կախար-
դութ̄ իւր լուծանէր զա̄մ , և պատճառ
կորստեան բազմաց եղև . վ̄յ սրով հրա-
մայեմ բառնալ զգլուխ նր̄ , և կորուսանել
'ի կենաց :

Յայնժամ բանսարկուն սատանայ կացեալ
'ի հեռաստանէ՝ յուցանէր ուրախանալ ընդ
մահ նորա . և զդահիճսն գրգռէր 'ի սպա-
նումն : Իսկ բարեյաղթ վկայուհին յուլիա-
նէ երթայր ոչ իբրև 'ի մահ , այլ իբրև 'ի
քա-

քակումն մարմնոյ և յազատութի աշխատութեց՝ խնդալի դիմօք, և պայծառացեալ աչօք, ձգեալ 'ի գահճացն 'ի տեղի կատարմանն։ Դնայր և բազմութի ժողովրդեանն զրուցատրութբ ը նմ. և իմաստուն կոյսն հաւանեցուցանէր զնա ազգու բանիւք, թէ չիք ինչ մեծ՝ քան զնմ մյ վկայել. և թէ ոչ գոյ մի ինչ յերկնայինսն կամ յերկրայինս պանծալի՝ ոռ զօրականքռի լինել։ (8)

Իբրև հասին 'ի տեղին՝ յորում պարտ էր ընդունել զվախճանն, կնքեաց զբանն՝ որ ընդ մարդկան. և լի հոգւով սբվ հայեցաւ յերկինս, եկաց յաղօթս, և ասէ. Գոհանամ զքէն տր յս, ստեղծիչ և փրկիչ այ, որ վն յանցանաց բանական բնութես ետուր զանձն քո յանարգական մահ խաչի՝ ազգի ազգի չարչարանօք հանդերձ, և մահուամբդ քո փրկեցեր զմեզ 'ի մեռելութէ մեղաց. և եթէ զայս ամ կրեցեր վն մեր տրդ և ածդ բոլորից, ապա որչափ ևս առաւել արժան է մեզ հեղուլ զարիւն վն ածային արեանդ, և պատարագիլ առ 'ի պատարագելոյդ հօր. ևս առաւել իմոյ նուաստութես. զի թէ և զամ վիշտս կրէի և զչարչարանս բոլոր արարածոց, չէր ինչ մեծ. այլ առաւել ևս պիտոյ էր կրել յաղագս անբաւ բարերարութե քո առ իս եղելոյ. և եթէ հրեշտակային ունէի բարբառ, ե՞րբ կարէի այնու ամի պատմել զանճառ ողորմութի քո, կմ գոհութի և օրհնութի ամենօրհնեալ ածութեդ հատուցանել. զի յո՞րքան խորութէ հաներ զիս, և յանբաւ

բար-

բարձրուն ածեր · և յորպիսի մեղաց ձգեցեր
զիս յանստուեր լոյսն քո ծայրագոյն ։

Եւ արդ ոչինչ ստացուած երևելի կամ մե-
ծութի աներևոյթ 'ի վ՟ր երկրի լաւ է հա-
մարել քան զանձկալի սէր քո · ուստի քաղց-
րանան 'ի մարմնի իմում վիշտք և նեղութիւնք
եկեալ 'ի վ՟ր իմ՝ վ՟ս տենչման ա՟ծային տեա-
ռնդ , առաւել քան զորութ՟ի ծովու և
ցամաքի ։ Արդ օրհնեսցեն փոխանակ բերա-
նոյ իմոյ իմանալի զօրութիւնքն , և բարեբանես-
ցեն արարածք ա՟մ զանիմանալի բնութիդ հօր
և որդւոյ և հոգւոյդ ս՟բյ ։ Եւ այժմ տ՟ր ա՟ծ
անձառելի և անբաւելի՝ բայց զառագաստ
մեծի հարսնարանիդ , և ընկալ զիս 'ի բա-
նակս անմահիցդ , որպ՟ս խոստացար իսկ · և
անցո՛ խաղաղութ՟բ ը՟ խաւարային իշխանու-
թիւն առաջնորդութ՟բ հոգւոյդ ս՟բյ ։ Եւ որք
յիշեն զանուն իմ 'ի վիշտս նեղութեց , այցե-
լո՛ւ լեր խնդրուածոց ն՟ց՝ փրկելով 'ի վտան-
գէ հոգւոյ և մարմնոյ · և քեզ փառք յաւի-
տեանս , ամէն ։

Եւ ասացեալ զամէնն՝ կնքեաց զինքն նշա-
նաւ խաչին · հայեցաւ յերկինս , և ասէ մե-
ծահառաչ ձայնիւ · տ՟ր տ՟ր 'ի ձեռս քո յանձն
առնեմ զհոգի իմ ։ Եւ զոյգ ը՟ բանին խո-
նարհեցոյց զպարանոցն առաջի դահճին · և
այնպէս հատաւ ամենամաքուր գլուխն յաղ-
թօղ և գերապայծառ վկայուհւոյն յուլիա-
նեայ , որ սլացաւ հոգւով , և միացաւ ընդ
գլուխն իւր ք՟ս ։

Իսկ բռնաւորն եղևսիոս յետ ոչ բազում ա-
ւուրց

ւորց ը̃ունէր զվրէժ հատուցման յարդար դատաւորէն . քանզի 'ի նաւելն նր̃ 'ի վ̃ր ծովու՝ վարեցաւ նաւն 'ի հողմոյ մերձ առ կղզի մի անբնակ 'ի մարդկանէ . և 'ի խորասոյզ լինել ամենեցուն՝ որ էին ընդ նմա 'ի նաւին , նա բուռն հարեալ զտախտակէ միոյ թէպէտև փրծանէր 'ի ծովէ , այլ ը̃ ելանելն 'ի ցամաքնաբնակ տեղին՝ անդ եղկելին ճարակ լինէր վայրենի գազանաց . և դառնութ̃ք դառնացեալ ոգի անօրինին էջ 'ի դժոխս :

Այսպս ուրեմն ս̃բ կոյսն յուլիանէ զվկայութ̃են ստադիոնն կատարէր , և այսպիսի կատարման վախճանի վ̃ս ք̃ի հետևեալ եղև անարատ հարսն երկնաւոր փեսային , 'ի թագաւորութ̃են մաքսիմիանոսի , և յանթիպատութ̃են փեղիկիանոսի (9) . յամի տ̃ն իբր 300 կմ̃ 304 . զոր ոմանք 'ի փետրվարի դնեն . և այլք 'ի դեկտեմբերի կմ̃ 'ի նոյեմբերի : (10)

Վ̃ն նշխարաց ս̃բյ կուսին յուլիանեայ :

Վկայաբանն ճառընտրին մերոյ յիշէ համառօտիւ զառաջին փոխադրութիւն մարմնոյ կուսին այսպէս . * Կին ոմն անուն սոփիայ անցանելով ը̃ նիկոմիդա՝ երթայր 'ի մեծն հռովմ . և տեսեալ զորբազանն զայն՝ առնոյր զնշխարսն . և տարեալ շինէր տաճար մեծահռչակ հանդիսաւոր նահատակուհւոյն յուլիանեայ . և եդեալ զպատուական մարմինն 'ի նմա՝ զարդարէր պայծառ և երևելի սպա-

սպասուք ․ յորում բժշկութիւնք անբաւք և նշանք սքանչելիք լինին մինչև ցայսօր ‖ ։

Ուր մեկն ևս գրեն այլ օրինակագիրք , թէ սոփիա՝ (որ և սոփրոնիա , կին այլով նմանաձայն անուամբ կոչի ,) իբրև մերձեցաւ նաւուն մերձ 'ի հուռմ՝ հարկեցաւ ելանել 'ի պատճառս ալեկոծութե ծովու 'ի սահմանս կամպանիոյ , և հուպ 'ի քաղաքն պատիողոս կն բուդէոլի հանգոյց զմարմին յուլիանեայ կուսի , 'ի վկայարանի անդ՝ որ շինեցաւ յանուն նր մղոնաւ միով հեռի 'ի ծովէ , և ինն մղոնաւ 'ի պարթենոպէ քաղաքէ ։ Յայս վայր հին վկայաբանք ։

Իսկ այլք յետնի դարս յաւելուն գրել , թէ 'ի հարստահարել վիճակին պատիողայ յերեսաց բռնութե հեթանոսաց՝ որով իմանայ բուլանդ զժամանակ լոնգոբարտացւոց , կրկին ևս փոխադրեցաւ անտի 'ի քաղաքն կումա , ապ և անտի 'ի նէապօլիս 'ի ժգ դարու ․ և թէ զիարդ , քաղեսցուք 'ի պատմութե ժամանակակից և ականատես անձին ։

Յամի տն հազարերորդի երկերիւրերորդի եօթներորդի , 'ի իե ամսեանն փետրվարի , նէապօլսեցիք առին պատերազմաւ զքաղաքն կումայ , և աւերեցին վն բազմապատիկ չարեաց բնակչացն ․ այլ զի մի յաւերակս քաղաքին մնասցեն նշխարք սբց՝ որք անդ գտանէին , առաքեցին զարս պատուականս 'ի քահանայից է լաւնի կումացւոց եպսի , փոխադրել զնոսին 'ի նէապօլիս ․ և ահա 'ի տաճարի սբյն մաքսիմոսի գտին նախ զոսկերս այնր

վկայի

վկայէ յիւրում կձեայ տապանի. և յետ բառնալոյ զայն՝ բերցին և դնին 'ի ներքոյ ն͞ր յայլում տապանակի զնշխարս ս͞րբ մանկանն, զորմէ պատմի՝ թէ էր երեխայ երից ամաց, յորժամ ետ նմա խօսել մաքսիմոս վկայն առաջի փաւխանոսի դատաւորի:

Յետ այնորիկ և ևս խորագոյն բրեալ՝ գտին զայլ տապան մարմարինեայ, և 'ի նմա ըզնշխարս ս͞րբյն յուլիանեայ կուսի. յորոց՝ ո՛չ և յառաջնոցն՝ բուրէր հոտ անուշութե սքանչելի՝ զուարթարար ոգւոց և սրտից. և բարձեալ բերին մերձ 'ի մեծ քաղաքն նէապօլիս 'ի տաճար ս͞րբ ա͞ծածնի. ուր մայր վանացն սրբուհւոյն մարիամայ տէ տոննա առոմադա կոչեցելոյ՝ բիէննա անուն, ը͞ յառաջագոյն փութոյ և փափաքանաց իւրոց ել ընդառաջ նշխարացն յուլիանեայ կուսի հանդերձ կուսանօք իւրովք. և անկեալ 'ի վ͞ր տապանակի փառաւորեալ վկայուհւոյն՝ ասէր. Աղաչեմ զքեզ ո՛վ կոյսդ մաքուր, վ͞ս սիրոյ նորա՝ որ վ͞ս զարիւնդ քո հեղեր, մ͞ի անտես առներ զաղախինդ քո. վ͞ս քո եկի կարօտով խնդրելով զպատուական նշխարս քո. ցանկամք տանել զքեզ յաղքատին վանս մեր, զի քև պայծառասցի. շնորհեա՛ մեզ զքեզ:

Յետ հսկելոյ զայն գիշեր սաղմոսիւք և օրհնութ͞բ, ը͞ առաւօտն բարձին քահանայք զս͞րբ նշխարս. և բազմութի͞ն ը͞ առաջ ելեալ 'ի քաղաքէն և 'ի մօտակայ վայրաց ստովք ձիթենեաց՝ աղաղակէին. օրհնեալ՝ որ գայ յանուն տ͞ն, ովսաննա 'ի բարձունս. ել ը͞

առաջ և արքեպ̃սն նէապօլսոյ կղերիւք եկե-ղեցւոյ, և բերեալ պատուով հանգոյց զսր̃ն յուլիանէ 'ի վանս կուսանաց՝ որ յանուն տի-րամօրն. և զայլ նշխարս 'ի մայր եկեղեցին: Ուր ասէ գրիչն. * Լինիմ խոստովան, զի ոչ
,, երբէք այնպիսի բուրումն անուշահոտութե̃
,, առեալ էր իմ, զոր ընկալայ մեղաւորս և
,, անարժանս 'ի սրբ̃ նշխարաց անտի. և որ-
,, դարև պատուական է առաջի տն̃ մահ սրբց̃
,, իւրոց. և պահէ տր̃ զամ̃ ոսկերս նց̃, և մի
,, 'ի նոցանէ ոչ կորիցէ ||:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Մի 'ի գերապանծ և յաւէտ պերճաբան վկայա-բանից առաջնոց է հեղինակ վկայաբանութեանս, որ 'ի մեծ ճառընտիրն մեր. բազում մասամբ բառ առ բառ օրի-նակեալ 'ի մէնջ, ուրեք ուրեք պարզաբանելով և կամ համառօտելով. ուր տեսանի ընդ վսեմաբանութե̃ յոյն բնագրին և հայկաբանութի̃ ընտիր Թարգմանչի: Բե-րէ և բոլլանդ. յովհաննէս զերկուս հին օրինակս լատին վկայաբանութեց̃. մին առաւել համառօտեալ, և միւսն աւելի ը̃լայնեալ. յորս մի և նոյն պատմութի̃ է ծայրէ 'ի ծայր՝ իբրև այլևայլ քաղուածք հեղինակիս մերոյ. 'ի նոցին սակի է և օրինակն մետափրաստեան առ սու-րիոսի. որ առաւել բերէ զնմանութի̃ մերումս պատ-մութե̃, բայց ոճն տարբեր, և համառօտ ը̃ իմէք քան զմերն, և նուազ պերճախօս:

Յայտնի է սխալանքն ոմանց ոմանց 'ի յետին վկայագ-րաց արևմտեայց ուղղագրեալ 'ի բոլլանդեայ. իբր զի վս̃ դաւեալ լինելոյ նշխարաց յուլիանեայ կուսի 'ի կումա կամպանիոյ՝ համարեցան զնա նահատակեալ յայնմ քա-ղաքի. և զի կումացիք՝ իւրեանց սր̃ անուանէին զնա,

Թէ

Թէպէտեւ դնիցեն ոմանք՝ Թէ ՚ի Նիկոմիդիա նահատակեալ իցէ, այլ ծննդեամբ կումացի համարեցան. Թող զի այլք վայրապար երկուս համանուն վկայս եդին ՚ի կումա և ՚ի Նիկոմիդիա:

Ընդ ՚ի կումա էր տակաւին մարմին սրբուհւոյն, ասէ բոլլանդ., յորժամ զպայմանուրս իւր գրէր ուսուճարգիս առ մեծն կարոլոսին ՚ի սկիզբն Թ դարու, ապա ուրեմն ասէ հնագոյն էր առաջին օրինակն արևմտեան՝ որում հետևի ուսուճարդ. Թող զերկրորդ օրինակն զկնի շարադրեալ ՚ի Ժ դարու, զորոյ զյաւելուածս յըլայնմունս իւր ամ ոք յայտնի տեսանէ. այլ զառաջնոյն վաւերականութի, որ առաւել համաձայն է ընդ մեզ, խրատուեմք պինդ ունի քաջն բոլլանդ., յասել անդ.
* զոր Թէպէտեւ դառնապէս սոդոմանէ յոյհաննէս հեռ-
,, սեղիոս ՚ի ըովանիոյ՝ ՚ի գիմագրութիս պատմութե սբց,
,, դր. 2... բայց ՚ի ձեռնարկս նր չէք բնաւին պատ-
,, ճառք ինչ ծանրակշիռ. (զորս և մի առ մի յառաջ բե-
,, րէ և ցրէ՝ հաստատելով զվկայաբանութիւնն. և յա-
,, րէ)... Արդ սոյն այս վկայաբանութե գտանի դրե-
,, Թէ յամ հին ձեռագիր ճառընտիրս կի ՚ի վկայագիրս.
,, մեք մեստասան օրինակս ՚ի ձեռին ունէաք. յորոց յո-
,, րովք ընտիր էին ամի.... Ջնոյն կի զնման վկայա-
,, բանութի ունէր ՚ի ձեռին սիմէոն մետափրաստէս.
,, որ վայելչապանծ բացատրեաց և զարդարեաց զայն ||:
Մնայր բոլլանդայ տեսանել զգեղապանծ վայելչութի մերումս օրինակի՝ հանդերձ նշանակօք առաւել հնութե քան զայլսն: Այլ քանզի յամենեսին նոյն է գոյացութի պատմութե՝ զմի և զնոյն վաւերականութի ընծայեն ընթերցանելեաց. Թող զմասնաւոր տարբերութիս, զորս նշանակեմք կի ուղղագրեմք ՚ի կարգին:

(2) Վրիպակ գրչի կայ յայն բան Ճ. * որ և ելեւսիոսի
,, խսկ խօսեալ լինէր ՚ի յերկրորդում ամին. և քնի
,, հարցանեցելւ գտաւ ՚ի ձեռն վկայուեն իւրոյ, յորժամ
,, հասեալ էր նր յարբունս հասակի ամաց ութ և տա-
,, սանց||. ուր որչափ հաստատուն է վերջին հաշիւն
Ը ամ վկայաբանից, առաջինն է սխալագիր, փոխանակ գրելոյ կամ Ը այլոց ՚ի Թ ամի, (որ յետոյ լեալ է Ը). և կամ յերկոտասաներորդում ամին: Թող զվրիպակն մտեալ ՚ի Հ. առ համառօտագրութե. * և ԺԸ ամաց

ըեալ կուսին՝ խօսեցան զնա 'ի հարսնութե . . . եւ իբրեւ եհաս ժամանակ հարսանեացն || . եւն . փոխանակ ասելոյ՝ Ը , կամ Ժ ամաց լեալ . եւ ապա իբրեւ եհաս ժամանակ

ԺԸ ամաց , եւն :

(3) Թէպէտեւ այլ ծմ տանջանք նման են յծմ օրինակս, այլ զտանջանս շանթացեալ երկաթոյ եդելոյ ընդ անթովք են , զոր միօրինակ գրեն Ծ . եւ մեսափր . եւ Հ . եւ Յ , այլազգ բացատրեն լատին օրինակք . ոչ թէ հալեալ պղնձիս՝ զեղեալ իցեն զմարմնով նորա 'ի գլխոյն մինչեւ յոտս . որ երեւի սխալանք Թարգմանչի :

(4) Լտ . օրինակք 'ի խօսակցութիս կուսին ընդ դիւին 'ի բանտի՝ նախ պահեն զվայելուչ ձեւ բանից ընդ մեզ . եւ ապա յաւելուն պէսպէս աւելորդաբանութիս օտարս յօրինակէ մերմէ . զոր եթէ գրէաք բովանդ , ուղղագրէր ինչ ինչ :

(5) Աւելի է 'ի լտ . օրինակս եւ տանջանք անուշոյն , զոր երկար ստորագրեն . եւ զհուրն 'ի կարճոյ նշանակեն . այլ մեզ ընտրելի է ընթերցուած մեր ծմ սարօք իւրովք :

(6) Մեկն եւ որոշ գրի ստ յընթացս Ծ . նահատակութի 500 արանց , եւ 130 կանանց . ընդ ծմ 630 . ապա վրիպակաւ եդեալ էր 'ի խորագրի . * վեցհարիւր եւ ութ ,, վկայիցն ոյ || . յայտ է թէ փոխանակ Թուոյս ոԼ , ընթերցեալ ոԸ : Կայ եւ 'ի լտ . օրինակի միում այլ սխալ . զի խառնէ զԹիւ արանց եւ կանանց . ոչ եւ 'ի Հ . այլ զհաստատուն ընթերցուած մեր պահէ եւ մեսափր . կմ Յ :

(7) Առաջին օրինակն լտ . միաձայնի ընդ մեզ , թէ 'ի կառայս եռացեալ եմուտ կոյսն . իսկ երկրորդն ասէ՝ թէ զհալեալ կապարն հեղին 'ի վր կուսին . որ է վայրապար փոփոխել զհին ընթերցուած :

(8) Յերկարէ զբանս լտ . օրինակն առաջին 'ի բերանոյ կուսին առ ժողովուրդն . բայց մեք ոչինչ առաք յայլոցն բանից՝ արտաքոյ ընտիր վկայաբանութս մերոյ :

(9) Փելիկկիանոս անթիպատոս յիշի միայն 'ի Ծ . եւ կասկածիմք՝ թէ այլով հնչմամբ յիշատակեալն յայլոց հայր կուսին՝ ափրիկանոս անուն , իցէ նոյն ընդ նմա :

(10) Բովանդ . ջանիւ պահել զոր ամոյն զգրեալն 'ի լտ . 'ի փետր . 16 . այլ մեզ անյայտ երեւի . զի յոյնք եւ հայք 'ի նոյեմբեր կմ 'ի դեկտեմբեր արկանեն . ընդ որում 'ի

Ճառըսս ինչ գրի նոյեմբ. ԻԴ. և ՚ի Հ. և Յ. դեկտ. 20, կամ 21. իսկ Ծ. ոչ յիշէ զօր ինչ։ Եւ այն իսկ՝ զոր առէ բոլլանդ., թէ պօղոս է համինգ հայրապետ՝ որ ջերմեռանդն էր կուսին, կարգեաց պահն որ ՚ի փետր. 16. առաւել յայտ առնել երևի մեզ, թէ խորհրդով յայն օր փոխեալ իցէ՝ հայելով յամիսն, յորում փոխադրեցաւ մարմին սրբուհւոյն ՚ի կումայ ՚ի նէապօլիս։

Յիշեցաք և զայլ միայնուհի յուլիա կամ յուլիանէ անուն ը՝ վաղաշաւեայ կուսի. կայ և այլ յուլիանէ կոյս մկայ պատուեալ ՚ի մերոնս խաչելոյ, և միւս ևս յուլիանէ կոյս մկայ համմնայեցի՝ պատուէլ ՚ի պոնտոսիա խաչելոյ, զորոց տես առ առ. բոլլանդեայ յերես. 885. 886։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Վասիլուհւոյ, կամ Վասիլիդեայ կուսի։

Հռ. սեպտ. 10։ Յ. Լ. սեպտ. 3։ Ճառընտ. Ա. պէտր = պետր. և Ա. Ճ = յո։ Բոլլանդեանն պէղոս. ՚ի ՟ա հատ. սեպտ. էջ. 609. 610։ (1)

Գ ԵՂԵՑԻԿ ԲԱՆԻՒՆ՝ երբև անուանակիր դշխոյին տիեզերաց կուսանաց կուսի՝ Վասիլուհի կոյսն, (որ գրի և վասիլիդէ կամ բասիլլիդա, ըստ յունաց վասիլիսսա, թարգմանել թագուհի կամ արքայուհի,) էր օրիորդ մատաղ հասակաւ, որք մնացեալ

ցեալ ՚ի ծնողաց ՚ի Նիկոմիդիա քաղաքի բիւ-
Թանացւոց, լի հոգւով և կիրթ յա̄ծպաշ-
տութե՛, յաւուրս կայսերութե՛ Դիոկղետիա-
նոսի և Մաքսիմիանոսի ։

Ըստ ը̄ հրամանի ինքնակալացն՝ աղեքսան-
դրոս դատաւոր Նիկոմիդեայ, այր մոլեալ ՚ի
սնոտի կուռս, հրամայեաց զա̄մ զքրիստո-
նեայս՝ որք ՚ի քաղաքին իցեն կամ ՚ի գաւա-
ռին, առ հասարակ զարս և զկանայս ժողո-
վել և ստիպել՝ կամ զոհել դ̄իոցն, և կամ
չարաչար տանջանօք մեռանել ։ Իսկ ընթա-
ցեալ դահճաց այսր անդր ՚ի հրամանէ դա-
տաւորին՝ ըմբռնեցին յեկեղեցւոջ ՚ի նմին
քաղաքի որոջ մի ն̄ք՝ պարարտ հաւատովք,
և յափշտակեալ իբրև զգայլս ՚ի հօտէն ք̄նի՝
կացուցին առաջի դատաւորական բեմին ա-
ղեքսանդրի ։

Իսկ դատաւորն իբրև ետես զողջայուն տիոց
նր̄, և զգեղեցկուն տեսլեանն, և զհամես-
տութի̄ կերպարանաց նր̄, հարցանէր՝ որոց
շուրջն կային, թէ քանի՞ ամեան իցէ ։ և իբ-
րև ուսաւ, եթէ ինն ամեան, բայց խելա-
մուտ գրոց և ուսմանց քրիստոնէութե̄, յայն-
ժամ սկսաւ ասել ցնա դատաւորն ։ ասա՛ աղ-
ջի՛կ դու զանուն քո և զբախտ ։ և զոհեա՛
դ̄իցն յառաջ քան զապականելն իմ չարա-
չար տանջանօք զգեղեցկուն հասակի քո ։

Իսկ սրբուհին լցեալ իմաստութը̄ հոգւոյն
սր̄յ՝ կնքեաց զինքն նշանաւ ն̄ը խաչին, և ա-
սէ ։ զանուն իմ հարցանես ո՛վ դատաւոր և
զբախտ ։ վասնզի կոչիմ ՚ի ծնողաց իմոց,

քրիստոնէութ̃ սնեալ, աղախին ք̃ի. և նմին հարսնացեալ՝ սպասեմ անապական զգեստուցն և անմահ փեսային և միշտնջենաւոր հարսանեացն. զա̃յ և զոհել դիւաց ոչ կամիմ, Թէպէտև բիւր ազգի ազգի տանջանս ածես 'ի վ̃ր իմ. այս է համառօտ պ̃խնի իմ. այլ ինչ առաւել քան զայս ոչ ես լսելոց։

Յայնժամ դատաւորն յիմարեա̃լ 'ի խորհուրդս իւր, և յուսահատեալ 'ի համարձակութ̃ե̃ վ̃ճռէ պ̃խնւոյ երանելւոյն, հրամայեաց կախել զնա գլխիվայր որպ̃ս զգառն անմեղ, և անողորմ հարկանել ջաղոտիւք. մինչև տրոբեցաւ փափկիկ մարմին նր̃ ողջոյն։ Իսկ երանելւոյն այնչափ էր ջեռեա̃լ 'ի սէրն ք̃ի, զի զօրացեա̃լ շնորհօք ս̃բ. հոգւոյն՝ ոչ գունատեցաւ և ոչ այլայլեցաւ դիմօք անդամ առ այնպիսի տանջանս։

Հրամայեաց դատաւորն իջուցանել զնա. և տեսեալ զզօրութի̃ երեսաց նր̃, զի և ոչ կերպարանօք ինչ եցոյց զզգայութ̃ հարուածոցն, ետ ծակել զպճղունս և զկարթ ոտից նր̃, և արկանել 'ի ներքս շղթայս երկաթի, և դարձեա̃լ կախաղանաւ վերացուցանել. և ոչ այսչափ միայն, այլև 'ի ներքոյ երեսաց նր̃ ծխել ծծումբ նաւթիւ խառնեալ. զի 'ի տապախառն բոցոյն և 'ի դժնդակութ̃է հոտոյն՝ հեղձեալ առժամայն մեռցի. բայց նա ոչ պակասեալ յօրհնաբանութ̃ց՝ և յայնմանէ ևս ապրեալ լինէր զօրութ̃ն ա̃յ։

Իսկ դատաւորն յորժամ ետես, զի և այն ևս տանջանարանքն իւր յաղթեա̃լ գտան, ամօթա-

հա-

համարեալ զպարտութիւն իւր 'ի տհաս հասակէն, հրամայեաց հնոց բորբոքել, և անդ արկանել զերանելին : Եւ կացեալ 'ի տեղւոջ հնոցին որ վկայութիւն քնի՝ յաղօթս եկաց այսպէս. Հայր տն մերոյ յսի քնի, որ զամ իմն ներգործես՝ որպէս և կամիս, որ և յակնորկել ամենազօր հրամանիդ՝ բնութիք արարածոց փոփոխին. և արարչիդ ընդդիմանալ ոչ կարեն : Դու տր արա առ իս զքաղցրութիւն կամացքոյ, փոփոխելով զբոց հրոյս 'ի ցօղ, որպ երբեմն առ երեք որ մանկամբքն սքանչելագործեցեր. զի ծանիցեն ամենեքեան զքեզ Ճշմարիտ տծ, և զոր առաքեցեր 'ի փրկութիւն ծի զտր մեր յս քս, և զհոգիդ սբ՝ որ 'ի քէն ելանէ և լնու զամ արարածս. երրորդութիւն սբ՝ միով բնութբ երկրպագեալ :

Եւ մինչդեռ նա զայս աղօթս մատուցանէր, յանկարծակի հրաշագործեցաւ հուրն 'ի նմանութիւն առագաստի. և սբն 'ի մէջ նորա որպ զոսկի հրացեալ և իբրև զարեգակն պայծառացեալ երևէր ամենեցուն յայտ յանդիման : Իսկ դատաւորն իբրև զայս սքանչելիս ետես, զարհուրեալ 'ի բաց գնաց՝ կախարդանս քրիստոնէից զիրսն անուանելով. և առավաղիւն հրամայէր պատրաստ լինել՝ գազանաց արկանել զնա :

Եւ իբրև ամ քաղաքն ժողովեցաւ 'ի տեղի հանդիսին՝ ուր զգազանսն արձակէին, կացուցեալ զսբն 'ի մէջ ատենին՝ գրգռեցին 'ի վր նր երկուս առիւծս : Իսկ երանելին իբրև

ետես զգազանսն զայրացեալ 'ի վերայ իւր՝ յիշեաց զԴանիէլ, որ արտասուօք՝ յերկինս նայեցեալ. և յերգ արկեալ զեօթներորդ սաղմոսն, Տէր Աստուած իմ 'ի քեզ յուսացայ և փրկեա՛ զիս, գուցէ երբէք յափշտակիցէ որպէս առիւծ զանձն իմ, ողբերգական ձայնիւ կարդայր առ Աստուած: Իսկ 'ի կատարման սաղմոսին աղօթս մատուցանէր և վասն դատաւորին, զի մի մնասցէ մինչև իսպառ 'ի վիհս կորստեան:

Յայնժամ եկեալ գազանաց առաջի նորա՝ իբրև զընտանիս փարէին զնովաւ: Զայս ամենայն սքանչելիս իբրև ետես դատաւորն աղեքսանդրոս, ոչ կարաց ուրաստ լինել. և ազդեալ 'ի նմա ճառագայթ աստուածային լուսոյն 'ի ձեռն աղօթից սրբոյն՝ եբաց զխաւարեալ միտս նորա ճանաչել զբանն կենաց: Իսկ առ ժամայն ետ տանել զսրբուհին յապարանս իւր. և անկեալ առաջի նորա՝ աղաչէր, զի մի զրկեսցի 'ի ճշմարիտ հաւատոյն: Իսկ սրբոյն առեալ ածէր զնա առ երանելի եպիսկոպոսն, որ էր 'ի նմին քաղաքի. որոյ անուն Ճանաչէր անտոնիոս. (զոր ոմանք համարին լինել սրբոյն անթիմոս, որ զայնու ժամանակաւ եպիսկոպոս էր Նիկոմիդացւոց, և 'ի յունաց տօնախմբի 'ի նմին աւուր է վասիլուհւոյ կուսին):

Յայնժամ սուրբ հօտապետն լի եղև ուրախութեամբ վասն փրկութեան առնն. և ուսուցեալ նմա զխոստովանութիւն երրորդութեան, և հաստատեալ 'ի հաւատս սուրբս՝ արժանի արար վերստին ծննդեանն յորդեգրութիւն հօրն երկնաւորի. և այնպէս առժամայն խառնեցաւ 'ի հօտն Քրիստոսի.

քնի • և կատարեցաւ բան գրոյն , եթէ
գայլք և գառինք 'ի միասին ճարակեսցին. և
բարձաւ հալածումն առ ժամանակ մի ։ Նա
կացեալ աղեքսանդրոս ժամանակ ինչ՝ փո-
խադրեցն եղև յաստեացս առ հանդերձեալն,
և հանգեաւ քրիստոնէութբ՟ 'ի քս՟ ։
Իսկ երանելին վասիլուհի երթեալ արտա-
քոյ քաղաքին սակաւ ինչ բացագոյն քան
զբնակութիւն (ը՟ ոմանց՝ իբր երեք նշանաւ
հեռի) գտանէ տեղի մի անապատ , յորում
էր վէմ մի մեծ • և անդ առ վիմին զբնակու-
թիւն իւր առնէր • որ և աղբիւր անուշահամ
աղօթիւք սրբոյն 'ի վիմէն ելանէր , որպէս առ
մովսէսիւն 'ի ձեռն գաւազանին ։ Նա կա-
ցեալ 'ի նմին տեղւոջ աւուրս ինչ , բարւոք
կրօնաւորեալ, զընթացսն իւր կատարեալ և
զհաւատսն պահեալ , օրինակ բարի եղեալ
ամ՟ հաւատացելոց ըստ իւրաքանչիւր հասա-
կաց՝ (որք յերեսաց հալածանաց կային 'ի
բացի 'ի տեղիսն յայնոսիկ) , աւանդեաց զո-
գին 'ի քս՟՝ 'ի բզմ՟՝ մորմոքանացն և 'ի խիստ
տանջանացն (ը՟ գրելոյ ո՟ր իցէ), և արժա-
նի եղև անմահ փեսային և յարագունարձ
հարսնարանին ։
Նա սրբոյ եպիսկոպոսին իմացեալ զկատարումն երա-
նելոյն ազդմամբ ս՟բ հոգւոյն , և առեալ ը՟
իւր զժառանգաւորսն եկեղեցւոյն և զայլս
'ի քրիստոնէից նիկոմիդացւոց՝ եկն 'ի տե-
ղին • և մեծավայելչապէս պատուիւ արարեալ
սրբոյ վկային՝ եդին 'ի նմին տեղւոջ , ուստի
աղբիւրն բղխեաց յառաջագոյն աղօթիւք

 նո-

Նորին ։ Նա մինչև ցայսօր (ասէ՝ վկայաբանն) բժշկութիւնք կատարին նովին ջրով և նշխարօք սրբոյն՝ շնորհօքն Քրի՟ի. ը՟ որում հօր և ս՟բ հոգւոյն վայելէ փառք, իշխանութի՟ և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն ։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Զոր միանգամ միօրինակ գտեալ յերկուս ճառընտիրս մեր՝ աւանդեցաք զփառաւոր կոյս վկայուհւոյս, զնոյն նովին իմաստիւք՝ թէպէտև այլևայլ ոճով, գտանեմք 'ի Յ. բս. և ժմ. հանդերձ ամ՟ տանջանօք՝ յորոց պահեցաւ աքանչելապէս. զնոյն ենթադրէ և Հ. 'ի համառօտութե՟ իւրում. ես առաւել Լ. որ յերկուս և յերիս տողս զամ՟ն բովանդակէ յասելն. * 'Ի Նիկոմի-
,, դիա չարչարանք սրբուհւոյն վասիլիսսայ կուսի և
,, մարտիրոսի, որ յինն ամաց հասակի՝ 'ի հալածանս
,, դիոկղետիանոսի առ աղեքսանդրոս դատաւորաւ՝
,, ծայլին զօրութ՟բ յաղթեալ գանից, հրոյ, և գազա-
,, նաց, յաղօթս աւանդեաց ըզ հոգին ||։

Ուր ակինոս բոլլանդեան՝ 'ի միոյ կողմանէ չունելով զկարգաւորեալ վկայաբանութի՟ մեր 'ի ձեռին, և 'ի միւս կողմանէ հարևանցի ակնարկեալ յայլևայլ յունական և 'ի լատին քաղուածս, զարմանայ՝ զի և համառօտագրութիւք պահեն զնոյն խնկութի՟ տանջանաց ։ Զի՞նչ ապա- նախ՝ ձայնակից ընդ լինել, ասելով. * Մատաղ
,, այս կոյս վկայուհի, առնացի ոգի յանձին բերեալ 'ի
,, վեր քան զբնութի՟ իւր և զհասակ, զհաշակ անոճան
,, իւրոյ ծառայեցոյց առ յոյնս և առ լատինս ||. և թէ՝
ո՟չ գրի յօրինակն ախրմոնդեան, * Լինի ամ ՟Ը ամէ ոչ-
,, նախմբութի՟ նր 'ի մենաստանն մարխամու մերձ 'ի պա-
,, րիսին վաշերինայց || ('ի կոստանդնուպօլիս) ։ Ապա առ չերևելոյ գիւրահաւան ամ՟ բանի, ասէ՝ թէ չէք

հին

հին վկայաբանութիւն 'ի ձեռին մերում. իսկ յայլս առ հասարակ տեսանեմք տանջանս և հրաշս. արդ՝ ասէ * այս երկու իրք արժանահաւատ լինին, յորժամ հաստատեալ իցեն 'ի քաջայարմար հեղինակութենէ ||. և աստ մեք այնպիսի տեսանեմք զվկայաբանութիւն մեր ։ Թէպէտ է և այն առարկուած, թէ յայնմ ժամու ոչ գոյր անտոնիոս անուն եպս նիկոմիդեայ ըստ գիտելոյ մերոյ. քանզի ասելի է, թէ նախ դիւրաւ մարթի շփոթել անտոնիոս ընդ անթիմոսի, որպէս և պլինիոս ընդունի. երկրորդ՝ յայնպիսի ժամուց հին հալածանաց՝ յորս և եպիսկոպոսունք նահատակեցին, ո՞ կարէ յառաջ բերել զդասակարգութիւն եպիսկոպոսաց իւրաքանչիւր քաղաքաց. թող Լէքէն հաւաքեսցէ կցկտուր, և այլք կարծեսցեն՝ թէ եգիտ զնմ եպիսկոպոսունս ։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյ առաքելոյն Յակովբայ երկրորդի, որ և Յակոբ ալփեան ։

Հ . յունվար . 22 , կմ 10 ։ Ղ . քոյեք . փետր . 4 . կմ 11 . կմ 12 ։ ։ Յ . հոկտ . 9 ։ (Լ . մայիս . 1 . կմ ըստ հին օրինակաց՝ 22 յունիսի ։) Բոլլանդեանք . մայ . 1 . Հայք և Մենէէք ։

ԲԱԶՈՒՄ ԲԱ‐զում անգամ 'ի նախնի հարց հետէ մինչև ցյետին քննիչս՝ խնդիրք եղեն դժուարին, մի՞ իցէ՝ եթէ երկու՝ յակովբոս կմ յակոբ անուն յա‐

յաշակերտս քնի , բայց 'ի մեծէն և յառաջ-
նոյն յակոբոսէ զեբեդեայ . զի է՝ որդեօք
կոչեցեալն յաւետարանի յակոբոս ալփեայ մի յեր-
կոտասանից՝ նոյն իցէ ընդ այնմ , որ կոչի յա-
կոբ փոքրիկ , և եղբայր տն , եթէ այլ և այլ : Սո-
վորաբար արևմտեան մատենագիրք՝ մանա-
ւանդ միջինք և յետինք՝ քան թէ առաջինք ,
մի և նոյն վարկանին . վասն 'ի մէջ երկոտա-
սան առաքելոց յորժամ ասեն լատինք՝ մեծն
յակոբ , իմանան զզեբեդեայ որդին՝ զեղ-
բայրն յովհաննու . իսկ յորժամ ասեն յակոբ
փոքր , իմանան զեղբայր տն՝ զեմի հայրա-
պետն . ոչ թէ իցէ նա մի յերկոտասանից .
(զոր և տօնեն 'ի մայիսի . 1 :)
Ընդ հակառակն արևելեայք՝ որոց ձայնակ-
ցին և քաջքն 'ի բոլլանդեան քննիչս լատի-
նացւոց (անդ 'ի մայիսի . 1) , հաստատակօ-
րէն յերկուս որոշեն զերկրորդդ զայդ . յա-
կոբոս ալփեան այլ , որ է մի յերկոտասանից ,
(թէ և կամիցի ոք փոքր կոչել առ զատանե-
լոյ յորդւոյն զեբեդեայ) . և յակոբոս այլ՝
եղբայր տն և յակոբ փոքրիկ անուանեալ ,
(թէպէտև արդեամբք մեծանուն) , ոչ 'ի
թուոյ երկոտասանից , այլ՝ գլուխ եօթա-
նասնից , որ և առաջին հայրապետ եմի :
Նաև ընդ այսմ ստուգագոյն զանազանութե ե-
դեալ կայ 'ի տօնացուցի մերում ուրոյն տօն
յակովբայ եղբօր տն ընդ դաւթի մարգարէի
իբրև ազգակցի , (զորմէ լիցի բան յիւրում
տեղւոջ 'ի կարգի աւագ տօնից ,) և ուրոյն
տօն յակովբու ալփեան ընդ շմաւոնի առաքե-
լոյ .

լոյ ․ և այս իսկ է յայժմուս սեպհական տե-
ղի նր 'ի կարգի յիսնակաց ․ ուր և յոյնք 'ի
հոկտեմբերի 9 ․ տօնեն ։ Այլ քանզի որպս
զայլոց յառաքելոց անտի դժուարաւ գտա-
նին ստոյգ վարք և վկայաբանուիք , զի նմին
և զմանէ տակաւ և մթին աւանդութիւնք
եւեթ գտանին , հարկ է և մեզ նովիմբ շա-
տանալ զի առաջիկայ օրինակիս ։

Յայսմաւուրք մեր անորոշ պատմութը ըստ
պատշաճի այսպէս ունի ։ * Սբ առաքեալն
յակովբոս ալփեան՝ եղբայր էր մատթէոսի
աւետարանչին ․ որ եկեալ 'ի մաքսաւորութէն
աշակերտեցաւ քսի ․ և կարգեցաւ 'ի դաս
նախապատրիճ երկոտասանիցն , ականատես
և սպասաւոր եղեալ այ բանին՝ շրջելով ընդ
նմա ։ Եւ յետ իջման հոգւոյն սբյ առաքե-
ցաւ զինու հոգւոյն 'ի քարոզութի նր աւե-
տարանին քսի ․ որով առնէր բազում նշանս
և արուեստս 'ի մէջ հրէից և հեթանոսաց ․
և աշակերտեաց զբազումս 'ի հաւատս քսի ․
քակեաց բագինս , և շինեաց եկեղեցիս ․
կործանեաց զկուռսն , և կանգնեաց զխաչն
տրունական և զսեղանն նր ․ խափանեաց
զզոհն դիւաց , և մատոյց զպատարագն հաշ-
տարար այ ը մարդկան ։

Ընդ որ նախանձեն անօրինացն՝ կալան զնա ,
և՝ սաստիկ գանիւ հարեալ տանջեցին ․ և
ստիպէին 'ի բաց կալ 'ի քնէ , և լռել 'ի քա-
րոզութէ ․ և նա առաւել զօրանայր 'ի քնէ ,
և յանդիմանէր զանած մոլորութի նց ։ Այ
զայրացեալ կռապաշտքն՝ մեծաւ ձաղանօք

ա-

անարգեցին զնա , և ետուն 'ի ձեռս Հրէիցն .
և Հրէայքն յետ բազում չարչարանացն՝ զոր
անմարդաւ՟ք ածին 'ի վ՟ր , մահու խաչի սպա-
նին զնա ը՟ նմանութե՟ն ք՟նի . և այնպէս խա-
չակից եղև Ճշմարիտ խաչելոյն ք՟նի , (իմա՛
յաստրակէ՟ն քաղաքի եգիպտացւոց , ո՟չ այլք
մեկն գրեն) :

Իսկ այլք ասեն վ՟ս յակոբայ առաքելոյն ,
թէ 'ի սրուՃ քաղաքի (յերկրին ասորւոց)
փայտիւ՛ զգլուխն հարեալ , և այնպէս կա-
տարեցաւ 'ի ք՟ս : Իսկ յայլ պատմութեց ասի ,
թէ 'ի հնդիկս գնաց ն՟ր առաքեալն յակո-
բոս ալփեան , և անդ կատարեցաւ 'ի ք՟ս ‖ :
Յայսոսիկ վերածին ա՟մ թերակատար աւան-
դութիք , զորս տեսանեմք և առ այլս . զի
ը՟ առաջին ասացելոցն խօսի և յայսմաւուրք
յունաց . և զկատարումն այսպէս նշանակէ .
* որում ոչ տարեալ հրէից՝ խորհուրդ արա-
րին , և 'ի վ՟ր հասեալ կալան զնա . և բազ-
մօք չարչարեն՟ զնա խստապէս և անմարդա-
պէս , 'ի վախՃանի գաւազանօք գանեն՟ սպա-
նին . որ փառաւոր առնէր զի՟ր մեր յս՟ ք՟ս մին-
չև ցշունչն յետին ‖ : Իսկ ժամագիրք նոցա
հաստատէ զվերջին յաւելուա՛ծ , յասելն առ-
ձակ բանիւ՛ . * արդ ընթացեն՟ յընդհանուրս
ո՟չ տեսչացօղ ք՟նի , և չարչարանաց և մահու
նախանձայոյզ լեալ , 'ի խաչ բևեռի , և ա՟յ
աւանդէ զհոգին ‖ : Որպէս և ոտանաւոր
բանիւ՛ս .

* Ո խաչն յակոբոս յօժարութե՟ տարեալ ,
արժանի քեզ փ՛ր՛րկի՛չ՝ ո՟չ և էն՝ ցուցեալ .

յին-

յիններորդում (աւուր ամսեան՝ փոխան ժամուն), յակոբ (ը̅ տ̅նդ) 'ի մի խաչ տարածեալ || ։

Եղբայր մատթէոսի աւետարանչի կոչեն և յոյնք, յայտ է թէ՝ զի ոչ զևի ալփեայ կամ որդի ալփեայ էր մատթէոս, նոյնպէս և յակոբոս՝ ալփեան ասի, կամ ալփեայ, այլ որդի ալփեայ՝ ոչ զմատթէոս. երկոքին ևս մաքսաւորք ըստ ոսկեբերանի, 'ի կափառնաում քաղաքէ գալիլեացւոց՝ ըստ թէոդորետոսի ։

Իսկ զկատարումն նորին յակոբայ ալփեան՝ բազումք ընդ նիկեփորոսի կալլիստեան դնեն լինել խաչելումբ յձեռն եգիպտացւոց 'ի քաղաքն ոստրակենայ, որ եղև յետոյ եպիսանիստ ընդ պատրիարգութեամբ աղեքսանդրիոյ՝ ոչինչ հեռի 'ի գազայ և յելևթերուպօլսոյ. և այս առեալ է 'ի պանծալի ներբողինէ նիկետայ պափղագոնացւոյ 'ի վ̅ր սրբոյն յակոբայ ալփեան. որոյ ծաղկաքաղն ունի այսպէս ։

* Սա ո՞չ գիտէ զյակոբոս այսօր հանդիսադիր տօնիս և ուրախութեան մերոյ. յակոբոս՝ այն, որ ոչ զեբեդեայ կոչի որդի, և ո՛չ որ եղբայր տ̅ն անուանեալ՝ իբրև յովսեփայ որդի, այլ՝ ալփեայ, ըստ որում հռչակեն նոր աւետարանք .... Արդ մեծս այս և սքանչելիս յակոբ, որդի վճ̅պութեան, այս ինքն է կենաց, զի զայդ յայտ առնէ անուն ալփեայ (իմա՛ ալէֆ կամ ալֆա նշանագրի առաջնոյ), զառաջինն 'ի գիրս օրինաց դաստիարակեալ 'ի ստուերս և 'ի ձևս ... այն ինչ զօրինագիրն հոգւոյն կենաց ետես, և արժանի եղև լսել

զերկ-

զերկնային կենացն երկնաւոր վրդպին , 'ի մեր եաւ հաւատովք զոր 'ի նմայն աշխարհութեն լուսափայլեալ հոգեպէս .... Այնուհետև ուրացեալ զանձն , և ամ կամօք խոնարհութե յանձնէ հրաժարել , զայն միայն վերաշինէր , 'ի յն միայն կեայր , կախեալ զքնէ միայն ; ուշ եդեալ 'ի քն միայն , և բոլորովին 'ի քն փոխակերպեալ .... Իսկ ո՞վ կարէ ճառել զիմ հետազօտել զխորս սքանչելեաց և զմեծեղէն իմաստուն կորովամտեան յակոբայ , և զերկնաւոր վրդպութե նր և զմեծարանութե զխորին տեսութիս ... ո՞ կարէ բովանդակել զնշանս և զզօրութիս նր և զբժշկութիս յանուն տն ... ո՞ զերկայն ուղեգնացութիս նորա , զվիշտս վտանգի , զբազմապատիկ գրոհս և զյարձակմունս յանդգնութէ հեթանոսաց . որչափ ինչ կրեաց երիցս երանելին 'ի պաշտօնէից ամպարշտութէ յելևթերուպօլիս . որչափ ինչ 'ի գազա և 'ի տիւրոս և 'ի մերձակայ քաղաքս և 'ի շէնս այլազգեաց , ուր սա զքն քարոզեաց , և դարձոյց զբազմութի նց 'ի քն ...

Այլ իմ զայս ամ թողեալ այնմ , որ արարօղն է ամի և գիտակ , զքո զայն , ո՜վ երանելիդ , հաշակեմ ևեթ զխաչ . զի զսա դեղապանծ պսակ եդիր ամ վաստակոց քոց և մրցանաց հանդիսիդ : Ո՜ խաչն դրօշատեմ , յոր տարածեր զպատուականն և զսբ ձեռսքո՝ փառաւոր արարեր զանձ քո և զոր : Ո՜ խաչն դրօշատեմ և գովեմ , որ քեզ սանդուղք եղև հաստատուն՝ յերկրէ յերկինս ուղղորդ-

վեր-

վերբերիչ ....

Քանզի և յեգիպտոս անդր միջամուխ լեալ, և ը̃ երկար պանդխտեալ 'ի վրանս կեդարուան եգիպտացիս Ճշմարիտն Ի̃էլացի , և ընակակից լեալ ը̃ խաւարամած ազին՝ անձն լուսաւոր ; իբրև այն ինչ որդիս լուսոյ և տնօ̃նջեան առնէր զարծանաւորսն , այնուհետև փոխանակ ամենայնի 'ի խաչ ելանէ ։ 'ի միում'ի քաղաքաց եգիպտոսի՝ զոր ոստրակենա կոչեն , գառն զենեալ , և ա̃մ քաղաքաց և գաւառաց զք̃ո քաւիչ ցուցեալ խորովք չարչարանօք և նահատակութ̃ ։ Բայց ոչ եթէ ոչ ծանր ինչ կիրս կրէր , կա՛մ յոգի տանջէր , և 'ի խաչահանութեան անդր զայրանայր , այլ առաւել իբրև երախտիս բարեաց առ 'ի նոցանէ ընկալեալ՝ այնպէս բարբառէր առ նա սիրողանցս , աղաչելով զանձանց փրկութ̃ հոգալ , յորդոր լինելով յեգիպտական մոլորութե̃ և 'ի սնոտի պաշտամանց զանձինս բուժել , և ազգ առնելով՝ զերկինս և զերկիր ճանաչել

զՏ̃ր ...

Այսպիսի բանիւք , ո՛վ մարդ յի̃՝ այր ա̃յ սքանչելի , գեղեցիկ իմաստասիրեալ , և զօգուտ ժամս 'ի խաչէ անտի հաստատեալ զմերձակայս , ... այնուհետև լուեալ 'ի մարդկան խօսակցութ̃ , և 'ի խորս սրտից լռութ̃ ը̃ ա̃ն խօսակից , համդարտօրէն խաղաղութ̃ և քաղցրութ̃ արձակեալ զոգիդ՝ փոխեցար փառօք , լուծեալ 'ի մարմնոյ ։ և վերաթևեալ սլացար 'ի տեղի սքանչելի խորանաց 'ի յարկս տանն ա̃յ ։ և 'ի ձայն ցնծութե̃ մտեր յուրա.

բախութի անդր քնի տն քո . . . խաչին չար-
չարանօք նմանող եղեալ փրկչին . ուստի և
մեծապէս համարձակութի առեալ՝ կարող
ես զօրաւոր բարեխօս լինել առ Թգրն փա-
ռաց ած 'ի պէտս կարեաց եկեղեցւոյ . . . և
զմեզ հաղորդս առնել այնմ փառաց և երկ-
նային բարեաց 'ի քն յն 'ի տր մեր ‖ ։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սբ առաքելոյն Շմաւոնի նախանձայուզի ,
որ և Սիմոն կանանացի ։

Հ . յունիսի . 30 ։ Յ . մայիսի . 10 ։ Լ . հոկտ . 28 ։
Դաւաբնս . Ր . ճճղ . և Օ . ճլը . ապրել . 21 ։
Մարտ և Մեհեկնի ։

ԶՈՐՕՐԻՆԱԿ ՅԱԿՈԲ անուամբ եղեն երկու առա-քեալք 'ի թուոյ երկոտասա-նից , և միւս այլ երրորդ՝ 'ի թուոյ եօթանասնից և երկու աշակերտաց , նոյնպէս եղեն յար և նման՝ Սիմոն կամ Սի-մէոն և կմ Շմաւոն անուամբ ։ Առաջին՝ Սի-մոն որդի յովնանու , որ կոչեցաւն կեփաս կմ պետրոս , այն վէմ , գլուխ երկոտասանից . վերջինն՝ Շմաւոն ազգական քնի , մի յեօթա-

Զ նաս-

նասնից ․ զորոց է տեսանել 'ի վարս նց̃ ․ իսկ
միջինն այն է , զոր տօնեմք յայսմ վայրի Ը̃
յակոբայ երկրորդի , կոչեցեալն սիմոն կա‐
նանացի կմ̃ շմաւոն նախանձայոյզ՝ 'ի կարգի
երկոտասանից ․ զորմէ գտանեմք զառաջիկոյ
աւանդութիւս ։

Ժամագիրք յունաց պատճառս առեալ 'ի
կանանացի կոչմանէ սիմոնի , և 'ի գոլոյն նա‐
թանայելի առն երևելոյ առ առաքելովք
'ի կանայ գալիլեացւոց , ասէ ․ * Սա է սի‐
մոն , որ և նաթանայել անուանեալ , և փե‐
սայացեալ 'ի հարսանիս անդ՝ յոր քս̃ կոչեցաւ
իւրովքն աշակերտօք 'ի կանա , և զջուրն 'ի
գինի փոխարկեաց ․ ուստի փեսայն զհարսա‐
նիս և զգինին թողեալ՝ բարեկամին և սքան‐
չելարարին և հարսնածուին զհետ գնաց ։
Նա ընդ առաքեալսն էր 'ի վերնատան , յոր‐
ժամ 'ի տեսիլ հրեղէն լեզուաց հանգեաւ
հոգին ․ որով լցեալ , և Ը̃ երկիր ամ̃ գոգցես
ընթացեալ՝ զամ̃ բոցակիզեաց զքաղմ̃ մթու‐
թե̃ մոլորութե̃ ․․․ և ոչ̃ թէ հրակերպ նա‐
խանձու նախանձաւոր լեալ էր ամենակալի՝
զկոչումն ընկալաւ զայս օրինակ՝ (նախան‐
ձայոյզ) || ։

Զայս աւանդութի̃ հաւատարիմ դատի և
յայսմաւուրք մեր ․ ուր թէպէտև չիք օր ա‐
ռանձին նշանակեալ վս̃ սիմոնի նախանձա‐
յուզի , բայց գտանի յիշատակն 'ի յունիսի ․
30 ․ 'ի տօնի համօրէն առաքելոց ․ զի անդա‐
նօր յետ դնելոյ նախ ըստ չփոթելոյ ոմանց՝
թէ սա ինքն սիմոն իցէ եղբայր յակոբայ և

յուդայի, և թէ զկնի եղբօր իւրոյ յակոբայ նստեալ իցէ յաթոռն եմի, (որ է շփոթել զսիմոն կանանացի ընդ շմաւոնի ազգականին քնի,) լաւ ևս գրէ զկնի այսպէս ։ * Գտաք 'ի գրոց, թէ սա է նաթանայէլն՝ որ 'ի կանայ գալիլեացւոց ․ զի սիմոն կանանացին և շմաւոն նախանձայոյզն և նաթանայէլն մի և նոյն են ․ որպէս յուդայն՝ ղեբէոսն և թադէոսն ‖ ։

Իսկ թէ ո՞ւր քարոզեաց և ո՞ւր կատարեցաւ նըն սիմոն, ունիմք հաստատագոյն 'ի խորենացւոյն՝ թէ զառաջինն շրջեցաւ յարևելս, անցեալ ընդ հայս, և յածեալ 'ի պարսս ․ քանզի ասէ՝ 'ի խնդրել ներսեհի արքայի ասորեստանի զթադէոս առաքեալ հայոց յաբգարէ արքայէն մերմէ 'ի պէտս բժշկութեան, գրեաց առ նա աբգար այսպէս ․ * Յընկերաց նր 'ի գլխաւորաց (երկոտասանից) սիմոն անուն՝ նա 'ի կողմանս պարսից առաքեալ է ․ խնդիր արարեալ՝ լուիցես նմա, յորժամ և հայրն քո արտաշէս ․ և նա բժշկեսցէ զքեզ հիւանդութիս, և զճանապարհ կենաց ցուցցէ ‖ ։ Ըստ նմին օրինակի գրեաց և առ արտաշէս արքայ պարսից, թէ * մի յաշակերտաց նր (յս քնի) գլխաւորաց սիմոն անուն է 'ի կողմանս քոյոյ տէրութեդ ․ արդ խնդիր արարեալ՝ գտցես զնա ‖ ․ և որ 'ի կարգին ։

Միաձայնի այսմ ըստ մասին և գրեալն 'ի յայսմաւուրս հռովմայեցւոց՝ 'ի հոկտ ․ իը ․ այսպէս ․ * Կատարումն երանելի առաքելոցն՝ սիմոնի կանանացւոյ, և թադէի յուդայ

դայ կոչեցելոյ · յորոյ սիմոն յեգիպտոս , թադէոս 'ի միջագետս քարոզեաց զաւետարանն · ապա 'ի միասին մտեալ 'ի պարս , յետ դարձուցանելոյ զանթիւ́ բազմութ̃ի ազգին այնորիկ 'ի ք̃ն՝ վկայութ̃բ կատարեցան ‖ ։

Օ Նոյնս այլով օրինակաւ նշանակէ յայսմաւուրք հայոց 'ի յունիսի · 30 · * Սիմոն կանանացին · · · քարոզեաց յերկ̃ն պարսից և բաբելացւոց · և արարեալ մեծամեծ սքանչելիս և հասեալ 'ի վերին հայս · · · կատարեցաւ յուռսթա , որ 'ի կուսէ որմեայ կայ , և անդէն թաղեցաւ · · · Իսկ այլք ասեն , թէ · · · յեդեմ նստաւ եպս̃ , և անդէն խաչեցաւ · և կէսք 'ի մովրիտանիա ասեն կատարեցաւ շմաւոն , և այլք 'ի վրիտանացոց երկիրն ‖ ։ Ուր պարտ է պահել միայն զքարոզելն սիմոնի յարևելս · իսկ զկատարումն դնել յարևմուտս՝ յետ անցանելոյն ը̃ ափրիկէ · ը̃ս միաբան աւանդեն յոյնք և հայք ը̃ ճառընտրաց ։

Քանզի յայսմաւուրք յունաց 'ի մայիսի 10 · գրէ · * Սիմոն՝ մեծ առաքեալն ք̃ի , մականուանեալն նախանձայոյզ · · · · կրկին պսակ խոստովանութ̃ե էառ · քանզի 'ի մաւրիտանիա և յափրիկեցւոց երկ̃ն և 'ի բրիտանդակ լիբիա շրջեալ , և զբազումս յանհաւատից դարձուցեալ 'ի ք̃ս , յետոյ ուրեմն եկն 'ի բրիտանիա (որ է երկ̃ անգղիացւոց) · և 'ի խաչ բևեռեալ՝ աւանդեաց ը̃յ զհոգի իւր ‖ ։

Օ Նոյն երկրորդէ և ժամագիրք ն̃ց · և յաւելու նուագել այսպէս ·

* Տենչացաւ , ք̃ն , զայս քեզ սիմոն ասել ,

 Նա-

նախանձիմ դառն կրիցքոց չարչարանօք խաչի.
'ի տասներորդումն (ամսեանն մայիսի) 'ի
խաչ հանին զառաքեալն զսիմոն Թշնամիք || :
Իսկ ողբերգ այս աւանդիցս գտանի 'ի Ճաշ-
ոցնտիրս մեր , ունելով բանին այսպէս .

* Սկայուն նք առաքելոյն սիմոնի նախան-
ձայուզի : Ր. ծիմսատ և ճծատեսն սիմոնի
աշակերտ քնի , որ 'ի նք վերնատանն էառ 'ի
քնէ զձեռնադրութի իշխանութեն՝ գնալ 'ի
վր օձից և կոխել զզօրութի անէրևոյթ Թըշ-
նամւոյն , զ՞ մահու և զգժոխոց . և առեալ
հրաման հերկել զերկիր , և խլել զփուշ մե-
ղաց , և սերմանել զսերմ ճծպաշտութե ըն
ամ երկիր . ող վիճակեցին նք առաքեալքն
հրամանաւ հոգւոյն սբյ 'ի վր մահեանց զծա
ամ : Իսկ եհաս վիճակ առաքելական սբյն սի-
մոնի յարևմուտս՝ յերկիրն մավրիտանիայ .
և երթեալ անդ՝ լուսաւոր վդպութբն լու-
սաւորէր զամենեսեան՝ սերմանելով զբանն
կենաց 'ի խուժադուժ յծն յայն , առնելով
նշանս և սքանչելիս 'ի ձեռն հոգւոյն սբյ .
հաւանեցուցանէր զամենեսեան՝ դարձուցա-
նելով 'ի կռոցն մոլորութէ յածգիտութի ,
և լուսաւորէր նք աւետարանաւն յորդեգրու-
Թիւն այ :

Շինեաց եկեղեցիս բաղումս 'ի բաղումս քա-
ղաքս և 'ի գեօղս , և 'ի գաւառս հաստա-
տեաց քահանայս և պաշտօնեայս . և յանձն
արար զնոսա հոգւոյն սբյ . և ինքն անցեալ
գնաց 'ի յաւխունաց գաւառն . և անդ սեր-
մանեաց զաւետարանն փրկութե . շինեաց
ե-

եկեղեցիս, ՝և հաստատեաց քահանայս և պաշտօնեայս․ և եղև առ նոսա աւուրս բազումս․ և զերկեամ մի հաստատեաց զնս ՚ի հաւատսն՝ որ ՚ի Քս ։

Իսկ յետոյ անցեալ գնաց յՏն վրիտացւոց (որ և բրիտանացիք)․ և անընդունակ եղեալ՝ ոչ լուեան քարոզութեան աւետարանին, այլ դատեցան զնա ՚ի խաչ հանել․ և այնպէս կատարեցաւ նս առաքեալն սիմոն նախանձայոյզ ։ Իսկ սակաւ ժողովուրդք հաւատացին ՚ի Քս․ և իջուցեալ զնա ՚ի խաչէն՝ եդին ՚ի գերեզմանի ։ Իսկ է յիշատակ սորա ՚ի յապրիլի ՚ի քսան և մի, ՚ի փառս այ․ ամէն ‖ ։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Եղեմայ հայրապետի ։

Երկու են մեծանունն հայրապետք Եղեմէս անուամբ․ մին՝ հռովմայ, և միւսն՝ անկիւրիոյ ։ Արդ թէպէտև տօնացոյցք մեր դնեն աստ պարզապէս՝ * Եղեմայ հայրապետի ‖, առանց յատկացուցիչ յաւելուածոյ՝ հռովմայ, կամ անկիւրիոյ, բայց կրկին պատճառք երևին ստուգել, թէ տօնս է առաջնոյն քան երկրորդին ։ Մի՝ զի ամիսն կատարման հռովմայեցւոյն յայս միջոց աշնայնոյ անկանի․ և

միւս ևս՝ զի տօնախմբի 'ի մեզ զոյգ ընդ արևմտեան սրբց, որ է Բագարատայ և է Գրիգորի եպսաց Սիկիլիոյ ։ Նմին յաւուր տմի վե՛քանզի և Անկիւրիոյ հայրապետին Ըանկից է արևելեայց, և յիշատակ սր ևս տօնախմբի յոմ եկեղեցիս, կամ եղև և մեզ համագոյն յայսմաւուրաց մերոց՝ վերկոցունց ևս ձառել յայսմ վայրի, եթէ տօնելի, և եթէ յիշատակելի ծանիցեն առ մեզ ։ Սոյզ զի որ ինչ 'ի խորագրի վարուց երկրորդ Կղեմայ պարզապէս գնէ ․ * Տօն է Կղեմայ եպսի ||իա ։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Կղեմայ՝ հռովմայ հայրապետին ։

Հ . նոյեմբ . 26 ։ Յ . Բս . նոյեմբ . 25 ։ Յ . ծմ . Հ = Յ . և որ ընդ . նոյեմբ . 24 ։ Լ . նոյեմբ . 23 ։ Լատինք . Ա . 22Ե . և Բ . 22Զ . և Ն . 23Ե . նոյեմբ . 24 . ըմ 26 ։ Մետաքր , ըմ սուրէնս . նոյ . 24 ։ Նէրբէմ յեբրոնայն ։ Գործք կղեմայ ։

ԱՌԱՔԵԼԱԳՈՐԾ և առաքելանման սր. հայրապետն Կղեմէս՝ գլուխ առաքելական կոչեցեալ հարց և վարդապետաց՝ զօրաւոր բանիւ և գրով, և ան-

ուա

ու՛անի նահատակութիւն վկայութեան, էր աշա-
կերտ պետրոսի վիմին հաւատոյ, և գործա-
կից պօղոսի վքպլին հեթանոսաց . զի որում
պանծալի գովութեամբ յիշատակէ զնա 'ի
թուղթն առ փիլիպպեցիս՝ գրեալ 'ի հռով-
մէ, յասել անդ . * որք յաւետարանին նա-
հատակեցան ընդ իս կղեմաւ հանդերձ, և այ-
լովք գործակցօք իմովք, որոց անուանքն են
'ի դպրութեան կենաց ||:

Սորա այս երանելւոյս կղեմիս, որ 'ի բարբառ
հռովմայեցւոց կոչի Կլէմէնս, և թարգմանի
գթած (1), էր ազգաւ հռովմայեցի՝ ծնեալ 'ի
հեթանոս ծնողաց, զի ոմանց՝ 'ի թգրական
զարմէ՝ որդի փաւստոսի և մատթիդիայ,
այր ազնուական և ազնուաբարոյ, գիտնա-
ւոր և հմուտ արտաքին հանճարոյ, ուսեալ
զամ հռովմէական և զհելլենական դպրու-
թիւնս : Նա եղև սկիզբն դարձի նր՝ 'ի լոյս
քարոզութեան աւետարանի զառաջինն 'ի հռովմ.
և այն՝ ոչ աւանդի յումանց, 'ի լուր բանից
բառնաբայ առաքելոյն կմուրումն աշակեր-
տի առաքելոց . մինչև յետ ժամանակաց գնալ
կղեմայ անձամբ առ առաքեալս յարևելս,
և գտանել զպետրոս և աշակերտիլ նմա, և
նովաւ հանդերձ գալ 'ի հայրենիս իւր 'ի
հռովմ : Այլք ասեն, թէ 'ի ժամանակին՝ յո-
րում եկն վէմն հաւատոյ պետրոս 'ի հռովմ,
և անդ հաստատեալ զգլխաւոր աթոռ իւր՝
քարոզէր զխորհուրդն ածպաշտութեան, և
օր քան զօր բազմանային հաւատացեալք 'ի
նր, կղեմէս զերծեալ 'ի նաւաբեկութենէ՝ հան-

դիպեցաւ սբ առաքելոյն , և ընկալաւ ՚ի նմանէ զքարոզութի ճշմարիտ ածգիտութե . և աշակերտեալ նմա՝ եղև և ինքն զօրաւոր քարոզ աւետարանին քսի ։ Եւ քանզի էր ճարտար և աջողակ ՚ի բան և ՚ի գիր , եղև նօտար՝ գրիչ կանոնաց և հրամանատրութե սբյ առաքելոյն . և առաւելապս իբրև աջ և բազուկ գլխաւորացն պետրոսի և պօղոսի . և ձեռնադրեցաւ քահանայ և եպիսկոպոս ՚ի սբյն պետրոսէ ։

Ձեռնադրութի կղեմայ դնի յոմանց ՚ի վերջին ամս ներոնի կայսեր՝ մօտ ՚ի կատարումն սբյն պետրոսի՝ առ ՚ի լինել յաջորդ նր անմիջական . յոր հայի և ասելն յայսմաւուրաց մերոց . * ձեռնադրեցաւ ՚ի սբյն պետրոսէ ՚ի վիմէն հաւատոյ փոխանորդ իւր , և յաջորդ յաթոռն հռովմայ ‖ ։ Իսկ ըս այլոց՝ թէպէտև ՚ի պետրոսէ էր ձեռնադրեալ , և եղև իսկ յաջորդ նր , բայց ոչ անմիջապէս , այլ զկնի լինոսի , զոր յիշէ պօղոս . որպէս և ոմանք դնեն զկնի կղետոսի կմ անակղետոսի յաջորդելն զլինոսի ։ Եւ արդարև ՚ի ժամանակս անդ հալածանաց՝ այս աշակերտք էին , որք ունէին զաթոռակալութի պետրոսի , երբեմն մին , և երբեմն միւսն . այլ այն՝ որ կենդանի մնայր զկնի նահատակելոյն առաջնոց՝ տիրապէս համարի ըս կարգի երկրորդ կմ երրորդ և կամ չորրորդ ՚ի յաջորդս պետրոսի ։ (2)

Եւ ըս այսմ սբ հայրապետն կղեմէս՝ յետ կատարման պետրոսի և պօղոսի առ ներոնիւ

յա-

յամի տն իբր 66, է զի իբրև պաշտօնակից լինոսի և կղետոսի, և է զի առանձինն հովուեաց զեկեղեցին հռովմայ՝ մինչև յաւուրս դոմետիանոսի կայսեր (3), որ նստաւ զկնի տիտոսի յամի տն 81 ։ Ասող զոր ոմանք ասեն, թէ առժամանակ մի հրաժարեաց յաթոռոյն, զի մի երևեսցի իբրև ժառանգութի ունել զգահն առաքելական. և ըստ սոցա եհաս և յաւուրս տրայիանոսի կայսեր, որ նստաւ յամի տն 98 ։

Արդ մեծն կղեմէս արար բազմապատիկ շինութիւնս նորաշինեալ եկեղեցւոյ 'ի հռովմ և յայլ աշխարհս, դարձուցանելով զբազումս 'ի հռովմայեցւոց և 'ի հրէից, յանձանձելով զժողովուրդ տն, և կարգելով պաշտօնեայս եկեղեցւոյ ։ Եւ կրէր բազում վիշտս և հալածանս՝ 'ի վախճանի արժանի եղև վկայական մահուան. քանզի իբրև կալան զնա հայրապետն և տարան յատեան կայսեր, նա համարձակ խոստովան եղև զքս ած, և յանդիմանեաց զանած մոլորութի կռապաշտից ։ Անդ որ բարկացեալ թագրն՝ ետ տանջել զնա չարաչար և դառն հարուածովք գանից. բայց նա հաստատակն առաքինի համբերութեամբ կայր 'ի հանդիսի ճշմարտութե. վյ կախեցին զնա և քերեցին զամ մարմինն, և գրեթէ մինչև յոսկերսն հասուցին ։

Այլ ոչ կարացեալ խախտել զնա 'ի քնէ՝ եդին զնա արքունի հրամանաւ 'ի նաւ, և տարան յարտասահմանութի մինչև 'ի քերսոնիսոն. ուր կապեցին 'ի պարանոց սոյն

վէմ

վէմ մի մեծ և ծանր , կամ զխարիսխ մի նա-ւու , և արկին 'ի ծովն . և կ̃մ ը̃ս այլոց՝ յետ կալոյ յաքսորանս անդ քերսոնայ ամս հինգ՝ ապա ընկեցին զերանելին 'ի ծով . և այնպէս կատարեցաւ 'ի Ք̃ս (4) ։ Այլ առանձին տես-չութե̃ կամացն Ա̃յ՝ անկաւ մարմին կղեմայ 'ի ներքոյ կամարաձև ժայռի միոյ կ̃մ գմբե-թաձև վիմի մեծի . ուր պահեցաւ ամբողջ առ ժամանակ մի ։

Ապա երևեցաւ ն̃ր վկայն Ք̃ի հայրապետն կղեմէս՝ եպ̃սի գաւառին այնորիկ , և ասաց , թէ էկ շինեա՛ 'ի վ̃ր մարմնոյ իմոյ տապան ։ Ասէ եպ̃սն . տէր իմ, տեղիդ այդ՝ զոր հրա-մայես տապան շինել , ծով է . ասէ նահա-տակն . դու առ ընդ քեզ զուխտ եկեղեցւոյ քո , և եկեալ անդ՝ տեսանէք զփառսն Ա̃յ ։ Նոյնժամ գնաց եպ̃սն 'ի ծովեզրն , դար-ձաւ ջուրն յետս , և եղև ցամաք մինչև 'ի վէմն . և երթեալ եպ̃սին՝ ետես զմարմին ս̃բյ վկային անարատ 'ի ներքոյ վիմին . և ամփո-փեաց 'ի տեղւոջն յայնմիկ յառանձին տապա-նի՝ ը̃ս հրամանաց ս̃բյն ։ Նոյն իբրև եղ եպ̃սն և որ ը̃ն նմա էին մտեալ , երթայր ջուրն զհետ ն̃ց մինչև 'ի տեղի իւր . և այնպէս դարձեալ ծածկեցաւ վէմն ։

Նոյն 'ի ցաւիլ ամենեցուն ը̃ն իրսն , և յասել՝ թէ զիա՞րդ ոչ բարձաք զն̃ր նշխարսն 'ի ծովէ անտի , երևեցաւ ս̃բն կղեմէս արժանաւո-րաց ոմանց 'ի տեսլեան գիշերոյ , և ասէ . զնշխարս իմ բառնալ մի՛ կարծէք . այլ առ-նեմ ձեզ զայս շնորհ , զի յիւրաքանչիւր տար-ւոջ

ւոյ 'ի յիշատակի կատարման իմոյ զաւուրս
եօթն 'ի բաց մեկնեալ ծովուդ՝ պատրաստես-
ցէ ձեզ տեղի ը՟ ցամաք գալ հետի մինչև 'ի
տապանն իմ . * Այս բանքն արդիւնք եղեն՝
(ասէ ս՟րն եփրեմ արքեպ՟սն քերսոնի) . վ՟ս
զի 'ի ժամանակէ անտի մինչև ցօրս ցայս՝ ամի
ամի սքանչելիքս այս կատարին ա՟ծագործ մե-
ծագործութ՟բ՝ 'ի վեր քան զհրաշս , զոր արար
ա՟ծ 'ի ձեռն մովսեսի 'ի ծովուն .... Ո՜վ սքան-
չելեացս և փառաց վկայիս , որ ներգործին
յա՟մ տարւոջ յաւուր նահատակութ՟ե փառա-
ւորելոյս այս . Զի ցաւուրս եօթն՝ ո՟չ կան-
խեցոյք ասացաք , մեկնի գնայ համատարածն
այն ծովանհուն , և անցս դիւրագնալի տայ
բարեպաշտից :

Այսմ այսպէս եղելոյ՝ ա՟մ որ 'ի մէնջ բարե-
պաշտասէր գաւառականք և քաղաքացիք քեր-
սոնի՝ իբրև լսէին զայս , խուռն ընթանային
'ի տեսիլ հրաշիցս : Ընդ որս և այր մի բա-
րեպաշտ հանդերձ բարեպաշտուհի կնաւն և
արու զաւակաւն՝ արարին զայն ճանապարհ՝
որ տանի 'ի տաճար ս՟բյ վկային . և հասեալ
'ի տեղին , և զսքանչելիսն՝ որ անդ լինէր ,
տեսեալ , առին զձեռանէ մանկանն , և մտին
յա՟ծաշէն տաճար անդ 'ի մէջ ծովու . և մեր-
ձեալ առ տապանն՝ խնդրուածովք պաղա-
տէին առ ս՟րն , մեղաց թողութ՟ի նովաւ առ-
նուլ հայցելով , և մանկանն տալ մաղթե-
լով կեանս երկար և անվթար՝ բարօրութ՟բ ,
և որ ինչ միանգամ անկ է ծնողաց խնդրել
վ՟ս միամօր զաւակի :

Արդ

Որդ կատարեալ զաղօթսն, և զս̃յն ողջու-
նեսն զնշխարս՝ ելին յետս դարձան անդրէն.
և յետ ելանելոյ նց՝ ջուրն միւսանգամ ըն-
թացաւ 'ի տեղի իւր ։ Իսկ նց դարձուցեալ
զաչս և տեսեալ, զի ծովացեալ էր՝ երբեմն
այն ճանապարհ, շուրջ հայէին 'ի խնդիր
զաւակի իւրեանց. այլ նա թողեալ մնացեալ
էր առ տապանի ս̃յն. և այս ոչ առ մոռա-
ցութե ծնողացն, այլ՝ ա̃յ բարեհաճութե̃ն
եղև. զի և սատանօր մեծապէս զարմանա-
գործեսցէ զվկայն ։

Որդ իբրև ոչ գտին ծնօղքն զզաւակն, և 'ի
միտ առին՝ թէ 'ի խորս անդ թողաւ յինք-
եանց մանուկն, զի՞նչ պարտ է ասել զհօրն
ողբս, և զմօրն կականմունս. զի ա̃մ տօնն
այն պայծառ 'ի սուգ դարձաւ .... (և այն-
պէս ողբային զնա զա̃մ ողջոյն, մինչև հա-
սին աւուրք տօնի ս̃յն 'ի միւս տարւոջ) ։
Յայնժամ ասեն ցմիմեանս՝ յուշ ածեն զզա-
ւակն իւրեանց. եկայք երթիցուք առ ս̃ն.
զի թէ մնացեալ ինչ իցեն նշխարք զաւակին
մերոյ, զոր ոչն կարծեմք, առցուք .... Իսկ
յորժամ տեղի ետ ծովն, մտին նախ ինք-
եանք 'ի խորս՝ տենչանօք զաւակին բերէնք,
և ա̃մ ժողովուրդն զկնի նց ։

Ոյն ինչ 'ի տաճար անդր հասանէին վկային,
ո՜վ սքանչելեացս, տեսին զզաւակն իւրեանց
կենդանի և ուրախ և կայտառ ... ապա հար-
ցանէին ցպատանին, թէ որպէս ապրեցար,
ո՞ կենագործեաց զքեզ, ո՞ պահեաց, և ո՞
սնոյց ։ Իսկ մանուկն միով ձեռամբն բուռն

հա-

հարեալ զտապանէն , և միւսոյն մատնացոյց նշանակեալ զ'ի ներքս եղեալն՝ պխ̄նի տանէր որոց հարցին . սա̀ իմ յետ ա̄յ և կեանք և մնունդ , և ը̄դէմ որոց 'ի ծովու գազանաց՝ ամրութ̄ի եղև , սա զիս որ ը̄ օրէ գեղեցիկ դարմանէր ‖ ։

Իսկ թէ զիա́րդ , լիագոյն հանգամանօք յայտ առնեն ճառընտիրք մեր ընդ յայսմաւուրս . իբր զի ցորչափ անդ էր մանուկն զտարի մի , ծնօղք նո̄ ընդ մեռեալս համարելով զնա՝ շաբաթ 'ի շաբաթէ տային յեկեղեցին յիշատակ հոգւոյ նորա նշխար և բաժակ և ձէթ . և քահանայն յիշատակէր զնա ը̄ այլ ննջեցեալսն պատարագաւ ։ Այլ իբրև գտաւ մանուկն , և հարցանէին զնա̀ , թէ որպէս ապրեցար 'ի ծովէս , նա ասաց , թէ 'ի կամարս՝ յորում տապանս է , ջուր ոչ եմուտ . և էր լոյս պայծառ . և յո̄մ շաբաթ օր տայր ինձ այր մի նշխար , ձէթ և գինի . և իմ զայն կերեալ և արբեալ յագենայի . և մինչև ցնոյն օր շաբաթուն ոչ քաղցնուի և ոչ ծարաւէի ։ Եւ որք տեսին և լուա́ն , մեծապէս փառս տային ա̄յ , որ առնէ սքանչելիս 'ի ձեռն սր̄ց իւրոց . և պապանձեցոյց զբերան հերձուածողացն , թէ յետ մահու պատարագն և ողորմութի̄ն չէ́ օգուտ մեռելոյն ։ Եւ յայնմ օրէ լուցանէր եպ̄սն զկանթեղսն 'ի վ̄ր տապանին՝ և ելանէին . և 'ի միւս տօնին գային և գտանէին զկանթեղսն 'ի վառ . և փառաւոր առնէին զա̄ծ ։ Աւո́ղ զայլ հրաշս բժշկութեց՝ որք լինէին 'ի տապանէ սր̄յն առ ուխ-

տա.

տաւորս նր ։ (5)

Արդ մնաց մարմին սբյն Կղեմայ Հայրապետի անդ 'ի Քերսոն մինչև յիններորդ դար ․ և յայնժամ յաւուրս Նիկողայոսի Հռովմայ Հայրապետի՝ որ նստաւ յամի Տն 858 , սբն Կիւրղոս քարոզիչ և առաքեալ ըսլաւաց՝ փոխադրեաց զայն 'ի Հռովմ ․ ուր եդաւ պատուով յեկեղեցին՝ որ յանուն նր շինեալ էր անդ յառաջագոյն ։

Ընդ պատուական նշխարս սբյն Կղեմայ գտանելի են և մնացուածք ազգի ազգի գրուածոց նր , որք զառաքելականն գոգցես ունէին հեղինակութի յառաջին դարս եկեղեցւոյ ․ և ինչ ինչ ընթերցեալ լինէր 'ի կարգացմունս եկեղեցւոյ իբրև զթուղթս առաքելոց ․ ոչ և առաքէլ անուամբ պատուի 'ի Կղեմայ աղեքսանդրացւոյ հանգոյն բառնաբայ , տիմոթեայ և տիտոսի ։ Այլ յաղագս գրոց նորին լիցին բանք 'ի կարգի ծանօթութեց , ևս առաւել վն պատմական բանից՝ որք հային յանձն նր ․ ոչ և վն այլօրինակ վկայաբանութե նր ըստ մետափրաստեանց ։ (6)

'Ի հին գաւազանագիրս Հռովմայ Հայրապետաց գրեալ կայ և այս ինչ զսբյն Կղեմայ , թէ * սա յեօթն վիճակս բաժանեաց զհաւատարիմ նօտարս եկեղեցւոյ ․ զի իւրաքանչիւր յիւրում վիճակի ստուգեսցէ զանցս վկայից մեծաւ խնամով և փութով պնդութե ‖ ։ Նա և ըստ այսմ գլուխ ճանաչի և վկայասիրաց սբ Հայրապետս ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Լայնաբար և հեռապէս ստուգաբանեն յոյնք զա-
նուն կղեմայ՝ ուռ կմ ճիւղ՝ յիւրեանց բարբառ, ընդ-
եփրեմի քերսոնացւոյ․ և է այնմ նոճապէն 'ի ժամա-
գիրս, * ով ուռ քնի իմանալի որթ եղեալդ կղեմէ՝
„ զծային գինին զեղեալ || ։ Եւ զի հոլովական ան-
ուանս գլխիս՝ լինի գլիմինդոս, ով և 'ի լտ․ գլեմենս,
գլեմենդիս, վն առ նախնիս մեր կղեմեան գրի նաև
կղեմենտոս ։

(2) Հերոնիմոս ․յլ․ երևելի արանց ․ * Կղեմէս, զոր-
„ մէ առաքեալն պօղոս գրելով առ փիլիպպեցիս՝ ա-
„ սէ, կղեմաւ հանդերձ և այլովք գործակցօք իմովք,
„ չորրորդ յետ պետրոսի եպս հռովմայ ․ վս զի երկ-
„ րորդն զլինոս եդև, և երրորդն անակղետոս ․ թէ-
„ պէտև բազումք 'ի լատինացւոց՝ երկրորդ յետ պետ-
„ րոսի առաքելոյ համարին լինել զկղեմէս || ․ ով և
ոչ սակաւք յարևելեայց ։

(3) Յայտնապէս յաւուրս դոմետիանոսի կայսեր ասեն
զվկայական հանդէս և զարտասահմանութն սբյն կղե-
մայ՝ ճաշոցնտիրք մեր, և Հ․ և Յ․ ժմ։ ուր Յ․ բս․ և
Լ․ յաւուրս տրայիանոսի գրեն՝ է մետափրաստեանց ․
որ ոչն կարէ կալ նաև ըստ դասակարգի քհնյապետաց
հռովմայ ․ քանզի թող զի վկայեաց և հերոնիմոս՝ թէ
բազումք զկղեմէս դնեն երկրորդ զկնի պետրոսի, ե-
դեալ թէ լեալ իցէ և չորրորդ, ոչ կարէ հասանել յա-
ւուրս տրայիանոսի ․ զի յաւուրս նր նստեալ էր արդէն
եւարիստոս յաջորդ կղեդոսի և անակղետոսի՝ է ստո-
րական ժմկագրութն ։ Բայց թողեալ և զկարծիս ժա-
մանակագրաց, ասպքէն ամենեքին ըուենին՝ թէ կղեմէս
յորժամ աշակերտեցաւ պետրոսի և պօղոսի էր այր կա-
տարեալ, և իբրև մի 'ի գործակցաց իւրոց յիշի 'ի պօ-
ղոսէ, վն եթէ հասանէր մինչև յաւուրս տրայիանոսի՝
ով եհաս յովհաննէս աւետարանիչ, գուցէ ծերագոյն
լինէր քան զնա՝ անցեալ զհարիւրամենիւք ․ զոր ոչ ոք
ցուցանէ կմ ըուենի 'ի մատենագրաց ։

(4) Զէ ինչ, եթէ դիցես է Ծ․ և Հ․ կապեալ է պա-

րա-

բանոց սրբոյն՝ վէմ մի մեծ յոյժ և ծանր, և կից ը Լ. և Յ. կապեալ զխարիսխ. յանձն առցուք՝ և զխորհրդածութիւն յոյն երգաբանին 'ի ժամագիրս. * արկեալ կղե֊
,, մէս 'ի խորս խարսխաւ՝ առ քն եհաս 'ի խարիսխն վեր֊
,, ջին ||: Բայց զի՞նչ արասցուք զմեծ սխալանս՝ որ առտի եմուտ 'ի մէջ յունաց. զի որովհետև խարիսխն յունարէն և լատիներէն կոչի անքօրա կամ անքիւրա, և քաղաքն անկիւրիոյ գաղատացւոց նովին անուամբ և ստուգաբանութիւն յորջորջի առ նոսա անքիւրա կամ անչիւրա, որ է ասեն՝ խարիսխ, տես թէ որպիսի պարագայ պատմութիւն եմուտ 'ի Յ. բս. յասելն զսրբոյն կղեմայ. * տան֊
,, ջի, և ապա յանկիւրիա գաղատիոյ արտաքսահմանի.
,, յորում և յորմ ուրեք փակի՝ խցանելով զդուռն նր
,, քարամբք. ուստի և ոլեռամբք միայն սնանի. և այս֊
,, պէս նեղեալ՝ վախճան ըունի կենաց: Եւ ապա՝ ոմ
,, ասեն, ոմանք 'ի հաւատացելոց առեալ զպատուական
,, նշխարս նր՝ բերին 'ի քերսոնիսոն. որ և 'ի բաց ընկե֊
,, ցաւ 'ի ծով 'ի կռապաշտից. և բիւր հրաշս ներգոր֊
,, ծէ մինչև ցայսօր 'ի փառս քի ||: Ապաքէն պարծանք էր ինձ գալուստ սրբոյն կղեմայ 'ի մերս անկիւրիա, ուր յետոյ փայլեաց և միւս կղեմէս աքանչելի հայրապետ անկիւրացւոց. բայց անաչառ խօսելով՝ այդ է յայտնի սխալումն մտեալ 'ի համաձայնութ՝ օտար յոմ վկայաբանութեց, որք ուղղակի 'ի հռովմայ 'ի քերսոնիսոն առանգեն զնա տարագրեալ կենդանւոյն: Իսկ թէ ո՞ւր է քերսոնիսոն կամ քերսոն, և քանիպատիկ, յայտ է յաշ֊
գրութէ:

(5) Զաքանչելին ծովուն՝ զոր ը մասին ձոխագոյն դրէ եփրեմ քերսոնացի (որոյ ճառն տպագրեալ է յունարէն և լատիներէն 'ի վախճան գործոց սրբոյն կղեմայ), հաստատէ և պատուականն բեդա, զոր և նշանակէ հենսքենիոս բոլլանդեան 'ի սկզբան ե հատորոյն ապրիլի. զնոյն հաստատէ և Յ. ժմ. ոմ և Յ. բս. պատկերագրութ՝ յոր և նման պատմութեն. իսկ ը մասին վերջնոյ՝ որ կայ 'ի Ճ. և Հ. յայտ է թէ 'ի լիակատար պատմութեց յունաց առեալ, յորէ և վանական վրդպ 'ի հարցմունս իւր:

(6) 'Ի հանդիսացեալ գրոց սրբոյն կղեմայ՝ ծանօթ են ազգի մերում հաւաքմունք առաքելական կանոնաց և սահ֊

մանագրութեանց պահեալք 'ի սկիզբն կանոնաց ։ Այլ
զնմ գրուածս՝ որք կրեն զանուն կղեմայ, գտանես Ճշ_
խաբար 'ի մի հաւաքեալ և տպագրեալ յն. և լտ. հան_
դերձ աղգի աղգի ծանօթութեամբ երևելի արանց, զորմէ
չէ տեղւոյս հետազննել ։

Այն է մեզ գիտուն արժանի յայսմ վայրի, զի 'ի կարգի
երկրայական գործոց նր Ճանաչի և գիրքն պատմական
և Ճառական՝ կղեմենտեանս կմ կղեմեան կոչեցեալ. զոր ոչ
այնչափ ըն բոլորին յօտարաց յօդեալ համարին քննիչք,
որչափ թէ ուրեք ուրեք խանգարեալ. զի թէպէտև
ցորեան բաղում կայ յայնմ անդաստանի, բայց յար_
գեւք խառն. թող զի խիթան ոմանք և յորոմանց ։ Արդ
'ի մատենի անդ յառաջ բերի թուղթ յանուն պետրոսի
առ յակոբոս, թուղթ կղեմայ առ յակոբոս, և Ճառք
պէսպէս. յորս զառաջին տեղին ունի պատմութիւն քարո_
զութեան պետրոսի առաքելոյ, և դարձնորին կղեմայ. զոր
մն սփռեալ գոլոյն առ բքմն՝ արժան է սակաւուք քա_
ղել 'ի պէտս հետազննին եղելոց, սկիզբն ունելով այսմ ։
* Ես կղեմէս՝ հռովմայեցւոց քաղաքացի գոլով, զառա_
,, ջին իսկ հասակն զգաստութբ կեալ մարթացայ, ուր
,, մտածութին իմ 'ի մանկութէ ձգէր՝ զոր յիսն յանկութ՝
,, յանսրտութիս և յաչխատութիս. զի տնկեալ էր յիս
,, խորհուրդ, ո՛չ գիտեմ ուստի՛ սկիզբն առեալ, վն մա_
,, հու սոէպ առնել յիշատակութիս, թէ երբեմն մե_
,, ռայց, և ոչ ևս եղէց || ։ Նոյնօրինակ սաէ՝ վն կատա_
րածի Տի խորհուրդք նեղէին զիս. և որչափ կամէի
յանձնէ թօթափել, այնչափ զօրանայր յիմ վր, և հա_
լէր և մաշէր զիս տխրութբ և թախծութբ. արդ առ 'ի
գտանել զիք լինձ մխիթար և յուսադիր վն անմահութե,
կմ առ ուսանելոյ զատոյգ ինչ, առեալ զանձն իմ յու_
սումն փիլիսոփայական, գտանէի զհոգին անմահ գոլ.
բայց և զհակառակն տեսանէի ձեռնարկեալ ։ Յորժամ
զանմահութե լինէր բան, ուրախ լինէի. իսկ յորժամ
զմահուանէ, տրտմէի յոյժ. և յոչ գտանելն զեւս՝ յոյժ
վարանէի ։ Գուն գործէի խաբել անձամբ զանձն, թէ
զի՞ է քեզ տրտում կալ. առ այժմ վայելեա՛ զՏ. և յոր_
ժամ մահ հասանիցէ, յայնժամ տրտմեսցիս. բայց քան_
զի խմաստունքն 'ի փիլիսոփայս ասէին, թէ որ չարա_
չար ապրի, մանի յետոյ 'ի տարտարոս և 'ի տանջանս

մշտնջենաւորս, կամէի փարատել զայդ 'ի մտացս, ոչ թէ թերևս սուտ իցեն բանքդ այդ. այլ անդրէն յուզէին միտք իմ, ասելով. ապա եթէ ստոյգ իցեն, զի՞նչ արարից. ապա ուրեմն լաւ ևս է բարւոք քաղաքավարել. զի թէ ստոյգ գտանիցի, բարւոյն եղէց ժառանգ, և ոչ չարին:

Լսէի՝ թէ յեգիպտոս կան մոգք, որք զհոգիս մեռելոց կոչեն հմայիւք. խորհեցայ երթալ անդր և փորձել՝ առ խմանալ զվիճակ հանդերձելոց. բայց ոմն յիմաստուն փիլիսոփայից արգել զիս 'ի խորհրդոյ անտի, թէ ոչ բարւոք է բանդ. մի՝ զի հոգին կարող է չհնազանդել հմայից, և միւս ևս՝ զի առեալ են այ, ոյք զհոգիս ելեալս 'ի մարմնոյ հնարին ըլկել կախարդական կարդացմամբք:

Մինչդեռ յայս ծուփս մտաց կայի, յաւուրս Թգրուէ տիբերեայ կայսեր հռոմայ, թէ 'ի հրէաստան իջեալ է պատգամաւոր առ յայ՝ բարերար առ ամենեսեան՝ այց առնել մի, և աւետարանել զյաւիտենական Թգրուէն այ, որում հասանել ունին բարիք և ընտրեալք. և թէ 'ի հաստատուն բանից իւրոց առնէ զամ սքանչելիս մեծամեծս, մինչև բժշկել զամ ախտս, հալածել դեւս, յարուցանել և զմեռեալս. և թէպէտև զառաջինն ոչ հաւատայաք համբաւոյս այսմ հնչելոյ մինչև 'ի հռոմ, բայց հետզհետէ զօրացաւ համբաւն. մինչև քննել մեզ 'ի ժողովս ժողովս, թէ գուցէ ճշմարիտ իցէ:

Եւ եղև 'ի նմին տարւոջ՝ յորում այսպիսի խորհուրդք լինէին 'ի քաղաքիս յաւուրս աշնայնոյ, յանկարծակի ոմն երևեցաւ յատենի հրապարակին, որ գոչէր մեծաձայն.
*Ո՛րք հռովմայեցիք լուարուք, որդին այ 'ի հրէաստա-
,, նի կայ աւետարանել ամենեցուն, որոց կամիցին,
,, զկեանս յաւիտենականս. միայն թէ կեցցեն ըստ կամաց
,, առաքչի նր՝ հօր ||. և այլն: Եւ յանտես առնել հռովմայեցւոց՝ ես ասացի ցանձն իմ. զի՞ է քեզ հեղգալ. ահա զոր խնդրէիր, կարես գտանել զլուծումն տարակուսանացդ. վն եղի 'ի մտի անսեսել զգործս իմ, և երթալ 'ի հրէաստան: Այլ անցին ժամանակք, և ես ոչ կարացի ճանապարհորդել. մինչև յետոյ ուրեմն թողեալ զամ զգործս՝ մտի 'ի ծով, և նաւեցի յաղեքսանդրիա: Անդ հարցանէի զփիլիսոփայս վն սոցին իրաց. և նք

ասեն

ասեն ցիս • զոր ասեսդ լինել 'ի հռոմ՝ մեք ոչ գիտեմք• բայց զեղեալն 'ի հրէաստանի լուեմք 'ի բազմաց ։ Եւ 'ի խնդրել իմում զոք՝ որ լիցէ յ͞ծէ անուն հրէաստանեայց և ականատես իրացն , գտի զոմն յազգէ եբրայեցւոց՝ բառնաբաս անուն , որ ասէր զանձնէ աշակերտ լինել նորին որդւոյն ա͞յ • և լուեալ զքարոզութիւն ն͞ր • զորով ծաղր առնէին հեթանոսք • բայց իմ լուեալ զբանս բառնաբայ հրապարակաւ և առանձինն՝ ոչ կարացի հեռանալ 'ի նմանէ • և 'ի մեկնիլ ն͞ր յաղեքսանդրիոյ՝ բանս եդեալ ը͞ նմա , յետ սակաւուց ելի և ես զկնի ն͞ր • և մտեալ 'ի նաւ՝ եկի 'ի կեսարիա պաղեստինոյ՝ գտանել զնա ։

Այլ ը͞ կոխել իմում 'ի ցամաք , և 'ի խնդրել զհիւրանոց , լուեայ՝ թէ պետրոս անուն աշակերտ յ͞սի որդւոյն ա͞յ ունի 'ի վաղիւն վիճել ը͞ սիմոնի սամարացւոյ • ապա գտի զբառնաբաս • նա առեալ տարաւ զիս առ պետրոս ։ Այնուհետև ճոխագոյն գրէ զա͞մ անցս քարոզութեան պետրոսի , և վիճաբանութե͞ ն͞ր ը͞ սիմոնի մոգի , ո͞պ և զդարձ իւր ը͞ կարգի • ուր յետ և մկրտութ͞ի մատթիդեայ մօր նորին կղեմայ , և երկուց եղբարցն փաւստինոսի և փաւստինիանոսի • ո͞պ և փաւստոս հայր ն͞ր՝ որ ասի լինել յազգականութէ կայսեր , յետոյ հաւատայ 'ի ք͞ս ։

Կայ և ուրոյն թուղթ կղեմայ առ յակոբոս , յորում առաջի դնի համառօտութ͞ի գործոց պետրոսի , և վարք նորուն կղեմայ • որ է իբրու քաղուած նախաճառեալ գրոց ն͞ր 'ի ձեռն այլոց ։ Արդ թէպէտև մեք կարող էաք 'ի սոցանէ ծաղկաքաղ հաւաքմամբ յօրինել զընդարձակ վարս ս͞բյն կղեմայ , բայց քանզի 'ի միոյ կողմանէ այս գործք են յերկբայական կարգի , և 'ի միւս կողմանէ չգտաք և յազգի մերում զհին թարգմանութ͞ի սոցին , այլ զայլ համառօտեալ վարս , շատ համարեցաք զայն ։ Զառաք ինչ վ͞ս այսպիսի զգուշութե͞ և յը͞արձակ վկայաբանութէ մետափրաստեանց • այն է՝ զորոյ զմի մասն ևեթ յառաջ բերէ սուրիոս • այլ ամբողջ գործն կայ տպագրեալ 'ի վախճան գրոց կղեմայ՝ հանեալ 'ի յոյն ճառընտրաց • զոր կամիմք աստանօր դրոշմել , զսկիզբն բառ առ բառ թարգմանելով , և զընթացս ը͞ իմաստից քաղելով , օրինակ զայս ։

* Երրորդ՝ հռովմայեցւոց եկեղեցւոյն առաջնորդ եկաց
,, կղեմէս, որ հետեւօղ եղեալ վկայութեան առաքելոյն
,, պետրոսի՝ այնպէս փայլեաց զարդուք վարուցն, մին-
,, չև հրէից և հեթանոսաց և ամ՟ ժողովրդեան քրիստո-
,, նէից հաճոյ դառնիլ.... Սոքիմէք և սոցին մերձա-
,, ւորք բարեմարդութե՟ն ծաղկօք՝ այ՟, և ամ՟ մարդոյ
,, բանաւորի հաճոյանայր. զի անբանից հաճոյ լինել
,, ոչ ունի՝ որ միանգամ այ՟ հաճոյական ցուցեալ լինի.
,, վ՟նկ ոչ երկեան 'ի նախատանաց մարդոց անբանից այ-
,, նոքիկ, որք եդին 'ի մտի ոչինչ խորշել յանհաճոյ լի-
,, նելոյ բազմաց. որոյ վ՟ն դէպ եղև երանելւոյն կղե-
,, մայ՝ հռովմայ դահին եմքսի՝ չերկնչել 'ի բարեկամէ
,, ներոնասայ թագաւորի:
,, Վ՟ն զի յորժամ սորին վկայութ՟բ կինն սիսինոսի թեո-
,, դորա դարձեալ առ ած՟՝ փոյթ էր 'ի կատարումն պաշ-
,, տաման, ը՟ այս վառեալ նախանձու այր ն՟ր՝ թակար-
,, դիւք վարանել կամէր զնա 'ի գնալն յեկեղեցի: Զի
,, 'ի մտանել ն՟ր անդր՝ և ինքն ընդ այլ դուրս մտեալ՝
,, սկսաւ խուզարկու լինել իրացն. և յաղօթել ս՟բյն
,, կղեմայ, և յասել ժողովրդեանն զամէնն. սիսինոս 'ի
,, նմին վայրի եղև կոյր և խուլ, մինչ ոչ ևս կարօղ լի-
,, նել տեսանել կամ լսել ինչ ||:

Ապա (որ՟պ երկարապատում բանիւք դրի,) զձեռանէ առեալ ծառայիցն՝ հանին զնա արտաքոյ եկեղեցւոյն. իսկ թէոդորայ իմացեալ զիրսն՝ ոչ ել 'ի տաճարէ մինչև 'ի կատարումն աղօթից և պաշտամանն, և աղաչէր զա՟ծ արտասուօք՝ ողորմիլ առն իւրում. և յետ աղօթիցն մատուցեալ առ ս՟բն կղեմէս՝ պատմեաց զեղելսն, թէ որպէս սիսինոս 'ի յանդգնիլն տեսանել և լսել որոց չէր արժանի, պատժեցաւ 'ի տ՟նէ կուրութ՟բ և խլութ՟բ: Եւ ս՟բն եկեալ գնաց ը՟ թէոդորայի 'ի տուն ն՟ր. և աղօթս արարեալ 'ի վ՟ր առնն՝ բժշկեաց զնա: Իսկ սիսինոս իբրև ողջացաւ, տեսեալ զկղեմէս ընդ տիկնոջ իւրում՝ առաւել բորբոքեցաւ մոլեգնութ՟բ, որ՟պ թէ կախարդանօք որսացեալ իցէ ն՟ր զկին իւր, և նովին մոգութ՟բ պատուհասեալ զինքն, և դարձեալ ողջացուցեալ. վ՟սյ հրաման ետ ծառայից իւրոց ունել և կապել զկղեմէս: Իսկ ն՟ց չոճարեալ՝ կալան կապեցին զսիւնս անկեալս 'ի գաւիթս տանն, և ձգէին այսր անդր.

անդր . և թուէր Սիսիանոսի՝ թէ նք զԿղեմէս կապե-
ցին և քարշեցին ։ Յայնժամ ասէ ցնա Կղեմէս . խստա-
սրտութն քո ՚ի քարինս օրինակեցաւ . զի որ զքարինս
համարիս ածս , վիճակեցար քարշել փոխանակ մարդոյ
զքար ։ Իսկ նա ոչ ը կամելոյ կարծելով խօսել՝ ասէ .
ես տաց կորուսանել զքեզ ՚ի կենաց յօրինակ ամ կա-
խարդաց ։

Յայնժամ սբն Կղեմէս աղօթս արարեալ՝ ել գնաց ան-
տի , պատուիրեալ և Թէոդորայի մի դադարել յաղօ-
թից , մինչև այց արասցէ տր առն նր ։ Եւ ՚ի կալ Թէո-
դորայի յաղօթս արտասուօք , ը երեկս երևեցաւ նմա
այր մի պատուական ալեօք , և ասէ . վն քո ողջ եղիցի
սիսիանոս . ոչ զի լցցի զոր ասացն եղբայրն իմ պօղոս
առաքեալ , սբ լիցի այրն անհաւատ՝ հաւատացեալ
կնաւն . և զայս ասացեալ՝ եղև աներևոյթ . և ՚ի միտ
էառ Թէոդորա՝ թէ պետրոս առաքեալն էր այն , որ
երևեցաւ նմա ։ Յայնժամ կոչեաց սիսիանոս զԹէոդո-
րա , և աղաչէր զնա աղօթել առ ած իւր , զի անցուս-
ցէ յիւրմէ զպատուհսն . քանզի լուսաւորեալ ՚ի տնէ՝ ծա-
նեաւ զմոլորութն իւր , և զմոլար կարծիսն՝ զոր ունէր
զքրիստոնէից ։

Այս ազդ արարին սբ հայրապետին Կղեմայ . և ՚ի գալ
նր անդրէն ՚ի տուն նց՝ մեծաւ սիրով և պատուով ըն-
կալաւ զնա սիսիանոս . և ունկնդիր եղեալ վարդապետութե
նր՝ հաւատաց , և անկեալ առ ծունկս Կղեմայ՝ գոհա-
նայր զայ . և ՚ի մերձենալ զատկի՝ մկրտեցաւ ամ տամբ
իւրով և մերձաւորօք ։ Եւ եղեն ամ հոգիք ՚ի տանէն
սիսիանոսի՝ զորս մկրտեաց սբն Կղեմէս , արք և կա-
նայք և մանկտի , անձինք չորեք հարիւր քսան և երեք .
զի երևելի էր այրն . և նովաւ դարձան բազումք ՚ի ծա-
նօթից նր՝ որք էին ականաւորք ՚ի դրան արքունի , և
բարեկամք ինքնակալին ներոնասայ ։ (Յայսմ հետէ
օրինակէ և սուրիոս վմետափրաստէս) ։

Ընդ այն ժամանակս ՚ի թգրել տրայիանոսի՝ պօբղիոս
տարկուէիտիանոս կոմս , որ վերակացուն էր դենի հռով-
մայեցւոց , սեսեալ զաճումն քրիստոնէութե ՚ի հռովմ ,
խօսեցաւ ը գատաւորս և ը քաղաքապետին վն բանիցս
այսոցիկ . և տուեալ նց կաչառս բազում՝ գրգռեաց ը-
դէմ քրիստոնէից ։ Արդ ՚ի քաղաքապետութե մամեր-

տիտոսի յարեաւ ալմուկ 'ի հաւուր ը՟դդէմ կղեմայ հայրա-պետի. սակայն էին բազումք և 'ի հեթանոսաց, որք ա-սէին, զի՞նչ չար արար այրն այն, և զո՞ր բարի ոչ արար մեզ՝ զհիւանդս բժշկելով, և ամ՟նեղելոց մխիթար լի-նելով. իսկ այլք ասէին. մոգ է և թշնամի ա՟ծոց մե-րոց, զորս դևս կոչէ, և ծաղր առնէ և թշնամանէ. արդ կա՛մ զոհեսցէ ա՟ծոց, և կ՟մ բարձցի 'ի կենաց:

Տեսեալ քաղաքապետին զխռովութիւն ամբոխին՝ ետ ու-նել և ածել զկղեմէս զառաջեաւ. և ասէ ցնա. դի-տեմ, զի 'ի պատուական ազգէ ես յազնուականացս հռովմայ. այլ քանզի մոլորեցար և մոլորութիւն քարո-զես, վա՟յ չհանդարտի ժողովուրդս. զի ոչ գիտեմ՝ զո՟ր պատճառս քո՟ անուն ը՟դդէմ ա՟ծոց մերոց. և արդ պա՛րտ է քեզ յետս կալ 'ի սնոտի պաշտամանէդ: Պ՟նի ետ ս՟բն կղեմէս. արժա՛ն էր քում իմաստութեան հասու լի-նել կարգի օրինաց մերոց, և ա՟ այնմ խօսել ը՟ իս վ՟ խնդրոց ճշմարտութեան. ապա թէ ոչ՝ ամբոխ անբան ռամ-կին, որ միշտ կռիւս յուզէ, ոչ պարտի շարժել զքեզ 'ի վ՟ր իմ, որ անշարժելի կամ մնամ 'ի ճանապարհին ճշմարտութեան:

Յայնժամ քաղաքապետն զեկոյց տրայիանոսի կայսեր, թէ ամբոխն յարուցեալ է ը՟դդէմ կղեմայ նազովրացւոցն առաջնորդի. այլ ես չգտի 'ի նմա պատճառս մահու: Եւ տրայիանոս ասաց. կա՛մ զոհեսցէ կղեմէս ա՟ծոց, և կ՟մ արտասահման լիցի յայնկոյս ծովու և պոնտոսի յա-նապատն քերսոն քաղաքի: Ապա կրկին ևս հարցափոր-ձեաց քաղաքապետն զկղեմէս, և տեսեալ զհաստատու-թիւն մտաց ն՟ր՝ ակամայ կամօք հարկեցաւ աքսորել զնա, ասելով ցնա. ա՟ծն՝ զոր դուն պաշտես, նա՛ քեզ լիցի օգնական յայս դառն աքսորանաց. և եդեալ զնա 'ի նաւ՝ աքսորեաց 'ի սահմանեալ տեղին. գնացին ը՟ ս՟բյն և ոչ սակաւք 'ի հաւատացելոց կամակարութ՟բ:

Իբրև հասին 'ի տեղին աքսորանաց, եգիտ անդ ս՟բն կղեմէս զբազմութիւն պատժաւորաց քրիստոնէից աւելի քան զերկու հազարաց, որք էին քարահատ 'ի մետաղս. և եղև ն՟ց անպատմելի ուրախութիւն տեսանել զս՟բ հայ-րապետն, և խնդրէին զաղօթս և զօրհնութիւն ն՟ր. և նա ասէ ցն՟ս. տ՟ր առաքեաց զիս այսր՝ չարչարակից ձեզ լինել և մխիթարակից: Եւ զի առաւելապէս նեղեալ

էին

ելին նք՟ 'ի կարօտութէ՟ ջրոյ , զոր 'ի վեց մղոնաչափ տեղեաց բերէին ուսովք իւրեանց , յաղօթս եկաց սբ՟ն նոքօք հանդերձ խնդրել յայ՟ զջուր . և 'ի կատարման աղօթիցն այր անդր հայեցեալ՝ ետես , զի գառն մի կայր 'ի տեղւոջ ուրեք՝ 'ի վեր առեալ զոտն իւր զաջոյ , որպ՟ թէ ցուցանելով կղեմայ զտեղին . և զայս ոչ ոք ետես՝ բայց 'ի սբ՟յն . վ՟յ յորժամ՝ գնաց և բախեաց սբ՟ն զայն տեղի յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սբ՟յ , վաղվաղակի բղխեաց աղբիւր ջրոյ կենդանւոյ , և յորդեաց իբրև գետ :

Իբրև տարածեցաւ այս լուր ը՟ գաւառն , ժողովեցան առ սբ՟ն անթիւ՟ բազմութիւք . զորս և դարձոյց քարոզութբ՟ 'ի սբ՟ հաւատս . քանզի ասի՝ թէ օր յօրէ իբրև հինգ հարիւր և աւելի ևս հոգիք մկրտէին . և 'ի միջոցի տարւոյ միոյ շինեցան անդ եկեղեցիք եօթանասուն և հինգ . քանդեցան մեհեանք , և բարձան անտառք մեծամեծք :

Ազդ եղև այս ամ՟ յականջս տրայիանոսի . վ՟յ առաքեցաւ 'ի նմանէ 'ի քերսոն դատաւոր ոմն աւփիդիանոս անուն , որ զբազումս նահատակեաց 'ի քրիստոնէից քերսոնի . այլ տեսեալ՝ թէ ոչինչ օգտի , շատ համարեցաւ կորուսանել զկղեմէս , որպ՟ թէ 'ի բառնալ զառաջնորդն քրիստոնէից՝ բարձցի ի՛նքնին քրիստոնէութի՟ն :

Արդ կոչեալ զսբ՟ հայրապետն յատեան՝ հրապուրէր զոհել կռոց . և տեսեալ զանդրդուելի միտս նր՟՝ ասէ ցծառայս իւր . տարայք զդա 'ի մէջ ծովու , և կապեա՟լ զխարիսխ նաւուն ը՟ պարանոց դորա՝ ընկեցէք 'ի խորս . զի մի կարասցեն քրիստոնեայք պաշտել զնա փոխան այ՟ : Յայնժամ՝ զեղան բազմութի՟ք քրիստոնէից 'ի ծովեզրն , և լային . իսկ աշակերտք սբ՟յն կոռնելիոս և փեբոս ասեն . միաբան աղօթս արասցուք եղբարք , զի յայտնեսցէ մեզ տր՟ զնշխարս սբ՟յ հայրապետին :

Եւ յաղօթել բազմութե՟՝ տեսին , զի տեղի ետ ծովն , և ամփոփեցաւ 'ի ծոց իւր իբրև յերիս մղոնս . և մտեալ ժողովրդեան ը՟ ցամաք՝ գտին պատրաստեալ յայ՟ տեղի մի տաճարաձև . ուր 'ի վիմափոր տապանի եդեալ կայր մարմին սբ՟յն կղեմայ . մինչ զի և խարիսխն երկաթի՝ որ ընկեցեալն էր ը՟ նմա , եդեալ կայր առ նմա : Եւ իբրև կամէին առնուլ զսբ՟ մարմին նր՟ , յայտնեցաւ աշա-

կերպաց նոր՝ թողուլ զնա անդ. և ազդեցաւ նոց, թէ նոյն սքանչելիք լինիցին ամ ը ամէ յաւուր նահատա-կութե նր մինչև ցաւուրս եօթն. և եկեալ ժողովուրդն է ցամաք յայցելութիւն տապանի նր. ուր և լինէր խաչ. որով ամ բնակիչք տեղւոյն դարձան 'ի Քր, և ոչ մնաց ոք անդ այր հեթանոս կմ հրէայ և կամ հերետիկոս։ Եւ լինէին ազգի ազգի նշանք բժշկութե և սքանչելիք մեծամեծք 'ի տապանէ սրբյն՝ 'ի փառս Քսի այ մերոյ. որում և ը որում հօր ամենակալի և կենդանարար սբ հոգւոյն փառք այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից.

ամէն։

Այս այն վկայաբանութի երևի հին (թող զի անուն առնու մետափրաստէս և այլք զհնի), զոր յիշէ եփրեմ քերսոնացի 'ի սկզբան ճառին իւրոյ՝ ասելով. * Յետ
,, կատարելոյ բազմադրոշատելոյն և երանելոյն Կղե-
,, մայ զվկայութե և զառաքելութե ընթացս, և փոխելոյ
,, յաստեացս կատարմամբ վկայութե, ուր և նորոյն փա-
,, ռաւորեալ վկային դիրքն յայտ առնէն, զոր ոչ ան-
,, գիտանալ ձեզ հաւատամ ||. ևն. մանաւանդ զի և վերջին պատմութին ծովադարձութե, և գիւտին նշխարաց սբյն յար և նման դրի յեփրեմոյ. վսյ և մեզ 'ի դէպ էր հետևիլ այսմ վկայաբանութե. այլ ուր ասացաք 'ի վեր անդր, ոչ միաբանին ժմկք տրայիանոսի ը ստոյգ պատմութեց և ժմկագրութեց. թող զայլ հանգամանս բանից, զորս թողումք ընտրութեան այլոց յայսպիսի հնախօսութիս։

ՎԿԱՅ-

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Կղեմայ՝ անկիւրիոյ հայրապետի, և որոց ընդ նմա։

Հ․ յունվար․ 24․ Տր եէւ․ և Յ․ Լ․ յուլ․ 23։
Բոլլանդ յովհաննէս 'ի Է․ հտ․ յուլ․ եջ․ 458 = 483։
Ռուինէմոս։ Մետափրաստէս, և այլք։ (1)

ԲԱԶՄԱՉԱՐՉԱՐ 'ի հանդիսի վկայութեան՝ ժամանակակից և հանդունատիպ մեծին գրիգորի հայաստանեայց լուսաւորչի՝ քաջ նահատակն քրիստոսի սուրբն Կղեմէս անկիւրացի՝ պարծանք ծնն գաղատացւոյ, էր ծննդեամբ 'ի քաղաքէ անտի անկիւրիոյ՝ որ յառաջինն անուանեալ գաղատիա, միամօր որդի առն հեթանոսի վաղամեռիկ եղելոյ, և մօր քրիստոնէի այրիացելոյ, որում անուն էր եւփրոսինէ, կին բարեպաշտ և երկիւղած յոյժ․ որ սնոյց զորդին 'ի նոյն հաւատս և 'ի վարս ածպաշտութեան․ և 'ի ժամ վախճանի իւրոյ մարգարէացաւ զմարտիրոսութիւն զաւակին, թողեալ զնա մանուկ ժամանակս 'ի խնամս սոփիայի մեծատուն և ածասէր կնոջ։

Իբրև աճեաց մանուկն կղեմէս՝ ուսաւ գիրս, և

և եղև ատեցող Յ̅ի և որ ինչ յՅ̅ի, և վառեալ
՚ի սէր հոգևորաց՝ կրօնաւորեցաւ ՚ի քաղա-
քի իւրում. և ը̅ կոչմանն ա̅յ քահանայացեալ
՚ի ծաղկեայ հասակի՝ հայր եղև աղքատաց
բաշխելով ՚ի ն̅ս զինչս ծնողաց իւրոց, զի էր
յերևելի տանէ. ժողովէր և զորբս մանկունս
հեթանոսաց յաւուրս սովու, կերակրէր զն̅ս,
և ուսուցանէր ն̅ց զհաւատս ք̅ի, և մկրտէր:
Եւ փայլեալ ա̅մ առաքինի կարգօք՝ ձեռնա-
դրեցաւ քսան ամաց՝ եպ̅ս անկիւրիոյ, յամի
տ̅ն իբր 280. և արար բազում ուղղութիւս,
և պայծառացոյց զքրիստոնէութիւն ՚ի գա-
ղատիա. ը̅ որ խեռայլին յոյժ հեթանոսք:
Եւ եղև յաւուրս հալածանաց դիոկղետիա-
նոսի՝ ազդ արարին վ̅ն կղեմայ եպ̅սի՝ դո-
մետիանոսի բեկարու, զ̅ի կայսերական փո-
խանորդի և դատաւորի քաղաքին. և կացեալ
առաջի ն̅ր վկայն՝ խոստովանեցաւ զանունն
ք̅ի ա̅յ մերոյ. և էանց ը̅ ա̅մ փորձս քննութ̅ե
և տանջանաց՝ հրաշալի հանդիսիւ̅ նահատա-
կութ̅ե. ո̅ր է տեսանել ՚ի լիակատար պատ-
մութ̅ե ն̅ր. որոյ քաղուածն ը̅ յայսմաւուրաց
մերոց ունի այսպէս. Քանզի նախ կախեալ
զերանելին զփայտէ՝ քերեցին զա̅մ մարմինս
նորա մինչև յոսկերսն. և խորտակեցին զբե-
րանն և զկզակն. և գտեալ զնա անդրդուե-
լի ՚ի հաւատոցն ք̅ի, և զարմացեալ ը̅ համ-
բերութ̅ի ն̅ր՝ յուղարկեցին կապանօք ՚ի
հռովմ առ դիոկղետիանոս թ̅գ̅րն:
Փորձել սկսաւ զնա ինքնակալն. հրամայ-
եաց, և եդին առաջի կղեմայ դանձ և սու-
սերս.

սերս . և նր՟ տեսել՟՝ ոչ դանձին ցանկացաւ , և ոչ 'ի սուսերացն երկեաւ , այլ համարձակուԹ՟ խոստովանեցաւ զճշմարիտ որդին այ՟ ։ Կապեցին զոտն յանիւս , և հոլովեցին ընդդաւ 'ի վայր տեղիս . մինչև կոտորեցաւ ամ՟ մարմինն . և այնպէս լուծին յանուոյն , և տարեալ արկին 'ի բանտ ։ Իսկ բազմուԹ՟ի արանց և կանանց մտեալ 'ի բանտն՝ տեսին զերեսս նր՟ պայծառ իբրև զլոյս , և հաւատացին 'ի ք՟ս , և մկրտեցան 'ի ս՟բյն կղեմայ . և 'ի մէջ գիշերին իջեալ հրեշտակ այ՟՝ կերակրեաց զն՟ա ։ Ոոր լուեալ դիոկղետիանոսի՝ առաքեաց 'ի բանտն , և ետ հատանել ըզգլուխս արանց և կանանց և տղայոց նց՟ հաւատացելոց 'ի ք՟ս ։ Բայց մի ոմ՟ն 'ի նոցանէ փախեաւ , որոյ անուն էր ագաԹանգեղոս , որ Թարգմանի 'ի հայ լեզու բարի հրեշտակ ։ Իսկ զսր՟բն կղեմէս սկսան գանել , և հրացել՟ շամփրօք զկողսն այրեցին . և ապա ել հրաման տանել զնա 'ի նիկոմիդիա առ մաքսիմիանոս Թգ՟ր . և եկեալ նոյնժամայն ագաԹանգեղոս՝ չարչարակից լինել ս՟բյն , աղաղակէր . և ես քրիստոնեայ եմ , և ք՟ի ծառայ ։ Յայնժամ կապեցին և զնա , և արկին 'ի նաւ՝ տանել ը՟ ս՟բյն կղեմայ 'ի նիկոմիդիա . կմ՟ ը՟ այլոց՝ ինքնին զհետ ընԹացաւ ուղեկից լինել ս՟բյն . զոր տեսեալ կղեմայ՝ ուրախ եղև յոյժ ։

Եւ յետ բազում անցից անցելոց՝ յորժամ հասին 'ի նիկոմիդիա , քննեաց զն՟ա մաքսիմիանոս հերակլէս գահակիցն դիոկղետիա-

նու

նոսա․ և ետես, զի ամենևին ոչ լսէին խօսից նր․ ետ զնա յագրիպպինոս եպարքոսն․ և նր առեալ՝ կախեաց զնա, և սրով կոտորեաց զմարմինս նց․ և իջուցեալ ՚ի կախաղանէն՝ արկ ՚ի բանտ ։ Յայնժամ ամ պատժաւորք հեթանոսաց՝ որք ՚ի բանտին էին արգելեալք, տեսեալ զհամբերութիւն սբցն, և զսքանչելիսն՝ զոր առնէին, հաւատացին ՚ի քս, և մկրտեցան ՚ի կղեմայ․ և ՚ի կալ նորա յաղօթս՝ բացաւ դուռն բանտին, և ելին ամքն, և գնացին ։

Իսկ զսբսն հանին և ընկեցին գազանաց կերակուր․ և գազանքն ոչ մերձեցան, այլ երթեալ երկիր պագին նց, և լեզուին զոտս նց․ զոր տեսեալ ամբոխին՝ դիմեցին ՚ի վր եպարքոսին քարկոծ առնել զնա, և ինքեանք հաւատային ՚ի քս ։ Իսկ անօրինաց առեալ զսբսն զերկոսեան՝ արկին ՚ի խորգ, և ընկեցին ՚ի ծով․ և մտեալ քրիստոնէիցն՝ հանին զնոսա կենդանի ՚ի ծովէն, և տարան ՚ի տունս իւրեանց, և կերակրեցին և հանգուցին․ և նց ելեալ շրջէին ՚ի մէջ քաղաքին Նիկոմիդացւոց ։

Հրաման ետ մաքսիմիանոս, և տարան զնս կապանօք յանկիւրիա․ ուր կիւրիղոս դատաւորն ագոյց նց սաղաւարտս հրացեալս․ և ոչ կարացեալ հաւանեցուցանել՝ յղեաց զնս արքունի հրամանաւ յամիսոն քաղաք, ուր էր դոմետիանոս բէկարն․ և նա յետ կրկին հարցափորձի՝ էարկ զնս ՚ի մէջ կրոյ ։ Իսկ ՚ի գիշերի տեսեալ պահապանաց լոյս ՚ի վր սբցն,

առ.

առ ժամայն հաւատացին 'ի քս, և մերկացան և անկան 'ի կիրն ը̅ սբսն. և յանմնաս պահիլ բոլորեցն՝ եկեալ ամբարշտաց հատին զգլուխս պահապանաց. իսկ զորն կղեմէս և զագաթանգեղոս եդին 'ի մի հրացեալ երկաթի մահճաց, և ցանէին 'ի մի ձէթ և ծծումբ և ձիւթ. և սրբքն ննջեցին 'ի վերայ հրոյն, և տեսին զտր, զի ասէր ցնոսա. մի երկնչիք, զի ես ը̅ ձեզ եմ ։

Իսկ տեսեալ դատաւորին՝ թէ այնչափ տանջանքն ոչ յաղթեցին նոցա, առաքեաց զնս 'ի տարսոն քաղաքն կապանօք առ մաքսիմոս դատաւորն. և 'ի ճանապարհին մինչդեռ երթային ը̅ անջրդի տեղի, նուաղեցան զօրականք 'ի ծարաւոյն, որք տանէին զսբսն. և կղեմէս աղօթեալ՝ բղխեցոյց ջուր, և արբին ամենեքեան, և հաւատացին 'ի քս. եկն և ձայն յերկնից, զի ասէր. ով կղեմէ զամ խնդիրս քո կատարեցից. զօրացիր և քաջ լեր ։

Իսկ իբրև եկին 'ի տարսոն, հարցանէր մաքսիմոս դատաւորն, եթէ զանուն և զտոհմն կռոց. և սրբքն ասեն, ոչ. և յաւել մարգարէանալ սբն կղեմէս, թէ ած յետ սակաւուց քրիստոնեայ թագաւորս յարուցանէ, որ կործանեսցեն զբագինս կռոցն, և դարձուսցեն զամ երկիր յածգիտութի ։ Իսկ բարկացեալ ը̅ բանսն դատաւորն՝ արկանէ զնս 'ի բորբոքեալ հուր. ուստի բուրեաց անուշահոտութի, և ելին սրբքն անկիզելի, և գնային 'ի մէջ քաղաքին. զորս կալեալ տարան

րան 'ի բանտն. և էին յարգելանի ամս ե-
րեք։

Եւ յետ երից ամաց հանին 'ի բանտէն, և ետուն յոմն ափրոդիտոս անուն. սա տարեալ զնս 'ի տուն իւր՝ եդ առաջի նց բազմածախ սեղան, զի կերիցեն և արբցեն, և ուրախացեալք արասցեն զկամս թագաւորին. իսկ սրբքն ամենևին ոչ ճաշակեցին, և ոչ աչօք իւրեանց նայեցան 'ի կերակուրն։ Եւ ապա կապեցին վէմ 'ի պարանոցս նց, և ընկուցին ը̄ մէջ քաղաքին. և առաքեցին դարձեալ այս երիցս անգամ՝ յանկիւրիա առ ղուկիոս դատաւորն. որ ետ արկանել զնս 'ի բանտ, և պնդել զոտս նց 'ի կոճեղս։

Եւ ընդ առաւօտն կոչեաց առ ինքն զագաթանգեղոս միայն, և ողոքանօք խոստմամբ ջանայր պատրել զվկայն քի։ Երբև ետես, եթէ ամենևին ոչ լսէ, հրամայեաց, և անցուցին ը̄ ականջս նր շամփուր երկայն, և հանին ը̄ միւս այլ ականջն, և ապա հատին զգլուխն. զոր առեալ հաւատարիմ կնոջ սոփիա՝ թաղեաց պատուով յաստիճանս եկեղեցւոյ իւրոյ։ Եւ լուեալ սբյն կղեմայ զկատարումն սբյն ագաթանգեղոսի՝ գոհացաւ զայ. Իսկ զսբն կղեմէս կապեցին 'ի վիմի, և այնչափ հարին, մինչև վէմն և հողն լցաւ արեամբ. և տարան 'ի բանտ. և յամ գիշերի լոյս ծագէր 'ի բանտին, որչափ էր յարգելմանն։

Եւ 'ի հասանել տօնի յայտնութե տն՝ գնաց հաւատարիմն սոփիա առ բանտապանսն, և
տուեալ

տուեալ զանձն՝ եհան 'ի գիշերի զսուրբն Կղեմէս, և տարաւ յեկեղեցի իւր ։ Ուր զգեցեալ սրբոյն զզարդ եպիսկոպոսութեան իւրոյ՝ տարածեաց զձեռս իւր յերկինս, և գոհացաւ զԱստուծոյ, և խնդրէր ողորմութիւն 'ի Քրիստոսէ վասն ամենեցունց, և վասն այնոցիկ՝ որք կատարեն զյիշատակս նորա ։ և քաջալերէր զհաւատացեալս հաստատուն կալ 'ի Տէր ։ և ասէր, դադարելոց է հալածումն յերկրէ, և լոյս ճշմարտութեան ծագեսցի ։

Եւ դրօքն փակելովք սկսան կատարել զամենասուրբ ծայրին խորհրդածութիւն ։ և մինչդեռ նոքա հայրապետն Կղեմէս զպարանոցն 'ի խոնարհ ունէր, և զաղօթսն մատուցանէր պատարագի 'ի վերայ պատուականն և նորա մարմնոյ և արեանն Քրիստոսի, դիմեցին յանկարծակի անօրէնք յեկեղեցին ։ և այր մի՝ որ էր իշխան քաղաքին Աղեքսանդրոս անուն, ինքնին սրով եհատ զգլուխ սրբոյն Կղեմայ, և զնորա խորհուրդն ցրուեաց, և զսեղանն կործանեաց ։ Նոյնպէս և զերկուս սարկաւագացն՝ որ ընդ սրբոյն Կղեմայ էին 'ի սպասաւորութեան նորա պատարագին, հատին զգլուխս ։ որոց անուանք էին Քրիստափոր և Խարիտոն ։

Իսկ մարտիրոսասէր կինն Սոփիա պատեաց մաքուր կտաւով զմարմին սրբոյն Կղեմայ, և եդ յեկեղեցւոջն՝ որ կոչէր Կոյխիփատոյ, կամ յեկեղեցին՝ որ առ Կուխիփտոս, մօտ 'ի դետնայարկ շիրիմս ծածուկս ։ և զերկու սարկաւագունս մերձ առ նա յայլում տապանի ։

Եւ եղև կատարումն սրբոյն Կղեմայ բազմաչարչար նահատակի և որոց ընդ նմա յամի տեառն 304,

կամ

կամ 309 · յետ կրելոյ զբազմադիմի անցս վկայութե̄ յարեւելս և յարեւմուտս՝ զամս ժը̄, կամ ի̄ը։ Գերեզման ոգ̄յն կղեմայ Հայրա-պետիս պատուճի ցարդ եւս յանկիւրիա՝ 'ի ծ̄բ խաչի եկեղեցին 'ի մէջ պարսպի քաղաքին մօտ 'ի մեծ դուռն · և առնէ հ̄ր անպակաս բժշկութիւնս՝ որոց գնան հաւատով 'ի տապան ոգ̄յն · յորոյ 'ի սքանչելի շնորհս առանձին վայելեալ է և իմ 'ի մանկութե̄ · Թող զայլ հրաշս՝ զորս լուի յայլոց ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Օրօրինակ զհամառօտութիւն ընտրեցաք Ը̄արձակ վարուց ս̄էյս, (զոր և յայլալեզուական անգամ բարբառ դասնես տպագրեալ 'ի սկէտս գալատացւոց · 'ի վենետիկ յամի 1751 · Թարգմանութ̄ե աթանաս վ̄րդի յիտալա-կանէ), նոյնպէս և 'ի համառօտ բերխմք ծանօթութի, յուշ առնելով՝ թէ գրեալքս մեր են առաւել բանի՝ ո̄ր իէլի ընտիր օրինակագրի յայմաւուրաց ։ Իսկ լիա-կատար վկայաբանութե̄ն կրկին են օրինակք առ յով-հաննու բոլլանդայ · մին է հին և անանուն հեղինակի (յոյր սակս անոնիմոս կոչի), և միւսն մետափրաստե-սի, երկոքին ևս 'ի յոյնէ 'ի լատին Թարգմանեալ ։ Թող և զոր յայլոց զպէսպէս ծաղկաքաղս նշանակէ բոլլանդ, և յաւելին զմի և զնոյն պատմութի դտանէ ու̄ էութե̄ն ։ Եւ առ 'ի զառաջս առնուլ դիմախօսաց ոմանց, բար-ւոք գրէ · * Զափաղանցական իմն արդեօք՝ շատութի
„ տանջանաց երևեսցի ումեք, եթէ ոչ ածցուք զմտաւ
„ և զդիմ՝ին և զարբանեկաց ն̄ր մոլեգնութի, և զն̄յ
„ զզօրութի՝ որ զօրավիգն էր վկայից իւրոց ։ Եւ չէ
„ իսկ պարտ այնպէս համարել, թէ չարչարանքն ն̄մ
„ հետզհետէ անդուլութ̄բ իցեն տուեալ ս̄էցս, այլ
„ յընթացս ժը̄ (ու̄ այլոց՝ ի̄ը) ամաց ոլջոյն · յորս և
„ ամօ-

,, ամսօրեայ ժամանակս բազումս թողացեալ լինէր ։
,, Այս եթէ խուրաքանչիւր չարչարանք ուրոյն ուրոյն
,, տեսցին , չէք գրեթէ և ոչ մի , որ չիցէ առնել յօգունց
,, 'ի վկայից 'ի նոյն քաղաքս ասիոյ 'ի նոյն 'ի ժամանակս
,, գիոկղետիանոսի և մաքսիմիանոսի · թող զի բազում
,, ինչ 'ի նոսա մեղմագոյն պատանի քան զնորահնար կա-
,, տաղութիս յաբոնացւոց ըդէմ քրիստոնէից 'ի յետին
,, դարս || ։ Իսկ զքննութի ժամկագրութե , զոր առնէ բոլ-
լանդ , թէ երբ ծնաւ , և երբ կատարեցաւ սբն կղեմէս ,
տեսանեմք հաստատեալ 'ի թուականն 250 , (կամ 257 ,
կմ 258 ·) որ գտանի 'ի սկիզբն վկայաբանութեց նր · այլ
ոպ նա ընթեռնու զայս թուական յայժմու օրինակս՝
իբրև թուական մարդեղութե տն , և ըստ այնմ չափէ
զծնունդ սբյն , մեք տեսանեմք՝ զի տր իւր ընթեռնու
258 · ամ 'ի համբարձմանէ անտի փրկչին · յոր յաւելեալ
և զամս 33 յառաջեալս , լինի ամ տն 290 · այն է եօթ-
ներորդ ամ գիոկղետիանոսի , ուստի և աւուրք չարչա-
րանաց սբյն կղեմայ ։

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սր̃յն Բագարատայ տաւրոմենոյ եպ̃սի ։

Հ̃ . յուլիս . 14 ։ Տր̃ եէլ . յուլ . 15 ։ Յ . փե-տրվ . 9 . համ յուլիսի . 9 . ըստ սիկիլիացւոց ։ Ա . ադր . 3 ։ Դասարնա . Ա . ձիւգ . և Բ . ՀՀԷ . և Ա . ՇԾՂ ։ Բոլլանդեանն հենշենիոս 'ի Գ̃ . հատ . ադր . էջ . 237 = 243 ։ Ներբող Բագարատայ 'ի Թէո-փանեայ տառոմ". և 'ի Գրիգորէ Բեռող" ։ (1)

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԻՑ ԿՂԵմայ՝ հռոմայ հայրապետին, աշակերտ պետրոսի վիմի, և հետևող առաքելոց՝ որ եպ̃սն բագարատ, (որ է ը̃ յունաց բանդրադիոս,) ը̃ ծագմանն ասի լինել 'ի կողմանց անտիոքայ ասորւոց, և 'ի լսել զհամբաւ փրկչին Քի երևելոյ 'ի մարմնի՝ գնաց ասեն ը̃ հօր իւրում յանտիոքայ յեր̃մ, և ետես զՔս̃, և հաւատաց 'ի նա . և յետ համբառնալոյ Տն̃ ընկալաւ զմկրտութի 'ի սր̃յն պետրոսէ 'ի սր̃ն սիոն՝ հանդերձ հարբն և մարբն ։ Իսկ յետ մեռանելոյ ծնողացն՝ թողեալ զմ̃ն ինչս իւր՝ առանձնացաւ 'ի լերինս Քին պոնտացւոց . որում հանդիպեալ սր̃յն պետրոսի՝ դարձոյց ը̃ իւր յանտիոք և 'ի կիլիկիա . և ձեռնադ-

րեալ

բեալ զնա յեպսունի՝ առաքեաց յարեւմուտս 'ի կղզին սիկիլիա 'ի քաղաքն տոռոմենայ կմ̃ տաւրոմենեայ՝ (ումկ. դաւորմինա) ե̃ մէջ քաղաքացն մեսսանայ , որ և մեսսինայ , և քագանիայ՝ յոր մօտ է լեառն ետնա հրաբուղխ : Արդ մտեղ երանելոյն բագարատայ 'ի նաւ՝ դարձոյց զնաւապետն և զղեկավարն յանգիտութի , որոց անուանք էին լիկայոնիդես և ագրինոս (յոր յաւելուն ոմանք զամդիոս և զռոմիլոս) : Եւ յորժամ եհաս 'ի տեղին , եգիտ զա̃մ կղզին և զքաղաքն 'ի կռապաշտութե : Յոգւոց եհան երանելին բագարատ հեծեծանօք , և ամբարձեալ զձեռս իւր յերկինս՝ աղաչեաց զա̃ծ վն̃ մոլորեալ ժողովրդեանն . և ապա սկսաւ երանելի եպսն քարոզել և ուսուցանել՝ առնելով սքանչելիս մեծամեծս :

Յայնժամ հաւատաց գաղտ 'ի ժողովրդենէ քաղաքապետն վոնիփակիոս , (որ 'ի մեզ վոնիփատոս կմ̃ վանիփատոս դրի , այն է ըստ հռովմայեցւոց պօնիֆացիուս՝ որ թարգմանի բարեգործ) : Ապա 'ի գիշերի գնաց սրբն բագարատ ե̃ վոնիփատոսի 'ի տաճարն՝ յորում էր բագինն փալկոնայ մեծի ա̃յ քաղաքին տոռոմենոյ . և հայեցեալ սրբն 'ի բագինն՝ ասէ . ո՛վ փալկոն անզգայ , խուլ , համր և կոյր , ո՞վ ես դու , և զի՞նչ գործես աստ . և քանի՞ ամք են՝ որ ես 'ի մեհենի աստ , և մոլորեցուցանես զստեղծուածս ա̃յ , և տաս զոհս մատուցանել քեզ՝ ո՛վ պիղծ և գարշելի դիւապատկեր : Ասէ պատկերն դիւա-

բնակ․ երկերիւր և վաթսուն ամէ, զի բնա-
կեալ եմ աստ և ընդունիմ զոհս և նուէրս 'ի
ժողովրդենէս տոռոմենայ քաղաքիս, յամ-
ամի երեք տղայս, և երեք Հարիւր յիսուն
զուարակս փափուկս և գեղեցիկս, և խոյս
և նոխազս և գառինս բազումս։

Համբարձեալ զձեռս իւր երանելին Բագա-
րատ՝ ասէ մեծաւ բարբառով․ երդմնեցու-
ցանեմ զձեզ պղինձ դևք յանուն Հօր և որդ-
ւոյ և Հոգւոյն սրբոյ՝ ժողովեցարուք ամենե-
քեան, և զխուլ և զՀամր բագինդ փալկոնի
ընկեցէք 'ի ծով՝ երեսուն ասպարիսաւ Հե-
ռի 'ի ցամաքէն․ և դուք ընդ նմին բնակեսջիք
յանդունդս խորոց։ Եւ առ ժամայն Հնչիւն
եղև իբրև ուժգին մրրկի, և լցաւ տաճարն
սեաւ անդեղօք և սեաւ ագռաւօք, և կալան
զբագինն, և աղաղակաւ մեծաւ ընկեցին 'ի
ծով։ Եւ եղև առ սուրբն ձայն յերկնից, որ
ասէր․ քաջալերեա՛ Բագարատ, զի ես ընդ քեզ
եմ․ և ոչ թողից զքեզ, մինչև կարգեցից 'ի
դասս առաքելոց․ և ելեալ 'ի տաճարէն գնա-
ցին Բագարատ և Փոնփատոս 'ի յարկս իւ-
րեանց։

Եւ ընդ առաւօտն երթեալ քուրմքն 'ի տա-
ճարն՝ գտին զդրունսն 'ի բաց, և զբագինս
աստուածոցն իւրեանց ոչ գտին․ ելեալ 'ի մէջ Հրա-
պարակին՝ մեծաւ Հառաչմամբ կոծէին և
ասէին․ վա՜յ մեզ, զի քաղաքս մեր կործանի,
քանզի մեծ աստուածն փալկոն անյայտ եղև․ և
ժողովուրդն դիմեցին 'ի տաճարն, և գտին
նոյնպէս ունայնացեալ զբագինն։ Գնացին
'ի

'ի տուն վոնիփատոսի դատաւորին , և աղա-
ղակելին արտաքոյ դրանն . ով պատուական
իշխան՝ պատուօղ և շինօղ և սիրելի ոծոցն ,
էկ և տես զկորուստ քաղաքիս ։ Իսկ նր̄ խո-
նարհեալ 'ի պատուհանէն՝ ասէր , զի՞նչ եղև
ը̄ ձեզ . և նոքա ողբալով ասեն , մեծ անցք
անցին այսօր ը̄ մեզ . քանզի բաղձալին փալ-
կոն կործեաւ , և վայելուչ և պայծառ բա-
գինն և սեղանն և աւազանն և ոսկիակազմ
աթոռն իւր ունայն մնացին , և խորանն ոչըն-
չացաւ ։
Ասէ վոնիփատոս . ով հարկաւոր տանու-
տեարք և պատուական քահանայք , լուա-
րուք ինձ , և քննեցէք , մինթէ ամբարտաւա-
նեցաւ ոծն մեր , և եթող զմեզ և գնաց
յայլ քաղաք . զի հպարտ ոծ էր . արդ գնա-
ցէք յարկս ձեր , և ես պարապով քննեցից
և գտից զպատճառն ։ Իսկ յետ ցրուելոյ զամ-
բոխն՝ յորժամ գիշեր եղև , զգեցաւ վոնի-
փատոս զարքունական պատուոյն իւրոյ ըզ-
պատմուճանն և զքղամիդն , և գնաց 'ի
դուռն երանելւոյն բագարատայ ։ Նոյնպէս
և սբ̄ն զեմ̄պսուէ փիլոնն և զեմիփորոնն զգե-
ցաւ , և նստաւ 'ի թիկնաթոռ իւր , առեալ
'ի գիրկս իւր զաւետարանն և զխաչն և ըզ-
ծ̄րունական պատկերն՝ զոր ետ նմա առա-
քեալն պետրոս ։ Իսկ մտեալ վոնիփատոս ե-
տես զերանելին բագարատ իբրև զբոց , և
շուրջ զանձամբն հուր . անկեալ 'ի վր̄ երե-
սաց իւրոց՝ երկիրեպագ և ասէ մեծաւ ահիւ .
մեծ է, ոծն քրիստոնէից , զոր քարոզէ բա-

գարատ. հաւատամ, զի նա միայն է Աստուած երկնի և երկրի. և ասէ ցսուրբն Բագարատ. որպէս կարացից մերձենալ 'ի քեզ, քանզի հուր տեսանեմ շուրջ զքև. և երկնչիմ, մի՛ գուցէ այրեալ կիզիմ ես:

Իբրև գիտաց Բագարատ, եթէ զշնորհս հոգւոյն սրբոյ ետես, որ է 'ի պատարագամատոյց զգեստս քահանայից. քզլի նր էն. յայնժամ յարուցեալ եհան զեմիփորոնն և զփիլոնն և զուրարն և նստաւ. և այլ ոչ ևս ետես վոնիփատոս զհուրն: Ողջունեաց զնա եպիսկոպոսն 'ի համբոյր սրբութեան, և նստոյց մերձ ինքեան, և օրհնեաց զնա յոյժ. և ճաշակեցին յամ բարութեցն՝ զոր տարաւ վոնիփատոս 'ի տանէ իւրմէ. և գոհացան զՔրիստոսէ՝ հանդերձ բազմութեամբն, որ եկեալ էին ընդ վոնիփատոսի:

Իբրև եղև 'ի սաղմոսելն նոցա ուրախութեամբ, բացաւ ձեղունքն, և պայծառ լոյս ծագեաց 'ի վերայ նոցա. և յահի լեալ անկան 'ի վերայ երեսաց իւրեանց. և կալեալ զձեռանէ նոցա՝ կանգնեաց և նստոյց երանելին Բագարատ. և սկսաւ պատմել նոցա մի ըստ միոջէ 'ի հին և 'ի նոր կտակարանացն՝ յաղագամսյ մինչև 'ի Քրիստոսի մարդեղութիւն և 'ի համբարձումն, և 'ի գալուստ հոգւոյն սրբոյ, և 'ի միւսանգամ գալուստն փրկչին. որպէս և գրեալ է 'ի գիր պատմութեան իւրոյ (ասէ Ճառընտիրն), զոր գրեաց (ասեն այլք) Եւագրիոս կիմագրինոս աշակերտ սրբոյն. և լուսաւորեաց զմիտսն որք անդ հանդիպեցան՝ Աստուածային վարդապետութեամբ:

Յետ այսորիկ կամեցեալ սրբոյն Բագարատայ

մաք-

մաքրել ՚ի քաղաքէն և զայլ ևս կուռս՝ գրեաց
յերրորդ ժամու գիշերոյն ՚ի քարտէսի ձե-
ռամբ իւրով այսպէս . Ո՛վ իշխան կամսկա-
մանդրոն կռոց բագինն . ես բադարատ ծա-
ռայ յ̃նի ք̃նի տ̃ն մերոյ գրեմ առ քեզ պինդ
զաղէր և անզգայ տոումենոյ քաղաքի փոքր
ոծդ . յորժամ ընթեռնուս զգիրս իմ , վաղ-
վաղակի զհրամայեալսն կատարեա՛ . երթ ՚ի
կորստեան տեղին ՚ի գեհեան հրոյն , ուր է
քո աւագագոյն ոծն փաւկոն , և ՚ի միասին
կոծեցարո՛ւք զկորուստ ձեր . զի մի՛ այլ ևս
տիրէք քաղաքիս այսմիկ :

Եւ տարաւ ադրինոս զթուղթն , և եդեալ
դաղտ զքարտէսն ՚ի բագինն՝ փախեաւ . և
յետ երկու պահու եղև ձայն յաներևութից ,
որ ասէր . բադարատ ծառա՛յ ա̃յ բարձրելոյ՝
զհրամայեալսն մեզ ՚ի քումմէ սրբութե̃դ կա-
տարեցաք . քո՛ է այսուհետև քաղաքս . և
սո̃ն անկեալ յերկիր՝ գոհացաւ զա̃յ . և դար-
ձեալ աղաչեաց զա̃ծ վ̃ս մնացեալ կռոցն՝ զի
և նոքա խորտակեսցին . և ինքն հանապազօր
քարոզէր զբանն ա̃յ՝ որոց գային առ նա :

Եւ յորժամ մերձեցաւ պինդ տօնն ապողո-
նի , պատրաստեցին հեթանոսք զզոհս՝ ըղ-
տղայս և զանասունս , և զարդարել քրմացն՝
գնացին ՚ի բագինն ն̃ր . և գտին կործանեալ
և խորտակեալ ՚ի բազում մասունս : Յայն-
ժամ սկսան բախել զերեսս իւրեանց , և ա-
սեն . վա՛յ մեզ ապողոն , ո՞ր չար պատերազմ
շարժեցաւ ՚ի վ̃ր քո . և ելեալ անտի սրտա-
բեկ՝ գնացին ՚ի տաճար դիւայ կռոյն . գտին

և զայն կործանեալ և բեկոտեալ ։ Ապա ժողովեալ բազմութիւն դիմեցին 'ի տուն վոնիփատոսի , աղաղակէին արտաքոյ դրանն , և ասէին ․ ով անարժան իշխան՝ 'ի չար ժամու եղեր քաղաքապետ ․ տեսանես զաստուածսն մեր կործանեալ , և անփոյթ առնես ․ արդ կորուստ և մահ քո հասեալ է ։

Ասէ վոնիփատոս ․ ընդէ՞ր մոլիք 'ի վերայ իմ սրտմտութեամբ ․ ընտրեցէք արս իմաստունս ․ և մոգս , զի քննեսցեն և տեսցեն՝ թէ վասն է՞ր կործանեցան աստուածքն ։ Եւ երթեալ ընտրեցին արս երեսուն հմուտ դիւթութեան , որոց եկեալ 'ի մեհեանն լուսոյ՝ կամ լուսինեայ , զի նա միայն չէր կործանեալ , սկսան առնել դիւթութիւնս , և վիճակս արկանէին ․ և ոչ տուաւ պատգամ ։ Ապա ասէ բազմին ․ ո՞չ գիտէք , զի տկարացոյց զմեզ վերին զօրութիւն ․ արդ եթէ կամիք՝ որ զօրութիւն գայ 'ի մեզ , որպէս յառաջն , մատուցէք ինձ զոհ զսիրելին իմ և զմեծ բարեկամն վոնիփատոս ․ և նոքա յոյժ ուրախ եղեն , և երթեալ աւետիս ետուն վոնիփատոսի ։

Յորժամ լուաւ նա զբօթալից աւետիսն , ել գաղտ 'ի տանէ իւրմէ , և գնաց անկաւ առ ոտս բազարատայ ․ և լալով պատմեաց նմա ։ Ասէ երանելին ․ մի՛ երկնչիր որդեակ ․ գնա՛ 'ի զենումն , և ես եկից զհետ քո , և յաղթեսցուք նոցա զօրութեամբ քրիստոսի ։ Իբրև եկն վոնիփատոս 'ի տուն իւր , հնչեցուցին քուրմքն փողս մեծաձայնս և ժողովեցին զքաղաքն ամենայն առ դուրս նորա , և հանեալ զվոնիփատոս՝

մեր-

մերկացուցին, և կապեցին ձեռս յետս. և տարեալ կացուցին առաջի կռոցն լիւսինեայ: Յայնմ վայրի վռնիփատոս շուրջ ածէր զաչս իւր, զի տեսցէ զերանելին զբագարատ. և ողբալով ասէր. ո՞ւր ես հա՛յր բագարատ. զիս առաքեցեր, և դու ոչ եկիր. այլ օգնեա՛ ինձ տ՟ր յ՟ծ՝ յոր հաւատացի, և փրկեա՛:

Եւ ահա 'ի վերայ հասանէր ս՟րբն բագարատ՝ զգեցեալ զեմիփորոնն և զուրարն և զփիլոնն, աւետարան 'ի ձեռին. և է՟ նմա լիկայոնիդէս և ագրինոս բարձեալ զխաչն և զտ՟րունական պատկերն: Ընդ ձեռս յերկինս ամբարձեալ ս՟բ եպ՟սն՝ պաղատէր առ ա՟ծ, զի մերձ էին հեթանոսք 'ի զենուլ զվռնիփատոս 'ի զոհ. և վաղվաղակի վառեցաւ անձն բագարատայ իբրև զբոց. զոր տեսեալ ժողովրդեան՝ յահէն անկան յերկիր 'ի վ՟ր երեսաց իւրեանց. և արարեալ ն՟ր զնշան խաչին՝ կանգնեաց զն՟ն. և ասէ ցկուռսն լիւսինեայ. երդմնեցուցանեմ զքեզ պ՟ղծ դև յանուն հօր և որդւոյ և ս՟բ հոգւոյն, փախի՛ր 'ի տեղւոջէս յայսմանէ, և գնա՛ ուր փակոնն է՝ 'ի խորս: Եւ առժամայն եղև ձայնթիւն մեծ 'ի կռոցն, և վերացաւ բագինն յօդս, և անկաւ 'ի մէջ ծովուն:

Եւ յոյժ երկեան ժողովուրդքն, և անկան յորսայս. և 'ի խաչանկնքել ս՟րյն վերստին՝ կանգնեցան. և տեսեալ զսքանչելիսն ահաւոր՝ զոր արար ա՟ծ 'ի ձեռն ծառային իւրոյ բագարատայ՝ աղաղակեցին ո՟ղ 'ի միոյ բերանոյ, և ասեն. հաւատամք մեք 'ի նա՝ զոր

դու

դու քարոզես. և նոյնժամայն լուծին զվանխ-
փատոս, և զգեցուցին զհանդերձն. և եղեւ
մի սիրտ և մի ոգի ժողովուրդն և քուրմքն՝ ըն-
թացան 'ի մեհեանս, և զխորտակեալ կուռսն
ընկեցին 'ի ծովն ըս̃ հրամանի սբ̃յն բագարա-
տայ, և զսեղանս և զաւազանս դիւական
պաշտամանց խորտակեցին:

Հրամայեաց երանելին փող հնչեցուցանել.
և ժողովեցան ոգիք հարիւր հազար. և խօ-
սէր նդ̃ զբանն ա̃յ. և երթեալ նոքօք 'ի փոքր
մատուռն, զոր գաղտ շինեալ էր վանխփատոս,
կատարեաց զխորհուրդ պատարագին: Եւ
ասաց ժողովրդեանն զեօթն օր սրբիլ պահօք
և աղօթիւք. և երախայացոյց զն̃ս, և ուսոյց
զբանն ճշմարտութե̃. և հրամայեաց բերել
իւրաքանչիւր 'ի տանէ իւրեանց նոր հան-
դերձս սպիտակս և մաքուրս, և մոմեղէնս.
և տարաւ զնոսա 'ի գետն, և մկրտեաց 'ի
միումաւուր ոգիս ի̃դ. ռ̃. և զգեցոյց նոցա
զնոր սպիտակ զգեստն՝ վառեալ մոմեղինօք.
և հաղորդեցոյց զն̃ս 'ի պատուական մարմնոյ
և յարենէ տն̃ մերոյ յի̃ քի̃:

Եւ ամենեքեան՝ որք լուսաւորեցան, տեսին
զշնորհս սբ̃ հոգւոյն 'ի նմանութի̃ աղաւնոյ,
զի իջանէր 'ի մաքրութե̃ ջուրցն, և դարձեալ
վերանայր յերկինս. և եղև ուրախութի̃ 'ի
քաղաքին յայնմիկ: Եւ դարձեալ ուսուցա-
նէր ժողովրդեան երանելին բագարատ, և
առնէր նշանս մեծամեծս, և բժշկէր զամ̃
ցաւս. և այնպէս դարձոյց զբազում քա-
ղաքս և զգաւառս սիկիլեայ կղզւոյն: Կոր-
ծա-

Ծակից էր նմա և ՚որն մարկիանոս կոմ մարկե-
ղոս՝ առաջին եպս սիրակուսայ քաղաքին սի-
կիլիացւոց՝ ձեռնադրեալ նոյնպէս ՚ի սբյն
պետրոսէ ։ Ա․յլ զորս մկրտեաց սբն բագա-
րատ ՚ի քաղաքէն տաւրոմենոյ՝ ասին լինել ա-
ւելի քան զ Խ Ռ ․ և յայլ քաղաքաց և ՚ի գա-
ւառաց Ե Ճ ․ Ռ ։ Ք․ակեաց զմեհեանս կռոց,
շինեաց եկեղեցիս , և ձեռնադրեաց քահա-
նայս և սարկաւագունս ․ յորս յանուանէ յի-
շին նիկանոս կամ լիկայոնիդէս սարկաւագ-
նք , և ագրինոս քահանայ ․ որք վ՟ս պատուի-
րեաց սբն բագարատ վոնիփատոսի քաղաքա-
պետի , թէ յետ իմոյ կատարման առաքեա՛
զագրինոս ՚ի հռոմ առ ՚որ առաքեալն պե-
տրոս , և ձեռնադրեսցէ զնա փոխանակ իմ
յաթոռ եպսութե քաղաքիս այսմիկ ։ Դ․ար-
ձեալ և զեպափրոդիտոս զայր ընտրել ձեռ-
նադրեաց քահանայ , և առաքեաց սերմա-
նել զբանն այ ՚ի գիւղս գիւղս ։

Ե․ւ եղև իբրև օր քան զօր աճէր բազմութի
հաւատացելոց (ասէ գրիգոր միայնակեաց
՚ի ներբողեանն ՚որյն բագարատայ) , ակիւ-
ղինոս ոմն բռնաւոր ՚ի գլխաւորաց սիկիլիոյ՝
ժողովեալ զօր բազում՝ խաղաց ՚ի վ՟ր տաւ-
րոմենեայ քաղաքի՝ ՚ի սուր սուսերի մաշել
զընակիչս վ՟ս դառնալոյ նց ՚ի հաւատս քսի ։
Ե․ւ իբրև զահի հարան տաւրոմենացիք , քա-
ջալերեաց զնոսա ՚որն բագարատ ․ ասէ ․ մի՛
երկնչիք , մեր է յաղթութին , զի ած ը մեզ
է ․ և թշնամիք առանց մտանելոյ ՚ի քաղաքս
կոր ՚ի գլուխ դարձցին ։ Զ․այս ասացեալ՝
էառ

եառ է իւր զպատուական փայտ խաչին , և
զտէրունական պատկեր քսի այ և փրկչին մե-
րոյ , և զանապական մօր նորա և կուսի , և
կանգնեաց զնս իբրև պարիսպ ամուր ընդդէմ
բանակի Թշնամեաց :

Յայնժամ անկաւ խռովութի 'ի բանակն .
քանզի հայեցեալ յայրն այ և 'ի զէնս նր զօ-
րաւորս՝ զահի հարան և չփոթեցան . և եղ-
ևելս առնելով զմիմեամբք՝ սկսան կոտորել
ընկեր զընկեր . մինչև յետոյ ուրեմն 'ի միտս
եկեալ՝ ընկեցին զզէնս , և ընթացեալ ան-
կան առ ոտս սբյն . և հաւատացեալ յածն նր՝
մկրտեցան . որով և տաւրոմենացիք՝ ևս քան
զևս ականածէին 'ի լուսաւորչէն իւրեանց 'ի
բագարատայ , և յամի ունկնդիր լինէին բա-
նից նր ախորժ կամօք :

Այլ բարխատեաց բանսարկուն մախացեալ
է գործս սբյն՝ յարոյց ընդդէմ նորա սատան
զոմն յիշխանաց լեռնականաց արտադատոս
կմ արտադորոս անուն՝ սպանանել զնա ում
խափանիչ պաշտամանց դիցն հայրենեաց .
և 'ի միումաւուր գտեալ զսբն առանձին յա-
ղօթս՝ եհար և սպան զնա սրով . այլք ասեն՝
թէ միաբանեալ զլեռնականս՝ քարամբք ետ
քարկոծ առնել զերանելին որպս զստեփան-
նոս . և այնպս կատարեցաւ սբն բագարատ
հայրապետ առաքելական և վկայական ար-
դեամբք :

Իսկ վնիփատոս ածասէր իշխանն կալեալ
զանօրէն սպանօղ սբյն՝ չարաչար տանջանօք
կորձեաց զնա 'ի կենաց . և յետ առնլոյ սուգ-
մեծ

մեծ հանդերձ ա͞մ ժողովրդեամբ 'ի վ͞ր հօրն հոգեւորի, պարարեալ արծաթի տապան՝ մեծաւ պատուո՛վ եւ անուշահոտ խնկօք եւ մաքուր կտաւօք պատեաց զմարմին ս͞բ լուսաւորչին բագարատայ. եւ մինչեւ 'ի մահ իւր սպասաւորէր ս͞բ նշխարաց ն͞ր։

Եւ էր Է̅ դարս բազում նշանաւոր տապան ս͞բյն բագարատայ անդ 'ի տոռոմենա, որ եւ էր մի յերեւելի քաղաքաց սիկիլիայ կղզւոյն. իսկ այժմ է գիւղաքաղաք Է̅ արքեպ͞սութ͞ք մեսսինայու. քանզի 'ի վախճան իններորդ դարու յաւուրս լեւոնի իմաստասէր կայսերն յունաց առին սարակինոսք ափրիկեցիք զտոռոմենա, եւ աւերեցին. սպանին եւ զս͞բն պրոկոպիոս՝ որ եղեւ վերջին եպ͞ս տոռոմենայ, եւ այրեցին զմարմին ն͞ր եւ զայլ եւս նահատակաց. գուցէ եւ զնշխարս ս͞բց առաջնոց՝ որք էին յերեւելի տեղւոջ. մինչեւ կասկածիլ ոմանց՝ եթէ նոյն անցք անցեալ իցեն եւ Է̅ մարմին ս͞բյն բագարատայ. միայն թէ գտանին ցարդ եւս նշխարք ինչ յանուն նորին, կամ համանուան նորա բագարատայ վկայի նահատակելոյ առ մաքսիմիանոսիւ։

Նախորդ ս͞բյն պրոկոպիոսի եղեւ յաթոռն տոռոմենայ թէոփանէս կեռամէոս յաւուրս վասլի արշակունւոյ. արդ նորին թէոփանեայ՝ թող զայլ բազմապատիկ ճառս նորա յունարէն, կայ եւ ներբողեան՝ այն է ճառն ԺԶ. 'ի վ͞ր ս͞բյն բագարատայ. ուր թէպէտ եւ համառօտիւ, բայց համաձայն գրելոցս նշանակէ զպատմութիւն ս͞բյն. եւ ասէ՝ թէ

զլխա-

զլխակատար վարս նորա գրեաց եւագրիոս · ուստի երևի քաղեալ և մերս վկայաբանութի̃ : 'Ի սկզբան իններորդ դարու էր և գրիգոր միայնակեաց բիւզանդացի 'ի բակուրեան վանաց · որ խօսեցաւ այլ ճառ ներբողական 'ի ն̃ըն բագարատ առ ժողովուրդն տաւրոմենայ 'ի սիկիլիա : Այլ պանծագոյն ներբողեանս երգոց և շարականաց նուագեաց 'ի վ̃ր ս̃րն բագարատայ ս̃րն յովսէփ երգաբան յունաց · յորում փակին բանք առաւել քան զվկայաբանութիւնս :

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Քանզի սքանչելեօք լի է վարք ս̃րյն բագարատայ, ոչ̃ և պէտք իրացն պահանջէին 'ի դարձուցանել առաքելաբար զհեթանոսս 'ի ք̃ս, 'ի միոյ կողմանէ հաստատուն մեծ է վկայաբանուե̃ ն̃ր գտելոյ առ մեզ միօրինակ 'ի ճառընտիրս և յայսմաւուրս՝ յիշատակութիւն նախկին գրչի ն̃ր եւագրիոսի, կամ դուցէ ագրինոսի՝ գործակցի և աշակերտի ս̃րյն · ընդ նմին և որ ինչ յիշատակք լինին պատմականք առ Թէոփանեայ և գրիգորի 'ի ներբողեանս ս̃րյն · Թողից ասել զմիաձայնուի ազգի ազգի յայսմաւուրաց և համառօտագիր վարուց առ յոյնս և առ լատինս, զորս յառաջ բերէ և հաստատէ հենշքէնիոս բոլլանդեան : Իսկ 'ի միւս կողմանէ ցաւ է մեզ, զի չէ գտեալ հենշքէնիոսի զվկայաբանուԹե̃ ինչ փոքր մի ընդարձակ՝ հին և հարազատ, կա̃ որ նոյն է՝ զօրինակ ինչ նման մերումս · այլ միայն գտեալ է զերկարապատում և զստայօդ վարս ինչ՝ յանուն եւագրիոսի յարմարեալ 'ի յետնոց յունաց · մինչև անարժան դատեալ է և զայն տպագրել · այլ մեք զերծ եմք յայնպիսի նորահնար օրինակէ՝ որ իսպառ անծանօթ է մեզ · և ունիմք

բա-

բաւական ապացուցանելոց բանից վաւերական դատե֊
լոցս հենդքենիոսի՝ թէ մերս օրինակ չունի ինչ ար֊
ժանաւորութիւն։ Թողից յիշել և զաղտի աղտի
աւանդութիւնս սխկլեացւոց՝ գրով և անգիր․ որոց կա֊
մէի առաւել հետաքննիչ լինել յանցանելն իմ ՚ը․քաղա֊
քիս և ՚ը մեսսինա քաղաքս սիկիլիոյ, որոց ՚ը մէջ է առ֊
ռումենա․ բայց քանզի սա է ծովեզերեայ, և ինձ հարկ
եղև ընդ ցամաք ճանապարհորդել, չեղէ արժանի տեսանել
զուխտատեղի սրբոյն բագարատայ։

Համարի հենդքենիոս, թէ ՚ի հարազատ գրուեց եւա֊
գրի առեալ իցէ ոչ միայն քաղուածն թէոփանեան,
այլև բանն այն՝ զոր յառաջ բերէ վն տրունական պատ֊
կերի սրբոյն թէոդորոս ընթագլխէս գիրք ե․ գլ․ 8․ յա֊
սելն․ ✳ Պետրոսի առաքելոյ է բարբառս ՚ի պատմութե
,, սրբոյն բագարատայ․ որդեակ յովսէփ՝ բեր զպատկեր
,, տն մերոյ յսի քի, և տպաւորեա զայն ՚ի պնակիս
,, (տախտակ կամ պաստառ), զի տեսցէ ժողովուրդն,
,, թէ որպիսի էառ կերպարան մարդկին․ ոչ զի տե֊
,, սանելով նս քան զեւս հաւատասցեն՝ հայեցեալք ՚ի
,, տիպ կերպարանացն, և յիշեսցեն՝ որ ինչ միանգամ
,, մեօք աւետարանեցաւ նց ||։ Եւ ահա վկայաբանն
մեր մեկն գրէ, թէ սբն բագարատ ունէր զպատկեր
տրունական տուեալ նմա ՚ի պետրոսէ առաքելոյ․ զնոյն
յիշէ կրկին և կրկին սբն յովսէփ երգաբան յունաց․
թող զի գրիգոր բիւզանդացի յաւելու և զկենդանա֊
գիր տիրամօրն։

Ասացի՝ թէ միօրինակ է վկայաբանութն բագարատայ
՚ի Ճ․ և ՚ի Հ․ իմն նաև նովին շարադրութբ․ միայն թէ
Հ․ և տր իէլ առ համառօտելոյ զպատմութն՝ կարճեն
փոքր մի զխօսակցութս, որք ճոխագոյն նկարագրին ՚ի
ճառընտրի․ թող զթեթև տարբերութս օրինակագրաց․
և մեք առաւել պնդեա գնացաք ընդ տր իէլի՝ հայելով
և ՚ի Ճ․ ոչ և զսկզբնաւորութին, և զվերջաւորութին
քաղեցաք ՚ի հաւաքմանց բոլլանդեանց։ Զարմանամք,
զի և սուրիոս չէ՛ գտեալ զվարս ինչ սբյն բագարատայ
տառամենոյ եպսի, այլ միայն զիւս բագարատայ վկայի
որ էր փախուգացի մանուկ ժդ ամաց, նահատակեալ առ
մաքսիմիանոսիւ․ և զամենէ խօսի ՚ի մայիսի․ 12։

ՎԿԱՅ.

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Գրիգորի ակռականդացւոց եպսի և վկայի ։

Հ. և Լ. նոյեմբ. 23 ։ Յ. նոյ. 24 ։ Ճառընտ. Ա. մլն...։ Պ. Լանդեոս մայնաչեայ ։ Մետափր. ... սուր ։ (1)

ԱՆԴ ՍՐԲՈՅՆ ԲԱԳԱ-*րատայ նախկին եպսի սիկիլիայ կղզւոյն , որ 'ի Թարգմանչաց անտի մերոց անշուշտ եդաւ 'ի տօնացուցի յառաջնում կարգաւորութե , յաւելեալ են յետինք յարմարութբ և զորն գրիգոր եպիսկոպոս նոյն կղզւոյն յայլում քաղաքի՝ զկնի Թարգմանչաց ծաղկեալ 'ի վեցերորդ կամ յեօթներորդ դարու ։ Եւ թերևս ինքն իսկ գրիգոր վկայասէրն մեր՝ որ երևի Թարգման վարուց նորուն , պատուհասիրել կամեցեալ է զանուանակից իւր մեծանուն՝ անցուցանել 'ի տօնացոյց ազգիս ։ Արդ ժամ է լսել զվարս սրբյն՝ համեմատութբ ճառընտրաց հայոց և յունաց , և աւանդութեց սիկիլիացւոց և հռովմայեցւոց ։*

Նորանեւլին գրիգորիոս՝ ակռականդացի կոչեցեալ՝ էր ծննդեամբ 'ի պռետորիոն աւանէ՝ իբր վեց մղոնաւ հեռի 'ի քաղաքէն ակ-

Խ. ռաւ

ռականդայ (որ է ըստ յն. աղրիղէնդոն , և լտ. ակուիձէնդում . ումկ . ձիուձէնդի) , յարևմուտս 'ի սիկիլիա կղզւոջն , որդի լեալ քրիստոնեայ և պարկեշտ ծնողաց՝ քարիտունի և Թէոդոտեայ , յաւուրս բարեպաշտ արքային յուստինիանոսի . զոր յոյն վկայագիրք համարին լինել յուստինիանոս ընչատ կոչեցեալ՝ որ Թգ̃րեաց յամի տն̃ 685 . և լատինք՝ մանաւանդ յետինք , յուստինիանոս մեծն՝ որ նստաւ յամի . 527 , մինչև 'ի 564 . վ̃նյ և զծնունդ գրիգորի դնեն յամի իբր . 560 :

Նա ասի մկրտեալ մանուկն գրիգոր 'ի սր̃յն պոտամինիոնէ եպ̃սէն ակրականդացւոց . որ և յետ ուԹամեայ լինելոյ մանկան՝ ը̃ աղաչանաց ծնողացն յանձն արար զմանուկն 'ի ձեռս գիտնաւոր և առաքինի ուսուցչի , որում անունն էր դամիանոս , դաստիարակել զնա յուսումն գրոց և 'ի վարս բարիս : Նա տեսեալ եպ̃սին զգեղեցիկ յառաջադիմութ̃ի գրիգորի յա̃մի՝ արար զնա կղերիկոս յերկոտասան ամաց հասակի . և մարգարէաբար ասաց զնմանէ , անօԹ ընտիր ընծայի այսօր ա̃յ . և յանձնեաց զնա ը̃ վերակացուԹ̃ դոնատոսի սարկաւագապետի և գրսպետի . և ունէր գրիգոր ձայն քաղցր և սքանչելի , և պաշտէր յեկեղեցւոջ եպ̃սարանին զցայգ և զցերեկ :

Նա եղև գտանել գրիգորի 'ի մատեանս եպիսկոպոսարանին զվարս սր̃յն բարսղի հայրապետի . ը̃ որ վառեցաւ մ̃ծային նախանձու՝ նմանօղ լինել հետոց նր̃ . այլ ասէր ը̃

միտս իւր , ո՛չ այլազգ հնար է ինձ հաստատել սրտիս բաղձանաց , եթէ ոչ շրջեցայց յուխտս և 'ի վանօրայս արևելից , ուր ս՟ն բասիլիոս եհաս այնպիսում շնորհաց ։ Այժմէն տենչանօք 'ի հասակի ութևտասն ամաց մտեալ յաւուր միում առանձինն յեկեղեցի յառաջին պահու գիշերոյ՝ խնդրեաց 'ի փրկչէն յաջողել նմա զճանապարհ իւր ․ զի տեսօղ լինիցի ո՟ք տեղեաց տնօրէնութե՟ն ն՟ր , և ուխտից հարցն ս՟ց ։ Եւ եկեալ 'ի սենեակ իւր 'ի ննջել՝ լուաւ զձայն , որ ասէր , գրիգորիէ ։ Զարմացաւ՝ թէ զոնատոս աւագ սարկաւագն կոչէ զինքն , հանգոյն կոչման սամուէլի առ յո՟յ իբրև 'ի հեղեայ ․ և ընթացաւ առ նա միանգամ և միւսանգամ , և իմացաւ՝ թէ ո՛չ մարդոյ է ձայնն ․ մինչև յերրորդում նուագի յայտնապէս լուաւ , զի ասէր ցնա հրեշտակ ա՟յ ․ լսելի եղեն աղօթք քո ․ արդ յարուցեալ 'ի վաղիւ անդր էջ 'ի ծովեզրն ։ Եւ ն՟ր գիշերախառն եկեալ յափն ծովու՝ եգիտ նաւ , որ երթայր 'ի կարքեդոն՝ այն է կարթագինէ յափրիկէ ․ եմուտ 'ի նա , և յերկս աւուրս եհաս 'ի կարքեդոն ․ ուր գտեալ առե՟ղ զչորեքաւուրբք՝ յայտնի եղև ամենեցուն մաքուր վարուքն և ուսումնասիրութե՟բ, և պատուեցաւ յեպս՟է տեղւոյն ։ Անդ հանդիպէր նմա ո՟ք միայնակեացն մարկոս հռովմայեցի ․ որ գիտաց 'ի յայտնութե՟ զխորհուրդս ճանապարհին գրիգորի ․ և յանուանէ ողջունեալ զնա՝ եառ ը՟ իւր տանել յե՟ղմ, ուղեկցուց՟ սրապիոնի և զևոնդիոսի կրօնաւո-

րաց

րաց 'ի վանաց Հռովմայ ։

Նւ այնպէս նաւարկեալ 'ի քսան աւուրս հասին 'ի տրիպօլիս . և յետ կալոյ անդ զամիս մի՝ անցին յեգիպտոս . և շրջեալ զամիսս երիս 'ի վանորայս և 'ի միայնարանս եղբարց՝ եկին յե՟մ ։ Անդ դադարեաց գրիգոր 'ի միում 'ի վանաց արտաքոյ քաղաքին . և հայեցեալ 'ի կարգ ճգնութե՟ նոցա՝ մանաւանդ յաւուրս քառասնորդաց, հետևօղ լինէր նմի, առաւելեալ քան զբազմօք 'ի պահս, 'ի խստութի՟ս, 'ի տքնութի՟ս, յաղօթս և յա՟մ առաքինութի՟ս ։ Նւ արարեալ զտօն զատկին 'ի սբ՟ յարութե՟՝ հաղորդեցաւ 'ի ձեռանէ եպ՟սին մակարիոսի (կմ՟ յովհաննու) ։

Յետ այսորիկ բաժանէր յակամայս 'ի գրիգորէ մարկոս միայնակեացն դառնալ 'ի հռովմ ընկերօքն հանդերձ . յայնժամ պատրիարգն ե՟մի ընկալաւ զգրիգոր վ՟ն բարի համբաւոյ ն՟ր . և տեսեալ զառաքինի քաղաքավարութի՟ն ն՟ր և զա՟ծիմաստ գիտութի՟՝ պահեաց զնա առժամանակ մի 'ի հայրապետանոցի ։ Իսկ մարկոս նաւեալ իւրովքն յարևմուտս՝ եկին նախ 'ի սիկիլիա, և իջևանեցաւ յեպ՟սարանի ակրականդացւոց . ուր լուեալ յեպ՟սէ՝ թէ ծնողք գրիգորի լան զնա իբրև կորուսեալ, պատմեաց զեղեալսն ն՟մ, և մխիթարեաց զծնօղս ն՟ր . տեսի ասէ և տեսիլ սքանչելի, որով առաքեաց զիս ա՟ծ՝ տանել զը իս զգրիգոր զուգահրեշտակ զաւակ ձեր յե՟մ ։

Որդ կացեալ գրիգորի յե՟մ զժամանակ մի, և զարմանալի գտեալ յաչս բոլորից՝ ձեռնա-

նադրեցաւ 'ի պատրիարգէն սարկաւագ յա-
ւուր պենտեկոստէի ․ ապա հրաման առեալ
շրջեցաւ յո̃մ ուխտս պաղեստինու ․ և զտարի
մի նստաւ 'ի վանս լերինն ձիթենեաց ․ և
զկնի երթեալ 'ի խորագոյն անապատ՝ եկաց
'ի հանդարտութե̃ ը̃ ձեռամբ ծեր միայնակե-
ցի միոյ գիտնականի զամս չորս ․ յորմէ ու-
սաւ զմնացեալ գիտութիւս ա̃մ և զիմաստա-
սիրութի̃ ։

Եւ ապա դարձ արարեալ յե̃ղմ՝ չուեաց ան-
տի յանտիոք ․ և եգիտ ը̃ունելուի 'ի պատ-
րիարգէ տեղւոյն յեւստաթէոսէ (կամ 'ի
գրիգորիոսէ) ․ և բնակեաց առ̃ պատմիչն 'ի
խցի անդ՝ յորում բարսեղ գրեաց զգիրս վեց-
օրէից , (թերևս շփոթելով ընդ բասիլիոսի
սելևկիացւոյ) ։ Զկնի տարւոյ՝ թողեալ և
անդ զանուն սրբութե̃ և իմաստութե̃՝ եկաց
'ի կոստանդինուպօլիս ․ ուր նստաւ 'ի վանս
սրբոյն սարգսի և բագոսի , և ստէպ ընթեռ-
նոյր զմատեանս ոսկեբերանի ։ Զարմացեալ
էր վանականն եղբարբքն հանդերձ ը̃ վարս
գրիգորի և ը̃ խստամբերութի̃ն , զի զերկա-
ւուրբք և զեռաւուրբք առնոյր կերակուր ․ և
այն՝ ոլոռամբք և հացիւ և աղիւ շատացեալ ․
էր զի և զշաբաթն ողջոյն անսուաղ անցու-
ցանէր , անդադարելի յաղօթս և յընթերց-
ուածս ։

Եհաս համբաւ նր̃ առ պատրիարգն ․ և նա
առաքեաց երկուս յիմաստուն սարկաւագաց
իւրոց , զկոստանդին թղթապահ , և զմաքսի-
մոս փիլիսոփոս՝ փորձել զիմաստութի̃ գրիգո-
րի

րի սարկաւագի . և նա եկեալ և տեսեալ զա-
ռաքինի քաղաքավարութին նր՝ մատուցին նմա
զգիրս գրիգորի ածաբանի՝ վերծանել և տալ
զմեկնութի բանից ինչ ։ Նա ընթերցեալ և եթ-
յունկն նր 'ի գրոց անտի , և ինչ ոչ ասաց .
ապա յետ 'ի բաց դնելոյ զգիրսն՝ իբրև ասա-
ցին , թէ կամէաք լսել զմիտս բանիցն , գրե-
գոյն ոպ սերտ 'ի բերան ունելով զկարգաց-
մունս՝ գեղեցիկ թարգմանեաց զամն կար-
գաւ . Ը որ յապուշ կրթեալ նր՝ դարձան և
ետուն վկայութի առաջի պատրիարգին , թէ
չիք նման նր 'ի մէջ քաղաքիս ։

Յայնժամ կոչեաց զնա պատրիարգն 'ի պա-
տրիարգարանն , և ասէ . 'ի բարւոք ժամու
եկիր որդեակ , զի պէտք էին մեզ այսպիսի
իմաստնոյ ածասիրի . և նա հնազանդ եղեալ՝
հարկեցաւ մնալ 'ի հայրապետանոցի զաւուրս
քսան բազում խոնարհութբ . որով գտաւ օրի-
նակ բարի համօրէն ուխտի եկեղեցւոյ . և
մեծապէս սատար եղև ուղղափառաց Ըդէմ
հերձուածոց ժամանակին . Եւ առաւել 'ի
լինել ժողովոյ յարևելեան և յարևմտեան
եպսաց՝ փայլեաց յատենի անդ վրդպութի
սբյն գրիգորի 'ի յաղթահարել զամ հերձ-
ուածս . մինչև բանիւն նր բազմաց գալ յուղ-
ղութիւն . վյ և կայսրն յուստինիանոս կո-
չեաց զնա առ ինքն , և պատուեաց բազում
գովութբ ։

Տեսեալ երանելւոյն գրիգորի՝ եթէ մեծա-
ցաւ անուն նր , փութայր մեկնիլ 'ի թագա-
ւորեալ քաղաքէն . քանզի և զերեսս հաւ-

տատեալ էր երթալ և 'ի Հռովմ. ապա բարե-
կամացեալ ընդ մարկիանոսի ընտանւոյ թագաւորին՝
ընդ նորա ձեռն հաւանեցոյց զկայսրն և զպատ-
րիարգն թողուլ զնա երանելն անտի. և նոքա
թոյլ ետուն նմա այսու պայմանաւ, զի միւս-
անգամ եկեսցէ :

Հասեալ սորա 'ի Հռովմ, և երկրպագեալ
գերեզմանի նոցա առաքելոցն՝ առանձնացաւ
անդ 'ի վանս սրբոյն սաբայի աբբայի, և կար-
ծէր անծանօթ լինել 'ի մարդկանէ. բայց
նուիրակքն՝ որ յառաջ քան զնա եկին 'ի Հռովմ,
պատմեալ էին զգործս նորա՝ զոր արար 'ի կոս-
տանդնուպոլիս. որպէս և աբբայն մարկոս
հռովմայեցի քարոզէր զառաքինութիւնս նորա :

Մինչդեռ 'ի վանս Հռովմայ էր գրիգոր, մե-
ռաւ ակռականդացւոց քաղաքին եպիսկոպոսն թէո-
դորոս կամ թէոդոսիոս անուն 'ի սիկիլիա. և
քաղաքացիքն յերկուս բաժանեցան հակա-
ռակութեամբ. մի կողմն ընտրէր զսաբինոս քահա-
նայ, և միւս կողմն զկռեսկենտինոս սարկա-
ւագ. իսկ ամենայն ուխտ եպիսկոպոսարանին և իշխանք
քաղաքին ընդ խորհրդոյ եւպուղոսի սարկա-
ւագապետի ասեն. զոր աստուած յայտնեսցէ, լի-
ցի մեզ առաջնորդ և հովիւ :

Եւ յարուցեալ անձինք ընտրանաւ՝ յեկեղե-
ցական և յաշխարհական կարգէ, ընդ որս էր և քա-
րիտոն հայրն գրիգորի, նաւեցին 'ի Հռովմ.
և մատուցանէին առ հայրապետն Հռովմայ՝
մի կողմն զսաբինոս, և միւս կողմն զկռես-
կենտինոս. և մնացեալքն ասէին բերանով
քարիտոնի. զոր տացէ մեզ աստուած 'ի ձեռն քո :

Հրա-

Հրամայեաց նմ̃ հայրապետն սիրով միաբա-
նիլ, և զմինն ընտրել 'ի ձեռնադրուն․ այլ
սաբինեանք և կրիսկենտեանք ոչ կամեցան
զխաղաղութի̃, մինչև յուզել աղմուկ 'ի մէջ
ատենին․ վ̃յ բարկացեալ հայրապետն՝ հրա-
մանն ետ հանել զն̃ա արտաքոյ յերեսաց իւ-
րոց․ և ասէ ցիշխանսն մնացեալս և ցքահա-
նայս և ցնախասարկաւագն․ ո՞վ է յերկո-
ցունցն արժանի․ և նք̃ ասեն, մեք ոչինչ գի-
տեմք․ (զի չէին հաւան և ոչ ը̃ մի 'ի նոցա-
նէ)․ այլ դու ինքնին խնդրեա́ յա̃յ․ և զոր
յայտնէ քեզ, զնա ձեռնադրեա́ մեզ եպ̃ս ։
Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ տեսանէ հայրապետն
յանուրջս զպետրոս և պօղոս զք̃ի առա-
քեալսն, զի ասեն․ մի ինչ տրտմիր վ̃ն ակ-
ուականդացուոց աթոռոյն․ գիտասջիր, զի
երկոքեանքն յառաջ մատուցեալք անար-
ժանք են․ բայց է 'ի քաղաքիս յայսմիկ 'ի
թաքստի այր օտար՝ յոյժ երկիւղած յա̃յ,
որոյ անունն գրիգորիոս՝ արգելական 'ի վանս
ս̃բյն սաբայի․ որ յորժամ լուաւ զգալուստ
ժողովրդեանն յերկրէ իւրմէ՝ երկեաւ, զի
մի խնդրեսցեն և գտցեն զնա, փախեաւ
գաղտ 'ի վանացն, և գնաց յայլ տեղի․ զնա
կոչեա́ և ձեռնադրեա́ և տուր 'ի նմ̃․ զի 'ի
նա հանգուցեալ է հոգի ն̃ր․ և ցուցին նմա
զերանելւոյն գրիգորիոս․ և ապա անյայտ ե-
ղեն առաքեալքն ։

Յարեաւ հայրապետն ը̃ առաւօտն․ կոչեաց
զաւագերիցն իւր, և այլ երկու եպ̃սունս՝
զորս յուղարկեալ էր 'ի կոստանդինուպօլիս

առ Թղթն վ՟ն որ հերձուածոյն, և անդրէն դարձեալ էին ՚ի հաւոյն. զնա առաքեաց ՚ի սբյն սաբայի վանսն ։ Եւ յորժամ գնացին, զգրիգորիոս ոչ գտին. հարցանէին ցհայր վանացն՝ թէ ուր է. և նա ասէ. երկու աւուրբք յառաջ ել ՚ի վանացս, և ոչ թէ թաքուցեալ է ՚ի վանս սբյն երապմոսի ։ Եւ եղև ՚ի գալ նոցա անդր՝ գիտաց գրիգոր, և փախեաւ ՚ի պարտէզ վանիցն. և նոքա եկեալ գտին զերանելին թաքուցեալ ՚ի պարտիզին ՚ի մէջ ծառոց և բանջարոց ։ Եւ յորժամ տեսին զնա եպսքն, ծանեան զնա, և գիրկս արկեալ համբուրեցին. զի տեսեալ էր նոցա զպատիւ նր ՚ի թղթէն և ՚ի պատրիարգէն և յայլ ժողովեալ եպսացն ՚ի կոստանդինուպօլիս ։

Իսկ նա ծունր եած նոցա, և ասէ. Թողութի՛ արարէք ծառայիս ձեր, զի այր մեղաւոր և օտար եմ. և տարան զնա առ հայրապետն. և անկեալ ՚ի ծունգս իւր՝ երկիրպագ հայրապետին ։ Եւ իբրև ետես զգրիգոր, ծանեաւ զկերպարանսն, որ ցուցին նմա առաքեալքն յանուրջս. և ասէ. բարի՛ եկիր որդեակ իմ գրիգորիէ. ո՜չ լուաք՝ նոյնպէս և տեսաք. և համբուրեաց զնա, և նստոյց մերձ առ իւր. և պատմեաց նմա զերևումն սբց առաքելոցն. և ասէ. ընտրեաց զքեզ տր, և հրամայեաց ինձ ձեռնադրել եպս ակռականդացւոց քաղաքի աթոռոյն ։

Եւ նա հրաժարէր ասելով, ո՛չ եմ արժանի, և ո՛չ կարացող այդմ մեծ կարգիդ ։ Ասէ հայրապետն. մի՛ հակառակիր որդեակ, զի վն ան-

անլսողութե բազումք կորեան ։ Ասէ գրիգոր․ անսամ ինձ սակաւ աւուրս , զի թերևս կարացից հաւանեցուցանել զմիտս իմ․ զայս ասաց , և կամէր փախչիլ 'ի սպանիա․ և դիտացեալ հայրապետին՝ առաքեաց պահապանս․ և էին առ նա զգիշեր և զցերեկ ։ Իսկ յաւուր կիւրակէի կոչեաց հայրապետն զամ քահանայս և զժողովուրդս ակռականդացւոց քաղաքին․ և ասէ ցնս․ եկեսջիք ը իս խաչիւ և աւետարանաւ , և երթիցուք սաղմոսերգութբ յեկեղեցի գլխաւորի առաքելոյն սրբոյն պետրոսի․ և զոր ցուցցէ մեզ ած , զնա տաց ձեզ հովիւ և առաջնորդ ։ Իսկ յորժամ գնացին յեկեղեցին , հրամայեաց հայրապետն գրիգորի , և ելեալ յամպիոնն՝ կարդաց զաւետարանն ։ Իսկ յորժամ կատարեաց , թռեալ 'ի խորանէն սպիտակ աղաւնի՝ նստաւ 'ի վր գրիգորի․ և յոյժ զարհուրեցան ը սքանչելի տեսիլն ։ Իսկ 'ի միւս կիրակէին ձեռնադրեցաւ գրիգորիոս յեպսութի ակռականդացւոց , ը ոմանց 'ի հայրապետէն , և ը այլոց՝ յերկուց եպսաց եկելոց 'ի ժողովոյն ։

Իսկ յետ տասն աւուր ողջունեցին ակռականդացիք զհայրապետն , և առեալ զտէրն գրիգոր՝ նաւեցին 'ի սիկիլիա․ և եկին նախ 'ի բանորմն քաղաք , այն է բալէրմօ , և հանդիպեցան եպսի տեղւոյն․ անդ ը առաջ ել գրիգորի բորոտ մի , և անկեալ յոտս նր՝ աղաչէր վն բժշկութե․ նա ձեռն եդ 'ի վերայ նր , և աղօթեաց առ ած․ և առժամայն սրբե-

բեցաւ այրն, և եղև մարմինն փափուկ որպէս պատանեկի. և յոյժ զարմացան՝ որք տեսին և լուան:

Ապա առեալ տարան զԳրիգոր յակռականդ, և նստուցին յաթոռ եպիսկոպոսութեան՝ նուագելով, որպէս ասէ պատմիչն, զոր ածեն: Եւ 'ի հրամայել սրբոյն Գրիգորի՝ կարդաց Եւպուղոս նախասարկաւագն, պռօսխումէն. և Գրիգոր ասէ. խաղաղութիւն ամենեցուն. և ժողովուրդն. և ընդ հոգւոյդ քում: Սարկաւագն դարձեալ ասէ. սօփիա. յայնժամ ծունր եդ Գրիգոր, և ամ եկեղեցին ընդ նմա. և զկնի յերկար աղօթից լռութեան՝ եկին 'ի համբոյր նորոյ եպիսկոպոսի 'ի մեծամեծաց մինչև 'ի փոքունս, և եղև ուրախութիւն մեծ. բայց միայն սարկինեանք և կրիսկենտեանք խեռացին, զի չեղև՝ զոր ինքեանք խնդրէին:

Ընդ հասանել նորին յաթոռ իւր՝ ծանեաւ զնա ըստ ոմանց հայրն իւր Քարիտոն. այլք ասեն՝ թէ 'ի հռովմ տեսեալ զնա, գիտաց՝ եթէ որդին իւր իցէ. բայց մայրն յետոյ իմացաւ. և յայնժամ տարածեցաւ 'ի քաղաքին՝ թէ որդին Քարիտոնի է եպիսկոպոսն իւրեանց: Հարցանէր երանելին Գրիգոր ծնողս իւր. քանի՞ ամք են՝ յորմէ հետէ կորեաւ որդին ձեր. ասէ Քարիտոն. ժէ ամք են. և յորժամ կորեաւ, ժը ամաց էր. յայնժամ երկիրպագ եպիսկոպոսն հօր և մօր իւրում, և խնդրեաց թողութիւն 'ի նոցանէ՝ համբուրելով զոտս նոցա. և նոքա համբուրէին զաչս և զպարանոց նորա: Ասէ եպիսկոպոսն ցմայր իւր. զիա՞րդ կաս մայր իմ. և

նա

նա ասէ․ բարիոք որդեակ, որովհետեւ տեսի զքեզ ։

Յաւուր՝ յորում եմուտ Գրիգոր 'ի քաղաքն, ընթացաւ առ նա կրօնաւոր ոք խուլ եւ համր, եւ անկաւ յոտս նորա․ եւ նա կալեալ զլեզուէն՝ կնքեաց նշանաւ սրբոյ խաչի, նոյնպէս եւ յերկու ականջսն․ եւ առժամայն խօսեցաւ եւ լուաւ այրն, եւ ասէր մեծաւ ձայնիւ․ մեծ են գործք քո Տէր, զոր 'ի ձեռն արդարոյս այսորիկ կատարես ։ Նոյն յաւուր տօնի սրբոյ խաչին բերին առ նա բազում հիւանդս եւ ախտաժէտս եւ դիւահարս․ եւ նա ձեռն դնելով եւ աղօթիւք բժշկեաց զամենեսեան․ եւ յայնմ օրէ անուանեցին զնա երկրորդ սքանչելագործ Գրիգոր ։ Եւ յորժամ ելանէր ընդ մէջ քաղաքին, տանէին ընդ առաջ նորա զամնեղելս 'ի պէսպէս ախտից․ եւ նա ձեռն դնելով ողջացուցանէր․ ոպ եւ զսաբինոս քահանային դուստրն զանդամալոյծ առժամայն ողջացոյց ։ Ձեռնադրեաց նա եպիսկոպոսունս եւ արժանաւոր քահանայս եւ սարկաւագունս, եւ ուսուցանէր զնոսա, եւ պատուիրէր անտես չառնել զաղքատս, զորբս եւ զայրիս, զօտարս, զհիւանդս եւ զբանտարկեալս․ եւ զոր քարոզէր՝ անձամբ կատարէր․ եւ էր զօրաւոր բանիւք եւ արդեամբք ։

Ընդ որ մախացեալ բանսարկուին՝ յարոյց 'ի վերայ նորա պատերազմ՝ ընկենուլ զնա յաթոռոյն․ շարժեաց 'ի նախանձ զսաբինոս եւ ըզկրեսկենտինոս, եւ այլ երեսուն անձինս 'ի կղերիկոսաց, եւ քսանեւհինգ յաշխարհականաց․

Որք

որք հաստատեցին բանս 'ի միջի , զի ընկե-
ցեալ զգրիգոր՝ դիցեն զեւկիոս ոմն անծա-
նօթ . սա էր օտարական , և օտար 'ի ճշմար-
տութէ . զոր տեսեալ էր սբյն գրիգորի յա-
րուելս , և 'ի լինել ժողովոյ՝ յանդիմանեալ
էր զմոլորութի նր որ ըդդէմ մարդեղութե ,
և գործակից լեալ 'ի տալ արտասահմանել
զնա 'ի կողմանս լաւոդիկեայ . իսկ նա փա-
խուստեայ անկեալ կայր 'ի սիկիլիա՝ կեղծա-
ւորեալ զճգնաւորն վարս . որով հաճոյ եղև
յաչս ոստիաց գրիգորի , և արծարծիչ չար
խորհրդոց նց :

Արդ իբրև չգտին պատճառս ընդդէմ առն
այ , 'ի սադրելոյ դիւին կաշառեցին գեղեց-
կատեսիլ կին մի պոռնիկ . և 'ի գիշերի մինչ-
դեռ երանելին ննջէր , ետուն գանձ դռնա-
պանին , և արկին զկինն գաղտ 'ի սենեակն .
և նա երթեալ թաքեաւ ը մահճօքն : Իբրև
գիշերին ժամն եհաս , սաբինոս քահանայն
և կրեսկենտինոս սարկաւագն առին տասն
այր այլ ը ինքեանս , եկին ընդ աշտիճանսն ,
և բախեցին զդուռն սենեկին . մտին կալան
զկինն . աղաղակէին մեծաւ բարբառով . ե-
կայք ժողովուրդք , և տեսէք զեպսիս մերոյ
զպղծութե գործքս . զի զոր կարծէաք սբ և
արժանաւոր , այժմ երևեցաւ պիղծ և անար-
ժան . և եղև աղմուկ մեծ 'ի քղքին . և ժո-
ղովուրդն կամէր սատակել զթշնամիս սբյն ,
զի գիտէին՝ թէ առ նախանձու նիւթեցին
զայն հնարս չարութե . բայց երանելին ար-
գել զամբոխն 'ի պաշտպանելոյ նմա բռնու-
թբ ,

թէ , և աղաչեաց թոյլ տալ , զի ինքնին նոր յայտնեսցէ զանմեղութի իւր ։

Կալան անօրէնք զոր եպսն , և 'ի բանտ արկեալ՝ պնդեցին զոտսն 'ի կոճեղս . և 'ի գիշերին յայնմիկ հրեշտակ տն էջ և արձակեաց զնա . բայց չարքն զգուշացան՝ զի մի իմացցի ամբոխն զփախչելիսն , ապա թէ ոչ՝ քարկոծ առնէին զնա . և եդեալ զնա 'ի միում տան 'ի դիպահոջ՝ կոչեցին զտիբերիոս սարկաւագ , որ էր գործակալ կմ նուիրակ հայրապետին հռովմայ , ունելով անուն պատուոյ էքսարխոս իբրև զմետրապօլիտ , և կայր 'ի սիկիլիա 'ի վերակացութի նաւաց երթևեկելոց 'ի հռովմ . զսա որսացան յինքեանս , և ետուն պարտաւոր առնել զգրիգոր , և առեալ գիր ամբաստանութե ձեռնագրով նր և այլ ևս տասն արանց յիւրեանց՝ տարան զթուղթն և զգրիգոր նաւու 'ի հռովմ ։

Զայն իմացեալ ժողովրդեան՝ հրձիգ արարին զտունն սաբինոսի և զկրեսկենտինոսի . իսկ նոքա քանզի ոչ գնացին 'ի հռովմ , միաբանեալ զայլս 'ի համախոհից՝ բռնութբ կալան զեպսարանն , և նստուցին անդ զլևկիոս՝ առնել նովաւ հանդերձ զոր կամէին , իբրև զգայլս՝ որ յարձակիցին 'ի հօտ , ոյր ոչ գուցէ հովիւ ։ Եւ ոչինչ օգնեաց առ այս՝ փոյթ արքեպսին սիրակուսայ , որոյ առաքեալ էր անդր արս յիւրոցն՝ տնտեսել զեկեղեցին ակռականդայ առ ժամանակ մի ։

Իսկ հայրապետն հռովմայ իբրև ընթերցաւ զնամակն առաքեալ 'ի գործակալէ իւրմէ՝

հան-

հանդերձ բազմութբ վկայից, բարկացաւ և
ետ բանտարգել առնել զԳրիգոր՝ ոչ արդէն
պարտաւորել յատենի. ուր ասէ զԼեոնդիոս
սինկլիտացի՝ պատմող բանիցս. բայց ան-
գթուէս, յոր ըմբռնեցաւ և որ ունէրն զա-
ռաջին գահն առաքելական. այլ բարկութի
կորուսանէ զիմաստունս: Նոյն ժմ՝ որ ար-
դարացուցանէ զարդարն, դարձոյց զանար-
դանս սոյն ՚ի պատիժ. քանզի ոք առաքեալքն
պետրոս և պօղոս երևեցան նմա ՚ի բանտի,
և մխիթարեցին զնա. բժշկեցաւ և որդի բան-
տապանին յայսոյն պղծոյ աղօթիւք Գրիգո-
րի. և այլ բազում սքանչելիք եղեն ՚ի ձեռն
սոյն, և հնչեաց լուրն ը ամ քաղաքն:
Նոյն ՚ի վր այսր ամի յերկարեաց դատաս-
տան սոյն զամ մի, զի հայրապետն զբաղել
էր յայլ բազում իրս. մինչև լու եղև բանն
՚ի կոստանդինուպօլիս. և առաքեաց թղթն
զապաթարն մարկիանոս, և պատրիարգն ըզ-
կոստանդին սարկաւագ զթղթատարհն իւր,
և զերիս կամ զչորս արքեպսունս, զկիզիկիայ
կամ զեփեսոսին, զանկիւրային և զկորնթո-
սին. զի և կայսրն յունաց ունէր իրաւունս
ինչ ՚ի վր կղզւոյն սիկիլիոյ, և մանաւանդ
քաղաքին ակռականդացւոց. Թող զի և ինքն
Գրիգոր և քաղաքակիցք նր էին բազում մա-
սամբ յունազգի: Իսկ իբրև հասին սոքա ՚ի
հռովմ, և հանդիպեցան երանելւոյն Գրի-
գորի, ասէ ցնս ոքն. ո՞րչափ վս անարժան
և մեղապարտ դատապարտելոյս աշխատե-
ցայք ը ծով և ը ցամաք ճանապարհորդել.

բա-

բաւական էր ինձ դատաստան հոգւոր ծնս մերոյ Հռոմայ հայրապետիս . թէ արդարացուցանէր, և թէ դատապարտէր ։ Եւ նոքա խոստանային փութով տալ հանել զնա 'ի բանտէ, և վրէժ առնուլ 'ի չարախօսաց նր ։ Իսկ նա ասէ . ոչ այդպէս . նախ քննեցէք զգմ վս իմ, և ած զճշմարիտն ցուցանէ . զի նր միայն է վրէժխնդրութի ։ Եկին 'ի նոյն աւուրս 'ի Հռովմ և աղեքսանդրացւոց քահանայքն և կրօնաւորքն և իշխանքն վս եպիսկոպոսին . գնաց և քարիտոն զկնի . բերին և զկինն չարախօս ը իւրեանս՝ հանդերձ սաբինոսիւ և կրեսկենտինոսիւ ։

Հրամայեաց հայրապետն, և եղև ժողով մեծ իբր հարիւր և յիսուն եպսաց . և յատենի անդ ետ բերել զգրիգոր եպս և զչարախօսս նր, որք էին թուով հարիւր տասն ։ Յայնժամ ասէ հայրապետն . զինչ չարախօսութի ունիք վս եպսին ձերոյ . նք ասեն . կալաք զդա ը կնոջ յանկողնի իւրում ։ Ասէ հայրապետն . դուք ինքնին գտիք զդա, եթէ կինն պատմեաց ձեզ . ասեն սաբինոս և կրեսկենտինոս . մեք անձամբ գտաք զայդ այդպէս, և կինն խոստովանեցաւ մեզ առաջի դատաւորին . հարցէք և ը չարագործ եպիսկոպոսդ, և ասէ՝ եթէ կամի և եթէ ոչ զճշմարիտն, զի ոչ կարէ ստել առաջի կնոջն զոր ընդ մեզ բերաք ։ Եւ ասէ գրիգոր . յարեան 'ի վր իմ վկայք չարեաց . զոր ոչ գիտեմ՝ հարցանեն ը իս . բայց ով եղբարք՝ և փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնեք զիս . ած ա-

րաս-

րասցէ դատ ը̃ իս և ը̃ ձեր ։

Եւ մինչ նա զայս ասէր, վերացաւ կինն 'ի դիւէ՝ որ տիրեալ էր նմա յառաջագոյն, և զարկաւ զգետնի. և սկսաւ թաւալիլ առ ոտս ս̃րբյն գրիգորի փրփրալով. և նա զաչս և զձեռս յերկինս ամբարձեալ՝ աղաչեաց զա̃ծ արտասուախառն պաղատանօք. և ապա ասէ. վ̃ս սբ̃ց առաքելոցն և վ̃ս ս̃բ հարցս ժողովելոց՝ չար դև ել 'ի սմէ զծառայս ա̃յ, զի ողջ միտօք պատմեսցէ զճշմարիտն. և առժամայն ել դևն. և կինն անկեալ կայր ո̃պ մեռեալ. իսկ գրիգոր յարոյց զնա և զգաստացոյց ։

Հարցին ժողովեալքն ցկինն. զի̃նչ անուն է, քո. և նա ասէ. եւդոքիա կոչիմ եղկելիս ։ Ասեն ցնա եպ̃սքն. ճանաչե̃ս զեպ̃ս քաղաքին ձեր. և նա ասէ. այո̃, բազում անգամ առի օրհնութի̃ 'ի ձեռանէ նր̃ ը̃ աղքատս ։ Նոքա ասեն. ասա̃ մեզ զճշմարիտն. ստոյգ իցէ գործն՝ որ պատմի ը̃ քեզ և ը̃ եպ̃սն ։ Իսկ կինն յոգւոց եհան, և ասէ արտասուօք. կենդանի է ա̃ծ երկնի և երկրի, որ ոչ գիտեմ այդ գործով զդա. այլ սաբինոս և կրեսկենտինոս խաբեցին զիս կաշառօք, և անիրաւ զրպարտեցին զարդարն. դա̃տ արասցէ ա̃ծ ը̃ նս̃, և խնդրեսցէ 'ի նոցանէ զմեղս անձին իմոյ. քանզի յայնմ ժամանակէ հետէ՝ երկու ամ և ամիսս վեց ահա տանջիմ 'ի դիւաց ։

Օյս ասացեալ՝ բուռն եհար կինն զոտից գրիգորի, և ասէր. ողորմեա̃ ինձ ծառայ ա̃յ.

այ ․ Թո՛ղ ինձ զչարիս՝ զոր ես ընդ քեզ արարի 'ի հնարից սատանայի ․ ո՛չ թողից զոտս քո և ո՛չ կանգնեցայց , մինչև զթասցիս յիս 'ի թշուառականս ։ Ասէ ցնա երանելին ․ ո՛վ կին դու , ո՛չ է իմ թողուլ զմեղս , բայց միայն մարդասիրին այ՝ որ գիտէ զգաղտնիս մարդկան ․ Նա ինքն թողցէ զյանցանս ամենեցուն , որ բառնայ զմեղս Տի ․ և կալեալ զձեռանէ՝
յարոյց զնա ։

Յայնժամ ահ կալաւ զամ ժողովն ․ և ասէին ․ օրհնեա՛լ տր ած հարցն մերոց , որ յայտնեաց մեզ այսօր զայսպիսի ծառայ իւր ։ Հրամայեցին , և կալան զամ չարախօսսն ․ և հատաւ վն նց վճիռ , զի զկարգաւորսն այ կանոնաց պատժեսցեն և աքսորեսցեն ․ իսկ զՑականսն մատնեսցեն դատաւորաց՝ պահել 'ի բանտ և խոշտանգել ։ Եւ նք սկսան աղաղակել արտասուօք ․ մեղաք՝ անօրինեցաք և յանցեաք արդար ծառայիդ այ ․ և էին աշխարհականքն Ճ , և կարգաւորքն Լ ․ և նայեցեալ սբ Գրիգոր՝ գոչէին առհասարակ ․ ողորմեա՛ց մեզ ծառա՛յ այ , և մի՛ հատուցաներ մեզ չար ընդ չարի ։ Եւ տէրն ընթացեալ յոտս հայրապետին՝ աղաչեաց զնա և զամ ժողովն , ասելով ․ մի՛ հատուցանէք դոցա չար վն իմ մեղաւորիս ․ այ միայն է վրէժխնդրութի ։

Եւ ասէ ժողովն ․ և զի դու ինքնին ներեցեր չարարարացն քոց , մեք և մեզ արձակել ըզդոսա յազատութի , և այ թողուլ զդատաստատան նց ։ Եւ մինչդեռ յայսօսիկ էին , յանկարծ յարեաւ մրրիկ յոյժ , և շնչեաց հողմ

ուժգին իբրեւ 'ի խորոց երկրի եւ 'ի վեր . եւ անկաւ խաւար եւ մէգ , եւ ծածկեաց զնոսա ամպ աղջամղջին . կարծէին՝ եթէ երկիր եկուլ զնոսա . եւ աղաղակէին միաբան ժողովեալքն , Տէր ողորմեա . եւ իբրեւ փարատեցաւ ամպն եւ մէգն , երեւեցան թշուառականքն , եւ ահա երեսք իւրեանց միակողմանի սեւացեալ որպէս հնդիկ . իսկ սաբինոսին եւ կրեսկենտինոսին ոչ միայն սեւացան դէմքն , այլ եւ ներքին շրթունքն մինչեւ 'ի կլափն կախեցան , որ ամենեւին խօսել ոչ կարէին . եւ այնպէս յերեսաց աստուածասաստ բարկութեան զարհուրեալ ամբոխին՝ ասէին . այժմ ծանեաք՝ թէ կեցոյց Տէր զօծեալ իւր . մեծ է Տէր մեր , եւ անբաւ է զօրութիւն նորա ։

Յայնժամ ժողովեալքն ամենայն երթեալ անկան յոտս սրբոյն գրիգորի , ասելով . օրհնեա՛ զմեզ հա՛յր սուրբ , զի յաւուրս յայսոսիկ դու միայն երեւեցար մշակ համբերութեան ։ Եւ նա նոյնպէս անկաւ յոտս նոցա , եւ ասէ . թողութիւն շնորհեցէ՛ք ինձ մեղաւորիս , զի ես որդն եմ եւ նախատինք մարդկան . մանաւանդ դո՛ւք աղօթեցէ՛ք վասն իմ ։ Եւ յարուցեալ համբուրեցին զնա . եւ դարձեալ նստան եւ ածին առաջի զգանեալսն . եւ ասէ ցնոսա հայրապետն . լուա՛րո՛ւք ամենաթշուառք , ահա եղերուք նման հօրն ձերոյ սատանայի , որ բորբոքեաց զձեզ յանօրէն գործն . այժմ հրամայեմք՝ որ լինիք յայսմհետէ դուք եւ որդիք ձեր յազգէ յազգ՝ ծառայք ակռականդացւոց եպիսարանին , եւ անարժանք եկեղեցական աստիճանի .

նի. և ամ եպս՝ որ ձեռնադրէ զոք 'ի տանէ
այտի, նզովեալ լիցի :

Ոչ այս վճիռ թուի պահեալ միայն վասն տանն սաբինոսի և կրեսկենտինոսի. զի վս մնացելոցն ասէ պատմութին, թէ եպսքն ասացին ցսբն գրիգոր. հրամայեա՛ վս նոցա, զինչ կամք քո իցեն. և նա յանձնեաց զնոսա յաւագերէցն իւր և 'ի սարկաւագապետն և յիշխանս քաղաքին, և ասէ. տարէք զդոսա 'ի քաղաքն մեր, և տուք 'ի տունս իւրեանց, մինչև մեք հրամանաւ այ եկեսցուք : Իսկ պոռնիկ կինն ոչ դարձաւ 'ի քաղաքն, այլ խնդրեաց 'ի ժողովոյն, զի դիցեն զնա 'ի վանս կանանց. և նք կոչեալ զսարկաւագուհին վանաց նորին կիկիլեայ՝ յանձն արարին զնա ը դաստիարակութբ նր. ուր և ամս իբ ձգնեալ՝ ապաշխարութբ հանգեաւ : Իսկ զեկկլիոս անարժան աթոռակալն ակռականդայ՝ վճռեաց ժողովն տարագրել 'ի բաց. որ և աքսորեցաւ 'ի սպանիա :

Յետ այսորիկ հրամայեաց հայրապետն սբյն գրիգորի մատուցանել զամծային խորհուրդն ըն պատարագին. և տեսին ամենեքեան զզօրութն հոգւոյն զոր սեղանոյն և զանձամբ նր. և առեալ կայծակունս 'ի փիլոնն իւր՝ արկ խունկս եկեղեցւոյն և ամ ժողովրդեանն, և ոչ այրեցաւ փիլոնն. եղեն և այլ սքանչելիք 'ի ձեռն սբյն գրիգորի. մինչև առաւել ակնածել ամենեցուն, և տալ փառս այ :

Եւ յետ սակաւ աւուրց հրաժարեցին 'ի հայ-

բապետէն սրն գրիգոր և որ ընդ նմ՝ երթալ 'ի սիկիլիա. այլ ասի՝ թէ եպսունք յունաց բռնադատեցին և տարան զնա ընդ իւրեանս 'ի կոստանդինուպօլիս. ուր փառաւորեցաւ կըր-կին 'ի թզթրէն և 'ի պատրիարգէն. և ետուն նմ անօթս եկեղեցւոյ և բազում տաղանդս՝ շինել նոր եկեղեցի. և այնպէս մտեալ 'ի նաւ՝ եկն 'ի սիկիլիա խաղաղութբ ։ Եւ էին ընդ ա-ռաջնորդ մոմեղինօք ամ ժողովուրդ կղզւոյն, և եղև ուրախութիւն յոյժ. ապա զի վաղուց կործանեալ տաճար կռոցն շինեաց եկեղեցի մեծ յանուն սրբ առաքելոցն պետրոսի և պօ-ղոսի 'ի քաղաքի անդ ակռականդացւոց, և անդր փոխեաց զեպսարանն ։

Եւ յետ տնտեսելոյ զհօտ իւր ամ բարեկար-գութբ ոչ սակաւ ժամանակս՝ առեալ ընդ իւր զոմանս յուխտէն՝ առանձնացաւ յանապատ և 'ի լերինս բազում ճգնութբ և ծածամերձ ընտանութբ. ուր և գրեաց ճառս հոգեշահս. յորոց գտանին ցարդ մեկնութիւնք նր 'ի գիրս ժողովողի ։ Եւ այսպէս զվերջին ժամանակս իւր՝ է զի յաթոռ իւր, և է զի 'ի ճգնարա-նի անցուցեալ՝ հանգեաւ լի աւուրբք և ար-դեամբք՝ պարծանօք 'ի քս. որում փառք յա-ւիտեանս. ամէն ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Մի 'ի դժուարին պատմութեանց եկեղեցականաց է վարք մեծանուն սրբոյս գրիգորի ակռականդացւոյ. դըժ-ուարութին իմն ընդ ժամանակագրութե, և ընդ հաւատար-մութե. եթէ ժամանակն ստոյգ լինէր, դիւրին էր

բառ-

բառնալ և զկասկած անհաւատարմութեան յունաց գրչաց․ որք Թէպէտև յայնժամ միաբան էին ընդ Հռովմայեցւոց, այլ ազգային մեծաբանութեամբ գրեցին զոր գրեցին, Թէպէտև 'ի Հռովմ բնակեալ էին ։ Այսպիսի են երկու գրիչք երկարապատումք՝ կամ ժամանակակից, և կամ մերձաւոր ժամանակաւ կարծեցեալք․ Ղեւոնդիոս՝ որ Թուէլի սիկիլիացի, կրօնաւոր քահանայ 'ի վանաց սրբոյն սաբայի, որ 'ի Հռովմ․ և մարկոս աբբայ նոյն վանաց․ երկոքին եւս հռոմք, և յարևմտեան գրողք ամ բանի ծայրէ 'ի ծայր․ Թո՛ղ զմետափրաստէս, որ քաղէ զնոցին բանս այլով ոճով․ և զհեղինակն ճառընտրին մերոյ՝ որ զնոյն պատմութի համառօտէ, և տակաւին երկար երևի յոյժ․ սակս եթէ զղեւոնդի և զմարկոսի բանս կամիցի ոք ընթեռնուլ, ձանձրանայ․ զի իբր օրագրութե՝ Թո՛ղ Թէ սարեգրութե յերկարեն զբանն հանդերձ աւելորդ-կրկնաբանութե ։ Եւ Թէպէտ սովիմբ ոչ վնասի ստուգութե պատմութե, այլ առաւել հաստատի ընդ իմք, սակայն յունական ոգին ոչ սակաւ արատ բերէ․ մինչև չհանդուրժել բարոնիոսի և այլոց յարևմտեայց, և ջանալ յերկբայս արկանել՝ Թէ ո՛չ զգոյացութի, գէԹ զպարագայս ինչ պատմութե ։

Միայն Թէ անաչառ խօսելով՝ երկուստեք կան իրաւունք․ 'ի կողմանէ յունաց իրաւացի է ասել, Թէ ստուգապէս յանիրաւի կրեաց սրբն գրիգոր զայնչափնեղուԹիս ո՛չ միայն 'ի քաղաքակցաց իւրոց, այլև 'ի հռովմայեցւոց․ և եԹէ յոյնք չլինէին վրէժխնդիր, Թերևս յերկարէին հալածանք սրբոյն ։ Եւ 'ի կողմանէ հռովմայեցւոց իրաւացի է ասել, Թէ այդ հանգամանք բանից՝ որք հային 'ի վրէժխնդրութեն ցուցեալ 'ի յունաց, և 'ի գալուստ գրիգորի 'ի կոստանդնուպօլիս յետ արդարանալոյ յատենին հռովմայ, օտար են 'ի սովորութե աԹոռոյն հռովմայ ։

Այլ Թողեալ զայսոսիկ՝ յոյնք ցուցանեն զԳրիգոր Ակրականդացի յեօԹներորդ դարու, և ընդ այնմ նշանակեն զԹագաւորս և զպատրիարգունս և զեպսունս ժամանակին այլովք անուամբք․ իսկ լատինք կամին դնել 'ի վեցերորդ դարու՝ յաւուրս գրիգորի պապին մեծն կոչեցելոյ․ որով փոխին յոյժ պարագայք բզմ իրաց ։ Պատճառ լատինացւոց է մի միայն, բայց զօրաւոր․ զի

'ի կարգս Թղթոց սրբոյն Գրիգորի մեծի կայ յիշատակ կմ նշմարանք օգտակար պատմութե. ըստ Գիրք Ա. Թղթ. 72. ընդիկտ. Թ. ըստ յամի Տն 591. որ էր երկրորդ ամն հայրապետութե մեծին Գրիգորի, գրէ առ Պետրոս կիսասարկաւագ 'ի սիկիլիա այսպէս. * Կամիմք Տր իրօք, զի
,, յառաջ քան զձմեռն եկեսցեն առ մեզ Գրիգորիոս
,, ակռականդացի, և Լևոն կատանացի, և վիկտոր պա-
,, նորմացի ||: Իսկ ընդիկտ. Ժ. յամի 592. Գիրք Բ. Թղթ. 33. գրէ առ յուստինոս պրետոր, թէ Լևոն եպս անմեղ գտաւ և արդարացաւ Տր իրօք. վսյ մեծարեա զնա ասէ Տր պատուով. և զի Լաւութե է զԳրիգորէ, կարծի՝ թէ դեռ կայր 'ի գիպահող. մանաւանդ զի 'ի յաջորդ ամի. ընդիկտ. ԺԱ. Գիրք Գ. Թղթ. 12. ասէ մեծն Գրիգոր առ մաքսիմիանոս եպս սիրակուսայ. * Կանխաւ գրել էր
,, իմ եղբայրութե քում, զի զայնոսիկ՝ որոց ասացեալ
,, էր ինչ ինչ հակառակ Գրիգորի եպսին ակռական-
,, դացւոյ, 'ի հռովմ քաղաք պարտ է քեզ յղել. զոր և
,, առաջինկայ գրովս առաւել ստիպաւ 'ի գործ դնել
,, ազդ առնեմք. ուստի զայն անձինս և զայլ տեղեկու-
,, թիս, ըստ զգործս և զխնդիրս՝ որք տուեալն, փութաս-
,, ջիք վաղվաղակի առաքել այսր. և ոչ Թողացուցա-
,, նեմք դանդաղանս և չքմեղութիս ինչ ամենևին հայթ-
,, հայթել ձեզ. որպէս զի փութով յղելով զնս ձեր 'ի
,, հռովմ քաղաք՝ ոչ ասացաք, գիտասցուք՝ թէ զինչ
,, պարտ է մեզ տնօրինել օգնականութբն այ զանձնէ նր
,, առաւել փրկաւէտ ||:

Եւ քանզի յընդիկտ. ԺԲ. Գիրք Դ. Թղթ. 12. ասէ առ պետրոս եպս ալբիկաղայ՝ որ մերձ էր յակռականդ, թէ
* ակռականդացւոյ եկեղեցին 'ի մեզ յանձնեցաւ 'ի խնամս
,, այցելութե եղբայրութե քո ||, ասալ մակաբերի՝ թէ չև էր Գրիգոր դարձեալ յաթոռ իւր յայնժամ, ըստ յամի. 595: Բայց յետ այնորիկ նշանակի իբրև յաթոռ իւրում. քանզի գրէ. ընդիկտ. ԺԵ. ըստ 597. Գիրք Է. Թղթ. 23. առ փանտինոս գործակալ, թէ լուաք՝ զի յակռականդա հրէայք կամեցել են քրիստոնեայ լինել. խնամ կալջիր ասէ Տր պիտոյից նց. և խորհրդակից լեր և խոստեալ * Գր եղբօր մերում՝ եպսի տեղւոյն ||:

Արդ՝ ոչ 'ի բանից ասալ քաջայայտ երևի արթնութե և հոգալութե քաջ հովուին սրբյն Գրիգորի մեծի, նոյն-

պէս

պէս և յոմ գործոց նորա յայտնի է սրբութ և իմաստութ նորա սքանչելի · զոր և բազում գովութ յիշատակէ յայսմաւուրք մեր 'ի մարտի · 13 · վս եղեալ՝ թէ առ Նովաւ եղեն անցք սորին գրիգորի ակռականդացւոյ, բազմօք այլազգ պարտ է իմանալ զգրեանս թ յունական աւանդից, թօթափելով զծանրացուցիչ պարագայսն · միայն թէ այնու ամիմ պահի սուգութեն պատմութե, և ոչ անկանի արատ ինչ 'ի վերայ սր հայրապետին · զի ուր թղթովք և վկայիւք և այնչափ բազմութ դատախազից ամբաստանութե կայր զառնէ եպսէ, թէպէտև զսէյ, հարկ էր մեծին գրիգորի լսել զդատն երկայնմտութ · մինչև թ ասելոյ իւրոյ՝ գիտասցէ, թէ զինչ պարտ է տնօրինել օգնականութն մյ զանձնէ նորա առաւել փրկաւէտ :

Այլ տակաւին մեք չեմք հաւաստի, թէ յիշատակեալն 'ի մեծէն գրիգորէ գրիգոր ակռականդացի իցէ մեծանունն և տօնելին այն, զորմէ մեր բանքն են · զի զինչ զարմանք են՝ թէ յայլև այլ դարս գրիգոր անուամբ եպիսկոպոսնք լեալ իցեն 'ի միում քաղաքի, և կոչեցք յուզեալ իցեն 'ի վր համանուանց յայլևայլ ժամանակի : Այլաքէն տեսանեմք 'ի տօնացուցի սիկիլիացւոց կն ակռականդացւոց և զայլ գրիգոր եպս հնագոյն ժամանակաւ · վս յոմանց երևելիս այս կոչի գրիգոր երկրորդ · և թերևս երրորդ գրիգոր ևս գոյր : Ստոյգն 'ի վեր ելանէր, եթէ և լատինք ունէին զվարս ակռականդացւոյն 'ի նախնեաց իւրեանց · սակայն և նոքա 'ի յունաց կն 'ի սիկիլիացւոց փոխ առնուն զվարս նորա 'ի տօնելն զնա 'ի նոյեմբ · 23 · Ը սորին կլեմայ հռովմայ հայրապետի հանգոյն մեզ : 'Ի սիկիլիա տեսանէի և լսէի, զի ոչ զսրն բազարատ տառոմենոյ եպս՝ իբրև լուսաւորիչ իւրեանց առաջին Ճանաչէն, նոյնպս և 'ի մեծ յարգի ունին զսրն գրիգոր ակռականդացի, ոչ թէ թ հասարակ ոձոյ՝ իբրև երկրորդ լուսաւորիչ ոմն · այլ 'ի բուն քաղաքն ակռականդացւոց չեղև ինձ գտնել, զի չէր 'ի վր Ճանապարհիս : Եւ եթէ չիցէ կարծիքս օտար, հայելով իմ 'ի բարս սիկիլիացւոց՝ որոց բարք և բնաւորութի ունի զյատկութիս յունաց և իտալացւոց միանգամայն, ոչինչ օտար դատէի 'ի նոցանէ վասն գրեալսն 'ի վարս բագարատայ և գրիգորի թ ամ բանի · այլ զայսցանէ և այսչափս շատ լիցի :

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Անդրէի առաքելոյ ։

Դ. Յ. Լ. նոյ. 30։ Ճաշուն. Ն. եր = ղգ։
Առեալ ՚ի Մետափր. եւ ՚ի Ճառընտրաց յունաց ։

ԽԱՉԱԶԳԵԱՑ ԵՒ քնակէր անձն՝ նախկին եւ հարա- զատ աշակերտ երկնաւոր վար- դապետին իւրոյ սբ առաքեալն Անդրէաս՝ էր որդի յոնանու, եւ ող ասի՝ ե- րեց եղբայր պետրոսի վիմին հաւատոյ, ՚ի ցեղէն նեփթաղիմայ՝ ՚ի բեթսայիդայ քաղա- քէ գալիլեացւոց, կանխաւ աշակերտեալ սբ մկրտչին յովհաննու, եւ նովաւ առաջնորդեալ յաշակերտութիւն փրկչին ։ Արդ սա այսու օրի- նակաւ յառաջ քան զամ առաքեալս զհետ երթեալ կենարարին՝ ազդ արար անյապաղ եւ եղբօր իւրում սիմոնի վն գալստեան ճշ- մարիտ մեսիային, ըստ որում վկայ վաւերա- կան՝ ականջալուր նախ ՚ի ճշմարիտ մարգա- րէէն յովհաննէ, եւ ապա ականատես ան- ձամբ. եւ առեալ զեղբայր իւր՝ էած առ քս ։ Նա եւ տէրն մեր՝ որոյ ընտրեալ էր զանդրէաս, ընտրեաց եւ զսիմոն, եւ նախապատիւ արա- րեալ՝ կոչեաց զնա յիւրական անուն վէմ. ըստ

որ

որ ոչ եթէ 'ի նախանձ շարժի անդրէաս , այլ ևս քան զևս ուրախ լինի ընդ պատիւ եղբօրն իբրև ընդ անձին պատիւ . գիտելով և զայն՝ թէ յաստուածային ընտրութիւն բազում այն է , զի կրտսերն քան զերէցն երիցանայ . ո՟պ յակոբ , եփրեմ , մովսէս , դաւիթ , և այլք ոչ սակաւ : Բայց էր և ինքն անդրէաս զկնի պետրոսի երևելի 'ի մէջ աշակերտաց իբրև խորհրդական և առաջնակաց նո՟ն , ընդ երկուս որդիսն զեբեդեայ . ընդ որում է տեսանել 'ի պատմութիւն նո՟ր աւետարանի :

Իսկ յետ համբարձման նո՟ն և գալստեան հոգւոյն նո՟յ՝ 'ի սփռիլ առաքելոց 'ի քարոզութի , վիճակ եհաս անդրէի՝ ընդ հասարակ աւանդութե՟՝ երթալ յելլադա . որ և անդ կատարեցաւ 'ի վ՟ր խաչի 'ի պատրաս քաղաքի աքայեցւոց . և զի յետ ժամանակաց ծագ ելլադայ , ը՟ս յունաստանի , բիւզանդիա՝ եղև թ՟գրեալ քաղաք յունաց , այն է կոստանդինուպօլիս , նմին իրի աթոռ ս՟բյն անդրէի կոչի 'ի յունաց աթոռն կոստանդնուպօլսոյ՝ նոր հռովմ կոչեցելոյ , իբր պատկեր և նմանութի հնոյն հռովմայ՝ գահի նո՟յն պետրոսի :

Այլ պատմականն աւանդութի քարոզութե և կատարման անդրէի բազմօրինակ տեսանի առ մատենագիրս ազգի և ազգի . և առաւելապէս կրկին օրինակաւ : Մին այն , զոր գտանեմք 'ի ճառընտիրս և յայսմաւուրս մե՟ր՝ առեալ եթէ 'ի յունաց և եթէ յասորւոց , երկարապատում բանիւք , ո՟պ թէ անդրէաս զառաջինն երթեալ իցէ յա՟ն մարդա-

կե.

կերաց Սկիւթացւոց՝ ՚ի գործակցութեան մատ-
թէոսի աւետարանչի, այնպիսի անհեթեթ
հանգամանօք՝ որ ոչն վայելեն առաքելական
պատմութեան. զի որում յիշեցաք ՚ի վարս սրբոյն
մատթէոսի. և ապա ասի եկեալ և նահա-
տակեալ յելլադա:

Իսկ միւսն այն, զոր բերէ սուրիոս յայլ ճառ-
ընտրաց յունաց իբրև ՚ի մետափրաստեանց. ուր լինին բանք զերթալոյ անդրէի յելլադա ևեթ. և այս ևս թէպէտև յաճախապատում հիւսուածով յօրինեալ, այլ առանց երևելի դժպատեհութեան, ունելով սկիզբն հաստահիմն կարծեցեալ՝ օրինակ զայս. * Զնահատակութիւն սրբոյն անդրէի, որում ականատես եղեաք մեք երիցունք և սարկաւագունք եկեղեցեացն աքայեցւոց, գրեմք համօրէն եկեղեցեաց՝ որ ՚ի կողմանս արևելից և արևմտից և հարաւոյ և հիւսիսոյ իցեն ՚ի քրիստոսի անուն: Խաղաղութիւն ձեզ և ամենեցուն, որ հաւատան ՚ի մի աստուած կատարեալ յերրորդութեան, ՚ի ճշմարիտն հայր անծին, ՚ի ճշմարիտն որդի միածին, ՚ի ճշմարիտն սուրբ հոգի, որ ՚ի հօրէ ելանէ՝ և յորդին դադարէ. զի ցուցցի մի հոգի լինել ՚ի հայր և յորդի. և այն ինչ լինել միածին որդին՝ որ ինչ է և ծնօղն իւր: Զայս հաւատս ուսաք ՚ի սրբոյն անդրէէ առաքելոյ տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի. զորոյ զկատարումն՝ զոր դէմ յանդիման տեսաք, առաջի արասցուք ըստ կարի ||:

Իսկ ՚ի վերոյ բերի պատմութիւն ճառ. որոյ բովանդակութիւն այս է: Եգէաս կամ Եգէադէս փո-
խա-

խանակ բդեշխի մտեալ 'ի քաղաքն պատրաս՝
եգիտ զառաքեալն քնի, և ասէ ցնա. դո՞ւ
ես Անդրէաս քակտիչ մեհենաց, և մոլորե-
ցուցիչ ժողովրդեան զհետ նոր աղանդոյ,
զոր ինքնակալք հռովմայեցւոց հրամայեցին
բնաջինջ առնել: Անդրէաս ասէ. ինքնա-
կալք հռովմայեցւոց չև ևս ծանեան զեկեալ
փրկութիւն ծի զյս քս զորդին այ: Եգէաս
ասէ. ո՞չ նա է խաչելեալն: Անդրէաս ասէ.
իցէ՞ թէ գիտէիր զխորհուրդ խաչին, զոր
կամաւորութբ յանձն էառ փրկիչն: Եգէաս
ասէ. զարմանամ, զի դու այր իմաստուն
զհետ երթաս խաչելոյն: Անդրէաս ասէ.
մեծ է խորհուրդ խաչին. և եթէ կամիս՝
լո՛ւր, և պատմեցից քեզ: Եգէաս ասէ. մի՛
ասեր խորհուրդ, այլ պատուհաս զխաչն:
Անդրէաս ասէ. նոյն իսկ փայտ պատուհա-
սի՝ խորհուրդ է փրկութե մարդկան. միայն
դու լո՛ւր ինձ: Եգէաս ասէ. ես լուա՛յց եր-
կայնմտութբ. բայց դու թէ ոչ լսես ինձ,
զնոյն զայն խորհուրդ խաչի ընկալցիս ան-
ձամբ յանձին: Անդրէաս ասէ. եթէ զան-
գիտէի ես 'ի խաչելուէ, ոչ արդեօք քարո-
զէի զփառս խաչին:

Եւ յետ խօսելոյ առաքելոյն զբանն կենաց՝
սկսեալ 'ի նախամարդոյն մինչև 'ի չարչարանս
և 'ի յարութիւն քնի, ասէ Եգէաս. թո՛ղ զայ-
դոսիկ, և զոհեա՛ դից. ապա թէ ոչ՝ 'ի խաչ
ելանես: Եւ իբրև ետես զառաքեալն ան-
խոտորելի 'ի սիրոյն քնի, ետ 'ի բանտ արկա-
նել զնա. իսկ աշակերտեալքն վրդպութե ա-

ռա.

ռաքելոյն՝ կամէին զգուրս խորտակել բան-
տին, և զեգեաս սպանանել. բայց անդրէաս
ոչ թողացոյց նոցա, և բազմօք խրատեաց զնո
զգիշերն ողջոյն ։

Ի վաղիւն անդր միւսանգամ հարցփորձ արա-
րեալ դատաւորին, և ոչինչ օգտեալ՝ ետ գան
հարկանել զառաքեալն. և ասէր ցնա. լուր
ինձ անդրէաս, և նահանջեա զքո յարինհե-
ղուէ. ապա թէ ոչ՝ մահու խաչի կորուսա-
նեմ զքեզ ։ Անդրէաս ասէ. ես ծառայ եմ
խաչին քրի, և փափաքող յաղթանակի խա-
չին. այլ դու երկիր 'ի յաւիտենից կորստե-
նէն. զի չարչարանքն իմ առօրեայ է, իսկ
քոյդ մշտնջենաւոր ։ Յայնժամ բարկացեալ
եգեաս՝ հրամայ ետ դահճաց տանել զնա և
հանել 'ի խաչ՝ տարածելով զբազուկսն և
պրկելով 'ի փայտի առանց բևեռաց, զի յեր-
կարեսցի 'ի չարչարանս ։

Յայնժամ ընթացաւ բազմութի ամբոխին
զկնի նր՝ ձայն բարձեալ ուժգին գոչմամբ,
թէ այր արդար և բարեկամ այ զի՞ արար՝ զի
'ի խաչ ելանիցէ. իսկ անդրէաս աղաչէր ըզ-
ժողովուրդն մի լինել խափան կատարման
նր. և ինքն զուարթութբ գնայր 'ի դէմ եդեալ
տեղին՝ ոչ դադարելով 'ի վրդպութէ ։ Եւ իբ-
րև ետես երանելի առաքեալն 'ի հեռաստա-
նէ զխաչն՝ որ պատրաստեալ էր նմա, ասէ
'ի ձայն մեծ ուրախութ. Ողջ լեր պատուա-
կան խաչ՝ որբեալ մարմնով քրի, և զարդա-
րեալ մարգարտովք անդամոց նր. մինչև
ելեալ էր տրն 'ի վր քո՝ երկիւղալի էիր, իսկ
այժմ

այժմ սիրելի և ցանկալի. արդ ուրախ գամ առ քեզ, և դու ուրախութեամբ ընկալցիս զաշակերտ նորա՝ որ կախեցաւն զքէն. վասն զի յարաժամ տենչացող քեզ եղէ, և փափաքեցի փարիլ զքեւ. ո՜վ բարի խաչ, ա՛ռ զիս 'ի մարդկանէ, և տո՛ւր վարդապետին իմում. զի քեւ ընկալցի զիս, որ քեւ փրկանաւորեաց զիս ։

Եւ զայս ասացեալ՝ մերկացաւ յանձնէ ըզհանդերձս իւր, և ետ դահճաց. և նոքա հանին զնա 'ի խաչ և պրկեցին ։ Եւ լային զնա ամենայն ժողովուրդն և տրտնջէին զդատաւորէն ոգիք իբրեւ քսան հազար. յորս էր և ստրատոկղէս եղբայրն Եգէատայ. իսկ առաքեալն զօրացուցանէր զմիտս հաւատացելոցն Քրիստոսի, և յորդորէր 'ի համբերութիւն առժամանակեայ նեղութեանց, որոց փոխարէնն է յաւիտենական ։ Բայց ժողովուրդն ամբոխ արարեալ յարձակեցան 'ի վերայ դատաւորին, և ստիպէին իջուցանել զառաքեալն 'ի խաչէն. և նորա զահի հարեալ՝ եկն անձամբ 'ի տեղին, և հրաման ետ դահճաց արձակել զնա. բայց ոչ կարացին մերձենալ յառաքեալն՝ կապեալք և սօսափեալք աներևոյթ զօրութեամբ ։ Վասն զի աղաչէր Անդրէաս զՏէր, զի մի՛ թողցէ իջուցանել զնա 'ի խաչէն նախ քան զաւանդումն հոգւոյն ։ Եւ ահա յանդիման ամենեցուն էջ յերկնից լոյս փայլակնաձև, և պատեաց շուրջանակի զանձամբ առաքելոյն. մինչ ոչ կարէին հայել 'ի նա. և յետ իբր կէս ժամու՝ ընդ մեկնիլ լուսոյն արձակեաց զոգին՝ խօսելով ընդ Քրիստոսի ընտանի և քաղցր սիրով ։

Յայն-

Յայնժամ տիկին ոմն 'ի մեծամեծաց մաքսի-միլլա անուն առեալ զմարմին սրբ. առաքելոյն՝ պատեաց սրբ. կտաւօք՝ հանդերձ իւղովք և խնկօք, և թաղեաց պատուով յառանձին շիրմի: Այս եղև 'ի պատրաս քաղաք աքայիոյ՝ յերեսներորդ աւուր նոյեմբերի: Իսկ յետ ժամանակաց յաւուրս կոստանդեայ կայսեր բերաւ մարմին սրբոյն անդրէի 'ի բիւզանդիա, և եդաւ 'ի տաճարի առաքելոց: Այս ներբողեան ոսկեբերանի 'ի սրբն անդրէաս. զոր

զկնի վարուց նր դնէ սուրբս:

'Ի քաղել յայսմաւուրաց մերոց զնոյն պատմութիւն կատարման առաքելոյն՝ յաւելու և զայն աւանդութիւն յունաց, թէ անդրէաս 'ի գնալն յելլադա՝ անցեալ ընդ բիւզանդիա, սերմանեաց անդ զառաջինն զբանն կենաց. և ձեռնադրեաց անդ եպս զստաքէոս զաշակերտ զմի յեօթանասնից:

ՎԱՐՑ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Գենարիոսի եպսին բենեւենտոյ, և որոց ը՟ նմա ։

Հ. Փետր. 9 ։ Յ. Լ. Սեպտ. 19 ։ Ճառընտ. Ա. Փէ = Ճլ ։ Բոլլանտեանն աշխատենք . 'ի Է հատ. Սեպտ. էջ. 761 = 894 ։ Սուրբս 'ի յոյն. տարեկանգէ եկեղ. սէյն Գենար. Սեպտ. 23 ։

ՍՔԱՆՉԵԼԻՆ 'Ի սքանչելագործ վկայսքն՝ պարծանք նէապօլսեցւոց սբն Գենարիոս , որ և Յանուարիոս , (ռամկօրէն՝ Ճէննա՛րօ) էր եպս բենեւենտ քաղաքին իտալիոյ՝ 'ի ժամանակս դիոկղետիանոսի և մաքսիմիանոսի ։ Սա եղև 'ի բորբոքիլ հալածանաց սաստկապէս 'ի կամպանիա գաւառի անդ իտալացւոց , սոսիոս ոմն սբ սարկաւագ եկեղեցւոյն միսենատայ քաղմօք նպաստ լինէր հաւատացելոց 'ի սրտապնդել զնս , միանգամայն և 'ի դարձուցանել զանհաւատս . զի էր այր լի հոգւովն այ . զորոյ զբարի համբաւն լուեալ սբ եպսն գենարիոս՝ ստէպ կոչէր զնա առ ինքն , կմ յարուցեալ անձամբ երթայր առ նա . և երկոքին միով հոգւով նահատակեալ ճգնէին 'ի

վր

վր̄ մբ̄ հաւատոյ ։

'Ի միւսում նուագի՝ յորժամ գնայր գենարիոս 'ի տես սոսիոսի, եգիտ զնա 'ի մէջ ժողովոյ հաւատացելոց, զի ընթեռնոյր զաւետարանն մբ̄, և մեկնէր նմ̄ և քարոզէր լի եռանդմամբ հոգւոյ. և հայեցեալ ետես՝ զի 'ի վր̄ գագաթան սարկաւագին փառեղն կայր հուր սքանչելի՝ բոցատերև բորբոքեալ 'ի պսակի անդ գլխոյն. և իմացաւ՝ զի ոչ ոք 'ի ժողովրդենէ տեսանէր զայն տեսիլ, բայց միայն ինքն ։ Եւ եղև 'ի գալ սոսիոսի 'ի համբոյր աջոյ եպսին՝ գիրկս էարկ զնովաւ սբն գենարիոս, և համբուրեալ զփայլակնաբորբոք գլուխ նր̄՝ մարգարէացաւ, և ասէ. վկայական պսակաւ զարդարեսցի 'ի մօտոյ պսակդ այդ երանելի գագաթանդ. և նա յայտ արար, թէ յայտնեալ է և ինքեան յԱյ նահատակութի երանելոյն գենարիոսի ։

Արդ յետ ոչ բազում աւուրց մբ̄ սարկաւագն սոսիոս ըմբռնեալ 'ի հալածչաց՝ տարեն եղև 'ի պատիողոս՝ որ և պուտէոլի քաղաք՝ յատեան դրակոնտիոսի դատաւորին կամպանիոյ. և քաջ հանդիսացեալ 'ի պնդատոնութե ճշմարտութե՝ գան հարաւ սաստիկ, և արկաւ 'ի բանտ ։ Յայնժամ եկին 'ի տեսութ նր̄ 'ի նմին քաղաքէ պրոկղ սարկաւագ, և երկու արք Ծրկք՝ եւտիքէս և ակուտիոս (որ և տիւքիկոս և ագուդիոս), և մխիթարակից լինէին սբյն. վղյ և զնն կալան, և յետ չարաչար հարուածոց գանից արկին կապանօք 'ի նոյն բանտ ։

Յաւուրսն յայնոսիկ՝ 'ի վեցերորդ հիւպատոջ մաքսիմիանոսի, և 'ի հինգերորդ հիւպատոջ կոստանդինու կեսարի, առաքեցաւ 'ի դիոկղետիանոսէ նոր դատաւոր կամպանիոյ տիմոթէոս անուն՝ այր գազանաբարոյ և ծարաւի արեան քրիստոնէից. և հասեալ 'ի քաղաքն նոլայ՝ խնդիր առնէր, թէ զի՞նչ ինչ գործեցին դատաւորք գաւառին առաջինք, զի ոչ կարացին դարձուցանել զքրիստոնեայս 'ի պաշտօն դիցն ինքնակալաց: Իսկ յետ տեղեկանալոյ զանգս հաւատացելոց բանտարկելոյ՝ լուա՛ւ, եթէ գլուխ և առաջնորդ արանցն այնոցիկ է եպ̃ս գենարիոս՝ որ նստի 'ի բենեւենտ քաղաքի. և թէ ցորչափ կենդանի է նա, ամէն քրիստոնեայք, և ոչ նուաղին:

Ս̃յ առաքեաց կալաւ զնա, և ետ ածել յատեան իւր զս̃բ քահանայապետն. և յորժամ եկն առաջի նր̃, հայեցաւ ընդ նա դատաւորն, և ասէ հրապուրանօք. տեսանեմ զվայելչութի̃ հասակի քո, և կարծեմ թէ յազատ ազգէ ես. մի̃ խորհրդակից լինիմ քեզ և աղաչեմ, ապրեցո՛ զանձն քո, և յափշտակեա՛ զքեզ 'ի բազում տանջանաց. զի թէ ոչ դու ինքնին բուժեսցես զքեզ 'ի տանջանաց, ոչ կարիցէ փրկել զքեզ ա̃ծն քո:

Իսկ ա̃ծիմաստն գենարիոս ասէ ցնա. կարկեա՛ ով բռնաւոր, և մի՛ շարժեր զլեզուդ չարաչար ը̃դէմ արարչին՝ թշնամանելով զամենազօր ա̃ծն; որ ա̃մ ուրեք հրաշագործէ զիւր զօրութի̃ն. կարծեմ թէ զերկայնմտութի̃

նր՟ տկարութե՟ վարկանիս․ և որչափ վայելես յերկայնմտութե՟ն, այնչափ յաւելուս յամբարհաւաճութի՟դ։

Վասն բռնաւորն․ միթէ այնչափ զօրութի՟ առեալ ունիս, որչափ մեք տանջանարան քում անմտութե՟դ պատրաստեմք․ բայց թերեւս 'ի կախարդութե՟դ ես վստահացեալ։ Վասն երանելի եպ՟սն․ զօրութի՟ իմ ա՟ծ է, այն՝ որ յերկինս է․ որ զվհուկսն և զաղանդաւորսն և զկախարդսն և զկռապաշտսն՝ որ իբրև զքեզդ են, առաքէ 'ի հուրն անշէջ գեհենին։

Յայնժամ բռնաւորն հրամայեաց հնոց բորբոքել, և անդ արկանել զերանելին․ և ասէր․ Ես աստէն զքեզ այրեցից, և տեսից՝ թէ փրկէ՞ զքեզ ա՟ծն քո։ Իսկ սր՟ն նշանաւ տր՟ խաչին կնքեաց զա՟մ անդամս իւր ուրախութ՟ մեծաւ, և փառաւորելով զա՟ծ՝ եմուտ 'ի մէջ հնոցի բորբոքեալ հրոյն․ և սկսաւ ասել այսպէս․ Ով տր՟ իմ և ա՟ծ, որ ճշմարտապէս քննես զծածուկս ա՟մ մարդկան, դու գիտես զփափագ անձին իմոյ, որ սեռն սիրով փափագեալ ցանկայ հոգի իմ գալ առ քեզ․ բայց աղաչեմ զքեզ, յայտնեա՛ զամենազօրութի՟ քո՝ փոփոխելով զբնութի՟ կիզանող բոցոյս 'ի ցօղ քաղցրութե՟ քո, ո՟չ երբեմն սքանչելագործեցեր առ երեք մանկամբքն․ զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտդ ա՟ծ, ո՟չ յա՟մ ժամ։ Եւ իբրև կատարեաց զայս բան առ ա՟ծ, ձայնք հրեշտակաց լսելի լինէին առ նա, և աղօթակից լինէին նմա։

Իսկ

Իսկ որք շուրջն կային, զարհուրեալք յահագին հնչմանցն՝ փութանակի երթեալ պատմեցին զա̅մ բռնաւորին ։ Յայնժամ հրամայեր բանալ զհնոցն, և ստուգանս տեսանել՝ եթէ ը̅ո̅ արտաքոյ լսելոյ ձայնին և 'ի ներքս նոյնպէ՞ս իցէ. և իբրև բացին, տեսին զսբն՝ ամենևին ոչ վնասեալ 'ի հրոյն. իսկ բոցն յանկարծակի յայսկոյս յայնկոյս հեղեալ՝ զբազումս 'ի կռապաշտիցն, որք մերձն կային, հրդեհեալ կիզոյր ։ Նա սբն զուարթ երեսօք իբրև յաղթող նահատակ 'ի մրցարանէ ելեալ եկաց առաջի բռնաւորին ։

Յայնժամ անօրէն բռնաւորն՝ որպս այն թէ ոչինչ տեսեալ զսքանչելիսն, մատն եղեալ իւրոյ փրկութե̅ն, և կափուցեալ զաչս մտացն 'ի միջօրեայ ա̅ծային ճառագայթիցն, փոխանակ պսակաց հրամայեր զերանելին արկանել 'ի բանտ. և 'ի վաղիւն անդր հրամայեաց ածել զառաջեաւ ։ Նա իբրև եկն, ասէ ցնա. մինչև յե՞րբ անհնազանդեալ՝ ոչ զոհես ա̅ծոցն. եթէ 'ի հրոյ և յայլ տանջանաց 'ի ձեռն կախարդութե̅ զերծար, մինչ 'ի սրոյ կարիցե՞ս ապրել ։ Ասէ երանելին. ո՛չ եթէ ը̅ո̅ իմ ինչ ցուցանէ ա̅ծ զսքանչելիսն, զոր դու՝ դիւական խաբէութե̅ խելագարեալ՝ կախարդութի̅ համարիս, այլ զի թերևս զընկղմեալ ոգիդ քո խորին խաւարաւ կռապաշտութե̅՝ լուսաւորեսցէ ա̅ծային ճառագայթիւք 'ի ձեռն սքանչելագործութե̅ ։

Ապա հրամայեաց չարիմաց բռնաւորն զգլուխ բոլոր զա̅մ մարմնոյն արտաքս քարշել ։ Իսկ

երանելին թէպէտև այսպէս տանջէր եղև , սակայն յօժարութե̃ ընդունէր զանհնարին ցաւսն և զբարժանումն յօդուածոյ մարմնոյն . և սիրոյն որ առ ա̃ծ և աղօթիւք զդառնութ̃ն տանջանացն քաղցրացուցանէր ։ Դարձեալ հրամայեաց բռնաւորն տանել 'ի բանտ ըզ-սն̃ն . և մինչդեռ 'ի բանտին էր , երկուք ո-մանք 'ի սպասաւորաց եկեղեցւոյ նո̃ր եկին առ նա 'ի քաղաքն նողայ . և իբրև կամէին 'ի ներքս 'ի բանտն մտանել , պահապանքն արգելին զնո̃ . և երթեալ պատմեցին դա-տաւորին . և նա հրամայեաց հանդերձ քա-հանայապետիւ̃ն ածել զնո̃ առաջի իւր ։

Եւ իբրև ածին , ասէ դատաւորն ցե̃ղսն . ո՞յք էն ս̃ք , կամ զի՞նչ են անուանք ձ̃ց , և կա՞մ զի՞նչ գործ ունին ։ Իսկ ս̃ն իբրև ասաց զանուանս նց̃ և զգործս սպասաւորութե̃ եկե-ղեցւոյն , դարձեալ հարցանէր իշխանն , թէ՝ և դուք քրիստոնեա՞յք էն իբրև զքեզ ։ Եւ երանելին խաղաղաբար պխնեալ ասէր . ե-թէ դու ինքնին հարցանես ցդոսա , այսպէս իմանաս ղհաւաստիս՝ եթէ ոչ միայն բանիւ , այլև արդեամբք են ճշմարիտ քրիստոնեայք ։ Եւ ասէ դատաւորն ցս̃ն , որոց անուանք էին՝ միումն փեստոս սարկաւագ , և երկրորդին դեսիդերիոս ընթերցող . քրիստոնեա՞յք էք . և նք̃ բարձր ձայնիւ և զուարթ երեսօք պա-տասխանի ետուն առաջի ամենեցուն , և ա-սեն . այո՛ քրիստոնեայք . և պատրաստ եմք յաղագս քս̃ի մեռանել զմահ՝ ո̃պ նը̃ հովուա-պետս մեր ։

Յայն-

Յայնժամ դատաւորն հրամայեաց կապել զերանելի եպսն հանդերձ նոքօք , և տանել 'ի պուտէողոն քաղաք , և միաւորել ընդ այլ վկայսն՝ որ յառաջագոյն կապեալք էին. զի էն սոսիոս և պրոկղիոս սարկաւագունք գեղեցիկք սբյն գենարիոսի , և եւտիքէս և ագուդիոս ծականք . որք ուղղափառ խոստովանութե միաբան կացեալք յայսմ ծխ՝ և 'ի վախճանին ոչ անջատեցան 'ի միմեանց . այլ 'ի միասին արժանի եղեն փառաւորել խոստովանողական վկայութե ։

Որդ յորժամ եկին 'ի միասին , սկսաւ երանելին փառաւորել զած՝ այսպէս ասելով. օրհնեալ է ած՝ որ առնէ զսքանչելիս միայն . որ ետ 'ի տանջանս թշնամեաց՝ վայելեցաք 'ի սէր միմեանց . քզի ոչ եթող զհօտապետն առանց հօտին . և էին 'ի մեծի ուրախութե ։

Իսկ 'ի վաղիւն սնօրէն իշխանն եկեալ յասպարէզ հանդիսից , ուր զգազանսն արձակէին , անդ հրամայէր զերանելիսն մատուցանել ։ Իբրև ածաւ քաջ հովիւն հանդերձ նուիրեալ ոչխարօքն , սկսան դահիճքն զայրացուցանել զգազանսն հարուածովք առ 'ի յարձակիլ ցասմամբ 'ի վր սոցն ։ Բայց գազանքն ոպ յոյ հրամանն առեալ՝ ոչինչ մեղանց . այլ մռանչալով զբարս խուրեանց՝ հոլովէին առ ոտս սցն , և փարէին զնոքօք ։

Իսկ ամպարիշտ դատաւորն կուրացեալ հոգւով՝ ոչ ծանեաւ և զայս սքանչելիս . ասէ . Եթէ և 'ի սոյն կարիցէ ածն ձեր փրկել ըզձեզ . արդ տարեալ հատէք զգլուխս կախարդացդ ։

դացդ ։ Յորժամ ընկալան երանելիքն ըղ-
ձիւն , խնդութբ̃ փառաւոր առնէին զա̃ծ ·
և առժամայն յարուցեալ սր̃ եպ̃սն՝ տարա-
ծեաց զձեռս իւր , կայր յաղօթս՝ այսպէս ա-
սելով · Դու տ̃ր սրտագէտ՝ արարիչ շտեմա-
րանաց սրտից մերոց , որ քննես զերիկամունս
որդւոց մարդկան , գիտես՝ զի ոչ վրէժխնդիր
եմ չարչարանաց իմոց · որ կամաւ մատնեմ
զանձն իմ վ̃ն անուան քո , որ վ̃ն իմ մեռար
և յարեար ա̃ծ իմ · աղաչեմ յայտնել զա̃ծայ-
ին զօրութի̃ւ քո՝ հպարտացեալ իշխանիս · որ
’ի վեր քան զմարդկային սահման ամբարհա-
ւաճեալ՝ հայհոյէ զամենակարօղ բազուկ քո ·
ոչ ’ի բաց բառնալ աղաչեմ ’ի կենաց , որ ե-
կիր ’ի փրկել , և ոչ ’ի կորուսանել · այլ ցու-
ցանել զձեռն քո բարձր , զի ծանիցեն՝ եթէ
դու միայն ես ա̃ծ ։

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն , յանկար-
ծակի հարան աչք դատաւորին կուրութբ̃ · և
տանջեալ լինէր աներևոյթ տանջանօք · և
սկսաւ զօղբումն հարկանել թշուառականն՝
եղուկ զինքն ասելով · և փութով եկեալ ան-
կանէր առ ոտս սբ̃յն , խնդրելով զթողութի̃
մեղացն՝ զոր առ նա արար չարչարանօք · և
խոստանայր հաւատալ յա̃ծ ճշմարիտ ։ Իսկ
երանելին թէպէտև գիտէր հոգւով զանձա-
ձանչ խաւար օդւոյ նո̃ր , սակայն նմանօղ ե-
ղեալ տ̃ն իւրոյ՝ որ զմոլեգնեալսն ’ի վ̃ր իւր
յետս յետս զարկուցանէր և անդրէն յարու-
ցանէր , այսպէս և սբ̃ն գենարիոս աղօթս
արարեալ լուսաւորեաց զաչս բռնաւորին ։

Եւ

Եւ բազմութիւն քաղաքին պուտէոլայ իբրև տեսին զայն ա՟մ սքանչելիսն , հաւատացին յաւուր յայնմիկ յա՟ծ ոգիք իբրև հինգ հազարք . և սկսաւ ա՟մ բազմութիւն փառաւորել զա՟ծ . աղաղակ բարձին և գոչէին առ տիմոթէոս . ով դատաւոր յայսմհետէ մի ինչ մոլիր անզգամութ՟բ . զի ոչ եթէ 'ի մարդկանէ , այլ յա՟յ են սքանչելիքդ : Իսկ արբեալն մոլեկան և դիւական մոլորութ՟բ՝ պատիր բանիւք հաւանեցուցեալ զամբոխն ը՟ս կամաց նց՟ առնել , կոչեաց զդահիճսն առանձինն , և հրաման տայր յանապատ տեղիս տանել զնահատակսն , և անդ սպանանել առանց ուրուք գիտելոյ :

Եւ իբրև լուան երանելիքն զհրամանսն , խնդութ՟բ լցեալ երթային զճանապարհն սաղմոսելով : Ծեր ոմն մերկ հանդիպեցաւ երանելեացն . առաջի անկեալ քահանայապետին՝ խնդրէր 'ի զգեստուց նորա . պխնի՟ ետ ծերոյն ս՟րբն գենարիոս , թէ յորժամ փոխիմ առ տ՟րն իմ , զկրկնոցս իմ տաց քեզ : Արդ հասեալ ս՟րցն 'ի տեղի կատարմանն՝ խոնարհեցուցին զպարանոցս իւրեանց . և այնպէս հատան գլուխք եօթանեցունց վկայիցն , և բարի խոստովանութ՟բ կատարեալ զընթացս իւրեանց՝ պսակեցան 'ի ք՟է : Յայնժամ երևեալ ծերոյն ս՟րբն գենարիոս՝ տայր նմա զոր խոստացաւն զկրկնոցն իւր . զոր առեալ առնն՝ ունէր ոչ միայն 'ի պատսպարանս աղքատութեն , այլև ո՟պ գանձ մեծ՝ վկայական արեամբ ներկեալ . և 'ի նմին աւուր դատա-

ւորն չարաչար սատակեցաւ ։

Յայնժամ ժողովեցան քրիստոնեայք բազ-
մութ՟ի 'ի կողմանց կողմանց, և արարին այլ-
ևայլ տապանս ս՟րց վկայիցն. և բաժանեցին
զնո՟ 'ի մէջ իւրեանց ։ Երանելին գենա-
րիոս ը՟ յայտնութե՟ն ո՟յ առին նեապօլսեցիք,
և տարան փառօք 'ի քաղաքն իւրեանց. պու-
տէօղացիք առին զպրոկղոս, զեւտիքէս և
զագուդիոս. զփեստոս և զդեսիդերիոս ա-
ռին յինքեանս բենեւենտացիք. և զսոսիոս
առ ժամ՟ն առին քաղաքացիք նր՟ միսենացիք.
բայց յետ ժամանակաց բերել ետուն զայն
նեապօլսեցիք 'ի քաղաքն իւրեանց, զի մի՛
բաժանեսցի 'ի սիրելւոյն իւրմէ 'ի ս՟րյն գե-
նարիոսէ. որ է պարագլուխ փառաւորեալ
վկայիցս, զորս արժան է կոչել յանուն նր՟
գենարիոսեանս, ո՟չ յանուն ս՟րյն ղւոնդի
զղւոնդեանս ։

Իսկ թէ քանի՞ սքանչելեօք փառաւորեաց ա՟ծ
զնշխարս ս՟րյն գենարիոսի 'ի նեապօլիս 'ի
ժամանակէ անտի մինչև ցօրս ցայս, անմարթ
է ը՟ գրով արկանել. որ՟պս և ջերմ պաշտօն
նեապօլսեցւոց առ պանծալի ս՟բ վկայն է ան-
պատմելի. և են գլխաւոր նշխարք ս՟րյն հան-
դերձ արեամբն՝ որ եդեալ կայ 'ի շիշ փոքրիկ,
'ի հոյակապ տաճարի կանգնելոյ յանուն նր՟,
այն է աթոռանիստ և մայր եկեղեցի մեծի
քաղաքին նեապօլսոյ՝ ոչինչ հեռագոյն 'ի վա-
նաց և յեկեղեցւոյ ս՟րյն գրիգորի մերոյս լու-
սաւորչի. որ և է մի 'ի պաշտպանաց քաղա-
քին ը՟ ս՟րյն գենարիոսի ։

Ին

Անզուգական և աննման հրաշք արեան սրբոյն գենարիոսի , թող զայլ անբաւ սքանչելիսն , մշտատև դարուց 'ի դարս և ամ յամէ , ճո-խագոյն պատմութք և հաւաստի վկայութք յառաջ բերի 'ի բոլլանդեանց , և հաստատի նմ օրինակաւ ։ Գեղեցիկ յաջողեաց և մեզ բարեխօսութք նորին սբ հայրապետի և վը-կայի՝ ականատես լինել հրաշալի եռացման կմ լուծման պատուական արեան նորին , և համբուրել յամի տն 1810 . յառաջնում կի-րակէի ամսեանն մայիսի . որ է մի յերից նշա-նաւոր աւուրց , յորս հասարակօրէն կատա-րին ամի ամի այս սքանչելիք . զորմէ ունիմք ասել և՛ 'ի կարգի ծանօթութեց ։ (1)

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ ։

(1) Յովհաննէս ստիլտինգ բազմայոյզ և խիստ քննիչն բոլլանդեան՝ առանձին խնամով աշխատասիրեաց 'ի վր վկայաբանութե և պատմութե սքանչելեաց սրբոյն գենա-րիոսի . մինչև չթողուլ ումեք տեղի այլ ևս խուզարկու-թե ։ Արդ սա գտեալ է զքառեակ օրինակս վկայաբա-նութեց . յորոց երեք առաջինքն հնագոյնք՝ են լոկ լա-տիներէն . և 'ի նս երկուքն համե յար և նման՝ յանոնի-մոս հեղինակէ . իսկ երրորդն ընդարձակագոյն՝ գործ յովհաննու սարկաւագի եկեղեցւոյն սրբոյն գենարիոսի 'ի նէապօլիս . այն է՝ զոր տպագրէ և սուրիոս ։ Թող ասէ զչորրորդն անպէտ , որ է նոր և անոճ յօրինուած լատինացւոյ ուրումն 'ի յոյն բարբառ ։ Եթէ գիտէր ստիլտինգ և զօրինակն մեր՝ որ 'ի մեծ ճառընտիրն , ըս առաջինս դասէր և գովէր յոյժ . զի ոչ տեսաք բաղդա-տութբ , մերս՝ որ է թարգմանութի 'ի հին յունականէ , համե հանդիտանայ ըս նախկին օրինակս լատինացւոց ,

ըս

ը̅ սկզբնաւորութեան և ըստ ընթացից, խմ. սկսեալ 'ի
գալստեանն սխմոլթէոսի դասատաւորի. ուր զնախընթաց
բանս գտանեմք միայն առ յովհաննու սարկաւագի. վ̅յ
զայն հատուած 'ի նմանէ քաղեցաք, և զՙնացեալն 'ի
ձեռընտրէ օրինակեցաք՝ հայելով և 'ի լատին օրինակս ։
Արդ քանզի ոմն վարք սրբոյն գենարիոսի լի է սքանչե֊
լեօք, նոյնպէս և հրաշք նր 'ի սկզբանէ և այսր են ան֊
պակասելի, նմին իրի սուխոսինգ 'ի հիմանէ և 'ի վեր
զննէ և քննէ անաչառ զոմն, և հաստատէ ամ իրօք զան֊
ժխտելի սքանչելագործութի սրբոյն. և այս այնչափ՝ մինչև
'ի յաղթահարել զթերեհաւատս և զանհաւատս, որք 'ի
յետին դարս ունչս առնեն զինչ և է հրաշից, մասնա֊
ւոր խնդրովք ձաւէ աստանօր և զգոյութէ և զստուգու֊
թէ սքանչելեաց յեկեղեցւոջ. և ձոխագոյն ևս յառաջ
բերէ զանդադարելի հրաշս պատուական արեան սրբոյն
գենարիոսի. զոր տոնեալ է քննել և ստուգել մեծա֊
ւորի կարգին իւրոյ՝ ո̅ յոնեանց, որ 'ի նէապօլիս, հան֊
դերձ այլովք 'ի բանիբուն և 'ի գխտնաւոր արանց՝ յե֊
կեղեցական և յաշխական կարգէ, և 'ի ձեռն թղթական
նոտարի 'ի գիր արձանացուցանել և յղել առ ինքն.
զոր և տպագրէ սուխոսինդ ողջոյն. որ ոք կամի, տեսցէ
առ նմա 'ի վախճան վեցերորդ հատորոյ սեպտեմբերի ։
Մեք զայն ևեթ յուշ արասցուք, թէ ը̅ վաւերական
քննութեցս՝ ամ ը̅ ամէ յաւուրս հանդիսի սրբոյն գենարիո֊
սի, ցորչափ բերեն զշիշ արեան սրբոյն առաջի այլոց
նշխարաց նր, կի̅ պատուական գլխոյն, սկսանի թանձ֊
րացեալ և պնդացեալ արիւնն՝ երբեմն պարզապէս հե֊
ղեղիլ, երբեմն եռալ և պղպջակիլ, և լնուլ զշիշն թե֊
րի, և այլ այլի այլի յեղանակօք այլափոխիլ. և այս
ը̅ ջերմեռանդ հաւատոց պարզամիտ ժողովրդեան, որք
գոչեն և աղաղակեն հանդիսիւ յեկեղեցւոջ՝ ոմն լռեալք
ականջօք մերովք, և տեսաք աչօք մերովք՝ առ սրբն գեր֊
մանոս, թէ ցոյց զսքանչելիս քո. մինչդի եթէ երբեք
հանդիպեսցի, զի հրաշքն այն չերևեսցի, անհնարին
սուգ պաշարէ զքաղաքն, և մեծաց չարեաց գուշակ հա֊
մարեալ լինի ։
Եւ տեսէ հրաշքն այն՝ օր մի կի̅ երկու, և ևս աւելի՝ ը̅
պէսպիսութե աւուրց հանդիսի. զոր և մեզ եղև տեսա֊
նել աւուրս երկու, յորս գնացաք 'ի տեսիլ հրաշիցս ։

Նախ՝

Նախ՝ առընթեր մատուցեալ անմիջապէս 'ի խորանն , ուր բերեալ էր շիշն արեան՝ ադուցեալ 'ի մէջ այլ ապակւոյ , տեսաք զնիւթն թանձր և անշարժելի ․ զի շիշն է կիսով չափ և աւելի ևս լի , և անտի 'ի վեր դատարկ ․ զոր բազում անգամ շրջեաց քահանայն , և տեսաք՝ զի ոչ թափի և ոչ շարժի 'ի կայից իւրոց ․ այլ յետ աղօթելոյ իբր կէս ժամ , և գոչելոյ ժողովրդեան , տեսանէաք՝ զի սկսաւ լուծանիլ , և 'ի շրջշրջելն՝ լուղէր միջին թանձրութն 'ի մէջ լուծեալ մասանց ․ և այնպէս յերկրորդ աւուր տեսաք մնացեալ 'ի նմին լուծութե ․ և համբուրեցաք ը անթիւ բազմութբ ։ Գեղեցիկ էր և հանդէսն արծաթի արձանաց սրբոց՝ յորոց մի է և արձան սրբ լուսաւորչին մերոյ , զորս բերէին թափօրով յողջոյն ականակապ արձանի սրբյն գենարիոսի , և այլ բազմապատիկ աղօթք և պաշտամունք հանդիսականք ․ որ ոչ գրով պատմի , այլ տեսանել պէտք են անձամբ ։ Բայց զբան սքանչելեաց՝ զոր տեսաքն , ոչ կարեմք ծածկել կմ ժխտել ․ թող զգրեալսն 'ի հաւատարիմ քննութենէ բոլլանդեանց , ըստ վկայութեան ականատես վկայից յամ ժամանակս ․ որ մեզ մեծ ինչ երևի , այլ չէ ինչ յաչս այ , զի երբ կամի՝ և որպէս կամի՝ հրաշագործէ 'ի սրբս իւր ․ և է միշտ սքանչելի 'ի մէջ սրբոց իւրոց , և փառաւորեալ է 'ի նոսա , և փառաւորէ զփառաւորիչս իւր ․ նմա փառք յաւիտեանս ․ ամէն ։

ՎԿԱՅ-

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբյն Մերկերիոսի կամ Մեռկուռիոսի զօրավարին ։

Հ. նոյ. 27 ։ Հ=Յ. և որ ԵԷՒ. նոյ. 26 ։ Յ. Ի. նոյ. 25 ։ Լատինք. Ա. ա=ոջ ։ Մելքիտ-աց ասորւոց. նոյ. 24, կմ 25 ։

ՅԱՂԹՕՂ ԵՒ ՔԱՋ- նահատակեաց վկայն Քրիստոսի Մերկերիոս, (որ և Մեռկուռիոս՝ կամ Մեռկիւռիոս,) որ թարգմանի հերմէս կամ փայլածու, էր յարևելեան ազգէ սկիւթացւոց՝ զինուորեալ ՚ի բանակն հռովմայեցւոց, որ յառաջին հայս. որպէս և կատարումն նորա պանծալի վկայութեամբ եղև ՚ի կեսարիա կապադովկացւոց. ընդ որում միաձայն աւանդեն ճառընտիրք մեր և մետափրաստէս՝ օրինակ զայս ։

՚Ի ժամանակս թագաւորութեան դեկոսի և վաղերիանոսի ՚ի հռովմ քաղաք, հասարակաց հրամանս սահմանեցին զոհել և խնկել աստուածոցն. կոչեցեալ ապա զամենայն սինկղիտոսն՝ ծանուցին նոցա զզուգաձայնապէս առ ՚ի նոցանէ զօրհնադրեալ հրամանքն. և գտեալ զնոսա համախորհուրդս եղեալ կամաց իւրեանց՝ ուրախ ե-

եղեն յոյժ • իսկեւիսկ այս գրաւորական
հրովարտակաւ զթգ̃րական հրամանն ձեռ-
նագրութե̃ սինկղիտոսին առաջի դնել հրա-
մայեցին • որ եւ առաջադրեցաւ 'ի տաճարին
կապիտողինի օրինակաւս այսու՛իկ •

Թագաւորք ինքնակալք՝ քաջք եւ յաղթողք ,
պաշտօնատարք (իմա սեբաստոսք , ո̃ պաշ-
տելիք) եւ բարենշանք , դեկոս եւ վաղերիա-
նոս հանդերձ սինկղիտոսաւս՝ առ'ի համա-
ձայն կամաց : Քանզի զբարեգործութիւս
ա̃ծոցն եւ զպարգեւս ուսեալ մեր , միանգա-
մայն եւ վայելեալ 'ի յաղթութեան՝ որ հակա-
ռակ ազգաց 'ի ձեռն նը̃ մեզ շնորհեցաւ • եւ
ոչ միայն այս , այլ եւ զփարթամ պարգեւս բա-
րեխառնութե̃ օդոց , եւ զզանազան պտղոց
երկրի զհամեղութի̃ ընկալեալք • եւ զի այս-
պէս ծանեաք բարեգործս զնն̃ եղել , եւ մա-
տակարարս հասարակաց խաղաղութե̃ , վն̃կ
օրինադրեմք միով հրամանաւ՝ բոլորից հա-
սարակաց , ազատաց եւ ծառայից , զինուորե-
ցելոց եւ գեղջկեաց , բարեմտուբ̃ զոհս ա̃ծոցն
մատուցանել , եւ առաջի անկեալ աղաչել :
Իսկ եթէ կամիցի ոք զա̃ծեղէն մեր գրաւո-
րութիւս արհամարհել զհամաձայնաբար առ
'ի մէնջ ստորագրեալ , զայնպիսին հրամայ-
եմք կապանօք արգելեալ լինել , եւ այնպէս
ը̃ զանազան տանջանօք արկանել : Ապա ե-
թէ հաւանեսցի , զպատիժս ոչ սակաւս առ
'ի մէնջ ը̃ունել • իսկ եթէ ը̃դիմակաց լիցի ,
բազում տանջանօք հանդերձ՝ 'ի ձեռն սրոյ
կրել զպատուհաս • կամ'ի խորս ընկենուլ

ծո-

ծովու, կամ հաւուց եւ շանց տալ կերակուր ։ եւ առաւել ես՝ եթէ 'ի քրիստոնէից կրօնս ումանք իցեն՝ պատժիցին ․ ապա եթէ կամիցին աստուածայնոց մերոց հաւանել աւանդութեանց, մեծամեծ պատուոյ եւ պարգեւաց արժանասցին ․ ողջ լերուք բարօրութեամբ ։

Այն ինչ զառաջինն ելանէր այս հրաման արքունի, ամենայն քաղաքք խռովութեամբ լնուին ․ զի յամենայն տեղիս զանաստուած զգիրն զայն բերել ընթեռնուին ․ եւ առհասարակ 'ի սուգ մտանէին աստուածապաշտք ։ Դէպ եղեւ ընդ այնմ ժամանակի պատերազմ յառնել 'ի մէջ հռովմայեցւոց առ 'ի բարբարոսաց ․ եւ ինքնակալքն հրամայեցին պատրաստել զինքեանց զինուորութիւնս, եւ ճակատել ընդդէմ նոցա, պատուէր տուեալ եւ իւրաքանչիւր գնդից եւ դրօշուցնստելոց 'ի քաղաքս քաղաքս՝ առ 'ի մարտակցութիւն հասանել ․ եւ գային ժողովէին յիւրաքանչիւր գաւառաց յայնպիսի պատերազմի կազմութիւն ։ Ակն եհաս եւ լեգէոնն մարտինոսացւոց կամ մարտեցւոց (թերեւս արեւսեանց), որ էր յառաջին հայս ընդ տրիբունաւն՝ որոյ անուն սատուռնինոս կամ սատուռնելոս (կամ կռոնոսեան) ։

Ելանէ ապա ինքնին դեկոս թագաւոր 'ի պատերազմ, իսկ գահակից նորա վաղերիանոս զտեղի առնու 'ի հռովմ ։ Առ 'ի գումարիլ մարտին եւ 'ի յարձակիլ բարբարոսաց եւ հռովմայեցւոց ընդդէմ միմեանց, յերկարէր գործն ժամանակս բազումս ։ Յայնմ վայրի տեսիլ երեւեցաւ քաջին մերկուրիոսի, որ էր 'ի թը-

ուոյ

իւրոյ մարտիրոսացուցող եղելոց ընդ առաջին հայ-
օք ։ այր մի լուսաւոր և գերամեծար երևէր
նմա՝ յաջոյ ձեռինն սուսեր ունելով, և ա-
սէր ։ Մերկուռիէ, մի երկիցես և մի զանգի-
տիցես, Քրիստոսի առաքեցայ օգնել քեզ և յաղ-
թող զքեզ ցուցանել ։ ընկա՛լ ապա զսուրս
զայս, և մուտ 'ի հանդէս հակառակ բարբա-
րոսաց ։ այլ 'ի յաղթելն մի՛ մոռանար զՏէր
Աստուած քո ։

Իսկ նա 'ի զարմացման եղեալ՝ ո՛չ ծանեաւ
զհրեշտակ Աստուծոյ, այլ մի յիշխանաց գումարե-
լոցն կարծեաց ։ և ընկալեալ նորա զսուսերն՝
սերտէն յարձակեցաւ 'ի վերայ բարբարոսացն,
և հարեալ նովաւ զցեղապետն նոցա՝ որ և թագաւոր
կոչէր, սպան ։ և զայլս բազումս կոտորեաց ։
մինչև յոյժ վաստակիլ բազկի նորա, և առ 'ի
յարենէն մածնուլ սրոյն 'ի ձեռս նորա ։ և այն-
պէս վանեցան բարբարոսք յերեսաց հռով-
մայեցւոց ։ և յայտնի եղև 'ի բանակին քա-
ջութիւն մերկուռիոսի ։

Յայնժամ դեկոսի իմացեալ զահագին մե-
նամարտութիւն առնն՝ կոչեաց զնա, և ետ նմա
պատիւ ստրատելատութեան ընդ զօրավարութեան,
կարգեալ զնա իշխան զօրուն ։ և կարծեալ
դեկոսի՝ եթէ 'ի ձեռն նախախնամութեան
Աստուծոյ իւրոց յաղթեաց պատերազմին, արձա-
կէր յիւրմէ զբազումս 'ի զօրականաց յիւրա-
քանչիւր տեղիս ։ և ինքն ընդ քաղաքս շրջե-
լով՝ պատուճասիրէն լինէր յամենեցունց մե-
ծամեծ, զճանապարհն ունելով դէպ 'ի Հռոմ ։
և մերկուռիոս ստրատելատ ընդ նմա ։

Եւ

Եւ մինչդեռ տակաւին յարևելս էր բանակն արքունի, 'ի միում գիշերի ննջելով ստրատելատին՝ մերձ եկաց առ նմա հրեշտակն տն ըստ ձեւոյ առաջնոյն. և խթեաց զկողս նորա՝ զարթոյց զնա. և նա իբրև՝ յերկեղի եղեալ՝ մնաց հիացեալ, ասէ ցնա հրեշտակն տն. մերկուսիք յիշեա՛ զոր ինչ ասացաւ քեզ 'ի գումարիլ պատերազմին, թէ մի՛ մոռանար զտր ած քո. քանզի պա՛րտ է քեզ յաղագս նր օրինօք ճգնել, և պսակ յաղթութե ընդու-նել 'ի փառաւորեալ արքայութեան ընդ տմ սբս. և զայս ասացեալ՝ 'ի բաց եկաց 'ի նմանէ հրեշտակն:

Իսկ նորա եկեալ յինքն և յիշեալ՝ գոհացաւ զայ. քանզի գիտէր 'ի նախնեացն զհաւատս քրիստոնէից. և հայր նր գորդիանոս՝ պռիմիկիռոս գոլով նորուն դրօշու՝ ասէր բազում անգամ, թէ երանի՛ որ զինուորեսցի երկնաւոր թագաւորին. զի պարգևի նմա արքայութիւն երկնից. քանզի թգրն այն բոլորակերտեաց բանիւ զամ արարածս. և նա է՝ որ հանդերձեալ է գալ դատել զկենդանիս և զմեռեալս, և հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրոց:

Յինքն ապա բերեալ զբանս հօրն, և զտեսութիւն՝ որ ինքեան երևեալ, շարժեցաւ սիրտ նր 'ի զեղջ 'ի հոգւոյն սբյ. սկսաւ արտասուել՝ խոստովանել և ասել այսպս. վա՛յ ինձ մեղաւորիս. քանզի 'ի բարի արմատոյ ծառոյ շառաւիղ գոլով՝ եղէ ցամաքեալ, ոչ ունելով պտուղ զգիտութի այ: Եւ յասել նր զայս՝

առաքեցաւ 'ի Թագաւորէն սեղենտրիոս , այն է ըստ հռովմայեցւոց սիլենցիառիուս , (իբր լռիկ ազդարարօղ ,) հանդերձ այլովք եւս բազմօք՝ կոչել զնա առ Թագաւորն . և 'ի հրաժարիլ նորա՝ յապաղեաց Թղ̃թն զժողովն , և ժամադրութ̃ արար վ̃ն աւուրն երկրորդի . և 'ի վաղիւ̃ անդր դարձեալ կոչէ զնա . և հարկեցաւ գալ . եկաւորեալ ապա մերկուռիոսի է̃ այլոցն՝ լցաւ ժողովն ։ Եւ իբրև արձակէին ժողովեալքն , ասէ ցնս̃ Թգ̃րն . երթիցու̃ք ամենեքեան յարտեմեան տաճարն , և զոհս մատուսցուք բոլորից ա̃ծոցն . բայց մերկուռիոս խոյս ետ , և գնաց յապարանս իւր ։

Յայնժամ մի ոմն 'ի մեծամեծացն չարախօսէր զնմանէ առ դեկոս՝ ասելով . ո՛վ մեծ Թագաւոր՝ քաջ և յաղթօղ , ընտրեալ առ 'ի յա̃ծոցն՝ զԹգ̃րութի̃ ունելով խաղաղութ̃ , լսելի՛ եղէց . այն՝ որ պատուէեալ է առաջի ձեր , և փառաւորեալ յինքնակալ աջոյդ , որ խաղաղութ̃ մատակարարէ զհռովմայեցւոց իրս , սա ո՛չ եկն ը̃ն ա̃ծեան ձերոյ հրամանի 'ի տաճար մեծի ա̃ծուհւոյն արտեմեայ՝ զոհս մատուցանել յաղագս ձերոյ զօրութ̃դ ։

Թագաւորն ասէ . ո՞վ է սա . կատուզօս հիւպատոսն ասէ . մերկուռիոս է՝ զոր պայծառացուցիք և մեծացուցիք յառաջ քան զայլս զանազան պատուով . նաև զայլս յերկուացուցանէ՝ ոչ պաշտելով զա̃ծս . ծանուցանէ ձեզ զեղս իրացն՝ յորժամ անձամբ պատասխանէ ։ Դեկոս ասաց . Թերևս մախանօք

ըմբռնեալ յայրն՝ բարբառեցար զայսպիսիս ·
վ՞ոյ ոչ լսեմ քեզ, եթէ ոչ ես ինձէն ծա-
նեայց զՃշմարիտն · քանզի արժանի հաւա-
տալոյ աչս է քան զականջս · լուեալ պապ, մի՞
ինչ խօսիր դու ը̅ նմա · և ո՞չ ասացի՝ եթէ
չարակամ իւիք խորհրդով գրգռեալ բարբա-
ռեցար զայսպիսիս, վրէժս առցես ոչ սա-
կաւս · իսկ եթէ Ճշմարիտ է՝ որ 'ի քէն ասա-
ցաւ, պարգևս և պատիւս ընկալցիս յինէն՝
ո՞չ բարեմտաբար միամտութ̅ք վարեցեալ առ
ա̅ծսն ։

Հրամայեաց դեկոս, զի կոչեսցի մերկուրիոս
զօրավար առ ինքն պատշաճ պատուով · և իբ-
րև եկն, ասէ ցնա թ̅զրն · մերկուրիէ՝ ո՞չ ես
զքեզ պատուեցի մեծաւ պատուովդ այդ-
ուիկ · զօրավար կացուցի զքեզ առաջի ա̅մ
իշխանաց, սակս որ առ 'ի քէն՝ կամաւ ա̅ծոցն
եղելոյ յաղթութե̅ պատերազմին · և զիա՞րդ
յոչինչ համարեալ զիմ պատիւն՝ օրինակ ինչ
չարաբարոյութե̅ առընկալար 'ի քեզ, և ըզ-
պատիւս իմ արհամարհել կամիս՝ ոչ երկիր-
պագանելով ա̅ծոյն · ո՞չ ահա լուայ յոմանց։
Իսկ հզօր և քաջ զինուորն ք̅սի՝ 'ի բաց մեր-
կացեալ ը̅ առաքելոյն զհին մարդն հանդերձ
գործովք իւրովք և ցանկութ̅ք, և զգեցեալ
զնորն՝ որ ը̅ ա̅յ հաստատեալ մկրտութ̅ք, և
վստահացեալ 'ի ք̅ս՝ ձայնիւ մեծաւ ասաց առ
թագաւորն · ա՛ռ զպատիւս քո զայս յինէն ·
քանզի ես ո՛չ ը̅ պարտեաց, այլ կամօքն ա̅յ
յայս եկի · և յաղթելով բարբարոսաց 'ի
ձեռն ա̅ն մերոյ յ̅ի ք̅ի՝ յաղթեցի սատանայի ·

հա-

համայն ընկալ զառ 'ի քէնդ , ո՛վ ասացերդ , ինձ պարգեւեալ պատիւ ․ քանզի մերկ ելի յորովայնէ մօր իմոյ , և մերկ դարձեալ յայն ձն երթամ ։ Եւ զայս ասացեալ՝ 'ի բաց մերկացաւ զքղամիդն , և լուծեալ զգօտին ընկեց յոտս թագաւորին ․ աղաղակէր և ասէր ․ քրիստոնեայ եմ ես ․ լուարո՛ւք ամենեքեան , քրիստոնեայ եմ ։

Յայնժամ դեկոս զարմացեալ ընդ համարձակութեան նորա , միանգամայն և ընդ գեղեցկութեան և ընդ մեծութեան նորա հիացեալ , ոչ կարաց տալ պատասխանի ․ այլ բարկացեալ՝ հրաման ետ արկանել զնա 'ի բանտ , ասելով ․ այրս այս ո՛չ իմացաւ զպատիւն , գոնեա զանպատուութիւն զգասցի ։ Կարծէր այնու ահ արկանել 'ի նա , և հաւանեցուցանել և փոխել 'ի բարեպաշտ խորհրդոցն ․ իսկ վկայն երթեալ 'ի բանտն՝ գոհանայր և ցնծայր փառաւորելով զԱստուած ։ Եւ 'ի գիշերին յայնմիկ առաքեցաւ նմա հրեշտակ 'ի տեառնէ՝ ասելով ․ քաջալերեա՛ մերկուռիէ , և մի՛ զանգիտեր ․ հաւատա՛ 'ի Քրիստոս՝ զոր խոստովանեցարն Տէր ․ քանզի զօրաւոր է առ 'ի փրկել զքեզ յամենայն նեղութեանց ․ և սուրբ վկայն ք՟ի տեսլեամբ հրեշտակին առաւել զօրացաւ ։

'Ի վաղիւն անդր նստաւ դեկոս 'ի վերայ բեմին , և հրամայեաց ածել զնա , և յանդիման կացուցանել ․ և ասէ ցնա ․ այդպէս քեզ վայելէ պատիւ վասն չար բարուցդ ։ Սուրբ վկայն ասէ ․ այո՛ այսպէս վայելէ ինձ պատիւս այս ․ քանզի զանցաւորս առեր ․ իսկ որ յաւիտեան

ծնայ, փոխանակ այդոցիկ՝ որ ՚ի քէն, ՚ի ք͞սէ ընդունիմ: Թագրն ասէ. ասա՛ դու ինձ զազգն քո և զհայրենիսն: Իսկ նա ասէ. զճշմարիտն ես ասեմ քեզ. հայր իմ գորդիանոս կոչիւր՝ սկիւթացի յազգէ, զինուորեալ ՚ի դրօշու մարտինսացւոց. Իսկ հայրենիքն իմ՝ յոր փութամ, է երկնաւորն երուսաղէմ, որ է քաղաք երկնաւոր թագրին.

Թագրն ասէ. անունդ այդ մերկուռիոս ՚ի ծնողաց կոչեցաւ, թէ ՚ի զինուորութեդ. (զի է անուն հռովմայեցի): Նա ասաց. ՚ի զինուորութենէ ՚ի տրիբունէն կոչեցայ մերկուռիոս: Թագաւորն ասէ. զի՞նչ ապա ասես. ը հրամանաց ընդունելի եղելոց ա͞մ մարդկան՝ երկրպագանելոյ ա͞ծոցն՝ առընդունելով քո զառաջին պատիւն, եթէ մանաւանդ հաճոյ է քեզ տանջանօք մեռանել. ասա՛ փաղփաղկի, գիտելով՝ թէ ո՞վ այդորիկ կոչեցար յատեան:

Մերկուռիոս ասաց. հաճեալ եմ ը տանջանս՝ որ վ͞ս ք͞ի, ո՞չ ասացեր. և յայս եկաւորիմ, զի յաղթեցից քեզ և բանսարկուին դատողի ա͞մ չարեաց. և պսակ յաղթութե առից առ ՚ի մարտադրէն իմոյ ՚ի տ͞նէ մերմէ յ͞սէ ք͞սէ. մի՛ յապաղեր և մի՛ յամեր, այլ կատարեա՛ զհաճոյսն քո. քանզի առի ես զսպառազինութի հաւատոյ և զվահանն ա͞յ, որով յաղթեցից ա͞մ հնարաւորութեց շարժելոց հակառակ ինձ:

Յայնժամ թագրն սրտմտեալ և բարկութբ լցեալ՝ ասէ. վ͞ս զի ասացեր զէն և ասպար ու-

ունել, արդ 'ի մերկուց հրամայեմ ձկտել զքեզ 'ի չորս ցիցս հեղուսեալս. և բարձրանալ յերկրէ: Իսկ մինչդեռ այն տանջանս էր երանելին. ասէ ցնա Թ՟գ՟րն. ուր է սպառազինութի քո. երդուեալ 'ի դիս մեծն յածս, զի չարաչար ձկտեցայր: Իսկ նորն մերկուռիոս ոչ ետ նմա պ՟խնի, այլ հայեցեալ յերկինս՝ ասէր. Տէր յ՟ս՟ ք՟ս՟ օգնեա՛ ինձ ծառայի քո:

Յայնժամ հրամայեաց Թ՟գ՟րն՝ սուր դանակաւ հատանել և կտրատել զմարմին նր՟, և յետ այսորիկ հուր 'ի ներքոյ տարածանել. ուր յաձախութ՟ե՟ արեանն հուրն շիջանէր. իսկ ս՟ր՟ն հզօրապէս ժուժկալէր տանէր այնպիսի տանջանաց: Ապա հրամայեաց դեկոս լուծանել զնա, զի մի վաղվաղակի մեռցի. և ուրեք 'ի խաւարային տան արգելուլ զնա զգուշութ՟ե՟: Բարձեալ այնուհետև ընկեցին զնա 'ի տուն անդր, որ սուղ ինչ շնչահան ունէր 'ի վ՟ր՟. և կարծէին յետ պահու մեռանել:

Այլ 'ի գիշերին յայնմիկ երևեցաւ նմա հրեշտակ տ՟ն՟՝ ասէր. խաղաղութի ը՟ քեզ հզօր ձգնաւոր, առաքինի նահատակդ. և մերձեցեալ 'ի նա՝ արար զնա ողջ, բժշկեալ ըզվէրս մարմնոյն. մինչև յառնել նմ՟, և փառս վերառաքել ա՟յ 'ի դէմս երևեցելոյն նմա: Լուեալ ապա դեկոսի՝ թէ կենդանի է երանելին, հրամայեաց ածել զառաջեաւ. և տեսեալ զնա՝ ասէր ցիւրսն. ո՞չ մեռեալ բարձեալդ առ 'ի մէնջ զիա՞րդ այժմ զգնայ. Թերևս և ոչ ապի ունի 'ի մարմնի իւրում.

և հրամայեաց զինուորացն մերկացուցանել զնա և շօշափել ։ Եւ նոքա ասեն ցթագաւորն . երդուեալ 'ի մեծութիւնդ քո բարեյաղթ . ոչ այն թէ՝ և ոչ ապտակ առեալ իցէ , այնպէս ամենայն մարմին նորա փափուկ է ամենևին , վէրս կամ սպիս ոչ ունելով ։

Թագաւորն ասէ . ամենայն իրօք ունի ասել , թէ Քրիստոսն իմ բժշկեաց զիս . միթէ զոք 'ի ներքս ածիք առ 'ի դարման մխիթարութեան նորա 'ի բանտին ։ Զինուորքն ասեն . երդուեալ 'ի ձեր զօրութիւնդ՝ որ մատակարարէ զամենայն զտիեզերս , և ոչ ոք իսկ ետես զնա . քանզի ակնունէաք՝ եթէ հանդերձեալ է մեռանել . բայց թէ որպէս առողջացեալ յանդիման կայ՝ ոչ գիտեմք ։ Թագաւորն ասէ . տեսէք զմոգութիւն քրիստոնէիցդ , թէ որպիսի է . զի մարդ յառաջ քան զայս յերիկէ մեռեալ կարծիւր , իսկ այսօր առողջացեալ յանդիման կայ ։

Եւ սրտմտեալ թագաւորն ասէ ցնա . ով է՝ որ բժշկեաց զքեզ , ասա՛ համարձակ զամենայն ճշմարտութիւն . քանզի առանց կախարդութեան ոչ կարծեմ ողջանալ քեզ ։ Սուրբն Մերկուրիոս ասաց . ով յառաջագոյն ասացեր յակամայս , Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս՝ որ ճշմարիտ բժիշկն է հոգւոց և մարմնոց , նա բժշկեաց զիս . այն՝ որ զկախարդս և զդիւթս և զհմայս և զկռապաշտս 'ի բաց տրոհէ , և անլուծանելի կապանօք կապեալ 'ի հուր գեհենին առաքէ . փոխանակ զի ոչ ծանեան զճշմարտութիւն Աստուծոյ , որ արար զնոսա ։

Թագաւորն ասէ . դարձեալ զմարմինդ քո ծախեցից

ցից տանջանօք, և տեսցուք թէ բժշկէ՞ զքեզ
Քրիստոսն քո, զոր որդի Աստուծոյ ասես ։ Մերկուրիոս
ասաց. հաւատամ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս 'ի ճշմարիտ
Աստուածն, եթէ որչափ և ածես 'ի վերայ իմ զանա-
զան տանջանս՝ ոչինչ կարես յաղթել ինձ.
քանզի ինքն ասաց Տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս, մի երկըն-
չիք 'ի սպանողաց զմարմին, և զոգի ոչ կարո-
ղաց սպանանել. այլ երկերուք առաւել մանա-
ւանդ յայնմանէ, որ կարող է զոգի և զմար-
մին կորուսանել 'ի գեհենի. նա է՝ որ յետ
մահուանն դարձեալ յարուցանէ զիս յահա-
ւոր և յարդար դատաւորութեան իւրում ։

Զայս լուեալ թագաւորին՝ հրամայեաց բերել
շամփուրս հրացեալս, և դնել 'ի վերայ նորա. և
ահա գոլորշի անուշահոտութեան ոչ 'ի խնկոց
շնչէր 'ի մարմնոյ սրբոյն 'ի մերձակայսն. մին-
չև զարմանալ ամենեցուն 'ի վերայ հրաշափառ
սքանչելեացն ։ Իսկ Մերկուրիոս և ոչ յոգւոց
հանելով 'ի վերայ այնպիսի տանջանացն՝ կայր
անվնաս ։ Դեկոս ասէ. ո՞ւր է բժիշկն քո,
եկեսցէ այժմ և բժշկեսցէ զքեզ. քանզի ա-
սացեր, թէ՝ և 'ի մահուանէ կարող է յա-
րուցանել զիս ։

Սուրբն Մերկուրիոս ասաց. զի՞ Քրիստոնեայն աշխա-
տիս. արա՛ զի՞նչ այլ կամիս. քանզի իշխա-
նութիւն մարմնոյ իմոյ ունելով ունիս, այլ ան-
ձին իմոյ Աստուած իշխէ. և որչափ մարմինս իմ ա-
պականի, նոյնչափ և ոգի իմ անապական
լինի ։ Դարձեալ սրտմտեալ թագաւորն՝ հրամայ-
եաց կախել զնա գլխիվայր՝ կապեալ զպա-
րանոցէն վէմ ծանր. որպէս զի հեղձեալ 'ի քա-

րէն՝ դժնդակ տանջանօք զհոգին հանցէ վաղվաղակի ։ Իսկ ա̃յ զօրացուցանելով զին-քեան վկայն , ոչինչ դժնդակ՝ զոր խորհէին դեկոս , կրեաց սբ̃ն • այլ գոհանայր զա̃յ ա-սելով այսպէս • 'ի նեղութե̃ կարդացի առ-քեզ , և լուար ինձ յանդորր • և մնաց յայն-պիսի տանջանս ժամս բազումս ։

Տեսեալ այս դեկոսի՝ եթէ հզօրապէս համ-բերէ եկելոցն 'ի վ̃ր ն̃ր , և ոչինչ 'ի դժըն-դակագունիցն մերձենայր 'ի նա , հրամայ-եաց լուծանել • և կոչեցեալ առ ինքն փոր-ձէր զնա բանիւք փաղաքշանաց՝ հաւանեցու-ցանել կարծելով • իսկ սբ̃ն ոչինչ հաւանէր ամենևին բանից ն̃ր՝ սաստիկ և անհնարին պնդութե̃ հակառակ կայր նմա ։ Իսկ Թգ̃րն զայրացեալ հրամայեաց հարկանել զնա պը-ղընձի գաւազանօք՝ այնքան , մինչ զի արիւն ն̃ր զերկիրն ելից • իսկ ստուգապէս անպար-տելի վկայն որ̃պս ադամանդ տոկուն կրեաց զա̃մ նեղութիւն՝ գոհանալով զա̃յ և ասե-լով • փառք քեզ տ̃ր , զի և զիս արժանացու-ցեր վ̃ս անուան քո այսչափ չարչարիլ ։

Յայնժամ ծանուցեալ Թգ̃րին դեկեայ , թէ անփոփոխելի ունի զխորհուրդն , և ոչ ունի հաւանիլ նմա , խորհուրդ արարեալ է̃ աւա-գանին՝ ք̃ղի փութայր երթալ 'ի հռոմ , ե-հատ ն̃մ վճիռ սրոյ վախճանի ասելով • Ո մեր-կուռիոս՝ որ զա̃ծսն անարգեաց , և զբարե-զարդութիւս մերոյ քաղցրութե̃ ոչինչ համա-րեցաւ , հրամայէ բարեփառ զօրութիւս մեր 'ի գաւառն կապադովկացւոց տանել , և անդ

ըղ

զգլուխն հատանել (առաջի գնդի զօրականին) առ 'ի ցոյցս բազմաց . քանզի որ ոք Թ՟գրի հակառակ գործէ , պատուհասեալ և կոծեալ 'ի նմանէ՝ յետ բազում տանջանաց 'ի ձեռն սրոյ կրեսցէ զվախճան մահու ։

Եւ առեալ զնա զինուորաց՝ կապեցին 'ի վ՟ր գրաստու . զի լուծեալ էր մարմին երանելոյ մարտիւրոսին 'ի գերառաւել տանջանացն . և այնպէս հանդարտու՟ք իջուցանելով զճանապարհայն , և դնելով անդրէն 'ի վ՟ր գրաստու՝ հասանէին 'ի քաղաքն կեսարացւոց ։

Եւ 'ի վ՟ր կացեալ նմա տ՟ր՝ ասաց . Մերկուրիէ էկ այսուհետև հանգիր , զի զընթացսն կատարեցեր , զհաւատսն պահեցեր . արդ ընկալ զպսակն ճգնութե՟ քո . քանզի աստ վիճակեցաւ քեզ մեռանելով կատարիլ ։

Եւ վկայն տ՟ն զօրացեալ հոգւովն ս՟բ՟վ՟ ցընծայր տեսլեամբն զոր ետես , յաղագս հրամանաց և հրաւիրանաց տ՟ն . յայնժամ ասէ տ՟րն որոց ը՟ նմ՟ զօրականաց . եկա՛յք եղբարք կատարեցէ՛ք այսուհետև զհրամայեալն ձեզ . իսկ տ՟րն իմ՝ որ զա՟մ մարդիկ կամի կեցուցանել՝ յապաշխարութի՟ կոչելով , և զձեզ արժանի արասցէ շնորհաց իւրոց , և տացէ ձեզ մասն ը՟ արդարս իւր . վ՟ զի մեծատուն է , և առատաձեռնէ զպարգևս մերձեցելոցն առ նա 'ի բոլոր սրտէ ։ Իսկ նք՟ առեալ հանին զնա արտաքոյ քաղաքին կեսարիոյ . և նա գոհանայր և օրհնէր զա՟ծ . մինչև ձգեաց երանելին զպարանոցն , և հատին զգլուխ նր՟ , կատարել զվկայութի՟ փրկչին մերոյ տ՟յ,

յամ-

յամսեանն նոյեմբերի՝ որ օր ԻԵ էր , յամի տն̃ իբր 250 ։

Եւ հրաշափառապէս սքանչելիք եղեն , զոր արժան է յիշատակել ․ քանզի յետ կատարմանն մարմին մարտիրոսին եղեւ սպիտակ իբրեւ զձիւն , բուրելով հոտ իւղոյ եւ խնկոց անուշահոտութե̃ ․ եւ վ՛ն նշանիս այսորիկ բազումք հաւատացին յա̃ծ ․ եւ եդին զն̃ըն ո̃յ ՚ի տեղւոջն՝ յորում կատարեցաւ , կմ՛ ՚ի նշանաւոր տեղւոջ , ուր եւ բազում բժշկութի̃ք կատարէին ՚ի փառս ո̃յ հօր եւ տն̃ մերոյ յի̃ քի̃ հանդերձ ամենասու̃ր հոգւովն ․ որում փառք եւ պատիւ եւ զօրութի̃ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ․ ամէն ։

Ունիմք տեսանել եւ ՚ի վարս սր̃յն բարսղի կեսարու հայրապետի զաւանձին սքանչելիս քաջայաղթ վկայիս քն̃ի սր̃յն մերկերիոսի ․ զոր եւ աստանօր նշանակել տր̃ իէլ այսպ̃ ․

* Օսա ետես ՚ի տեսլեանն մեծն բասիլիոս կեսարեցի յերկրորեակ լերինն , որ ասէր ամենասրբուհի ա̃ծածինն ․ կոչեցէք առ իս զմ֊ մերկերիոս , զի երթեալ սպանցէ զյուլիանոս զհայհոյիչ միածին որդւոյն իմոյ ։ Եւ յորժամ զարթեաւ բասիլիոս , գնաց ՚ի տապանն , եւ ոչ եգիտ զմարմին ս̃ր վկային , եւ ոչ զզէնսն ․ եւ յետ երեք աւուր դարձեալ եգիտ զզէնսն եւ զմարմինն , ո̃պ էր յառաջն ․ եւ իսկոյն լուաւ զսատակումն յուլիանոսի ՚ի պարսիկս ․ այլ եւ յուլիանոս ետես յայտնապէս զմերկերիոս , որ եհար զգեղարդն ՚ի կողս նր̃ ‖ ։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Յակովկայ բազմահատ վկայի ։

Ն. դեկտ. 3 ։ Ն = Յ. և որ էէլ. և Յ. Լ. տարր. արաբ. ժողով. մասուն. և շէպէժ. նոյեմբ. 27 ։ Ճառընտ. Ա. ոհէ = ոչէ. նոյեմբ. էէ ։ Նոտղ. ատենման. հատ. ա. էջ. 237 = 258.
Սուրբոս 'ի Ճառընտրաց յունաց, և այլք ։ (1)

ԹԱԳԱՒՈՐԱԶՆ, ՄԵԾ վկայ արևելեան՝ բազմայաղթ և բազմահատ ն՟րն յակովիկ, ո՟պ յակոբ նազելի, էր յ՟շէն պարսից 'ի խուժաստանէ՝ 'ի բիթլապատ քաղաքէ, որ և լապէտոս կ՟մ բեթղապատ կոչի, այր ճ՟մարտապաշտ և յոյժ երկիւղած 'ի ք՟սէ՝ ինքն և ամուսինն իւր, ո՟պ բարեպաշտ ծնողաց իւրոց՝ որք ունէին ջերմեռանդն հաւատս 'ի ք՟ս. և էր երևելի ո՟պ ազգի և ո՟պ պատուոյ 'ի դրան արքունի, և բազում համարձակութ՟բ ունէր առ թագաւորն յազկերտ որդի շապհոյ և յաջորդ վռամ կրմանայ. և պարգևս մեծամեծս և պատիւս ը՟ունէր 'ի յազկերտէ, ո՟պ և յորդւոյ ն՟ր 'ի վռամայ երկրորդէ ։

ԱՅԼ 'ի հնարից բանսարկուին՝ վ՟ս բազում սիրոյն, զոր ունէր առ նա թագաւորն, ջանայր

նայր 'ի բազում աւուրս դարձուցանել զյա-
կովիկ 'ի քնական հաւատոցն 'ի կրակապաշ-
տենս պարսից . և նա տկարացաւ և հնարա-
ւորեցաւ առնել զկամս թագաւորին , մինչ
ուրանալ նմա զքս հաւատն՝ զոր ունէր : Եւ
այս ոչ երևի 'ի կարգէ պատմութեն՝ եղև 'ի
վերջին ամի յազկերտի առաջնոյ , որում յա-
ջորդեաց վռամ՝ հայրն յազկերտի երկրորդի
հալածչի հայոց :

Զայսպիսի անցս յակովկայ լուեալ երանե-
լի մօր նորա ածասէրն , և քնասէր ամուսնոյ
նր , եթէ 'ի բաց եկաց 'ի ճշմարիտ հաւատոց
վն անձնահաճոյ կամաց թագաւորին , և սի-
րեաց զառժամանակեայ կեանս առաւել քան
զյաւիտենական , առաքեցին առ նա գիր
յանդիմանութեն զօրաւոր , քանզի 'ի դրան
արքունի էր , կամ 'ի բանակին . և օրինակ
թղթոյն՝ զոր գրեցին մայր նր և ամուսինն ,
էր այս .

Լուաք , եթէ դու վն առժամանակեայ կե-
նացս և վն մարդկան հաճութե և անցաւոր
պարգևաց թգրին , 'ի միայնոյն այ՝ որ է ճշ-
մարիտ ած կենդանի՝ յետս դարձար , և ու-
րացող գտար . արդ ուր է թագաւորն քո ա-
պականելի , զորոյ զկամսն կատարեցեր , ոչ
աւանիկ իբրև զմի 'ի մեռելոց 'ի գերեզմա-
նի անկեալ դնի՝ ժառանգ եղեալ տանջա-
նացն յաւիտենից . ոչ պարգևք նորա կարեն
օգնել քեզ , և ոչ պատիւք նր կարեն փըր-
կել զքեզ յանշէջ հրոյն : Արդ այսուհետև
գիտութի լիցի քեզ , եթէ ոչ դառնաս 'ի մո-

լո-

ըրուէդ՝ յորում կասդ , և ուրանաս զօրէնս մազդեզանց , և դառնաս յԱծ ճշմարիտ և յորդի նր միածին և 'ի համագոր նր հոգին , դատաստանք և տանջանք ոյ՝ որք կան և մնան թփրին քո սիրելւոյ , և քեզ ը նմ գործակցի նր հասանելոց է ։ Բայց մեք այսուհետև օտարացեալ եմք 'ի քէն , և մասն լծակցութ
և սէր ոչ ունիս ը մեզ ։

Եւ իբրև զայս թուղթ ընկալաւ յակովբիկ , զղջումն մեծ անկաւ 'ի սիրտ նր . և 'ի միտս իւր եկեալ՝ արտասուելով ասէր ցանձն իւր . եթէ մայր իմ և ամուսին՝ որ են յայսմ ձի , այսպէս որոշեցան յինէն երդմամբ , յորմէ հետէ յետս կացի 'ի նր հաւատոցն որ 'ի քս , և ճշմարտութենէն ստեցի , Ես առաւել դարձուցանէ ած զերեսս իւր յինէն , և յձին յայնմիկ վաղվաղակի վրէժխնդրութի հատուցանիցէ ինձ ։

Եւ նոյնժամայն յարուցեալ գնաց 'ի խորան իւր՝ ունելով և զնր թուղթն 'ի ձեռին իւրում . և առեալ վաղվաղակի զեկեղեցական գիրսն ընթեռնոյր . քանզի էր հմուտ հին և նոր կտակարանաց . և բանիւք սբ գրոց զանձն իւր մխիթարէր , և յուսոյն յաւիտենից հաստատէր զսիրտ իւր . և եկեալ 'ի զեղջ և 'ի զարհուրումն՝ դարձաւ բոլորով սրտիւ առ ած . և շքեղացան տխուր դէմք երեսաց նր , և մեռելութի առաքինութե նր 'ի կենդանութի
փոխեցաւ ։

Սկսաւ այնուհետև ը անձին իւրում ոգորել և խօսել միւսանգամ այսպէս . ո՛ւր ես անձն

իմ

իմ ողորմելի . եթէ մայր իմ՝ որ ծնաւ զիս , այսօր սգայ է կորուստ անձին իմոյ , և լծակից իմ այնպէս ամօթալից եղեալ կորացու- վասն նախատանաց իմոց որ յՔս յայսմիկ . և ամենայն սիրելիք իմ և ծանօթք այսպէս օտարացեալ մերժեցան յինէն՝ վասն դիպելոյ ինձ այսմ ամի . ապա յաւուր՝ յորում լինի խնդութեան ամենայն աստուածապաշտից , և յորժամ ընդունիցին արդարքն զվարձս վաստակոց իւրեանց , և ուրացողքն զտանջանս իւրեանց , յորում բաժնի արդեօք լինիմ ես . վասն զի փոխեցի զճշմարտութիւն ընդ ստութեան : Բայց արդ գիտեմ, զոր դիւրաւ խնդրեցից անձին իմոյ , զի մի կորեայց . և է որ դուռն ելի՝ զնոյն դուռն յաճախեցից բախել . և գիտեմ, եթէ բացերար է տէրն . և նոյնժամայն բանայ ինձ , և մուծանէ զիս :

Եւ մինչդեռ նա զայս զմտաւ ածէր , ոմանք յուրացելոց անտի քանզի լուեալ զբանս նորա , և տեսին՝ զի կարդայր զգիրս քրիստոնէից , փութապէս 'ի ձեռն մերձաւորաց զեկուցին զայս ամենայն թագաւորին : Եւ յորժամ լուաւ վաղվաղ արքայ զհամբաւն , նոյնժամայն հրամայեաց մուծանել զյակոբիկ առաջի իւր . և ասէ ցնա . քրիստոնեա՞յ ես յակոբիկ : Պատասխանի ետ քաջ նահատակն . այո՛ քրիստոնեայ եմ : Ասէ ցնա թագաւորն . ո՞չ մոգ էիր : Ասէ երանելին . ոչ : Թագաւորն ասէ . ո՞չ պարգևս և պատիւս ընկալար յինէն , և յառաջագոյն 'ի հօրէն իմմէ՝ վասն մոգութեան : Յակոբիկ ասէ . արդ ո՞ւր է հայրն քո՝ յորմէ զպարգևսն ընկալայ :

Բար-

Նարկացաւ Թ͞գրն և խռովեցաւ յանձն իւր․
և խորհէր զանազան տանջանս ածել ՚ի վ͞ր
ն͞ր ։ Իսկ կրկնեալ անդրէն ասէ ցնա․ մի՛ կար-
ծեր յա՛կովլիկ , թէ փոքր ինչ մահուամբ սպա-
նանեմ զքեզ , եթէ ոչ դառնաս ՚ի ճանապար-
հէդ՝ յոր կաս ։ Ս͞րն ասաց․ մի՛ աշխատ առ-
ներ զանձնդ․ տէր իմ արքայ , և բազում բա-
նիւ երկեցուցաներ զիս առանց գործոյ․ ք͞զի
ոչ անկաւ ՚ի սիրտ իմ , զոր խօսիսդ․ այլ ո՞չ
հողմ՝ որ հարկանէ ՚ի հաստատուն վէմ, նոյն-
պէս և բանք քո յականջս իմ ։

Ասէ ցնա Թ͞գրն․ յաւուրս հարց իմոց պաշ-
տօնակիցք քո այդպէս ՚ի հաստատութե͞ն կա-
ցին յամառութ͞ք , և դառն մահուամբ սպա-
ռեցան․ քանզի ոչ կամեցան ունկնդիր լինել
հրամանաց Թ͞գրաց ։ Պ͞նի ետ երանելին
յակովլիկ , և ասէ․ և ես զայս աղօթս առ-
նեմ ա͞յ յ͞ամ սրտէ , զի արժանի եղէց ժա-
ռանգել զմահ ն͞ց , և վախճան իմ եղիցի իբ-
րև զվախճանն ն͞ց․ քանզի և մահս այս չէ հա-
մարել մահ , այլ իբրև զքուն , եթէ ոք ննջի-
ցէ և յարիցէ ։

Ասէ Թ͞գրն․ մի՛ մոլորեցուսցեն զքեզ քրիս-
տոնեայքն , որք կոչեն զմահն քուն , թէ մի՛
երկիցես․ քանզի և թագաւորք և բռնաւորք
երկեան ՚ի մահուանէ ։ Ասէ ցնա երանելին․
ա͞մ թ͞գւորք և բռնաւորք յիրաւի երկնչին ՚ի
մահուանէ , քանզի զայն գործեցին՝ զոր ո՛չ
ա͞ծ հրամայեաց․ զի գրեալ է , մեռաւ ամ-
պարիշտն , և կորեաւ յոյս ն͞ր․ և դարձեալ
ասէ , յոյս ամպարշտաց չիջցի ։ Թ͞գրն ասէ․

հե-

հեթանոսս զմեզ համարիք ո՛վ քրիստոնեայք, և իբրև զձեզ մոլորեալս․ որ ոչ զա̄ծս գիտէք, և ոչ արեգականն երկիրպագանէք, և ոչ լուսնի, ոչ հրոյ և ոչ ջրոյ, որ են որդիք ա̄ծոցն․ վ̄յ և արժանի էք մահու ։

Ասէ երանելին յակովբիկ․ ոչ մեղադրեմ քեզ արքայ, եթէ սպանցես զիս վասն անուանն ք̄սի․ զի գրեալ է վ̄ն մեր և վ̄ն այնոցիկ՝ որք արժանի եղեն մտանել յայսպիսի պատերազմս, թէ եկեսցէ ժամանակ, զի ա̄մ որ սպանանիցեն զձեզ՝ համարին պաշտօն մատուցանել ա̄յ ։ Այլ գիտասջիք, զի ե̄ մոլորութե ձերոյ կարծէք՝ եթէ դուք միայն գիտիցէք զա̄ծ․ և փոխանակ արարչին՝ արարածոց երկիրպագանէք խլից և կուրաց․ և կոչէք զնո̄ ա̄ծս, որ ոչ են ա̄ծք․ և բարկացուցանէք զա̄ծ, որ ետ ձեզ զթ̄գրութի․ և լինիք սիրելիք այնոցիկ, որ ոչ կարեն բարի առնել և ոչ չար ։

Յայնժամ լցեալ թ̄գրն բարկութե՝ վառեցաւ իբրև զհուր, և հրամայեաց կոչել զա̄մ իմաստունս և զխորհրդականս իւր, թէ զի՞նչ խրատ տայցեն վ̄ն մահուան նր̄ ե̄յամառութե̄ն․ քանզի ոչ կամեցաւ առնել զկամս արքայից արքայի ։ Յայնժամ խորհրդականք թ̄գւորին հանդերձ մոգօքն մտին 'ի խորհուրդ, թէ որո՞վ դառն մահուամբ արժան իցէ մեռանել վկային․ և ասէր ոմն այսպէս, և ոմն այնպէս ։

Իսկ մի ոմն 'ի նոցանէ չարախորհուրդ և անօրէն զայս տայր ն̄ց խրատ․ ոչ է արժան ա-

ու այսպիսի առն միով հարուածով կամ երկու կամ երեք, կամ հնգիւ կամ տասամբ մեռանել. այլ պրկեսցի 'ի ձեռաց և յոտից իւրոց, և կտրեսցի մի առ մի ա՟մ անդամաթիւ ն՟ր ըստ յօդուածոցն. և յետ այնր ա՟մի հատցի գլուխ ն՟ր. և հաւանեցաւ ա՟մ ատեանն ։ Եւ իբրև ել հրամանս այս խիստ յերեսաց թագաւորին, քարշեցին զերանելին յակովբիկ մոլեգնաբար, և տարան զնա 'ի տեղի տանջանացն ։ Լուր եղև ընդ ա՟մ քաղաքն, և դիմեցին ա՟մ բազմութի՟ հանդերձ զօրականօքն զհետ երանելոյն' 'ի տեղին, ուր սպանելոցն էր. և բազումք 'ի հաւատացելոցն իբրև լուան ըզվճիռ նահատակին, անկան յերեսս իւրեանց արտասուօք, աղաչէին զա՟ծ և ասէին. Օրհնեալ ես ա՟ծ և տ՟ր զօրութ՟եց, որ տաս համբերութի՟ յուսացելոյ 'ի քեզ, և զօրացուցանես զտկարսն. որ եկիր 'ի փրկել զկորուսեալսն. զօրացո՛ տ՟ր զծառայս քո յակովբիկ ա՟ծ բազում ողորմութե՟ քում, զի ելցէ յաղթող 'ի պատերազմէս. քանզի քեզ վայելէ յաղթութի՟ բարերա՛ր տ՟ր. զի դու ես գլուխ ա՟մ յաղթութ՟եց' քս՟ որդի ա՟յ, փրկի՛չ աշ՟ի ։

Եւ յորժամ մերձեցաւ երանելին յակովբիկ 'ի տեղի տանջանացն, խնդրեաց 'ի սպանողացն, զի թողացուսցեն նմ՟ պահ մի գոհանալ զք՟նէ, վ՟ս որոյ չարչարելոցն էր. և կայե՟ն յարևելս կոյս' եդ ծունր, և համբարձ զսիրտն 'ի բարձունս առ տ՟ր ա՟ծ' որ բնակեալն է 'ի բարձունս. և յաղօթելն իւրում այսպէս ասէր. Լո՛ւր տ՟ր աղօթից ծառայի քո յակովբկայ, և

մրկեա՛ զորդի աղախնոյ քո, որ գոչեմ առ քեզ 'ի ժամուս յայսմիկ. և արա՛ ընդ իս նշան բարութեան. զի եղէց օրինակ բարի սիրելեաց անուան քում սրբոյ. զի յաղթեցից դառն մահուանս զօրութեամբ քո մեծաւ. և ընկալայց զպսակ յաղթութեան ընդ կատարելոյն քո, որք սիրեցին զքեզ և պսակեցան 'ի քէն տէր. որպէս զի տեսցեն ատելիքս, և ամաչեսցեն. զի դու տէր օգնեցեր ինձ, և մխիթարեցեր զիս :

Յայնժամ մատուցեալ պրկեցին զնա 'ի չորից կողմանց՝ 'ի ձեռաց և յոտից նորա անողորմ պարսիկք. և սկսան ասել ցնա դահիճքն. տե՛ս, զի՞նչ գործելոց ես. քանզի ահաւասիկ հասեալ կամք կոտորել զամենայն անդամս քո, որպէս ել հրաման 'ի թագաւորէն : Եւ իբրև ոչ ետ պատասխանի երանելին, դարձեալ ասեն ցնա. տե՛ս խորհեա՛ց 'ի միտս քո, և ընտրեա՛ ընդ կեանս քո և ընդ մահ. քանզի միով բանիւ կարես ապրիլ 'ի դառն տանջանացս՝ որ կան առաջի քո. ապա եթէ կացցես 'ի նմին յամառութեանդ, կրելոց ես զայս ամենայն զդառն և զահագին չարչարանս : Եւ լացին բազումք յամպարշտաց անտի՝ որք դիպեցան 'ի ժամուն յայնմիկ, վասն պայծառութեան գեղոյ նորա՝ որ էր պատուական. և ամենեքին իբրև ընդ մի բերան խօսէին ցնա. մի՛ կորուսաներ զայդպիսի գեղեցկութիւն քո ընդունայն. այլ յանձն առ ըզկամս թագաւորին և կեցցես. յետ այնորիկ կատարեսցես զկամս քո :

Եբաց զբերան իւր երանելին յակոբիկ, և ասէ ցնոսա. մի՛ լայք 'ի վերայ իմ, այլ լացէք 'ի վերայ

անձանց ձերոց և 'ի վերայ որդւոց ձերոց . որ վայր մի փափկանայք 'ի վայելչու՟ն անցաւորիս այսորիկ , և յետ այնորիկ ժառանգէք զտանջանսն յաւիտենից . ոչ միայն դուք , այլև դևքն՝ որոց երկիրպագանէք . այլ ես այսուհետև փոքր մահուամբս յուսացեալ եմ 'ի ք՟ս , զի զկեանսն յաւիտենից ժառանգեցից . և կոտորումն անդամոց իմոց յաճախէ զվարձս 'ի տ՟նէ իմմէ . քանզի ա՟մ ոք ը՟ վաստակոց իւրոց առնու զհատուցումն յա՟յ , որ ոչ արգելու յումեքէ զպարգևս իւր :

Յայնժամ ասէ ցդահճապետն իշխան հաւատարիմ Թ՟գւորին , որ առեալ էր զհրաման սպանման վկային . զի՞ սնգեալ կաս հեղգացեալ , հրամայեա՛ դահճաց կատարել վաղվաղակի զհրաման Թ՟րին . և սկսան այնուհետև կոտորել զմատունս ձեռաց ն՟ր : Եւ իբրև կտրեցին զաջոյ ձեռինն ն՟ր զբոյթն , բացեալ զբերան իւր երանելոյն յակովբայ՝ և ասէ . փրկի՛չ ա՟մ յուսացելոց 'ի քեզ , ընկա՛լ ոստ մի 'ի ծառոյս՝ զոր տնկեցեր ողորմութ՟բ քով . վ՟ն զի որչափ հատանեն ձեռք կտրողաց զոստունկս , գայ գարունն և նորոգէ , և պայծառանայ տունկն պտղով :

Եւ սկսաւ լալ հաւատարիմ Թ՟րին՝ վերակացու գործոյն , և ասէ ցնահատակն . շա՛տ է քեզ , զի հատաւ մատն մի 'ի ձեռաց քոց . և եթէ կամիս , դի՛ւր է բժշկել զդա դեղօք , զի մի՛ ապականեսցին փափուկ մարմինք քո . և եթէ վ՟ն հոգւոյդ է խնդիր քո , ունիս ոսկի արծաթ բազում , բաշխեա՛ կարօտելոց ,

և կեցո՛ զանձն քո ․ զի մի՛ չարաչար կորիցես ։
Իսկ երանելին յակովիկ յաւելեալ յառաջին բանս իւր՝ ասէ ցնա ․ 'ի բարունակէ ո՞չ ուսար , զի յորժամ մերձ 'ի ձմեռն լինի , անկանի վաղվաղակի վարսաւոր գեղեցկութ̃ի նորա և մերկանայ ․ իսկ յորժամ գայ գարունն , առաւել պայծառանայ՝ արձակելով զպտղալից շառաւիղս իւր ․ արդ եթէ առժամանակեայ բարունակին այնպէս նորոգումն լինի , ո՞րչափ ևս առաւել մարդ՝ որ հաւատացէ յա̃ծ , տնկեսցի յայգւոջն , և յետ նեղութ̃եց առաւել ծաղկե̃լ պտղալից լինի 'ի ձեռն քա̃ի ճշմարիտ մշակին ։

Եւ իբրև կտրեցին զերկրորդ մատն նր̃ , գոչեաց երանելին մեծաձայն , և ասէ ․ ցնծացէ՛ անձն իմ 'ի տ̃ր , և ուրա՛խ եղիցի սիրտ իմ յա̃ծ փրկիչ իմ ․ և յաւելեալ 'ի գովութիս իւր՝ ասէր ․ ընկա՛լ տ̃ր զերկրորդ ոստ 'ի ծառոյս , զոր տնկեցեր ա̃ջ հրամանի քում ․ և այնպէս խնդայր և ուրախանայր յայնպիսի դառն ժամու ․ և 'ի փառս տ̃ն իւրոյ խոկայր ։

Եւ իբրև կտրեցին զերրորդ մատն նր̃ , աղաղակեաց նահատակն քա̃ի , և ասէ ․ ընկա՛լ զիս տ̃ր ընդ երիս մանկունսն , որք օրհնէին զքեզ 'ի մէջ հնոցին ․ զի և ես արժանի եղէց ընդ նոսին գոհանալ զքէն տ̃ր բոլորով սրտի̂ իմով ․ և ընդ գունդս մարտիրոսաց սաղմոս ասացից անուա̂ն քում բարձրեալ ։

Եւ իբրև կտրեցին զչորրորդ մատն նր̃ , գոչեաց երանելին և ասէ ․ յերկոտասան որդիսն յակոբայ 'ի վէ̃ չորրորդին (յուդայ՝ որ

է

է խոստովանութի) հանդերձ օրհնութի տյ .
և ես յակովբիկս չորրորդ ոստով մատուցից գո-
հութի և խոստովան եղէց անուան նր . քզի
օրհնութի նր եղև փրկութի ամ արարածոց :

Եւ իբրև կտրեցին զհինգերորդ մասն նր ,
լցեալ երանելոյն զբերան իւր օրհնութբ՝
ասէ . հինգերորդ մասամբ թաթի աջոյ իմոյ
մատուցի տնկողի ծառոյ իմոյ պտուղ :

Եւ իբրև մատեան 'ի ձախոյ ձեռն նր կտրել
զմատունսն , ասէ ցնա իշխանն հրամանա-
տար . մա՛րթ է քեզ և արդ ևս կեալ , եթէ
արասցես զհրաման թգրին . քանզի բազումք
են 'ի մարդկանէ , որոց կտրեալ է մի ձեռնն,
և կան յծի . և դու խնայեա՛ յանձն քո , զի
մի՛ կոտորեսցին փափուկ անդամք քո առ հա-
սարակ առաջի աչաց քոց . քանզի ահա ո՛րքան
կտրին անդամք քո , ը միոյ միոյ առնուս ըղ-
մոլմոքումն վիրացդ :

Պտխնի ետ երանելին , և ասէ ցնա . զոչ-
խարն յորժամ կամիցին կտրել , և առնուլ
զբոլոր գեղմն նր , ո՛չ եթէ զաջոյ կողմն նր
կտրիցեն և զձախոյն թողուցուն . արդ եթէ
ոչխարն՝ որ անասուն է և ապականելի , այն-
պէս զգուշութբ կտրի , զի մի՛ ինքն անպիտա-
նասցի , և մի՛ կտրողքն 'ի գործ ճարտարութե
իւրեանց թերակատարք երևեսցին . ո՛րչափ
ևս առաւել ինձ պարտ է գոհանալ զայ ,
քանզի և ես ոչխար 'ի նր հօտէ եմ , զի զիս
զտրուպս արժանի արար լինել զոհ կենդա-
նի 'ի ձեռն կտրողաց , որպէս և գառն այ 'ի
ձեռն խաչահանուացն . վնյ և ես այսօր պա-

տարագրիմ այ իմոյ 'ի հոտ անուշից զանազան
տանջանօքս ։

Յայնժամ սկսան կտրել զմատունս ձախոյ ձեռին նր, և նախ զձկոյթն՝ որ է վերջին մատն . և իբրև հատին զայն, ասէ Երանելին առ փրկիչն իւր համարձակութբ . տրուպ եմ ես առաջի մեծիդ, որ փոքրկացուցեր զանձն քո . և բազում տկարս իբրև զիս արժանի արարեր պատարագիլ, ո՜վ և դու ինքն եղեր պատարագ փոխանակ և վն մեր արարածոց . և վնկ ցնծամ և ուրախ եմ, և մատնեմ զանձն իմ և զմարմին իմ, զի դու տր 'ի ժամու իւրում կանգնեսցես զիս հաստատութբ ։

Եւ իբրև կտրեցին զեօթներորդ մատն նր, այսպէս ասէ . վառեալ հոգւոյն այ իբրև եօթնաջահեան լուսով՝ եօթն անգամ օրհնեցից եօթներորդ մատամբս զհայր և զորդի և զսբ հոգին ։

Եւ իբրև կտրեցին զութերորդ մատն, ասէ . յութերորդ աւուրն թլփատեցան որդիքն եբրայեցւոց, զի հեռասցին յանթլփատից . արժանի՛ արա և զիս զծառայս քո տր այսօր հեռանալ յանթլփատից սրտիւք և յամպարշտացս, և եկաւորիլ առ քեզ . տր ած իմ առ քեզ միայն ծարաւի՛ անձն իմ,
Երբ եկից երևեցայց երեսաց քոց ։

Եւ իբրև կտրեցին զիններորդ մատն նորա, ասէ . յիններորդ ժամու տր իմ տարածեցեր զձեռն քո 'ի վր խաչափայտին վն մեր մեղաւորացս . և արդ իններորդ մատամբս գոհա-

ցայց

ցայց զքէն տր ած իմ, արժանի արա և զիս զծառայս քո զանարժանս տարածել և կրտրել տալ սիրով զոստս մարմնոյս իմոյ վն անուանդ քում սբյ ։

Եւ իբրև կտրեցին զտասներորդ մատն նր , գոհացաւ և ասէ ․ յովտ՝ մի գիր , որ նշանակեց մի է՝ նշանակ տասնեակ համարոյ կատարելոյ , լնու զոմ բանս (տասնաբանեան օրինաց) , և զԹիւս (ընտրելոց) ․ որպս և 'ի ձեռն Յիսուսի (որոյ սկզբնատառն է յովտ) եղև փրկութի արարածոց ․ և ես տրուպս և անարժանս տասնաղեաւ սաղմոս ասացից այ իմոյ զերգս օրհնութե նր , և փառաւորեալ պատուական մեծութե նր , որ արժանի արար զիս այսօր լինել պատարագ 'ի հոտ անուշից ․ և փոխանակ տասնաղոյն դաւթի տասներորդ մատամբ և քնարաւ հոգւոյն գոհացայց զոնէ , և սաղմոս ասացից անուան նր ։

Եւ սկսան դարձեալ ասել ցնա մեծամեծքն ․ եթէ կամիս , գոյ հնար քեզ կեալ յայսմ հետէ , թէպէտև տասն մատունք քո կտրեցան ․ են աստ բժիշկք ճարտարք արքունականք՝ որք կարող են բժշկել զվէրս քո ․ միայն արա զկամս թգրին , զի մի՛ մեռցիս և կորիցես 'ի փափաքելի ծէս ․ զի այր թգրազն ես , կարող ես դարմանել և տեսանել զվէրս քո ։

Եթէ աղքատ ոք էիր , պարտ էր քեզ հոգալ և ասել , թէ որովհետև տասն մատունք ձեռաց իմոց կտրեցան , զի՞նչ օգուտ է ծս այս ․ քանզի վաստակել և դարմանել զանձն իմ ոչ կարեմ ․ բայց գիտեմք , զի դու այր մե-

ծառուն ես , և կարող ես զարմանել զանձն քո 'ի մեծութէ քումմէ , և 'ի գանձուց թագաւորին՝ որ պարգևին քեզ . և այնպէս վայելես զքում դրգանս Տէր . հայիս և 'ի գեղեցկութի ամուսնոյ քո , և մխիթարես գեղով նոր զանձն քո . քանզի և նա դուստր մեծատան է , և յերևելի ազգէ . նոյնպէս և դու այր պատուական ես և ականաւոր , ընդէ՞ր կամեցար կորուսանել զանձն քո . զի ո՛չ եւ 'ի բերանոյ քումմէ բան մի ըստ կամաց թագաւորին . որով նոյնժամայն հնար էր քեզ դառնալ 'ի
կեանս քո :

Նաև հայեցեալ 'ի նմա երանելոյն յակովկայ՝ ասաց . հնար ի՞նչ իցէ երկուց տեառանց ծառայել , կամ միով ձեռամբ երկուս գործս գործել . դնել զձեռն 'ի վերայ մաճոյ հերկոյն , և դառնալ 'ի յետս , մինչ յաջողեսցի՞ արքայութին երկնից : Ո՛չ եթէ մայր իմ և ամուսին իմ պատուականագոյն իցեն քան զՔր Ած . և մանաւանդ ասէ իսկ ինքն , թէ ամենայն՝ որ կորուսցէ զանձն իւր վասն իմ , գտցէ զնա . և որ թողուցու զհայր կամ զմայր կամ զկին և զքորս և զեղբարս և զամենայն ինչ՝ զոր սիրէ յաշխարհս յայսմիկ , և առցէ զխաչ իւր և եկեսցէ զհետ իմ, և ես տամ նմա զկեանս անմահս և զյոյսն յաւիտենից , որ ոչ անցանէ : Նաև ասէ ցնոսա դարձեալ երանելին . ոչինչ պիտոյ են ինձ ձեր շողոքորթանք և բանք զոր խօսիք . քանզի ինձ վնաս է , և ձեզ առիթ կորստեան . այլ վաղվաղակի կատարեցէք զոր հրամայեալ
է ձեզ , և մի խնայէք :

Յայն-

Յայնժամ մատեան դահիճքն արիւնարբուք յաջոյ ոտին նր՟, և կտրեցին զկոճ բութի նր՟ . և բացեալ երանելւոյն զբերան իւր՝ ասէ . Փառք քեզ յս՟ քս՟ որդի ա՟յ կենդանւոյ, որ զգեցար զմարմին տկարութե՟ մերոյ, և տարածեցեր զձեռս քո և զոտս 'ի վր՟ խաչին . ուր խոցեցին զկող քո գեղարդեամբ . և թացաւ ոտն քո յարենէ և 'ի ջրոյ, որ ել 'ի սբ՟ կողից քոց 'ի փրկութի՟ ամ՟ արարածոց . վ՟յ և ես անարժան ծառայ քո խնդութբ՟ ըն՟ունիմ զտանջանս զայս 'ի մարմնի իմում վ՟ս

անուանդ քո սբ՟յ ։

Իսկ իբրև կտրեցին զերկրորդ մատն նր՟, ասէ երանելին . մե՛ծ է ինձ օրս այս քան զամ՟ աւուրս կենաց իմոց . քանզի մինչև մտեալ էր իմ 'ի պատերազմն յայս, փոքր 'ի շատէ օրհնէի զտր՟ ած՟ իմ . քանզի 'ի հոգս և 'ի զբաղումն աշխ՟ի յափշտակեալ էր սիրտ իմ . և բազում անգամ խափանէր զիս յաղօթից իմոց սէր աշխ՟իս այսորիկ . սակայն թէև կայի յաղօթս, միտք իմ անպտուղ էին . և ոչ էին աղօթք իմ սբ՟ առաջի ա՟յ իմոյ . մարմին իմ յեկեղեցւոջն էր, իսկ խորհուրդք իմ ելանէին յերկինս և իջանէին յանդունդս ։ Բայց այսօր առեալ իմ զխորհուրդս իմ փոխեցի 'ի վեր յաշխ՟էս յայսմանէ բոլորով սրտիւ՛ իմով և ամ՟ տենչանօք սորա, և փութացայ յառաջե_ կայ աշխ՟ն յայն, որ կայ առաջի աչաց իմոց . վ՟յ և որչափ կոտորին անդամք մարմնոյ իմոյ, խնդութբ՟ փառս մատուցից սբ՟ երրորդութեն, զի արժանի արար զիս այսօր այսմ

տան_

տանջանացս ։

Եւ իբրեւ կտրեցին զերրորդ մատն նորա, եւ ընկեցին առաջի նորա, տեսեալ երանելոյն՝ ծիծաղեցաւ եւ ասէ. Երթ եւ դու երրորդ մատն զհետ ընկերաց քոյ, եւ մի ինչ տրտմիր. քանզի եւ հատ ցորենոյ անկեալ յերկիր՝ ոչ մնայ միայնիկ, այլ 'ի ժամանակի՝ յորժամ բողբոջքն արձակին եւ բոյսքն ծաղկին, լիանայ հասկօք, եւ առեալ ածիցեն զնա բազմօք ընկերակիցքն իւր ընդ իւրեանս. նոյնպէս եւ դու յական թօթափել խառնիս ընդ ընկերսն յշտեմարանս արքայութեան 'ի յաւուրն այցելութեան ։

Եւ իբրեւ կտրեցին զչորրորդ մատն նորա, սկսաւ ասել ցանձն իւր երանելին. ընդէ՞ր վհատիս անձն իմ, կամ ընդէ՞ր խռովես զիս. յուսա՛ յԱստուած եւ գոհացի՛ր զնմանէ. քանզի փրկութիւն երեսաց իմոց Աստուած է ։

Եւ իբրեւ կտրեցին զհինգերորդ մատն, ասէր երանելին. այժմ սկսայ խօսել առաջի Տեառն իմոյ, որ սիրեացն զիս, եւ հաստատեաց զիս ։

Եւ ապա մատուցեալ 'ի ձախ ոտն նորա՝ կտրեցին նախ զճկոյթ այնր ոտին. յայնժամ ասէ երանելին ցճկոյթն իւր. մի՛ երկնչիր փոքրի՛կ մատնիկ, քանզի եւ փոքու եւ մեծի միապէս յարութիւն լինելոց է. զի ո՛չ մազ մի ոչ կորիցէ 'ի գլխոյ, նոյնպէս եւ դու ոչ կորիցես 'ի թուոյ ընկերաց քոց ։

Եւ իբրեւ կտրեցին զերկրորդ մատն նորա, սկսաւ խնդութեամբ ասել երանելին, քանզի

ցըն

ցնծայր 'ի տր. քակեցէք քակեցէք զխախտեալ
տունս. քանզի և գ[illegible]ց է ճարտարապետն՝
պայծառագոյն [illegible]առնել և նորոգել :
Եւ իբրև կտրեցին զերրորդն, ասէ. օրհնեալ
տր ած իմ, որ յաղթօղն է յամի. 'ի նա յու-
սացեալ եմ. և նմա փառք յաւիտեանս :
Եւ իբրև զչորրորդն հատին, ասէ ցնա երա-
նելին. գիտէք զսալ դարբնաց. որչափ գա-
նելով զանի, ինքն ոչ վնասի, այլ գործն կա-
տարի. նոյնպ և մարմին իմ թէպէտև տան-
ջելով տանջի, այլ հոգիս իմ ցնծայ 'ի տր :
Եւ իբրև կտրեցին զհինգերորդ մատն, իբ-
րև 'ի քնոյ զարթուցեալ գոչեաց երանելին,
և ասէ. դատեա՛ տր ած իմ զդատաստան իմ,
խնդրեալ զվրէժ իմ յամպարշտացս՝ 'ի դառն
յազգէս յայսմանէ. քանզի ո՛չ խնայեցին 'ի
գործս ձեռաց քոց գայլք ապականիչք :
Զայս ամ կտտանս դառն և ազգի ազգի
տանջանաց և զհամբերութն վկային քնի տե-
սեալ անօրինացն և ամպարշտաց՝ սկսան հար-
ցանել ըն միմեանս երիտասարդքն և տղայքն,
և ասեն ցծերս. լուեա՞լ է ձեր կմ տեսեալ
յաւուրս ձեր կմ յաւուրս հարց ձերոց, եթէ
մարտիւրոսացն ոք այսպէս, կմ կրեա՛ց ոք
այսպիսի տանջանս անբերելիս : Իսկ երանե-
լին առաւելեալ քաջասրտութբ ասէ ցդա-
հիճսն. ընդէ՞ր հեղգայք իջուցանել զոստս ծա-
ռոյս, և կտրել զսա և զբուն սորա. քանզի
ցնծայ ոգի իմ 'ի տր, և բարձրացաւ սիրտ
իմ յայն՝ որ սիրէ զխոնարհս :
Եւ բարկացեալ դահիճքն կրճտէին զատա-

մունս իւրեանց. և մատուցեալ՝ անողորմն
լուծին զծունգ աջոյ ոտից նր. և ասէ ցնոսա
նահատակն առաքինութեամ անդամք իմ՝ որ
կտրեցան յինէն, իբրև զպատարագ ընդու-
նելի մատուցան առաջի Տն թագաւորին երկ-
նաւորի ։

Եւ իբրև լուծին զծունգ ձախոյ ոտից նորա,
ասէ երանելին. լուր ինձ Տր, զի քաղցր ես.
և անպատում են շնորհք քո առ ամենեսեան՝
որ կարդան առ քեզ ։

Եւ իբրև լուծին յարմկանէ նր զաջոյ ձեռին
դաստակ, ասէ. բազմացան շնորհք քո Տր ՚ի
վերայ իմ, և փրկեցեր զանձն իմ ՚ի դժոխոց
ներքնոց ։

Եւ իբրև լուծին դարձեալ յարմկանէն զձա-
խոյ ձեռին նր դաստակ, ասէ. ահա և մե-
ռելոց առնիցես սքանչելիս Տր ։

Ապա իբրև մատուցեալ ոմն արիւնարբու դա-
զանք՝ խլեցին յուսոյ զձախոյ բազուկ նորա,
յաւելեալ ՚ի ձայն իւր երանելին՝ ասաց. օրհ-
նեցից զՏր ՚ի կեանս իմ, սաղմոս ասացից այ՝
մինչև եմ ես. քաղցր եղիցի նմա օրհնութի,
և ես ուրախ եղէց ՚ի Տր ։

Եւ իբրև կտրեցին յուսոյ զաջոյ բազուկ նր,
ասէ վկայն. բարձրացաւ անուն իմ ՚ի վր թշ-
նամեաց իմոց, որք պաշարեցին զիս. զօրութի
իմ՝ օգնութի իմ Տր, և եղև ինձ ՚ի փրկութի ։

Եւ մատուցեալ լուծանէին զաջոյ բարձք նր
յերանաց նր. և յայս ամ տանջանաց ոչինչ
զանգիտեաց երանելին յակովբիկ, այլ լի էր
բերան նր օրհնութբ, և սիրտ նր բերկրու-
թբ.

թէ · և յաւելեալ 'ի գովութիւն՝ ասէր · տ՟ր
յ՟ս ք՟ս փրկեա՛ զիս [illegible] օգնեա՛ ինձ · ք՟զի պա-
տեցին զիս երկուն[illegible]հու : Ասեն ցնա դա-
հիճքն · ո՞չ յառաջագոյն ասացաք քեզ , թէ
դառն և անողորմ տանջանք գալոց են 'ի վ՟ր
քո : Ասէ ցն՟ս նահատակն ք՟ի · ես վ՟ս այնո-
րիկ զա՟մ ինչ փորձեցի , զի ծանեայց՝ թէ մար-
մին զգեցեալ եմ , և առաւել չարչարեցայց վ՟ս
անուա՛ն տ՟ն իմոյ · իսկ զանողորմ տանջանսդ՝
զոր ածիք 'ի վ՟ր իմ , ամենեւին ոչ զգացի ·
քանզի 'ի տ՟ր իմ յ՟ս ք՟ս յափշտակեալ էր սիրտ
իմ բոլորովին ·

Արկնեալ անզգեն ասէ ցն՟ս , ընդէ՞ր հեղգայք
և ափշեալ էք · այլ վաղվաղակի կատարեցէք
զոր հրամայեալ է ձեզ · քանզի լքեալ էին
դահիճքն 'ի կոտորել զանդամս ս՟ր՟յն · ուր
նա առաւել զուա՛րթանայր 'ի սէր տ՟ն իւրոյ :
Ապա մատուցեալ այնուհետեւ լուծին և զձա-
խոյ բարձք նորա յերանաց նորա · և այսպէս
կտրեցին զա՟մ անդամս նորա · և ոչ եւս մնաց
'ի նմա անդամ ողջ , բայց միայն գլուխն և
լանջքն և որովայնն · քանզի նման էր երա-
նելին անուշահոտ լիբանան ծառոյ , որոյ
ոստքն կոտորեալ , և ստեղն միայն կացցէ :
Արդ իբրեւ յօշեցին զա՟մ անդամս նորա , և
անկեալ դնէր երանելին յերկրի ո՟չ զկոճղ
կիսամահ , առեալ ոյժ 'ի հոգւոյն ս՟ր՟յ՝ սկսաւ
աղօթել և ասել · Տ՟ր ա՟ծ իմ գթած և ողոր-
մած , խնդրեմ 'ի քէն և աղաչեմ , լո՛ւր խըն-
դրուա՛ծոց ծառայի քո · քանզի ահա անկեալ
դնիմ 'ի գետնի՝ օտարացեալ յա՟մ անդամոց

ի-

իմոց. ո՛չ կան իմ մատունք՝ թէ աղաչեցից նո-քօք զքեզ. և ոչ բազուկք՝ եթէ տարածե-ցից զնս առաջի քո. և ո՛չ ոտք՝ թէ կրկնեցից ծունր, և փառաւորեցից զքեզ տր. զի աՀա լուծեալ քակտեցին զբարձրաբերձ աշտարակ մարմնոյ իմոյ, և խարխալեցաւ գեղեցկուն շինուածոց իմոց. և եղէ ստուերացեալ, որպ մնացէ սակաւ ինչ նշմար աւերածի:

Արդ խնդրեմ 'ի քէն տր, Հա՛ն 'ի բանտէ զանձն իմ, գոՀանամ զանուանէ քում:

Եւ 'ի կարդալս իմում և յաղաչելս՝ դադա-րեսցի սրտմտութի քո, և եղիցի ողորմութի քո 'ի վր իմ, Հանդերձ սբ վկայիւքն և խոս-տովանողօք, որք են յարևելս և յարևմուտս, 'ի Հիւսիւսի և 'ի Հարաւ. զի դու ես Հօր ա-մենակալիդ, և միածնի որդւոյ քո տն մերոյ յի քի, և կենդանարար սբ Հոգւոյդ վայելէ փառք այժմ և միշտ և յաւիտեանս. ամէն:

Եւ իբրև կատարեաց զաղօթսն, մատուցեալ 'ի դաՀճաց անտի մի ումն՝ դանակաւ եՀատ զգլուխ երանելոյն, և այնպէս աւանդեաց զՀոգին՝ սբ վկայն քի, 'ի նոյեմբերի իէ՝ ըստ թուոյ Հռոմոց, յաւուր ուրբաթու, յերկ-րորդ կամ յերրորդ ամի վռամայ արքային պարսից, յամի տն 421. կամ 422. այն ամ էր եօթն Հարիւրորդ երեսներորդ երկրորդ կամ երրորդ աղեքսանդրեան թուականի արևե-լեայց:

Իսկ մարմին սբ վկային կայր յերկիր ընկե-ցեալ այնպէս. և էին ցրուեալ ամ անդամք նր. և ժողովեալ Հաւատացելոցն գանձ բա-զում

զում՝ մատուցին դահճացն, որպէս զի տացեն զնշխարս երանելւոյն. և ոչ կամեցան տալ ։ Իսկ յիններորդ ժամուն յորժամ ՚ի բաց գնացին ա̅մ ամպարիշտքն, թաքուցեալ մնացին անդէն արք քրիստոնեայք մինչև ՚ի մերձենալ գիշերոյն՝ վ̅ս ժողովելոյ և ամփոփելոյ զցրուեալ անդամս ն̅րյն ։ Եւ իբրև երեկոյ եղև, ժողովեցին զա̅մ նշխարս նորա զմեծ և զմանր, զձեռացն և զոտից, որ են թուով ի̅բ. և ը̅ գլխոյն և ը̅ լանջաց՝ լինին ի̅. և այնպէս հաւաքեալ միանգամայն զա̅մ անդամս նորա՝ եդին ՚ի միում տեղւոջ թաքստեան. բայց արիւն երանելւոյն այնպէս կայր, որ հեղեալ էր ՚ի վ̅ր խոտոյ երկրին ։

Իսկ առաւօտուն՝ մինչդեռ ժողովեալ էաք (ասէ վկայաբանն ականատես) հաւատացեալքս, և զայս սաղմոսէաք, ողորմեա՛ ինձ ա̅ծ ը̅ս մեծի ողորմութե̅ քում, յանկարծակի եղև նշան ահաւոր. քանզի էջ հուր, և պատեաց զմեզ ՚ի տեղւոջ՝ ուր հեղեալ էր արիւն երանելւոյն, և սրբեաց զնա. և մեր տեսեալ զայն՝ յահի և ՚ի դողման եղեաք, անկեալ յերեսս իբրև զմեռեալս ՚ի վ̅ր երկրի. մինչև կարմրանալ մարմնոց մերոց ՚ի սաստիկ ջերմութե̅ն ։ Եւ յորժամ վերացաւ հուրն ՚ի մէնջ, դիմեալ մեր առ հասարակ՝ ուր կային նշխարք երանելւոյն, աղաչէաք բար̅խօսել առ ա̅ծ վ̅ս մեր. քանզի կարծէաք ցասումն ինչ ածել ՚ի վ̅ր մեր. և յորժամ ծանուցաւ մեզ շնորհք ա̅ծ, յաղօթս ն̅րյն ապաւինեալ՝ օրհնեցաք զա̅ծ մեր յ̅ս ք̅ս, որ արժանի արար

զմեզ

զմեզ այսպիսի տեսլեան. քանզի կարծեցաք մեք զառաջինն, թէ մի՛ տանջանաց երանելոյն երեւեցաւ այսպիսի նշան՝ առնել վրէժխնդրութիւն ամպարշտացն. բայց ապա ծանուցեալ գիտացաք, թէ 'ի պատիւ եւ 'ի փառս
սրբոյ վկայիւն եղեւ այսպիսի նշան ։

Այնուհետեւ հանեալ մեր զնշխարս սրբոյ վըկայիցն գաղտաբար 'ի տեղւոջէ անտի, եւ օծեալ իւղովք անուշիւք, եւ պատեալ ո̃ք կտաւովք՝ եդաք 'ի պատուական տեղւոջ, ո̃պ վայել էր իսկ ս̃բյ վկայիցն. եւ փառաւորեցաք ը̃ նմա զհայր եւ զորդի եւ զս̃բ հոգին. որում փառք եւ պատիւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս
յաւիտենից. ամէն ։

Յայս վայր վկայագիրն, որ 'ի Ճառընտրի մերում, եւ 'ի քաղդեական կմ̃ յասորի օրինակն Եւոդիոսի Ասսեմանեայ՝ միօրինակ 'ի սկզբանէ ցվախճան գրեթէ ը̃ ո̃մ բանի ։ Յաւելու յայսմաւուրքն զփտոց, թէ իբրեւ լուան ըզմարտիրոսութիւն սրբոյն յակովկայ մայրն եւ կինն եւ քոյրն, եկին ուրախութ̃բ 'ի տեղին՝ ուր պահեալ կային նշխարք նորա. համբուրեցին եւ պատուեցին խնկօք եւ իւղովք եւ այլովք սպասուք՝ արտասուօք հանդերձ. եւ ո̃ր առնէր նշանս մեծամեծս 'ի տապանէ սրբոյն. ուր եւ շինեցաւ եկեղեցի մենաստանաւ հան-
դերձ ։

Զայն լուեալ արքային պարսից՝ հրաման ետ այրել զվանսն, ը̃ նմին եւ զնշխարս սրբոյն. զի մի՛ մնասցէ ինչ յիշատակ նորա ։ Բայց իմացեալ զայն հաւատացելոց՝ փախուցին կան-

խաւ զոսկերս սրբոյն յակովկայ յեհեմ . և ան-
տի բերեալ եդին յեդեսիա քաղաքի առ պետ-
րոսի եպիսկոպոսի տեղւոյն . որ իբրև երթայր 'ի
տաբեննա՝ կամ 'ի տափնաս քաղաք եգիպ-
տացւոց , ընդ իւր տարաւ զպատուական գանձն .
և անդ արար զժամանակ ինչ ընդ եղբօր իւ-
րում ։ Եւ եղև 'ի միում յաւուրց 'ի կատա-
րել նոցա զվեցերորդ ժամու աղօթսն՝ առաջի
նշխարաց սրբոյն յակովկայ , երևեցաւ երանե-
լին յակովիկ պարառեալ 'ի դասուց վկայիցն
պարսից 'ի զգեստ պարսկաց . և սկսան ձայ-
նակից լինել 'ի սաղմոսերգութեան . և յետ օրհ-
նութեան ասէ յակովիկ . կամիմ , զի մարմին իմ
մնասցէ աստ , որպէս պատուիրեաց տէր . և յայն
բան աներևոյթ եղև տեսիլն ։ Բայց պետ-
րոս եպիսկոպոսն ստունգանէր զպատուէր սրբոյն .
քանզի յետ սակաւուց կամեցեալ դարձ առ-
նել 'ի հայրենիս իւր՝ ընդ իւր բարձեալ տա-
նէր և զնշխարս նորա 'ի նաւ անդր . այլ սա-
կայն տապանակ սրբոյն հրաշապէս ելեալ ան-
տի՝ դառնայր յեգիպտոս՝ 'ի տեղին , ուստի
բարձաւ ։

Արդ որպիսի և իցէ այս աւանդութիւն զփոց ,
յետ դարուց անցելոց՝ մարմին սրբոյն յակով-
կայ , եթէ յաշխարհէն պարսից , և եթէ 'ի կող-
մանց եգիպտոսի , տմ՟ մասամբք իւրովք փո-
խադրեցաւ յարևմուտս . և բերեալ յիտա-
լիա՝ եդաւ 'ի վենետիկ . ուր և կայ մինչև
ցայսօր 'ի ծովեզերեայ թեմին կոչեցեալ մա-
լամոք՝ 'ի խորանի եկեղեցւոյն . ուր և կեն-
դանի նկարագրեալ է պատմութիւն բազմա-

չարչար նահատակութե՛ վկայիս . որ 'ի մեզ բազմահատ կոչի , և 'ի հռովմայեցւոց միջահատ , վ՛ն անդամ անդամ կոտրատելոյ երանելւոյն ։ Բայց գլուխ սրբյն կարծի յոմանց լինել 'ի հռովմ . և ըստ այսմ վերծանի 'ի հռովմէական ժամագիրս 'ի տօնի սրբյն յակոբկայ այսպս . * Մարմին նորա 'ի քրիստոնէից զառաջինն ծածկապս թաղեալ , ապա 'ի ձեռն կիւրղի առն ազնուականի հռովմայեցւոյ գաղտ բարձեալ՝ ածաւ յիտալիա . և յետոյ գլուխն յաւուրս եւգինէոսի չորրորդի՝ 'ի յորդանիան ուրսինոսէ կարդինալէ սաբինացւոյ՝ վատիկանեան տաճարին (սրբյն պետրոսի) աւագերիցունէ՝ այնմ եկեղեցւոյ տուաւ 'ի պարգևս ||։

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Մի և նոյն վկայաբանութի է՝ ոչ միայն ըստ միաձայնութե պատմութե ծայրէ 'ի ծայր , այլև ըստ ընթացից շարադրութե, այն՝ որ 'ի Ճառընտրի մերում, և այն՝ զոր բերէ եւոդիոս ասսեման 'ի քաղդէական կմ՟ յասորի մատենէ . գործ ժամանակակից և ականատես վկայի . և այն է՝ զոր դոյզն ինչ տարբերութբ քաղէ մետափրաստէս , կամ յոյն հեղինակն 'ի կիր արկեալ լատին թարգմանութբ առ սուրիոսի . ոպ և առ այլս ինչ ինչ այլայլութբ ոճոյ կարգեալ . զոր և համառօտեն յայսմաւուրք մեր ազգաց . մինչ զի ոչ մնայ մեզ տեղի կրկնելոյ բանս 'ի պէտս ծանօթութե ։

Կարօղ էաք նշանակել զմանրամասն տարբերութիս ինչ ընթերցուածոց՝ որ ըստ մեզ և ըստ եւոդիոս . բայց չէաք ինչ դոյացական . ոպ և 'ի ծանօթութիս եւոդիոսի չկայ ինչ արժանի տեղեկութե . զի նա առ նն խօսի պարծանօք՝

որ

որ ոչն ունին զբուն վկայաբանութիւն 'ի ձեռին, որպէս մեքս ունիմք. եթէ ես քաղդէարէն կամ ասորերէն գիտէի, և կամ եւուղփոս հայերէն, յայնժամ արժան էր բաղդատութիւն առնել ը̄ մէջ օրինակաց. բայց զթարգմանութիւն նր̄ լատինական կշռադատել ը̄ մերումս հին և ընտիր օրինակի չէր արժան։

Անուն յազկերտի և վռամայ արքայից պարսից միապէս գրի առ մեզ և առ նմա. իսկ կատարումն սոյն՝ որ 'ի մեզ նշանակի յերկրորդ կամ յերրորդ ամի վռամայ, առ եւուղեայ դնի յառաջին կամ յերկրորդ ամի։ Սխալէ մոմբրիտիոս, զի զայս վռամ՝ կրման կոչէ. որ է մականուն հաւու կամ հօրեղբօր նր̄ առաջնոյն վռամայ. սխալէ և եւուղիոս՝ որ զայրանայ ընդ մոմբրիտիոս, թէ ուստի գտեալ իցէ զանունս կրման, որ լատիներէն գրի կերմանոս, կամ Ճերմանուս. զի * ոչ ոք իշխան այսու ան- ,, ուամբ հանդիպի (ասէ) 'ի պարսկական պատմութե̄ ||. որ է անգիտանալ զպարսկական պատմութիւն։ Այլք զյակովբիկ վկայն ասեն լինել յաւուրս կայսերացն արկադէոսի և ոնորիոսի, և նահատակել առ փոքրն թէոդոսիւ. որ է ուղիղ։ Սոյնպէս պարտ է միաբանել և զայլ բանս այլոց։

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբյն Իրաւափառայ Հռովմի ։

Հ. դեկտ. 30 ։ Յ. Լ. դեկտ. 21 ։ Ճաշուբնտ.
Ա. նշէ = նշհ. նոյեմբ. ԺԷ ։ (1)

ԻՐԱՒԱՓԱՌ ԱՆՈՒՆ պանծալի՝ է թարգմանութի յունական անուանակոչութեաս թէմիստոկղէս (կմ թեմոկղիտոս). որ էր այր խաշնարած 'ի լիկիայ գաւառի 'ի սահմանս քաղաքին միւռայ կամ զմիւռայ՝ ոչինչ հեռի 'ի զմիւռնիոյ յոնիոյ մտ յիզմիրէ, առ թգրութ դեկոսի կայսեր ։ Նա եղև՝ զի յաւուրս հալածանաց ոմն յերևելեացն քրիստոնէից դիոսկորիդէս անուն փախուցեալ անկաւ 'ի լերինս . և խնդրակք զհետ առաքեալ յասկղեպիոսէ դատաւորէ՝ ոչ կարացին հասանել նմա . և բազմօք յուզեալ զնա, և ոչ կարացեալ գտանել՝ հանդիպեցան իրաւափառայ հովուի . և հարցին զնա վս դիոսկորիդեայ ։

Իսկ իրաւափառ քանզի գիտէր՝ թէ առ ի՞նչ խնդրեն զնա, ո՛չ յայտնեաց . այլ ասէր, թէ պարտապան է ինչ ձեզ, ահա ես փոխանակ նր . տարջի՛ք զիս . և այնպէս արգել զնս . և խոստ-

խոստովան իսկ եղև , թէ իմ ընկալեալ է զնա և թաքուցեալ . ո՛չ զի մատնեսցէ զնա , այլ զինքն փոխանակ տացէ նմա ։ Նաև 'ի վարանիլ զօրականաց և 'ի բռնադատել զիրաւափառ՝ սկսաւ նա հարցանել զնոսա , եթէ ո՞յր աղագաւ խնդրի այրն այն 'ի ձէնջ ։ Նոքա ասեն . վ՟ն զի քրիստոնեայ է , և ուսուցիչ ժողովրդեան հրապարակաւ հակառակ դից . և վ՟ն այնորիկ դատաւորն հրամայեաց յատեան կացուցանել , զի զոհեսցէ ա՟ծոցն . և կեանքն շնորհեսցի նմա . ապա եթէ ո՛չ՝ չարչարեսցի ։

Ասէ ցն՟ս իրաւափառ . թո՛յլ տուք նմա եղբարք . զի թէպէտև քրիստոնեայ է , որպէս և ես եմ, սակայն մարդ է իբրև զձեզ ։ Նաև ն՟ք լուեալ զայն 'ի ս՟րն՝ սկսան գազանանալ և ասել . փոխանակ ն՟ր զքեզ կացուցանեմք առաջի դատաւորին ։ Ասէ ս՟րն . ես աղաչեցի զձեզ շնորհել ինձ զխնդրելիդ զայդ , և դուք ո՛չ լուայք . առէ՛ք զիս փոխանակ ն՟ր . զի ես նա եմ, և նա ես . քանզի երկոքեան մի ա՟ն ծառայ եմք յի՟ քի՟ ։

Յայնժամ արկին 'ի նա ձեռս , և կալեալ ածին 'ի քաղաքն զմիւռնիայ . և մատուցեն առ դատաւորն՝ ասեն . զայրն զայն ո՛չ կարացաք ըմբռնել . վ՟ն զի հովիւս այս առեալ թաքոյց զնա . ո՛չ միայն թաքոյց , այլև ջատագով լինելով համարձակութ՟բ ասէր , թէ՝ և ես քրիստոնեայ եմ իբրև զնա ։ Իսկ դատաւորն ասկղեպիոս նստեալ յաթոռ դատաստանի՝ հրամայեաց ածել զնա զառաջեաւ .

և մտեալ որյն հոլովական կերպիւն, մաշ-
կեաւն և ցպովն և պարսիւն՝ եկաց առաջի,
ոչ իբրև զխայրենաբնակ երկուցեալ ինչ, այլ
իբրև զծառայ տն քաջալերեալ :

Դատաւորն ասէ. զի՞նչ արուեստ է քո : Ի-
րաւափառն ասաց. որպէս տեսանես : Դա-
տաւորն ասէ. ասա՛ յայտնապէս, թէ որպի-
սի ոք ես : Իրաւափառն ասաց. արուեստիւ
եմ, ո՞չ կերպարանքս իսկ ցուցանէ. և կրօ-
նիւք ծառայ եմ յի քի, ո՞չ լսես : Դատա-
ւորն ասէ. քրիստոնեա՞յ պատահիս (կմ դտա-
նիս) : Իրաւափառն ասաց. ոչ եթէ միայն
պատահիմ, այլ եմ իսկ կամօքն տն :

Ասէ դատաւորն. դու ընկալար զփախուցեալ
քրիստոնեայսն : Սբն ասէ. ոչ եթէ ես, այլ
քս, որ հանդերձեալ է զիս ընդունել և զնա :
Դատաւորն ասէ. ասա՛ ինձ զճշմարիտն, զի
կեցցես : Իրաւափառն ասէ. զկեալն քո զի-
տէ. քանզի նա իսկ ասաց, ես եմ կեանք և
ճշմարտութիւն : Բարկացաւ դատաւորն և ա-
սէ. ընդէ՞ր ես այլ ինչ հարցանեմ, և դու
զայլ ինչ պատասխանի առնես. ասա՛ վն որոյ հար-
ցանեմս զքեզ, զոհեա՞ս մեծ աստուածոցն, եթէ ոչ :
Իրաւափառն ասէ. խօսեա՛ց վն տն ճշմար-
տի, և լո՛ւր վն միասնական իշխանութեն հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սբյ. այլ վն զոհից սուտ
աստուածոցն մի՛ խօսիր ընդ իս. զի ոչինչ իսկ են, բայց
հնարեալ ՚ի խոհերական արուեստէ որկրա-
մոլ և վատթար մարդկան, որոց ած որո-
վայնն իւրեանց : Սրտմտեալ ասկղեպիոսն՝
ասէ. աղտեղի՛ և չարադև, թգւորքն հրա-
մայ-

մայեցին ամենևին մի կեալ քրիստոնէից , այլ՝ ամենեցուն զոհել կռոցն . և դու հակառակ կաս հրամանաց թագաւորացն ։

Ամենի ետ տէրն իրաւափառ , և ասէ ․ և ո՞ւմ արդեօք պարտ է լսել ․ Աստուծոյ անմահի և զամենայն 'ի չգոյէ 'ի գոյ ածողի , եթէ մարդոց մեռելոց՝ որք կացին հպարտութեամբ , և սատակեցան իբրև զոչինչ , և եղեն հող և մոխիր ։ Ասէ դատաւորն ․ զխօսո՞ղ հողիկդ և վայրենաբնակ այր՝ այդպէս ճարտար խօսիս ․ ո՞վ ուսոյց քեզ այդպէս բարբառել ․ միթէ քրիստոնէայքն այն՝ որ փախեան առ քեզ ։ Իրաւափառն ասաց ․ ո՛չ եթէ նա , այլ Քրիստոս է՝ որ ուսուցանէ մարդկան , և տայ իմաստութիւն անմտաց ։ Դատաւոր ասէ ․ արդ և դու անմի՞տ ես ։ Իրաւափառ ասէ ․ երբեմն էի , այլ այժմ զտէրն ընդ իս ունելով՝ զամենայն իմանամ որպէս իմաստուն ոք ։

Յայնժամ ասէ ցնա դատաւորն , ես զճշմարիտն հարցանեմ քեզ ասել , և դու ո՛չ ասես ․ արդ եթէ իմանաս զամենայն , այժմ գիտասջի՞ր զլինելոցն քեզ ․ և հրամայեաց պրկել զնա ․ ասէ ․ տանջեցէ՛ք զդա այնչափ , մինչև ոգի դորա ելցէ 'ի տանջանսն ․ քանզի վիճելով ընդ մեզ քաջահոգի զինքն ցուցանէր , կամ ունակ աստուածեղէն ոգւոյ ։ Իսկ երանելին 'ի տանջանսն սկսաւ ասել այսպէս ․ փա՛ռք քեզ Քրիստոս որդի Աստուծոյ կենդանւոյ , զի խրատիմ ասել ըզճշմարիտն ․ արդ դու ես ճշմարտութիւն և կեանք ։

Դատաւորն ասէ ․ ո՛յ ամենաթշուառ՝ և ո՛չ

տանջանքն ընկճեցին զքեզ . զի այդմ բար-
բառիս հակառակ ախտոյն : Իրաւափառն ա-
սաց . քսն իմ լոյս , և ախտքն քո խաւար . 'ի
լուսոյն երևելն՝ խաւարն փախչի , և 'ի քա-
րոզիլ զօրութեն՝ տեղի տայ տկարն . և խա-
ղաղութեն յառաջ եկեալ՝ պատերազմ դի-
մացն հալածի : Դատաւորն ասէ . տանջա-
նօք 'ի կենացդ վճարեմ զքեզ , եթէ ոչ խոս-
տովանեսցիս՝ ուր թաքուցեր զփախուցեալ
քրիստոնեայն . և ապա ևս ուրացեալ զքսն
քո՝ զոհեսցես ախտոցն :

Իսկ 'ի ծիծաղել սբյն է բանս նր՝ հրամայ-
եաց բռնաւորն տանջել զորովայն նր . և իբ-
րև հարին զփոր նորա ժամ մի ողջոյն , ասէ
սբն . զարմանամ ով դատաւոր , եթէ զիարդ
ես հովիւս յայսքան տանջանս ոչ անկանիմ
'ի ճշմարտութենէն , այլև յոյժ ցանկայ սիրտ
իմ յերկար տանջանս է ունել վն քսին իմոյ .
և անխուճապ և անշփոթ առնեմ քեզ պնդի .
իսկ դու իշխ մն մեծ 'ի բարձր աթոռդ նստեալ
այդպիս խռովիս և անկարգաբար բարբառիս
իբրև զչարագործ և զդիւահար : Հարցանես
զիս երբեմն վն փախուցելոյ քրիստոնէին , և
երբեմն վն քսին իմոյ ուրանալոյ , և երբեմն
վն դիւաբնակ մեռելոտի ախտոցն : Արդ՝ ե-
թէ զքրիստոնեայն խնդրես , ահա ես նա
եմ . և եթէ վն քսի հարցանես , լուր զոր ա-
սեմս . ած մարդ եղև վն բազում մարդասի-
րութե իւրոյ . և եթէ վն զոհից ախտոցն հար-
ցանես , զարմանամ՝ թէ զիարդ 'ի բարձրու-
թեն նստիս , և է ժահահոտ գռեհս քարշիս .

դար-

դարձեալ եթէ տանջել կամիս , տանջեա՛ . զի ես պատրաստ եմ ։

Իսկ դատաւորն տեսեալ զանհաւան միտս ն՟ր՝ հրամայեաց կախել զնա և քերել . ասէ . քերեցէք , զի մինչև յուղեղն և յոսկերս հասցէ ։ Այլ և իբրև քերեցին զնա սաստիկ , մինչև երևիլ ա՟մ ներքին անդամոց ն՟ր , ասէ դատաւորն . ա՛յ երեքթշուառական , գոնեա մինչդեռ 'ի փայտիդ կաս կախեալ՝ խոստացի՛ր զոհել դ՟ցն . տեսանե՞ս , թէ յո՛րպիսի դառն տանջանս կաս ։

Սրբն ասէ . ո՛վ անմիտ , ո՛չ գիտես՝ եթէ 'ի ձեռն փայտին ծագեաց մեզ փրկութ՟ի , և փայտի՛ւ փրկեցաք . փայտի՛ւ կռապաշտութ՟ին լռեաց , և քրիստոնէութ՟ին ծաղկեաց . դևք խափանեցան , և սատանայ կապեցաւ . մարդիկ ազատեցան , և ք՟ս փառաւորեցաւ , և զփառաւորիչս իւր փառաւորեաց ։ Տեսանե՞ս , թէ ո՞րպէս բարեաց պատճառք եղև փայտ խաչին ք՟ի . ո՞չ իմանաս , թէ՝ և ես վ՟ն նորա նահատակիմ , և դ՟ծոց քոց ո՛չ հնազանդիմ . արդ ահա կամ 'ի կախաղանիս , և 'ի քերանս փայտի առաւել խոստովանիմ զք՟ս ։ Ասէ դատաւորն . կարծեմ՝ 'ի մահ եդեր զանձն քո՝ զայդպիսիս բարբառելով . որ և ո՛չ 'ի հոգիդ քո խնայել կամիս , և հաւանել . և ո՛չ 'ի տանջանաց երկնչիս . դարձեալ միւսանգամ ը՟ սաստիկ տանջանօք զքեզ արկանելով 'ի մահ յղարկեցից ։ Սրբն ասէ . 'ի սպառնալեաց քոց ես ո՛չ զարհուրիմ , և ո՛չ 'ի տանջանաց քոց երկնչիմ . զդ՟ծն քո ո՛չ ձա-

նա

նաչեմ, և զպարգևատուն կենաց իմոց յս̃ քս̃ ո՛չ ուրանամ, որ այսպիսի համբերութե̃ն պարգևեաց ինձ անարժանիս:

Պատաւորն՝ ասէ. թէ չճանաչես զա̃ծն, ես ցուցանեմ քեզ. ո̃ են ասկղեպիոս, արամազդ, ապողոն, եւկոնիդոս, և այլ ևս մի ըստ միոջէ: Ս̃բն ասէ. ոչ երբէք լուա՛յ վս̃ բազմա̃ծութե̃ն, այլ վս̃ միոյ ճշմարտին ա̃յ՝ արարչին ա̃մ արարածոց. նա է տ̃ր երկնի և երկրի. իսկ արդ՝ զորս ասացերդ, ո՛ւր են բնակեալ:

Յասուցեալ բռնաւորն՝ ասէ. զտանջանսդ խաղ առնես, և ձեռն յա̃ծն ձգես՝ խաղ առնելով և զնո̃ և հայհոյելով. երդուեալ 'ի բարերար ա̃ծն, զի ո՛չ դադարեցից 'ի տանջելոյ զքեզ, մինչև զոհեսցես նց̃. և դարձեալ հրամայեաց քերել զնա: Իսկ մինչդեռ քերէին, ասէ ս̃բն. զդևսն և զպիղծսն և զկախարդսն ա̃ծս անուանես. զոր ես և ո՛չ լսել անգամ կամիմ, թո՛ղ թէ զանուանս նց̃ ուսանել: Պատաւորն ասէ. եթէ ոչ կամիս բազմա̃ծոցն զոհել, ասկղեպեայ զոհեա՛ (անուանակցին իմում), և ապրիս, և բուժիս ևս 'ի տանջանացդ. (զի էր անուն չա̃յն բժշկութե̃ն). և պատիւս ընկալցիս յինէն: Ս̃բն ասէ. մոռացար՝ զոր ասացի, թէ ո՛չ զոհեմ կռոց, զոր ոչ ճանաչեմ. զպատիւ և զփառս քո դո՛ւ կալ. ես պաշտեմ զճշմարիտ ա̃ծն, զի երթայց 'ի կեանսն յաւիտենից. այսուհետև արա՛ զոր ի՛նչ կամիս, զի ես քրիստոնեայ եմ:

Տե-

Տեսեալ դատաւորին՝ թէ ոչինչ օգտի, հրամայեաց խզուցանել զնա 'ի փայտէն. եւ բերել տատասկ երկաթի, եւ ցանել, եւ շրջշրջել 'ի վ՟ր տատասկին զս՟ն եւ քարշել, մինչեւ անդէն մեռցի ։ Եւ դահիճքն արարին զհրամայեալսն. կապեցին զոտս եւ զձեռս իրաւափառայ, եւ այնչափ քարշեցին, մինչեւ քանցեցաւ ա՟մ մարմինն. եւ մերկացեալ երեւեցան ա՟մ ոսկերքն ն՟ր. եւ ս՟ն 'ի քարշելն ասէր. Տ՟ր ա՟ծ իմ պահեա՛ զհաւատս իմ անհրապոյր 'ի չարէն. եւ ամենեցուն առաջնորդեա՛ 'ի գիտութ՟ի քոյոյ ա՟ծութե՟դ. եւ չարչարողացդ զիս թողութ՟ի՝ արա տ՟ր. եւ զոգիս իմ ընկա՛լ խաղաղութ՟բ ը՟ ս՟բս քո. եւ քեզ փառք յաւիտեանս ։

Եւ զայս ասացեալ աւանդեաց զոգին, մինչդեռ քարշէին 'ի վ՟ր երկաթի փշոցն եւ տատասկացն ։ Եւ անդէն ոչինչ հեռի 'ի տեղւոջէն թաղեցին զս՟ն. եւ կառուցին զգաւազանն 'ի վ՟ր գերեզմանին. եւ արմատացեալ պտղաբերեաց, եւ լինէր պտուղ ն՟ր 'ի բժշկութ՟ի հիւանդաց ։ Գործեցաւ այս առ դեկոսիւ՛ թագաւորաւ յամի տ՟ն իբր 250. յամսեանն նոյեմբերի ԻԸ. յիշխանութ՟են ասկղեպիոսի բդեշխի՝ քանզի եւ նա թգ՟րազն էր, 'ի զմիւռնիա քաղաքի. եւ այնպէս կատարեցաւ ն՟բ վկայն իրաւափառ, որ եւ թեմիստոկղէս, 'ի ք՟ն յ՟ս 'ի տ՟ր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն ։

Եւ ը՟ մարգարէանալոյ ս՟բյն իրաւափառայ, որ ասաց վ՟ս դիոսկորիդեայ, թէ ք՟ն զիս եւ զնա

զնա ընկալցի , յետ աւուրց կալան և զնա պաշտօնէայք դատաւորին . որ և քաջ համդիսացեալ 'ի խոստովանութե հաւատոյ՝ փորձեցաւ գանիւք և քերանօք և բանտիւ . և համատատուն կացեալ 'ի տր՝ գլխատեցաւ 'ի նմին զմիւռնիա քաղաքի , կմ 'ի զմիռա մօտ 'ի զմիւռնիա , հրամանաւ նոյն դատաւորին . ը̄ որում առանձին կատարեն յոյնք զյիշատակ սրբյն դիոսկորիդեայ 'ի մայիսի . 11 . ոմ և լատինք 'ի մայիսի . 10 :

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ :

(1) Զայս գեղեցիկ վկայաբանութ ունիմք 'ի միջի գովելի Ճառընտրի մերում մեծի . զորոյ և զքաղուածն տեսանեմք յար և նման 'ի յայսմաւուրս և 'ի վկայագիրս իւրաքանչիւր ազգի . այլ զը̄արձակն ոչ զմերս՝ ցարդ ոչ տեսաք առ այլս : Քանի մի տող 'ի սկզբնաւորութէ պակասէր 'ի Ճառընտրի . բայց դիւրաւ կարկատի համեմատութե յաջորդ բանից և այլոց համառօտագրաց : Ամենեքին դնեն զկատարումն իրաւափառայ կմ թեմիստոկլեայ 'ի լիկիա գաւառի , 'ի քաղաքն զոր ոմանք միռռա , և ոմանք սմիռնա կոչեն . զոր Ծ. գրէ զմիւռնիա . այլ ը̄ ինքեան որոշին երկու քաղաքք մօտ իրերաց . մին 'ի լիկիա՝ միւռռա ասացեալ , ք̄ զմիռաս , որ և զմիռա կամ զմիւռին . և միւսն 'ի յոնիա՝ սմիռնա կմ զմիւռնիա անուանեալ . և սա է՝ որ այժմ իզմիր կոչի :

ՄԱՐՏ

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅ

Հարց Եգիպտացւոց ։

Համառօտ վարք Հայ · ՅԺ · ԵԼ ·

Ի ԴՐԱԽՏ ԱՍՏՈՒԾՈՅ հանդերձեալ մեր մտանել, 'ի վարս ասեմ սրբց Հարց Ճգնաւորաց փայլելոց յեգիպտոս և 'ի սահմանս նորա, զզանազանեալ ծաղկանց և զպտղոց ընտիր ընտիր քաղաքավարութե նց զանուշահոտուի և զհամ քաղցրուե՝ դոյզն ճաշակաւ ևեթ խոստանամք աստանօր սե- զանաւորել առաքինասէր ընթերցանելեաց առաջի, առաքելով զնս 'ի բուն իսկ տեղին՝ 'ի մատեանն հարանց վարուց · ուրանօր լիա- կատար պատմութիք և առաքինութիք և հոգեշահ խրատք նց սփռեալ կան · մանա- ւանդ զի՝ եթէ որ յաջողեսցէ, ոմն յաշխա- տասէր վդպաց մերոց ունի զայն գործ մեծ առանձինն 'ի լոյս ընծայել՝ համեմատութբ հին և ստոյգ օրինակաց մերոց և յունաց և հռովմայեցւոց · նմին իրի մեզ մնայ ծաղկա- քաղ յիշատակութբ շատանալ ։

Իսկ պատճառ յայսմ վայրի յիշնակաց տօնե- լոյ մեր զլուսերամ պարս նց հարանցս՝ ըստ որում

որում միօրինակ ունէին տօնացոյցն և Ճաշոցն , ա՛յլ տեսանի է՟ յայսմաւուրաց , և ա՛յլ է՟ Ճառընտրաց ։ Բանզի յայսմաւուրքն դնելով զառաջինսն ՚ի հարց աստի զպօղոս և զպօղ ՚ի դեկտեմբերի 6 . և 7 . տայ մեզ առիթ կարծելոյ , թէ նովին խորհրդով կարգեալ է և տօն նց՟ և որոց է՟ նմ՟ յայս միջոց առաջին աւուրց դեկտեմբեր ամսոյ ։ Իսկ Ճառընտիրն մեծ քանզի ՚ի վ՟ն այբուբենից կարգէ զՃառս վարուց ս՟ց , յարենման տօնիս՝ է՟ մէջ մերկեռիոսի և մինասայ դնէ , * Պատմութիւն սբ՟ հօրն մակարայ եգիպտացւոյ և այլոցն ‖ . ուր լինի քան և զմարկոսէ միայնակեցէ . յորմէ մա՛րթ է կարծել , թէ գլխաւոր յիշատակ տօնիս է՟ կարգաւորութե՟ գրիգորի վկայասիրի հայեցի առ ս՟բն մակար՝ անուանի գտեալ զկնի մեծին անտոնի , և նովաւ առ այլ միանձունս ։

Իսկ թերևս յառաջ քան զվերջին կարգաւորութի՟ տօնացուցի և Ճաշոցի ՚ի վկայասիրէն և ՚ի շնորհալւոյն՝ տօն պօղոսի և պօղայ պարունակիւր ՚ի տօնի անտոնի . ըստ որում և յոյնք և լատինք երկու կի՟ր օթն աւուրբք յառաջ քան զանտոն տօնեն զպօղոս . և ընդհակառակն օրինակք ինչ տօնացուցի և Ճաշոցին մերոյ է՟ պօղոսի երկրորդեն և զանտոն . և ոմանք զանց առնեն զպօղ ։ Իսկ զի է՟ մակարայ իմանային նախնիք մեր և զտօն այլոց հարց սե՟ց եղելոց զկնի անտոնի , ոմանք ՚ի գրչաց զայս անուն , և ոմանք զայն անուն երևելի՝ առընթեր դնեն մակարայ . կի՟ զանց

առ֊

առնեն , եթէ 'ի տօնացոյցս և եթէ 'ի Ճաշոցս՝ աննման իրերաց ։ զի Հռչակաւորն պիմէն Հասարակօրէն չյիշի բնաւ , բայց 'ի նոր օրինակս ։ որպէս և 'ի պատարագամատուցի չիք ։ դանիէլ՝ Թէպէտև երևելի , բայց ժամանակաւ զկնի , 'ի սակաւ օրինակս գտանի ։ պակասի և սրապիոն յոյժ սակաւս ։ իսկ փոխանակ մակարայ երկրորդի՝ Հասարակօրէն 'ի ձեռագիրս գնի մարկոս , կամ աբբայ մարկոս ։ բայց ընդ նմին երկրորդեն ոմանք և ըզմակարիոս ։ ոպ և ոմանք Հայելով 'ի պատարագամատոյցն՝ եդեալ են և զոնոփրիոս , զոր ուրոյն տօնեմք ։ և այլք զյովհաննիսեանս և զսիմէոնեանս , որոց չիք որոշ պատմութի ։ և այլք զբեսարիոն , կամ զթաղթուղ և զվարոս ։ Օրայսոսիկ Հարևանցի ծանուցեալ՝ քաղեսցուք զվարս միոյ միոյ 'ի Հարց անուանի գտելոց 'ի սովորական օրինակս առ մեզ ։

Պօղոս անապատական ։

Հռ. փետր. 6 ։ Յն. յունվար. 15 ։ Լ. յուլ. 10 ։ Ղպտրին. Ն. ՀՅԷ = ՀՅԽ. 'ի սբյն Հերոնիմոսէ ։

Հնագոյնն 'ի սբ. Հարս անապատի մեզ ծանուցեալն՝ սա է նախկին անապատաւոր և միայնակեաց ներանձնաւոր , եղև սբն պօղոս Թեբայեցի ։ որ էր ծննդեամբ յերկրէն եգիպտացւոց 'ի ստորին կամ 'ի վերջին կոչեցեալ Թեբայիդոյ , վարժեալ 'ի մանկութէ իմաստութ-

յու-

յունաց և եգիպտացւոց ․ և մնացեալ որբ ՚ի ծնողացն՝ ամաց հնգետասանից կամ վեշտասանից , հանդերձ քերբբ իւրով ամուսնացելով, կրթէր զանձն ՚ի բարեպաշտութե վարս խոնարհութբ և սիրովն առ ած ։ Իսկ ՚ի յառնել հալածանաց դեկոսի կայսեր յամի տն իբր 250 , զօղեալ էր յագարակի իմիք ․ իսկ քեռայր նր անօրէն ագահեալ ՚ի բազմութի ընչից և ստացուածոց մնացելոց պօղոսի ՚ի ժառանգութէ , խորհէր մատնել զնա հալածչաց ։

Իբրև զգայր պօղոս զդաւաճանութին , ասէր ցանձն իւր ․ զի՞նչ կայ իմ ընաւ յծի , կամ ՚ի նմանէ զի՞նչ շահ օգտի լինիցի ինձ ․ և այնպէս խոյս տուեալ յանապատ տեղիս և յամուրս ապառաժ լերանց՝ գտանէ քարայր մի ՚ի լեռնոտանն , անյարկ , այլ ծածկեալ յարմաւենի ծառոյ , հանդերձ յստակ աղբերբ ․ և զայն համարեալ յայ նմա պատրաստեալ՝ ՚ի նմին դադարեաց զամ ժամանակս կենաց իւրոց , զհարկաւորն կամաւոր առնելով, և զգեստ և կերակուր յարմաւենեաց անտի ունելով, ձգնեալ հրեշտակակրօն վարուք և խստամբեր առաքինութբ , և ածամերձ ընտանութբ վայելեալ յանձառ քաղցրութիւն հոգւոյ ։

Յետ կալոյ երանելւոյն յայնմ առանձնութե զամս ղէ ․ յորս ոչ զոք ետես ՚ի մարդկանէ , իբրև լցան նր ամք Ճ և ժգ , առաքեաց ած ՚ի տեսութի նր զմեծն անտոն՝ որ էր յայնժամ իննսուն ամաց ․ այլ ՚ի մերձենալ անտոնի զա-

ռաջինն 'ի դուռն այրին, ոտնաձայն առեալ երանելւոյն պօղոսի՝ յարուցեալ զմուտն փակէր. և սբ̃ն անտոն ժտելով ասէր. գիտեմ, զի անարժան եմ քում տեսութե̃դ. այլ սակայն եթէ ոչ տեսից, ո՛չ թողում. որ զգազանսդ ը̃ունիս, զմարդիկ ը̃է՞ր հալածես. խնդրեցի և գտի. բախեմ՝ զի բացցես ինձ. որում թէ ոչ դիպեցայց, աստ մեռանիմ առաջի դրան քո. զի գոնեա զմարմինս իմ թաղեսցես ։

Յայնժամ ասէ երանելին պօղոս. ո՛չ այդպէս սպառնալով խնդրէ ոք, և ո՛չ հանդերձ արտասուօք յանդիմանէ կա̃մ դատախազի ոք. և այսպիսի բանիւք զուարթութե̃ն բանայ ըդմուտն ։ Այնուհետև զմիմեամբ փարէին և ողջագուրէին՝ յանուանէ կոչելով զիրեարս, և միաբան գոհանալով զտ̃ն ։ Եւ յետ ողջունին նստան երկոքեան սբ̃քն. և ասէ պօղոս ցանտոն. զո՞ ոք այդչափ աշխատութ̃բ խնդրեցեր տեսանել. ահա տեսանես հնացեալ ալևոր մարդ, որ յետ սակաւ ինչ ժամանակաց հող լինելոց է. այլ սէր ամ̃ի համբերէ ։ Արդ ո՛վ եղբայր սիրեցեալ անտոնիէ՝ զարդ անապատի և միանձանց կրօնաւորաց, բարւոք արարեր՝ զի եկիր. զի 'ի վաղուց հետէ խոստացաւ ինձ տ̃ր 'ի ծանօթութի̃ ածել զքեզ ինձ. և ես կարօտել մնայի գալստեան քո ծբ̃ ։

Եւ մինչդեռ նա հարցանէր զն̃է, և անտոն վ̃ն հրաժարելոյ նորա յ̃նէ մինչև ցերեկոյ, ահա ագռաւ մի անդուստ 'ի ներքին անա-

պատէն հեզլիկ թռուցեալ յոստոս տնկոյ միոյ ընդդէմ նորա՝ ունելով 'ի բերանի խուրում հաց մի ողջ, եդ զայն առաջի երեսաց նորա, և թռեաւ ։ Եւ 'ի զարմանալ Անտոնի՝ ասէ հայրն Պօղոս . Տէր առաքեաց մեզ ճաշս . արդարև ողորմած և մարդասէր է . քանզի 'ի վաթսուն ամաց հետէ յետ ծերանալոյ իմոյ՝ կէս կէս հացի ընդունէի այսպէս աւուր աւուր . այլ 'ի գալստեանդ քում՝ խուրոց զինուորաց Քսի կրկին առաքեաց ռոճիկս ։ Եւ այնպէս զՏեառնէ գոհացեալք՝ 'ի վերայ ակնակիտ աղբերն նըստան երկոքեան . և եթէ ո՞ յառաջ բեկանիցէ զհացն՝ հակառակէին, մինչև մերձենալ գիշերոյն . զի Պօղոս զհիւրն կամէր մեծարել, և Անտոն զալևորն հասակաւ . և ուր ուրեմն միաբան բուռն հարեալ զհացէն՝ բեկանէին յանուն Տեառն . և այնպէս գոհանալով զնոյ ճաշակէին . և զգիշերն ամենայն հսկեցին ։ Եւ իբրև առաւօտն մերկանայր, Պօղոս ասաց ցհայրն Անտոնիոս . եղբա՛յր և ծառայակից, քնոյ իմոյ ժամանակ մերձեալ է . որում յամենայն ժամ ցանկայի՝ լուծանիլ և ընդ Քսի լինել . վնյ դու առաքեցար 'ի Տեառնէ՝ տալ զհողս հողոյ ։ Խռովեցաւ Անտոն, և աղաչէր արտասուօք, զի մի մնասցէ 'ի նմանէ, այլ ընդ նմա մեռանիցի և ինքն՝ ճանապարհակից լինել ուղւոյ նորա յերկինս ։ Պատասխանի ետ հայրն Պօղոս . ո՛չ պարտիս խնդրել զքոյն և եթ, այլև զընկերին . զի թէպէտ և քեզ օգուտ է զբեռն մարմնոյդ 'ի բաց դնել, և զհետ երթալ Գառինն Աստուծոյ, այլ բազում եղբարց չէ

օգուտ ,

օգուտ , որոց կէտ առաջի եդեալ է , զի քեզ նմանօղք լինիցին ։ Բայց աղաչեմ զքեզ , թէ չիցէ ծանր՝ զոր ասեմս , զի փութով երթիցես , և զհանդերձն՝ զոր աթանաս եպս՟ն քեզ շնորհեաց , բերցես 'ի պատանս մարմնոյ իմոյ ։ Զայս ասէր , զի լռիկ փոխեսցի 'ի կենացս՝ առանց ուրուք մօտակաց լինելոյ , և անտոն ոչ կրեսցէ զտխրութի՟ն 'ի փոխման իւրում ։

Իսկ հայրն անտոն զարմացեալ ընդ գիտել նր՟ զաթանաս և զհանդերձ նր՟ , այնուհետև առաւել պատկառէր յառնէն Այ՟ • և համբուրեալ զձեռս և զաչս նր՟ ասէ • աղօթս արա վ՟ն իմ ո՛վ հայր պատուական • և փութացաւ եկն 'ի վանս իւր՝ իբր երկու աւուր ճանապարհաւ ։ Յայնժամ ընդ առաջ եղեն նմա երկու ձեռնասուն աշակերտքն ամատաս և մակարիոս , և ասեն • ո՞ւր էիր այսքան ժամանակս հա՛յր ։ Եւ նա ասէ • վա՛յ ինձ մեղաւորիս՝ որ կերպարանօք միայն ունիմ զանուն միայնակեցի • քանզի տեսի զեղիա և զյովհաննէս յանապատին , և արդարև 'ի դրախտին տեսի զպօղոս ։ Եւ նք՟ ոչ իմացան ըզբանն , և կամէին ուսանել՝ թէ զի՞նչ իցէ • այլ նա ասէ ցն՟ • ժամանակ է ասելոյ , և ժամանակ է լռելոյ ։

Եւ հրաժարեալ 'ի նոցանէ անսուաղ հանդերձ պատանօքն՝ որ խնդրեցաւ 'ի նմանէ , 'ի ճանապարհն փութայր • քանզի ծարաւի էր տեսլեան սր՟յն • և կասկածէր՝ թէ գուցէ յառաջ քան զհասանել իւր փոխեսցի երա-

նելին • որպէս և եղև՝ իսկ • քանզի 'ի միւսում
աւուր յերրորդ ժամու ետես 'ի ճանապար-
հին գունդս հրեշտակաց և դասս մարգա-
րէից և առաքելոց , և 'ի միջի նոցա 'ի ձիւն սպի-
տակուէ պայծառացեալ զերանելին պօղոս ,
զի ելանէր յերկինս ։ Սկսաւ կական բառ-
նալ , հող 'ի գլուխ լինել , և ասել • ընդէ՞ր
թողեր զիս հայր պօղոս , ընդէ՞ր գնացեր՝ զվեր-
ջին ողջոյն ոչ ընկալեալ • այսչափ անագան
ծանուցեալ՝ այսչափ փութով մեկնիս ։
Ապա հանգոյն երագութեամբ թռչնոց վազս
առեալ անտոնի երանելի ծերոյն՝ 'ի դոյզն
վայրկենի հասանէր զմեծ ուղին • և հասեալ
'ի ցանկալի այրն , տեսանէր զերանելին պօ-
ղոս 'ի ծունկս բազկատարած • կարծեաց՝ թէ
կենդանի իցէ , և ծունր եդ և ինքն կալ յա-
ղօթս ։ Իսկ յորժամ ո՛չ լուաւ զսովորական
հեծութիւն նորա յաղօթս՝ իմացաւ , թէ սրբոյ մար-
մինն երկրպագութիւն մատուցանէր այ ։
Այնուհետև քաղցր արտասուօք , սաղմո-
սիւք և օրհնութեամբ պատեաց զսուրբն • և զի չու-
նէր փայտատ առ 'ի զերկիր բրելոյ , և ան-
մարթ էր միւսանգամ դառնալ 'ի վանս , 'ի
խոր տրտմութենէն ասէր մեծն անտոնիոս • ո՛ հայր ,
մեռայց և ես ընդ ծառային քում , որպէս պարտ
իսկ է • և տարեալ մխիթարեա՛ և զիս որպէս և
կամիս , ազատեա՛ յայս ախտալից կենցաղոյս ։
Յայնմ վայրի առիւծք երկու 'ի ներքին ա-
նապատէն 'ի միասին եկին հասին յընթացս՝
'ի վայրն , ուր սուրբն էին • և անկեալ անբա-
նիցն առ մարմնով սրբոյ ալեւորին վախճանե-

լոյ՝

լոյ՝ ոռնայլին և հայլին ը̃ բաժանումն նր̃ · յետ այնորիկ փորեցին զաւաղն ոտիւք իւրեանց ՚ի չափ առն ը̃ երկայնուե̃ և ը̃ խորութե̃ · և եկեալ առ երանելին անտոն՝ լիզէին զոտս և զձեռս նր̃ ։ Եւ ասէ հայրն անտոն · տէ՛ր առանց քո կամացդ և հրամանի տերև ՚ի ծառոց ո՛չ անկանի , և ո՛չ մի ՚ի ճնճղկանց յերկիր · դու հատո՛ սոցա՝ որպ̃ և գիտես · և ձեռամբ նշանացի արարեալ՝ հրաման տայր նց̃ երթալ ։

Ապա առեալ զմարմինն նր̃՝ եդ ՚ի գերեզմանի , և ծածկեաց · և յետ աւուր միոյ անցելոյ իբրև օրինօք ժառանգաւոր զմ̃նացեալ պարեգօտն առնոյր , զոր երանելին պօղոս ինքեան արարեալ էր յարմաւենեաց · և յուղի անկեալ դարձաւ ՚ի վանս իւր · և արտասուօք պատմեաց զա̃մ եղեալսն իւրոց աշակերտացն ։ Եւ ՚ի տօնի զատկին և պենտեկոստէին միշտ զգեցեալ զնոյն պարեգօտն երանելոյն պօղոսի՝ ուրախ լինէր ՚ի վր̃ նր̃ , առաւել համարելով զնա քան զթգ̃րական ծիրանիս ։ Զայս ա̃մ առեալ սր̃յն հերոնիմոսի ՚ի բերանոյ աշակերտաց մեծին անտոնի կամ հարց անապատին՝ անցոյց ՚ի գիր · վո̃յ և ճառընտիրն մեր ՚ի վերջոյ կարգէ և զյիշատակարան նր̃ , որ ունի այսպ̃ս · * Արդ ես աղաչեմ զա̃մ ոք՝ որ ընթեռնուն զայս , զերանիմոս մեղաւոր յիշել · որ կամօքն ա̃յ զպարեգօտն պօղոսի կամէր հաւատովք (կմ̃ արդեամբք) նր̃՝ քան զթգ̃րական ծերանիս հանդերձ պատուով թգ̃րութե̃ նց̃ ‖ ։ Լինե

 վախ-

վախճան երանելւոյն պօղոսի անապատականի յամի տն̃ իբր 347. կմ̃ ը̃ ոմանց 343 :

Պօղ պարզամիտ :

Հ. դեկտ. 7 : Յ. հոկտ. 4 : Լ. մարտ. 7 : Դա-րնտ. Ա. չյԹ = չչԷ. հոռի ԻԵ. այսինքն հոկտ. 8: և Ա. չկԷ :

Փոքր մի յառաջ ք̃ զփոխումն պօղոսի Թէբայեցւոյ՝ սկսաւ փայլել և անուանակից նր̃ պօղոս կմ̃ պօղ միայնակեաց՝ սքանչելին յաշակերտս անտոնի , պարզամիտ կամ պարզ անուանեալ 'ի միայնակեցաց , ո̃ր անկեղծ և յստակ մտօք , և միամիտ հնազանդ : Սա յառաջագոյն էր այր հողագործ՝ անարատ վարուք , և մտաւոր կարգաց բարեաց . և ամուսնացեալ էր 'ի կարգս ա̃ի , այլ կին նորա չարաբարոյ էր պատահեալ . և քանզի պօղ ը̃ ժամանակս ժամանակս բացօԹեայ լինէր 'ի վաստակս երկրի , կինն անզգամ ստացեալ էր իւր սեղեխ ստար . զոր յաւուր միում յանկարծակի տեսեալ պօղայ 'ի տան իւրում՝ 'ի դառնալն յանդաստանաց , և իմացեալ՝ Թէ անզեղջ են 'ի չարիս , խորհեցաւ ինքն հրաժարիլ յա̃է . քանզի և ծերացեալ իսկ էր՝ իբր վաԹսուն և ուԹ ամաց , և միշտ խընդրէր հնարս յա̃ծ պարապելոյ :

Ապա ասէ ծերն ցկինն իւր և ցայրն ստար . մի̃ երկնչիք , զի չար ոչ ունիմ ինչ առնել ձեզ . այլ ասեմ ձեզ ճշմարտուԹ 'ի ք̃ս . ահա այսօր

ազա-

աղատեցայ ես 'ի ձէնջ և 'ի սնոտի ունայնու-
թէ Տի · ամ դոյք իմ և տունս այս ձեր է ·
միայն զմանկունս իմ մի՛ անտես առնիցէք ·
զի ես աչա հրաժարիմ յերկրէ, և լինիմ միայ-
նակեաց, որում ցանկայի 'ի հերուն հետէ ·
և ելից ած զփափաքս իմ ։

Ո այս ասացեալ ել 'ի տանէ՝ ոչինչ առեալ
թօշակ ը իւր, այլ օտարացեալ վն այ՝ գնաց
նախ յեկեղեցի գեղջն, և արտասուօք յանձ-
նեաց զինքն յած, զի կործանեսցէ զթշնա-
մին կենաց առաջի նր · և դէմ եդեալ գնաց
յանապատ ութ օթևանօք առ մեծն անտոն
աբբայ ։ Նւ իբրև եհաս անդր, և բախեաց
զդուրս խրճթին, ել նա 'ի դուռն երանելին
անտոն, և ասէ · ո՞վ ես, և կա՞մ զի՞նչ խնդրես ։
Ասէ ցնա պօղ · ես եմ ո՛վ հայր՝ մարդ գաւ-
հիկ, այլ կամիմ միայնակեաց լինել · արա՛
սէր, և ժողովեա՛ զիս առ քեզ, և լի՛ց զփա-
փագս իմ ։ Ասէ ցնա հայրն անտոն · դու այր
ծեր ես և անցեալ ժամանակօք, ո՛չ կարես
միայնակեաց լինել · այլ պա՛րտ է քեզ եր-
թալ 'ի գիւղ մի, և գործել և ուտել զկոտո-
րակն, և փառաւորել զած · վն զի ո՛չ կարես
համբերել նեղութեանց՝ որ են յանապատի · և
ես աստ միայնացեալ՝ զհինգ աւուրբք սուղ
ինչ ճաշակեմ ։

Նակ ծերն պօղ ասէ · զամ զոր ուսուցանես
ինձ՝ առնեմ ո՛վ հայր պատուական · միայն
ժողովեա՛ զիս ։ Ասէ հայրն անտոն ցնա · ա-
սացի քեզ՝ թէ ծեր ես · այլ թէ կամիս, երթ
մնա 'ի միաբանակեցաց վանս, որ կարող են

զծերունիդ քո մխիթարել. և զայս ասացեալ՝ փակեաց զդուռն ընդդէմ նորա, և ոչ ել արտաքս զաւուրս երիս կամ չորս: Իսկ ծերն Պօղ ոչ մեկնեցաւ անտի. և յաւուրն չորրորդի կամ հինգերորդի իբրև ել Անտոնն, և ետես զնա, ասէ. դեռևս աստ ես, և ոչ գնացեր. ասացի քեզ միանգամ, ոչ կարես կեալ դու աստ. արդ մի ձանձրացուցաներ զիս ո՛վ ալևոր դու. և զի՞արդ ոչ երկեար 'ի գազանաց գիշերոյ: Ասէ Պօղ. ո՛վ հայր պատուական, մի՛ կարծեր, թէ գնալոց եմ աստի ես. զի չի՛ք հնար այլուր մեռանիլ ինձ, բայց եթէ աստ առաջի դրացդ քոց: Խորհեցաւ Անտոն ընդ միտս իւր, և ասէ. եթէ ոչ ընդունիցիմ զսա, դուցէ մեռանի աստ անսուաղ. քանզի տխմար է՝ և ոչ գիտէ պահել. և առնին ինձ դատաստանք յոյժ. այլ ընկալայց և փորձեցից ըզժուժկալութիւն սորա. Յայնժամ ասէ ցնա. արի՛ եկ 'ի ներքս եղբայր. և սկսաւ Անտոն վարել ընդ նմա օրինօք խստամբերութեան որպէս 'ի տիս մանկութեան իւրոյ. Թրմեաց արմաւենի, և ետ Պօղայ. ասէ. ա՛ռ մանեա՛ զայս չուան, որպէս ես մանեմս. և աշխատ արար զնա մինչև ցիններորդ ժամն. և հայեցեալ ընդ մանուածն՝ ասէ ցասմամբ. ո՛հ չարաչար մանեցեր և աւերեցեր. արդ քակեա՛ անդրէն, և դարձեալ սկսի՛ր մանել: Իսկ ծերն Պօղ ոչ տրտնջեաց և ոչ նեղասրտեցաւ ինչ, և ոչ ամենևին կնճիռն ծնաւ յերեսս նորա. այլ քակեաց և անդրէն մանեաց նքթեալ անձամբ 'ի հինգ աւուրց հետէ. զայն տեսեալ հայրն

ան-

անտոն՝ յոյժ ուրախ եղև ։

Նա և յերեկոյի ասէ ցծերն . հայրիկ եթէ կամիս՝ ճաշակեմք փոքր մի հաց . ասէ ցնա պօղ . ո՛մ և կամիս հայր . և յայսմ ևս առաւել ուրախ եղև հայրն անտոն . զի ոչ ընթացաւ յուտելն, այլ յանտոն յանձնեաց զիշխանութի՛ն ։ Յայնժամ հայրն անտոն եդ ծերոյն սեղան, և արբանեկէր նմա իբրև մանկան . և եթաց երիս պաքսիմատս վ̅ս ծերոյն . և մի վ̅ս իւր, որ է վեց ունկի հաց ։ Նա սկսաւ երանելին անտոն ասել երկոտասան սաղմոս, և երկոտասան ծունր եդ . և յայսմ ևս փորձեաց զծերն . իսկ ծերն առաւել ևս յօժարութ̅բ կայր յաղօթս քան զհայրն անտոն ։ Յետ աղօթից իբրև սկսան ուտել, եկեր անտոն զմի կորըն, և այլ ոչ մերձեցաւ . իսկ ծերն յուշիկ ուտէր . և տեսեալ՝ զի հայրն անտոն դադարեաց յուտելոյ, յայնժամ և ինքն եկաց ։ Ասէ անտոն ցծերն . կե՛ր եղբայր . և նա ասէ . եթէ դու ուտես, և ես . և եթէ դու ոչ ուտես, և ոչ ես ։ Անտոն ասէ . ինձ շա՛տ է, զի ես միայնակեաց եմ . և ծերն ասէ . և ինձ շատ է, քանզի և ես միայնակեաց կամիմ լինել ։

Ապա յարեան դարձեալ յաղօթս . և յետ կատարելոյ զսաղմոսն՝ առին մէն մի խոտեղէն, և ննջեցին սակաւ . և յարուցեալ զմէջ գիշերաւ սկսան կատարել զպաշտօնն մինչև ցլոյսն ։ Նա ետես երանելին անտոն զյօժարութի ծերոյն, և զերթալն զհետ կարգին աչալրջութ̅բ . և ասէ ցծերն . ահա զչափ աւեր .

ուէր. արդ եթէ կարես համապազօր այսպ̄ս առնել, լե՛ր ըն̄ իս. և եթէ ոչ, գնա՛ ու՛ր և կամիս։ Պ̄խնի ետ ծերն պօղ. եթէ առաւել քան զայս յաւելուս, ո՛չ գիտեմ. այնմ եւ հպատակեմ։ Յայնժամ ասէ հայրն անտոն ցնա. ահա յանուն ք̄ի եղեր և դու միայնակեաց։

Եւ հաճեցաւ մեծն անտոն ըն̄ վարս ծերոյն յա̄մի, զի կատարեալ ծառայ ք̄ի գտաւ. և արար նմ̄ խորճիթ առանձին բացագոյն յիւրմէ մղոնս չորս 'ի քարայրի միում. և անդ եթող զնա. ուր միայնացեալ սքանչելի համբերութե̄ ճգնէր 'ի սէրն ք̄ի։ Եւ իբրև եղև ամ մի ծերոյն պօղայ 'ի կրօնաւորութե̄՝ տուեալ նմա շնորհք յա̄յ բժշկել զհիւանդս և զախտաժէտս. վ̄ն որոյ յորժամ ածին առ հայրն անտոն զդիւահար մի չար յոյժ, ասէ ցբերօղն. այս գործ ծերոյն է, զի նա արժանի եղև շնորհացս այսոցիկ. և առեալ եբեր զպատանին առ ծերն, և ասէ. հա՛յր պօղ հրամայեա՛ դիւ՛իս այսմիկ ելանել 'ի պատանւոյն, զի փառաւորեսցի անուն տ̄ն մերոյ յ̄ի ք̄ի. (ըստ այլոց՝ զի փառաւորեսցէ զանուն տ̄ն)։

Ասէ պօղ. դու զի՞նչ գործես. անտոն ասէ. ես ոչ ժամանեմ, քանզի գործ ունիմ. և գնաց անտի։ Իսկ ս̄բ ծերն պօղ յաղօթս եկաց ըն̄ սովորութեան իւրում. և ապա ասէ ցդևն. ո՞չ ասաց հայրն անտոն, ե՛լ 'ի պատանւոյդ, զի փառաւորեսցի անունն ա̄յ. և 'ի թշնամանել զնա դիւ՛ին՝ եհար պօղ զմաշկեակն,

կեանն , և ծեծեաց զԹիկունս նր̃ , և ասէ ․ ե՛լ աստի , որպ̃ս հրամայեաց քեզ հայրն անտոն ․ իսկ դևն նախատէր և զանտոն ը̃ պօղայ ։ Ասէ ցնա ծերն պօղ ․ ելանե՞ս , եթէ երթամ ասեմ քր̃ի ․ ասէ դևն ․ չելանեմ աստի՝ չելանեմ ։

Յայնժամ սբ̃ն ել ՚ի խրճթէն ՚ի տօթաժամու , և եկաց ՚ի վր̃ վիմի միոյ իբրև զսիւն ՚ի վր̃ խարսխի՝ արևակէզ լինելով իբրև ՚ի հուր հնոցի ․ և ասէ ․ դու գիտես յս̃ քս̃՝ որ խաչեցար ՚ի պոնտացւոյ պիղատոսէ , ո՛չ իջից ՚ի վիմէս , և ո՛չ կերայց և ո՛չ արբից , մինչև հանցես զդևն զայն ՚ի պատանւոյդ ․ Յայնմ վայրի աղաղակեաց դևն , և ասէ ․ գնամ աստի , զի դատես տարաժամ ․ և ելեալ ՚ի պատանւոյն այսն պիղծ՝ գնաց եմուտ ՚ի վիշապ մի մեծ անապատին , (կամ ձևացաւ իբրև զվիշապ ․) որ սողոսկեալ անկաւ ՚ի ծովն կարմիր ։ Յայտնի է և ՚ի պատմութե̃ տայասայ պոռնկին ․ զի յետ դարձի նր̃ յորժամ յանձնեաց ն̃րն անտոն աղօթս և պահս աշակերտաց իւրոց՝ գիտել եթէ ընկալա՞ւ ա̃ծ զապաշխարութի՞ նր̃ , հայրն պօղ արժանի եղև տեսանել զփառս՝ որ պատրաստեալ էր տայասայ յերկինս ։ Գեղեցիկ է և այն պ̃խնի ծերոյն ․ զի յորժամ հայրն անտոն առեալ Թուղթ հրաւիրանաց ՚ի մեծէն կոստանդիանոսէ և յորդւոց նր̃՝ եհարց զերանելին պօղ վս̃ բանիս այսորիկ , նա ետ պ̃խնի ․ եթէ գնասցես , անտոն կոչեսցիս ․ իսկ եթէ ոչ գնասցես , աբբայ անտոն կմ̃ հայր անտոն կոչեսցիս ։

Այա-

Այսպիսի էին վարք պօղայ միայնակեցի ե-
րանելի ծերոյն. զի խոնարհ էր անչափ, և
հեզ ամենևին, և անբիծ և պարզամիտ. և
այսպէս եկաց 'ի միայնակեցութե՟ ամս քա-
ռասուն՝ լի և կատարեալ ա՟մ իրօք՝ ա՟ծահա-
ճոյ վարուք. և եղեն ա՟մ ամք կենացն ն՟ր ՃԸ.
և Է ամիս. և վախճանեալ ննջեաց ս՟ըն պօղ
յամսեանն հոկտեմբերի, յաւուր ուրբա-
թու. և թաղեաց զնա Ամմոնաս աշակերտ
ս՟րբոյն Անտոնի յետ վախճանի ն՟ր ։ Սա և գրեաց
զվարս ն՟ր՝ բաց յայլոց՝ հայրն Պաղատի, որ
և Պաղադիոս, լուեալ որպէս ասէ, 'ի հօրէն
հերաքսայ և 'ի կռոնոսէ և յայլոց բազմաց
յեղբարց անտի. նոյնպէս և հերակղիդէս 'ի
դրախտ անուանեալ վարս հարց ։

Մակար առաջին. երկրորդ, և երրորդ. և
Մարկոս միայնակեաց ա՟ և բ՟. և աբբայ
Մարկոս ։

Հ. Տարտ. 4. և Եպր. 2. 3. և 5 ։ Յ. Յոհբ.
19 ։ Լ. Յով. 2. և 15 ։ Ղաւետար. Ռ. ոչ ։
Պաղադիոս. և այլք ։

Մակար կմ՟ Մակարիոս անուամբ, որ թարգ-
մանի 'ի յունականէն երանելի, երեք ն՟ր
ճգնաւորք կան՝ մի քան զմի երևելի և տօնե-
լի ։ Առաջինն և երիցագոյնն ժամանակաւ՝
կոչի մեծն Մակար, կամ ծեր և կամ հին, և
պարզապէս եգիպտացի կոչի՝ ա՟զ որում էր 'ի
միոյ 'ի յաւանաց եգիպտոսի, և ոչ յերևելի
քա-

քաղաքէ ։ Կրօնաւորեցաւ յերեսուն ամաց հասակի 'ի ծաղկեալ ժամանակի մեծին անտոնի աբբայի , 'ի վեր քան զաշակերտս նր ։ Յառաջին տասն ամս միայնակեցուե իւրոյ այնչափ խստամբեր վարս ստացաւ , և սքանչելի ցուցաւ ամ առաքինութբ և իմաստութբ , մինչև կոչէին զնա բէտարխողէրօն , այս է մանկածեր ․ զի 'ի վեր քան զհասակն տեսանէին զքաղաքավարութի նր ․ որ 'ի քառասնամեայ տիս երևէր ծերագոյն 'ի հարս , հր գերագոյն , առաւել շնորհս հոգետեսուե և իշխանութի 'ի վր այսոց չարաց ։ Եկաց առ ժամանակ մի յանապատի սրյն անտոնի ․ և ստէպ երթայր առ նա ․ և նստեալ երկոքին 'ի գործ սիրայի՝ խօսէին զբանս հոգւոյ ․ և շնորհք բղխէին 'ի բերանոյ նց ։

Սա արժանի եղև և քահանայութե ․ այլ անարժան զանձն համարեալ՝ փախեաւ յայլ տեղի ։ Ոսմանէ եղև զրպարտութի վն անարժան գործոյ ․ այլ իբրև յայտնեցաւ ած զանմեղութի նորա , և սկսան զնա փառաւորել մարդիկ , փախեաւ յառաջին անապատէն , և եկն 'ի սկիտէ ․ և եղև առաջին հեղինակ անապատին սկիտոյ ․ ուր բնակէր երկու աշակերտօք հանդերձ ․ և յաւուր միում ասէ ցյովհաննէս աշակերտ իւր , որ յետոյ եղև 'ի տեղի նորա քահանայ ․ զգոյշ լեր յագահուէ , առաւել՝ յորժամ պաշտօնեայ այ եղիցիս ․ ապա թէ ոչ՝ բորոտուի գեհզի ունի յարիլ 'ի քեզ ․ և այն անցք անցին ը նա չարաչար յետ ժամանակաց ։

Նա էր երանելին Մակար՝ հայր հարանց սկիտացւոց. և բանք նորա շնորհօք Տն իբրև աղիւ համեմեալ, առաւել խոնարհութ. Թէպէտև ինքն էր մեծաւ մասամբ յափշտակեալ յԱծ և յերկնային խորհուրդս, այլ որոց գային առ նա՝ ոչ խօսէր զբարձունս, այլ զկարևորս ՚ի մեռելութի ախտից։ Սքանչելագործ այս հայր յարոյց ՚ի գերեզմանաց զոմն ՚ի մեռելոց՝ ՚ի յաղթահարել զոմն ՚ի հերձուածողաց, որ ժխտէր զյարութի մարմնոց. ետ խօսել և երկուց այլ մեռելոց՝ առ ՚ի զերծուցանել զայրի մի տառապեալ ՚ի ձեռաց պարտատերց առն նորա, և առ ազատել զայր ոմն ՚ի զրպարտութէ մարդասպանութե։

Պատմեն պալադիոս և հռուփինոս և հերակղիդէս և զայս ինչ անլուր, թէ կին ոմն ՚ի քրիստոնէից կախարդեալ ՚ի հեթանոսաց՝ երևէր այնուհետև յաչս առն իւրոյ և ամ տեսողաց ոչ իբրև մարդ, այլ իբրև ձի. մինչև ածին զնա իբրև անբանացեալ առ սբն Մակար ՚ի սկիտէ. և ՚ի պատմել եղբարց հօրն մակարայ, թէ ահա բերին առ քեզ ձի մի հիւանդ՝ զի աղօթեսցես վն առողջութե նորա, սաստեաց ՚ի նս սբն, և ասէ. դուք էք ձի, որ աչս ձիոյ ունիք. զի նա կին է բնութ և առեղծուածով, և ոչ փոխեալ ՚ի ձի, այլ ձևացեալ ՚ի չարէն առ աչս մարդկան։ Յայնժամ ետ բերել ջուր և օրհնեաց և սրսկեաց ՚ի վր գլխոյ նորա. և յաղօթել ՚ոբ հօրն՝ նոյնժամայն առողջացաւ. և տեսին ամենեքեան՝

քեան՝ զի կին մարդ է. և ասէ Մակար ցկինն. Երթ և մի պակասիր 'ի տանէն այ, և մի վերջանար 'ի մատչելոյ առ սբ խորհուրդն. քանզի վն այնորիկ պատահեաց քեզ այդ, զի հինգ շաբաթք են՝ յորմէ հետէ ոչ մերձեցար առ անապական խորհուրդ փրկչին մերոյ:

Սա ինքն Մակար եգիպտացի՝ որ և սկիտացի, ձանձրացեալ յեկելոցն առ նա՝ ական հատեղէր 'ի ներքս կոյս սենեկին իւրոյ իբրու կէս ասպարէզ, և շինեալ անդ փապար հանդարտութե. ուր յերթալն ասէր սաղմոսս կամ աղօթս իք. նոյնչափ և 'ի դառնալն: Այլ եղև վախճան սբյն յետ վաթսուն ամաց միայնութե՝ 'ի հասակի իննսուն ամաց՝ յամի տն 391. միով ամաւ յառաջ քան ըզկրօնաւորիլ հօրն պալատի, ըստ պալադիոսի եպսի՝ բանիցս պատմողի. վյ չեղէ ասէ արժանի տեսանել զնա կենդանի. որպս տեսի զմակար աղեքսանդրացի, և կացի ընդ նմա զամս երիս 'ի սենեակս. զորմէ ժամէ ասել ըստ գրելոյ նորա և այլոց աշակերտաց:

Երկրորդն մակար, զօրութբ առաջինն՝ և երևելի քան զառաջինն, է այն՝ որ կոչի աղեքսանդրացի և քաղաքացի, զի էր յաղեքսանդրեայ մայրաքաղաքէ եգիպտացւոց. վյ և եգիպտացի գրի 'ի Ճառընտրի մերում. և պարզապէս՝ Մակար միայնակեաց կամ անապատական ասի, այր մեռեալ յճէ և ճի, ոպ զանմարմին 'ի մարմնի ճգնօղ: Այս սա էր քահանայ սենեկաց, ըստ միաբանութե միայնա-

նակեցաց նստելոյ 'ի խուցս մօտ առ մօտ յա-
նապատն եգիպտոսի ։

Գնացեալ սորա երբեմն առ հայր անտոն՝ բա-
խեաց զդուռն սենեկին նր․ իսկ հայրն ան-
տոն իմացեալ՝ թէ նա է, փակեաց զդուռն
ընդ դէմ․ և յետ փորձելոյ զհամբերութիւն նր՝
եբաց և ընկալաւ բազում սիրով, որպէս 'ի վա-
ղուց ցանկացեալ տեսանել զնա․ և 'ի նստիլ
ընդ նմա 'ի ձեռագործ՝ ասէ․ բազում զօրութիւն
ելանէ 'ի ձեռաց սստի ։ Միւսանգամ եր-
թեալ մակարայ առ անտոն՝ խնդրէր 'ի նմա-
նէ տերևս արմաւոյ, որպէս թէ նորայքն լաւ ի-
ցեն ։ Իսկ նա ասէ․ գրեալ է, մի ցանկար
ընչից ընկերի քո․ և զոյգ ընդ բանից սոյն վա-
ռեցան տերևքն իբրև 'ի հուր հոտոտեալ․
յայնժամ ասէ մեծն անտոն ցմակար․ ահա
հոգին այ հանգեաւ 'ի վր քո՝ լինել ժառանգ
առաքինութեանց իմոց ։

Իսկ 'ի գնալ մակարայ զճանապարհ իւր՝ ընդ
առաջ ել նմա սատանայ, և ասէ․ զի՞ աշխա-
տիս և խնդրիս յընթանալ ընդ անապատս,
ահա առեր զշնորհս անտոնի, և ընդէ՞ր ոչ վա-
րես 'ի գործ․ ասէ մակար․ զօրութիւն իմ և
օրհնութիւն իմ տր․ այլ դու երթիջիր 'ի կո-
րուստ և մի կար հակառակ բարւոյ․ և յայնմ-
հետէ ահաւոր էր զօրութիւն մակարայ 'ի վր
դիւաց ։

Գնաց երբեմն այս մակար առ մեծն մակար
'ի սկիտէ․ և 'ի նստիլ երկոցունց 'ի միասին
յանցս նեղոս գետոյ՝ եկին ընդ այն երկու
զօրավարք կայսեր նստեալք 'ի շքեղ կառս

երևելի սպասուք՝ բազմութ՟ սպասաւորաց . և տեսեալ զերկոսին ճգնաւորս աղքատին ձևով՝ ասէ մին 'ի զօրավարաց . երանելի՛ էք դուք , որ խաղ առնէք զա՟ծ . ասէ մակար քաղաքացին . այո՛ այդ այդպէս է , մեք խաղ առնեմք զա՟ծ , և ա՟ծ զձեզ . և գիտեա՛ , զի ոչ 'ի քէն ասացեր զայդ , այլ՝ մարգարէաբար , թէ երանելի էք . զի անուն մեր երկոցունց է երանելի , այն է մակար ։ Նա զղջացաւ այ , 'ի վ՟ր բանին . և երթեալ 'ի տուն իւր՝ մերկացաւ զհանդերձս պատուոյն , բաշխեաց զինչս իւր աղքատաց , և ընտրեաց կեանս միայնակեցութ՟ե ։

Սա ինքն մակար աղեքսանդրացին է , որ ըղխաղողն առաքեալ առ ինքն՝ քանզի կարօտէր , ոչ կամեցաւ ուտել , այլ յղեաց առ այլ ոք կարօտեալ . և նա առ այլ . մինչև դարձաւ անդրէն յետ բազմաց առ մակար . և նա գոհացաւ զա՟յ վ՟ս առաքինութ՟ե եղբարց ։ Սա ուր և լսէր կ՟մ տեսանէր զառաւել փոյթ առաքինութ՟ե յայլս , փութայր յանձին կատարել ։ Լուաւ եթէ 'ի վանս տաբեննիսացւոց չուտէին 'ի քառասնորդս ինչ մի անցեալ ը՟ հուր . արար և ինքն եօթն ամ այնպէս . այլ միայն բանջար ուտէր կ՟մ ոսպն թրջեալ ։ Դարձեալ լուաւ զումեմնէ , եթէ հաց կշռով ուտէ զհինգերորդ բաժին նկանակի միոջ . և ինքն առեալ հաց՝ չորացոյց , և մանրեաց ըզչորն 'ի սափոր մի նեղաբերան . և որ ինչ գայր 'ի բուռն՝ զայն միայն ուտէր . և զայս խըստութ՟ի պահոց ծիծաղելով մեզ պատմէր՝

(ասեն կեդրոն կմ՟ կէ գլխոյն աշակերտին, որ եկաց ը՟ նմա զամս ի՟ը, և պալատիս,) Թէ Թէև 'ի բազում կոտորակս բուռն ձգէլի, բայց ոչ Թողոյր 'ի ձեռին խմուլ նեղ բերան սափորոյն. և 'ի բռնադատել մեր զնա առնուլ ինչ աւելի և Թրջեալ, ասէր. ով որդեակք, մաքսաւորն իմ ոչ տայ ինձ ամենևին իսկ ճաշակել: Նա զայս երիս ամս պահեաց. ապա չորս կմ՟ հինգ ունկի ճաշակէր, և ջուր նովին չափով. և մի չափ իւղոյ բաւական լինէր նմա ը՟ տարի մի:

Պատերազմեցաւ և ընդ քնոյ՝ յաղԹել նմա, ոչ մտեալ ը՟ յարկաւ զաւուրս Ի. և այնպէս ցամաքեցաւ ուղեղն, մինչև մնալ յափշտակեալ իբրև անզգայ: Սա է՝ որ վ՟ն սպանանելոյն զմեղ մի՝ գնաց նստաւ զամիսս վեց 'ի շամբս 'ի մէջ գոռեխաց և պիծակաց. և եղև իբրև անշունչ պատկեր. մինչ զի հազիւ 'ի ձայնէն ծանեաւ զնա՝ Թէ մակար իցէ. և զայս արար ասեն ոմանք 'ի յաղԹել խապափորձուԹե՟ մարմնոյ: Գնաց և 'ի վանս տաբէննիսացւոց՝ որ 'ի Թեբայիդ, ծպտեալ. և անմարմին քաղաքավարուԹ՟ք քառասնօրեայ ստնակացուԹե՟ և անսուաղուԹե՟ յուտին կացոյց զմանկտեակս, որպս ասաց առաջնորդվանացն հայրն պաքոմէոս, որ և պախոմէոս: Հրամայեաց և մտաց իւրոց չԹողուլ ցրուել ուրեք զհինգ օր. զգօյշ լեր ասէ, մի իջանիցես յերկնից 'ի վայր. ահա դասք դասք վերին զօրուԹեանց, որք կան առաջի ած՟յ արարչին բոլորեցունց. ը՟ նոսին յած՟ պարապեսջիր.

ջե՛ր · է̄ որ չհանդուրժեալ դիւին՝ յետ եր-
կուց աւուրց հուր էարկ 'ի սենեակ ն̄ր , և
բոցակիզեաց զա̄մ ինչ ն̄ր · և 'ի պատել հրոյն
զնովաւ՝ հարկ եղև նմա խորհել զանձն և
զերկիր · և զայս թերևս թոյլ ետ ասէ՝ ա̄ծ ,
զի մի՛ հպարտացայց ։

Սա ստէպ փոխէր զբնակարանն իւր · զի էր
ն̄ր սենեակ այլ 'ի խորին առանձնութեան սկի-
տոյ , այլ 'ի լերին , այլ 'ի սենեակս , և այլ
'ի լեառն նիտրիոյ · էր՝ որ անդուռն , էր՝ որ
անձուկ յոյժ , և էր՝ որ լայն առ ընդունել
զեկեալս ։ Այնչափ դիւահարս բժշկեաց ,
ո̄ք և զհիւանդս օծանելով իւղով , կա̄մ ջուր
'ի վ̄ր ցանելով , որոց ոչ գոյ թիւ ։ Գնաց և
յանուանեալ դրախտն կա̄մ 'ի պարտէզ Շեմ-
մաց յանէսի և յամբրէսի մոգուցն փարաւոնի ·
և յամօթ արար զդևս՝ աներկիւղ անցեալ է̄
բազմադիմի փորձանս ն̄ց , և 'ի վե՛ր հանեալ
զա̄մ խարդախութիւս և զհնարս նոցին ։

Յարեան երբեմն 'ի վերայ սո̄յն խորհուրդք
շրջագայութեան և փառասիրութեան , զի երթի-
ցէ մինչև 'ի հռովմ , և յայտնի արասցէ ըզ-
շնորհս ա̄յ՝ որ տուեալ են նմա 'ի վ̄ր դիւաց ,
և 'ի բժշկութի̄ հիւանդաց · և իբրև շատ նե-
ղեցին զնա խորհուրդքն , անկաւ առ դուրս
խրճթին իւրոյ , և զոտսն արտաքս արձակեալ՝
ասէր ցդևս · քարշեցէք զիս՝ եթէ կարէք ·
ես իմով ոտիւք այլուր ոչ երթամ ։ Ապա յա-
րուցեալ ելից 'ի սփրիթ մի աւազ և քար և
կոշտ՝ իբր մոթ մի կա̄մ երկու , ա̄յ իբրև զքոռս
ցորենոյ , և բարձեալ յուս իւր՝ շրջէր հեծե-

լով 'ի ծանրութենէ․ զոր տեսեալ տան ուրումն ծնապաշտի անտիոքացւոյ՝ ասէ․ զի՞նչ բարձեալ ունիս հայրիկ, և ընդէ՞ր աշխատիս այսպէս․ տո՛ւր ցիս զբեռն քո․ ասէ սբն մակար․ աշխատեմ զաշխատիցն իմ, և տանջեմ զնա չարաչար խմովք տանջանօք․ քզի խորհուրդք իմ ընդունայն սուրհանդակ կամէին առնել զիս ։ Նմին և այլ սքանչելի քաղաքավարութբ փայլեալ՝ գնաց երանելին մակար առ անձկալին իւր քս՝ յամի տն իբր 404 ։

Իսկ որ ինչ գրի 'ի հայերէն վարս հարանց վս եպսուէ մակարայ 'ի պաղեստին, որով կարծի նոյնանալ ընդ երևելւոյն մակարայ երուսաղէմայ հայրապետի յաւուրս ժողովոյն նիկիոյ, յայլ օրինակս այն իմ գրի 'ի բերանոյ պալլադիոսի՝ որ եղև եպս հեղինուպօլսոյ 'ի պաղեստին, ընդ գուշակելոյ գիտնաւորին յովհաննու ։ Պատճառ շփոթութե է նախ այն, զի ուր ասի 'ի յոյն բնագրի, * ես և մակարիոս եւագրիոս և ալբինոս և ամոնիոս‖․ ընդ ես և երանելին եւագրիոս․ ևն․ ոմանք ընթերցեալ են՝ ես մակարիոս և եւագրիոս․ և երկրորդ՝ այն․ զի զմակար եգմի հայրապետն՝ զոր լատինք տօնեն 'ի մարտի 10․ ոչ յիշեն արևելեայք․ մինչև ասել լեքենի․ * զարմանք են, զի զայսպիսի այր երևելի ոչ յիշատակեն ժամագիրք (կամ տօնացոյցք) յունաց‖․ ուր մարթ է կարծել, թէ վս այն ոչ յիշեն ուրոյն, զի գուցէ նոյն համարին ընդ սբյն մակարայ միայնակեցի ։

Երրորդն մակար ձգնաւոր անուանի, զոր

օ-

օրէն է կոչել մակար աբբայ Թեբայեցի , էր ձեռասուն աշակերտ և սպասաւոր և կանո-մոս մեծին անտոնի աբբայի . և յետ փոխ-ման նր կալաւ զտեղի նր յարտաքին լերին 'ի պիսպիռեան վանս անտոնի՝ հայր և առաջ-նորդ լինելով հինգ հազար միայնակեցաց բնակելոց 'ի նեղոս գետոյ մինչև 'ի ներքին լեառն սրբյն անտոնի ։ Նաև սմին մակարայ ըն-ծային գրուածք ինչ կրօնաւորական կանո-նաց . այլ ոչ զանձն նր շփոթեն ոմանք ընդ միոյ յառաջնոց , նոյնպս և զկանոնսն ։ Ոչ զայլ ևս մակար անուանք անծանօթ անձինս յայլ ևայլ դարու . երրորդս այս ամի փոխ-ճանել նախ քան զառաջինն և զերկրորդն , յամի տն իբր 370 ։

Չորրորդ մակար երևելի , կամ առաջին Մարկոս Ճգնաւորի այն , որ յոմանց մակարիոս հռովմայեցի կոչի , (տ՟ս և 'ի հարանց վարս . տպ . երես . 465) , և յոմանց մարկոս հռով-մայեցի . (տ՟ս 'ի յայսմաւուրս . ապր . 3) . որ փախեաւ աւեն 'ի հռովմայ յաւուր հար-սանեաց իւրոց ըստ օրինակին աղեքսիանոսի , և եկեալ յարևելս Ճգնէր 'ի խորին անա-պատի՝ 'ի վայելուչ վայրի . յորմէ եւ առաս-պելն՝ թէ մերձ դրախտին բնակէր . և 'ի խոր ծերութեն նր երեք կրօնաւորք 'ի միջա-գետաց սորուոյ՝ թէոփիլոս , սարգիս , և հիւգինոս կմ դամինոս , եկեալ տեսին զհրեշ-տակային քաղաքավարութի նորա . յորոյ 'ի ձեռս մնեցէին և առիւծք երկու . և 'ի փոխ-ճանիլ նր ծերոյն՝ թաղեցին զնա . և թէո-

փիլոս գրեաց զվարս նորուն . յոր յաւելլին
աստորիք և զտարադէպ բանս :

Այլ է և Մարկոս ըն ծերն եգիպտացի , զոր-
մէ պատմեաց սրբն մակար աղեքսանդրացի .
ուր ըստ օրինակաց ինչ պաղլադիոսի՝ խառնին
գործք և անուանց մարկոսի ընդ նմին մակա-
րիոսի : Այս երանելիս մարկոս 'ի հրեշտա-
կէ ամ ընդունէր զսրբ խորհուրդ հաղորդութեն ,
բնակեալ իբր ապարիզօք հինգ հեռի 'ի սե-
նեկաց մակարայ . սերտ 'ի բերան ունէր ըզ-
հին և զնոր կտակարանս . և էր իմաստուն
կատարեալ , և հեզ քան զամ մարդիկ . և
ոչ եւտես զերեսս կնոջ մարդոյ , յորմէ հետէ
ել յանապատ 'ի մանկութե . և եղեն նորա
ամք ՃԻ . որ և բժշկեաց զկորիւն առիւծու
կամ բորենւոյ , յորժամ առ նմ էր սբն մակար ,
բանալով զաչս գազանին 'ի ծնէ կուրի . միոյ
և մատակ առիւծն եբեր մարկոսի փոխարէն
'ի պարգևս մորթ մի վայրի մեծ ոչխարենի .
իսկ երանելին մարկոս շնորհեաց զայն մորթ
մակարայ . և սրբն մակար ետ երանելոյն ա-
թանասի հայրապետի . և աթանաս ետ զայն
մելանեայ մօրն աղեքսանդրի եպսի :

Յայտնի է և սբն Աբբայ Մարկոս , կամ
Մարկոս միայնակեաց աթենացի . որոյ յի-
շատակ լինի 'ի յայսմաւուրս մեր՝ յապրիլի 2 .
և առ բոլլանդեանս 'ի մարտի . 29 : Սա յետ
կրթելոյ յուսումն գիտութեց՝ 'ի մեռանիլ
ծնողացն թողեալ զամ ինչս իւր , տախտա-
կաւ միով անցեալ ընդ ծով միջերկրական՝ ել
ընթ 'ի ցամաք ծին խափշկաց 'ի լեառն թար-

մա-

մակլիա . և անդ ճգնեցաւ զամս ղէ՝ անտես ՚ի մարդկանէ հրաշալի վարուք . մինչև ըստ յայտնութե՟ն Տ՟յ եկն առ նա Տ՟ր աբբայն Սրա-պիոն . և ՚ի վախճանիլ ն՟ր ամփոփեաց զպատ-ուական նշխարս նորա . և եկեալ պատմեաց հարց եգիպտացւոց զվարս ն՟ր :

Զսա յիշեմք ՚ի պատարագամատուցի՝ ո՟չ և արժանի իսկ է . և եթէ երբեք պակասիլ ՚ի տօնացուցի, ոչ միայն իմանամք ը՟ն հան-րական անուամբ և այլոց ս՟րց հարց, այլև ը՟ն ձեռագրաց մարկոս ընթեռնումք փոխա-նակ մակարիոսի կրկնելոյ առընթեր Սրա-պիոնի . և այնպէս ը՟ն միով անուամբ մակա-րայ, և ը՟ն միով անուամբ մարկոսի է իմա-նալ զ՟ամ համանուն Տ՟ր հարս : Յորս սքան-չելի հանդիպեցաւ հնազանդութ՟բ, և վկայե-ցաւ յ՟այ և ՚ի մարդկանէ երանելին մարկոս աշակերտ հօրն սիլուանեայ կ՟մ սիդոնանոսի :

Նուագր ճգնաւոր :

Ն . Ֆեպր . 11 . Կ՟մ 2 : Պալադիոս . հռոմէնոս . գեննադիոս . ոսկերատ . ոռդոմ . ե՟ւն : Մարտ հարց :

Իցէ՞ թէ և յայլոց ազգաց տօնացուցս կ՟մ ՚ի յայսմաւուրս լինէր յիշատակ անուան Եւա-գրի ՚ի հաստատութի՟ն մերում . և կամ իցէ՞ թէ չլինէր և առ մեզ, զի և մեք զերծ լի-նէաք յանհնարին դժուարութե՟է, որ վ՟ն որո-շողութե՟ն այսր անձին . վ՟ն զի ՚ի հին դարուց հետէ կրէ զհակառակութի՟ն ՚ի մէջ մատենա-

գրաց .

գրաց․ կիսոց երկնիւք չափ բարձրացուցանելով զնա, և կիսոց մինչև 'ի դժոխս իջուցանելով, ոչինչ ըստ հաստ 'ի վիճակէն սողոմոնի․ որ է գաղտնիք գաղտնեաց ։ Նաև քանզի 'ի վաղ ժամանակաց մտեալ է անուն նո̅ր 'ի կարգս ո̅ր ձգնաւորաց յազգի մերում, եթէ չիցէ այլ ո̅ր եւագր համանուն, և յայլոց անտի ո՛չ պակասին արդարացուցիչք նո̅ր, պա՛րտ է և մեզ նշանակել զյայտնի լաւութս նո̅ր՝ որովք գովի․ և զոր զնմանէ բամբասանս որոգինեան վ̅ր̅դպուՙն՝ կրկտել 'ի կարգի ծանօթութեց ։ [1]

Ակսեալ 'ի վկայուէ յետնոց 'ի քաջ քննչաց, անդրէաս գաղանդլիոս ծանօթարար վերջին տպագրուէ մատենադարանի հարց, 'ի յառաջաբանի է․ հատորոյ․ 'ի սկիզբն գործոց եւագրի՝ ասէ վ̅ս նո̅ր ։ * Մ՝տադիւր արդեօք աստանօր բան յառաջ բերելի ջատագովական 'ի ցրել զամբաստանութիս զերբեմն չեղջակուտեալս ըստ դէմ եւագրի․ բայց լինէր զաբարեալն առնել․․․ Թող տեսցէ ընթերցասէրն զորս ճառեՆն զայսմանէ՝ զարս մեծախորհուրդս, զտիլլեմոնտիոս․ յեղու․ եկեղ․ հատ․ ժ․ երես․ 378․ և զփոնտանինոս․ պատմ․ գր․ ակումբ․ գիրք․ է․ գլ․ 9 ||․ ևն ։ Իսկ 'ի հնոց անտի՝ պալադիոս աշակերտ համարեՆ եւագրի, կոչէ զնա այր առաքելանման, անձն ա̅ծահաճոյ, առաքինի նահատակ ք̅ի․ և այլովք բանիւք բազմօք ցուցանէ զնա մի 'ի մեծամեծ ս̅ր̅ց հարց՝ բանիւ և գրով և վարուք կատարելութե ։ Եւ հռուփինոս ժմկա-

կից

կից ասէ. * Տեսաք անդ և զամենիմաստ այրն և զմմի՛ սքանչելին եւագրիոս անուն ‖։ ՙՈրպէս խօսին և սոկրատ և սոզոմենոս մերձաւորք ժամանակաւ. Զի սոկրատ ասէ. * այնչափ սքանչելիք 'ի ձեռս նորա եղեն, որչափ և 'ի նորին առաջնորդացն ‖. և թէ * զիա՞րդ սքանչելի են գիրք նր, գիտակ են՝ ոյք հանդիպին ‖։ Եւ սոզոմենոս կոչէ զեւագր, * այր բանիբուն, աջողակ յիմանալ և 'ի ճառել. ներհուն յընտրութի խորհրդոց .... յայտ առնեն և գրուածքն զորս եթող ‖։ Եւս առաւել քան զամ յայտնի առնէ զանձն նր խորին և զարմանալի վ̃պութ նր 'ի հոգևոր գրեանս, զորս եթող, որք ոչ միայն գտանին թարգմանեալ յամ ազգս 'ի նախնեաց հետէ, այլև 'ի վարս հարանց յիշատակին բանք նորա գովութբ 'ի սբց հարց ճգնաւորաց։

Վարք եւագրի եր գրելոցն 'ի պաղադիոսէ՝ եդե՛լ կայ 'ի սկիզբն հայերէն թարգմանու գործոց եւագրի. որոյ և քաղուած է եդեալ 'ի յայսմաւուրս մեր ըստ սովորական օրինակաց, (թէպէտև պակասի առ մր իէլի), իմա հանդերձ պատուհասութբ և 'ի պատմութեց սոկրատայ և այլոց ոմանց. և է բովանդակութի սմի այս։

Եւագր էր ազգաւ պոնտացի յիբերաց քաղաքէ՝ որդի քահանայի, գրակարդաց լեալ սրբյն բարսղի կեսարացւոյ. և ապա աշակերտեալ եղբօր նր գրիգորի նիւսացւոյ, կամ գրիգորի ածաբանի նազիանզացւոյ. Ը որս

գտաւ

դտաւ 'ի Թգւրեալ քաղաքին յաւուրս՝ որք ժո-
ղովոյն կոստանդնուպօլսոյ. և զկնի յանձ-
նեցաւ կամ յարեցաւ 'ի նեքտաւիոս՝ որ ըն-
տրեցաւ յայնժամ պատրիարգ տեղւոյն։ Որ
յայնժամ ևւագր սարկաւագ, և եցոյց զու-
շիմութն իւր ընդդէմ հերեսիովտաց ժամանա-
կին. այլ զի էր երիտասարդ, ընդ գովութե
վ̄ղ գիտութեն՝ կրեաց և զփորձութի յերե-
սաց արամբի կնոջ միոյ. ոպ և յառաջագոյն
'ի պոնտոս ասի խրատել 'ի սբյն բարսղէ վ̄ղ
յայրատ հայեցուածոյ 'ի մէջ եկեղեցւոյ։
Ուստի եղև ևւագրի տեսանել տեսիլ, զի 'ի
դատաստան ձգէր զնա այրն կնոջն այնորիկ.
մինչև արկանիլ 'ի բանտ և կապիլ 'ի շղթայս.
և հրեշտակ այ երևեալ նմա՝ խոստանայր
ազատել զնա, եթէ երդնուցու յաւետա-
րանն՝ մեկնիլ առ օրին 'ի քաղաքէ անտի, և
երթալ հոգալ զհոգի իւր. և իբրև երդուաւ,
զարթեաւ. և ասէ ցանձն իւր. թէպէտև 'ի
յափշտակուե մտաց երդուայ, բայց ստու-
գապէս երդուայ։

Եւ այնպէս 'ի նմին աւուր մտեալ 'ի ծով՝ նա-
ւեաց և եկն յեմ. ուր իջևանեցաւ 'ի տուն
մելանայի տիկնոջ հռովմայեցւոյ, որ ունէր
անուն մեծ բարեպաշտուե. և զի դանդաղէր
ևւագր կատարել զխոստումն իւր վ̄ղ հրա-
ժարելոյ յաշ, և խորհէր իսկ դառնալ յաշ,
անկաւ 'ի ծանր հիւանդութի. և յասել մե-
լանայի ցնա՝ թէ ոչ հաւանիմ որդեակ ընդ
այդ քո խօթութի, եբաց նմա զսիրտ իւր,
թէ այս է ինձ պատիժ վ̄ղ հեղգանալոյ իմոյ
տալ

տալ զանձն իւր այ · ապա ը խրատու նորա՝ խոկ և խոկ դիմեաց առ ած · և փութով առողջացեալ՝ զգեցաւ զձև միայնակեցի , և գնաց յեգիպտոս 'ի լեառն նիտրիոյ · և յետ կալոյ ը եղբարս զերկեամ մի՝ ը աշակերտութի սբց հարց , և մանաւանդ մեծին մակարայ՝ առաջնոյ և երկրորդի , առանձնացաւ որպս կատարեալ ճգնաւոր 'ի սկիտէ , կամ 'ի սենեակս զամս չորեքտասան , խստամբեր վարուք յոյժ՝ մշտամարտ հանդիսիւ ընդդէմ դեւի և մարմնոյ · մինչև երբեմն նստիլ 'ի մէջ ջրոյ զցայգն ողջոյն · և զի էր ճարտար գրիչ և ուշիմ միտօք , գրեաց գիրս յաղագս տեսական և գործնական գիտութե հրաժարելոցն յՅէ , և դիմախօսութի առ փորձութիս դեւին ը ութ խորհրդոց , և վեց հարիւր վճռական առածս , և երկու ոտանաւորս : Պատմեցին նմ , թէ մեռաւ հայր քո 'ի պոնտոս · ասէ եւագր · հայրն իմ ոչ մեռանի , զի է անմահն ած :

Նաև իբրև լցան աւուրք կենաց նորա՝ ամք ծդ , ասաց ցեղբարս , երեք ամք են՝ յորմէ հետէ ազատեցայ 'ի փորձութե մարմնոյ · և որք լուանն՝ զարմացան , զի 'ի վր այնչափ ճգնութեց և պահոց և աղօթից , պատերազմաւ կատարեալ է զկեանս իւր · և այնպէս վախճանեցաւ՝ չև հասեալ 'ի ծերութի , յամի տն 399 · 'ի տօնի յայտնութե · և ը դրեցելումն՝ ասէ պալադիոս , կատարեալ 'ի սակաւուն՝ ելից զժամանակս երկայնս : Օ սա բազմօք ջանացաւ յեպսութիւն ամբառնալ Թէօ֊

Թէոփիլէ աղեքսանդրացի. բայց եւագր չէառ յանձն. իսկ յետ մահուն եւագրի անկաւ գժտութի՟ 'ի մէջ սկիտացւոց և Թէոփիլէի՝ պատճառանօք որոգինեան կռուոյ. և հերոնիմոս ձայնակից Թէոփիլէի՝ համարեցաւ զեւագր ձայնակից որոգինի. այլ 'ի գիրս եւագրի չիք բան՝ որ չիցէ ընդունելի ա՟մ իմաստնոց և առաքինեաց :

Յովհաննէս գբեցի :

Ծ. Մայիս. 23 : Յ. ԺՏ. և Բուլղանդեանց. Մարտ. 30 : Ծարանոց Վարք. Կյ. և Յն. Բուր Վարդկանեան Մարտենի. ամի :

Զսա ոմանք յարդի քննչաց ընդ բոլլանդեանս ասեն լինել յազգէ հայոց՝ 'ի չորրորդ դարու. զի 'ի յունական օրինակի վարուցն ասի լինել 'ի կիւբիստրոն կամ կիւվիստրայ քաղաքէ, որ է ը՟ պտղոմեայ 'ի կատաոնիա փոքուն հայոց. և այն յաւուրս պոմպէյանոսի դատաւորի տեղւոյն : Իսկ յայսմաւուրքն մեր դնէ լինել սորի՝ յերրորդ դարու, 'ի ժամանակս փիլիպպոսի հօրն եւգինեայ կուսի, 'ի կեսարիոյ փիւնիկեցւոց կ՟մ պաղեստինու՝ ը՟ հայերէն օրինակի հարանց վարուց: Արդ էր երանելին յովհաննէս որդի մեծատուն և բարեպաշտ կնոջ այրւոյ՝ յուլիայ (կ՟մ յոհինայ). և յաւուրս հալածմանց կայր ը՟ մօրն և փոքրիկ քեռն թեմաստիայ 'ի Թաքրստի. այլ յեղանել երբեմն յովհաննու գնալ

գնալ յեկեղեցի՝ խրատու ծերոյ ուրումն շարժեցաւ հեռանալ 'ի փորձութենց հալածչաց ։ և առեալ հրաման 'ի մօրէն՝ 'ի հասակի հըն-գետասան ամաց դիմեաց յանապատ ։ և անցեալ Է յորդանան՝ յետ երկուց աւուրց եգիտ ծերունի զոմն եգիպտացի՝ փարմութենոս կմ փարմուտէս անուն ։ և ասէ ցնա ։ հա՛յր տր՝ կամիմ բնակել յանապատիս , և ստանալ զվարս միայնութե՛ ։ Ասէ ծերն , ո՛չ կարես հանդուրժել յամբնակ վայրիս, զի կարի մանկագոյն ես ։ Ասէ յովհաննէս ։ ես հա՛յր մերձ կալով առ քեզ ուսանիմ՝ 'ի քէն զոր ինչ հրամայես վն՝ փրկութե՛ իմոյ ։

Եւ զի կերակուր ծերոյն էր 'ի հրեշտակէ տն միանգամ 'ի շաբաթու , յետ կալոյ յովհաննու եօթնեակ մի անսուաղ 'ի լուր խրատուց ծերոյն՝ եկեալ հրեշտակն եբեր կերակուր ծերոյն ։ և ո՛չ գոյր բաժին յովհաննու ։ Յանժամ ասէ փարմութենոս ։ որդեա՛կ յովհաննէս երթի՛ջի՛ր յայլ տեղի , մինչև այց արասցէ քեզ տր ։ և նա դիմեաց աղօթիւք ծերոյն 'ի ներքսագոյն անապատ ։ ուր հանդիպեցաւ նմա հրեշտակ տն , և ասէ ։ Ո՞ւր երթաս ։ ասէ յովհաննէս ։ խնդրեմ տեղի տէր , յորում բնակեցայց ։ և հրեշտակն առաջնորդեաց նմա մինչև 'ի ջրհոր մի ցամաք և խոր յոյժ , ո՛ր ասի՝ քսան կանգուն ։ և արարեալ յովհաննու զնշան խաչին՝ ընկեց զինքն 'ի գուբ անդր ։ և հրեշտակ տն իջոյց զնա անվնաս ։

Եւ էր 'ի ներքս անդ անդադար փառաւորե-

լով

լով զա̃ծ , և մնալով այցելուէ տն̃ . և յետ ն աւուրց առաքեաց հրեշտակն զփարմութեոս՝ տանել կերակուր առ յովհաննէս . վասն զի տղայ է ասէ՝ ոչ հրամայեաց ինձ տր̃ տանել նմ̃ զկերակուրս , զի մի հպարտասցի , և փորձեսցէ զնա սատանայ ։ Իբրև եառ յովհաննէս զկերակուրն 'ի ձեռաց ծերոյն , և լուաւ զխրատս նորա մտ̃ զգոյշ լինելոյ 'ի պատրանաց չարին , գոհացաւ զա̃յ և զնմանէ . այլ աղաչեաց մի բերել այլ կերակուր , մինչև ինքնին տր̃ այց արասցէ նմա . և յայնմհետէ եկաց զտարի մի՝ 'ի վերուստ ընկալեալ զօրեպահ իւր ։

Յետ այսորիկ եկեալ սատանայի առ փարմութեոս 'ի կերպարանս միոյ 'ի ծառայիցն յովհաննու , ոպ̃ թէ եկեալ 'ի խնդիր նորա , և առաջի եդեալ զաղէտս մօրն ը̃ կորուստ զաւակին , շարժեաց զնա արտասուօք իւրովք . մինչև գալ փարմութէի և խրատ տալ յովհաննու , թէ երթ որդեակ հանգո́ ըզմայրն քո , և ա́ռ 'ի քեզ զստացուածս հօրն քո , և տո́ւր աղքատաց . և ապա եկեսցես այսր ։ Իսկ երանելին յովհաննէս յայտ արար նմա զպատրանս չարին . և ասէ . պա́րտ էր քեզ գիտել , եթէ չարեօք է ճանապարհորդ քո . զի 'ի գալդ քո այսր՝ ոչ ետուր փառս ա̃յ՝ ոպ̃ յառաջնում նուագի , այլ իբրև յանզգայութ̇է խօսեցար . կնքեա́ զքեզ խաչիւ́ , և ա́ռ 'ի ձեռս զվահան հաւատոյ ։

Զգաստացեալ փարմութէի՝ խնդրէր զաղօթս յովհաննու . և ասէ յովհաննէս . տր̃ ա̃ծ

ա՟ծ մի՛ տար կորնչիլ պատկերին քո . զի բազում ճգնութե՟բ ծառայեաց քեզ , և ծանոյց զքեզ ինձ ։ Յայնժամ դարձաւ ծերն լալով , և ասէ . ով սատանայ խաբեցեր զիս զծերունիս . այլ տղայ մանուկն յովհաննէս նշաւակեաց զքեզ , և զիս յարոյց 'ի գլորմանէ . արդ և ես ծերունիս յայսմհետէ եղից ջանս ո՟գ մանուկ ե՟դէմ քո , և յաղթեցից ա՟ծ հնարից քոց ։

Իսկ սատանայ թոյլ ետ տասն օր . և ապա առնու ե՟ իւր բազում դևս , և գայ առ դուռն յովհաննու . և աղաղակեր 'ի բացուստ իբրև 'ի բերանոյ մօրն . նոյնպէս և ոմն 'ի դիւաց 'ի դիմաց քեռն , և այլք 'ի կերպարանս ծառայիցն . զի դարձցի 'ի տուն և տնտեսեսցէ զի՟մ ինչ , և առցէ զաղօթս ն՟ց՝ և առաւել վարձս յի՟ց . իսկ յովհաննէս ամենևին ոչինչ ետ պ՟խնի ։ Յայնժամ ասէ դևն . ով չար սատանայ ո՟րպէս յափշտակեցեր զորդին իմ ըղմիամօր և արկեր 'ի դուբս յայս . և դարձե՟ն ասէ . մեռեալ է որդեակն իմ , վ՟ն այնր ոչ տայ ձայն . և ապա թոյլ ետ վայր մի՝ կարծեալ , թէ տայցէ պ՟խնի ։

Այլ իբրև յամօթ եղև , և 'ի դերև ելին ա՟մ հնարք ն՟ր , վիշապ եղև և անկաւ 'ի խոնարհ , և պատեալ զյովհաննու՝ զփայռեր յերեսս ն՟ր . սակայն և այնպէս ոչ կարաց խափանել զնա յաղօթիցն և կամ զարհուրեցուցանել . մինչև աւաղելով ասեր սատանայ . վա՜յ ինձ՝ որ նախատինս եղէ ա՟մ դիւաց . զի զերկիր ա՟մ կլայ , և այս մանկանս ոչ կարացի յաղթել .

թել ։ Իսկ Յովհաննէս զօրացեալ հոգւով̃ ս̃րբ կոխեաց զփուշս վիշապին , և խեղդեր զնա ․ մինչև 'ի ծուխ ցնդել՝ եղև աներևոյթ ։ Եւ երանելի ճգնաւորն ք̃ի Յովհաննէս եկաց 'ի վիրապի անդ ամս տասն․ և յամի կենաց իւրոց քսաներորդի հինգերորդի՝ իբրև հանդերձեալ էր գնալ առ ա̃ծ , եկն անդր ազդմամբ ա̃ն կրիսոս անապատաւոր , (որ և վերիպակաւ կիրակոս գրի ․) և ողջունեաց զերանելին ․ և յաւուրն երրորդի բարձրացաւ երկիրն 'ի խորոցէ 'ի վեր ․ և տեսին զվիմեանս ․ և պատմեաց Յովհաննէս կրիսոսի զա̃մ անցս իւր ․ և պատուիրեաց վ̃ս թաղման իւրոյ , և այնպէս հրաժարեալ 'ի նմանէ՝ աւանդեաց զհոգին 'ի ձեռս ա̃յ յապրիլի ի̃ը ։ Եւ կրիսոս ամփոփեաց զս̃ր նշխարս ն̃ր արտասուօք և օրհնութե̃ք 'ի վ̃ր գբոյն , և եդ 'ի վ̃ր զվէմ մի մեծ ․ և դարձաւ հողն մարմնով ս̃րյն 'ի տեղի իւր , որպէս էր յառաջագոյն խոր գուբ ․ և 'ի լնուլ կրիսոսի այլ ևս հող 'ի վերայ վիմին՝ բուսաւ անդ արմաւենի պտղալից ․ զոր տեսեալ փառաւորէր զա̃ծ ․ և եկեալ պատմեաց եղբարց , և ետ գրել յեկեղեցւոջ զվարս ս̃րյն ։

Օ այս ա̃մ իմացեալ 'ի յայտնութէ հրեշտակին և խռուսիոն անապատական ծերն՝ անցոյց ասեն և նա 'ի գիր ․ և գտան համեմատ իրերաց գրեալքն ա̃մ, եթէ չիցէ շփոթեալ յոմանց անուն կրիսոսի և խռուսիոնի , կա̃մ մի ո̃ն յերկուս անուանս տրոհեալ ․ թող զի յայժմու յունական օրինակի մի և եթ անուն գրի խռուսիոս ։ Յոյնք կոչեն զսե̃ն՝ Յովհաննէս

նէս միայնակեաց, կմ՛ հայրն յովհաննէս ՚ի գուղբ. որ ՚ի մեզ գրի ՟Է հին օրինակաց յովհաննէս գբեցի կմ՛ գբացի. և ըստ յետնոց՝ գբնեցի ։

Յովհաննէս կարճահասակ ։

Մարտ հարց. հյ. յն. լա ։

Երանելիս այս յովհաննէս՝ կոչեցեալ յունարէն նանոս և գօլօվօս, որ կարճահասակ կմ՛ կարճիկ, եղև մի ՚ի նշանաւոր սրբց հարց սկիտացւոց՝ լի հոգւով այ և խոնարհութբ և գիտնաւոր ընտրողութբ, կրօնաւորեալ ՟Է եղբօր իւրում երիցու ՚ի մանկութե ։ Ի առաջինն՝ յորժամ կայր ՟Է ձեռամբ ծերոյն ուրումն թեբայեցւոյ ՚ի հնազանդութե, տընկեաց ծերն փայտ մի չոր, և ասաց ցյովհաննէս. ոռոգեա՛ զդա օրըստօրէ, զի բերցէ պտուղ. և էր ջուրն ՚ի բացեայ, զի յերեկոյէ երթայր բե՛րել, և ՟Է առաւօտն դառնայր. և իբրև արար զհրամանն զամս երիս, դալարացաւ փայտն և ետ զպտուղ. յորմէ բերեալ ծերոյն յեկեղեցի՝ ասէ ցեղբարսն. առէք կերայք զպտուղ հնազանդութե ։ Ոմն ՚ի պատուական երիցանց կամեցեալ մեծարել զսկիտացի հարս՝ որք ճաշէին միաբան, յարուցեալ մատուցանէր նց ջուր բաժակաւ. և յոչ իշխել ուրուք առնուլ զայն՝ էառ յովհաննէս. և իբրև հարցաւ, թէ զի՞արդ համարձակեցար դու կրտսերդ ՟ք զա-

մենեսին, ասէ․ եթէ ես տայի, ուրախանայի ընդ առնուլ ուրուք, զի վարձս առից․ և վասն այնորիկ կամեցայ ուրախ առնել և զքահանայն, և ոչ տրտմեցուցանել․ և զարմացան ամենեքին ։

Սառեալ յովհաննու 'ի պատանեկութենէ 'ի սէր կատարեալ առաքինութեան՝ ասէ ցեղբայր իւր աւագ․ կամիմ լինել անհոգ որպէս զհրեշտակս, և միայն յԱստուծոյ պարապիլ․ զայս ասացեալ՝ մերկացաւ զհանդերձս իւր, և դիմեաց յանապատ ։ Յայլ իբրև դարձաւ զկնի եօթնեկի, և բախեր զսենեակն, ասէ եղբայրն․ ո՞վ ես դու․ նա ասէ․ ես եմ յովհաննէս ։ Եղբայրն ասէ․ յովհաննէս հրեշտակ եղև, և ոչ ևս է ընդ մարդկան․ և յետ աշխատ առնելոյ զնա յերկար՝ եբաց և ասէ․ արդ գիտեա, զի մարդ ես․ և աշխատեա, զի կեցցես․ և նա ասէ․ թո՛ղ ինձ եղբայր, զի մեղայ։ Դարձեալ սա ինքն յովհաննէս աղաչեաց զԱստուած բառնալ 'ի նմանէ զամենայն կիրս՝ որք պատերազմին ընդդէմ հոգւոց․ և իբրև եառ ըղխնդրելին, գնաց և պատմեաց ումեմն 'ի ծերոց․ և նա ասէ․ երթ և աղաչեա զԱստուած, զի դարձցի 'ի քեզ պատերազմն․ զի պատերազմելով զարգանայ հոգին․ և նա արար այնպէս․ և այնուհետև այսպէս աղօթէր․ Տէր տուր ինձ զօրութիւն համբերելոյ և ժուժկալելոյ ընդդէմ պատերազմիս ։

Եկին ոմանք 'ի փորձել զյովհաննէս․ քանզի գիտէին՝ թէ ոչ թողու զմիտս իւր խորհել զերկրաւորս․ և սկսան գոհանալ զԱստուծոյ

վն

մն առատուն անձրևաց 'ի տարւոջն , և ուռճանալոյ արմատենեաց ։ Նաև երանելին . այսպէս է՝ յորժամ հոգին որ իջանէ 'ի սիրտս մեր , դալարանան և նորոգին , և բերեն զսաղարթս և զպտուղս աճին այ ։ Նա և եղև յովհաննէս այնչափ ընկղմեալ 'ի հոգևոր տեսութիւնս , մինչև մոռանալ նմա բազում անգամ զամ ինչ ծի , և իբրև յայլոյ խելս գործել զձեռագործն ։

Եկն ոմն հարցանել 'ի նմանէ խրատ . և յետ դառնալոյ մոռացաւ զբանն , և կրկին և կրկին եկն հարցանել , խնդրելով զթողութի վն ձանձրացուցանելոյն . յայնժամ ետ յովհաննէս լուցանել նմա բազում ճրագունս 'ի միոյ ճրագէ . և ասէ . միթէ պակասեաց ինչ 'ի լուսոյ առաջին ճրագին . և նա ասէ . ոչ . և յովհաննէս ասէ . սոյնպէս եթէ ամ սկիտէ գայցէ առ իս , ոչինչ արգելու զիս 'ի սիրոյն այ . վզի երբ և ցորչափ կամիս , եկ համարձակ ։ Սոյնպէս և ամ բանք երանելւոյն էին լի իմաստութբ , և զգալի օրինակօք յորդորիչք ամենեցուն յամ առաքինութիս . և առաւել 'ի խոնարհութի և 'ի սէր . զոր գործովք յանձին ցուցանէր . որպ յայտ է 'ի գրոց հարանց վարուց ։ Ի ժամանակ փոխման նր չէ յայտ . այլ էր մի 'ի հին հարց , որ որում և հայրն պիմէն բերէր զբանս նորա 'ի վկայութի , և հայրն արսէն էր որպս ձեռասուն աշակերտ սորին յովհաննու ։

Նեղոս աբբայ։

Յ․ և Մ․ նոյեմբ․ 12։ Մարք հց․ հյ․ յն․ լա․

Սբ̄ հայրն Նեղոս՝ այր լի հոգւովն այ̄, և զօ-
րաւոր բանիւ և գրով, աշակերտ սբ̄յն Յով-
հաննու Ոսկեբերանի, էր ծննդեամբ գաղա-
տացի՝ յազնուական տոհմէ՝ յիշխանական կար-
գէ՝ զարդարեալ ա̄ծպաշտութբ̄ իւրովքն հան-
դերձ․ որ և եղև եպարքոս Թգ̄րական քա-
ղաքին առ փոքրն Թէոդոսիւ։ Յետ այնորիկ
հրաժարեալ յիշխանէ՝ եդ զկին իւր և զդուստրն
՚ի վանս կուսանաց․ և առեալ զորդի իւր զե-
րանելին Թէոդուղոս՝ առանձնացաւ ՚ի լեառն
սինայ միայնակեցութբ̄։

Սարք նր̄ զարդարեալ ամ̄ հոգևոր կարգօք
և իմաստութբ̄ փայլեն ՚ի մեղրահոսան վար-
դապետութե̄ նր̄ ՚ի պէսպէս հոգեշահ աշ-
խատասիրութիս, ՚ի թուղթս յորդորականս,
և ՚ի խրատս առ միանձունս, որք օգտեն և
իշխանաց․ զի զարմատս ամ̄ առաքինութեց
և մոլութեց, և զբարի բարի պտուղս բարի
տնկոյն, և զժանտս չարին, մեկն և կենդա-
նի նկարագրէ օրինակօք, և վճռական առա-
ծիւք տպաւորէ ՚ի միտս և ՚ի սիրտս ամենե-
ցուն։ Վախճանեցաւ լի արդեամբք յամի
տն̄ իբր 450․ որ է վերջին ամ թգ̄ւորութե̄ փո-
քուն Թէոդոսի․ առ որով դնեն զնա ամ̄ մա-
տենագիրք․ միայն յայսմաւուրք յունաց վրի-
պակաւ դնէ յաւուրս մօրկայ։ Մրխպակ մա-

կա

կաքերութ՟ք դնէ և Նիկեփորոս կալլիստոս զմբն Նեղոս լինել ծննդեամբ ՚ի կոստանդի-նուպօլսոյ, վ՟ս զի եղև եպարքոս քաղաքին . և այն զի է կայսերական օրինաց արգելեալ էր զայնու ժամանակօք՝ չլինել ումեք քաղա-քացւոյ եպարքոս կամ քաղաքապետ ։ Նոյնզ զոր ոմանք հայելով յանունս Նեղոս՝ է մտի հնարեցին, թէ իցէ ՚ի կողմանց Նեղոս գե-տոյ եգիպտացւոց . և կ՟մ խառնեցին ընդ այ-լում Նեղոսի ճգնաւորի եգիպտացւոյ, ո՟ք և ոմանք է Նեղոսի ումեմն եպս՟ի կողմանցն ե-գիպտացւոց ։ Մեք յայտնի տեսանեմք ՚ի Ներբողեանն ս՟բյն պղատոնի վկայի անկիւ-րացւոյ, զի ս՟բն Նեղոս յայտ առնէ զանձն լի-նել ն՟ր քաղաքացի . ո՟ր թողից զայն, զի կայ և է արձակ ճառ կ՟մ գիրք նորին ս՟բյն Նեղո-սի աբբայի՝ ՚ի կէ գլուխս բանից բովանդա-կեալ, զոր գրեաց * առ արժանապատի՛ Մագնա սարկաւագուհի անկիւրիոյ՝ վ՟ս ան-ստացուածութե՟ || ։

Այս է արձակ պատմութ՟ի վ՟ս յարձակման սա-րակինոսաց ՚ի վ՟ր միայնակեցաց սինէական լերինն՝ գրեալ ՚ի ս՟բյն Նեղոսէ . (զոր և յա-ռաջ բերէ բոլլանդ ՚ի յունվարի 14 .) Որ պատմի նահատակութ՟ի բազմաց, և ազա-տութ՟ի թէոդուլոսի որդւոյ ս՟բյն Նեղոսի ՚ի գերութէ . զորոյ զգինն տուեալ էր եպս՟ ոմն . և նա բռնադատել ձեռնադրեաց քահանայ զաբբայն Նեղոս և զորդի նորա զթէոդուլոս . և զսորա ևս առնեն յոյնք զյիշատակ է հօր իւրում ՚ի նոյեմբ . 12 . կ՟մ 13 . և ասեն, թէ

յուստինոս կայսրն եւ թերեւս զնշխարս սրբոյն նեղոսի եւ սրբոյն թէոդուլոսի որդւոյ նորա 'ի կոստանդինուպօլիս, եւ եդ ընդ խորանաւ 'ի տաճարի սրբոց առաքելոց, որ եւ սրբոյն պօղոսի առաքելոյ՝ 'ի տեղին կոչեցեալ որփանոտրոփիոն, այսինքն որբանոց կամ որբադարման :

Արսենիոս հայրն, կամ հայրն Արսէն :

Հ. մայիս. 10 : Յ. մայ. 8 : Լ. յուլ. 19 :
Բոլլանդեանն պէնիոս անդ՝ այլովքն հանդերձ : Մետափր. առ սուր : Մէն Թէոդորոս ստուդիտէս :

Արսէն կամ արսենիոս, որ թարգմանի արու եւ արի, էր ազգաւ եւ քաղաքաւ հռովմայեցի՝ յերեւելի եւ 'ի պատուական տոհմէ նախարարացն հռովմայ. (թող զոր ոմն յանծանօթ հեղինակաց գրեաց՝ թէ իցէ եղբայր եւփիմիանոսի հօր սրբոյն աղեքսիանոսի). եւ որպէս մեծութբ, նոյնպէս եւ գիտութբ հռովմայեցի եւ հելլենացի դպրութն էր ականաւոր 'ի մէջ հռովմայ, համդերձ երկիւղած եւ առաքինի վարուք. վսյ՝ որպէս բազումք աւանդեն յառաջնոց, ընտրեցաւ 'ի սրբոյն դամասոսէ հռովմայ հայրապետէ, եւ ձեռնադրեցաւ սարկաւագ եկեղեցւոյ :

Յաւուրսն յայնոսիկ յամի տն 383. մեծն թէոդոս արար իւր գահակից կայսերութե 'ի կոստանդինուպօլիս զերեց որդի իւր զարկադէոս մանուկ վեցամեայ. եւ զի համբաւեալ էր իմաստութի արսենիոսի՝ եւ թե-

րել զնա 'ի վերջին ամի դամասոսի պապին 'ի Հռովմայ 'ի կոստանդնուպօլիս , և կարգեաց զնա դաստիարակ արկադեոսի ․ 'ի նոյն աւուրս ծնաւ և ոնորիոս կրտսեր եղբայր նր ․ և իբրև եղև ութամեայ , և սա ևս օգոստական պատուով տուաւ 'ի դաստիարակութի ը ձեռամբ արսենիոսի յամի 392 ։ Արդ յորժամ եկն արսէն 'ի պալատն արքունի , ըստ ստուգագոյն հաշուի ասի լինել քսանևինն ամաց ․ և եկաց 'ի պալատան ամս մետասան մինչև 'ի քառասնամեայ հասակ իւր ․ զոր այլք այսպէս 'ի հաշիւ արկին ․ ոչ թէ ժը ամաց եկեալ իցէ , և խ ամս կացեալ 'ի պալատան ։ Իսկ ելք նր 'ի պալատէն՝ ը ոմանց եղև 'ի վերջին ամս մեծին թէոդոսի , և ըստ այլոց յետ մահու նր յաւուրս թգրուէ արկադեայ և ոնորիոսի , վն այլևայլ պատճառաց ․ յորոց ստոյգն է այս ։

Տեսեալ արսենի , զի 'ի պալատան ըմբռնել կայ 'ի փառս և 'ի գրգանս և 'ի հոգս ծի՝ որք ընկղմեն զհոգի նր 'ի կորուստ , ստէպ կարդայր առ այ արտասուօք ․ տէր ցոյց ինձ ճանապարհ , յոր գնացից , և կեցից ․ և յաւուր միում եղև առ նա ձայն ․ արսենիէ , եթէ կամիս կեալ , փախիր 'ի մարդկանէ , և կեցցես ։ Յայնժամ զօրացեալ ար՝ առ ոտն կոխեաց զամ վայելչութիւս ծի , և ոչ ումեք 'ի վեր հանեալ զխորհուրդն՝ ել գաղտ յարքունեաց և նաւեաց յաղեքսանդրիա եգիպտացւոց ․ և եկեալ յանծանօթս 'ի սկիտէ՝ մատեաւ առ քահանայս եկեղեցւոյ , և ասէ ․

մտ ին արարէք զիս միայնակեաց , և ցուցէք
զճանապարհ՝ որով կեցից ։

Եւ նք առեալ տարան զնա առ հայրն յովհաննէս կարճահասակ․ որոյ հայեցեալ ընդ նա՝ կամեցաւ փորձել զխոնարհութի նորա , և զճշմարիտ կամս կրօնաւորութե․ և հիւրընկալեալ զեկեալսն՝ սկսաւ ուտել սէր ընդ նմ , ոչ ոչինչ հոգալով զարսենիոսէ․ ապա առեալ պաքսիմատ մի՝ ընկէց հեռագոյն ՚ի գետին , և ասէ ցնա․ կեր , եթէ կամիս ։ Եւ արսէն խոնարհեալ յափսխեթերս գնաց , և առեալ զպաքսիմատն՝ կերաւ ։ Ապա ասէ հայրն յովհաննէս ցեղբարս․ երթայք խաղաղութբ , և աղօթս արարէք վս մեր․ գիտասջիք , զի փորձ գտաւ եղբայրս այս , եթէ կարող է լինել միայնակեաց ։ Եւ հարցին ցարսէն , թէ զինչ խորհէիր ՚ի սրտի քում յուտելն զպաքսիմատն․ նա ետ պխնի․ ասէի , թէ մեծ է ինձ ուտել ոչ շուն զփշրանս սեղանոյ սբց ։ Եւ նք զարմացան՝ առանց գիտելոյ , թէ ոք իցէ ։

Կացեալ արսենի ժամանակս սակաւ ը̅ եղբանելոյն յովհաննու՝ ուսաւ ՚ի նմէ զամ կարգ միայնակեցութե․ և ապա նստաւ յառանձին սենեակ՝ ոչ զմի ՚ի հարց անտի սկիտացւոց ամ խոնարհութբ և լռութբ․ մինչև յայտնի եղև անուն սրբութե և իմաստութե նորա․ քանզի և գիր յինքնակալաց եկն առ նա խնդրակօք՝ բազում կարօտանօք հանդերձ , զի թէ ոչ դառնայ , գոնեա աղօթեսցէ վս նց․ առաքեսցէն և ինչս բաշխել միայնակեցաց․

այլ

այլ նա ոչ էառ յանձն . և յայնմհետէ առաւել ակն ածէին 'ի նմանէ ծերքն սկիտոյ ։ Բայց նա փախչէր յիմ փառաց , և ոչ տգէտ որ ձևացեալ՝ հարցանէր խրատս 'ի ծերոց . և յասել ումանց ցնա , թէ դու գոլով հմուտ ամ գիտութեց՝ զիա՞րդ հարցանես ցդեղջուկ եգիպտացիս , ասէ արսէն . զհռովմայեցւոց և զյունաց զամ իմաստութիւն ուսայ , բայց զածիմաստ գիտութե գեղջկացս այսոցիկ և ոչ զայբուբենն գիտեմ ։ Նաև այն զի հմուտ էր հին և նոր կտակարանաց . այլ ոչ մխէր մեկնել զբանս գրոց ։

Նաև իբրև հանդարտել նստաւ հայրն արսենիոս , դարձեալ ասէր առ ած . տէր ցոյց ինձ ճանապարհ , որով կեցից . և լուաւ ձայն, զի ասէր . ա՛րսենիէ՝ փախի՛ր , լռեա՛ , հանդարտեա՛ . զի այսոքիկ են արմատք կենաց անմեղութե ։ Ոչ ևս քան զևս ետ զանձն յառանձնութի . դուն ուրեք երևէր մարդոյ , և ստէպ փոխէր զբնակութի իւր յայլևայլ սենեակս 'ի սկիտէ՝ փախչելով միշտ 'ի տեսութե մարդկան . և ուր և նստէր՝ ունէր 'ի ձեռին կիմ 'ի վր ծնգաց սպունգ իբրև թաշկինակ 'ի սրբել զարտասուս . քանզի տուա՛ն նմ շնորհք աղօթից և արտասուաց առաւել քան զամ հարս . և ը օրինակի մեծին անտոնի՝ յերեկոյի շաբաթուն թողոյր զարեգակն 'ի թիկանց , և ընդ առաւօտս կիւրակէի տեսանէր 'ի դէմս իւր ծագել . և ինքն երբեմն տեսանիւր որպէս հուր վառեալ . և պարզապէս՝ միայն մարմնով յերկիրի էր , և

հոգ-

հոգւոյն առ ա̃ծ . առաւել ընկղմեալ 'ի խոռ-
կուածն մահու և ահեղ դատաստանին ա̃յ , որ
հարկաւ բերէ զզեղջ և զա̃մ զշնորհս ։ Եւ
իբրև գայր յեկեղեցին , զսխունին կայր . զի
մի՛ ոք տեսցէ զերեսս նր̃ , և ոչ ինքն զայլ ոք
տեսցէ ։

Ասէ ցնա երանելին Մարկոս . ը̃նէ՞ր փախչիս
'ի մէնջ հա՛յր ։ Ասէ ծերն . գիտէ ա̃ծ , զի
սիրեմ զձեզ . այլ ոչ կարեմ լինել ը̃ն ա̃յ և ը̃ն
մարդկան . զի 'ի վեր անդր յերկինս հազարք
և բիւրք հրեշտակաց մի կամս ունին . իսկ
մարդիկ բազմադիմի կամս ստացան . և ես
ոչ կարեմ թողուլ զա̃ծ , և պարապել մարդ-
կան ։ Եկն ոմն և բախեաց զդուռն հօրն Ար-
սենի . և նա եբաց , կարծէր՝ թէ աշակերտ
իւր է . իսկ իբրև ետես՝ թէ այլ ոք է , ան-
կաւ 'ի վ̃ր երեսաց իւրոց . և եկեալն աղա-
չէր յառնել և խօսել ինչ յօգուտ . և ոչ յա-
րեաւ՝ մինչև գնաց 'ի նմանէ ։

Գնացեալ երբեմն Թէոփիլէ արքեպս̃ն աղեք-
սանդրու և իշխան ոմն առ հայրն Արսենիոս՝
խնդրելին լսել 'ի նմանէ բանս կենաց . իսկ
ծերն լռեաց փոքր մի . և ապա ասէ ցն̃ս . ե-
թէ ասացից ինչ ձեզ , պահէ՞ք զայն . և ն̃ք
ուխտեցին պահել ։ Ասէ ցն̃ս ծերն . ուր և
լուիցէք զկալն Արսենիոսի , մի՛ բնաւ մերձե-
նայք 'ի տեղին յայն ։ Յայլում ժամու յղեաց
Թէոփիլոս զոմն առ հայրն Արսէն՝ ասել . ե-
թէ գամ , բացցե՞ս ինձ զդուռն . և նա ասէ .
եթէ քեզ բացից , և ամենեցուն բացից՝ որք
գայցեն . յայնմհետէ այլ ոչ ևս նստիցիմ
աստ

սատ ։ Իբրև լուաւ եպ̃սն, ասէ. եթէ հալա-
ծել զս̃բն 'ի տեղւոյն երթամ, ոչ եւս գնացից ։
Եկեալ 'ի հռովմայ կոյս ոմն դուստր իշխա-
նի՝ ազգական արսենիոսի, միջնորդ կալաւ
զթէոփիլոս եպ̃սն, զի հաւանեցուսցէ զծերն՝
տեսանել զնա. իսկ ծերն ոչ էառ յանձն ։
Իբրև լուաւ զայս կոյսն, ել նա անձամբ յա-
նապատ՝ ասելով. հաւատամ յա̃ծ՝ տեսա-
նել զնա. զի ոչ եթէ մարդ խնդրեմ տեսա-
նել, այլ՝ հրեշտակ. և զի գտաւ ծերն ար-
տաքոյ խցին, տեսեալ զնա կոյսն՝ անկաւ ու-
րախութ̃ առ ոտս ն̃ր ։ Իսկ նա յարուցեալ
զնա բարկութ̃՝ ասէ. եթէ կամիս տեսանել
զերեսս իմ, ահաւասիկ եմ՝ տեսցես. այլ
նա յամօթոյն ոչ կարաց հայել 'ի նա ։ Ասէ
ցնա ծերն. մինչ ո՞չ լսէիր զգործսն իմ. շա՛տ
էր քեզ զնոյնս տեսանել՝ կալով 'ի տեղւոջ.
և զիա՞րդ իշխեցեր գալ հատանել զայսքան
խորս ծովուց. ո՞չ ծանեար՝ թէ կին ես, և
չէր արժան քեզ ելանել ուրեք. կամ թէ զի՞-
արդ գնասցես դու 'ի հռովմ, և պատմեսցես
այլ կանանց, թէ տեսի ես զարսենիոս. և
արասցես ճանապարհ զծով ա̃մ կանանց գալ
առ իս ։ Ասէ կոյսն. եթէ կամեսցի տ̃ր, ես
գնացից, և խրատեցից զայլս՝ զի մի՛ ոք եկես-
ցէ աստ. այլ աղօթեա՛ վ̃ս իմ հա՛յր, և յի-
շեսցես զիս յաղօթս քո ։ Ասէ ցնա ծերն,
և ես աղօթիւք խնդրեցից 'ի տ̃նէ, զի խլես-
ցէ զյիշատակ քո 'ի սրտէ իմմէ ։ Դարձաւ
կոյսն առ եպ̃սն լի անչափ տրտմութ̃. և նա
բժշկեաց զմիտս նորա, ասելով՝ թէ վ̃ս հոգ-
ւոյ

նոյ քո միշտ աղօթեսցէ ։

Եղբայր ոմն եկեալ առ հայրն արսենիոս, և ոչ գտեալ համարձակութիւն, գնաց առ հայրն մովսէս՝ որ յաւազակացն էր, և եգիտ սէր, և ընդունելութիւն յոյժ ։ Ապա ասէ՝ որ առաջնորդէրն, ցեղբայրն . տարայ զքեզ առ օտարն հռովմայեցի, և սորա բերի առ այս եգիպտացի . արդ ո՞ ՚ի սոցանէ բարի թուեցաւ քեզ . իսկ նա ասէ . ես ընդ ժամս զեգիպտացին հաճեցայ ։ Եւ լուեալ զայս ոմն ՚ի հարցն՝ աղօթեաց առ Աստուած, և ասէ . տէր ցոյց ինձ ըղգործս զայս, թէ որպէս է . զի մին այն փախչի ՚ի մարդկանէ վասն անուան քո . և երկրորդն սիրէ զմարդիկ վասն անուան քո ։ Եւ ահա յայտնեցան նմա երկու նաւք մեծամեծք ՚ի գետս ինչ . և ետես՝ զի ՚ի միումն էին հոգի Աստուծոյ և հայրն արսենիոս, և անցին յայնկոյս լըռութեամբ և հանդարտութեամբ . իսկ յերկրորդումն էին հրեշտակք Աստուծոյ և հայրն մովսէս, և զի տային ուտել նմա մեղր ն̄բ, և այնպէս անցանէին յայնկոյս ։

Յայտնի են ՚ի հարանց վարուց և այլ սքանչելի քաղաքավարութիւնք և հոգելից խրատք նոցա հօրն արսենի . զորս չէ՛ տեղւոյս երկարօրդել, այլ և զտեսիլս նորա, և զմրցանս ընդդէմ դիւաց ։ Բաւ լիցի յիշել սակաւ զայսոսիկ առածս նոցա ՚ի շահ մեծ հոգւոց ։ Եթէ խընդրեմք զԱստուած, յայտնեսցի մեզ . և թէ կալցուք զնա, բնակեսցի առ մեզ ։ Հնազանդութիւն և խոնարհութիւն լծեալք հնազանդեն զդեւսն ։ Յորմէ հետէ ելի աստ, ՚ի վերայ բանի զղջացի

բա-

բազում անգամ. այլ 'ի մի՛ր լռութե՛ ոչ երբէք ։ Մէր կալցես առ ամենեսեան , բայց մեկնելով մեկնեցիս յամենեցունց ։ (ոմանք ընթեռնուն . առ ի՞նչ ելեր դու աստ . 'ի մի՛ր բանի Ա՛ն) ։ այլ մեք՝ զկարգ պատմութե՛ նորա բովանդակեսցուք ։

Արդ յետ կալոյ երանելւոյն 'ի սկիտէ ամս քառասուն , յորժամ յարձակեցան 'ի սկիտէ մազիկք բարբարոսք միանգամ և երկիցս՝ յամի իբր 395 , և 434 , և ցրուեցան միայնակեացք առ ժամանակ մի , եանց և Հայրն արսէն աներկիւղ ը՟ մէջ բարբարոսաց , և եկն 'ի տրովադա , որ և տրոյե վերին բաբելոնի մօտ 'ի մեմփիս . և նստաւ 'ի տեղւոջն կոչեցել վէմ տրովադայ՝ ամս տասն մի ։ Յետ այսորիկ յամի 444 , որ է վերջին ամ̃ Հայրապետութե՛ սր̃յն կիւրղի աղեքսանդրացւոյ՝ գնաց արսէնիոս ծերացեալ 'ի ստորին եգիպտոս 'ի կոնոպէ . և զկնի երից ամաց Հիւանդացել 'ի կողմանս աղեքսանդրեայ՝ դարձաւ առ աշակերտս իւր 'ի վէմ̃ . (այն են աղեքսանդրոս և զոյիլէ փառանացիք՝ երբեմն աշակերտք Հօրն աղաթոնի , և դանիէլ փառանացի .) և կացեալ անդ այլ ևս ամս երկու՝ փոխեցաւ առ անձկալին իւր ք̃ս յամի տ̃ն 449 կամ 450 . և թաղեցին զնա աշակերտք ն̃ր ը՟ Հրամանի ն̃ր թաղումն անշուք 'ի տեղւոջն ստորոտս կոչեցեալ , 'ի Հասակի ղ̃է ամաց . զոր ոմանք ձ̃ի կամ ձ̃ը թուեն . և այլք կանխագոյն դնեն զմաՀ սր̃յն յամի իբր 445 . և ոմանք , 430 ։

Զվարս ՛ոք Հօրն արսէնի՝ բաց 'ի բանից գտե-

լոց

լոց 'ի կարգի հարանց վարուց , գրեաց մետա-
փրաստէս և այլք իւիք իւիք յաւելուածով .
այլ լաւագոյն քան զամենեսին և պանծալի
գրեաց ս՟ն Թէոդորոս վանահայր ստուդի-
տաց կ՟մ սպուդէից՝ ծաղկեալ գրով և վա-
տակօք 'ի Ը և 'ի Թ դարու , որ եհաս մինչև
ցամ՟ն 826 : Բայց բանք ամենեցուն հաս-
տատեալ են 'ի վ՟ր բանից հօրն դանիէլի ա-
շակերտի ս՟յն և առաջին գրչի վարուց ն՟ր :
Պատմեաց և հայրն զոյիլէ քահանայն տա-
միթոյ , թէ արք եօթն սինկղիտիկոսք հռով-
մայեցիք նախանձեալ հօրն արսենիոսի՝ ե-
կեալ միանձնացան յանապատին սկիտոյ . որք
յայնպիսի խոնարհութի և յաղքատութիւն
եւտուն զանձինս , մինչև անօթ նոցին էր խեց
կրխայից . և ասէին . դուցէ տեսցէ տ՟ր զաշ-
խատութիւնս զայս , և թողցէ զմեղս մեր :
Իսկ ս՟ն հերոնիմոս 'ի կենդանութեան ն՟ր
հօրն արսենի գրէր զայն բան 'ի թղթի իւ-
րում ի՟է . առ այլ . * Ո՞ ի՞նչ պատմեցից ես
զմակարիոսաց , զարսենիոսաց , զսրապիո-
նաց , և զայլ ևս անուանց՝ որ սիւնք են ք՟ի || :
Իսկ իբրև լուաւ հայրն պիմէն՝ եթէ ննջեաց
հայրն արսենիոս , ողբաց և ասէ . երանի՛ է
քեզ հա՛յր արսենիոս , զի ողբացեր զանձն քո
յաշխս յայսմիկ . զի որ ոք աստ ոչ ողբասցէ
զանձն , 'ի հանդերձեա՟ն ողբալոց է . զի կամ
աստ կամաւ , և կամ անդ ակամայ վ՟ն տան-
ջանացն պարտիմք ողբալ :

Սիսիանոս . և Հայրն սիսոյի :

'Ի վարս հարց :

Ուր 'ի տօնացոյցս մեր գտանեմք աստանօր զանուն սիսիանու կամ սիսանու, որոյ չիք յիշատակ 'ի Հայերէն հարանց վարս, պարտ է ասել՝ թէ կամ է սա երևելին 'ի միայնակեացս Հայրն սիսոյի, և կամ սիսիննիոս նշանակեալ 'ի պաղատիոսէ և յայլոց. զորոց տացուք փոքր 'ի շատէ տեղեկութիւն :

Ըստ պաղատիոսի՝ աբբայն սիսիննիոս կամ սիսիանոս էր ազգաւ կապադովկացի՝ աշակերտ հօրն եղպիդիոսի կապադովկացւոյ՝ յայրս երիքովի 'ի լերինն լուկայ. և յետ կրթելոյ յոտս ծերոյ զամս վեց կամ եօթն յամենայն առաքինութիւնս, փակեաց զանձն 'ի գերեզմանի միում զամս երիս ոտնակացութեամբ յաղօթս. և էառ իշխանութիւն 'ի վերայ դիւաց. և այժմ ասէ դարձ արարեալ յերկիր իւր՝ արժանի եղև քահանայութեան, անարատ վարուք և անախտութեամբ, և է հիւրասէր յոյժ, թէպէտև աղքատ, յամօթ ժլատ մեծատանց :

Արդ՝ ոչ գիտեմք, որդեօք սոյն սա՞ է 'ի ծերութեան յիշատակեալն 'ի յովհաննէ մոսքոսէ 'ի յաջորդ դարու գրելով այսպէս : Պատմեաց մեզ Հայրն մեր գրիգոր արշիմանդրիտ վանաց թէոդոսի աբբայի, թէ յաւուր միում գնացի առ աբբայն սիսինիոս անապատաւոր. և էր սա ծեր, որոյ թողեալ զեպսոնի իւր վասն քնի՝

քնի՝ եկեալ էր մօտ՝ յամուրն բեթաբրայ՝ իբր մեծ մղոնաւ հեռի 'ի յորդանանէ, և վարէր զկեանս առանձնութե՛: Նա իբրև բախեցի զդուռն նր՝ յետ բազում ժամու եբաց աշակերտն, և ասէ ցիս. արդարև տր աբբայ՝ խօթացաւ ծերն մինչև 'ի մահ. այլ աղաչեաց զած՝ զի նախ քան զփոխումն իւր լուիցէ ըզդարձ քո այսրէն. քանզի երթեալ էր իմ 'ի կոստանդինուպօլիս վս պիտոյից վանաց առ բարեպաշտ կայսրն տիբերիոս: Արդ մտեալ աշակերտին առ ծերն՝ պատմեաց զիմ եկս. այլ յամեաց ոչ սակաւ. և ապա կոչեաց զիս 'ի ներքս. և ահա գտաք զծերն ննջեալ խաղաղութ, որպս թէ սպասէր լոյ գալստեան իմոյ. և յողջագուրելն իմում զնա՝ ասէ ցիս վախճանելն մեղմով, բարեաւ եկն աբբան իմ. և անդրէն ննջեաց:

Յայնժամ ազդ արարի 'ի տեղիսն յայնոսիկ՝ գալ 'ի թաղումն ծերոյն. և իբրև եկին և բրէին զգերեզմանն՝ ասէ ցբրօղս աշակերտ ծերոյն. արարէք սէր, և փոքր մի լայնագոյն փորեցէք, մինչև առնուլ զերկուս: Օ այս ասացեալ՝ եդ զանձն 'ի վերայ փախաթին, և հանգեաւ 'ի խաղաղութե. և թաղեցաք զերկոսեանն 'ի միասին՝ զծերն և զաշակերտն նորա:

Իսկ տր. հօրն սիսոյի սքանչելի վարք և բանք սփռեալ կան 'ի գիրս հարանց վարուց. որ զառաջինն եկաց 'ի սկիտէ է հօրն օրայ. և 'ի յաճախել անդ բազմութե՝ իբրև լուաւ զվախճան տր հօրն անտոնի, գնաց 'ի լեառն սբյն

անտոմնի • և եկաց անդ զամս եօթանասուն և երկու • առ որ գային եղբարք իբրև առ հայր հոգւոց ։ Նկլին և արխանոսք փորձել զնա • խոկ նա ասաց աշակերտի իւրում աբբ. բահամու ընթեռնուլ 'ի լուր նց բանս ինչ 'ի գրոց սրբոյն աթանասի • յորմէ զամօթի հարեալ՝ մեկնեցան անտի ։

Յամեաց երբեմն սպասաւորն հօրն սիսոյի գալ առ նա ամիս տասն • և ոչ բնաւ ետես այլ մարդ, և ել խնդրել զնա • և մինչ գնայր 'ի Ճանապարհին՝ ետես այր մի որսորդ փարանացի յանապատ, որ որսայր զայծս վայրի • և ասէ ծերն • ուստի՞ ես, և քանի՞ ժամանակ ունիս յայս վայրի • խոկ նա ասէ • հաւատա՛ հա՛յր, զի երկոտասան ամիս է՝ որ կամ աստ, և ո՛չ տեսի զերեսս մարդոյ բաց 'ի քէն ։ Որպէս լուաւ զայս ծերն, դարձաւ եմուտ 'ի սենեակ իւր, և ասէ • սա՛ սիսոյի կարծէիր՝ թէ գործեցեր ինչ համբերութի • և ո՛չ միոյ որսորդի Ծականի չափ գործեցեր ։

Յորոց երանելի ծերն և զմեռեալ մի • այլ աղաչեաց զորս տեսինն՝ մի պատմել ումեք ։ Իսկ մինչ հանգերձեալ էր փոխադրիլ յերկրէ նք հայրն սիսոյի, նստէին հարքն մերձ առ նա • և լուսաւորեցան երեսք նր իբրև զարեգակն • և ասէ ցնս • ահա եկն հայրն անտոնիոս • և զկնի սակաւ միոյ ասէ • ահա գունդք մարգարէիցն եկին • և առաւել պայծառացան երեսք նր • և դարձեալ ասէ • ահա բանակք առաքելոցն եկին • և ապա սքանչելի իմն փայլեցին երեսք նր • և խօսել սկսաւ

է ոմանս ։ Հարցին ցնա ծերքն ․ է որում խօսիս հա՛յր դու ․ և նա ասէ ․ ահա ժողովք հրեշտակաց եկին տանել զհոգի իմ ․ և ես աղաչեմ թողուլ զիս սակաւ մի , զի ապաշխարեցից ։ Ասեն ցնա հարքն ․ ո՛չ է պիտոյ քեզ հա՛յր ապաշխարել ․ զի դու զա̃մ զոր ինչ պարտ էր առնել՝ արարեր ։ Պ̃խնի ետ ծերն , և ասէ ․ հաւատացէ՛ք ինձ հա՛յրք , ո՛չ գիտեմ զիս՝ թէ բնաւ սկիզբն արարի ապաշխարել ․ և երկեան որք լուանն , և փառս մատուցին ա̃յ ։

Եւ ապա ասէ ծերն ․ նայեցարո՛ւք և տեսէ՛ք , ահա եկն տ̃րն , և ասէ , բերէ՛ք յիս զանօթ անապատին զայդ ։ Իբրև զայս ասաց , եղև ինքն ողջոյն իբրև փայլակն ․ և լցաւ տունն անպատմելի անուշահոտութ̃ ․ և ապա իսկոյն կատարեցաւ ․ և լի եղեն հարքն ահի՛ւ և խնդութ̃ բազմաւ ․ և զփայլակնացե̃լ նշխար մարմ̃նոյ նր̃ եդին օրհնութ̃ և մեծաւ պատուո̂վ և ողջագուրելով՝ ՚ի գերեզմանն անդ ։

Հայրն Դանիէլ ։

Վարք Հարց ։

Ըստ ասացելոցս ՚ի ծաղիկն վարուց սր̃ց՝ զանազան ՚որ ճգնաւորք եղեն դանիէլ անուա̂մբ ։ Առաջինն քաջածանօթ՝ է հայրն դանիէլ աշակերտ հօրն արսենիոսի՝ պատմիչ վարուց նր̃ , համանման վր̃պին ներքին առաքինութ̃ ․ մինչ զի ոչ̃ արսէն պատմէր ինչ

ինչ ինչ ոչ՟ զայլոց, զոր ինքն էր արարեալ, նոյնպէս և Հայրն դանիէլ ծածկէր զառաքինութիւն իւր՝ ոչ՟ կատարեալ սկիտացի ։

Երկրորդն է աշակերտ պափնուտիոսի՝ ոչ կեփալայ, այլ բուբալայ կոչեցելոյ՝ քահանային սկիտացւոց, և սարկաւագ նր՟. որ և բռնադատեալ 'ի վրդպէն՝ ձեռնադրեցաւ քահանայ. այլ առ խոնարհութեն՟ տակաւին սարկաւագութի՟ ևեթ առնէր հօրն պափնուտիոսի. և ըստ փափաքանաց իւրոց փոխեցաւ 'ի կենացս յայնմ պաշտաման, և ոչ եհաս լինել յաջորդ 'ի քահանայութե՟ վրդպին իւրոյ ։

Երրորդն է նշանաւոր ք՟ զառաջինսն՝ մեծն դանիէլ աբբայ, այն է Հայրն դանիէլ սկիտացի՝ քհնյ՟ սկիտոյ 'ի վեցերորդ դարու 'ի սկիզբն թուականութե՟ Հայոց առ յուստինիանոս կայսերաւ, այր այ՟՝ և հոգի միայնակեցաց վերջնոց. որոյ բազում են գործք մեծամեծք ը՟ գրելոցն 'ի վարս հարանց. զի ած՟ 'ի ձեռն նր՟ յայտնի արար զբազումս 'ի գաղտնի ծառայից իւրոց, որոց էր հայր հոգևոր. և լի արդեամբք գնաց զկնի նց՟ ։

Մի 'ի սոցանէ է արդեօք և Հայրն դանիէլ եգիպտացի. որոյ աղօթիւք ետ ած՟ զաւակ ումեմն 'ի բարեպաշտից. և 'ի բամբասել անդուռն բերանոց զայրն այ՟, ոչ՟ թէ ծնօղ լինել մանկանն, ետ նը՟ ծերն բերել զերեխայն քսան և հինգ օրեայ, և եհարց ցնա 'ի բազմախանին, թէ ո՞ է հայր քո. և տղայն մատամբ ցուցեալ զայրն կնոջ՝ ասաց. սա է. և որք լուանն՝ փառս ետուն այ՟ ։

Սրապիոն սբ. ծերն ։

Յն· ապրիլ· 2 ։ Բոլլանդ· յունվար· 25 ։ և Մարտ հարց ։

Մի է և բազում՝ սբ. հայրն սրապիոն ։ զի բազումք եղեն սովին անուամբ երևելի հարք յեգիպտոս ։ զոր օրինակ հայրն սրապիոն ՚ի նիտրիոյ լեռնէ, հայրն սրապիոն աշակերտ հօրն Թէովնայ, և միւս այլ առաւել անուանի աբբայն սրապիոն՝ քահանայ և առաջնորդ բիւր մի միայնակեցաց ՚ի կողմանս արսենոյիտայ ։ և սրապիոն եպս Թմուէայ՝ ձեռնադրեալ ՚ի սբյն աԹանասէ՝ այր երևելի սրբուԹբ և իմաստուԹբ ։ Բայց մեր գրեցելումն՝ մի է աղաւնի իմ, կատարեալ իմ, սքանչելի եղև քան զամենեսին՝ սբ. ծերն սրապիոն, որ և աբբայ սերապիոն կն հայրն սրապիոն, ժամանակակից մեծին անտոնի, և մեծին մակարայ՝ երբև աշակերտ նր ։ այր ազնուական կոչեցեալ ՚ի տնէ ՚ի միայնակեցութի, և յաջողեալ յամ գործս բարիս ։ աղքատ հոգւով և մարմնով ։ մինչև չկարել իւր խրձիԹ շինել, այլ շրջէր ընդ երկիրն եգիպտացւոց ոչ զանմարմին՝ առաքելական հոգւով ։ և այն զի գիրս ոչ գիտէր, այլ ՚ի խօսելն՝ զամ գիրս ՚ի բերան ունէր ։

Սա վաճառեաց զինքն ՚ի ծառայունի երկուց փողահար հեԹանոսաց ։ և ծառայելովն զերիս ամն՝ դարձոյց զնս ՚ի քրիստոնական հաւատս ։

Բայց

Այս եղև յաղեքսանդրիա եգիպտոսի . անտի նաւեաց յաթէնս , և իւրով աղքատին ձևով քարոզեաց նց զճշմարիտ իմաստասիրութիւն . և գտեալ անդ մանիքեցի զոմն մեծատուն՝ յազգէ լակեդեմոնացւոց , վաճառեաց և նմա զինքն 'ի ծառայ . և յետ երից ամաց դարձոյց զնա և զտուն նր և մկրտեաց :
Անց անտի ընդ ծով 'ի հռոմ՝ ոչ հաց ունելով և ոչ այլ ինչ կերակուր , և ոչ դաւազան , բայց միայն մի պարեգօտ կամ կողոբ առանց թեզանեաց , և աւետարան մի փոքրիկ . և գտեալ անդ զկուսան արգելական 'ի ԻԵ ամաց հետէ , որ թմ առաքինութ էր զարդարեալ , բայց մեծ ինչ համարէր զչերևիլն ումեք 'ի մարդկանէ , և կարծէր զանձն մեռեալ յաշխէ , կրթեաց յես կատարեալ առաքինութիւն խոնարհութե :

Դարձաւ յաղեքսանդրիա , և տեսեալ աղքատ մի մերկ՝ որ դողայր 'ի ցրտոյ , ինքն մերկացաւ՝ տալով նմա զպարեգօտ իւր . և ասէ ոմն ցնա . հայրիկ ո՞վ մերկացոյց զքեզ . նա եցոյց զաւետարանն , և ասէ . սա մերկացոյց զիս . և ապա վաճառեաց զաւետարանն , և թափեաց զոմն 'ի ձեռաց պարտատեարց :
Իբրև եկն 'ի խուցն , ասէ ցնա աշակերտն իւր զաւետարանն . հա՛յր ո՞ւր է կողոբն քո . ասէ ցնա . որդեակ առաքեցի զնա յառաջ՝ ուր պէտն էր մեզ . և նա ասէ . ո՞ւր է և փոքրիկ աւետարանն . իսկ ծերն ասէ . որ ասաց ցիս , թէ վաճառեա՛ զինչս քո և տուր աղքատաց , ես զինքն վաճառեցի , և իւրեան ետու . զի

համարձակ լիցուք անդ :

Այս ո՞ր ծերս եղև յանապատին ամս կե. և է ամ ը հօրեղբօր իւրում եկաց. զերիս ամս յոտն եկաց, և զերկուս ամս ընդ յարկաւ ոչ եմուտ. և գտեալ զնա ոմանց արտաքոյ գեղջն՝ զի նստէր և լայր, հարցանէին զպատճառն, թէ վս՞ն էր այդպէս լաս. և նա ասէր. վս՞ն այն լամ, զի տր ունիմ. և նա վստահացեալ՝ ետ յիս զգանձ իւր. և ես կորուսի զնա. արդ չարաւ տանջելոց է զիս: Իսկ նք ընկենուին նմա հաց, և ասէին. ա՛ռ. եղբայր կե՛ր. և վասն գանձուն՝ զոր կորուսեր, ած տացէ զայն քեզ. և նա ասէր. ամէն :

Այս ո՞ր հայր սրապիոն է՝ որ առ ո՞րն աբբայ մարկոս գնացեալ առաքմամբ հրեշտակաց և ը հրեշտակս, խօսեցաւ ը նմա. որ 'ի մարդկանէ զսա միայն կարօտեալ էր տեսանել յայնմ ժամանակի, և ամփոփեալ զնա՝ դառնայ անձառ ուրախութբ՝ արժանաւորեալ երանութեանց: Նորանելիս այս վախճանեցաւ 'ի սկիտէ 'ի խցի աշակերտի իւրոյ զաքարիայի, 'ի կենդանութեան պիմենի, արսենի, և այլոց բազմաց, 'ի սկիզբն հինգերորդ դարու: Սա էր ազգաւ եգիպտացի. և 'ի միակ կողոբոյն՝ զոր արկանէր զիւրև, կոչեցաւ սինդոնազգեաց կամ կողոբաւոր :

Ս անուամբն մակարիոսի կմ մարկոսի, զոր յիշեմք 'ի տօնացուցի զկնի սրապիոնի, խօսեցաք 'ի վեր անդր :

Պի-

Պիմէն , որ և Հայրն պաստոր ։

Յ․ Լ․ օգոստ․ 27։ Աւուր հարանց ։

Հետևօղ հարցն առաքինութե՝ հնազանդից ասեմ, անտոնեանց և մակարեանց , և հայր հարանց զկնի եկելոց , ս̃բ հայրն Պիմէն՝ Թարգմանի հովիւ․ այն է յունարէն բիմին , և լատիներէն բասդօռ ։ Եւ էին սորա եղբարք՝ հայրն անուբ աւագ ըստ հասակի , և հայրն պամբոյ այրն սքանչելի , և պայեսիոս, ը̃ ա̃մ եօթն եղբարք՝ միոյ մօր որդիք կրօնաւորե̃ք 'ի լեառն սր̃յն անտոնի և 'ի սկիտէ ։ Այլ հայրն պիմէն էր նշանաւոր 'ի մէջ նց̃ հոգևոր գիտութ̃ , իբրև ղեկավար ճարտար հոգևոր կենաց , և իբրև պատգամատու յա̃ծակոյս կողմանէ ա̃մ միայնակեցաց․ կենդանի օրինակ և հայելի խոնարհութե և ա̃մ առաքինութեց․ զորմէ չէ բաւական ժամանակս պատմելոյ․ զի սփիւռ ծաւալեալ է լուսափայլ վարք և վ̃դպութ̃ նր̃ 'ի գիրս հարանց վարուց ։ Որ և 'ի ժամանակի յարձակման բարբարոսաց եկեալ 'ի սկիտոյ հանդերձ եղբարբք իւրովք՝ եկն 'ի տեղին կոչեցեալ տերենութ․ և անդ երևի լինել վախճան մեծին պիմէնի՝ զկնի փոխման ս̃բ հօրն արսենիոսի ։

Ընդ սոսին իմանամք և տօնախմբեմք և զայլ համօրէն ս̃բ հարս եգիպտացիս և զա̃մ միայնակեացս երջանիկ դարուցն այնոցիկ՝ յա-

ւորց անտի՛ որ՝ լուսաւորչին մերոյ մինչև ցաւ-
ւուրս սբց թարգմանչաց և աշակերտաց նց •
յորոց ոչ սակաւք եղեն նմանօղք առաքինու-
թեց հարցն սկիտացւոց 'ի Հայաստան Եգի •
վոյ յօրինակս ինչ տօնացուցի կմ Ճաշոցի ստա-
դնի և յիշատակ որ հօրն թաթլոյ և վարու-
սի ։ Իսկ անուանք սբց յովհաննիսեանց և
սիմէոնեանց յիշատակեալք 'ի պատարագա-
մատուցի , և ստա յօրինակս ինչ ինչ տօնա-
ցուցից՝ զոյգ ընդ ոսկեանց և սուքիասանց ,
կրկնակի միտս ընծայեցուցանեն • Նախ՝ իբ-
րև յովհաննէսք և սիմէոնք , և երկրորդ՝ իբ-
րև աշակերտք կամ հետևօղք յովհաննու և
սիմէոնի մեծանուն ճգնաւորաց • և ահա ԺԲ
կրկին մնաց ես գտանես 'ի վարս հարանց և
'ի պատմութիւնս ազգիս սոյլ և այլ մեծա-
մեծ միանձունս բազումս՝ իմն յովհաննէս և
սիմէոն կոչեցեալս , համդերձ աշակերտե-
լովք վարուց նց , 'ի դարս դարս ։ Այլ իցէ
թէ և 'ի մեզ յաշակերտեալքս աշակերտաց
նց 'ի յետին և 'ի յետնեալ ժամանակիս՝ ե-
րևեսցին նշոյլք լուսափայլ վարուց և առա-
քինութեց նց • որպէս փայլեցոյց սքանչելա-
պէս մատն այ 'ի վէպն մեր և 'ի նախահայրն
մխիթար աբբայհայր սեբաստացի՝ հարազատ
աշակերտ մեծին անտոնի հարանց հօր՝ հե-
ղինակի ամ կարգաց կրօնաւորաց ։

ԾԱ.

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

'ի Վերայ Եւագրի :

(1) Թողեալ՝ զոր վասն այլոց հարց եգիպտացւոց , զբազմօրինակ ծանօթութեանս՝ որք ունին զտեղի ը̄ ելանել 'ի լոյս բովանդակ մատենի հարանց վարուց , պէտք եղեն մեզ 'ի կարգի վարուց սրբոց գտելոց 'ի տօնացուցի ազգիս՝ զԵւագր Ճգնաւորն արկանել ը̄ ծանօթութը̄ • զի մի տացուք զմեզ բազմաց ծաղրել , որպէս թէ զանսէն իբրեւ ոք տօնէ եկեղեցի հայաստանեայց • զոր քաւ լիցի ասել • միայն թէ իմաստուն լսօղք անաչառ լուիցեն զառաջիկայս դատ Ճշմարտութե , որ անպատրըուշակելին է :

Արդ՝ յառաջ քան զմտ̃ դիւրաւ արդարանայ տօնացոյց մեր , երբ ոչ որոշէ՝ թէ ո՞ է Եւագր կմ̃ Եւագրիոս եդեալն առընթեր պօղայ եւ մակարայ , ո̃չ եւ 'ի պատարագամատուցի յիշատակեալ զկնի Նեղոսի եւ արսենի • զի ո̃չ տեսանեմք առ քննիչս , ոչ մի Եւագր Ճգնաւոր կամ այր երեւելի եղեւ 'ի չորրորդ եւ 'ի հինգերորդ դարու , այլ զանազան , միայն թէ չէ՛ դիւրին քաջ որոշել զհամանուն անձինս 'ի նոյն 'ի դարս • օրինակ իմն՝ բոսսինոս ասէ , թէ հայրն Եւագրիոս յիշատակեալ 'ի սրբոյն զօսիմոսէ 'ի հարանց վարս ոչ է պոնտացին , այլ բազմօք հնագոյն քան զնա • զնոյն կարէ ոք ասել եւ ըզհօրէն Եւագրէ , որ խօսակից լինի 'ի նոյն հարանց վարս ը̄ հօրն արսենիոսի • ո̃չ եւ այլ կմ̃ նոյն Եւագր խօսակից լինի ը̄ մակարայ • թող պոնտացին լիցի այն՝ ընդ որում խօսակից լինի հայրն պաղատի : Թողից ասել եւ զԵւագրիոս թարգմանիչ վարուց սրբոյն անտոնի 'ի յունէ 'ի լատին • եւ զայլ գրաւոր եւ անգիր անուանակիցս նր̃ :

Այլ քանզի պոնտացին Եւագր է առաւել հանդիսացեալ գրով եւ բանիւ , եւ գործ նր̃ թարգմանեալ կայ՝ ո̃չ յայլ ազինս , նոյնպէս եւ 'ի մեզ , եդեալ եմ՝ թէ անուն նր̃ իցէ մտեալ 'ի տօնացոյց մեր , երկու պատճառք

կամ

կամ արդարացուցինք ։ Առաջինն է այն, թէ այդ մեր ոչ երբեք գիտաց կմ՟ լուաւ՝ եթէ կայցէ զնմանէ ամբաստանութի՟ որոգինեան աղանդոյ. այլ միայն զսբ՟ վարս նր՟ և զգովելի գործս իմացաւ, և ը՟ նմին անխիղճ ’ի կարգ սբ՟ց հարց դասեաց ։

Երկրորդ՝ զի և ամբաստանութիւն եղեալ ը՟դէմ նորին եւագրի պոնտացւոյ որչափ և ծանր թուիցի յաչս ոմանց, յոչինչ համարեալ է առաջի իմաստուն կրիտիկաց, և լուծեալ և ցրեալ. մինչ զի գոնեա վէճն մնայ վէճ ’ի յետին խստութե՟, և սոյգն ևս մնայ գիտելի ։

Գլխաւոր և առաջին դատախազ պոնտացւոյն եւագրի է առիւծն հզօր սբն՟ հերոնիմոս. բայց ոչ ազդէ իմէք իրօք. զի կրիւք խօսի՝ դրդեալ ’ի չարախօսաց հարցն սկիտացւոց. և ոչ գտեալ արատ ինչ ’ի վրդպութե՟ եւագրի՝ զհամաձայնութիւնս նր՟ ևեթ եպերէ, և աշակերտ որոգինի անուանելով՝ ոչ ինչ բերէ ’ի նմանէ, որ ունիցի զհոտ որոգինեան աղանդոյ ։ Եւ զի թէոփիլոս ը՟դէմ կալեալ հարց սկիտացւոց յուզողաց զորոգինեան բանս, ուր պարտ էր հերոնիմոսի ցուցանել՝ թէ կէսք ’ի նցա՟ անմեղք էին, և կէսք փաստապարտք, ոգւով թէոփիլոսի զամենեսին ’ի մի համար դասէ. եթէ կարէր և զոսկեբերան բամբասէր. բայց հաւոմ կարծեաց զլեզու նր՟ ։ Միայն սուր գրիչ նր՟ մխեցաւ ’ի սբն՟ յովհաննէս երուսաղէմայ հայրապետ ։

Արդ թէպէտև ’ի կենդանութե՟ եւագրի ոչ անկաւ պատիւ նր՟ կմ՟ գրոց նր՟ ’ի գետնին՝ բանիւք հերոնիմոսի, և աւելի քան զհարիւր և յիսուն ամ՟ իբրև ողջամիտ վրդպ՟ և սբ՟ ձգնաւոր ծանուցաւ՝ մանաւանդ յարևելս, բայց յետ այնորիկ ’ի լինել խնդրոց ը՟դէմ որոգինեանց՝ ոչ միայն արևմտեայք սկսան վկայութե՟ հերոնիմոսի դատապարտ առնել զեւագր, այլև ոմանք յարևելեայց՝ ’ի պնդագոյնս խօսել զորոգինեանց ։

Եւ արդարև ո՞ ոչ պղտորեսցի յասացուածոց աստի քաջ հռետորին հերոնիմոսի, ’Ի ՄԵԿՆ. ԵՐԵՄ. ԳԻՐՔ. Դ. ՅԱՌԱՋԱԲ.

* Յանկարծակի հերձուածն պիւթագորայ և զենոնի,
„ ապաթէիաս և անամարդիսիաս, ո՟ր է (ասէ) անչարչա-
„ րելութե՟ և անմեղանչականութե՟, որ երբեմն յորոգի-
„ նէս, և արդէն յաշակերտս նր՟ ’ի գրունիոս, յեւա-
„ գրիոս, և ’ի յովինիանոս խաղխաղեցաւ, սկսաւ կեն-

„ դա-

,, դանանալ. և ոչ միայն յարևմտեան, այլև յարևելեան
,, կողմանս շչել, և 'ի կղզիս կղզիս, մանաւանդ 'ի սի-
,, կիլիա և 'ի հռոդոս, և շաղախել զբազումս, և աճել
,, օր քան զօր ||. ե̃ն ։

Եւս առաւել՝ յասելն 'ի Թղթ. ճլզ. առ կտեսիփոն ընդ-
դէմ պեղագեոսի. * Եւագրիոս պոնտացի իբերացի,
,, որ գրէ առ կուսանս, գրէ առ միայնակեացս, գրէ
,, առ այն կին՝ որոյ անունն սևութե̃ (այն է մելանիա)
,, վկայ լինի խաւարի նենգաւորութե̃, 'ի լոյս ընծայեաց
,, գիրս և առածս բէան̃ ապաթէիաս, զոր մեք (լատինք)
,, կարեմք ասել անշարժարութի̃ կմ̃ անվրդովութի̃ (իմա̃
,, անախտութի̃), երբ ո՛չ երբէք հոգին իւի̃ք ախտիւ
,, վրդովման շարժի. և պարզաբար ասել՝ ո̃չ թէ կամ
,, քար է, և կմ̃ ա̃ծ ։ Զսորա զգիրս ը̃ արևելս՝ զյու-
,, նականս, և թարգմանութբ̃ աշակերտի նր̃ հռուփինո-
,, սի՝ զլատինականս, յոլովք յարևմուտս՝ վերծանեն ։
,, Որ (յ̃ հռուփինոս) գիրս ևս գրեաց՝ ո̃չ թէ յաղագս
,, միայնակեցաց. և զբազումս 'ի նմին 'ի թիւ արկանէ,
,, որք ոչ երբէք եղեն (միայնակեաց), և զորս լինել
,, սոորագրէ, որոգինեանս գոլ և յեպսաց դատապար-
,, տեալս (իմա 'ի թէոփիլեանց) չէք տարակոյս. յ̃ են
,, ամմոնիոս, եւսեբիոս, եւթիմիոս, և նոյն ինքն եւ-
,, ագրիոս, ևս և ովր և իսիդորոս, և այլք յոլովք,
,, զորս ձանձրոյթ է 'ի համար բերել ։ Եւ ը̃ լուկրե-
,, տեան առածի, Իբրև բժշկոյ՝ օշինդր դառն՝ մատուցա-
,, նել հիւանդոյն, նախ զշրթամբն զբաժակին՝ օծեն մեղու անոյշ
,, հիւթով։ սոյնօրինակ և նա (հռուփինոս) զմի միայն զյով-
,, հաննէս (եգիպտացի) եդ 'ի սկիզբն գրոցն. (զի գիրք
հռուփինոսի վս̃ միայնակեցաց՝ սկսանի 'ի վարուց յով-
,, հաննու.) զորմէ չէք երկբայութի̃, թէ ուղղափառ է
,, և սբ̃. ո̃չ զի պատճառանօք նր̃ զայլ հերետիկոսս՝
,, զորս եդեալն էր, 'ի ներքս մուծցէ յեկեղեցի ||։

Այս այն հերոնիմոս է՝ որ և կրիւք զգածեալ ը̃դդէմ
հետևողաց սբ̃յն մելիտոսի անախտից հայրապետի, որք
երբէք հիփոստասիս ասէին յերրորդութե̃, բողոքէր առ
դամասոս պապն՝ թէ հերետիկոսութե̃ փակի յայդմ ձայ-
նի. մա՛հ է ասէ 'ի սանի աստ. և սակայն այն իսկ եղև
դաւանութի̃ ա̃մ ուղղափառաց. ո՛չ ապաքէն և զանախ-
տութի̃ հոգւոյ խնդրեն և քարոզեն ա̃մ ուղղափառք,

զոր

զոր Հերոնիմոս ջանայ իմանալ անկրակայնութ̄, և եպե-
րել. և այն զի քաջ գիտէր յունարէն, պարտ էր որո-
շել՝ թէ ը̄ տեղւոյն ա՛յլ է ՔԱԼՕ, և ա՛յլ է ՔԱԼԷ. որպս
կիրք, և ախտք. արդ չէ՛ մարթ անկիր լինել, բայց ջա-
նալոց եմք անախտ լինել. և եթէ այս անախտութ̄ կո-
չիցի նաև անցաւութ̄ կմ̄ անչարչարութ̄ և կմ̄ անմեղան-
չականութ̄, իմացեալ լինի յողջամտաց՝ անբաժ լինել ը̄
կարի յախտից և ՚ի մեղաց: Եւ եթէ կամի Հերոնիմոս
մաքառել ը̄ Ռուփինոսի, ոչ ստնանէ նովին Եւագրի:
Բայց քանզի այսպիսի բանք Հերոնիմեանց մնացին գրով
իբրև ը̄դէմ որոգինեանց, նմին իրի յետ ժամանակաց՝
ոյք կամէին դատապարտել զորոգինեան վ̄դպութ̄ի, ը̄
նովին արատով արկին և զԵւագր պոնտացի: Այլ այն
է զարմանալի և մծ̄ դիտողութ̄ արժանի, զի հինգերորդ
ն̄բ ժողովն՝ որ եղև առ Յուստինիանոսիւ, և դատա-
պարտեաց զՈրոգինէս և զմոլար վ̄դպութ̄ նր̄, ոչ յիշեաց
զԵւագրիոս. այլ սակայն յետինք եդեալ ՚ի մտի՝ թէ
Եւագր լիցէ որոգինեան, իբրև զդատապարտելոյ խօսին
զնմանէ: Եւ ո՞ կարէ տանել այսմ: Գիտեն մծ̄ գիտ-
նականք, զի ՚ի հինգերորդ ժողովն չի՛ք անուն Եւագրի.
ոմ̄ և Փոտ՝ որ քաղէ զայն ժողովի, ուղիղ դրէ ՚ի ՄԱՏԵ-
ՆԱԳՐ. ԺԸ. այսպէս. * Վերծանեցաւ գործք Ե̄ ժողո-
„ վոյն. յորս հերքեցան երեք կոչեցեալ գլուխքն. որ
„ ինչ վս̄ Որոգինի. և նզովեցաւ ինքն և չարագրածք
„ իւր. որ ինչ վս̄ Դիոդորի Տարսոնացւոյ, և Թէոդո-
„ րի Մոպսուեստացւոյ. և սք̄ նմանապէս նզովեցան.
„ նզովեցան և գրուածքն Թէոդորետոսի ը̄դէմ Կիւրղի
„ գլուխք ԺԲ ||:

Այլ սակայն՝ քանզի Սոփրոնիոս պատրիարք եհ̄մ ՚ի
թղթի իւրում առ Սերգիոս պատրիարք գրեալ էր ընդ
Որոգինի և զանուն Դիդիմոսի և Եւագրի իբրև համա-
խոհից որոգինեան շաղփաղփութ̄, և զի յետ ժամանա-
կաց յաւուրս վեցերորդ ժողովոյն ընթերցեալ եղև յա-
տենի այն թուղթ Սոփրոնիոսի, համարեալ եղև՝ թէ
դատապարտեալ լիցի և Եւագր, ոմ̄ և Դիդիմոս. և այս-
պէս խօսին Պոգոնատոս Կոստանդին կայսր, և Լևոն ը̄
պապն յաւուրս Զ̄ ժողովոյ. Տարասիոս պատրիարք ՚ի
ժողովն Է̄. և Մարտինոս ա̄ պապ. և ՚ի պատմագրաց՝
Թէոփանէս և Կեդրենոս. յորմէ եղև և յետնագունից

կո-

կոչել զեւագր պարզապէս որոգինեան. և յայտ է թէ այս ամ՛ ոչինչ աւելի ազդէ քան զդատախազութն հերոնիմոսի։ Զայս ես ոչ յանձնէ ասեմ, այլ բանիւ անաչառ քննչաց։

Այս թողեալ զմեծամեծ գովութս պալատիոսի, հռուփինոսի, գեննադիոսի, սոկրատայ, սողոմենոսի, և այլոց բազմաց հնագունից և հարց եկեղեցւոց՝ 'ի վր բանից և վարուց եւագրի իբրև զմիոյ 'ի նշանաւոր սրբոց ճգնաւորաց, յառաջ բերից միայն զվկայութն միոյ և երկուց 'ի յետին քննչաց։

Անտոն պագիոս այրն երևելի 'ի ծան. բարոն. յամ 388. համար. ծզ. առ ճէ. ասէ. * Զեւագրիոս պոնտացի՝ ա_
,, շակերտ լինել գրիգորի նազիանզացւոյ վկայէ սողո_
,, մենոս։ Բայց ում ինչ գրեաց. որոց եթէ հատուածք
,, ինչ, և եթէ կոչմունք վկայութեց գտանին 'ի գիրս
,, կանոնաց, 'ի վարս և յառաջս հարանցն, 'ի շղթայս,
,, 'ի գիրս քաղուածոց, 'ի գանձն ճգնաւորական, 'ի
,, պարապմունս առ կլիմաքոս, և ևս առ պալադիոսի,
,, առ սոկրատայ, առ կլիմաքոսի, առ դորոթէոսի մաք_
,, սիմոսի, ով և 'ի դամասկացին բիւղլոսի, և 'ի պա_
,, լադիոս բիգովտեան։ Գրեաց գիրք մի յաղագս ութ
,, ախտից... Ճառ վշտական յաղագս սբ երրորդութն
,, առ որս միակեցական վարեն կեանս... և թուղթ առ
,, անատոլիոս յաղագս գործնական և գիտնական վա_
,, րուց... և գիրս գործնական. և այլ պիտանու_
,, թի... Յայսոսիկ գիրս բազում ինչ իբք պանծալիք
,, գտանին 'ի պէտս բարեկարգութն վարուց ||։

Այլ ճոխագոյն քննութբ յետ տիլլեմոնտի առն ակնածելւոյ առ ամ՛ կրիտիոս՝ գրեաց յուստոս փոնտանինոս՝ մի 'ի քարտուղարաց հռովմայ՝ արքեպիսկոպոս առաքելական պալատան կոչեցեալ, 'ի գործս իւր տպագրեալս 'ի հռովմ յամի 1742. և ընծայեալս բենեդիկտոսի ժդ. ուր 'ի ե գիրս պատմ. ակուիլայ, ասէ. Այլ և այլ են եւագրիոսք համանուանք 'ի դարս հերոնիմոսի. զի եւագրիոս եպս անտիոքայ, եւագրիոս կարևոր ծանօթն յովհաննու ոսկեբերանի, և եւագրիոս երէց գաւառ՛ 'ի ժողովս ակուիլայ. իսկ բան մեր է ասէ զեւագրէ միայնակեցէ պոնտացւոյ, որ է աշակերտեալ գրիգորի ածաբանի, գրակարգաց մեծին բարսղի, և սարկաւագ ձեռնա_

գրեալ

գրեալ 'ի գրիգորէ նիւսացւոյ , առանձնացեալ յանա-
պատն նիտրիոյ և 'ի սենեակս սկիտոյ , և կրթեալ ընդ
ձեռամբ երկուց մակարաց ․ * ուր յաստի կենաց փո-
„ խեցաւ յամի տն 399 ․ յաւուր տօնի յայտնութե̅ , ծդ-
„ ամաց , յետ 'ի բաց հրաժարելոյ 'ի բռնանէ եպսութե̅
„ զոր ջանայր դնել 'ի վր̅ նր̅ թէոփիլոս աղեքսանդրա-
„ ցի ․ ․ ․ ․

„ Այլ թէ քանի՞ առելութե̅ հալածեալ իցէ թէոփիլէի
„ զմիայնակեացս՝ յորոգինեան անուան կասկածի է-
„ ղեալս , տեսցուք այլուր ։ Հերոնիմոս ընդհանրապէս
„ զթէոփիլեայ կարծեաց զհետ երթեալ , զեւագր իբր
„ վարակեալ 'ի մոլորութիւն աղամանդի (այսինքն որոգինի՝)
„ նախ զառաջինն 'ի մէջ կարապետաց պեղագիոսի
„ թուէեայ ․ քանզի չափ էր որոգինասէր կարծիլ՝ առ
„ 'ի լինել կասկածելի իբրև պեղագեան ․ ․ ․ ․ Եւ թէ-
„ պէտ ցանկացաւ , մանաւանդ թէ ժտեաց թէոփիլոս
„ և ը̅ նմա հերոնիմոս , զի առաքելական աթոռն հաս-
„ տատեսցէ զդատապարտութի̅ թէոփիլոսի ը̅դէմ որո-
„ գինի , այլ ո՛չ ընկալաւ զխնդրելին ․ ․ ․ ․ Յովհաննէս
„ մոսքոս կմ̅ սոփրոնիոս պատմութե̅ հիւսեաց ո՛չ այնչափ
„ յարմար անուան եւագրի ․ բայց տակաւին տեսա-
„ նեմք զնա տիտղոսիւ սրբութե̅ մեծարեալ 'ի ձեռագիրն
„ բարբերինեան , և յայլ տեղիս ևս ։

„ Վս̅ արդարացուցման այնչափ ամբաստանութե̅ց կու-
„ տելոց 'ի վր̅ եւագրի՝ ա̅ծ է դատաւոր ․ առ այժմ 'ի
„ կողմն նր̅ կայ այն , զի յանցանք որոգինականութե̅ նաև
„ արանց սր̅ց 'ի վր̅ եդաւ ․ յորոց միջի զառաջին տե-
„ ղին ունի ոսկեբերան , որպէս յայտ է մե̅զն ։ Կարի
„ ստոյգ է , թէ գրուածք եւագրի՝ որ կան , առէպ 'ի
„ վկայութե̅ կոչին ․ (և թէ՝ անախտութե̅ն կմ̅ անչարչա-
րութիւն , զոր վս̅ յաւէտ մեղադրի եւագր , ուղիղ մտօք
վարի և 'ի սր̅ց հարց , յերկար ցուցանէ) ․ ․ ․ ․ ․

„ Զեւագր 'ի կենդանութե̅ յոչ ումեքէ ամբաստանեալ
„ գտանեմ ․ ո՛չ և յետ մահուան ոչ ոք երբէք ամբաս-
„ տան եղև զնմանէ 'ի միջոցի հարիւր և յիսուն ամաց ,
„ բայց միայն հերոնիմոս ․ և ո՛չ իսկ նա ինքն թէոփի-
„ լոս աղէքսանդրացի՝ այլով մասամբ դառն հալածիչ
„ բազմաց 'ի միայնակեցաց եգիպտոսի իբր որոգինեանց՝
„ իսկ և իսկ զկնի մահուան եւագրի ։ Իսկ հերոնիմոս

„ շատ

,, չատ համարեցաւ չհաւանիլ է Եւագր՝ վն յարելոյ
,, նր բարեկամուէ ՚ի Մելանիա, ՚ի Հռուփինոս, յամմո-
,, նիոս, և յայլ միայնակեացս՝ յորս է ակամբ հայեր
,, Թէոփիլոս ։ Բայց սակայն՝ ոչ ոք ՚ի հին մատենա-
,, գրաց առանց կանխելոյ նզովուէ յիշատակեաց զԵ-
,, ւագր ․ ոչ Պալլադիոս, ոչ Հռուփինոս, ոչ Սոկրատ ․
,, գ ․ 18 ․ ոչ Սոզոմենոս ․ զ ․ 30 ․ ոչ սըն Պրոսպեր ՚ի
,, Ժամկագր ․ և ոչ Գեննադիոս ։ Աւանդք Եւագրի սակաւ
,, ընկալեալ են առ հարս յունաց, առ Նիկոնի, առ Մաք-
,, սիմոսի, առ Դամասկացւոյն ․ և ևս ՚ի պատմութե
,, ճգնաւորաց ոչ գուն ուրեք վարի հեղինակութիւն
,, նր ․ ․ ․ ոտ և ՚ի շղթայս հարց յունաց ․ և զնոյն յա-
,, ռաջ բերէ սըն Դորոթէոս ․ գիրք ․ ժէ ․ յղ ․ վէպու-
,, Թեց ։ Բայց արդ՝ եթէ մի և երկու ՚ի սոցանէ (թ
,, Պալլադիոս և Հռուփինոս) ոչ լաւ անուն ունին՝ իբր
,, յարեալք յՈրոգինէս, ապաքէն յոլովք են անկաս-
,, կածելի ․ և ոչ գոյ յարաբերուէ ՚ի մէջ Նովատիոսա-
,, կանուէ՝ որ ՚ի վր դնի Սոկրատայ, և ՚ի մէջ մոլորու-
,, Թէ Որոգինի և Պելագիոսի ։

,, Ընթերցիր և զկանոն սբյն Անտոնի աբբայի զ՚ի լոյս
,, ընծայեալն յԱբրահամէ Եկեղացւոյ ․ երես ․ 75 ․ ուր
,, կայ գովութիւն Երանելւոյն Եւագրի ։ Զինչ ևս աստ-
,, ցից զարանց սրց մեծամեծաց, է որս սէրս բարե-
,, կամուէ էր զօդեալ ․ զինչ վն երկոցունց Մակարաց ․
,, զինչ զԱրսենիոսէ, զինչ զԻսիդորոսէ Պելուսիացւոյ ․
,, որոյ Թուղթն մծա ․ գիրք ․ ա ․ գրեալ է առ Եւագր
,, սարկաւագ ․ (կայ և Թուղթ ՚ի դիմաց Գրիգորի Աստուածա-
բանի առ Եւագր միայնակեաց) ։

,, Զոր ինչ ասացի վն նր, թէ Ժողովն հինգերորդ ըն-
,, դունելի եղև յառաքելական աթոռոյն՝ միայն ըստ դա-
,, տապարտուէ երից գլխոց, և ոչ Եւագրի, զնոյն
,, հաստատէ հեղինակուէ սբյն Բենեդիկտոսի Անիաց-
,, ւոյ ․ որ ոչինչ զանդիտեաց ՚ի ձայնէս Անախորէտ՝ Աբբա-
,, դէա, եղելոյ ՚ի գիրս Եւագրի ․ այլ մանաւանդ զերիս
,, պիտանուոյս նր իբրև անմոլարս և կարի օգտակարս
,, կրօնաւորական կենաց՝ փոխադրեաց յիւր կանոնա-
,, գիրս ։ Որք Թողից զայն, զի գրուածք Եւագրի այն-
,, չափ յարգի եղեն առ արևմտեայս, մինչ զի երբեմն
,, գիրք նր յաղագս մրցանաց առաքինուեց և մոլուեց՝

,, ըն-

,, ընծայեցաւ գլխաւոր վճպաց եկեղեցւոյն լատինաց-
,, ւոց, օգոստինոսի և ամբրոսիոսի, եւս և լևոնի պա-
,, պին, իսիդորոսի, և ռուպերտի. տես 'ի յաւել-
,, ուածն է. հատորոյ գործոց օգոստինոսի. ևն. . . .
,, Այսուհետև մեր վճպուն եւագրի: Իսկ որ ինչ մեր վա-
,, րուց նորա բանք իցեն, առաքէն չէ մարթ մատծել
,, ինչ աւելի պարզագոյն և որբագոյն քան զպատմութե-
,, նդ, զի որում պատմէ զայն պաշտելիս, որ ինն աւ
,, ողջոյն ծանեաւ զնա ||:

Եթէ գիտէին լատին քննիչք՝ որք և յօդոյ գիտեն փաս-տըս որսալ, թէ եկեղեցի հայոց ոչ միայն տօնէ զեւագր, այլև 'ի պատարագի յիշէ յանյիշատակ ժամուց հետէ, անհրաժեշտ ապացոյց 'ի ձեռս առնուին զայն՝ առ ա-պացուցանել զմի յերկուց աստի. զի թէ կամ գոյ այլ ոք եւագր Ճգնաւոր՝ որիշ 'ի պոնտացւոյն, և կամ թէ պոնտացին իրաւամբք ջատագովի՝ յորոց ջատագովի : Եւ ահա մեք զայս և եթ կամեցաք աւն յայտնի նշանա-կել, և ոչ եթէ մխել 'ի խնդիրս տարապարտս. զի մի լռեցուք զիրաւացի կշտամբութե գրիգոր կաթուղիկո-սին մերոյ, թէ զի՞ է ազգի մերում թեկն ածել օտար անձանց ը կռուով եղելոց՝ իբրև սր̄ց. միթէ գոյին-ցի՞ք էին նոքա, կմ՛ վաղարշապատեցիք. ևն: Այս մնայ ազգիս անաչառ քննել զամ ասացեալքս, և ըստ նմին առնել զոր արժանն է :

ԺԹ. ՎԵՐՋԻ

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Նիկողայոսի սքանչելագործ հայրապետին զմիւռնոյ, կմ̄ միւռայ ։

Հ․ գէկա․ 11 ։ Տր̄ էէլ և ճառընտիր․ գէկա․ 6 ։ Յ․ Ա․ գէկա․ 6 ։ Ղ՛առընտ․ Ա․ ՀԷ = ՀԷԴ ։ Բ․ ճյ = ճյէ ։ Գ․ ադ̄ = ադէ․ և Ն․ ոծգ̄ = ո̄լ ։ Սեպտեմբ․ առ առաքր․ գէկ․ 6 ։ Սե̄ն ղեկրոս գամփանոս ներքե․ նեկող ։ և այլք ։ (1)

ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՐՈԶ և ամենահռչակն մեր հայրապետն Նիկողայոս սքանչելագործ, 'ի սկզբանէ և այսր մեծապէս մեծարեալ յարևելս և յարևմուտս, և արագահաս օգնականութ̄ ոպ̄ հրեշտակ ազատարար կարդացեալ ը̄ ծով և ը̄ ցամաք, յապուշ կրթէ զգրիչս վարուց նր̄՝ թող թէ զընթերցողս, եթէ զիարդ մարթասցին բովանդակել զգործս նր̄ զմեծամեծս 'ի ծննդենէ մինչև 'ի փոխումն 'ի կենաց, ոպ̄ և զանբաւութիւն հրաշիցն՝ որ 'ի կենդանութե̄ և յետ մահուան ։ Իսկ այս այնչափ, զի ոչ ոք յառաջնոց կմ' 'ի յետնոց մարթացաւ զլիակատար պատմութի̄ նր̄ տիրապէս ծաղկաքաղութ̄ գլխաւորել. այլ է որ զայս, և է որ զայն մասն

վարուց կ՚մ զգործս կ՚մ զսքանչելիս նր արժա. նացրեաց, և կ՚մ ներբողենիւք դրուատեալ՝ սակաւուք զբազումս յայտնի կացոյց ։

Յայս առցես ինձ օրինակ զակիզբն բանից սրբյն պետրոսի դամիանոսի (որ էր ժմկակից սրբյն գրիգորի վկայասիրի 'ի ժմ դարու) 'ի ներբողեան սքանչելագործ Հայրապետիս, ասելով. * Նիկողայոսս՝ իմ, մանաւանդ թէ՝ և ձեր, ընտրեալ յորովայնէ, ոք 'ի մանկու. թէ, պարծանք երիտասարդաց, պատիւ ծե. րոց. քահանայից փառք, քահանայապետաց պայծառութի, զժողով ձեր իւրովն ուրախ առնէ տօնախմբութք ։ Սյս այն նիկողայոս է, որոյ սքանչելիք զերծուն զա մր լայնութի ծի, զոր գովեն տիեզերք և ամ բնակեալքն 'ի նմ ։ Ո զի այնչափ և այնքան հրաշք են նր յաձախութք, զի ոչ հանձար գրագիտաց առհասարակ բաւական լինին 'ի գրոշմել, և ոչ մեք 'ի վերծանել . . . քանզի փառաւորուի խոստովանող հայրապետիս յաղթէ ձայնի և մտաց, լեզուի և գիտակցութե ։ Ո զի ա. ղեն օրքան զօր սքանչելիքն, և ոչ դադարէ հոգի նյ առ 'ի յիշատակէ զօրականին իւրոյ համապազորդել զիւր հրաշս ։ Փառաւորի 'ի ծովու, գովի 'ի ցամաքի, կարդացեալ լինի յամ 'ի վտանգս ։ Ոյք իջանեն 'ի ծով նա. ւուք . . . նք տեսցեն զգործս տն, և զնիկո. ղայոսի տվ զսքանչելիս 'ի խորս . . . . Մնօք ունի առիթս բերկրանաց, եթէ և զի մանու. կունք զմանուկն գովեսցեն զպահեցօղ. երի. տասարդք զերիտասարդն աղատարար երի.

տա

տասարդաց ․ կուսանք զփրկանակն կեղտ ան-ուման կուսից ․ ծերք զկարեկիցն կարեաց ծե-րոց ․․․ Այլ արդ յետ հանդիսապէս քարո-զելոյ գործոց նր գեղապանծ լեզուօք յու-նաց՝ զի՞նչ ևս համարձակի թօթովել բանս աղքատին ‖ ։

Արդ ՚ի բազմապատիկ յունական գրութեց անտի վարուց սրբոյն Նիկողայոսի՝ երեքկին և չորեքկին օրինակք կան և ՚ի զանազան ճա-ռընտիրս մեր ․ յորս գլխաւորն՝ որ այն իսկ է թարգմանեալն ՚ի Վկայասիրէն , է գործ ու-րումն ՚ի նախնեաց՝ երախտաւորելոյ ՚ի սրբոյն Նիկողայոսէ սքանչելեօք ․ որ այսպէս սկսա-նի խօսել ՚ի յառաջաբանի իւրում ․ * Ոմն սրբս և զերջանիկ ընտրեալս այ գովել և պատ-ուել ամենեցուն արժան է , և զյիշատակս նց գովասանութբ կատարել ․․․ և ՚ի նջէ դարձեալ զայնոսիկ՝ որք նշանօք ևս պայծա-ռագոյնք ․․․ խնամակալք և ապաստանք կե-նաց մարդկան ․ յորոց մի է՝ գլուխ և առա-ջին քն զայլսն՝ մեծս այս և լուսաւորիչ քա-հանայապետս՝ սքանչելագործ հռչակաւոր ․ և առաջնորդութբ համբաւեալ , մեծ և բազ-մաքանչ անունն՝ արագահաս օգնական ․ որ ՚ի ծագաց մինչև ՚ի ծագս Տի քարոզելով մե-ծանայ և փառաւորի ․․․ Ամազգք և լեզուք , ամ հասակ և ամ որդիք մարկան՝ օգնական զսա ՚ի վիշտս և ՚ի փորձութս կոչեն ․․․ քան-զի թէ և ՚ի պատկեր նշանագրի , կամ աղօ-թիւք յիշեալ լինի , և եթէ միայն անուամբ կոչեսցի , ժամանէ ամ ուրեք , սքանչելագոր-

ծէ, հանապազ օգնէ իւրաքանչիւր ումեք անպակաս . . . և յամ յԱծէ աներկբայ առնու վկայութի՝ յարաժամ առ ամենեսեան բարեգործելով . . . . .

Բազումք յառաջնոյն և յայժմու արանց՝ ոմանք բանիւք գովասանութե զհռչակաւոր զայրս զայս զմեծս Նիկողայոս գովեցին . և այլք փոքր 'ի շատէ մասնաւոր զարմանազան սքանչելեաց ն՟ր պատմութի արարին . և կէսք դարձեալ զսքանչելի գործս ն՟ր, որ յաճախապէս յիշեալ լինի ա՟մ ուրեք . . . . Եւ ես իսկ 'ի փորձանս և 'ի նեղութիւնս եղեալ յոլովակի վայելեցի յարագահաս ն՟ր օգնականութե՟ն, և պարտական ն՟ր մեծութե՟ն կացի . . . յորժ ամաչելով 'ի հրամայողացն՝ հարկեցայ գրել (զլիակատար պատմութի սրբոյն) ‖ ։ Արդ յընդարձակ բանից այսր գրչի՝ համեմատութե այլևայլ ճառընտրաց մերոց և այլոց ազգաց, քաղեմք և մեք զառաջիկայ վարս ։

Հռչակաւորս այս և երջանիկ քահանայապետս Նիկողայոս՝ այն է ըստ յունականին Նիգօլաօս, յաղթօղ ժողովուրդ կամ ժողովըրդեան՝ թարգմանեալ, էր ծննդեամբ ասիացի՝ 'ի լիկիացւոց նահանգէ, 'ի քաղաքէն միւռիոյ, կամ ըստ ոմանց՝ 'ի պանթեռայ, կամ 'ի պատարայ՝ որ մօտ է 'ի միւռա կամ 'ի զմիւռին, ոչինչ հեռի 'ի զմիւռնիայ կամ սմիռնայ քաղաքէն յոնիոյ, ըստ յիզմիրէ ։ Անուն հօրն ն՟ր եպիփան, և մօրն նոննէ կամ նոննիս, որք գրեթէ 'ի ծերութե՟ ընկալան ուխտիւք զաւակ միամօր զՆիկողայոս՝ յորովայնէ սրբե՟լ, և

և նախ քան զկղզանալն ընտրեալ յա՟յ ։ Նաև ա՟ծայինն յայտնութի յաղագս սր՟յս այսորիկ առ ծնողսն նո՟ր կատարէր ․ Ք՟զի իբրև ծնաւ , և եղև եօթնօրեայ , մատուցեալ ոմանց առ ՚ի դայեկել՝ տեսին , զի կանգնեցաւ ՚ի վ՟ր ոտից իւրոց ՚ի քնարանի անդ՝ գրեթէ իբրև ժամս երկուս ․ և այնուհետև բարեպաշտուհի մայր նո՟ր ո՟պ ՚ի նոր Սամուէլ հայէր ՚ի նա , և սնուցանէր ըստ ա՟յ ։ Նաև ՚ի դիեցուցանել նմ՟ զդարմանս կաթին՝ յաւելան և այլ սքանչելիք ․ զի ՚ի չորեքշաբաթի և յուրբաթի՝ միանգամ միայն առնոյր զստինսն ՚ի մօրէն յինն ժամուն ։

Նաև էր եղբայրն նունեայ՝ քեռի նիկողայոսի մանկանն՝ ա՟ր նիկողայոս եպ՟ս միւռիոյ՝ այր ս՟բ և ընտրեալ առաջի ա՟յ ․ վ՟ս իբրև պատմեցին նմա վ՟ս սքանչելի ծննդեան և զարմանալի սննդեան քեռորդւոյ իւրոյ՝ իւրումն անուանակցի , գոհանայր զա՟յ ուրախութ՟բ մեծաւ ․ և ինքն պատմէր ամենեցուն՝ զոր եցոյց նմ՟ տ՟ր տեսլեամբ ՚ի ձեռն հրեշտակին՝ վ՟ս երանելի մանկանն նիկողայոսի ՚ի ք՟ս յառաջագիտութեն ․ և ասէր ․ նոր արեգակն տեսանեմ ծագեալ յերկիր ․ երանեալ է հօտն՝ որ հանդերձեալ է այսպիսի ունել հովիւ ։

Իբրև եղև մանուկն ամաց հնգից , ածեցին և ե՟ նմա առաքինուե՟ շնորհքն ․ ետուն զնա ՚ի պատուական դպիր ուսուցանել նմա գիր ․ և եղև ՚ի միում աւուր՝ յորժամ երթայր նա ՚ի դպրոցն , պատահեաց նմ՟ կին մի ՚ի գեղջէանտի մօտ ՚ի քաղաքն , անուն նորա նոմնիս ,

զօսացեալ ոտիւք և տառապեալ յոյժ . աղաչէր զմանուկն՝ զի հանդիպեսցի բժշկութե . և նորա աղօթս արարեալ, և կնքեալ զնա նշանաւ խաչին՝ ազատեաց յախտէն ։

Իսկ իբրև տեսին Աստուածասէր ծնօղքն զպատանեակն Նիկողայոս 'ի դուզնաքեայ ժամանակի բաւականապէս լցեալ իմաստութեամբ հոգւոյն, ապա խորհուրդ 'ի մէջ առեալ ընդ քեռւոյ նորա եպիսկոպոսն Նիկողայոսի՝ զտուեալն յԱստուծոյ իբրև զպտուղ որ ընծայեցին 'ի կղերիկոսութի եկեղեցւոյ սրբոյ ։ Ուր և պաշտեալ ամենայն սրբութեամբ և անարատ քաղաքավարութեամբ իբրև հրեշտակ 'ի մարմնի՝ ձեռնադրեցաւ քահանայ ինն և տասն ամաց՝ յեկեղեցի սրբոյն Սիոնի, զոր շինեալ էր քեռւոյ նորա գեղեցկազարդ տաճար Աստուծոյ . և յետ սակաւուց յորժամ գնաց Նիկողայոս եպիսկոպոսն վասն ուխտի յԵրուսաղէմ, ընդ հոգս եկեղեցւոյ յանձն արար երկուց եղբարց իւրոց՝ Արտեմեայ և Երմինի, որք էին վանաց երիցունք, ընդ քեռորդւոյ իւրում Նիկողայոսի քահանայի . վասն այսր համարին զնա և հայր վանաց լեալ ։

Յետ այսորիկ իբրև վախճանեցան ծնօղք Նիկողայոսի քահանայի, եղեւ ժառանգ ընչից բազմաց՝ լուելեայն բաշխէր զամենայն աղքատաց . և արար նաև զայսպիսի գործ ողորմութե 'ի փրկութի հոգւոյ . լուաւ թէ այր մի մեծատուն 'ի քաղաքին տնանկացեալ, և անձեռնհաս գտեալ տալ զերեսին դստերս իւր արանց՝ ըստ աստիճանի իւրում առաջնոյ, խորհէր 'ի պոռնկատուն դնել զկոյս աղջկունսն ։

կունան ։ Յայնժամ փութացաւ էառ ս՟բն Նիկողայոս ընդ իւր ոսկի 'ի ծածուկ, որչափ բաւական լինէր 'ի պէտս հարսանեաց անդրանիկ դստեր առն. և տարեալ 'ի գիշերի՝ ընկէց զծրարն ընդ պատուհան ։ Իսկ իբրև այգ եղև, և ետես այրն զծրար ոսկւոյն 'ի յատակս տան իւրոյ, հիանայր՝ թէ ուստի՞ իցէ. համարէր պարգև ա՟յ. և այնու ամուսնացոյց զաւագին դուստր իւր ։ Իբրև գիտաց Նիկողայոս՝ թէ 'ի բարի գործ կատարեցաւ ողորմութիւն, միւսանգամ ընկէց 'ի գիշերի այլ ծրար. և առեալ հայրն հարսնացոյց և զերկրորդն 'ի դստերաց ։ Իսկ յորժամ զերրորդ դստերն զմասն ձգեաց ս՟բն 'ի սովորական տեղին, իմացեալ առն՝ փութապէս եհաս զկնի Նիկողայոսի. և անկեալ յոտս նո՟ր՝ գոհանայր, և փրկիչ հոգւոց և մարմնոց կոչէր զնա. և ս՟բն պատուիրեաց մի ումեք ասել մինչև 'ի մահ իւր ։

Ահա ս՟բն Նիկողայոս և զնոճի ծառ մի, որոյ լայնութիւն էր երեք կանգուն և կէս, իսկ երկայնութիւն քառասուն կանգուն. յորում բունեալ էին դևք և զարհուրեցուցանէին ըզգեղջուկս՝ առնուլ պաշտօն 'ի նոցանէ. ետ աղոցել զտախտակս նորա, և տանել 'ի պէտս ս՟բյն սիոնի ։ Արբեաց աղօթիւք և զջուր աղբերն, յոր ընկղմեալ էր կին մի այսահար. բղխեցոյց և այլ աղբիւր բարեհամ 'ի լերին ։ Ներքին այր մի առ ս՟բն կապեալ կրկին շղթայիւք՝ Նիկողայոս անուն, որ ունէր այս չար, և ընկեցին առ ոտս ս՟բյն. և նո՟ր գթա-

ցեալ՝ ասէ. արձակեցէք զկապանսդ, և մի՛ երկնչիք. զի Տ͞ր մերձ է օգնել դմա. և ասեն. յորժամ արձակեմք, փախչի, և ոչ ոք կարէ ժամանել զհետ ն͞ր. ասէ ս͞բն. ասացի՝ թէ արձակեցէք զդա, և թողէք երթալ 'ի խաղաղութ͞ի. և այնպէս բժշկեալ՝ գնաց այրն 'ի տուն իւր ուրախութ͞բ ։

Իսկ երանելին Նիկողայոս քահանայ կամեցեալ փախչել 'ի փառաց, միանգամայն և առանձնանալ միայնակեցութ͞բ յանապատն եգիպտոսի՝ որ յայնժամ ծաղկէր ը͞ն առաջնորդութ͞բ մեծին Անտոնի աբբայի, պատճառեաց յե͞ղմ երթալ. ը͞ն որում և փափաքէր երկիրպագանել ս͞բ տեղեացն ։ Իսկ եղև 'ի միջամտելն նաւին՝ ետես ս͞բն, զի հակառակորդն սատանայ ունէր 'ի ձեռին իւրում սուր երկսայրի, և շրջէր զնաւուն և ՝սպառնայր, մինչև 'ի կտրել զմալուխս առագաստին. և ս͞բն պատմեաց զտեսիլն՝ որոց էին 'ի նաւին. և ասէ. որդեակք ամենեքեան յաղօթս կացէք. քանզի բարկութ͞ի մեծ հասանել կամի 'ի վ͞ր մեր ։ Իսկ ահա յետ երեկոյեան աղօթիցն յանկարծակի եղև մրրիկ յոյժ և հողմ սաստիկ և ալեկոծութ͞ի մեծ 'ի ծովուն. մինչև անկանիլ խաչին՝ որ կայր 'ի գլուխ կայմի նաւուն. և մերձ լինել ընկղմիլ յերեսաց ալեաց. վ͞ոյ ամենեքին՝ որ 'ի նաւին, զահի հարեալք անկանէին արտասուօք առ ոտս ս͞բյն ։

Իսկ նա ասէ. մերձ է Տ͞ր առ ամենեսեան՝ որ կարդան առ նա որդեակք. և յաղօթել ս͞բյն՝ դադարեաց հողմն և մրրիկն, և եղև խա-

խաղաղութիւն ։

Սակայն ոչ դադարեաց բանսարկուն 'ի խռովելոյ զնաւորդս ։ զի յորժամ ել երիտասարդ մի ամոքն անուն հրամանաւ սրբյն 'ի վերայ սեանն , զի հաստատեսցէ զխաչն 'ի տեղի իւր , յիջանել անդ նր՝ ընկէց զնա սատանայ 'ի վայր , և մեռաւ ։ և ամենեքեան սուգ մեծ առին 'ի վերայ մանկանն , և ողբային անմխիթար ։ Իսկ սրբն Նիկողայոս ասէ ։ մի այդպս ողբայք , այլ աղաչեցէք զածն՝ զի կենդանասցի յամօթ դիւին ։ և իբրև մերձեցաւ սրբն առ մեռեալն , և արար աղօթս , զարթեաւ պատանին ողջ 'ի քնոյ ։ և առհասարակ փառաւոր առնէին զածն ։

Իբրև հասին յաղեքսանդրիա , նաւավարք համբաւեցին զսքանչելիս սրբյն ։ վնյ զեղաւ զնովաւ ամբոխն ։ և բերէին առ նա զախտաժէտս ։ և նա աղօթիւք բժշկեաց զնս ։ ընդ որս և զկոյր մի անտոնիոս անուն առ դուրս տաճարի՝ օծել ձիթով ճրագի եկեղեցւոյն ։

Իսկ յետ շրջելոյ աւուրս քանի մի 'ի կողմանս եգիպտոսի՝ գնաց երանելին յեէմ, և երկիրեպագ սբ տեղեաց , ընդ ոմանց՝ և պատուական խաչին ։ զի համարին զերթ նր լինել զկնի գիւտի խաչին 'ի ձեռն հեղինեայ ։ և այն ինչ խորհէր դեգերիլ յայն տեղիս , և առանձնանալ յանապատ , երևեցաւ նմա հրեշտակ այ , և ասէ ։ դարձ 'ի տեղի քո , և մի թողուր զեկեղեցիդ ։ և այնպէս եմուտ անդրէն 'ի նաւ ։ և դարձեալ աղօթիւք ազատեաց զնաւն յալեկոծութենէ՝ եհաս խաղա-

ղա.

ղաղութեան 'ի միւսս լինելոյ ։

Սոյն եղեալ է առաջնորդ եղբարց վանաց և եկեղեցւոյն իւրոյ՝ ուրախ եղեն յոյժ ․ և յետ աւուրց 'ի շինել սրբոյն զաղօթարան՝ ասաց իւրոցն պատրաստել արուեստաւորաց ընթրիս ․ և զի ոչ գոյր հաց , բայց միայն նկանակ մի , առեալ զայն սրբոյն 'ի ձեռս՝ օրհնեաց և մատրեաց առաջի ութսուն և երեք արանց ․ կերան ամենեքեան և յագեցան , և յաւելաւ 'ի կերողացն՝ յիսնն սեղանոյ երեք զամբիղ լի ․ արար և զայլ սքանչելիս 'ի պտղաբերութեան անդոց յովհաննու վաստակաւորի ։

Սոյն եղև 'ի միում յաւուրց 'ի նիրհել սրբոյն 'ի սենեկի իւրում , ետես այր մի լուսաւոր նստեալ 'ի վերայ երիվարի , և 'ի ձեռին նորա երեք մանգաղք հնձոց ․ համարեցաւ՝ եթէ 'ի հնձողաց աշխատելոց իցէ ․ ասէ ցմին 'ի պաշտօնէից ․ բեր դմա երիս նկանակս հաց ․ և նա ոչ կամէր տալ յօժարութեամբ ․ վասն որոյ ասէ նիկողայոս ․ արդ երկու աղաւնիս առցէ և գնասցէ ․ և նորա առեալ զաղաւնիսն՝ եթող զմի 'ի մանգաղաց 'ի ձեռս նիկողայոսի , և ասէ ․ հասկ հնձոց հանդերձեալ է գալ 'ի վերայ քո ․ պարտ է քեզ ունել զէն առ 'ի կնքել ըզհունձս , և աւանդել Տեառն ․ զայս ասացեալ թռեաւ երիվարաւն ։

Զարթուցեալ նիկողայոսի , և դարձեալ այլ տեսիլ տեսանէր ․ զի մեծ սեղանն եկեղեցւոյ անշքացեալ էր , և առաստաղն յաջմէ կողմանէ յերկուս հերձեալ ․ ուստի կաթեալ էր անձրև , և ջուրն ժողովեալ առ

մեծ

մեծ գուռն՝ արտաքս ելանէր ։ Եւ յաճի
լեալ ոգյն՝ աղաչէր զՏր յայտնել նմա զխոր-
հուրդս տեսլեանն ։ Ապա զկնի աւուրց եօ-
թանց երևեցաւ նմա այլ հրեշտակ 'ի ձև ա-
ռաջնոյ ․ և ասէ ․ ես եմ միքայէլ՝ որ հանա-
պազ կամ և պահեմ զքեզ ․ և այժմ առաքե-
ցայ 'ի Տնէ յայտնել քեզ՝ զոր ինչ հանդեր-
ձեալ է անցանել Ը ամս ․ և պատմեաց նմա
զպատառումն եկեղեցւոյ յերեսաց արիանո-
սաց ժամանակին ․ իսկ խորհուրդ մանգա-
ղին ասէ՝ որ տուաւ քեզ, այս է ․ օժանդա-
կել քեզ 'ի հունձմն՝ աղօթս առնելով վն
հոգւոց, որ հանդերձեալ են աւանդել 'ի
ձեռս Տյ յՅէս լիկացւոց ։ Ասէ Նիկողայոս ․
ես այր մեղաւոր եմ, զինչ կարեմ այդպէս
օգնել ․ և հրեշտակն ասէ ․ մանգաղն՝ զոր
տեսեր, զօրութի Այ է ․ և նովաւ աւանդես
զհոգիս մարդկան առ Տծ ․ զի ահա հունձք
մերձեալ են, որ է մահ մարդկան ։

Եւ ահա իբրև անցին աւուրք քառասուն և
հինգ, եհաս մարդկան մահտարաժամ, ըս-
կիզբն արարեալ 'ի միւռոյ քաղաքէն ․ զի կա
լեալ զնն ցաւ այտման փողից՝ փութապէս
աւանդէր զհոգիս նոցա ․ և յետ այնորիկ ե-
հաս կարօտութիւն հացի, զի 'ի բաց կացին
վաստակաւորքն յիջանելոյ 'ի քաղաքն ։ Իսկ
երանելին Նիկողայոս ոչ դադարէր բարեգոր-
ծել ամենեցուն առատապէս՝ մատակարա-
րելով զպէտս հոգւոյ և մարմնոյ, արագա-
հաս առ 'ի փրկութի, և լսող այնոցիկ՝ որ 'ի
նեղութիս, հանդերձ նշանօք սքանչելեաց ․

Մե-

Մեռեալ էր յայնժամ քեռի նր Նիկողայոս եպս , կմ յաջորդն իսկ նր 'ի միւռա ։

Իսկ երևեցաւ Նիկողայոսի քահանայի յանուրջս զօրութի իմն տծեղէն . և եցոյց նմա աթոռ փառաւոր և զգեստ պատուականն քահանայապետութե . և եդ և նմա հրաման նստել 'ի վր աթոռոյն ։ Ուր 'ի վերայ բերէ պատմաբանն . * ոչ թէ յանուրջս միայն , այլ ոգ ունիմ ասել , յայտնապէս երևեալ նմա տր յս քս հանդերձ նբ և տծածին կուսիւ , մինն տոյ նմ զաւետարանն , իսկ միւսն զքահանայապետութեն վերարկուն . որ և մինչև ցայսօր կենդանագրեալ 'ի տախտակս 'ի պաշտօնասէր արանց՝ երկրպագի պատկեր երանելոյն ‖ ։ Իսկ զկնի այսմ տծային տեսլեանս՝ ոչ եղև միջոց ինչ բազում , և անդէն յտ վախճանելոյն տյ՝ 'ի ձեռն ժողովոյ եպսաց բռնադատեալ ընկալաւ մեծն Նիկողայոս ըզձեռնադրութի եպսութե և զառաջնորդականն վերակացուի միւռիոյ մեծի մայրաքաղաքին , որ և զմիւռոն ասի՝ մերձ 'ի զմիւռնիա ։

Լինէր այնուհետև հօտապետ քաջ՝ բանաւոր հօտին քսի . և տծային շարժմամբ խընդրէր զարժանիս սպասաւորուե հոգւոյն գալ 'ի քահանայական պատիւ . քարոզէր և ինքն զաւետարանն շնորհաց ուղղափառապէս և առաքելադաւան . և ուսուցանէր ժողովըրդեանն տն զհամանգոյ և զմիասնական նբ երրորդութին , ունել 'ի մտի զտծաբանու ճշմարիտ , և 'ի բաց կալ 'ի հայհոյութեց տծա-

ածամարտիցն արիոսական և սաբելական հե-րեսիովտաց , որ 'ի ժամանակին յայնմիկ զտի-եզերականն ընկղմէին զնաւ՝ զանհաստատսն յանդունդս խորոց խղուցանելով ։

Թող և զյառաջագոյն հալածանս դիոկղե-տիանոսեանց հեթանոս կայսերաց ․ առ ո-րովք և սրբն Նիկողայոս 'ի բանտ և 'ի կապանս և յաքսորանս մատնեցաւ վս անուանն քսի , և մարտիրոսական ձգանց համբերէր , վտանգս և վիշտս և հալածանս վս քսի ընկալեալ ․ այլ 'ի բառնալ նյ յերեսաց մեծին կոստան-դիանոսի զնմ բռնաւորս՝ դառնայ 'ի տեղի իւր ած արքունի հրովարտակին ․ և սրբէ ըզ-դաւառ իւր յնմ պղծութենէ հեթանոսական պաշտաման՝ քակելով 'ի հիմանց զբագինն արտեմեայ , որ 'ի միւռիա ․ մինչև յայտնա-պէս աղաղակել դիւաց , թէ յաղթեցաք 'ի նմանէ , և արտաքսեցաք 'ի բնակութենէս մերմէ ։ Եւ 'ի լինել սք և տիեզերական ժողովոյն նիկիոյ ըդէմ արիոսի պղծոյն՝ մի էր 'ի մե-ծամեծ և յառաքելանման հարց անտի սք հայրապետն Նիկողայոս ․ որ և եկեալ յա-թոռ իւր՝ պարսպէր զհօտ իւր ամրափակ կա-նոնօք սիւնհոդոսին ․ և փառաւորեալ լինէր յամենեցունց վս սքանչելեացն ։ Հեզ էր առ-մեղուցելոյ՝ որ յապաշխարութիւն դառնային ․ իսկ առ հեշտասէրսն և արհամարհօղս պատ-ուիրանացն նյ սաստկագոյն երևէր անակն-առու յանդիմանութբ ․ աղքատասէր էր և ողորմած , այլ անխնայ յանձն իւր ․ զի ոչ երբէք պակաս առնէր զսովորական ձգնու-

թիւնս

թիւնս իւր և զաղօթս և զպահս՝ միանգամ
ևեթ յաւուր ճաշակելով նաև յետպսութե ։
Ի ժամանակին յայնմիկ եղև սով յասիա, և
քաղաքին Միւռոյ պակասէին պէտք կերա-
կրոյ․ իսկ մեծն Նիկողայոս՝ որ բազում ու-
նէր հոգս վ͞ս իւրոյ հօտին, զօրութ͞բ ա͞յն ե-
րևեցաւ 'ի ծովուն նաւապետի ումեմն՝ որ
բարձեալ տանէր բազմութ͞ի ցորենոյ 'ի սի-
կիլիայ կղզւոյն 'ի սպանիա․ և իբրև վաճա-
ռական պայմանն եդեալ ընդ նմա բանի՝ ետ
ցնա և դահեկանս երիս՝ ասելով․ զառհա-
ւատչեայդ ընկալ, և նաւեա՛ յասիա հանդէպ
քաղաքին Միւռոյ ։ Իսկ նաւապետն համա-
րէր՝ թէ յանուրջս իցէ․ այլ իբրև զարթեաւ
'ի քնոյ անտի, ետես՝ զի ոչ էր անուրջք և
ոչ առ աչօք, այլ ճշմարտութ͞բ․ քանզի ու-
նէր 'ի ձեռին իւրում զերիս դահեկանսն․ և
զահի հարեալ զարմացաւ․ և վաղվաղակի
դարձոյց զնաւն, և դիմեալ եհաս 'ի նաւա-
հանգիստն Միւռոյ․ որով շահեցաւ բա-
զումս, և էլից զպէտս քաղաքին․ այսպէս Նի-
կողայոս 'ի մարմնի հրեշտակապէս երևէր ։
Ընդ աւուրսն ՟Է այնոսիկ 'ի լինել խռովուե͞
'ի լերինն փռիւգիա 'ի մէջ փաղօնացւոց՝ ա-
ռաքեաց կոստանդիանոս թ͞գր 'ի խաղաղա-
ցուցանել զն͞ս երիս ստրատելատս, որոց ան-
ուանք էին նեպոտիանոս, ուրսոս և երպի-
ղիոն՝ հանդերձ զօրօք․ և իբրև եկին ս͞ք 'ի
նաւահանգիստն անդրիակի, որ իբրև չորս
մղոնաւ հեռի էր 'ի Միւռոյ, մնացին անդ
աւուրս քանի մի՝ սպասել հողմոյն յաջողա-
կուէ․

կումն. իսկ զօրք նշ սկսան տանել յափշտա-
կութիւս և հարստահարութիւս. վնյ եհաս
անդր երանելւոյն Նիկողայոս, և խրատեալ
դադարեցոյց զնս յանզգամութէ և հրաւիրեաց
զստրատելատն գալ ը իւր և ճաշել և հանգ-
չել 'ի միասին ։ Մինչ յայս կայր տր հայ-
րապետն, եհաս գումկան զկնի նր 'ի միա-
ւորոյ՝ թէ վերակացու քաղաքին, որ էր ստա-
թէոս զօրավար ասիոյ, կաշառս առեալ յոք-
սիոսէ և 'ի սիմէոնէ՝ որք էին փառաւորք քա-
ղաքին, առանց պատճառանաց 'ի սպանումն
որոյ դատակնքեաց զերիս արս անպարտս ։
Յայնժամ հրեշտակահանգէտ արագահաս
տր հայրապետն զհեռագնաց ճանապարհն
փութապէս հատեալ՝ յական թօթափել ե-
հաս 'ի տեղին, եգիտ զզրպարտեալսն խո-
նարհեալ 'ի զենումն՝ ձեռս յետս կապեալս,
և աչք նոցա պատեալ կտաւով. և արիաբար
յափշտակեալ 'ի դահճացն զսուրն՝ ձգեաց
յերկիր, և արձակեալ զարսն 'ի կապանաց՝
հիացոյց զամ տեսօղս, և զդահիճսն զարհու-
րեցոյց սպառնալեօք. և նովին համարձա-
կութբ եկեալ առ իշխանն՝ սպառնայր նմա
յոյժ՝ գրել առ բարեպաշտ թգրն վն անօրէ-
նութե նր. ապա թէ ոչ ասէ՝ ես պատրաստ
եմ մեռանիլ փոխանակ անպարտիցս այսո-
ցիկ. և այնպէս ազատեաց զերիս անմեղս ։
Իսկ երեքին ստրատելատք նախաճառեալք
յետ տեսանելոյ զառաքինի գործս սքչն Նի-
կողայոսի և զմարդասիրութի նր՝ երկրպա-
գեալ նմին՝ գնացին 'ի փռիւգիա. և կատա-

րեալ

րեալ զգործն արքունի՝ դարձան փառօք 'ի կոստանդինուպօլիս , և մեծամեծս ընդունելութեան գտին 'ի թագաւորէն և յամենեցունց վասն աջողակ գործոյն , և յաղթօղք անուանեցան ։ Յայնժամ նախանձեցան ընդ պատիւ նոցա ոմանք յիշխանաց քաղաքին , և գաղտ կաշառեցին զեպարքոսն . ռչ . լիտր ոսկւոյ , զի մատնեսցէ զերիս ստրատելատսն 'ի մահ իբրև զապստամբ չարախորհուրդս . և եպարքոսն առեալ զկաշառն՝ գնաց չարախօս եղև զնոցանէ առ թագաւորն . և նա հաւատաց նմա , և հրամայեաց առանց քննութեան արկանել զնոսա 'ի բանտ . և 'ի կալ նոցա անդ աւուրս բազումս՝ ստիպէին չարախօսքն զեպարքոսն , զի շուտով կորուսցէ զնոսա . վասն որոյ մտեալ առ թագաւորն՝ ասէ . և 'ի բանտին նիւթեն չարիս թագաւորութեան քո . և այնպէս առնու հրաման վասն գլխոց նոցա ։

Իսկ յերեկոյին գայ պատուէր յեպարքոսէ առ բանտապետն՝ հանել զարսն առ վաղիւն կապեալ ձեռօք 'ի տեղի գլխատման . և բանտապետն մտեալ առ նոսա լալագին՝ պատմեաց զյանկարծակի մահս նոցա ։ Իսկ նոցա լուեալ՝ մեծաւ հառաչանօք կարդային առ Աստուած , թէ որպէս ներես Տէր որ անիրաւութեամբ մեռանիմք . յիշեցին և զսուրբն նիկողայոս , և ասեն արտասուօք . ո՛վ սուրբ հայր , որ փրկեցեր առաջի մեր զերիս արսն յանիրաւ մահուանէն , օգնեա և մեզ . թէպէտև հեռի ես մարմնով , սակայն մերձ ես 'ի լսել զհեծութիւս մեր ։ Իսկ ահա 'ի գիշերին յայնմիկ առաքեաց Աստուած

սքանչելապէս զհրեշտակ իւր զՆիկողայոս , որ եկն եկաց առաջի կոստանդիանոսի , և ասէ ․ արձակեա՛ զերեսին ստրատելատսն , զի անիրաւ զրպարտեալ են ․ և ազատ լինիցին յարենէ արդարոցն ․ ապա թէ ոչ՝ ունիմ պատերազմ յարուցանել 'ի վ՟ր քո 'ի կողմանց դիւրաքիոյ ․ և յայնժամ 'ի փորձէն ծանիցես , թէ որչափ լաւագոյն է լսողութ՟իւն , և մանաւանդ յորժամ ո՟չ լինիցի հրամայեալն ։ Ասէ ցնա թ՟գրն ․ և դու ո՞վ ես , կ՟մ զիա՞րդ տարաժամ մտեր 'ի պալատս և 'ի սենեակս , և այսպէս սպառնաս ինձ ․ և նա ասէ ․ ես եմ Նիկողայոս մեղաւոր՝ եպ՟ս միւռիոյ քաղաքին 'ի լիկիա ։ Զայս ասացեալ՝ անյայտ եղև յերեսաց թ՟գրին ․ և երևեալ 'ի սենեակ եպարքոսին՝ որում անուն էր ալաբիոս կ՟մ եւլաւիոս , և նմա առաւելապէս սպառնացաւ՝ ո՟չ գիտակ կաշառացն և չարախօսաց ։

Եւ ը՟ առաւօտն կոչեաց թ՟գրն զեպարքոսն , և պատմեաց նմա զտեսիլն ․ նոյնպէս պատմեաց և եպարքոսն զոր ինքն ետես ․ և միաբան փութեցին առ ժամայն զվ՟ճիռ մահու յարձակումն․ և կոչե՟ն զստրատելատսն՝ ասէ ցն՟ա թ՟գրն ․ կախարդութ՟բ արդեօք ցուցիք ինձ զտեսիլ գիշերիս այսմիկ , առաքել առ իս զՆիկողայոս ։ Իսկ ն՟ք իբրև լուան զանուն Նիկողայոսի , ասեն ․ չեմք ինչ գիտակ չարարուեստ աղանդոյ կախարդութ՟ե ․ այլ միայն յօգնութ՟ի մեր կարդացաք 'ի բանտի զայրն ա՟յ զՆիկողայոս ։ Յայնժամ քաջալե-

րեաց և աղաչեաց զնա կոստանդիանոս • ա-
սէ • մի ինձ լինիք շնորհակալ , այլ՝ սրբոյն • և
ետ ՚ի ձեռս նոցա նուէրս՝ տանել Նիկողայոսի ,
աւետարան ոսկի , և մոմակալ ոսկի կիմ պատ-
ուանդան լապտերաց , և սկիհ և մաղզմայ ,
և այլ անօթս ազգի ազգի • և ասէ • երկիր
պագէք նմա յինէն կողմանէ , և ասացէք ,
թէ որպէս հրամայեցեր ինձ՝ արարի • ըն-
կալ զընծայս , և յիշեա զիս յաղօթս քո • և
նոքա գնացին մեծաւ խնդութեամբ • և առեալ
զօրհնութիւն սրբոյն՝ դարձան առ թագաւորն • և
յայնմ հետէ կային ՚ի պաղատանն՝ պատ-
ուեալք առաւել քան զառաջինն ։ Այս անցք
յամենեցունց քարոզեալ՝ հնրկօրէն պատ-
մին յետոյ քան զժողովն նիկիոյ • այլ ըն-
թացք նկարագրութեան ոմանց ցուցանեն լի-
նել յառաջագոյն • և ապա յիշեն՝ թէ մի էր
երանելին նիկողայոս յերեքհարիւր տասն-
և ութ հարցն սրբոց • ոչ և զայլ գործս նորա
ոմն յառաջ և ոմն զկնի կարգէ՝ առանց խըտ-
րելոյ զկարգ ժամանակին ։

Արդ այսքան և այսպիսի բարեգործութեամբք ,
սքանչելագործութեամբք , և վարուք սրբութեան
և ուղղափառ վարդապետութեամբ փայլեալ նորա հայրա-
պետն նիկողայոս՝ հոգւոց և մարմնոց բժիշկ
երևեցաւ , և գրեթէ ընդ ամենայն տիեզերս տա-
րածեցաւ անուն նորա • և յամենայն բերանոյ օրհ-
նութիւն վերաբերիւր վասն նորա • նաև հրեշտա-
կական տեսիլ երևեցան , և հոտ անուշութեան
երկնային քաղաքավարութեան սրբոյ քահանայա-
պետին՝ ամենայն հանդիպողացն լինէր պատճառ

փըր-

փրկութեան . մինչև աշակերտել զբազումս 'ի հերձուածողաց և 'ի թերեհաւատից և յանհաւատից 'ի հաւատս Քրիստոսութեան ։

Յետ այսորիկ հանդերձեցաւ երթալ առ առաքիչն իւր , և անկաւ 'ի մարմնական հիւանդութի . և անդ ևս մինչդեռ 'ի վ՟ր մահճայն կայր , կնքեաց նշանաւ խաչի և վաղվաղակի բժշկեաց զկին մի եւգինուհի անուն լուսնահար յայսոյ պղծոյ 'ի Սոկղոն գեղջէ ։ Իսկ իբրև ետես երանելին եկեալ առ ինքն զհրեշտակն տ՟ր' առնուլ զհամահրեշտակ հոգին , ամբարձ զգլուխ իւր 'ի մահճաց անտի , և կնքեաց զա՟մ մարմին իւր' երկիր եպագին , և ասէ . 'ի քեզ տ՟ր յուսացայ , մի ամաչեցից յաւիտեան . և կատարեալ զսաղմոսն' օրհնելով և փառաւորելով զա՟ծ' աւանդեաց զհոգի իւր 'ի վեցն դեկտեմբերի ամսոյ , 'ի վերջին ամս մեծին կոստանդիանոսի . զոր ոմանք դնեն յառաջին ամս որդւոցն կոստանդիանոսի . իմա , գրեթէ 'ի նոյն ամս փոխման տ՟ր լուսաւորչին մերոյ ։

Իսկ զպատուական մարմին ն՟ր զզարդարեալն ա՟մ առաքինութ՟բ' տարեալ ամփոփեցին պատուով յեկեղեցին . յորում պահու յանկարծակի բուրեաց անուշահոտութի բազում . և բղխեցին այնուհետև զօրութիք 'ի տապանէ սքանչելագործ հայրապետին 'ի բժշկութի հիւանդաց և ա՟մ ախտացելոց . ո՟չ և աւիշկ անպականս 'ի տ՟ր մարմնոյ ն՟ր' ո՟չ միւռոն կամ իւղ անոյշ . և անուն ն՟ր կենդանի' կարդացեալ յա՟մ դարս և 'ի ժամանակս' էր և է

նեղելոց օգնական, և ապաւէն վտանգելոց՝ երագահաս օգնականութբ․ զի տուեալ է նմա յԱյ զօրութի՝ արագահասութբ օգնել ամենեցուն սքանչելապէս ։

Սքանչելիք սբյն Նիկողայոսի 'ի հին դարու՝ յետ փոխ-ման իւրոյ ։

Գնային երբեմն ուխտաւորք 'ի տանայիսայ դրանց 'ի Միւռիա՝ այց առնել տապանի սբյն․ այլ 'ի մտանել նց 'ի նաւ՝ դեւն կերպարանեալ 'ի կին ցաւագար՝ ետ նց անօթ մի ձիթոյ տանել առ Նիկողայոս իբրև 'ի պատրէտաճարի նր․ Եւ եղև 'ի վր ծովուն ալեկոծութի յոյժ, մինչև գոչել ամենեցուն առ սրբն Նիկողայոս․ և նա յանկարծակի երևեցաւ նց, և ասէ․ արկէք 'ի ծով զանօթն դեւական, և դադարեսցի մրրիկդ․ և իբրև արարին ըստ բանի սբյն, եղև խաղաղութիւն ։ Այս պատմութի գրի յօրինակն սուրիոսի․ իսկ յետագայքդ 'ի ձառընտիրս մեր ։

Յովհաննէս ոմն ջերմեռանդն ծառայ սբյն Նիկողայոսի նաւարկեալ ընդ ծով 'ի կոստանդինուպօլսոյ 'ի կողմանս Թրակիոյ, և մերձեալ 'ի յոնիկոն, վտանգի 'ի հակառակ հողմոյ, մինչև պատառիլ նաւուն․ և մտեալ 'ի կուր մի ընդ եօթն արանց՝ անկանիլ 'ի ցամաքն, սուզանի 'ի խորս․ և քանզի արագութե ժամանակին ոչ ետ թոյլ բանս ինչ բազում պաղատանաց արձակել, զայս միայն ասաց․

սբդ

սրբդ ով Նիկողայոս օգնեա՛ ինձ ․ իսկ սբն ա-
րագութն փայլատակման նմանեալ՝ փութա-
նակի եհաս նմա ․ և դարձոյց զնա յանկար-
ծակի ՚ի տուն իւր , մինչդեռ զգեստ նր լի
էր ջրով ծովու ։

Քահանայ ոմն ՚ի Միտիլինէ կղզւոյն ամի ա-
մի գայր յերկրպագութիւն գերեզմանի սբյն
Նիկողայոսի ՚ի քաղաքն միւռոյ ․ և ՚ի միում
նաւագի գերեալ ՚ի հինից արաբացւոց՝ վա-
ճառեցաւ ՚ի կրետէս կղզի ․ ուր բարբարոսքն
վիճակ արկին գերեաց՝ զոմանս վաճառել ,
զոմանս ՚ի բանտ արկանել , և զայլս սրոյ
տալ ճարակ ․ և քահանային վիճակեցաւ յե-
տինս այս մահ ․ և իբրև տարան զնա ՚ի գլխա-
տել՝ յաղաղակել նր առ սբն Նիկողայոս՝ ե-
րևեցաւ նմ ՚ի տեղւոջն ․ և քաջալերէր զնա
մինչև ցյետին ժամն՝ մի երկնչիլ ․ և ընդ վե-
րացուցանել դահճին զսուրն՝ յափշտակեաց
զայն սբն ՚ի ձեռաց նր , և ՚ի բաց ընկէց հե-
ռագոյն ․ և ՚ի խօսել դահճին դժնդակս ը
քահանային իբրև ը կախարդ , նա պատմեաց
զարագահաս օգնութի սբյն Նիկողայոսի , թէ
նա ինքն է՝ որ աներևութաբար ընձեռեաց
նմա զփրկութի ․ և այնպէս ապրեցաւ քահա-
նայն և դարձաւ ՚ի տեղի իւր ․ ուր ասէ պատ-
միչն ․ Որպս սքանչելի է ած ՚ի սբս իւր , ըս-
քանչելի են և սբքն յածն իւրեանց ․ յորմէ
տուեալ նց գործել զսքանչելիս մեծամեծս ։

Այր ոմն պետրոս անուն կոչեցեալ՝ որոյ յի-
շատակն օրհնութեամբ , խոստացեալ էր լի-
նել կրօնաւոր ․ այլ յուլացեալ գնաց ընդ

գունդս հռովմայեցւոց 'ի պարսս 'ի պատերազմ. և ձերբակալ եղեալ՝ ածաւ 'ի սամարաղան (կամ սմրղանդ), և արկաւ 'ի բանտ զօրավարին պարսից. և 'ի միտ առեալ զյանցանս իւր՝ զի յապաղեաց կատարել զխոստումն կրօնաւորութե, մեղադրէր անձին իւրում: Եւ յետ կալոյ զտարի մի՝ յիշեալ զսքանչելագործն Նիկողայոս, սկսաւ կարդալ զնա 'ի սրտէ, և ասէ. զքեզ հա՛յր սբ միջնորդ և երաշխաւոր ունիմ առ արարիչն իմ. զի թէ ազօթիւք քո ազատեցայց 'ի բանտէ վտանգիցս, ոչ ևս դարձայց յերկիր իմ և 'ի տունն իմ, այլ գնացից 'ի հռոմ 'ի տաճար սբյն պետրոսի, և անդ կատարեցից զսահման կրօնաւորութե ըստ չափոյ զօրութե իմոյ. և յայս միտս անսուաղ լինէր այրն զշաբաթ մի ողջոյն:

'Ի կատարիլ եօթնեկին երևեցաւ նմա արագահաս օգնականն Նիկողայոս, և ետ նմա յոյս ազատութե. և 'ի պնդիլ նր 'ի պահս և յաղօթս՝ դրձլ երևեցաւ և յորդորեաց դիմել նաև 'ի միջնորդութի և 'ի բարեխօսութի սբյն սիմէոնի ծերունւոյ՝ որ արժանի եղև բառնալ 'ի գիրկս զփրկիչն Քի. զի 'ի միասին մատուսցուք առ պաղատանս առ ած վն արձակման քո 'ի խաղաղութի: Ապա յերրորդումն երևեցաւ սբն սիմէոն ը սբյն նիկողայոսի. և առեալ 'ի պետրոսէ զխօսս վն անյապաղ կատարելոյ զխոստումն իւր՝ ձրգեաց զգաւազանն՝ զոր ունէր 'ի ձեռին իւրում, և մերձեցոյց 'ի կապանս նորա երկաթիս.

թիս ․ և ոչ մոմ հալեցաւ երկաթն ․ և ել 'ի բանտէն այրն զկնի սրբոյն ․ և աղաչէր զնա զի արտաքոյ քաղաքին գտցի ․ և եղև այնպէս ․ յայնժամ արդարն սիմէոն յանձնեաց զնա Նիկողայոսի , և անյայտ եղև ։ Իսկ սուրբն Նիկողայոս առաջնորդեաց նմա մինչև յտնն յունաց ․ և անդ ասէ ցպետրոս , ժամ է արդ կատարել զխոստմունս քո ․ ապա թէ ոչ՝ զամրղանդ ճանաչես , անդր 'ի նոյն բանտ մտանիցես ։ Իսկ 'ի հաստատել նր զխոստումն՝ եղև սրբոյն աներևոյթ ․ և պետրոս դէպուղիղ գնաց 'ի հռոմ ․ և կատարեաց անդ զուխտ իւր , և կրօնաւորեցաւ ․ որպէս ճոխագոյն գրի 'ի ճառընտիրս ։

Այր ոմն կապադովկացի ազգաւ՝ ընդ իշխանութեն զօրավար զօրն իւրոյ , ետես զորդիս իւր ըմբռնեալ 'ի չար աղանդն մանիքեցւոց ․ և ոչ կարացեալ յետս նահանջել զնա 'ի մոլորութէ՝ ոչ խրատուք և ոչ սպառնալեօք և ոչ գանիւք , սկսաւ մարտիւ պատերազմի կռուիլ ընդ աղանդաւորսն և յաղթահարել զնա ․ իսկ նք դարձան գործեալ նմա՝ կալան և արկին զպատուհականն այրն 'ի տղմուտ և 'ի մօրական գուբս շղթայակապ՝ հանդերձ այլովքն որ ընդ նմա էին ․ իսկ նա ոչ դադարէր աղաչել զած՝ բարեխօս ունելով զսքանչելագործ հայրապետն Նիկողայոս , զորոյ զյիշատակն ջերմ հաւատով միշտ կատարէր ․ որ և տաճար էր կանգնեալ սրբոյն , և զանազան պայծառութբ վայելչացուցեալ ։

Իբրև կատարեաց վեց օր անսուաղութբ ,

 ա-

տան . ո՛վ սբ՟դ ա՟յ, կամք միայն պիտոյ է քեզ .
կարողութի՟ յա՟յ տուեալ է քեզ . գիտես իսկ,
թէ զիա՛րդ 'ի սկզբանէ մինչև ցայսօր զա՟մ
յոյս իմ 'ի քեզ եդի, և զտաճար քո՟ սբ՟ բա-
զում խնամակալութ՟ յօրինեցի . արդ ա՟մ ու-
րեք սքանչելագործես, ընդէ՞ր թողեր զիս
յայսպիսի կապանս անմխիթար ։ Իսկ եղև 'ի
նիրհել սորա ը՟ երեկս երևեցաւ նմ՟ սբ՟ն Նի-
կողայոս . և զսա ևս յորդորեաց դիմել 'ի բա-
րեխօսութիւն ծերունւոյն սիմէոնի արդա-
րոյ . զի նա առաւել համարձակութի՟ ունի ա-
ռէ առ փրկիչն բոլորից ։ Յայնուհետև սկսաւ
այրն կարդալ առ սբ՟ն սիմէոն՝ նոյնչափ ա-
ւուրս անսուաղ կացեալ . և երևեցաւ նմա
արդարն և ասէ . ո՞վ արդեօք զգուշացոյց քեզ
'ի բաց կալ յեղբօրէն մերմէ նիկողայոսէ .
զնա աղաչեա՛, և ազատեսցէ զքեզ . քանզի
արագահաս օգնականութե՟ առաւել ընկա-
լաւ նա շնորհս քան զա՟մ սբ՟ս . և զայս ասա-
ցեալ՝ անյայտ եղև ։ Իսկ ապա յարևնման ա-
ռաջին սքանչելեաց ազատեն և զսա սբ՟քն .
և նա նոյնպէս երթայ 'ի հռոմ, և անդ սայ
փոքրել զհերս . ուստի գնացեալ 'ի սահմանս
գաղղիոյ՝ բնակէ յանապատ տեղի, և անդ
կատարէ զկեանս իւր . եթէ չկայցէ ինչ շփո-
թութի՟ ը՟ նախընթաց պատմութե՟ ։ Վան-
զի և ինքնին մարթի շփոթիլ կմ՟ նոյնանալ,
ը՟ որում կայ մերձաւորութի՟ ը՟ կապադով-
կացին և ը՟ կեփաս՝ որ և պետրոս, որոյ յի-
շատակն ասի օրհնութբ՟՝ թերևս մա՟ շինելոյ
զեկեղեցի սբ՟յն նիկողայոսի . ոչ և պատե-

րազ-

բազմիլն է՟ մանկեցին՝ չէ՛ ինչ է՟ հատ 'ի գնա-
լոյ 'ի պատերազմ 'ի վ՟ր պարսից ։ Այլ է և
պետրոս աբբայ սուրբլակայ վանից, զոր յի-
շէ բարոնիոս յամի ՟տն 1003 ․ արձակեալ 'ի
շղթայից տեսլեամբ ս՟րյն Նիկողայոսի յա-
ւուր տօնի ն՟ր ։

Այր ոմն կրօնաւոր սիմէոն անուն՝ դեկա-
պօլեցի կոչեցեալ, նշանաւոր ճգնութ՟բ, ա-
ռաքեաց զգործակից իւր Նիկողայոս անուն
վ՟ն պիտոյից իրիք 'ի կողմանս արևմտից ․ և
'ի նաւել ն՟ր քաղցր օդով՝ յանկարծակի ե-
հաս 'ի վ՟ր մրրիկ սաստիկ և ծուփ ալեկոծու-
թե՟, մինչև 'ի բաց առին զառագաստն, լքին
զղեկն, և անյոյս եղեն 'ի կենաց ․ և ոչ
այլ ինչ հնարս իմացան, բայց միայն զանուն
արագահաս օգնականին Նիկողայոսի կար-
դային ․ և ո՛չ վրիպեցան 'ի խնդրուա՛ծոցն ․
քանզի տեսանէր կրօնաւորն այն յայտնապէս
զմեծ սքանչելագործն Նիկողայոս, զի գնայր
'ի վ՟ր ծովուն իբրև 'ի ցամաքի ․ և քաջալե-
րեալ զնաւուղիղն՝ ասէր ․ արի՛ եղբայր, մի՛
լքանիր տարակուսանօք ․ պի՛նդ կալ զսպա-
սաւորութ՟ի նաւիդ ․ քանզի է՟ ձեզ եմ ․ զայս
ասացե՟լ՝ աներևոյթ եղև ․ և նոյնժամայն եղև
խաղաղութ՟ի մեծ 'ի վ՟ր ծովուն ։

Մնայ պատմել և զայն հանդիսացե՟լ հրաշս՝
հանգոյն հրաշից ս՟րյն Գէորգեայ վ՟ն ազա-
տութե՟ պատանւոյ միոյ 'ի գերութե՟է ․ զոր
ամենեքին պատմեն՝ առե՟լ 'ի ճմլակից գըր-
չէ ․ որ 'ի հինգերորդ ճառընտրի մերում ու-
նի այսպէս ։

Յետ

Յետ բազում սքանչելեացն՝ զոր արար սբ̃ քահանայապետն Նիկողայոս, եցոյց և այսպիսի նորասքանչ նշանս յաւուրս ժամանակաց մերոց, զոր պատմել կամիմք ք̃սասէր եղբարց մերոց։ Այր ոմն էր բնակեալ 'ի նմին քաղաքի զմիւռնացւոց, այս է 'ի ծովեզերս միւռոնոյ, որում անուն կոչիւր ագրիկողոս (կ̃մ աքրիգոս, կ̃մ գրագիոս. ը̃ս այլոց՝ գերոն). ունէր և ամուսին բարեպաշտ և երկիւղած յ̃յ (ը̃ս ոմանց եփրոսինէ անուն). և էր որդի մի միամօր նց̃, որում անուն էր բասիլիոս կ̃մ վասիլիոս. և սովորութիւն էր նց̃ ամ յամէ կատարել զյիշատակ սբ̃յն նիկողայոսի յիւրեանց արդար վաստակոց մեծապայծառ տօնախմբութ̃բ. քանզի բազում կարօտելոց կերակրէին, և կազմէին ընթրիս մեծամեծս։

Արդ մինչդեռ պատրաստէին զերախտիս հրաւիրելոցն կոչնականաց, և դասք կղերիկոսացն գեղգեղելով երաժշտական եղանակօք կատարէին յեկեղեցւոջ զպաշտօն երեկոյին ժամուն, յանկարծակի յեղակարծում պահու հասին բազմութիւն նաւաց իսմայելացւոց յեզերս ծովուն սպառազինեալք. և զեղեալք 'ի քաղաքն՝ յաւարի առին, և գերեցին զարս և զկանայս, և զմանկունս նոցա յափշտակեցին. ընդ որս և զորդի ագրիկողոսի զբասիլիոս, և տարան 'ի կղզին կրետացւոց. և յաղագս չքնաղ գեղոյ նր̃ և վայելուչ հասակին մատուցին զնա ազգապետին իւրեանց. և նա կացոյց զբասիլիոս՝ իւր մատռուակ, մա-

տռու

տուցանել զբաժակն ինքեան . և յոյժ սիրե-
լի էր նա յաչս նր̃ ։

Իսկ ծնօղք պատանւոյն 'ի դառն սուգ ըն-
կղմեալ՝ մոռացան զտօն յիշատակի սր̃յն
հանդերձ մերձաւորօք , և առ յանկարծա-
հաս աղետիցն 'ի վր̃ միամօր մանկանն կո-
ծէին և աշխարէին յոյժ . մինչև ասել ոմանց ,
ով̃ սր̃ Նիկողայոս՝ որ երբեմն զերիս զօրավար-
սըն փրկեցեր յանիրաւ մահուանէն՝ զարհու-
րեցուցանելով տեսլեամբ զԹագաւորն , և
զլալիւն երեկորին յառաւօտուն յուրախուԹի
փոխեցեր , զիա՞րդ աստանօր Թողացուցեր
յափշտակել 'ի գաւԹէ քումմէ զպաշտօն-
եայն քո , և ոչ դարձուցեր , և ոչ յայտնեցեր՝
Թէ ուր գերեցաւ , կա՛մ ուր մեռաւ . քանզի ետուն
իսկ ծնօղքն քննել զբազում մօտաւոր կղզիս ,
և ոչ երևեցաւ ուրեք ։

Եւ 'ի գալ միւսումն ամի՝ յաւուր տօնախմբու-
Թե̃ սր̃յն , յորժամ ընԹանային ամենեքին
'ի գերեզման սր̃յն ուրախուԹբ̃ և պտղաբե-
րուԹբ̃ ը̃ սովորուԹե̃ իւրեանց , ծնօղք ման-
կանն անփոյԹ արարեալ՝ 'ի տրտմուԹե̃ կային
ա̃մ խոժոռեալք ը̃ սր̃ն . քանզի և կրկին ար-
ծարծեցաւ ցաւ սրտից նր̃ց ։ Ապա ասէ այրն
ցկին իւր . լո՛ւր ինձ կին դու , և 'ի բաց ե-
դեալ զանօգուտ տրտմուԹիւն՝ պաշտեսցուք
զսր̃ն Նիկողայոս սքանչելագործ ը̃ սովորուԹե̃
մերում 'ի տօնի նր̃ . և նա կարօղ է յայտ-
նել մեզ զորդեակն մեր . ապա սԹափեալք՝
պատրաստեցին ընԹրիս և սէր ողորմուԹե̃
և լուցմունս լապտերաց . և յետ կատարման
ե-

երեկորին պաշտաման՝ կոչեցին զքաղաքումն 'ի տուն յեկեղեցւոյ. և մինչդեռ ուտէին ժողովեալքն՝ առեալ գինի՝ յիշեցին զանուն մանկանն, և ասեն. ո՛վ որ հայրապետ յայտնեալ 'ի քո տօնիս զծառայն քո զբասիլիոս, որ յայսմաւուր յափշտակեցաւ յանօրինաց:

Յայն բան եղև դղրդիւն 'ի գաւթի տանն ապրիկողոսի, և շունք՝ որ էին յապարանս անդ՝ զարհուրեալք հաչէին մեծաձայն. և սկսաւ խուճապիլ բազմութիւն, և իւրաքանչիւր ոք պատրաստ լինէր ապրեցուցանել զանձն գաղտագողի լռութ՝ մինչև չիջուցանել բազմաց զչահս, կարծելով՝ եթէ ըստ առաջնումն օրինակի ասպատակք յարձակեցան: Իսկ հայր մանկանն ելեալ 'ի բարձրաւանդակ տեղի ապարանից իւրոց՝ դիտել կամեցաւ, զի՞նչ իցեն եղեալքն. և այն ինչ կարկառեալ հայէր 'ի խոնարհ՝ տեսանէ 'ի մէջ գաւթին իւրոյ կանգնեալ զորդին իւր՝ զգեցեալ և զարդարեալ շքեղութ՝ իսմայէլացւոց ձևով. և 'ի ձեռին նորա բաժակ՝ հանդերձ պատուական անօթիւ. ձայն եբարձ և ասէ. ո՞վ ոք արդեօք իցէ սա. ո՞վ որդեակ իմ՝ բասիլիոս՝ միթէ դո՞ւ իցես. արդեօք տեսի՞ց զքեզ ո՞վ անձկալիդ իմ և ցանկալի՛ զաւակ. և ո՞ տայր ինձ աւետիս վս

քոյոյ գալստեանդ առ իս:

Իսկ նորա ձայն արձակեալ՝ ասէ. ես եմ որդին քո՝ միամօրն բասիլիոս, զոր խնդրեսն. աւասիկ եմ. որ երբեմն ըմբռնեցայ 'ի ձեռս հագարացւոց, և վարեցայ գերի մինչև 'ի կղզին

կրե-

կրետէ ։ Եւ հօրն ուրախութ՟բ ընթացեալ ա՟մ ընտանեօքն և կոչնականօք՝ բուռն եհար և եմոյծ զնա առ ինքն ․ և ասէ ․ ո՜վ որդեակ իմ, ո՞րպէս կա՞մ զխա՞րդ կա՞մ ո՜վ փրկեաց զքեզ 'ի ձեռաց նց ։ Ասէ բասիլիոս ․ ո՜վ հայր իմ պատուական՝ լո՛ւր ինձ , և ասացից քեզ զա՟մ պատահեալսն ինձ ճշմարտութ՟բ ․ մինչդեռ կայի այժմ 'ի սպասաւորութե առաջի իշխանին իսմայելացւոց՝ որում մատուցին զիս գերիչքն իմ , և մատուցանէի նմա զբաժակս զայս , ահա զօրութ՟բ մեծաւ յափշտակեցայ՝ ո՞չ թէ հողմով իմն թռուցեալ, զի ոչ գիտէի զհետս անձին իմոյ , մինչև գտի զիս 'ի գաւիթս , ուր յանուանէ զիս կոչեցեր ․ բայց զայս գիտեմ, զի 'ի գերութե իմում երևէր ինձ տէրն նիկողայոս , և հալածէր զտրտմութի իմ, և քաջալերէր զիս ։ Զայս լուեալ ծնողաց մանկանն և ամենեցուն՝ ուրախանային և օրհնէին զա՟ծ , և փառաւոր առնէին զարագահաս օգնականութի սբյն նիկողայոսի ․ և ել համբաւ սքանչելեացս ը՟ ա՟մ քաղաքն և ը՟ ծ՟ն մինչև 'ի կղզիս և 'ի կրետէ ․ մինչև այլազգեաց անգամ մեծարել զսքանչելագործ հայրապետն , և տեսանել զազգի ազգի հրաշսն նր ․

Եւ այս է ասելն երանելւոյն դամիանոսի 'ի ներբողեան սբյն ․ *ո՞չ ապաքէն զկնի յիշատակի անուան տիրամօր կուսի՝ այնչափ քաղցր բարեպաշտութիւն , կամ բարեպաշտ քաղցրութի տնկեալ է 'ի սիրտս հաւատացելոց , զի յաւուր նեղութե՝ անուն նիկողայոսի յա-

ծի

ծի 'ի բերանի , և հանգչի 'ի սրտի ։ Եթէ փայլատակունք շանթեն և յաճեղ որոտմանց սպառնայցեն վերուստ 'ի վայր խաղալ , Նիկողայոս 'ի պաշտպանութի կոչի , Նիկողայոս անուշակ ձայնի . եթէ մրրիկ փոթորկեալ և ծով անողորմ՝ մահաբեր լինել նաւորդաց ցուցեալ լինին , ամենեքին առ Նիկողայոս աղաղակեն արտասուօք՝ զի լուիցէ , պաղատելով կարդան՝ զի եկեսցէ , և թախանձեն՝ զի փրկեսցէ բարեգթութբ ։ Եթէ բաղխիմք 'ի ձախողութեց , կամ ցաւագնիմք վշտօք , իսկ և իսկ անուն նորա ՚որ. եկաւորի 'ի բերան մեր . Նիկողայոս Նիկողայոս երկրորդի , օգնականութի խնդրի Նիկողայոսի ։ Եւ մի՞ ոք համարեսցի ճարտասանօրէն բեմասացութբ բարբառել ինձ զայսոսիկ , կմ սեթևեթիւք հռետորաց մեծացուցանել զփառաւորուի . ուր ես ո՞մ վայելէ 'ի բարեբարութիս խոստովանող հայրապետիս . և չէ՛ ոք՝ որ թաքուցանիցէ զանձն 'ի սիրոյ նր ։ 'Ի վկայութի են ուխտաւորութիք առ մարմինն նր ՚որ.՝ 'ի ծագաց երկրի ճանապարհ առնելով՝ 'ի տեսանել զսքանչելիս , որք լինին նովաւ ։ Եւ ո՛չ եթէ քրիստոնէից միայն , այլ և հեթանոսաց սփիւռ. քարոզեալ՝ այնչափ պատկառելի եղև ՚որ. անուն նորա , մինչև այր զարամբ ելեալ խուռն ընթանալ 'ի գովել և 'ի փառաւորել զանուն ՚որ. նր ‖ ։

Թողեալ զայլ բազմապատիկ սքանչելիս սբյն՝ արժան է լսել և զայն երևելի հրաշս , որ եղև 'ի պատկերին նր 'ի դարձուածս անհաւատից ,

տից, ը̃ գրելոյ յոլովհաննու սարկաւագի 'ի մե-
Թոդիոսէ պատրիարգէ • զոր և յառաջ բերէ
Լիպոմանոս ։ 'Ի ժամանակին՝ յորում զօրք
վանդալաց դիմեալ նաւուք յափրիկոյ՝ ելին
յերկիրն կաղաբրիմդեն, և հրձիգ արարին,
ոմն 'ի քաղքաքացւոց գտեալ զպատկեր սբ̃յն
'ի տան ուրեք՝ պահեաց առ իւր • և ապա
տեղեկացեալ 'ի քրիստոնէից գերելոց՝ թէ
ո՞րն այն կոչի նիկողայոս սքանչելագործ, ո՛չ
եցոյց զայն ումեք յընկերաց իւրոց, այլ 'ի
դառնալն յափրիկէ՝ եբեր 'ի տուն իւր • և
զի ինքն էր լումայափոխ կմ̃ սեղանաւոր, եդ
զպատկերն 'ի խանութ իւր 'ի խորշ մի • և
ասէ ցնա՝ իբրև ը̃ կենդանւոյ խօսելով • տես
նիկողայէ պահել զիմ խանութ, ուր են ար-
ծաթ, ոսկի, և ամ̃ ինչ • զի ես գնամ 'ի գործ
այլուր • և գնաց ։ Յայնմ գիշերի միաբանեալ
գողոց՝ բարձին զամ̃ ինչս առնն, և մնաց մի-
այն պատկերն ։ Եւ եկեալ առն 'ի վաղիւ
անդր՝ իբրև ետես կողոպտեալ զխանութն
ողջոյն, և թողեալ զպատկերն, սկսաւ լալ
դառն արտասուօք • և առ զայրոյթ սրտին՝
գանէր և զպատկերն անշունչ իբրև զկեն-
դանի, և ասէր • զի՞նչ արարեր նիկողայէ,
տուր ինձ զինչս իմ, զորս ոչ պահեցեր • ա-
պա թէ ոչ՝ 'ի հուր արկանեմ զքեզ ։

Մինչդեռ յայս կերպ դառնութե̃ կոծէր բար-
բարոսն և կռուէր ը̃ սբ̃յն, յանկարծակի ե-
հաս նիկողայոս 'ի նմանութի̃ տեսլեան պատ-
կերի իւրոյ՝ առ աւազակսն, որք բաժանէին
զգողօնն 'ի մէջ իւրեանց • և ասէ ցնս̃ • զի՞նչ

գոր-

գործէք ով Թշուառականք . եթէ ոչ գիտէք ,
զի ես անդ էի՝ յորժամ գողացայք զայս ամ.
ոչ ես ինձէն տեսի աչօք իմովք . և պատմեց
նց միմիոջէ զկշիռ և զթիւ ընչիցն ամի , ա-
ւէ ցնա . եթէ ոչ դարձուցանիցէք զամն 'ի տե-
ղի իւր , մատնեմ զձեզ դատաւորի . զի ինձ
յանձն եղեալ էր պահպանութիւն իրացդ . և
ես 'ի պատճառս ձեր գանարբի սաստիկ :
Իբրև նց զահի հարեալ՝ եթէ այնպէս յայտնի
եղև բանն , և մահ առաջի կայ նց , խոստա-
ցան ըն հրամանի սրբյն դարձուցանել զամն 'ի
ծածուկ . և դարձուցին իսկ 'ի միւս գիշերի :
Ապա դարձեալ յառաւօտու եկեալ այրն 'ի
խանութ իւր՝ իբրև ետես զամ ինչ անթերի
'ի տեղւոջ իւրում կշռով և թուով , յապուշ
կրթեցաւ ընդ ահագին սքանչելիսն . և 'ի
խնդութեն առեալ զպատկեր սրբյն՝ համբու-
րէր արտասուօք , և ասէր . ով տր Նիկողայոս
հաւատարիմ և արդար , գթած և ողորմած
ծառայ այ բարձրելոյ , որպէս հրաշալի և
մեծ և կարօղ ցուցար , և ընտանի այ անմահ
արքայի . մինչև և ինձ առն հեթանոսի այս-
պիսիս հրաշագործել 'ի պղնձի պատկերէ
քումմէ . և ահա յայսմ օրէ հաւատամ 'ի
քս : Եւ հաւատաց այրն 'ի քս , և մկրտեցաւ
ամ տամբ իւրով . և շինեաց ևս յափրիկէ ե-
կեղեցի յանուն սրբյն Նիկողայոսի . և անդ
վախճանեցաւ ինքն և կինն իւր և որդիքն նց ,
փառաւորելով զտր և զսքանչելագործ ծա-
ռայ նր :

Ըստ այսմ օրինակի փառաւորեալ է սրբն Նի-

կողայոս Հայրապետ 'ի սկզբանն և այսր ը
ամ տեղիս, և կան յանուն նր կանգնեալ 'ի
քաղաքս քաղաքս հոյակապ եկեղեցիք և վա-
նորայք ։ Իսկ վն նշխարաց նր ասի, թէ սա-
րակինոսք յարձակեալ 'ի ժմ դարու 'ի միւ-
ռա՝ աւերեցին զշիրիմ սրյն, և ցիրեցան ա-
ճարին զոսկերս նորա. վոյ և 'ի մեկնիլ իւ-
րեանց անտի՝ նաւաբեկ եղեն. բայց այլք
գրեն, թէ յայնժամ ոչ զնիկողայոսի, այլ
զայլոյ տապանն նման նորայումն խանգարե-
ցին ։ Հաւաստի համարելի է այն, զոր պատ-
մէ սիգոնիոս յիններորդ գիրս իտալական
թգւրութե, թէ յամի տն 1108, յաւուրս խա-
չակիր զօրաց՝ որք առին զԵդէմ, զիմեղ գեն-
ուացւոց և վենետկեցւոց՝ նաւուք 'ի քաղաք
անդր միւռայ լիկիոյ՝ բարձին անտի գեն-
ուացիք զնշխարս նրյն յովհաննու մկրտչի,
զոր և գտին, և վենետկեցիք առին զոսկերս
նրյն նիկողայոսի եպսին միւռացւոյ կմ ըզ-
միւռնացւոյ ։ Եւ ըստ այսմ 'ի վենետկոյ
սփռեալ լինին մասունք նրյն՝ ուր և գտանի-
ցին. զոր օրինակ 'ի հռովմ 'ի տաճարի նրյն
պօղոսի առաքելոյ կայ ասեն աջ նրյն նիկո-
ղայոսի. և 'ի վերին բաւարիա 'ի թեմն աւ-
գուստեան նշխարք ինչ նր, և մասն յիւղոյ
կաթելոյ երբեմն 'ի մարմնոյ նրյն. նոյնպէս
և 'ի տոռնակ հաննոնիոյ՝ մասն յիւղոյ ան-
տի, և երեք մանր ոսկերք. յորոց մին է ար-
մատն բոյթ մատին. սոյնպէս և յայլ տեղիս ։
Այլ առաւել հանդիսացեալ աւանդութի
է այն՝ որ գրի 'ի վկայագիրն հռովմէական

'ի Մայիսի 9 · այսպէս · * Ի բարիոն ապու-
լիոյ փոխադրութի՛ն սբյն Նիկողայոսի եպսի
'ի միւռայ քաղաքէ լիկիոյ || ։ Ուր խոստացա-
նէն բոլլանդեանք խօսել զայսմանէ 'ի բուն
օր տօնի սբյն , որ 'ի դեկտ · 6 · և սակայն
ոչ եղեն ժաման հասուցանել զգործս իւր-
եանց անդր ։ Ու այժմ շատ լիցի գիտել ,
թէ ըստ աւանդութեան բարիոնացւոց կամ պա-
րիացւոց՝ ոմանք 'ի քաղաքակցաց իւրեանց
յորժամ գային 'ի կողմանց անտիոքայ իբրև
անձինք քառասուն և եօթն յամի տն 1087 ·
ընդ իւրեանս բերեալ իցեն զմարմին սբյն՝ յետ
աւար հարկանելոյ սարակինոսաց զմիւռիա ·
և այժմ 'ի քաղաքի անդ՝ որ ասի ռամկօրէն
պառի բուլիայ գաւառի իտալիոյ , մայր եկե-
ղեցին է յանուն սբյն Նիկողայոսի · և երևե-
լի նշխարք նր ասին լինել անդ · ուստի և
յիտալացւոց անխտիր կոչի սբն Նիկողայոս
միւռացի և պարիացի · այլ 'ի մեզ կոչի ըղ-
միւռնացի , ոչ թէ զմիւռացի կմ զմռսացի ·
զի միռւա զմռուս թարգմանի · այն է՝ որ յի-
շի 'ի գործս առաքելոց · ԻԷ · 5 · թէ *յայն-
ժամ ընդ մէջ ծովուն կիլիկեայ և պամփիլեայ
նաւեալ իջաք 'ի սմիւռա լիկիացւոց || · և
այժմ տեղին կոչի ըղդրումիքա ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) 'Ի չորս Ճառընտիրս մեր ունիմք զօրինակ վարուց սրբոյն Նիկողայոսի, այսու տարբերութեամբ. զի Ա. օրինակն Ճառօրէն սկսեալ, որ խոստանայ զվարս սրբոյն լիակատար գրել՝ հանդերձ սքանչելեօքն, յետ պատմելոյ զծնունդն և զսնունդն մինչև 'ի քահանայութիւն, անցանէ ուրոյն վերնագրով 'ի հրաշս նորա՝ որ զկնի փոխմանն. յայտ է թէ յուլութեամբ գրչին, զի վաստակեալ է յերկար գրչութեամբ։ Բայց օրինակն Գ. հանդիպեալ նոյնպիսի գաղափարի՝ գրէ ծայրէ 'ի ծայր և զգործս սրբոյն որ 'ի քահանայութեան և յեպիսկոպոսութեան, հանդերձ սքանչելեօք՝ որ 'ի կենդանութեան և յետ մահուան. թէպէտև ինչ ինչ հատուածս թողեալ իցէ կամաւ կամ ակամայ։ Իսկ օրինակքն Բ. և Ե. Ճառընտրաց՝ են լոկ մասն 'ի վարուց սրբոյն, սկսեալ յազատութենէ երից զօրավարաց, յայլ թարգմանութենէ հանեալք. և ոչ հաւասարք իրերաց. զի Բ. 'ի ներբողեան իմն սրբոյն գլխաւորէ զբանն իբրև 'ի բերանոյ ազատելոցն սքանչելեօք նորա. իսկ Ե. յաւելու զպատմութիւն բասիլիոսի մանկան ազատելոյ 'ի գերութենէ, իբրև բանիւ ժամակից գրչի. ուստի այլայլու համառօտի նոյն անցք 'ի Ա. և Գ. օրինակս։

Իսկ սուրխաթեան օրինակն է հետևողութիւն Ա. և Գ. Ճառընտրաց մերոց ը ամ բանի վարուց սրբոյն, բայց այնչափ երկարաբան ոճով, մինչև և սորա ձանձրացեալ կարծէ 'ի վերջոյ զսքանչելիս սրբոյն յետ փոխման, ուր զառաջինսն բազում մասամբ պատմէ. որով և զյառաջաբանն կամաւ 'ի բաց թողու։ Պատճառն է, զի 'ի վերայ մետափրաստեան ոճոյ պատրաստեալ է և ոճն վենետիկեան, ունելով խորագիր այսպիսի. * Վարք սրբոյն
,, Նիկողայոսի եպիսկոպոսին միւռայ, 'ի յունական վաւերական
,, մատենագրաց՝ մանաւանդ 'ի սիմէոնէ մետափրաստէ-
,, սէ՝ հաւաքեալ և շարադրեալ 'ի ձեռն լէոնարդոսի
,, յուստինեան պատրկի վենետիկեցւոց՝ եղբօր սրբոյն
,, լաւրենտիոսի յուստինեան պատրիարգին վենետկոյ.

,, որ կայ 'ի ձ՟ հատորն Ալովիսիոսի Լիպոմանոսի՝ յառա-
,, ջաբանութե՟ հանդերձ հեղինակին, զորոյ զանց առ-
,, նեմք առ համառօտասիրութե՟ ||:

Քաղուած ձ՟մի սդ՟ է և Հ. Ց. Լ. իբրև բաղադրեալ յամենեցունց կմ՟ 'ի զանազան օրինակաց. միայն թէ որ ինչ կալեալ է 'ի սկզբան ընթացս Բ. և Ե. Ճառընտրաց, և 'ի նոյնս յարմարեալ զաւանդեալն 'ի Ա. և Բ. որով յետևսաւջ գրին բաղում ինչ: Բայց յամենեսին է միաձայնութի՟ պատմութե՟ յամի, զոր միանգամ ոչ զանց առնեն յիշել. և այլիւր ձ՟մի է հին վարքն՝ որ Թ՟ Ճառընտրաց. ուստի բերէ հատուած մն՟ երևելւոյ սբ՟յն 'ի տեսլեան կոստանդինանոսի՝ եւստատիոս քահանայ կոստանդնուպօլսեցի 'ի վեցերորդ դարու. զոր և բերէ լեքէն. հատ. ա. էրէս. 967: Վ՟յ չգիտեմ որպիսի անձնանի իմաստակութ՟ Թերեհաւատութե՟ գրեալ է նոր հեղինակ բառարանի յառուկ անուանց՝ լատւօգադ անուանեալ.

,, *Նիկողայոս սբ՟՝ հռչակաւոր եպս միւռայ 'ի լիկիա,
,, որ հաւատացեալ լինի՝ թէ կեցեալ իցէ 'ի չորրորդ
,, դարու: 'Ի վեցերորդ դարու սկիզբն եղև վերապատ-
,, ուելոյ զնա հանդիսական խորանօք (յեկեղեցիս):
,, Չիք ինչ ստոյգ պարագայ 'ի վր՟ կենաց և մահուան
,, նորա ||:

Ո՜հ կարի է կամակար անդիտութիւս. Թող ասէր համարձակ զստոյգն, թէ վս՟ այն անստոյգ համարիմ, զի ոչ կարեմ տանել այնպիսի սբ՟յ որոյ բովանդակ կեանքն է սքանչելիք և սքանչելագործութի՟: Այլ յամօթ առնէ զայսպիսիս տիեզերահռչակ վարք և սքանչելիք սբ՟յն հրատարակեալ 'ի հինգերորդ դարէ հետէ յամ եկեղեցիս. զոր և սուղ բանիւք՝ բայց լիով նշանակեաց սբ՟ն պետրոս դամիանոս, ո՜վ տեսաք. մեզ չէ՟ արժան զխմախօսել ինքնաձեռնադրելի հեղինակաց՝ երիկեայց ոմանց. զի մի՛ աւելի ինչ ասացից: Տէս զմիքայէլ լեքէն, որ ոչն հաւանի այսպիսեաց. իսկ վասն գտանելոյ սբ՟յն 'ի ժողովս նիկիոյ՝ հաստատէ, թէ կայ անուն նր՟ յօրինակն արաբացւոց:

ՎԱՐՑ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբ̃յն մեծին Մինասայ, Երմոգինեայ, և Եւգրափոսի:

Հ. Յ. Ի. դեկտ. 10: Համառօտ. Ա. ոճ = ոէբ. և Բ. շհդ = շշդ: Մետափր. առ Սուր. դեկտ. 10. երես. 915 = 929: (1)

ՄԻՆԱՍ ԱՄԵՆԱսքանչելագործ վկայ քի̃՝ մին ՚ի մեծամեծ սրբոց երագահաս օգնականն անուանելոց, էր ազգաւ և աշխարհաւ և ուսմամբ աթենացի. այլ քանզի յաղեքսանդրիա եգիպտացւոց եղև իշխան, և անդ կատարեցաւ նահատակութ̃, նմին իրի մեծն աթանաս հայրապետ աղեքսանդրու՝ մերձաւոր ժամանակաւ՝ հեղինակ վարուց մեծին անտոնի աբբային՝ գրեաց և զվկայաբանութ̃ի մեծին մինասայ. զ̃ որում է տեսանել ՚ի հին ճառընտիրս մեր. ուստի առնուն և այլ վկայաբանք հետևողութ̃ մետափրաստեսի. այլ մեք ՚ի բուն աղբերէ անտի յառաջ բերցուք:

Եւ նախ այսպէս յիշատակագրէ սբ̃ն աթանաս ՚ի յառաջաբան կարգի. * Ես ողորմելի աթանասիոս՝ եպս̃ աղեքսանդրացւոց եկե-

 ղեց-

դեցուոյն արժանաւորել քո̃ի շնորհօքն , պատ-
մեմ՛ի կաթողիկէ եկեղեցիս ա̃յ սակաւ (կմ̃
կարգաւ) զսոսա գործելոցս , ՛ի ձեռն ըն-
կերի իմոյ արագագրի կարգեալ (զպատմու-
թի) զմեծանուն և զերիցս երանելեաց ա-
րանցն յաղագս քո̃ի սոսա վկայեցելոցս . որոց
և ցայտումն արեանցն մինչև ցայժմ տեսա-
նի՛ անուշահոտացուցեալ զամենեսեան . և
ոչ այսչափ միայն , այլև ա̃մ մարդ՛ որ յախտ
հիւանդութեց անկեալ՛ համբուրէ զնշխարս
սբ̃ցն , նոյնժամայն բժշկութեց արժանա-
ւորի ‖ :

Արդ ասէ՛ յետ մարդասիրին քո̃ի առ մեզ իջա-
նելոյն , զկնի ամաց երկերիւրերորդի վաթսնե-
րորդի վեցերորդի ը̃ առաքելուն , իմն հաշուե-
լով ՛ի համբարձմանէ փրկչին , վա̃յ յաւել-
ուածով երեսուն և չորս ամաց՛ յամի տ̃ն իբր
300 , եղև յաղեքսանդրիա ՛ի պատճառս դա-
տաստանի խռովութի յոյժ ՛ի մէջ նշանաւոր
արանց քաղաքին . և բազում անգամ ինքնա-
կալն մաքսիմիանոս օրէնս և հրամանս տուեալ
հրովարտակօք վ̃ն նոցին իրաց՛ ոչ կարաց խա-
ղաղել կմ̃ գտանել զիրացն յարմարութի :

Ապա ՛ի դէպ ժամու զմտաւ ածեալ մաքսի-
միանոսի՛ առաքեաց զայր ոմն իմաստուն և
հանճարեղ՛ ճարտարասան ուսողութբ յոյժ ,
զկոչեցեալն Մինաս . զի ՛ի ձեռն նր̃ վախճան
ընկալցի դժուարագիւտ դատաստանն : Իբ-
րև եհաս մինաս յաղեքսանդրացւոց քաղաքն,
գեղեցիկ ՛ի գլուխ տարեալ զգործն , և զի-
րացն ուղղեալ զճանապարհն՛ դրէ առ մաքս-

սի-

սիմիանոս թագաւորն զեւս իւրայն . և նա ու-
րախ եղև , և եթող զնա կալ անդ իբրև իշ-
խան և վերակացու արքունի ։

Եւ էր մինաս յոյժ հաւատացեալ ՚ի Ք՟ս , այլ ոչ յայտնէր զինքն՝ եթէ քրիստոնեայ իցէ . և մնացեալ ՚ի քաղաքին ամ՟ մի՝ մասն ինչ ՚ի հաւատոցն Ք՟ի յայտ ածէր՝ շրջելով և տեսանելով զհիւանդսն . և ձեռն ՚ի վ՟ր եդեալ և արարեալ զՔ՟ի նշանն՝ փարատէր զչար ախտս հիւանդութեանց . և բազում անդամալոյծս բժշկեաց . և պատճառանօք՝ յայտնի և ՚ի ծածուկ՝ փշրէր զդրօշեալս դից . մինչև յայտնի եղև կատարեալ ա՟ծպաշտութի՟ն ն՟ր , և նշանագործ զօրութի՟ որ պարգևեցաւ նմ՟ ՚ի տ՟նէ ։

Յայնժամ վարդապետն կռապաշտից դաւանացեալ՝ գրեաց թուղթ առ թագաւորն , և զգացոյց նմա զգործս մինասայ՝ ծանր ծանր ամբաստանութե՟ ։ Եւ մաքսիմիանոս իբրև ընթերցաւ զգիրն , լի եղև բարկութե՟ . և ոչ գտեալ հնարս այլ՝ խորհեցաւ զմի ոք ՚ի պատուական պաշտօնէից առաքել ստիկանութե՟ ՚ի վ՟ր ն՟ր . և իբրև հաճոյ թուեցաւ խորհրդակցացն , առաքեաց զփառաւորագոյն եպարքոսն Երմոգինէս անուն՝ վ՟ն ա՟մի հմտութե՟ . որ և սա էր աթենացի ազգաւ՝ փորձ ի՟մ արուեստից և իմաստութե՟ , այր արդարակորով և ողորմած և զգաստ ։

Ելեալ սորա ՚ի ճանապարհ ՚ի կողմանց բիւզանդիոյ կ՟մ նիկոմիդեայ՝ նաւարկեալ յաղեքսանդրիա , յառաջնում գիշերի անդ տեսա-

նէ յանուրջս երկս արս ճառագայթատեսիլս, որք և ասէին առ նա. երթ երթ, և ծանիր զճշմարտութիւն զճշմարիտ թագաւորին, որ առցէ զքեզ իւր ընծայաբեր. և զբաղումս ածցես առ նա 'ի ձեռն պատուո՛յ փառաւորութե՛ որ տուեալ քեզ: Զարթուցեալ երմոգինեայ 'ի քնոյն՝ համարեցաւ, եթէ մի երկրաւոր թագաւորաց իցէ տեսիլս. և սաստկագոյն հրամանաւ փութացոյց զիւրսն ընդ ծով և ընդ ցամաք վաղվաղակի հասանել 'ի դէմ եղեալ տեղին, և կատարել զհրաման թագաւորին. մինչև 'ի տագնապէն և 'ի շփոթոյն շարժել զամ̃ վայրս՝ ը̃ որ անցանէր:

Եւ 'ի հասանել յաղեքսանդրիա համբաւոյ դալստեան եպարքոսին՝ ելին արտաքոյ քաղաքին 'ի հանդիպումն թմբկօք և փողովք և լապտերօք ամբոխն ամ̃. և մտեալ 'ի քաղաքն՝ եմուտ յապարանս. և իբրև երեկոյ եղև, մնաց առանձինն: Յայնժամ հնարեցաւ իմաստունն մինաս, և ինքնին եկեալ աղաչեաց զդռնապանսն և եմուտ 'ի ներքս, մինչդեռ նստէր երմոգինէս. և խոնարհեցուցեալ զգլուխն՝ ընծայեաց զպատշաճ երկրպագութի̃, և ասէ. Հարցանեմ ով դատաւոր ընտանութը̃ ոչ հայրենեօք բնակակից. յի՞նչ պատճառս եղև գալուստ քո աստ. և նր̃ դարձուցեալ զերեսս 'ի նմանէ՝ ասէ ցնա. ոչ սիրելուէ ինչ յառաջ բերես բանս ճարտարութը̃, և ողոքանաց խօսս. անսա մինչև 'ի վաղիւն. և փոքր մի զկնի որոշեսցէ որ ինչ հակառակ քեզ մեան դժնդակք յատեան

տեան հրապարակի. և պատուէր ետ պահապանացն զգուշանալ նմա :

Իբրև այդ եղև, քարոզն աղաղակէր գալ բազմութեան քաղաքին 'ի միասին 'ի դատ քննութեան գործոցն Մինասայ. և ժողովուրդն իբրև զաւազ մանր 'ի մրրկէ բերեալ լինէին. և հրամայէր Երմոգինէս զքնի զօրականն յառաջ կացուցանել. և հարցանէր, զի՞նչ է այդ՝ զոր լսէ զքէն թագաւորն վասն անուան քրիստոնէութեան, և առ դիսն թշնամութեան :

Յայնժամ կացեալ Մինաս առաջի դատաւորին, ոչ որպէս դատապարտեալ, այլ որպէս դատախազեալ, համարձակ 'ի մէջ առնոյր զիրաւունս ճշմարտութեան. և զձեռն շարժեալ և զքաղցր բարբառն արձակեալ՝ յերրորդ ժամէն մինչև ցեօթներորդ ժամն, քարոզեաց զաստուածպաշտութեանն խորհուրդ, և զՔրիստոսի առ մարդիկ զգալուստն պատմեաց կարգաւ, և զանհաւանիցն զկարծիս լուծեալ՝ ունայնացոյց զկռոցն մոլորութիւն. մինչև աղաղակել ամբոխին, մի է Աստուած մեծ և հզօր, զոր թարգմանեաց մեզ քաղցաբարբառն Մինաս. հաւատամք ամենեքեան 'ի նմանէ ասացելոցն :

Իբրև ետես դատաւորն զբազում մասն ժողովրդեանն, եթէ խոնարհեցաւ առ Մինաս, արձակեաց զամբոխն առ օրին. և 'ի վաղիւն ածեալ զՄինաս՝ կացոյց յատենի. և սկսաւ փորձել զնա ողոքանօք և սպառնալեօք 'ի բաց կալ 'ի Քրիստոսէ. բայց երիցս անգամ յանդիմանեալ 'ի նմանէ ըդիմակաց բանիւք առաւելօք, ձեռն էարկ 'ի տանջանս անխնայ :

Հրա-

Հրամայեաց զներքանս ոտիցն կտրել, և զտեսանելիսն փորել, և զլեզուն արմատաքի խլել. և զմնացեալ մարմինն պահել, որ͞պ զի վաղիւն գիշակեր թռչնոց ընկեցեալ՝ ՚ի նոցանէ ծախեսցի. զի մի մասն ինչ յանդամոց ն͞ր գտցի:

Եւ ահա ՚ի գիշերին յայնմիկ՝ մինչդեռ անկեալ կայր ՚ի բանտի երանելին իբրև զմեռեալ, յերրորդ ժամուն յանկարծակի լոյս ծագէր զնովաւ իբրև զփայլակն. քանզի իջեալ մարդասէրն ք͞ս՝ կանգնել զզօրականն իւր զմինաս, յո͞մ կողմանց զուարթագոյն զնա գործեաց և աջողագոյն. փչեաց ՚ի նա զկենդանական հոգին, և քաջալերութի եդեալ ՚ի սրտի ն͞ր՝ ասէ ցնա. Ես եմ՝ որ էն, և մերձ եմ և եղէց ը͞ն քեզ յաւիտեան. և զդատաւորն երմոգինէս՝ զոր կարծես քեզ թշնամի գոլ, եդի զնա քեզ սիրելի. վ͞ս զի յիշեաց զչարն՝ զոր անցոյց ը͞ն քեզ անգիտութ͞բ, և ստրջացաւ. և ես յիշեցի զգթութ͞ի նորա առ տնանկս, և զի առաջի իմ գործէր զհաճոյսն իմ, զնա կարգեցի քեզ քաղաքակից և ուղեկից հանդիսիւ նահատակութ͞ե. այսուհետև քաջալերեաց, զի ոչ ևս առցես զփորձ տանջանաց ՚ի նմանէ. և անուանք ձեր գրեալ են ՚ի դպրութ͞ի կենաց:

Իսկ դատաւորն երմոգինէս չէր ՚ի քուն մտեալ զայն գիշեր ՚ի տրտմութէն, զի սիրէր զմինաս. և յարթունս եղեալ՝ զմտաւ ածէր զոր ինչ գործեաց ը͞ն ն͞ր վկային. լայր դառնապէս՝ ասելով. զու՞ր արարի ը͞ն արդարոյն

ը͞ն

է այնմիկ, և ոչ մի ինչ հոգւոյս իմոյ ստացայ. և այնպէս արտասուեալ նր մինչև ցառաւօտն՝ քանզի կարծէր իսկ զնա մեռեալ, ասէ ցինքն. Թէպէտև բարկութբ սպանի զայնպիսի և զայնքան այր, գոնեա հրապարակաւ առաջի եդեղ զնր պատուական մարմինն՝ լացից 'ի վր նր, և 'ի նշանաւոր տեղի հրաման տաց թաղել. ոչ զի մասն ինչ դադարեցուսցէ զտրտմութիս իմ ։

Յայնժամ է հրամանի նր քարոզքն աղաղակեցին, և բազմութին ժողովեցան, մինչ ոչ տանել թատերաց տեղեացն. և նստեալ դատաւորն՝ առաքեաց հինգ այր 'ի սպասաւորացն՝ բերել զոքյն զմնացեալ մարմինն ։ Իբրև չոքան, գտին զմինաս ողջանդամ, և առաւել քան զյերեկն և զյեռանդն զուարթագոյն և պայծառագոյն. և զհրեշտակս այ՝ զի կային առաջի նր. և անկեալ արանցն առ ոտս սրբյն՝ հաւատացին 'ի քր, և ոչ կամեցան ելանել 'ի բանտէն ։

Ու 'ի յամել սոցա՝ առաքեցան այլ սպասաւորք. և տեսեալ զհրեշտակսն՝ անկան առաջի նց. և ապա աղաչեցին զսբն գալ 'ի թէատրոնն, զի տեսցեն ամենեքին զնա կենդանի, զոր ոչ մեռեալ բերել կամէր դատաւորն ։ Յայնժամ յարուցեալ առաջի երթայր երանելին մինաս ոտիւք հաստատագոյն, և զաչսն ունելով սրատես քան զառաջինն, և զլեզուն ևս աջողակ 'ի բարբառել. որով մատուցեալ համբուրեաց զդատաւորն՝ և ասէ. ուրախ լեր երանելի՛ և փառաւորեալ բարեգործ.

գործ . ծանիր զիս , և 'ի միտ առ զզօրութն քի այ իմոյ . զի ուր երէկն սկիզբն արարեր դու իբրև զգայլ յափշտակօղ անդամակոտոր առնել զիս , տրն իմ եկեալ վերաստեղծեաց զիս . և զքեզ իւր ընտանեցուցանել կամի . ահա այժմ զոր յերէկ յօշեցեր զոտս իմ՝ այսօր հաստատագոյնս գնալով . և զոր երէկ փորեցեր զաչս , այսօր յստակատես լեալ . և զոր երէկ արմատաքի հատեր զլեզուս , այսօր արագագոյն բարբառի . մի՛ անգիտանար զայն՝ որ զքեզ ճանաչել կամի . քանզի պատրաստ է քեզ ընդունել զածպաշտութիւն և զհանդէս առաքինութեան :

Եւ իբրև լուեաց մեծն Մինաս 'ի խօսելոյ , յայնժամ ամբոխն աղաղակեաց՝ ասելով . գոչեա՛ իմաստասէրդ գոչեա՛ . որ երէկ սրով խողխողեցար , այսօր զանազանապէս բարբառիս քի զօրութբն . ծանեաք ած ճշմարիտ զսա 'ի քէն քարոզեալն քս : Եւ երանելին բացեալ զբերան իւր՝ խօսէր նց զբանն կենաց . և բազմութիւն ժողովոյն կացեալ մինչև ցինն ժամն՝ ոչ կամէին գնալ , լուսաւորեալք 'ի նոր վկայէն վրդպութեն :

Յայնմ վայրի դատաւորն հանդերձ իշխանօք և ժողովրդեամբ տեսանէր երկուս հրեշտակս ճառագայթատեսիլս , որք պաճուճէլ թևօքն հովանի ունէին 'ի վր գլխոյն Մինասի : Եւ 'ի դողման եղեալ դատաւորն՝ ասէ 'ի միտս իւր . Ստուգապէս ած ճշմարիտ թարգմանէ քաղցրաբարբառն Մինաս . բարիոք է հաւատալ 'ի քս և ապրիլ . ես զնա

ած

ած խոստովանիմ, որ այսպիսի ընծայաբերս
առաքէ իւրոց սիրողաց 'ի սպասաւորութի ·
ցայս վայր Յունայն վաստակէի՝ կարծելով
ածս զգիս կռոցն, և զխաբէութի՝ ճշմարտութի
համարէի · այլ այժմ անկանիմ առաջի քա-
րի և 'որ. քաղաքակցի իմոյ, որ՞ զի 'ի ձեռն
նր հասից ուղիղ ճանապարհին ։ Եւ նոյն-
ժամայն յարուցեալ յաթոռոյն՝ ընթացաւ
առ 'որ. վկայն · սակայն ոչ իշխեաց մերձե-
նալ, վս զի մերձ կային հրեշտակքն · և
փոքր ինչ հեռացեալ՝ դարձաւ անդրէն · իսկ
ամբոխն աղաղակեաց ասելով · համբե՛ր դա-
տաւոր և մի՛ գնար, մինչև ծանիցուք զբստու-
գաբանութի իմաստասիրիդ ։

Յայնժամ ածասէր դատաւորն խոնարհե-
ցուցեալ զգլուխն յերկրպագութի սբյն, և
բուռն հարեալ զնմանէ՝ համբուրեաց զնա ·
և կալեալ զձեռանէ սբյն՝ եհան զնա արտա-
քոյ քան զամբոխն, և ասէ · աղաչեմ զքեզ
ած զքնարդ հոգևոր, զքաղցրաբարբառ վը-
կայդ · զգեղեցիկ առաջնորդդ, զալեկոծե-
լոց նաւահանգիստդ, զճշմարտութե լոյսդ,
աղօթեա՛ վս իմ · զի տեսի հրաշալի նշան
այսօր, և հաւատամ յածն քո՝ զոր դուն քա-
րոզես · այլ յերկմիտս եմ, գուցէ ոչ ընդու-
նի զիս քս՝ վս յառաջագոյն պաշտելոյն իմոյ
զգիս կռոցն ։

Ասէ ցնա սբն Մինաս · մի՛ երկնչիր, բայց մի-
այն հաւատա՛ յօժարութբ · քանզի ած մար-
դասէր և անյիշաչար է և ողորմած · այլև ինձ
յայտնեաց ած զստուգութի հաւատոց քոց,
և

և անուն քո գրեալ է 'ի դպրութեն կենաց ։ Եւ յետ համբուրելոյն զմիմեանս՝ հրամայեաց դատաւորն արձակել զամբոխն , պատուէր տուեալ՝ զի փախիցեն ժողովեսցին . և մնացին առանձին դատաւորն և սբ վկայն յապարանս զտմ գիշերն մինչև ցառաւօտն . և մեկնեաց նմա զառ 'ի քն հաւատոն ։

Երբև այդ եղև , քարոզքն աղաղակէին , և ժողովեցան բազմութի քաղաքին . լուեալ ըղհրաշալեացն և երեքտասան եպիսկոպոսացն՝ որ գտան 'ի սահմանս աղեքսանդրիոյ , եկեալ հասին 'ի միասին առ սբն . գային և բազումք 'ի հեթանոսաց վն համբաւոյ նորացն փրկութե , զոր թարգմանէր սբ վկայն ։ Յայնժամ յարուցեալ՝ դատաւորն երմոգինէս՝ գոչեաց առ սբն մինաս , և ասէ . բարիոք դատեցեր իմաստութբ , և բարիոք ուսուցեր մեզ զառ 'ի քն զհաւատոն ով ամենաբարի իմաստասէրդ ։ Աղաղակեաց և ամ ամբոխն միաբան՝ ասելով . մեծ է ածն քրիստոնէից . որ և զբարեպաշտ դատաւորդ զապաւէնդ տնանկաց հոգին սբ վերաձգեաց 'ի գիտութի ճշմարտութե , և 'ի հաստատուն հաւատոն՝ որ 'ի տր մեր յսքն ։

Յայնժամ առաքեաց երանելին մինաս զխուր բարեվայելուչ դպրապետն՝ արագագիր անուանեալ , զի այս է Եւդրափոս՝ որ և Գրափոս ասի , բերել նմա ջուր . և առեալ զջուրն՝ մատոյց առաջի սբ և ածասէր եպսայն . և դատաւորն խոնարհեցուցեալ զգլուխն առաջի նց՝ խնդրէր զմկրտութի . և նք հեղին

զջուրն

զջուրն զերանելեաւն եւմոգինեսիւ յանուն
Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն ս՟բյ. եւ այնպ՟ շնոր-
հօքն ք՟ի եւ աղօթիւք ս՟բյն ընկալաւ զլուսա-
ւորումն վերստին ծննդեան՝ 'ի թողութիւն մե-
ղաց եւ 'ի յարութիւն կենացն յաւիտենից ։
Եւ յետ աւուրց ձեռնադրեցաւ յերեքտա-
սան եպսաց, մերձ կալով խմբոյ նուաստուեն՝
ասէ ս՟բն Աթանաս (որ էր յայնժամ մանկա-
հասակ), եւ ընկալաւ զպատիւ եպսութե.
եւ 'ի վեցերորդ աւուրն բաշխեաց զա՟մ ինչս
իւր աղքատաց, եւ ուսուցանէր հեթանոսաց
իւրոցն օրինակաւ զճշմարիտ հաւատսն՝ որ 'ի
տ՟ր մեր յ՟ի ք՟ի, եւ դարձուցանէր զբազումս
գործակցութ՟բ ս՟բյն մինասայ եւ գրափոսի,
մկրտելով որքան զօր հարիւրաւորս եւ հազա-
րաւորս. եւ զչարչարեալսն յայսոց պղծոց
բժշկէր. եւ զբագինսն քակէր. եւ զցրուեալ
հօտսն 'ի պատճառս հալածանաց՝ 'ի միասին
հաւաքէր շնորհօքն ք՟ի ։

Արդ ա՟մն 'ի ժողովրդոց անօրինացն՝ անուն
ռուստիկոս, ընթացեալ պատմեաց թագա-
ւորին մաքսիմիանոսի զբանս զայսոսիկ, թէ
դատաւորն եւ սինկղիտոսն աղեքսանդրացւոց
եղեն քրիստոնեայք. եւ զա՟մ քաղաքսն եւ զ-
գաւառսն արեւելից կողմանցն դարձուցին
յերկրպագութիւն խաչելոյն. այլեւ զգեղեց-
կայարմար տաճարս բարեյաղթ ա՟ծոյն այրե-
ցին ։ Եթէ ոչ ժամանեսցէ քո իշխանակալու-
թիւդ, ոչ միայն զարեւելից կողմանսն, այլեւ
զա՟մ աշ՟խին հռովմայեցւոց իշխանութիւն յին-
քեանս դարձուցանեն ։

Զայս

Զայս լուեալ Մաքսիմիանոս թագաւորին՝ անբաւ սրտմտութբ շարժեցաւ, և առեալ տասն հազար արանց զօրաւորաց՝ գնաց յԵգիպտոս. և ըմբռնեաց զերանելի եպսն Երմոգինէս, և զքնի զօրականն զմինաս. կացոյց զնս ա-ռաջի հրապարակին մերկս, և ասէ սաստե-լով. զի՞ եղև քեզ Երմոգինէս. ոչ ամենե-ցուն շնորհեցի զքեզ օգնական, և զնմ իշ-խանութի ծովու և ցամաքի ետու ՚ի ձեռս քո, և կացուցի զքեզ ՚ի վր իշխանաց իմոց և դատաւորաց. և առաքեցի զքեզ դար-ձուցանել զերբեմն երևելի և զպիտանացու այրդ զմինաս, որ այժմ մոլորեալ առ ՚ի խորա-տել և դարձուցանել զքեզ առ ՚ի պաշտա-մանէ ծնողացն մերոց. զի՞նչ տեսեալ՝ ունայ-նութե դորա հաւանեցար, և զերևելի գլխա-ւորութիդ կորուսեր, և նմանեցար որոց ՚ի թատերս ծաղրածուք լինին:

Իբրև հանդերձեալ էր սբ եպսն Երմոգինէս պխնի առնել թգւորին, ահաւասիկ երկու հրեշտակքն՝ որ զմինասիւն երևեցան նմա, նքք և այժմ երևեցան ոպ փայլակն լուսոյ, և հովանի ունէին ՚ի վերայ վկայիցն քնի, ասելով ցնա. քաջալերեցարո՛ւք, քանզի ա-ռաքեցաք յօգնականութի ձեզ: Յայնժամ պխնի տուեալ երկցս երանելի եպսն՝ ասէ. եթէ կամիս գիտել ինքնակալ թգր, թէ զի՞նչ տեսեալ՝ գործեցի զայս, վկայ է ժողո-վուրդս այս. և ես զիրսն առաջի աչացդ բե-րեալ՝ պատմեցից զեղեալսն:

Արդ զոր օրինակ սաստիկ պատուիրանաւ ե-

հաս քո ինքնակալ թագաւորութեանդ 'ի մ՟ր մեր 'ի
կատարել զսրտմտութիւն բարկութեանդ , նոյնպէս
և ես սաստկագոյն մոլեգնեալ սպառնալեօք
և զարհուրանօք երթայի առ արդարև երա-
նելի այրս այս . խոստովանի և բազմութիւն
այս , զի գտի զայրն կատարեալ քրիստոնեայ ,
և ձեռպեի առ 'ի լինել զհրամանս քո աւան-
դուեյդ . վ՟յ զորս զոտսն հատի , և զաչսն
փորեցի , և զլեզուն արմատաքի խլեցի . կա-
խեցի և զմնացեալ մարմինն թռչնոց երկնից
և շանց գազանաց ընկենուլ առ վաղիւն . և
ահա 'ի վաղիւ անդր գտի զդա առաւել գե-
ղեցկագոյն քան զանցեալ ժամանակն :
Նուաղոք տեսանելով զհրաշալիս զայս՝ յերկ-
մտոս լինէր 'ի խոստովանել զՏն երկնաւոր ,
որ զայսպիսի սքանչելիս գործեաց : Արդ
զի՞նչ հանդերձեալ ես առնել՝ արա վաղվա-
ղակի . և զոր ոչ կարես զմտաւ ածել զտան-
ջանարանս՝ յուշ քեզ ածեմ . գազանընկեց
արա , 'ի խորս ծովու ձգեա , սրով խողխո-
ղեա , հրոյ մատնեա , յօդակոտոր արա . ո՛չ
և ես արալի լուսաւորչիս իմոյ մնասի , որ
և լուսաւորեաց զխաւարեալ միտս իմ , և
պայծառացոյց ճշմարիտ գիտութեամբն :
Յայնժամ բարկացեալ թագաւորն՝ ինքնին
տիգաւ խոցեաց զորովայն երանելւոյն երմո-
գինի . և զձեռսն եւ յուսոց անտի հատա-
նել , և զոտսն կտրել 'ի ծնգացն . և այնպէս
զինքն և զկոտորեալ անդամսն հրամայեաց
ընկենուլ 'ի գետն՝ որ մերձ կայր : Իսկ զսբն
մինաս ետ կախել 'ի խաւարին բանտի , և

վէմ մի ծանր կախել զոտից նր. և պատուէր ետ չԹողուլ զոք երԹալ առ նա ։ Եւ բարկացեալ 'ի վր քաղաքացւոցն՝ գրեաց ինքնին Թգրն անպիտանանալ քաղաքին՝ եԹէ անպատուհութբ և անկանելով յազատութէ, և եԹէ յապականութե դնելով աւերածով. և ասէր անօրէնն մաքսիմիանոս. ո՞ւր է զօրութ գալիլեացւոյն. ահաւասիկ երմոգինէս անպիտանացեալ գետընկեց եղև. իսկ մինաս շանընկեց եղև 'ի մահ. վյ և դուք անպատուհիք, զի նց հաւատացիք. և քաղաքս ձեր անպիտան լինիցի. և եղև ողբումն մեծ 'ի ժողովրդեան վս հրամանի Թգրին ։

Իսկ 'ի գիշերին յայնմիկ հրեշտակք այ ըզմարմին երից երանելոյն երմոգինէի հաւաքեալ 'ի դետոյն՝ դան ը նմա 'ի բանտն, ուր էր կախեալ մինաս. և իջուցեալ զնա 'ի կախաղանէն, և զերկոսեանն հոգիացուցեալ՝ քաջալերէին զնոսա առաւել յօժարիլ 'ի գործն. և մինչև ցառաւօտն խօսելով ը նս՝ զօրացուցանէին զնս, և ասէին. քաջալերեցարո՛ւք, քանզի ը ձեզ եմք 'ի ծածուկ. մի՛ համարիք, Թէ 'ի բաց կայցցուք 'ի ձէնջ, և մի՛ զարհուրեսջիք ։

Ապա ը առաւօտն մինչդեռ պատուհասել կարծէր Թագաւորն զաղեքսանդրացիս, եկին կացին երանելի վկայքն առաջի երեսաց մաքսիմիանոսի, և միաբան ասեն. դադարեսցի՛ն բանք քո ո՛վ Թագաւոր. մեք քնի անապական Թգրին զինուորեցաք, և ոչ հաւանիմք ապականացու Թգրութեդ՝ որ հակա-

կառաւկ կայ տ՟յ • քանզի ոչ հուր և ոչ սուր և ոչ ժանիք գազանաց և ոչ այլ ինչ տանջանք կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն ք՟սի • այսուհետև զոր ինչ առնելոց ես՝ արա վաղվաղակի • քանզի փութամք ժամանել առ յաւիտենից

Թ՟գ՟րն մեր ք՟ս :

Յայնժամ ս՟րբյն մինայի երագագիրն եւգրափոս ասէ ցմաքսիմիանոս • զի՞նչ օգուտ գործեցեր քեզ ով թագաւոր առ մեզ գալովդ • ահա ոչինչ զօրեցեր՝ վ՟ս որոյ եկիրդ • քանզի եկիր 'ի վ՟ր մեր որպ՟ս առիւծ մռնչելով , և դարձար ո՟պ աղուէս տկար • և դադարեցար 'ի յանդգնութենդ քումմէ , և թեթևացար 'ի յունայն խորհրդոց քոց • զի ոչ կարացեր հասանել յանգ գործոյդ • այսուհետև հարկ է քեզ տրտմել , և մեզ ուրախանալ հանա-

պազ :

Իսկ ն՟ր բարկացեալ ը՟ն պխնին՝ զս՟բն գրափոս կատարեաց սրով իւրովք ձեռօքն • հրամայեաց և զերկոսինն նոյնպէս սրով կատարել : Շնորհս խնդրեաց 'ի նմանէ երանելին մինաս՝ զմարմինն իւր թաղել 'ի բիւզանդիոնն քաղաքի • իսկ մաքսիմիանոս ոչ կամեցաւ կատարել զխնդրուածս ն՟ր • այլ յետ գլխատելոյն եդ զն՟ս յերկաթեղէն տապանի , և հրամայեաց ընկենուլ 'ի ծով • և ինքն ամօթա-

լից գնաց 'ի բիւզանդիոնն :

Եւ ահա յետ քսան աւուր ելանէր տապանն 'ի բիւզանդիոն յաւուր կիւրակէի • և նախ 'ի 'ի հասարակ գիշերի երևէր տապանն մերձ յեզր ծովուն քաղկեդոնի յարևելից կողմա-

նէ. և երկու հրեշտակքն կային ջահիւք առ նշխարօք ս՟բցն. և եր կցել՝ ի տապանն սիւն ամպոյ պայծառ լուսով. և զգացուցին եպիսկոպոսի քաղաքին հրեշտակքն զ՟սբցն գալուստ, և յորդորէին նոյնժամայն հաւաքել զնշխարսն:

Իսկ եպ՟սն ժողովեալ զքահանայսն մեծափութեամբ և զայս հաւատացեալս և առաքենիս՝ դիմեաց 'ի տեղին 'ի տեսիլ լուսոյն. և եկին կացին առ ափն ծովուն. և միաբան ամենեքին տեսանէին զհրեշտակսն ա՟յ, զի ուղղէին զտապանն, մինչև բերեալ մատուցին եպ՟սին և քահանայիցն. և պատուիրել ն՟ց՝ որպէս և զիարդ պարտ է հանգուցանել զնշխարս ս՟բցն, եղեն աներևոյթ. և ն՟ց առեալ եդին 'ի ծածուկ տեղւո յշտեմարանս եկեղեցւոյն, մինչև ցվախճանն մաքսիմիանոսի. որ յետ երկուց ամաց տանջեալ աներևոյթ սրով՝ ի հրեշտակէն՝ եհան զոգին մեծաւ տագնապաւ:

Յայնժամ եդին զպատուական գանձն յերևելի տեղւոջ՝ ի բիւզանդիա մերձ առ ափն ծովուն՝ լինել աշտարակ ամուր և նախամարտիկ քաղաքին և ա՟մ ծի. հիւանդաց՝ ի բժշկութ՟ի, մեղաւորաց՝ ի թողութ՟ի մեղաց. ճանապարհորդաց գաւազան զօրութ՟ե, նաւելոց անքոյթ նաւահանգիստ. ամենեցուն յա՟մ վտանգից դեղ փրկութ՟ե: Կատարեցան ս՟բ վկայքն յամսեանն դեկտեմբերի, որ օր տասն էր, 'ի ք՟ն 'ի տ՟ր մեր. որում փառք յաւիտեանս. ամէն: Իսկ տարին կատարման

ն՟ց՝

նդ՝ զոր ոչ դնէ որոշակի սբն աթանաս, ՚ի պարագայից պատմութեն անկանի ը մէջ 300 և 310 ամի տն․ յորում ժամանակի էին երեքին իսկ կայսերք մաքսիմիանոս անուանեալք, մականուամբ՝ հերակլես, արմենտարիոս, և դաժ․ յորոց վերջինն առաւել տիրէր կողմանցն եգիպտոսի ։

Սքանչելիք սբյն Մինասայ (առաջնոյ՝ կամ երկրորդին) ։

Ըստ հնութեն գրչի վարուց մեծին մինասայ, այն է սբն աթանաս, հին է և գրիչ սքանչելեաց սբյն մինասայ, այն է տիմոթէոս աշակերտ նորին աթանասի, և յաջորդ յաթոռ հայրապետութե աղեքսանդրիոյ՝ զկնի եղբօր իւրոյ պետրոսի ։ Բայց այն է անգիտելի, թէ պատմուն սքանչելեաց արդեօք առ մինաս այս աթենացի նայեցի, որ յաղեքսանդրիա կատարեցաւ, և մարմին նր ՚ի բիւզանդիա փոխադրեցաւ, եթէ առ մինաս եգիպտացի՝ որ ՚ի կոտիա նահատակեցաւ, և մարմին նր յաղեքսանդրիա փոխադրեցաւ․ վս զի զոր օրինակ երկոքեանն իսկ նշանագործ վկայ ճանաչին, և երկոցունց անխտիր մարթի պատկանիլ նշանաւոր տաճար սբյն մինայի՝ որ յաղեքսանդրիա, ըստ նմին և բանք տիմոթեայ յայս և յայն ՚ոք կարեն հայիլ․ մինչ զի ճառընտիրք մեր, որպէս և յայսմաւուրք, զկնի վարուց այսր մինասայ պատմեն

զնոյն սքանչելիս՝ առանց անուան գրչի՝ ոմն շարունակողի բանից աթանասի , և սուրբս որպէս և ժամագիրք յունաց՝ զկնի վարուց եգիպտացւոյն մինասայ 'ի նոյեմբ. 11. դնէ զնոյն պատմութիւն յանուն տիմոթեայ. այլ մի վկայասէր ջերմեռանդից չէ հարկ հայել յայս զանազանութիւն (զորմէ լիցի բան և 'ի ծանօթութե), այլ հաւատով կարդալ զսբն մինաս 'ի բարեխօսութի , և ը նմին լսել զառաջիկայ անցս հրաշալիս :

Յաւուրս մեծին կոստանդիանոսի՝ յորժամ տիեզերք ածպաշտութբ ծաղկեցան , և համարձակ էր քրիստոնէութի յամ տեղիս , շինեցին և աղեքսանդրացիք տաճար հոյակապ յանուն սբյն մինայի յաղեքսանդրիա մօտ 'ի ծովեզրն , և խնդրեալ զնշխարս սբյն՝ եդին անդ (եթէ եգիպտացւոյն իցէ՝ որ և կոտիայի ը կատարմանն , և եթէ աթենացւոյն կամ բիւզանդացւոյն) . և որ սկսաւ ցուցանել ազգի ազգի զօրութիս 'ի տաճարի կմ 'ի տապանէ սբյն մինասայ :

Այր ոմն էր 'ի ժամանակին մեծատուն յոյժ՝ եկեալ յերկրէն իսաւրացւոց յաղեքսանդրիա 'ի պատճառս վաճառականութե . և լուեալ 'ի քաղաքի անդ զամ սքանչելագործութիս և զբժշկութիւնս՝ զոր առնէր սբն մինաս , ասէ . կամիմ և ես երթալ և աղօթել 'ի տաճար սբյն մինայի , և երկիրպագանել նշխարաց նր , և տալ անդ փոքր ինչ օրհնութիւն յընչից իմոց , ոմ զի օգնեսցէ ինձ ած բարեխօսութբ սբյն : Եւ յարուցեալ էառ

Է

ընդ իւր զքսակ ոսկւոյն, և եհանց նաւակաւ ընդ ծոց ծովուն կամ ընդ լիճն. և հասեալ 'ի տեղին կոչեցեալ Լոքսոնետա, եկն 'ի պանդոկ մի, և ասէ ցպանդոկապետն. ընկեր, արա՛ ընդ իս ողորմութիւն, և ընկալ զիս 'ի տուն քո. քանզի ընդ երեկս է. և ոչ խնդրեմ միայն գնալ ընդ ճանապարհս իմ։ Եւ ասէ պանդոկապետն. մնա՛ եղբայր մինչեւ ցառաւօտն. և բերեալ սեղան՝ եդ առաջի. և յետ ընթրեաց իբրեւ կամէր ննջել այրն, ետես պանդոկապետն ըզքսակն. յայնժամ եմուտ սատանայ 'ի սիրտ նորա, որպէս հանապազ մարտնչի ընդ ազգս մարդկան։

Եւ իբրեւ ննջեաց վաճառականն, յարեաւ պանդոկապետն, առ զսուրն և սպան զնա. և առ զքսակն ամենայն գանձիւքն. և ասէ ընդ միտս. զի՞նչ արարից զմարմին սորա. մի՛ գուցէ տեսանիցէ ոք, և վտանգ ինձ հասանիցէ. արդ յարուցեալ կոտորեցից զամենայն անդամս նորա, և արկից 'ի սակառին, և նովաւ 'ի լիճն. և իբրեւ այն ինչ յօշեաց զնա, և կախեաց զսակառին, որպէս զի ժամ գտցէ տանել ընկենուլ 'ի խորս ծովուն, լուսացաւ օրն, և երկեաւ առնել զոր կամէր. և առեալ զգլուխն՝ կամէր մանրել վասն անյայտ առնելոյ.

Եւ ահա եհաս նոյն մինաս ձիընթացիւք և բազում արամբք որպէս ձեւով 'ի թագաւորէն առաքեալ. զոր տեսեալ պանդոկապետին ընդ պատուհանն՝ փութացաւ կախեաց զգլուխն ընդ այլ մասունս 'ի մէջ պանդոկին. և ոչ գիտաց՝ զի՛նչ գործեաց՝ յերկիւղէն։ Իսկ նոյն

մինաս բացեալ զդուրս տանն, և կալեալ զպանդոկապետն՝ ասէ ցնա. տուր ինձ ըզՃշմարիտն. ո՞ւր է այրն՝ որ օթեցաւն առ քեզ. նա ուրացաւ և ասէ, ոչ ոք օթեցաւ աստ։ Ասէ սուրբն. եթէ ոչ կամիս խոստովանել զմ՟ առնն, ես գտից զնա. և նոյնժամայն առեալ սրբոյն զսակառին՝ եգիտ 'ի նմա ըզգլուխն այլ և սնդամօքն։ Յայնժամ սկսաւ աղաչել զնա պանդոկապետն, և գոչէր՝ մեղայ. քանզի տեսանեմ ասէ զշնորհսն Աստուծոյ ընդ քեզ. և խոստովանիմ զյանցանս իմ. զի յորժամ տեսի զքսակ առնն, լցաւ սիրտ եղկելոյս յիմարութեամբ. և յարուցեալ սպանի զնա. և աՀա որ իմ քսակ նորա լի գանձիւն. տաց քեզ և յիմոց գանձուց Հարիւր դաՀեկան. միայն ազատեա զիս 'ի սպանմանէս յայսմանէ։

Պինի ետ նմա սուրբն, և ասէ. զղջացի՞ր, և թողում քեզ զյանցանս քո. և նա ասէ. տէ՛ր իմ, որպէս Հրամայես ինձ՝ առնեմ. և եթէ փրկիմ 'ի Թագաւորէն, երթամ 'ի տաճար սրբոյն մինասի և ապաշխարեմ և առնում զսքեմ կրօնաւորութեան։ Իբրև ետես սուրբն զզղջումն, ասէ ցնա. դի՛ր 'ի միջի զսակառին՝ յորում կան սնդամք առնն. զի յայտնի լինիցի փառքն Քրիստոսի 'ի սուրբս իւր։ Եւ կրկնեալ ծունր սուրբն մինաս՝ աղօթեաց յերկար. և ապա ասէ ցպանեալն. քեզ ասեմ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի, որ Հաստատեաց զիս 'ի վէմ խոստովանութեան իւրոյ, արի՛ վաղվաղակի Հաստատութեամբ ամենայն անդամօքդ քո. և ծանիցեն 'ի ձեռն քո Հերձուա-

ծողք

ծօղք և հեթանոսք զփառս քրի տյ իմոյ • ուս-
ցիս և դու՝ թէ ես եմ ծառայն տյ մինաս ։
Նոյնժամայն յարեաւ, ո՛չ էր յառաջա-
գոյն • և կրկնեալ ձայնր՝ երկրպագէր սբյ
մկային, և բազմութեն՝ որ ը̃ նմա • և ասէ •
գոհանամ զտնէ տյ, որ արար ողորմութի ը̃
իս 'ի գալստեան քո սբդ տյ • քանզի ծանրա-
ցեալ էի 'ի քնոյ, և եկիր տր զօրութբ բազ-
մաւ և զարթուցեր զիս • զի ո՛չ գիտաց այրն՝
զի՛նչ գործեցաւ առ ինքն • այլև ո՛չ պանդո-
կապետն պատմեաց նմա • և օրհնեաց զտր
մկային զապանեալն • և եղև աներևոյթ 'ի
նոցանէ ։

Իսկ առեալ պանդոկապետն հարիւր դահե-
կան՝ զոր խոստացաւ սբյն, և վաճառականն
զքսակ իւր, գնացին 'ի տաճար սբյն մինայի •
և կատարեցին զուխտս իւրեանց ։ Յայնժամ
խոստովանեցաւ պանդոկապետն առաջի ա-
մենեցուն՝ որ ինչ գործեցաւ 'ի նմանէ առ
վաճառականն, և թէ ո՛րպէս յարոյց զնա
սբն • և փառաւորէին ամենեքեան զած •
հրեայր և վաճառականն 'ի լսել անդ, թէ
արդարև սպանաւ ինքն և յարեաւ • և տայր
փառս տյ, և երթեալ պատմէր ամենեցուն
զփառսն տյ ։ Իսկ պանդոկապետն կրօնաւո-
րեցաւ, և եկաց հինգ ամ, և վախճանեցաւ
ը̃ունելի ապաշխարութբ, քարոզելով միշտ
զզօրութի սբյն մինասայ • որով և ոչ սակաւք
'ի հեթանոսաց և 'ի հերձուածողաց եկին
'ի հաւատս ճշմարտութե ։

Դարձել՝ այր մի եւտռոպիոս անուն յաղեք-
սան-

սանդրիա խորհեցաւ առնել երկու սկու-
տեղս արծաթի, տալ զմին 'ի տաճար սրբոյն
Մինայի, և զմիւսն 'ի սպաս սեղանոյ իւրոյ.
կոչեաց առ ինքն արծաթագործ մի, և ասէ
ցնա. ա՛ռ յինէն արծաթ ընտիր, և արա եր-
կուս սկուտեղս նման միմեանց. և 'ի միոյն
գրեա՛ զանուն իմ, և 'ի միւսն զանուն սրբոյն
Մինասի. և արար այնպէս. և հանդիպեցաւ
լինել սրբոյն Մինասին գեղեցիկ քան զմիւսն
առաւել. և տեսեալ առնն՝ նախանձեցաւ
ընդ անօթ սրբոյն. և ասէ ցմիտս իւր. երթայց
'ի տեղի վկային, և տաց զսկուտեղն՝ յորում
գրեալ է արծաթագործն զիմ անունս. և
զսրբոյն կալայց ինձ 'ի պէտս. և յետ մահուան
իմոյ տաց և զայն 'ի տաճար սրբոյն:
Մինչդեռ երթայր նաւու 'ի սոյն միտս, ե-
ղև ժամ ճաշոյ, և ծառայն եդեալ սեղան՝
եբեր զսկուտեղն սրբոյն 'ի սպաս տեառն իւրոյ ըստ
հրամանի նորա. և յետ ճաշոյն առեալ ծա-
ռայն զանօթն՝ գնաց լուանալ յեզր նաւուն.
և հարեալ ալեաց՝ էառ զսկուտեղն 'ի ձե-
ռաց նորա. երկեաւ ծառայն՝ եթէ գանեսցի
'ի տեառնէ իւրմէ, ընկեց զինքն 'ի ծովն զկնի ա-
նօթոյն ընկղմելոյ: Իբրև գիտաց այրն զե-
ղեալսն, ասէ. վա՜յ ինձ, զի մեղայ առաջի
Աստուծոյ՝ նախանձելով ընդ անօթ սրբոյն, և վասն այ-
նորիկ կորուսի զծառայն իմ. և եթէ գի-
տասցեն մարդիկ, եթէ զանօթ սրբոյն կա-
լայ ինձ 'ի սպասաւորութիւն, զո՞ր նախա-
տինս ոչ նախատեսցեն զիս. եթէ յառա-
ջագոյն գիտացեալ էր իմ զայս, լաւա-
գոյն

դոյն էր փոխանակ միոյ անօթոյն երիս տալ ն̃րայ վկային, և ոչ մտանել յայսպիսի աղէտս և յամօթ դառն մահուանս ։ Յայնժամ ուխտեաց և ասէ ․ եթէ արժանաւորիմ մեռելմարմնոյն՝ զի թաղեցից, տաց երկու սկիհս կմ̃սկուտեղս 'ի տաճար ն̃րայ վկային մնասի, և զկորուսել անօթոյն զգինն ։ Իբրև եհաս յաւուրն երկրորդի 'ի նաւահանգիստն, հայէր յեզր ծովուն յայսկոյս և յայնկոյս ․ զի թերևս ալիքն հանցեն 'ի ցամաքն զմեռելն ։ Ասեն նաւավարքն ․ զի՞նչ այդ անմտութի̃ է քո, զի յետ երկուց աւուրց նաւելոյ մեր յուզես զմարմին ն̃ր ։ Ասէ ցն̃ա այրն ․ յուսամ 'ի տ̃ր ա̃ծ բարեխօսութ̃բ ն̃րյն մնասի, զի որ զխոզխողեալն անդամօք յարոյց ոս̃կ 'ի քնոյ, դո՛նեա զմարմին սորա ցուցանէ ինձ նախ քան զվախճան իմ ։

Եւ յասել ն̃ր զայս՝ ահա ծառայ ն̃ր 'ի լող անկեալ գայր՝ ունելով զանօթն 'ի ձեռին իւրում 'ի վ̃ր ծովու, և հարցանէր զնաւուն վ̃ն տ̃ն իւրոյ ․ և տեսել նաւավարացն զծառայն՝ ձգեցին զլարն ․ և ն̃ր կալեալ՝ ել 'ի ցամաքն ։ Իբրև ետես զնա տ̃րն իւր, գիրկս արկեալ համբուրէր զնա արտասուօք ․ և հարցանէր, ո՞րպէս փրկեցար 'ի ծովէ ։ Եւ նա ասէ ․ յանկանիլ իմում 'ի խորս՝ տեսի այր մի լուսաւոր, որ ասէ ցարս երկուս՝ որ է̃ն նմա ․ կալարո՛ւք զդա, զի մի՛ ընկղմեսցի ․ և 'ի ժամէն յայնմանէ ոչ բաժանեցան յինէն, մինչև եկի 'ի տեղիս յայս ։ Եւ զայս լուեալ առն ա̃մ բազմութ̃բ հանդերձ՝ փառս

ե-

ետուն նմա , և հաստատեցին՝ թէ արդարահաս է յօգնականութիւն ս̃բ վկային մինաս . և գնաց այրն 'ի տաճար ս̃ին , և ետ անդ զերկու սկուտեղս և զայլ եւս նուէրս առատապէս . և զծառայն ետ 'ի սպասաւորութիւն ս̃յ եկեղեցւոյն . և ինքն դարձաւ 'ի տուն իւր՝ գովելով և օրհնելով զա̃ծ :

Հրէայ ոմն էր յաղեքսանդրիա վաճառական՝ բնակեալ մօտ առ քրիստոնէի ումեմն . և յոյժ սիրէին զմիմեանս հրէայն և քրիստոնեայն . իբրև հանդերձեցաւ հրէայն գնալ ուրեք 'ի վաճառականութի՝ եկն 'ի տուն քրիստոնէին , և ետ ցնա զքսակ իւր՝ կնքեալ մատանեաւ իւրով առ 'ի պահեստ , մինչև դարձցի : Չոգաւ վաճառականն . և իբրև դարձաւ 'ի ճանապարհէն , առաքեաց քրիստոնէին պարգևս . իսկ նա ծիծաղեցաւ 'ի միտս իւր , և ասէ . ես զպարգևսն առի . և եթէ խնդրէ զինչմն , ասնու և ոչինչ . քանզի խորհեալ էր ը̃ կնոջն՝ ասելով . ո՛վ կին՝ եթէ հնար է՝ ուրասցուք զքսակ հրէին . և եթէ երդմնեցուցանէ զմեզ , երդնումք , և ոչինչ վնասէ մեզ . վ̃ զի հրէի երդնումք , և ո՛չ եթէ քրիստոնէի . և այնպէս խորհրդակցութ̃բ բանսարկուին ուրացաւ այրն զքսակն՝ 'ի խնդրել հրէին 'ի նմանէ . մինչև ժողովեցաւ բազմութին 'ի վ̃ր նր̃ . և լինէր հակառակութի յոյժ , զի ոչ գոյր վկայ 'ի միջի :

Ապա զմտաւ ածեալ հրէայն՝ ասէ ցքրիստոնեայն . լուա՛յ եղբայր վ̃ ս̃բյն մինասի , եթէ մեծ են փառք նր̃ . և յամօթ առնէ զայ-

նո

նոսին՝ որ սուտ երդնուն 'ի նա . արդ արի՛ գնասցուք անդ . և եթէ երդնուցուս 'ի փառս նր՟ , եթէ ոչինչ առեր յինէն , երթ 'ի խաղաղութի՟ : Ասէ քրիստոնեայն . և զիա՞րդ լինիցի այդ , զի ոչ մտանէ հրէայ յեկեղեցի քրիստոնէի : Ասէ հրէայն . եթէ ոչ լինի ինձ մտանել , ես մնամ արտաքոյ 'ի գաւթին , և դու մտեալ երդնուցուս առաջի այլոց : Իսկ քրիստոնեայն ոչինչ համարելով զերդումն՝ ասէր ը՟ միտս , թէ ներէ ինձ ա՟ծ մինաս վ՟ս երդմանս . և այնպէս յարուցեալ գնացին 'ի դուռն տաճարի ս՟բյն մինայի :

Անդ ասէր հրէայն ցքրիստոնեայն . երկի՛ր դու յա՟յ ը՛նկեր , և ողորմեա՛ անձին քում . և ո՛րչափ կամիս 'ի գանձէն՝ ա՛ռ քեզ , և զմնացորդսն տո՛ւր ցիս . միայն մի՛ երդնուր : Եւ երբև ոչ կամեցաւ լսել քրիստոնեայն , բողոք կալաւ հրէայն առ ս՟բն 'ի գաւթի նր՟ , և ասէ . սո՛ւրբ մինաս՝ թէպէտև ո՛չ եմ արժանի կոչել զանուն քո , ցո՛յց այսօր զսքանչելագործութի՟ քո . ո՟պ զի և ես փառաւորեցից զքեզ :

Եւ մտեալ քրիստոնեայն՝ ոչ ունելով զերկիւղն ա՟յ 'ի սրտի իւրում , երդուաւ . և նայէր հրէայն՝ եթէ լինիցի ինչ նշան վ՟ս երդմանն . սակայն երկայնամտեաց նմա ս՟բն : Եւ երբև կատարեցաւ երդումն , դարձան երկոքեանն , և գնային երիվարաւ . երբև չոգան մղոնս երիս , յանկարծակի վազեալ ձիոյ քրիստոնէին՝ ձգեաց զնա 'ի գետին . և անկաւ 'ի նմանէ բանալին արկեղն , յորում

էր

էր քսակ հրէին , հանդերձ մատանեաւն . յուզեաց և ոչ եգիտ . և խնդաց յոյժ Ը՟ ան-կումն իւր և Ը՟ յառնելն ողջանդամ, համարելով՝ թէ այն է հատուցումն երդման իւրոյ: Իբրև եկին ՚ի տեղի մի , և նստան՝ զի ճաշեսցեն , սորջացաւ հրէայն և ասէ . ընդէ՞ր հաւատացի ս՟բյն մինասի իբրև սքանչելագործի . զի ոչ մի ինչ տեսի նշան՝ յորոց լսէի . և եթէ չէր իմ երդմնեցուցեր զքրիստոնեայն , յետ սակաւ աւուրց արդեօք տայր ինչ ինձ յիմոցն . զայս ասէր և լայր . և դարձեալ ասէր . ընկեցից զհոգս իմ ՚ի տ՟ր , և ՚ի ն՟ք վկայ ն՟ր մինաս : Եւ մինչդեռ նստէին նոքա երկոքեանն , ահա գայ ծառայ քրիստոնէին՝ ունելով զքսակ գանձուն . և տեսեալ զնա՝ սքանչացան երկոքինն . և տ՟ր ծառային երկեաւ յոյժ , և ասէ ցծառայն . ուստի՞ գաս , և զի՞նչ է՝ զոր ունիսդ : Պ՟խնի ետ և ասէ . եկի վ՟ն որոյ առաքեցեր տ՟րդ իմ կատարել զհրաման քո : Ասէ ցնա տ՟ր ն՟ր . զո՞վ առաքեցի , և զո՞ր հրաման եկիր կատարել : Ասէ ծառայն . այսօր եկն , տէ՛ր իմ , հեծեալ մի բարձր և ահեղ յոյժ առ տիկինն իմ , և ունէր զմատանիդ և զբանալին արկեղին՝ յորում եդեալ էիր զգանձս . և ասէ ցտիկինն իմ . ճանաչե՞ս զայս . և նա ասէ . այո՛ : Ասէ հեծեալն . այրն քո աղաչեաց զիս և առաքեաց զիս առ քեզ՝ ասելով . արձակեա՛ ինձ զքսակ հրէին ՚ի ձեռն ծառայի իմոյ , զի տանջիմ դժնդակ ՚ի ս՟բյ վկայէս . և վ՟ն այնորիկ ընթացեալ բերի զքսակդ . ահաւասիկ և մա-

տա-

տանիդ և բանալի գանձուդ, զոր երբեր հե-
ծեալն այն առ տիկինն իմ :

Յայնժամ յարուցեն հրէին, և առեալ յինքն զքսակն նովին կնքովն, աղաղակէր ուրախութբ՝ ասելով․ մեծ է ածն քրիստոնէից, և մեծ է սբ վկայ նր մինաս․ հրաշալիք են հաւատք քրիստոնէից․ զի ոչ ոք յուսացեալ 'ի քեզ տր և 'ի բարեխօսութի սբյն մինասի՝ դարձցի ամաչեցեալ․ ահաւասիկ տր՝ լինիմ և ես քրիստոնեայ՝ վս սքանչելագործութե սբյ վկային մինասայ : Նա եկեալ անդրէն 'ի տաճար սբյն՝ ետ անդ զերրորդ մասն քսակին, որ համարեցաւ կշռով հազար դահեկան․ և ասէ․ դու գիտես սբդ տյ, զի առաջի քո ասացի ցայրն, թէ որչափ և կամիս՝ առ քեզ, և զայլն տուր ցիս․ և ոչ կամեցաւ․ արդ տաց զայս քում սրբութեդ :

Նա փախուցեալ 'ի պաշտամանէ հրէից՝ մկրտեցաւ ինքն և ամ տունն իւր, և թուեցան յարկք նց ը հաւատացելս 'ի քս․ և բարեպաշտութբ և ճշմարտութբ օրհնէին զած, և զսբ վկայն նր մինաս․ և յայնմ օրէ հետէ ոչ ոք իշխէր երդնուլ 'ի տաճար սբյն՝ ոչ սուտ, և ոչ ճշմարիտ : Իսկ քրիստոնեայն գնաց 'ի տուն իւր լի ամօթով և տրտմութբ․ և ապա առեալ զկէս ընչից իւրոց մատոյց տաճարի սբյ վկային, և անդ ապաշխարէր զյանցանս իւր․ և ոչ մեկնեցաւ անտի, մինչև յայտնեցաւ ընդունելի գոլ ապաշխարութի նր․ և այնուհետև օրհնէր զած և զսբ վկայն մինաս մինչև ցօր մահուան իւրոյ :

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Մի և նոյն պանծալի վկայաբանութիւնս մնասեանց, ամթանասեանն ասեմ, կայ 'ի Ա. և Բ. Ճառընտիրս նովին շարագրութք, սկսանելով այսպէս. * Քնի շնոր-
,, հացն յաձախման, և յեկեղեցեաց բազմանալն, 'ի
,, մնհոճանն խափանելն, և յարութե երևման || . ևն.
Թող զտարբերութն գրչաց, ուր Բ. ուրեք ուրեք Թոճի կամաւ պարզել զԱ. այլ մեք ուր անկարօտ տեսաք պարզաբանութե՝ զառաջնոյն պահեցաք զոճ անփոփոխ ոմ արդարև վայելչական մեծին ամթանասի: Այլ մետափրաստէս առ սուրխոսի, կմ ումն 'ի յոյն մեկնաբանից, զնոյն զայն պատմութն թէպէտև պահել պահէ ըստ էութե ծայրէ 'ի ծայր, բայց կրկնապատիկ և եռապատիկ երկարութք բանից ընդլայնելով, եթէ 'ի զարդ, և եթէ 'ի դիւրիմաց ձև՝ միտ եդեալ նկարագրութք. յոր և հայեցաք 'ի պէտս բաղդատութե, այլ ոչինչ առաք 'ի նորին ոճոյ. ոչ եթէ ը վայր հարկանելով զայն, այլ ջանալով զաղբիւրն պահել յստակագոյն: Եւ սորա սկիզբն է. * Յետ փրկչին քնի յերկիր գալստեան || . ևն: Թող զհամառօտութն յայսմաւուրաց իւրաքանչիւր ազգաց, որք պէսպէս օրինակաւ քաղեն զնոյն վկայաբանութն. վսյ չունիմք պէտս մասնաւոր ծանօթութեց. եթէ ումեք կամք իցեն, բաղդատեսցէ և տեսցէ զանձնաս զանազանութն միոյ միոյ յիրերաց:

Այլ գործ է իմանալ, թէ ո՞ր օրինակ իցէ ընտրելի 'ի խօսելն զսքանչելեաց սբյն մնասայ. զի թէպէտև զայն առաւել միաձայնութք և պաճմամբ շարադրութե ըստ մեծի մասին՝ ունին օրինակք մեր և սուրխոսին, բայց ոմ ասացաք՝ մերքն ատ պատմեն, իսկ ժմ. յն. և սուրխոս 'ի վարս մնասայ եգիպտացւոյ՝ բանիւ տխմութեայ: Հաստատէ զընթերցուած մեր շարականն, որ արագահաս օգնական կոչէ զսոյն զայս զընկերն երմոգինեայ և գրափոսի, զոր և իրաւամբք մեծն մնաս անուանէ. և ենթադրէ՝ թէ յանուն նր են հասարակօրէն եկեղե-

ցէք, որք կանգնեալ են սբ մինաս անուամբ։ Եւ ժամագիրքն խնկ յունաց՝ որ յաւուր մինասայ եգիպտացւոյ գրէ զայն հրաշս, գրէ և 'ի փախճանի փարուց մեծին մինասայ, երմոգինեայ և գրափոսի, թէ * բերէն
,, եղէն պատուական նշխարք նց ռծային կարգաւորու-
,, թե, և եդան 'ի բիւզանդիոն. ուր և ցարդ սքանչե-
,, լագործեն, և նշանս առնեն անբաւս ||։ Եւ եթէ արդարև՝ ոչ աւթանաս գրեաց զվարս մեծին մինասայ ըստ մեզ, աշակերտ նր ախմոթէոս իցէ գրիչն սքանչելեաց, երևի և նա զնմին մինասայ խօսել։

Ինչ մի միայն ձգնէ զմեր կողմն՝ անաչառ տեսուե. իբր զի հրաշք սբյն մինասայ՝ որ յաղեքսանդրիա, առաւել պատշաճին մինասայ եգիպտացւոյ, որոյ նշխարք 'ի կուտիայ քաղաքէ փոխադրեցան յաղեքսանդրիա. և տաճար սբյն՝ որ անդ, ենթադրի շինեալ 'ի վր նշխարաց նր, կմ թէ գոյր նր տապան և ուխտատեղի 'ի տաճարի անդ։ Զայս թերևս յայտնել կամի և այն չփոթ գրուե ճառընտրին մերոյ Բ, 'ի վերջաբանութե (ուր թուղթ պակասի 'ի ճառընտիրն Ա). * Այսպէս (է) ճշմարիտ
,, վկայութի սբյն մինասի, և սբցն երմոգինէի և գրա-
,, փոսի, որ վկայեցին 'ի կոտայցւոց մայրաքաղաքին
,, յամսեանն աթիրի ժէ. որ է յաւուր ժ զերիս նոյեմ-
,, բերի, և ի ասորւոց գլուխ տասնն։ Զոր սուգիւն
,, գրեցաք զվկայութի սբցն, և զսքանչելագործութի
,, սբցն. և զսքանչելագործութին՝ որ լինէին 'ի ձեռն
,, սբյն մինասի, 'ի փառս ամենասբ երրորդութեն ||։

Ուր քաղաքն կոտայցւոց, այն է կոտիա՝ յայտ առնէ զաեղի նահատակութե մինասայ եգիպտացւոյ, ոչ և նոյեմբեր ամիսն հայի 'ի ժմկ կատարման նր. և զխորդ դնէ լինել զոյգ ընդ երմոգինեայ և գրափոսի. յայտ է թէ 'ի հին օրինակս ուրեք՝ վկնի միմեանց գրեալ կային վարք երկոցունց սբց մինաս անուանելոց, և 'ի փախճանի պատմուե սքանչելեաց նց. զորս 'ի բաժանել գրչաց յայլևայլ տեղիս՝ չփոթ ընծայեցուցին զբանն, զոր չէ մարթ մեզ որոշել, մինչև ստուգեսցի այլուստ խնդրելին մեր։ Առ այժմ մեք անդ եդաք զսքանչելիս՝ ուր ճառընտիրք մեր պատմեն. ոչ և յայսմաւուրքն։

Միւս ևս հրաշք գրի 'ի ժամագիրս յունաց և առ սուրիոսի։ Այր ոմն էր խեղ և կաղ 'ի մանկութէ՝ անկա-

րօղ ՚ի գնալ կմ՚ ՚ի գործել ինչ ձեռօք. և լռեալ զսքան-չելագործութիւնս սբյն մինասայ՝ եւ տանել զինքն ՚ի տա-ճար նր. անդ գտաւ յաւուրսն յայնոսիկ և կին մի կաղ յոտից և համր լեզուաւ, և երկոքեանն խնդրէին օգ-նականութիւն ՚ի սբյն. զոր և գտին իսկ. զի համրն խօ-սեցաւ, և երկոքին առին զզօրութիւն գնալոյ ոտնգամ: Այլ վն անհեթեթ սպառագայից մուծելոց արդեօք յայս պատմութիւն ՚ի տգիտաց՝ զանց առնեն զայնոսիկ ճառըն-տիրք մեր. և կմ թէ չեն գտեալ ՚ի հարազատ օրինակի տխմոթեայ :

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՅՆ

Յովհաննու կամաւոր աղքատին :

Հ. յունվարի 16 : Յ. Լ. յուլիսի 15 : Ամսոյ հա-րանց : Ղաւուրնոց. Օ. ՆԳ = ՆԷԲ. ևս և Դ. ՅՂ = ՅՂԷ : Ըստ ուղղանդ յովհաննէս. հայր. Ա. յուլ. ԷՂ. 1029 = 1038 : Սուրբեան. և այլք : (1)

ՃԳՆԱՒՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆ քնի Յովհաննէս՝ աղքատա-ցեալն վն քնի, Կալիվիտես կո-չեցեալ ՚ի յունաց, այս խղճիկաց կամ հիւղաբնակ, էր ծննդեամբ ՚ի կոստան-դնուպօլսոյ՝ որ կոչեցաւ Նոր Հռովմ. մինչև ոմանց համարել զնա Հռովմայեցի. թող զի յայն դարս սկսեալ էին և յոյնք կրել զա-նունս ռոմէոս կամ հռոմ, որ թարգմանի հռով-

հռովմայեցի ։ Իսկ ժամանակն անկանի յաւուրս փոքուն Թէոդոսի , կէս փոքր մի զկնի՝ ԺԲ բազմաց , այլ ԺԲ ոմանց փոքր մի յառաջ՝ ըստ որում հայր նր ասի լինել յաւուրս արկադէոսի կայսեր և յովհաննու ոսկեբերանի ․ ոչ թէ կամ ժամանակակից էին երկոքին կամաւոր աղքատքն յովհաննէս և ալեքսիանոս , և կէս յովհաննէս քանի մի ամօք յետոյ եղև հետևող ալեքսիանոսի ։

Եւ էին ծնօղք յովհաննու 'ի մեծամեծաց և 'ի պատուականաց թագաւորեալ քաղաքին ․ անուն հօր նորա եւտրոպիոս ստրատելատ , և մօրն Թէոդորա , երկոքեան ևս երկիւղածք յԱյ ․ եղեն նց որդիք երեք ․ և զերկուս 'ի նոցանէ ետուն 'ի ծառայութի դրանն արքունի ․ իսկ զկրտսերն յովհաննէս յետ սնուցանելոյ 'ի տան ածապաշտ կարգօք՝ ետուն յուսումն գրոց սրց ․ և ապա եդին 'ի մարզս ճարտասանութե և փիլիսոփայութե ․ և յոյժ զօրաւոր էր միտք մանուկն յովհաննէս ․ մինչև 'ի սակաւ ժամանակս բովանդակել զամ ուսմունս ․ այլ սիրտ նորա առաւել վառեալ էր յածային , սիրէր զաղօթս և զեկեղեցիս այ և զվկայարանս սրց ․ և յընթերցմանէ սբ գրոց ոչ երբէք ձանձրանայր ։

Եւ իբրև եղև ութևտասանամեայ , հանդիպեցաւ նմա միայնակեաց մի յանհանգստից վանաց , որ և ագիմիտոս կամ ակէւմիտ , մի անքուն կոչեցեալ՝ 'ի վերին սահմանաց բիւզանդեան նեղուցի ․ զորոյ զհրեշտակակերպ տեսիլն և զձև տեսեալ յովհաննու՝ եհարց և

իմացաւ զտ̃մ կարգ. ուխտին. և ցանկացաւ մտանել 'ի վանս նց̃՝ գաղտ 'ի ծնողացն. քանզի գիտէր՝ թէ ոչ թողուն զնա. ոպ̃ և պատմեաց կրօնաւորին զկիրս սրտի իւրոյ. զի սիրեն զիս ասէ ծնօղքն իմ առաւել քան զերկու եղբարս իմ. և արդ կամին զինուորել զիս 'ի դուռն թգ̃ւորին 'ի դասս սինկղիտոսացն. և յայնժամ ամուսնացուցանեն զիս և զբաղեցուցանեն 'ի հոգս և 'ի զբօսանս սնոտի և անցաւոր կենցաղոյս ։ Այլ ես յարաժամ երթալով յեկեղեցին, և լսելով զա̃ծաշունչ գիրս՝ զոր ընթեռնուն, իմացայ և ծանեայ՝ զի ոչինչ են կեանք աշխ̃իս այսորիկ. և ա̃մ ունայնութի̃ է՝ խաբողական և կորստական. և միայն այն է մարդ՝ որ արհամարհէ զկենցաղս զայս՝ ը̃ նմանութե̃ ձերոյ, և ապրի 'ի յաւիտենական հրոյն, և ժառանգէ զանմահ զյաւիտենական կեանսն. վո̃յ ով հայր պատուական անկանիմ յոտս քո և աղաչեմ, զի տարցես զիս զկնի քո 'ի վանս քո, և թուակից և դասակից արասցես զիս այլոց կրօնաւորացն ։

Յայնժամ խոստացաւ նմա երդմամբ միայնակեացն կատարել զխնդիր նր̃ ա̃ծահաճոյ՝ 'ի դառնալ իւրում յե̃մէ, յոր դէմ եդեալ էր գնալ ։ Եւ 'ի գնալ կրօնաւորին զճանապարհ իւր՝ հնարեցաւ յովհաննէս ստանալ իւր առանձին աւետարան մի փոքրիկ, զի ստէպ զնոյն ընթեռնուցու. և պատճառանօք՝ որպէս թէ ուսումնակիցք իւր զայն ընթեռնուն և լուսաւորին, և ինքն մնայ յետնեալ

նեալ և ամաչէ 'ի նոցանէ , հաւանեցոյց ըզ-
մայրն , և նա զհայրն՝ առնել նմա աւետա-
րան գեղեցիկ գրով և զարդու :

Ապա ըստ հրամանի հօրն կազմեաց ոսկերիչն
տուփ աւետարանի ոսկեկուռ՝ ականակապ և
մարգարտայեռ . նոյնպէս և գրիչն գրեաց ըն-
քանչելի և չքնաղակերպ գրով , նկարագրեալ
'ի նմին և զպատկեր յովհաննու , և զհօրն
և զմօրն . զոր առեալ յովհաննու՝ պահէր
յինքեան առանձինն , և անյագ փափաքմամբ
ստէպ ընթեռնոյր , և հաստատեալ լինէր 'ի
բարի միտածութե՟ իւրում . մինչև դարձաւ անդ-
րէն միայնակեացն յեհմէ 'ի Թգ՟րական քա-
ղաքն : Որ տեսեալ յովհաննու՝ ուրախ
եղև յոյժ . և իբրև կամեցան 'ի գործ դնել
զխորհուրդն առաջին , և վարձել նաւ առան-
ձին լռելեայն , նաւապետն առաւելութ՟ գին
խնդրէր՝ մինչև 'ի հարիւր դահեկան . ուր
չէր ինչ հեռի վանքն անհանգստից , այլ ո՟չ
ասեն ոմանք՝ իբր վաթսուն ասպարիզաւ :

Յայնժամ գնաց յովհաննէս , և պատճառա-
նօք սէր և ընունելութ՟ առնելոյ ուսումնակ-
ցաց իւրոց՝ խնդրեաց 'ի ծնողացն հարիւր դա-
հեկան . և հայրն միջնորդութ՟ մօրն անսաց
նմա և ետ , և առաքեաց ծառայս ընկնի ն՟ր ,
զի մի ծախեսցէ վայրապար իբրև զմանուկ :
Իսկ նա հնարեցաւ զճանապարհայն առա-
քել զծառայսն յայլ գործ . և ինքն գնաց
առ միայնակեացն . և տուեալ նաւապետին
զգինն խնդրելոյ՝ նաւեցին վաղվաղակի աջո-
ղակ հողմով . և հասին խաղաղութ՟ 'ի վանս

ակումբտաց կմ անհանգստից ։

Եւ պատմեաց միայնակեացն զնմ անցս և զջերմեռանդն յօժարուե յովհաննու. և ուրախ եղև աբասն. և ասէ ցերանելին յովհաննէս. որդեակ՝ դու դեռևս մանուկ ես փափկասնունդ, և կարգ միայնակեցացս ճգնութե խիստ. վնյ պարտ է զաւուրս քառասուն տեսանել քեզ զընթացս ժուժկալութե տեղւոյս, և ապա առնուլ զձև կրօնիս, զմազեղէն պարեգօտն և զկրկնոցն և զմաշկեղէն գօտին և զսանդալ հողաթափն ։ Եւ ասէ յովհաննէս. աղաչեմ զքեզ հայր, այսօր վաղվաղակի զգեցուսցես ինձ զայդոսիկ զասացեալսդ 'ի մեծութէդ, և փոքրեսցես զհեր գլխոյ իմոյ, զի յոյժ ցանկամ զգենուլ զայդպիսի ձև հրեշտակական ։

Եւ աբասուն տեսեալ զյօժարութի նր՝ նոյնժամայն ժողովեաց զնմ դասս միայնակեցաց, և կատարեաց 'ի վր նր զնմ կանոն և զկարգ պաշտամանն, և յանձն արար զնա ամենախնամ շնորհացն այ ։ Իսկ երանելին յովհաննէս սկսաւ այնուհետև խստակրօն ճգնութք և անմեղկելի վարուք քաղաքավարիլ յաղօթս և 'ի տքնութիս և 'ի պահս. և հեզութք և հնազանդութք և եղբայրսիրութք և ամ բարեյորդոր կամօք կայր. և մտօք միշտ յածայինս խոկայր՝ արհամարհելով զստորինս ամ. մինչև յոյժ զարմանալ ծերոցն ըն առաքինութի պատանւոյն, և ամեղբայրութն օրինակ առնուլ յերանելւոյն՝ թէ որպէս պարտ է ծառայել այ ։

Ասէ

Ասէ ցնա հայր վանացն . կարի շատ և անըմբերելի ճգնութ՟ե ետուր զանձն քո որդեակ , զոր ոչ կարես 'ի գլուխ հանել . զի անչափութ՟ի քաղցու և ծարաւու և այլոց ճգանց տկարացուցանէ զանձն , և խափանումն առնէ հանապազորդ աղօթից և ծնրադրութ՟են . և բազում արտասուքն պակասեցուցանէ զլոյս աչացն ։ Իսկ երանելին այն ոչ պակասէր 'ի կարգէ աղօթիցն , ուր անընդհատ էր պաշտօնն՝ հետզհետէ փոխանակելով զմիմեանս 'ի դասուն զցայգ և զցերեկ , յորմէ և անքուն կչ՟ անհանգիստ անուն վանաց . միանգամայն և ս ք՟ զևս ճնշէր զանձն իւր 'ի խիստ պահս . զի էր կերակուր ն՟ր և ըմպելի՝ պատուական մարմին և արիւնն ք՟նի . և 'ի շաբաթուն և 'ի կիւրակէի հաց և աղ և ջուր սակաւ . և արար 'ի վանսն անդ ամս վեց հրեշտակային վարուք ։

Ընդ որ նախանձեալ բարիատեաց բանսարկուին , զի ոչ կարաց յաղթել տղայական հասակին՝ որ միացեալ էր 'ի սէրն ք՟նի , արկանէ 'ի սիրտ ն՟ր զգութ՟ տեսութ՟ե ծնողացն՝ հանդերձ ա՟մ հայրենի մեծութ՟բն . և այնպէս վարանեցուցանէր զնա զտիւ և զգիշեր բազում տրտմութ՟բ և հոգովք . թող զոքնութ՟ին և զբազում ճգնութ՟ին . մինչև հալէր և մաշէր անձն ն՟ր , և իբրև զանշունչ պատկեր եղև ։

Զայն տեսեալ հայր վանացն՝ երկեաւ , եթէ 'ի տկարութ՟է մեռանիցի , և ասէ ցնա . որդեակ ա՟ծ զայն պահանջէ 'ի մարդոյն ,

զոր տանել կարիցէ ։ Ասէ յովհաննէս ․ աղա-
չեմ զքեզ հայր, հաւատա ինձ, զի ոչ որպէս
դու կարծես՝ պահք և ճգնութիւք մաշեն զիս,
այլ՝ մեղք իմ ․ զի 'ի բազում աւուրց հետէ
ընկենու սատանայ 'ի սիրտ իմ զգութ կարօ-
տութե՟ ծնողաց իմոց, և զտեսութի՟ ընտանեաց
և ծառայից ․ այլ ես հաստատուն յուսով
պարծիմ յա՟ծ և յաղօթս սրբու՟ե ձերոյ, զի
և անդ երթեալ յաղթեցից ս՟բ թշնամւոյն ։
Ասէ ցնա աբայն ․ ո՞չ ասացի քեզ յառաջա-
գոյն որդեակ, թէ ոչ կարես յանդ հանել
զայս ծանր և զդժնդակ վարս ․ արդ զի՞նչ
կամիս, զի արարից քեզ որդեակ ։ Ասէ յով-
հաննէս ․ արասցես ինձ աղօթս հայր ս՟բ հան-
դերձ միայնակեցօքդ, և կամօքն ա՟յ և ձեր
երթայց զճանապարհս իմ ․ քանզի մաշէ և
հալէ զիս կարօտ ծնողացս, և ոչ երկնչիմ ա-
ղօթիւք ս՟բ ուխտիս, այլ յուսամ յօգնականն
տարակուսելոց, զի և անդ կոխեցից զխայ-
թոց չար վիշապին ։ Եւ իբրև իմացան՝ զի
կամի երթալ, լացին ա՟մ եղբարք զբաժա-
նումն ն՟ր ․ և աղօթեալ 'ի վ՟ր ն՟ր արձակեցին ։
Իսկ յովհաննէս իբրև գնաց քարընկեց մի,
դարձաւ յետս, և հայեցեալ յանապատն՝
յորմէ հրաժարեաց, արտասուալից հառաչ-
մամբ 'ի ծունկս անկեալ՝ ասէ ․ ո՛ղջ մնա ս՟բ
ուխտ միանձանց ս՟ց, հրեշտակաց բնակա-
րան ․ ողջո՛յն և ձեզ դասք և ժողովք ս՟բ մի-
այնակեցացդ, որ բարւոք ընկալայք և սնու-
ցիք զիս ․ յոյս իմ հաստատուն է առ ա՟ծ, զի
մարտակցութ՟բ աղօթից ձերոց և 'ի տան հօր
ի-

խմոյ կոխեցից զգլուխ կամակոր վիշապին և
դաւաճանօղ Թշնամւոյն :

Եւ մինչդեռ դնայր երանելին արտասուելով և սաղմոսելով, ետես աղքատ մի՝ որ ըղգեցեալ էր քուրձ պատառատուն . ետ նմա զիւր այծեայն, և առեալ զգեցաւ զնր հին հանդերձ : Եւ իբրև եհաս 'ի քաղաք ծննդեան իւրոյ մերձ յապարանս հօր իւրոյ, աղաչէր զած և ասէր . տր իմ յս քս մի Թողուր զիս 'ի ձեռանէ քումմէ . զի առ քեզ ապաւինեցայ, օգնեա ինձ . գոհանամ զքէն տր իմ և ած իմ, որ և զերկրաւոր յարկս ծնողաց իմոց ցուցեր ինձ . և արդ տուր ինձ զկատարեալ յաղԹուԹի ընդդէմ սատանայի, և մի տար զիս 'ի փորձուԹի նր . և մինչև 'ի վախճան իմ յաճէ աստի՝ մի Թողուր զիս յայտնի լինել ծնողաց իմոց 'ի կենդանուԹե իմում . և աւարտեալ զաղօԹսն՝ ննջեաց առ
դուրս տան իւրոյ :

Եւ տեսեալ զնա դռնապանին ընդ առաւօտն՝ ասէր . արի գնա աստի ով դու, զի մի տեսցէ զքեզ տրն իմ աստ, և բարկասցի ինձ : Ասէ յովհաննէս . մարդ եմ օտար և աղքատ և տնանկ . հայեաց դու 'ի բարձունս առ ած, և արա ինձ ողորմուԹի . և Թոյլ տուր ինձ բնակիլ յանկիւն մի փողոցիս . և յելս և 'ի մուտս տն քո ածզ արա ինձ, և ես հեռանամ 'ի ժամուն . և ոչ ծանրացայց ումեք . և դու վարձս առցես յայ . և դռնապանն գնացաւ 'ի վր նր, և արար ըստ բանի նր : Եւ իբրև ետես երանելին զծնօղս իւր, լցան

աչք

աչք նորա արտասուօք , և իջանէր արտօսրն
յաչաց նր իբրև զվտակս ջուրց . և ասէ . տե-
սի ճշմարտապս զծնօղսն իմ ը կամելոյն այ .
և զխայթոցն սատանայի զհնացեալն կոխե-
ցից զօրութբն այ' որ է յիս . և դարձեալ ա-
ղօթիւք ամրացոյց զանձն 'ի տր :

Եւ եկաց 'ի նմին տեղւոջ մեծաւ տաժան-
մամբ և համբերատար ժուժկալութբ ան-
յարկ զտարի մի . մինչև ասել հօր նր , սքան-
չացեալ զարմանամյոյժ ը համբերութի աղ-
քատին այնորիկ , որ անկեալ կայ 'ի տեղ-
ւոջն յայնմիկ արտաքոյ դրանն , և որպէս
համբերէ դժնդակ օդոց , և ոչ երբէք մտա-
նէ յապարանս մեր . այլ շատանայ դոյզն ո-
ղորմութբ' զոր ընդունի 'ի մէնջ : Եւ հրա-
մայեաց ծառայիցն առնել նմա խուղ պրտ-
ուեղէն . և ասէ . կարօղ է ած և վն դորա
ողորմիլ մեզ . զի վն այնորիկ եած զնա ած
'ի դուրս մեր , զի 'ի ձեռն դորա ողորմեսցի
մեզ :

Դէպ եղև յաւուր միումմօրն նր տեսանել
զնա , և ոչ վայրենի շնչաւոր երևեցաւ նմ ,
և ասէ ցծառայսն . առէք տարէք զդա աս-
տի , զի ոչ կարեմ ես անցանել ը տեղիդ . և
նք քարշեցին զնա հեռագոյն . այլ նա դար-
ձեալ անկանէր անդ , և ոչ հեռանայր . և 'ի
սաստել ծառայիցն' զի մի տաղտկացուսցէ
զտիկինն , ասէ յովհաննէս . աղաչեմ զձեզ ,
ոչ յառաջնումն ողորմեցայք ինձ , նոյնպէս
և այժմ գթացէք յիս . և ը բանի ոն ձերոյ
արարէք ինձ 'ի տեղւոջս յայսմիկ խղիկ մի
փոք-

փոքրիկ , և օրհնեք զուք յայ ․ և նք արա-
րին ։ Եւ. հայրն նր եւտրոպիոս ստրատե-
լատն առաքեր նմա կերակուր օրըստօրէ 'ի սե-
ղանոյ իւրմէ ․ այլ նա 'ի ծածուկ աղքատաց
բաշխէր զայն , և ինքն խոշորագոյն հաց չո-
րացեալ թրջէր ջրով , և ը երեկս զայն ու-
տէր և․էթ ․ և եկաց այնպէս 'ի հիւղն յայն
զամս երկուս' ոչ անմարմին ձգնօղ ․ և ոչ
յայտնեցաւ , թէ ո՞ ոք իցէ ։

Եւ յետ երից ամաց զալստեան իւրոյ 'ի
դուռն տան հօր իւրոյ , տեսեալ քնի զմեծ
ձգնութի քաջամարտիկ նահատակին իւրոյ
և կատարեալ միայնակեցի , առաքեաց առ
նա զհրեշտակ իւր ․ որ և ասէ ցնա ․ ողջոյն
քեզ ծառայ այն յովհաննէս' բարի և հաւա-
տարիմ ․ ասէ տր այծ քո' զոր սիրեցեր դու 'ի
բոլոր սրտէ քումմէ , ը յորջորջման անուան
քում զասեցիս դու ը յովհաննու մկրտչին ,
և բնակեսցես 'ի յերկնային խորանսն ը այմ
տը ձգնաւորս իմ ․ և կատարումն և վախճան
լիցի տառապանաց քոց ․ և ահա յետ երից
աւուրց փոխեսցիս առ իս ։

Յայնժամ համբարձեալ զհանապազատա-
րած ձեռսն' ասէ երանելին արտասուաթոր
ձայնիւ մեծակական հառաչանաց , այծ հարցն
և տրդ ողորմութե' հայր այն մերոյ յի քի
գոհանամ զքէն , որ զանարժանութիս իմ
խառնեցեր 'ի թիւ սիրելեաց քոց , որք 'ի
սկզբանէ հաճոյ եղեն քեզ ․ աղաչեմ զքեզ ,
յիշեա մարդասիրութը քո զծնօղսն իմ , և
թող զմեղս և ջնջեա զձեռագիր յանցանաց
նց ․

նը · ողորմեա՛ և միանձանցն այնոցիկ, որք զիս ընկալան սիրով, և սնուցին անարատաբար ։ Եւ յետ աղօթիցն աղաչեաց զմատակարար և զհոգաբարձու տան հօր իւրոյ՝ երթալ և ասել ցտիկինն, թէ աղքատիկն այն՝ զոր 'ի դրանէն հալածէիր, ասաց՝ թէ մի՛ գարշիր յինէն, այլ արժանի՛ արա զիս գալստեան ձերոյ առ իս, զի ունիմ բան ինչ ասել քեզ ։

Իսկ մայրն ասէր · զի՞նչ է բանն՝ զոր ասել կամի ինձ աղքատն այն · զի ո՛չ կարեմ 'ի ժահահոտութենէն գնալ և տեսանել զնա · և ասէ ցնա այրն իւր, երթիջի՛ր, և մի՛ գարշիր յաղքատաց · զի զնո՛ ընտրեաց ա՛ծ ։ Եւ իբրև ծանեաւ յովհաննէս, զի ոչ կամի գալ մայրն իւր, առաքեաց զայլ ոք 'ի ծառայիցն, և ասէ · յետ երից աւուրց վախճանելոյ եմ ես · և եթէ ոչ եկեսցես և տեսցես զիս, ապաշաւել ունիս յետոյ յոյժ · և զղջացեալ ինքնին դու քեզ մեղադիր լինիցիս, և ոչ կարասցես մխիթարել զքեզ · և ո՛չ ելցէ խիղճն 'ի սրտէ քումմէ յաւիտեան ։

Զայն իբրև լուաւ տիկինն, երկեաւ · և երթեալ առ դուրս խղին յովհաննու՝ ետ բառնալ և բերել զնա առ ինքն ։ Յայնժամ շնորհս կալաւ յովհաննէս վ՚ն երախտեաց նը, և մաղթեաց նը բարիս 'ի տ՚նէ · զի լցիք ասէ առ իս զբան աւետարանին, թէ զոր արարիք միում 'ի փոքրկանցս յայսցանէ եղբարց, ինձ արարէք · այլ ես աղքատս ոչինչ ունիմ նշան օրհնութե՛ զի տաց ձեզ ։ Բայց ա-

ասեմ քեզ տիկին , երդուիր դու ինձ , զի զոր միանգամ ասացից քեզ՝ արասցես ինձ ։

Իսկ իբրև երդուաւ յանուն Աստուծոյ և 'ի սէր զաւակին իւրոյ կորուսելոյ արտասուօք հանդերձ , ասէ յովհաննէս . լուր ինձ տիկին՝ զոր ասեմս . այս մազեղէն քրձովս՝ զոր զգեցեալ եմ , թաղեա՛ զիս յայս տաղաւարիկս . և մի՛ այլ ինչ պատուական պատմուճան զգեցուսցես ինձ , և մի՛ այլուր թաղեսցես ։

Իսկ 'ի զարմանալ մօրն՝ թէ զի՞նչ է , զի աղքատս այս իբրև երախտաւոր ընտանի խօսի , և ոչ որպէս օտար կամ աղքատ , հանեալ յովհաննու զաւետարանն՝ եդ 'ի ձեռս նորա , և ասէ . այդ լիցի թոշակ և բաժին աստ և 'ի հանդերձեալ ծին՝ քեզ , և տան իմում՝ առն քում ։

Իսկ մայրն շրջեալ զաւետարանն յայսկոյս յայնկոյս՝ ասէր . զի՞արդ նման է աւետարանս այս աւետարանին՝ զոր արարաք որդւոյն մերում յովհաննու . ընթացաւ 'ի տունն , և եցոյց առն իւրում . և նա ընդ տեսանելն՝ ասէ . արդարև այս է աւետարանն որդւոյ մերոյ . ուրեմն գիտէ դա՝ թէ ո՞ւր է որդեակն մեր . և 'ի խնդութենէն յարուցեալ հայրն և մայրն՝ եկին առ յովհաննէս , զոր օտար աղքատ կարծէին . և ասեն ցնա արտասուօք . երդմնեցուցանեմք զքեզ յահաւոր անուն մեծին Աստուծոյ , զի ասասցես մեզ՝ թէ ուստի՞ և կամ յումմէ՞ անկաւ աւետարանս այս 'ի քեզ ։ Յայնժամ խռովեալ յովհաննու յոգի իւր , և գորովեալ 'ի գթոյ ծնողացն , յոգւոց եհան

Հան և ասէ. այս այն աւետարան է, յորմէ ուսայ զփրկագործ Ճանապարհն Ճշմարտութեան. և ունկնդիր եղեալ խրատուց՝ որ 'ի դմա, թողի զամ̃ ինչ, և բարձեալ զխաչն Ք̃սի՝ գնացի զկնի նորա, զի արժանի եղէց նմա. և ցանկացայ այսմ զգեստու և կրօնաւորական ժուժկալութ̃ե մ̃ծ փրկութ̃ե իմոյ և ձեր, բառնալով զքաղցր լուծն Ք̃սի: Եւ յորժամ կատարեաց ա̃ծ զխնդրուածս իմ զայս՝ յորում տեսանէք 'ի վերջին աղքատութ̃ե զիս, և վախճան իմ ևս հասեալ է, ահա այժմ ապա յայտնեցից ձեզ. Ես եմ որդին ձեր յովհաննէս. և այս իմ աւետարանն է, զոր դուք ինձ կազմեցիք և ետուք:

Զայն իբրև լուան ծնօղքն, և նկատեալ հայեցան 'ի նա, ծանեան նշանօքն՝ զոր ունէր որդեակն իւրեանց. ձայն արձակեալ ողորմ արտասուօք՝ և անկեալ 'ի վ̃ր ն̃ր՝ փարէին զպարանոցաւ ն̃ր, և հառաչելով կողկողէին անպատմելի կսկծմամբ յառաւօտէ մինչև ցօր հասարակ. և լու եղև ամ̃ բաղմութ̃ե քաղաքին, և զեղան անդր արք և կանայք, քահանայք և կրօնաւորք, որք ողբային մեծաւ հառաչմամբ: Եւ յովհաննէս անկեալ դնէր 'ի մահիճսն. և հայեցեալ յերկինս պայծառ դիմօք և զուարթագին խնդութ̃բ՝ ասէ. տ̃ր յ̃ս ք̃ս ընկա՛լ զհոգի իմ. 'ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգիս. և աւանդեաց զհոգին:

Եւ ո՞վ կարէ պատմել զկսկծալի կոծն և զկականն՝ զոր արարին ծնօղքն և եղբարքն և ազգայ.

գայինքն և ամ՛ քաղաքն առհասարակ : Ընդ մուանայր մայրն զպատուէր որդւոյն իւրոյ և զերդումն իւր : Այն մերկացոյց 'ի նմանէ զմաշեղէն հանդերձն , և զգեցոյց ոսկեթել ծանրագին հանդերձ . և ահա նոյնժամայն լուծաւ կինն , և գօսացան երկոքին ձեռքն : Յայնժամ 'ի միտս եկեալ հայրն յովհաննու՝ ասէ . զպատուէր և զհաճոյս որդւոյն մերոյ արասցուք . այլ մի բարկանար սրբդ այ ծնո_ ղինքում : Ապա մերկացուցին զպատուէական հանդերձն 'ի նմանէ , և զգեցուցին նիւզիւր հին և զպատառատուն մաշեղէնն , և պա_ տեալ զսպեցին . և նոյնժամայն հոտ անու_ շութե բուրեաց 'ի սբ մարմնոյ նր . և ելից զպրտուէեղէն խուղ նր , և զքաղաքն ամ . և յայնժամ ծագեաց լոյս սաստիկ 'ի վր սբ մարմնոյն . և նոյնժամայն բժշկեցաւ մայրն : Իսկ լուեալ թագաւորն և սբ պատրիարգն (որ է ը հարանց վարուց՝ ոսկեբերանն յո_ հան յաւուրս ինքնակալացն արկադեայ և ոնորիու) , եկին 'ի թաղումն սբյն . և տե_ սեալ զեղեալսն և զլոյսն՝ փառս ետուն այ . և թաղեցին զնա 'ի նմին տեղւոջ՝ յորում էր խուղ նր , օրհնութբ և սաղմոսիւք : Իսկ յետ աւուրց ծնօղք սբյն շինեցին տաճար աղօ_ թից 'ի վր գերեզմանի սբյն յանուն նր . ուր և լինէին բժշկութիք բարեխօսութբ նորուն կենդանի նահատակի . և զամ ինչս իւրեանց ետուն 'ի սպաս պաշտաման եկեղեցւոյն այ_ նորիկ և 'ի պէտս կարօտելոց . և ինքեանք կրօնաւորեալք 'ի նմին տեղւոջ սպասաւո_ րէին

րէին սբ ոսկերաց նր՝ մինչև յերս վախճանի
կենաց իւրեանց ։ Կատարեցաւ երիցս երա-
նեալ ճգնաւորն քհի յովհաննէս՝ յամսեանն
յունվարի ԺԵ , 'ի սկիզբն կմ 'ի մէջն հին-
գերորդ դարու , առ ժամանակօք սրբց Թարգ-
մանչաց մերոց ։

Իսկ զի վանքն ակումիտաց կմ անհանգստից՝
ուր կրօնաւորեցաւ երանելին յովհաննէս ,
էր պայծառացեալ յոյժ առաքինի սրբութբ
և իմաստութբ , նմին իրի 'ի կամիլ յունաց
մեծարել զնշն մեսրոպ՝ որ և մաշտոց , ետուն
նմա զանունս ակումիտ . ոչ թէ գրել սբյն
յովհաննու և սբյն մեսրոպայ 'ի նմին կարգէ ։
Իսկ մնացին նշխարք երանելւոյն յովհաննու
'ի տեղւոջ իւրում 'ի կոստանդնուպօլիս ,
քն 'ի տաճարի նր՝ որ և կոչիւր տուն կմ եկե-
ղեցի յովհաննու աղքատի , (թերևս անդ՝
ուր այժմ բնակիչք վրիպակաւ տուն ալեք-
սիանոսի անուանեն 'ի թաղն կէտիկ փաշա կո-
չեցեալ) , մինչև 'ի ժամանակս առնլոյ փռան-
կաց զթագաւորեալ քաղաքն յամի տն 1204 .
և յայնժամ բարձեալ անտի զպատուական
գլուխն կամ զսկաւառակն՝ տարան 'ի վե-
սոնտիոն բուրգունդիոյ , որ և խռիւսուպօ-
լիս ասի , և եդին 'ի տաճարի սբյն ստեփան-
նոսի . իսկ այլ նշխարք յոսկերաց նր յառաջ
կմ զկնի ասին բերեալ 'ի հռովմ . և եդեալ
'ի տիբերեան կղզի յեկեղեցւոջ՝ որ յանուն
նորին սբյն յովհաննու գալլիկդայ քն հիւ-
ղակեցի . որպս և մասն ինչ 'ի տաճարի սբյն
վլասայ , և յայլ տեղիս ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Բայց յօրինակէ հարանց վարուց, զորոյ ունիմք և զձեռագիրս, երկու այլ օրինակք կան առ մեզ վարուց սբյն յովհաննու. մին 'ի Ճառընտ. Զ. որ տարբերի 'ի հարանց վարուց՝ միայն քանի մի բառիւք ընդ հին Թարգմանութե, և փոքր մի համառօտելով զքանի մի տողս, ոչ և զերկու և զերիս տողս 'ի յառաջաբանութէ և 'ի վերջաբանուէ զանց առնելով. միւսն է մի և նոյն վարք ամ սարօք իւրովք։ Եւ միւսն է 'ի Ճառընտ. Դ. որ է բովանդակութի նոյն վարուց գլխովին համառօտեալ, բայց պահմամբ ամ կարևոր պարագայից. այն իսկ է եդեալն 'ի Հ. և առ որ իմիք. Թող զզանազանութի գրչութե։

Բերէ և բովանդակ զերկուս օրինակս Թարգմանելս 'ի լատին 'ի յունականէ. յորոց առաջինն է յետադասելի քան զերկրորդն. զի յառաջին տեղւոջ եդեալն է, որ սկսանի. * Ազաքէն բռնաւոր իմն է ծնողացն սէր, և ,, կապանք բնութե անլուծանելի, և տենչ մշտաբորբոք ,, անշիջանելի բնաւին երբէք ||. և ը այսմ մետափրաս-տեան ոճոյ զամ ընթացս պատմութեն զարդարեալ գտանես Ճառօրէն խորհրդածութիք և վկայութիք. Թէպէտ և վարքն ողջոյն պարունակի 'ի կարգին ամ համդամանօք. ը որ երևի առաւել հաւանեալ գիտնաւորն բովանդ վն գիտնական կալմութեն. այլ մեք զհնութիւն խնդրեմք, և զյստակութի անկեղծ։

Իսկ միւսն է այն՝ զոր բերէ, ոչ սուրիոս 'ի լատինամանակ, նոյնպէս և բովանդակ 'ի նոցանէ և յայլ ձեռագրաց՝ կարծելով գործ մետափրաստեսի. և սակայն իրօք է աղբիւրն մետափրաստեսի և ամ գրչաց վարուց յովհաննու՝ վայելուչ ոճով յար և նման օրինակի հարանց վարուց, առանց արտաքին զարդուց և ձևոց. և սա միաբանեալ ը մեզ՝ ունի զտեղի առաջին հեղինակի, կամ գոնէ ժամակից գրչի. ը որոյ ունի յառաջաբանն այսպէս. * Ջառն արդարոյ և զկատարելոյ զվարս պար-

,, կեշտ և մաքուր և սուրբնազարդ , ձեւ միաբան ժո-
,, ղովելոցդ պատմել եդի ՚ի մտի · քանզի եկեալ առ
,, մերովս ժմկօք · · · Այր ոմն էր մեծատուն ||, և՛ն ։

Բայց քանզի պատմութիւն յամենին է մի և նոյն , չէ ինչ նախապատիւ առնել ը՛ն ախորժակաց ըստս և զայն օրինակ · միայն մնայ ընտրել զմասնաւոր ընթերցուածս կարևորս ՚ի միաբանութե սուղգագոյն աւանդութե , և զխալանս յետնոց ՚ի բաց պարուրել , ՚ի մասնաւոր պարագայս ինչ պատմութե՝ մանաւանդ ը՛ն տեղւոյ և ըստ ժամանակի ։

Միաբանի ը՛ն մեզ քաջն բոլլանդ , թէ յովհաննէս ոչ էր հռովմայեցի , այլ ՚ի նորոյն հռովմայ կոստանդնուպօլսեցի · ոտ մեկն գնեն Ճառընտիրք մեր , և վարք հարանց ը՛ն յայսմաւուրաց , և առաջին օրինակն բոլլանդեան ը՛ն այլս բազումս · ուստի յայտ է թէ յերկրորդ օրինակն՝ ուր դնի հռովմ, գրչաց վրիպանօք պակասեալ է բառդ նոր · յորոյ ՚ի դնիլն՝ լինի միաբան ը՛ն մեզ · և վայրապար զհետ գնացին այնպիսի սխալագրութե , և ը՛ն կամի պէս-պէս յաւելուածս ՚ի վ՛ր ածին յետին մատենագիրք յարեմուտս · զորս չէ հարկ մեզ յառաջ բերել · շատ է՝ զի ուղղագրէ զնո՛ բոլլանդ · և բարւոք ասէ , թէ դուցէ վ՛ն գոլոյ նշխարաց յովհաննու ՚ի հռովմ՝ այս կարծիք ծաւալեալ իցէ յարեւմուտս · բայց թէ քաջ միտ դնէին ՚ի պարագայս անհանգստից վանաց՝ որ է ՚ի սահմանս բիւզանդիոյ , և անկուր է յեւրոպիա , դիւրաւ լուծանէին զխնդիրն համաձայնութե հռովմայ կմ՛ թագաւորեալ քաղաքի ։

Իսկ վ՛ն ժամանակին ունիմք մի միայն հաստատուն վկայութի ՚ի հարանց վարուց , ուր որպէս ՚ի սկզբան դնի ,
* Յամս ժամանակաց Թէոդոսի արկադէոսի որդւոյ մե-
,, ծին Թէոդոսի , և ՚ի հայրապետութե սրբյն յովհաննու
,, ոսկեբերանին , այր ոմն էր յամ՛ծապահ քաղաքն կոս-
,, տանդինուպօլիս՝ որ կոչեցաւ նոր հռովմ , մեծատուն
,, յոյժ , որոյ անունն եւտրոպիոս կոչեցեալ || · նոյն-
պէս և ՚ի կատարածի դնի · * Կատարեցաւ երիցս երա-
,, նեալ Ճգնաւորն քմ՛ի յովհաննէս , յամս ինքնակալաց
,, մերոց Թէոդոսի արկադեայ և ոնորիու || ։

Իցէ՞ թէ և այլ օրինակք կարդէին զժամանակագրութե ինչ՝ նման կմ՛ աննման սմին , որով կարօղ լինէաք գտա-

տաս-

տասատան առնել . բայց քանզի լուեն , դաշտ ընդարձակ բացեալ լինի քննչաց՝ որ ոչն գիտեն զայս մեր օրինակ, Է կարծեօք հաւանականօք պէսպէս կարգել զժամանակ սոյն , կրկնելով զանորոշ կամ զվրիպական ասացուածս ոմանց ոմանց 'ի մատենագրաց . զորս յառաջ բերել բովանդ. , և կարծել զատոյգն գտանել , զի թէ լսէ կամ 'ի վերջին աւուրս փոքուն Թէոդոսի , և կամ առ Մարկիանոսիւ . Թող զառաւել յետոյ գնօղս , որոց Էդէմ լինի ։

Բայց թէ սխալէ և ինքն բովանդ. , յայտ առնէ այնու՝ զի կարգեալ է 'ի բանս Նիկեփորոսի Կալիստոսի և այլոց ոմանց , որք զՀիմնարկութիւն ակումբեան կիմ անհանգստից վանաց ոչ գնեն յառաջ քան զամն 425 . այն է ժԸ ամ Թէոդոսի փոքու . և սակայն Ը մեզ յայն ամս արդէն հանգեալ էր կարգն կամ վանքն այն . մինչև զանուն պատուոյ սոյն մեսրոպայ՝ նովին կոչմամբ մեծարեցին յոյնք . ապա գտնէ քսան ամօք յառաջ գոյր այն ուխտ . և այնպէս անկանի յաւուրս արկադեայ հօր փոքուն Թէոդոսի ։ Ուղղագրեմք և ես Ը հարանց վարուց պժԸ ամն յովհաննու , որ գնի յոմանց 'ի գնալն 'ի վանս , և ընթեռնումք ժԸ . վԸ և բովանդակ ամք կենաց նր լինին Ը մեւ ԻԸ . և ոչ ԻԲ , ոպ գնէ բովանդ ։

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՑ

Աղեքսիանոսի կամաւոր աղքատին ։

Հ. Յ. մարտ. 17 ։ Լ. յուլիս. 17 ։ Ասոր. նոյեմբ. 3 ։ Սարք հօրանց ։ Դաւարնոր ։ Օ. նէգ = նլգ ։ և Ս. շլբ = շծէ ։ և և Պ. ճլգ = մա ։ Բոլլանդեանն պէնեոս. 'ի Ճ հատ. յուլ. էջ. 238 = 270 ։ Սքն ադամերիոս 'ենհերէ. ալեգս ։ Սքն յովանէ յոյն երգաբան ։ Սուրբոս. և այլք ։ (1)

ԱՅՐ'Ն ԱՍՏՈՒԾՈՅ սքանչելի՝ կամաւորութեամբ աղքատացեալն վ̃ս ք̃ի 'ի մեծութե̃՝ երանելին Աղեքսիանոս, որ ը̃ս այլոց՝ ալէքսիոս, էր Հռովմայեցի, որդի մեծի իշխանի և փառաւոր պատրկի Եւփիմիանոսի՝ առն ա̃ծասիրի, և բարեպաշտուհւոյն աղլայիսայ կ̃մ աքիւղայ, զաւակ պարգևական յամուլ արգանդէ, և միամօր որդի ծնողացն, յաւուրս կայսերութե̃ Արկադեայ և Ոնորիոսի, և 'ի Հայրապետութե̃ երանելոյն Իննովկենտիոսի առաջնոյ. վ̃յ է ժամանակակից̃ սբյն յովհաննու ակումիտայ, կ̃մ փոքր մի յառաջ քան զնա ։

Նաւ եղև ալեքսիանոս անդստին 'ի մանկութե̃ ու-

ուսումնասէր յոյժ և ճգնասէր անչափ • ուսաւ զամ հռետորական և զփիլիսոփայական իմաստութիւս հռովմայեցւոց և հելլենացւոց • և առաւել յօժարութբ զամ վդպութիւնս ածային իմաստութե հին և նոր կտակարանաց • և օրըստօրէ վառեալ 'ի սէրն այ՝ զարդարեցաւ ամ առաքինութբ , և ոչինչ փոյթ էր նմա արքայական մեծութն և երևելի փառք ծննդայն , այլ բարեպաշտութե նոցին հետևօղ լինել և առաւելուլ նկրտէր • և էր նա հնազանդ և հլու , հեզ և խոնարհ , և իմաստուն յոյժ և խոհեմ, և լի հոգւով սրբվ :

Որ և վայելուչ հասակաւ և գեղեցիկ պատկերաւ և պայծառափայլ դիմօք • և ունէր ձայն զօրաւոր և քաղցր իբրև զքնարի • և էր յոյժ սիրեցեալ յաչս թգրին և հայրապետին և իշխանացն ամենեցուն • և ծնօղք նր զարդարէին զնա իշխանական ձոխութբ , և բերկրեալ լինէին սիրտք նց 'ի վր պայծառ զաւակին իւրեանց • և աւագանի դրանն երանութն տային հօրն նորա այնպիսի զաւակաւն :

Իսկ երանելին աղեքսիանոս զայն ամ սէր և գովասանական պատիւ տեսանելով զինքեամբ շուրջ պատեալ , թէպէտև ինչ ոչ ախտանայր նոքօք , բայց երկնչէր՝ թէ գուցէ երբեք յափշտակիցի 'ի փառաց և 'ի մեծութէ նի • վա սորա աղօթս մատուցանէր այ՝ փրկել զնա 'ի խոտորեցուցիչ փառաց և 'ի մեծութէ անտի , և տալ նմա լինել առ-

ա՟ծ անզբաղական կ՟նօք, և ծառայել տ՟ն
ևեթ ։

Մինչդեռ նա յայսմ խորհրդի էր, ընդ լի-
նել նորա ութևտասան ամաց՝ փութացուցին
զհայր նորա թագաւորն և սինկղիտոսն՝ ա-
մուսնացուցանել զմանուկն. քըլի մի զմիով
ելևելս առնէին մեծամեծք՝ որք դուստր ու-
նէին, խլել զալեքսիանոս 'ի փեսայութի.
բայց ծնօղք նորա բարեպաշտք հայելով յա-
ռաքինութի և 'ի սրբասիրութի ցանկալի զա-
ւակին իւրեանց՝ ոչ կամէին տրտմեցուցանել
զնա ամուսնացուցանելով. մանաւանդ զի
ասէր նոցա երանելի հայրապետն ինով-
կենտիոս, թէ մի կապէք զդա ընդ աշ՟ի. վ՟
զի տեսանէր 'ի նմա զշնորհս ա՟յ և զգերաշ-
խարհիկ քաղաքավարութի ։ Բայց 'ի բռնա-
դատել թ՟րին և մեծամեծացն՝ խոստեցան
նմա 'ի հարսնութի զդուստր մեծի իշխանին
թ՟րացնի. որ և տեսլեամբ էր յոյժ գեղե-
ցիկ, և ամօթխածութբ զարդարեալ. և
անուն նորա էր ումանց՝ մարգարիտ ։

Եւ 'ի լինել ուրախութե հարսնախօսութե
'ի տան եւփիմիանոսի էր օրէնի ա՟ի, երանե-
լին ալեքսիանոս խռովել յանձն իւր՝ եմուտ
յեկեղեցի. անկանէր առաջի ա՟ն արտասուօք
և ասէր. տ՟ր ողորմութեց և ա՟ծ գթութեց
լի՛ց զփափագս իմ որ առ քեզ՝ անբասիր սըր-
բութբ, և մի թողուր զիս ապականութբ
ա՟իս պատաղել և 'ի սիրոյ քո մերժիլ ։ Իբրև
զգացուցին հօր և մօր նր՟ զպատճառս տրտ-
մութե, կոչեալ նր՟ զնա՝ խրատէին բազմօք.
մի-

միայն սիրովն ա՟յ վառեալ զքեզ ասեն, և այլ
մի երկնչիր յունայնութէ ծ՟ի ․ մի տխրութ՟բ քո
քաղցրե՛կ զաւակ տրտմեցուցաներ զսիրտս
գերի ծնողացս ․ այլ խոնարհեա՛ ՚ի կամս
մեր, և առ զօրհնութի՟ն ա՟յ արժանաւոր հնա-
զանդութե՟ և իմաստութե՟ քո ։

Զկնի եւ երանելին ալեքսիանոս ցածութ՟բ ․
տ՟ն կամք եղիցին ․ և զայն բան բաւական
համարեցան ծնօղ․ք ն՟ր՝ ո՟չ թէ կամակից ե-
ղև նո՟ց ․ իսկ նա մնայր տեսչութե՟ն ա՟յ, թէ
որո՛վ հնարիւք ազատեսցի ՚ի ձեռաց նո՟ց և ՚ի
պատրանաց ծ՟ի ․ և անդադար աղաչէր զ՟տր
ցուցանել նմա զճանապարհ ՚ի կատարումն
փափագելի խորհրդոյն իւրոյ ։ Մինչ այս
մինչ այն՝ փութացուցին մեծամեծք զհարսա-
նիսն ․ և արարին թ՟գրական հանդէս հար-
սանեաց ալեքսիանոսի ․ և եդին պսակ յե-
կեղեցւոջ ս՟բյն վոնիփակիոսի վկայի նահա-
տակելոյ ՚ի տարսոն (որ յետոյ կոչեցաւ և
ս՟բյն ալեքսիանոսի) ․ և ածին զմանուկն և
զկինն իւր ՚ի տուն, և խնդութի՟ անպատմե-
լի յօրինեցին ․ այլ սիրտ ալեքսիանոսի ո՛չ էր
ուրախ ․ վ՟յ ՚ի ժամ խրախութե՟ առանձնա-
ցաւ յայլ տուն, և քանի մի հասակակիցք ն՟ր
ը՟ նմա ։

Օ այն տեսեալ հօր ն՟ր եւփիմիանոսի՝ եկն
առ նա և ասէ ․ որդեակ ընդէ՞ր եկիր այսր ․
ո՞չ ապաքէն բազմութի՟ քաղաքիս թ՟գրաւն
հանդերձ վ՟ո քո ժողովեալ են այսօր ․ արի՛
որդեակ, և խօսեա՛ց ը՟ հարսին և ուրախա-
ցի՛ր ․ և կալեալ զձեռանէ նորա տարաւ առ

կենն նորա ։ Եւ յորժամ ետես երանելին ըզ-
կենն իւր՝ ասէ ցնա. խաղաղութիւն ընդ քեզ հարսն
Քրիստոսի երկնաւոր փեսային ։ Ողջունի ետ հարսն
պատկառանօք. ողորմութիւն Աստուծոյ հասցէ քեզ
'ի թիկունս ընտրելոց Աստուծոյ երկնաւոր թագաւորին ։
Եւ 'ի զարմացման եղեւ իմաստուն մանուկն
ընդ պատշաճաւոր բանին, զոր լուաւ 'ի լծակ-
ցէն իւրմէ իբրեւ յԱստուծոյ ազդեցեալ. մեծաւ ուրախութեամբ
լցաւ սիրտ նորա. եւ տեսեալ ծնողացն զուրա-
խութի փեսային եւ հարսին՝ բերկրեցան 'ի
սիրտս իւրեանց. եւ կատարեցին զհարսա-
նիսն մեծաւ պայծառութեամբ ։

Եւ յորժամ եղեւ ժամանակ, եւ մուծին զնոսա
յառագաստ, յարեաւ ալեքսիանոս աղօթել,
եւ ասէ. Տէր Աստուած աբրահամու եւ սահակայ եւ
յակոբայ, ո՞ւր են ողորմութիւնք քո առաջինք,
որ փրկեցեր զդանիէլ 'ի բերանոյ առիւ-
ծուցն, փրկեա՛ եւ զիս Տէր 'ի գազանէ մարմ-
նոյ. եւ զի փրկեցեր զերիս մանկունսն 'ի մի-
ջոյ հրոյ հնոցին, փրկեա՛ եւ զիս զտառապեալս
'ի հրոյս յայսմանէ. զի կարիցեմ կեալ առա-
ջի քո Տէր անզբաղ մտօք ։ Եւ եթէ հաճոյ է
քեզ Տէր իմ այս, եղիցի՛ն կամք քո. ապա թէ
ոչ՝ յայտնեա՛ ինձ կարօտելոյս զզօրութիւն քո
Տէր այցելութեամբ քով. եւ ցո՛յց ինձ ողորմութիւն
եւ ճանապարհ, զի հաստատեցայց 'ի վերայ
միոյ ճանապարհի. եւ մի՛ թողուր զիս Տէր, եւ մի՛ ա-
նարգեր զիս, այլ յիշեա՛ ողորմութեամբ քո Տէր
զբաղձանս սրտի իմոյ ։ Զայս ասէր 'ի սրտի,
եւ իջանէր արտասուք նորա իբրեւ աղբիւր առա-
ջի Տեառն ։

Եւ

Եւ եղև ձայն իմանալի յերկնից յոգւոյն Տր՟ ·
ել 'ի տանէ քումմէ , և եկ զկնի իմ աղքա-
տութե՟ ճանապարհաւ · և ես հանգուցից
զքեզ · և մի՛ այլ երկնչիր · զի ես ը՟ քեզ եմ
'ի փրկել զքեզ ։ Յայնժամ լցաւ երանելին
աղեքսիոս անճառ ուրախութե՟ , և օրհնութ՟
մատուցանէր բարերարին ա՟յ · ապա առե՟լ
յընչից իւրոց , և ծրարեալ ռետին՝ ետ ցաղ-
ջիկն ասելով · լծակից իմ և քոյր՝ առ զսա
աւանդ քեզ · և հանեալ զմատանին 'ի ձե-
ռաց իւրոց՝ ետ և զայն , և ասէ · պահեա՛
զյիշելիքս զայս · և մն՟ա ինձ · քզի երթամ
մինչև յեկեղեցին աղօթել , և դառնամ առ
քեզ · և ոչ՟ հաճոյ է ա՟յ , այնպ՟ս արասցուք ,
և եթէ յամեցից , մի՛ լքանիր · քանզի պա՛րտ
է ծառայից ա՟յ աղօթիւք առնել զա՟մ ինչ ։
Ասէ ցնա աղջիկն պատկառելով · տէ՛ր իմ
ը՟նէր երթաս յեկեղեցին · աղօթեա՛ աստ 'ի
սենեկին քում , զի և ես աղօթեցից ։ Ասէ ե-
րանելին աղեքսիանոս · քաղցր լծակից իմ և
քոյր , պա՛րտ է ինձ առ նա երթալ , որ եկն
առ իս շնորհօք իւրովք և լուսաւորեաց զիս ։
Զայս ասացեալ՝ ել և գնաց 'ի դուռն եկե-
ղեցւոյ ս՟բ ա՟ծածնին · եդ ծունր , և ցաւագ-
նեալ սրտի՛ւ և յորդահոս արտասուօ՛ք խըն-
դրէր 'ի ս՟բ ա՟ծածնէն՝ կատարել զընթացս
իւր անփորձ 'ի թշնամւոյն ։ Եւ իսկոյն ձայն
եղև 'ի ս՟բ ա՟ծածնէն յոգւոյն Տր՟ ազդմամբ՝
ասելով · մի՛ երկնչիր , ը՟ քեզ եմ առ 'ի փրկել
զքեզ ։

Յայնժամ յարուցեալ գոհութե՟ ընթացաւ

'ի

՚ի ծովեզրն , և եգիտ անդ նաւ պատրաստա-
կան . և ասէ ցնաւավարն լուելեայն . գործ
իմն ծածուկ թ՟գրական ստիպով եդաւ ՚ի վ՟ր
իմ , մինչև յառաջ քան զլուսանալ աւուրն
մղեցայ գնալ վ՟ն յաջողակ հողմոյս . արդ մի
այլ յապաղեր , այլ վաղվաղակի արա գնալ ։
Իսկ նաւավարն երկիւղիւ մեծաւ փոյթ ընդ
փոյթ առագաստեաց զնաւն . և մեկնեցան
՚ի սահմանաց հռովմայ՝ դէմ եդեալ յարևելս
ըստ պատուիրելոյ ալեքսիանոսի ։ Իսկ իբրև
հասին ՚ի լատիկ , որ և լաւոդիկէ , (լիբա-
նան գրեալ յօրինակս ինչ ,) պատուիրեաց ,
և ասէ սպառնալեօք . մի ոք գիտասցէ զելա-
նելն իմ աստ , թէ ո՞ ոք եմ ես , և մի ոք թշ-
նամութի՟ արասցէ թ՟գրական գործոյն , և
պատիժս կրեսցէ ը՟ արժանւոյն . և հանեալ
զթ՟գրակերպ հանդերձն իւր՝ զգեցաւ հասա-
րակաց հանդերձ , և ել ՚ի նաւէն ։
Փափագէր ալեքսիանոս յեկ՟ղ երթալ՝ տե-
սանել մարմնաւոր աչօք զտնօրէնութե՟ տե-
ղւոյն ք՟ի . այլ երկեաւ , գուցէ ճանաչիցեն
զինքն ուխտաւորք հռովմայեցիք . ասէ . եր-
թեալ տեսից զտ՟ր պատկերն ք՟ի՝ որ ՚ի տ՟ր
դաստառակին , այն՝ որ գիտէ ընուլ զտ՟մ փա-
փագն եդեմի . վ՟յ յուղի անկեալ գնաց ը՟ վա-
ճառականսն ՚ի քաղաքն եդեսիա՝ որ է ուռ-
հա . և անդ բաժանեաց աղքատաց՝ զոր ինչ
ունէր ը՟ իւր յընչիցն՝ ծածուկ յիւրերաց , որ
մինն զմիւսոյն ոչ գիտէր . և զգեցաւ ինքն
զմազեղէն զգեստ աղքատի . և գնացեալ
բնակեաց առ դուրս տաճարի ս՟բ ա՟ծածնին՝

յանձ-

յանձնելով զինքն նմա . ուխտեաց և ասէ . կենդանի է տ՟ր , զի ոչ մոռից յեկեղեցւոյս , մինչև գիտացից՝ եթէ եթող ինձ տ՟ր ա՟ծ զմեղս իմ . և խառնեալ ը՟ն աղքատսն խնդրէր ողորմութիւն 'ի դուռն եկեղեցւոյն երբեք երբեք :

Եւ ստացաւ վարս խաչակրօնս քրիստոսի . և 'ի ծածուկ ունէր զերեսն , և հեղուլին արտասուք յաչաց ն՟ր անդադարելի . և էր 'ի տարածման զգիշերն ա՟մ յառանձին խուց տեղւոջ յանկոյթ վայրի դաւթի եկեղեցւոյն :

Եւ կերակուր նորա էր 'ի շաբաթուն միանգամ երկու ունկի հաց . և նոյն չափով ջուր :

Եւ ամենեքեան սիրէին զնա իբրև ընտրեալ ոք , և ծառայ ա՟յ . քանզի թէպէտև ծածուկ ձգնէր , սակայն իմացեալ լինէր 'ի սիրտս ամենեցուն անուշահոտութիւն վարուց նորա . բայց զանուն իւր ոչ յայտնեաց ն՟ց՝ ցորչափ անդ էր . այլ աղքատ օտարական կարդային զնա , որ՟պ և զկնի՝ այր ա՟յ անուանեցաւ յամենեցունց :

Իսկ դերի կողակիցն ն՟ր ժուժկալեալ բազում ժամս , իբրև ետես՝ թէ չիք յոյս դարձի նորա , ձայն ետ լալով 'ի տանն , և ասէ . խնդրեցէք զալեքսիոս , գուցէ այլ ոչ գտանիցէք զնա . և ասաց զա՟մ պատուէրն և զմատանին՝ զոր յիշելիք ետ , և զա՟մ գործ շարժուածոց ն՟ր . և սկսան շփոթիլ ա՟մ տամբն , և դարձաւ ուրախութիւն ն՟ց 'ի սուգ և յողբ . մինչև լուաւ թ՟գրն և մեծամեծքն , և ահ կալաւ զամենեսին . և զերիս աւուրս խնդրեցին 'ի սահմանս հռովմայ , և ոչ գտին . և

իմացեն զեւս նաւուն՝ որ յայնմ գիշերի, ծանեան ստոյգ զփախուստ ալեքսիոսի ։ Ընդ էր տեսանել զանկշռելի աղէտս գալարաղի ծնողացն նր և զազգատոհմին և զամ քաղաքին, որք իբրև զհրեշտակ այ պատուէին սիրելին զնա ։

Եւ ասէր տիկինն աղախնոյն՝ որ և աքիւղա ․ և արդ ո՞վ ալեքսիանոս՝ զի՞նչ արարեր ընդ գերի ծնողացս քո ․ և զիա՞րդ ժուժկալիցեմ ոչ տեսանելով զքաղցրիկ որդեակդ իմ, զլոյս աչաց իմոց՝ զփառքդ իմ և զպարծանս իմ ․ զոր յայ բազում խնդրուածովք առի, և վաղվաղակի վտարեցուցի ․ և նեղութե և վշտի և բազում փորձանաց ես պատճառ եղէ, զի ոչ թողի ՚ի կամս անձին սրբութբ կեալ առ մեզ ․ և արդ ո՞ւր արդեօք օթևանեալ իցես որդեակ, ՚ի փողոցի՞ թէ ՚ի բացօթեայ, որ ՚ի գահոյս թագաւորական սնուցեալ էիր ։ Իսկ երանելին ինովկենտիոս հայրապետն հռոմայ եկն յապարանս եւփիմիանոսի, և մխիթարեաց զնս՝ ասելով ․ թէպէտև փախուցեալ ՚ի մեծութե ձրս՝ ՚ի նեղութե և ՚ի վշտի և ՚ի տանջանս է մարմնով, յաղագս որոյ լայք աղիողորմ, սակայն նա գիտութբ արար զայն՝ առիթ լինել նմա փրկութե և պսակաց ։ Եւ այս այն բան է, զոր ասացի ձեզ, մի՛ զուգէք զնա ը երկր, այլ ը երկնաւորին ․ քանզի տեսի զհոգւոյն նր լուսաւորութին ․ և արդ դուք արարիք՝ որ մերժեցայք յամենամաքուր վարուց նր տեսութե ։ Եւ զի այն իսկ էր՝ որ վն անմխիթար կոծէին

ծերն ծնօղք նորա, դարձեալ խօսեցեալ ը՟դ հայրապետն Իննովկենտիոս պապն Հռովմայ՝ մխիթարեաց զգորովական մայրն, և ասէ. լո՛ւր ինձ տիկին, և հաւատա՛ բանիս, զի տեսանելոց ես զալէքսիոսն քո յետ ժամանակի ինչ անցելոյ. և նովաւ մխիթարեսցիս 'ի վերջին աւուրս քո:

Եւ ոչ սակաւ մխիթարութի՟ն եղև մարգարէութիւս այս ը՟դ հայրապետին՝ մօրն Ալեքսիանոսի. բայց սովորական արար զայս, զի յա՟մ օր միանգամ լայր ը՟դդէմ ծովուն, և այնու սակաւ մի մխիթարէր. և ուխտ եդ անձին իւրում ոչ ելանել 'ի դրանէ տան իւրոյ, մինչև տեսցէ զօտարացեալն իւր: Նմանապէս և կողակիցն երանելւոյն ուխտ եդ անձին, զի մի՛ այլ 'ի պատուհաւոր տեղւոջ նստցի, բայց միայն յանկեան ուրեք 'ի տան յանպատուհս:

Իսկ մեծ պատրիկն Եւփիմիանոս՝ զտարի մի ետ յուզել զա՟մ ծովեզերեայս և զկղզիս. և իբրև ոչինչ կարացին իմանալ, եկն 'ի Հռովմ նաւավարն այն՝ որ եհան զերանելին յայնկոյս ծովուն. և պատմեաց զա՟մ ինչ՝ որ 'ի նաւին, և թէ ո՛րպէս այլափոխեալ զինքն՝ հրամայեաց ոչ ումեք յայտնել: Յայնժամ վաղվաղակի առաքեաց խնդրակս 'ի ծառայից իւրոց 'ի Լաւոդիկէ և 'ի Լիբանան կոյս. ուր լուեալ ն՟ց՝ թէ այդպիսի ոք է՟ եդեսացւոց գնաց, եկին յեդեսիա. և անդ հարցաքննեալ բազմաց՝ ոչինչ իմացան. և 'ի բաշխել ինչ աղքատաց առ դուրս տաճարի ը՟դ ա՟ծածնին՝

և

ետուն ողորմութ͡ի և աղեքսիանոսի. և գո-
հացաւ սրբն զն͡յ, զի այնչափ աղքատացաւ
վս ա͡ն, մինչ 'ի ձեռաց ծառայից իւրոց ողոր-
մութ͡ի ընկալաւ:

Եւ լուեալ աղեքսիանոսի զբողոք նց առա-
ջի տիրամօրն, թէ ընդէր ոչ ողորմեցար դերի
ծնողաց ա͡ն մերում աղեքսիանոսի, գեղուին
աղէք նր 'ի վր ծնողացն խղճի, և խնդրեր
յայ մխիթարել զնս. միայն ասէ՝ մի յանդի-
մաներ ա͡ր զտառապեալս՝ յայտնելով գոգա
զիս: Ապա դարձաւ երանելին առ ինքն, և
ասէ. ով անարժան աղեքսիոս, տես որքան
անտանելի սգով վշտացուցեր զբարեպաշտոն
զայնոսիկ. ապա և քեզ պարտ է վշտանալ
նեղութբ մեծաւ, և ոչ գտանել հանգիստ ինչ
և մխիթարութ͡ի:

Եւ յայնմհետէ ետ զանձն յառաւել ճգնութ͡ի
և յառանձնութ͡ի. և ոչ ոք ճանաչել կարեր
զնր գործոյն մեծութ͡ին. և եթէ հարցաներ
ոք՝ թէ ընդէր ծածկեալ ունիս զաչս քո, պա-
տասխաներ՝ թէ ցաւի աչքս, յորժամ նայիմ
ընդէմ լուսոյս այս:

Եւ այսպէս եկաց երանելին աղեքսիոս 'ի քա-
ղաքն եդեսիա ամս իբր տասն, (զոր ոմանք
գրեն ժե, կմ ժէ, կամ ժը). և երկու ան-
գամ ետես զմք դաստառակն քի զանձեռա-
գործ նկարն. և մխիթարեցաւ ըս անչափ սի-
րոյն իւրոյ՝ որ առ քն: Եւ յաւել ա͡ր այց առ-
նել նմա 'ի տառապանս նորա. քանզի եկեղ
հրեշտակաց՝ երեւէին նմա յայտնապէս, և
մխիթարէին զնա յամ աւուր՝ խօսակցելով
ընդ

ընդ նմա • և ոչ մեկնեցան 'ի նմանէ մինչև
ցվախճան ։

Եւ երկու յաւուրս մեծին բաբունայ կմ իրաբոսի եպոսին եղեսացւոց` 'ի միում աւուր 'ի ժամ պաշտաման յեկեղեցւոջ սբ ածածնի, եղև ձայն լսելի 'ի կենդանակերպ պատկերէ անտի ածամօրն, մուծէք առ իս զայրն այ • և 'ի վարանիլ ամենեցուն` երկրորդեալ լինէր նոյն ձայն ահաւոր յաւուրն երկրորդի • և ոչ գիտացին` թէ ով է, և 'ի հիացման կային • այլ յերրորդում աւուր յայտնագոյն նշանակեաց, թէ մուծէք առ իս ըզմարդն այ` որ յայս նիշ տեղւոջս բնակէ 'ի գաւթի եկեղեցւոյս ։

Երևեցաւ 'ի տեսլեան սբ կոյսն մարիամ և միում 'ի քահանայից տաճարին, և ցուցեալ նմ զտեղին` ուր բնակէր սբն առ փոքր դրան գաւթի եկեղեցւոյն` ասէ • մո՛յծ զայրն այ յեկեղեցիս • զի լսելի եղեն աղօթք նորա առաջի այ • և բազումս կրեաց նեղութիս և ճգունս վս անուան նորա ։ Եւ քահանայն գնացեալ եած ծունր երանելի առն այ, և ասէ • հրամայեա՛, կոչէ զքեզ սբ ածածինն, մուտ յեկեղեցին ։ Իսկ այրն այ յառաւել խոնարհութենն ասէ հեզաբար • մի տր, ոչ առաքեցար առ իս, զի ես այր մեղաւոր եմ • ոչ գիտես` զի ես մի յաղքատացն եմ, որ աստ կան ։ Եւ ասէ քահանայն • հաստատութբ գիտացեալ եմ, եթէ դու ես, և առ քեզ առաքեցայ 'ի տնէ • եկ սբդ այ, զի երթիցուք, և առեալ զձեռանէ նորա` եմոյծ յե-

յեկեղեցին. և ամ ժողովեալ համդէսն զե-
ղան զնովաւ, տեսանել զնա և խնդրել զօրհ-
նութի նորա. և ասէին ցնծութբ. ուրեմն
ած այց արար քաղաքիս ՚ի բարութի՝ յայտ-
նելով մեզ զսբս զայս:

Իսկ յետ աղօթիցն աղաչեաց քհնյն զայրն
այ՝ անսալ նմա, զի բերցէ ՚ի տանէ իւրմէ
կերակուր. զի կերիցես աստ, և զօրասցի
անձն քո: Իսկ մինչև դարձեալ էր նորա, ա-
սէ աղեքսիանոս ընդ միտս իւր. ոչ է պարտ այ-
սուհետև մնալ յեգեսիա և փառաւորիլ, որ
ոչ եմ արժանի. և յուղի անկեալ գնաց ՚ի
լաւոդիկէ. բայց և անդ ծանեան զնա ե-
կեալքն յեգեսիոյ. վսյ եգիտ նաւ, և եմուտ
անդր՝ երթալ ՚ի տարսոն կիլիկեցւոց. ասէ.
անդ ոչ ոք կարէ ճանաչել զիս:

Իսկ իբրև հասին ՚ի մէջ ծովուն, ետես տե-
սիլ իմն. զի ժողովեալ դևք՝ ասեն ընդ մի-
մեանս. ով կարասցէ յաղթել սմա. զի զօ-
րութի սորա և համբերութի՝ զօրութի վի-
մաց է. ասեն ոմանք ՚ի դիւաց անտի. չէք
այլ հնար յաղթելոյ սմա, եթէ ոչ ընկես-
ցուք զդա յիւր քաղաք. զի ծանուցեալ ծնո-
ղացն՝ կորուսցէ զամ գործս բարութե, զոր
արար: Իբրև զարթեաւ երանելին, յարեաւ
աղօթել. և ահա յանկարծակի եղև մէգ և
մառախուղ ՚ի ծովու, և մոլորեցան ՚ի ճա-
նապարհէն. ապա յարեաւ սաստիկ մրրիկ
հողմոյ. և նաւավարն յանհնարս մտեալ՝ ե-
թող զնաւն ընդ հողմոյն. և բազում անգամ
ջանացին նաւավարքն ՚ի կղզի ինչ ձգել զն-
աւն,

Իս

նաւն, և ոչ կարացին. մինչև եհաս հանդէպ հռովմայ. և յակամայ մտին 'ի հռովմ՝ անդ ձմերել :

Եւ եղեալ աղեքսիանոս 'ի քաղաք իւր՝ խըն-դրեաց 'ի տ̃նէ բարեխօսութ̃ սրբ̃ ա̃ծածնին, և ասէ. մի կատարեսցին խորհուրդք թշնամւոյն 'ի վ̃ր իմ տ̃ր իմ տ̃ր. այլ զօրասցի աջ քո, և բարձր եղիցի ձեռն քո տ̃ր իմ բարերար. և մի թողուր զիս 'ի ձեռաց քոց : Յայնժամ զօրացեալ տ̃բ՝ զինեալ գնաց 'ի դուռն ապարանից հօր իւրոյ. ասէ. մի այլ ումեք ծանրացայց՝ բայց 'ի տանէ հօր իմոյ. ուր ոչ երբէք ճանաչել կարիցեն զիս զօրութ̃ և խնամով տ̃ն իմոյ : Եւ 'ի մերձենալ անդր՝ ետես, զի գայր հայրն իւր մեծ իշխանն եփիմիանոս եկեալ 'ի սեղանոյ թ̃գ̃րին ոնորիոսի պատուով և փառօք. ընթացաւ ը̃ առաջ հօրն, և ասէ նուաղ ձայնիւ. լուր ինձ վ̃ս ա̃յ ով մ̃ծաւոր իշխան. և նա զտեղի կալաւ 'ի ձայն աղքատին, զի յոյժ աղքատասէր էր : Ասէ ցհայրն իւր երանելի այրն ա̃յ. յօտարուտէ եկեալ եմ և անծանօթ եմ, ընկա՛լ զիս վ̃ս օտարացելոյն քո, զոր տեսանել արժանի արասցէ զքեզ ա̃ծ : Երբև լուաւ եփիմիանոս զօտարացեալն իւր 'ի բերանոյ աղքատին, լցան աչք նորա արտասուօք. և հրամայեաց զինուորաց իւրոց բերել զաղքատն զայն 'ի պալատն իւր. և ինքն եկեալ պատմեաց կենակցին իւրում, եթէ յոյժ ճմլեաց նա զսիրտ իմ՝ յիշելով զօտարացեալն իմ զաղեքսիանոս. և երկոքեան սկսան լալ, և ասեն. ո

որդեակ քաղցրիկ ո՞ւր արդեօք իցես • զի ա-
նունդ կայ , և դու ոչ երևիս • և հրամայե-
ցին բերել զաղքատն զայն առաջի իւրեանց ։
Եւ եկեալ զինուորայն՝ ասեն ցերանելին այրն
այ̃ • զի՞նչ արարեր ո՛վ աղքատիկ ընդ գերի
ծնողաց մն̃ մերում , զի զօտարացեալն յիշե-
ցեր • և ահա ո՞ կարէ զնոսա մխիթարել • և
արդ այլ մի՛ յիշեսցես այնպիսի բան • և ե՛կ ,
զի երթիցուք , քանզի կոչեն զքեզ ։ Իսկ ե-
րանելւոյն աչքն ուռուցեալ էին յարտասուե-
լոյն 'ի տեսանելն զհայրն և զտունն իւր , և
պատկերն այլագունեալ յոյժ 'ի խիստ պա-
հոց և 'ի ձգանց և 'ի նեղուե̃ց պանդխտու-
թե̃ն • և ոչ էր ճանաչելի ումեք • և մծ̃ եւս
ծածկէր զնա ը̃ բաղձանաց սիրելի ծառային
իւրոյ , զի և սաստ 'ի դուռն տան հօր իւ-
րոյ կոխեացէ զգլուխ չար վիշապին զինուորն
իւր ո̃ք ։
Եւ խօսեցաւ ը̃ նմա հայրն իւր , և անկաւ
գութ 'ի սիրտ նորա իբրև 'ի վ̃ր զաւակի իւ-
րոյ • քանզի փոքր մի նման է ասէ նմա • և
յանձնեաց ուղումպիոսի՝ որ սնուցեալ էր զա-
լեքսիանոս 'ի մանկութէ , խնամ տանել աղ-
քատին այնմիկ ։ Նոյնպէս և տիկինն պատ-
ուիրեաց , և ասէ • լաւագոյն պատի՛ւ արա-
րէք աղքատիդ և դարման , և 'ի սեղանոյ
մերմէ ընդ մեզ կերիցէ • զի աչք ն̃ր նման է
աչից աղեքսիանոսին իմոյ ։ Եւ սկսաւ տի-
կինն ողբս առնուլ , իբրև այն թէ այսօր բա-
ժանեցաւ 'ի սիրելի որդւոյ իւրմէ • և եփի-
միանոս ոչ դադարէր 'ի յիշելոյ արտասուօք
զոր-

զորդի իւր. և հրամայեաց հանգստարան շի-նել աղքատին առ դրան տան իւրոյ 'ի տեղի անքոյթ. և ստէպ կոչէր զնա 'ի սեղան. բայց ոչ երթայր այրն այ, ասելով. ոչ գոյ յիս ստամոքս կերակրոյ, զի ոչ եմ առողջ մարմնով. այլ ծնողքն ստէպ տեսանէին զնա, և խանդաղատէին զնովաւ. որով ևս քան զևս արծարծէր 'ի նմա գութ և կսկիծ, և ձմլէին աղիք նց. և ոչ կարէին իմանալ զպատճառս իրացն, այլ լային զգուականն իւրեանց ։

Իսկ սատանայի զայս նիւթ գտեալ իւր՝ յա-րոյց պատերազմ 'ի վր նըյն. քանզի տըն-կեաց ատելութի 'ի սիրտ ընտանեաց և ծա-ռայից ընդդէմ առն այ. մինչև ասել նց, ուր և կամ ուստի եկն անիծեալ աղքատս այս՝ չարաբեր տանս այսմիկ. զի զմոռացեալ սուգն ոյն մերում աղեքսիանոսի նորեաց կրկին 'ի սիրտս ծնողաց նր ամենաչար աղքատս այս. և եկեալ 'ի վր սըյն՝ փետէին զմօրուսն, և քարշէին 'ի հերաց՝ ծածուկ յուլումպիոսէ, և յիշոցնատու լինէին նմա ։ Իսկ սըն ծանու-ցեալ զփորձութիւն սատանայի՝ գոհանայր զտուողէն համբերութե. քանզի ուրախ էր 'ի վր նեղութեցն՝ որ դիպէին նմա. և հրեշ-տակք այ երևեալ նմա՝ մխիթարէին զնա. և այրն այ փառաբանակից լինէր նց՝ օրհնելով հանապազ զած ։ Այսպէս եկաց 'ի դրուն տան հօր իւրոյ երանելի այրն այ աղեքսիա-նոս ամս ժէ, կմ ժբ. և կմ տասն՝ ըն չափու պանդխտութեն ։

Յետ այսորիկ առաքեաց առ նա տր զգաբ-

ընել հրեշտակապետն . և եկեալ առ նա՝ ողջոյն ետ նմա , և ասէ . եկ այսուհետև հանգի՛ր 'ի բարձրութիս երկնից առ տ̃ր ա̃ծ քո այր տ̃յ , որում ցանկայար 'ի մանկութ̃է քումմէ , զի կոչէ զքեզ . եկին և այլ հրեշտակք նր̃ , և ասէին . ուրախ լեր այր տ̃յ , զի կատարումն̃ է պանդխտութ̃ե քո , և հանգիստ 'ի նեղութ̃է քումմէ : Նաև երանելին աղեքսիանոս . օրհնեա՛լ է տ̃ր ա̃ծ իմ , զի այց արար անարժան ծառայիս . այն՝ որ փրկեացն զիս . և ասէ . աղաչեմ զքեզ տ̃ր հրեշտակապետ , սակաւ մի համբեր , զի գրեցից զվարս անձին իմոյ , ոպ̃ և հրամայեցաւ ինձ 'ի տ̃նէ :

Եւ իբրև եկն ուլումպիոս , օրհնեաց զնա այրն տ̃յ , նոյնպէս և զտէրն նորա և զտիկինն մ̃օ երախտեաց՝ զոր ցուցին առ նա . և ասէ . արա՛ զոր ասեմս . բե՛ր ինձ քարտէս և մելան , զի պիտոյ են ինձ . և նա եբեր : Յայնժամ վայրի յաւուր կիւրակէի ձայն եղև յերկնից 'ի մեծ եկեղեցին՝ ասելով . յետ երից աւուրց ընկալայց զս̃բ այրն տ̃յ առ իս . և հրամայեցաւ 'ի հայրապետէն հռովմայ ա̃մ ժողովրդեան՝ պահել պահս , և առնել խնդրուածս զերիս աւուրս , զի յայտնեսցէ տ̃ր զս̃բ այրն տ̃յ , և մի՛ ոք վրիպեսցի յօրհնութ̃է նր̃ :

Իսկ երանելին աղեքսիանոս յետ կատարելոյ յաւուրն երրորդի զգիրն՝ ասէ ընդ երեկս ցուլումպիոս . գիտեա՛ դու զայս ո՛վ ուլումպիէ , զի վաղի՛ւն վախճան է իմոյ տառապանաց . և թուղթս՝ զոր գրեցի , վարք իմ է . առեալ ընթերցցին , զի գիտութ̃ե հասանիցեն :

ցեն ։ Իսկ նր զարմացեալ ը մարգարէութեն սրբյն՝ ոչ կարէր հաւատալ նմա ․ ասէ դարձեալ երանելին ․ մանկունքն և ընտանիքն մեր բազմօք նեղէին և տանջէին զիս , զոր քեզ ոչ ծանուցի ․ թողցէ և նց տր ած , զի անգիտութբ գործեցին ։

Իսկ յառաւօտու հինգշաբաթուն՝ յորժամ եկն պատմեաց ուլումպիոս տիկնոջ իւրում աղաղախոսայ զբանս սրբյն , ասէ տիկինն ․ ով որդեակ , եթէ նա վախճանի այսօր ը բանին իւրոյ , 'ի մեծաց սրբց է նա ․ քանզի և իմ սիրտս գուշակէր զսրբութի նր ։ Մինչդեռ նք խօսէին , եկն դղրդումն 'ի քաղաքին , և ամենեքեան 'ի տուն եփիմիանոսի ընթանային՝ զմարդն այ խնդրելով ․ իսկ ուլումպիոս ընթացեալ առ սրբն՝ ետես , զի այն ինչ աւանդեալ էր երանելին զհոգին իւր առ ած , և յերեսաց նր լոյս բորբոքէր ․ և եկեալ պատմեաց ողբալով մօրն ալեքսիանոսի , և լային իբրև զնք ոչ օտար ։

Իսկ ահա եկին զինուորք 'ի տունն անդր՝ կազմել գահոյս թգրին և հայրապետին ․ քանզի 'ի ժամ պատարագին լսելի լեալ էր ձայն յեկեղեցւոջ ․ եկայք առ իս ամ աշխատեալք , և ես հանգուցից զձեզ ․ և դարձեալ երկրորդեալ , թէ խնդրեցէք զայրն այ 'ի տունն եփիմիանոսի ․ զի եկեալ հանգիցէ այսօր առ իս ։ Իսկ ասէր թգրն ոնորիոս ցեփիմիանոս՝ որ ը նմա էր յեկեղեցւոջ 'ի տեսանել զպատարագն , զոր մատուցանէր մարկիանոս արքեպսն յառաջիկայութն հայրապետին ․ ով

պատուհական պատրիկ՝ 'ի տան քում այսպի-
սի սբ պահեալ ծառայես, և մեզ ոչ ծանու-
ցեր. զի և մեք արժանաւորեաք օրհնութե-
նր։ Ասէ եփրեմիանոս. գիտէ ած, զի ոչ եմ
իմացեալ զայնպիսի սբ այր 'ի տան իմում։
Ապա յետ արձակման պատարագին գնացին
'ի տունն եփրեմիանոսի թգաւորն, և հայրա-
պետն հռովմայ, և երանելի արքեպսն մար-
կիանոս ընդ իշխանօքն հանդերձ, բազմութ
քահանայից և ժողովրդոց. և իբրև մտին 'ի
տուն, տեսին ճառագայթ լուսոյ. և ըստ լու-
սոյն գնացեալ՝ տեսին զմարմին սրբյն, զի որպէս
հուր բորբոքեալ լինէր, և լուսով իւրով ճա-
ռագայթէր։ Եւ իբրև ողջագուրեցին, տե-
սին զթուղթն 'ի ձեռին նր. և եփրեմիանոս
յահի եղեալ՝ ասէր. ով սրբդ այ, որ այնպէս
աղքատաձև եղեալ՝ առ մեզ բնակեցար.
և ոչ ծանեաք զքեզ, զի առաւել հաճէաք
զքեզ։

Եւ զթուղթն՝ որք միանգամ կամեցան առ-
նուլ՝ ոչ կարացին. յայնժամ հայրապետն
յառաջ մատուցեալ՝ խնդրեաց զայն 'ի սրբյն
իբրև 'ի կենդանւոյ. և նա եբաց զձեռն իւր
իբրև կենդանի մարդ. իսկ սբ հայրապետն
համբուրելով զսբ ձեռն նր՝ էառ զթուղթն.
և ետ այետիոսի ճարտար դպրի իւրոյ՝ ըն-
թեռնուլ 'ի լուր ամենեցուն 'ի բարձրաւան-
դակի. և էր գրեալ սկիզբն գրոյն այսպէս.
Օրհնեալ է տր իմ քս ած, որ ելից զփա-
փագ ըղձանաց իմոց՝ զոր ունէի 'ի մանկուէ
իմմէ, և փրկեաց զիս 'ի ներհակուէ թշնամ-
ւոյն

ւոյն զօրութին իւրով . եւ հրամայեաց ինձ
կոխել զգլուխն վիշապին ՚ի տան հօր իմոյ , եւ
առ դուրս ծնողացն իմոց , եւ ՚ի մէջ ընտա-
նեացն իմոց :

Զայն բան լսեաց ուժգին Եւփիմիանոս . եւ
ասէ . զի՞նչ է այս բան , եւ որպէս գրեալ է
այս . եւս առաւել տիկինն աղաղակէր ասէր ,
վա՜յ ինձ գերելոյս , զի՞նչ գուշակէ բանն
այն . զի յայնժամ բացան աչք նց , մնչ որում
հանապազ ՚ի կարծիս էին , թէ սա ամբ
նման է որդեկին մերում : Եւ հազիւ լռե-
ցուցեալ զնա՝ ունկն դնէին գրելոյն , զի ա-
սէր եւ ես . Ողջոյն տն հայրապետին , եւ ող-
ջոյն մեծ թագաւորին , եւ ամենեցուն առ-
հասարակ . եւ ողջոյն խաղաղութ բարեպաշտ
ծնողացն իմոց : Արդ մի՛ շփոթիք աղաչեմ ,
եւ մի՛ ամբոխիք . զի պարտ է ձեզ ցնծալ առ
ած . զի ես ճանապարհ հորդեցի ձեզ ՚ի
կեանսն յաւիտենից . եւ մի՛ առաւել կոծայք
աղաչեմ :

Եւ ասէ մայրն սրբյն . ո՛վ տր հայրապետ ,
զի՞նչ ասէ սրբս այս , մի՛ գուցէ որդեակն իմ
իցէ : Ասէ Թղթրն . համբէ՛ր տիկին : Եւ իբ-
րեւ կարդաց զայն , որ ասէր . Ես եմ Ալեք-
սիանոս որդի մեծի իշխանին Եւփիմիանոսի ,
եւ մօրն իմոյ տիկնոջ Ագլիդայ . եւ կենակիցն
իմ քոյր իմ է . մինչեւ ցայդ վայր յամեցին ,
եւ այնուհետեւ ոչ կարացին ժուժել . գոչեաց
իբրեւ զառիւծ հայրն սրբյն , եւ ընթացաւ առ
սրբն . եւ խնդրեաց զնշան զաւակին ՚ի պարա-
նոցին եւ եգիտ . եւ ձայնեաց , եթէ իմ ալեք-

սխանոսն է ճշմարտին՛ . և տիկնինն նուաղեն
անկար իբրև զմեռեալ . իսկ Թագուհին և
ամ մեծուհիքն ջրով և ձայնելով ուր ուրեմն
խելաբերեցին զնա , և ածին առ սբ որդի
նն , զոր 'ի գիրկս էր առեալ հայրն , և ե-
դեալ զերեսն 'ի վն համբուրէր ։ Իսկ 'ի խօ-
սել մօրն խանդաղակաթ գորովանօք ը որ-
դին՝ դարձեալ նուաղեցաւ . իսկ բազմութին
թողեն զոքն՝ առաւել զմօրն աղէտն լային ։
Իսկ ասեն հայրապետն և Թգրն . տիկին մի՛
հարկաներ զսիրտ քո , մխիթարեա՛ զքեզ 'ի
վն սրբութե զաւակի քո ։ Իսկ եփիմիանոս
ևս հանդարտեալ զինքն՝ մխիթարէր զնա և
ասէր . խելաբերեա՛ զքեզ և մխիթարեա՛ ըզ-
սիրտ քո . զի Թէպէտև կարօտ մնացաք կեն-
դանի տեսանելոյ , սակայն տեսաք , և հոտ
սրբութե առաք 'ի զաւակէս մերմէ . և երա-
նելիք եղաք , քանզի ծնօղ սբյն և մարդոյն
այ դտաք ։

Ապա ասէ մայր սբյն . ահա այսչափ ամք
են , զի աղքատութի զգեցեալ է երանելի
և ոք զաւակ իմ . բերցի այժմ մեծութի ը ար-
ժանաւորութե սբյս իմոյ ։ Իսկ եդին զսբն
'ի փառաւոր դահոյս , և զգեցուցին նմ զխուր
ոսկեհուռ և զմարգարտաշար հանդերձն ։
Յայնժամ եկեն կողակից սբյն՝ ընկէց զմա-
տանին առ ոտսն ալեքսիոս , ասելով . ո՛ւ ,
ահա յիշելիքն քո՝ որով յուսացուցեալ էիր
զիս , եթէ մնա՛ ինձ՝ մինչև դամ . արդ ո՞յս
էր ոք դալուստ քո . այլ ահա այժմ ճշմա-
րիտ եղէ այրի և անտէրունչ և անդրլուսի ։ Իսկ
է

եղև կոծ մեծ և ողբումն տմ ընտանեաց և համօրէն բազմութեն վն տմ անցիցն անցելոց ․ միանգամայն և գովելին զտծահաճոյ սրբութի աւն տյ , և երանելին նմա ։ Մանաւանդ յորժամ լուան զտմ վարս նր գրեն 'ի նմանէ՝ սկսեալ 'ի ծննդենէն ․ ուր բաց յորոց պատմեցաւն մինչև ցայժմ , նշանակեալ էր և զայն , թէ որպէս խրատէր զնս՝ որք առ նա դիմէին 'ի պանդխտութե նր և 'ի հուովմ , խրատելով 'ի սէր և 'ի խոնարհութի , 'ի քաղցրութի , 'ի համբերութի , 'ի ժուժկալութի , և յտմ գործս տծսիրութե և եղբայրսիրութե ։

Եւ մարմին սբյն մնաց 'ի դահոյս զգիշերն ողջոյն , զի հսկեցին զնովաւ պաշտամամբ և օրհնութբ մինչև ցառաւօտն ․ և տեսանէին՝ զի որ մարմինն երբեմն բորբոքէր և հրանայր , և երբեմն հանդարտէր ․ և հոտ անոյշ բուրէր և զմայլեցուցանէր զամենեսեան ։ Եւ իբրև ծագեաց արեգակն , եկին յտմ եկեղեցեաց զարդք և պաշտօնեայք ․ և այնպէս փառօք և պատուով հանեալ 'ի տանէն՝ տանէին 'ի տաճար որ առաքելոցն պետրոսի և պօղոսի ․ մինչև շինեսցեն պայծառ եկեղեցի յանուն աւն տյ , և անդ փոխեսցեն 'ի հանգիստ ։ Իսկ 'ի ճանապարհի յառաջ եկին ախտաժէտք ․ և 'ի մերձենալ առ սբն՝ առ ժամայն բժշկեցան ․ եկին և այսահարք առ ոտս սբյն , և գոչէին , հալածեալ եղաք 'ի սբյ նահատակէս , և 'ի կորուստ մատնեցաք յերեսաց աւն տյ ․ և տեսեալ ամենեցուն՝

ցուն՝ օրհնութի և փառս տային այ ։ Եւ բերեալ զնր մարմինն եդին արծաթապատ տապանօք ’ի տաճար նր առաքելոյն քրի . և երկս աւուրս մատչէին ’ի համբոյր նշխարաց նրյն ամ ժողովուրդ քաղաքին ։ Իսկ ծնօղք նրյն տեսեալ զփառսն նր՝ որով փառաւորեաց ած զերանելին զաւակն իւրեանց , մխիթարեցան ’ի սգոյ և ’ի տրտմութեց . և ցնծային ’ի սիրտս իւրեանց բարեպաշտքն այնոքիկ հանդերձ սքանչելի կենակցիւն սրբյն , մոռացեալ զկարօտն և զսուգն իւրեանց ։

Եւ շինեցին եկեղեցի վայելուչ հանգստարան սրբյ առն այ . և անդ հանգուցին զնա . և ինքեանք եղեն սպասաւորք նր դերեզմանի նր ’ի նորաշէն եկեղեցւոջն . ուր և բարւոք ճգնութբ կացեալք՝ յաւելան առ սրբսն այ և առ ցանկալի զաւակն իւրեանց . և հասին՝ որում անձկացեալ էին՝ քրի այ մերոյ . որում փառք և պատիւ և գոհութիւն յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն ։

’Ի նշխարաց սրբյն աղէքսիանոսի՝ բազուկ մի նորա յիշատակի լինել ’ի տաճարի սրբյն պօղոսի արտաքոյ պարսպաց հռովմայ , և միւսն ’ի նր նիկողայոս . մին ’ի կողից ’ի սրբն պրաքսետա , և այլ մասունք ’ի նր կեկիլիա յայնկոյս տիբերեայ ։ Ուօղ զոր ’ի բոնոնիա , ’ի վենետիկ , ’ի սպանիա , ’ի գաղղիա , և ’ի բեղգիոն ։ Այլ առաւել հանդիսացեալ են նշխարք սրբյն գտեալք ’ի հռովմ յեկեղեցւոջ սրբյն վոնիփակիոսի կմ վոնիփատոսի վկայի (զոր տօնեն հռովմայեցիք ’ի մայիսի . 14),

ուր

ուր եղեւ երբեմն ապակ ալէքսիանոսի . որ եւ կոչի այժմ առաւել եկեղեցի եւ վանք եւ տունն սրբոյն ալէքսիանոսի . զի աւանդութիւն է քաղաքացւոց՝ թէ մօտ էր անդր տունն նորա , յաւենտինեան կոչեցեալ լերին : Գոյր անդ եւ առանձին պատիւ իշխանութեան անուանեալ կարդինալութիւն սրբոյն ալէքսիոսի : Ի տաճարի անդ էր աւագ խորանաւ ասի զետեղեալ մարմին երկոցունց սրբոց՝ վոնիփակիոսի եւ ալէքսիոսի 'ի վաղ ժամանակաց . եւ կրկին եւ երեքկին նորոգութիւն բեմին՝ անդանօր եղեւ յամի 1218 . եւ 1595 , կամ 1603 . եւ անտի սփռեցան այլեւայլ մասունք 'ի զանազան տեղիս :

Այլ քանզի այլք գրեն՝ թէ եկեղեցին այն 'ի տեղւոջ ապարանից ալէքսիանոսի ասի շինեալ յԱղլայիսայ , որ 'ի մօրէ սրբոյն , ունիմք ասել՝ թէ սոյն սա է նորաշէն կոչեցեալ 'ի վարս նորա եկեղեցի առն Աստուծոյ ալէքսիանոսի . եւ զի բերաւ անդր մասն 'ի նշխարաց սրբոյն վոնիփակիոսի վկայի դոտելոց 'ի դամբարանս լատինական ճանապարհի (ուր բերեալ էին նշխարք նորա յետ նահատակելոյ 'ի տարսոն առ դիոկղետիանոսիւ) , զանուն երկոցունց սրբոց կրէր այնուհետեւ :

Յետ ժամանակաց՝ յամի իբր 1014 , յորժամ էր սրբոյն հենրիկոսի կայսեր 'ի հռոմ դեգերէր որն մէյնվէրկոս եպս պադեռբորնեայ՝ ջերմ պաշտօնատէր սրբոյն ալէքսիանոսի , ուխտեաց անդ՝ շինել նմա յերկրի իւրում աղօթարան կամ մատուռն , եթէ փարատեսցէ

զախտ

զախտ մահաբեր հիւանդութեան՝ որ շաղախեալ էր 'ի մարդիկ և յանասուն. և ընկալեալ զխնդրելին՝ շինեաց 'ի մուտս քաղաքին պադեռաբորնեայ 'ի տեղին կոչեցեալ սուլիթ, փառաւոր մատուռն առ նոր մենաստանաւ: Այլ իբրև այրեցաւ այն յամի 1058, միւսանգամ շինեցաւ յայլոց. ուր և պատմին հրաշք ինչ բարեխօսութեամբ սրբոյն աղեքսիանոսի: Թողից նշանակել և զայլ վկայարանս և զխորանս կանգնեալս յանուն սրբոյն յայլևայլ քաղաքս. որպէս և 'ի տեղիս տեղիս կարգեցաւ եղբայրութիւն յանուն սրբոյն աղեքսիանոսի:

'Ի պաշտամունս յունաց հռչակաւոր են երգք և շարականք սրբոյն յովսեփայ երգաբանի յիններորդ դարու, որ էր աւանդապահ սպասուց մեծի եկեղեցւոյն 'ի կոստանդինուպօլիս յամի իբր 850. և սկզբնատառք տանց եռամսացն 'ի վերայ սրբոյն աղեքսիանոսի յօդեն զայս բան. * Զքեզ զայր Աստուծոյ օրհնեցից, ով երանելի Ա*. ուր և բովանդակի վարք նորա ողջոյն՝ գեղեցիկ բանահիւսութեամբ մեծամեծ գովասանութեամբ: Իսկ ընթերցուած վարուց սրբոյն աղեքսիանոսի առն Աստուծոյ՝ բազմաց եղև առիթ հրաժարելոյ յաշխարհէ և կրօնաւորելոյ. որպէս և աղեքսիանոս ինքնին եղև կատարեալ միայնակեաց 'ի գերագոյն կարգի. վասն որոյ առ յոյնս և առ լատինս կոչի նաև հայր աղեքսիոս:

Կայ և պանծալի ճառ ներբողական 'ի վերայ սրբոյն աղեքսիանոսի՝ խօսեցեալ 'ի տաճարի նորա 'ի հռոմ 'ի տասներորդ դարու 'ի սրբոյն

ա-

ադալբերտոսն եպսին բրակայու՝ որ նահատակեցաւ յամի տն 997. ուր քաղէ զվարս սրբյն, և բազմօք մեծացուցանէ զհրաժարութիւնս նորա յաշխէ 'ի վեր քան զամն կրօնաւորս, ոգ̃ և զպատիւն՝ զոր յայ ընկալաւ կուսամբն այր այ, կամ այ մարդ։ Թող և զոտանաւոր վարս նորա լիակատար՝ համաձայն պատմութեան յօրինեալ յումեմնէ լատին քերթողէ։ Գրեաց և այլ ոք զքանի մի 'ի սքանչելեաց սրբյն 'ի վանս անդ նորա 'ի հռովմ իբրև ականատես և ականջալուր. զի թէ 'ի բերել զմանուկ մի անբուժելի հիւանդութբ 'ի տաճար սրբյն, իբրև դարձուցին անդրէն 'ի տուն, երևեցան նմա սրբն ալէքսիանոս և վոնիփակիոս, և ասեն. ողջ լեր որդեակ, և ընթա՛ 'ի տուն մեր, գոհանալ զայ՝ որով բժշկեցար. և նա յարուցեալ զմայրն՝ գնաց ընդ նմա ողջամբ յեկեղեցի։

Իսկ վաճառական ոմն հռովմայեցի ըմբռնեալ 'ի հինից ծովու՝ կապեցաւ 'ի շղթայս իբրև զգերի, և վարեցաւ մինչև 'ի սպանիա. և յետ բազում տառապանաց բանտի՝ 'ի կարդալ նորա զանուն սրբյն վոնիփակիոսի և ալէքսիանոսի, երևեցան նմա սրբքն այնու ձևով՝ որով ճանաչէր զնս այրն 'ի պատկերի տաճարի նց. և ասեն. աւասիկ եմք, երթ ուրախութբ 'ի խաղաղութի. և թօթափեալ 'ի նմէ զշղթայսն՝ հանին 'ի բանտէ. և առաջնորդեալ հասուցին փութապէս 'ի հռովմ։ Նոյնպէս ազատեցին զծառայ մի՝ որ դատապարտեալ էր 'ի մահ. և 'ի ծառայել նորա

'ի

'ի վանս սբ̃ցն , և 'ի բերել զջուր սափորով՝ անկաւ 'ի բարձր սանդղոց 'ի վայր սափորն ջրով լի · և յաղաղակել նորա առ սբ̃սն՝ ոչ Թափեցաւ և ոչ կաթիլ մի ջրոյ · և ասէ պատմօղն , թէ անդ էի և ես 'ի ժամուն · որ արբի 'ի ջրոյ անտի հանդերձ բազմութե̃ք վանականաց՝ փառաւորելով զա̃ծ , որ սքանչելին է 'ի սբ̃ս իւր : Սոյնպէս գրէ և զայլ հրաշս մանրապատում · թող և զոր այլք պատմեն 'ի զանազան ժամանակս :

Գրէ և պետրոս բենեդիկտոս յիսեան՝ ազգաւ մառոնի , յամի տն̃ 1725 , 'ի Թուղթն առ բոլլանդեանս , թէ * Յաւուրս յայսոսիկ պատմէր ինձ աղեքսանդր սքանտար աւագերէց մառոնւոց , թէ քանի մի ամօք յառաջ՝ մինչդեռ էի ես յեգեսիա , տեսի՝ զի հայք , որ են տէարք եկեղեցւոյն՝ յորոյ 'ի գաւիթս եկաց սբ̃ն աղեքսիոս , մեծարեալ պատուէին յո̃մ աւուր զկնի երեկոյեան ժամու խնկարկութ̃ք զխուղ մի՝ որ կայ 'ի բակն եկեղեցւոյ , առ 'ի յիշատակէ սբ̃յն աղեքսիոսի , զոր նք̃ աղեքսիանոս կոչեն · և հաստատէին՝ թէ անդ էր բնակութ̃ի սբ̃յն , և տեղի աղօթից նորա || : Իսկ ասորիք անգիտացեալ զանուն սբ̃յն՝ կոչեն զնա մար ուիշիա , յս̃ տր̃ իշխան · յորմէ ել և խառն պատմութիւն այն անանուն որդւոյ Թգ̃րի · փոխանակ ասելոյ՝ աղեքսիոս Թագաւորազն :

ԾԱ.

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ։

(1) Հեղինակ վարուց ս՟բյն Աղեքսիանոսի՝ նախ առաջին է ինքն այրն ա՟յ, որ հրամանաւ ն՟ն գրեաց զն՟մ անցս իւր 'ի թղթի անդ, զոր ընթերցաւ հռովմ քաղաք ողջոյն յաւուրս վախճանի ն՟ր. մինչ զի՝ որ ինչ միանգամ յետ այնորիկ գրեցաւ 'ի հռովմայեցւոց 'ի լատին բարբառ 'ի դարս դարս՝ եթէ արձակ պատմութ՟բ բազմօրինակ, եթէ 'ի ձև ներբողենի, կմ՟ քերթողական չափաբերութ՟բ, 'ի վ՟ր մի և նոյն հիման շինեցաւ. նոյնպէս և որ ինչ 'ի յոյն լեզու շարադրեցաւ՝ եթէ պատմողաբար, և եթէ գովասանական երգաբանութ՟բ, ն՟ո իսկութեն նոյն գտանի յոր և է դարս։ Այլ վայելուչ և առաւել հանդիսացեալ օրինակ վարուց ս՟բյն այն է, զոր 'ի հռովմայեցւոց և 'ի յունաց բաղադրեալ և թարգմանեալ գտանեմք 'ի կարգի հայերէն հարանց վարուց՝ հանդերձ կրկնակի յառաջաբանութ՟բ. պ՟պ. Երէ.. գձ՟ա. զորոյ զյարգն նա՛ իմանայ, որ բաղդատէ ընդ նմին զայլևայլ օրինակս հարազատս կամ անհարազատս, որք գտանին

յազգի մերում և առ այլս։

Պինիոս բոլլանդեան գրէ աստանօր վ՟ս լատին օրինակաց այսպէս. * Ձեռագիր օրինակք վարուցս կարի
„ շատ յաճախութ՟բ գտանին ||. և յետ յիշելոյ յանուանէ իբր տասն մի 'ի զանազան գրատունս եւրոպիոյ՝ յայտ առնէ, թէ երկու և երեք 'ի նոցանէ են երևելի հնութ՟բ՝ իբր ութ կմ՟ ինն հարիւր և կամ հազար ամօք յառաջ գրեալք. թո՛ղ զժամանակ պէսպէս շարագրութ՟ն ն՟ց անյիշատակ հնութ՟բ. վ՟յ և մեղադիր լինի բաբեպրոքայ, * որ կարի ազատաբար խօսեցաւ || ասէ, ո՟չ թէ հին վարք ս՟բյն չկայցէ։ Եւ ապա ասէ պինիոս, որ է խնդրելին մեր. * Զայս ինչ մարթ է ասել ընդ-
„ հանրապէս զն՟մ օրինակաց վարուց ս՟բյն՝ եթէ զձե-
„ ռագրաց, և եթէ զտպագրաց, զորս ես ինձէն տե-
„ սի, և արդարև բազումս յոյժ տեսի. իբր զի յամե-
„ նեսին է մի և նոյն գոյացութ՟բ պատմութ՟ն. որ 'ի

„ մի

,, մի և ’ի նոյն աղբիւր հայի, և ’ի նոյն ուշիմութ̃ գրչի,
,, և ’ի կարգ իրաց, և ’ի համեմատութ̃ մասանց. զնոյն
,, խմն և զոտանաւոր ձեռագիր վարուց ||. զոր և տպա-
գրէ՝ իբրև նորագիւտ ինչ՝ ը̃ միում համառօտ օրինակի
արձակ շարագրութ̃ ’ի կարգէ հնոց. որ չէ ինչ ը̃հատ
’ի սուրխսեան օրինակէ: Եւ ’ի յունաց ’ի մէջ առնու
միայն զբանս սբ̃յն յոմնեփայ երգաբանի. և աւելորդ
համարի զայլ յունական վարս տպագրել. զի և պէս-
պէս օրինակք ն̃ց առէ ը̃ խմաստից նոյնանան ը̃ լատի-
նականս. և չիք զանազանութ̃ էական, այլ միայն պա-
տահական:

Կամեցեալ աշխատասէր և խուզարկու առն ակնարկել
և յայլ արևելեան աւանդս՝ թշուառաբար հանդիպեալ
է յուեգոյն օրինակի միում արաբացւոց. և ձախողակի
խորհրդով յանձն առեալ է տպագրել զայն՝ հանդերձ
երկար և ձանձրալի տեղեկութ̃ք ’ի նախաձանօթս. մին-
չև պղտորել անձամբ զանձն և զայլս, և դնել հետև-
ւութ̃ այնր անպիտան օրինակի ը̃հանուր վերնագիր
այսպիսի. * Յաղագս սբ̃յն ալէքսիոսի խոստովանողի,
,, որ ’ի հռովմ, կամ ոչ̃ այլ վարք պատմեն, յեդեսիա
,, յերկրին ասորւոց ||: Կարէր դնել ը̃ այդմ, նաև ’ի
կոստանդինուպօլիս. զի կան և այնպիսի վարք. կարէր
դնել և որդի թգ̃ւորի, ոչ̃ ասեն ոմանք, զի և լատին
քերթողն կոչէ զհայր սբ̃յն՝ * թագաւորաց հաւասար ||:
Ոչ̃ ապաքէն պարտ էր առն խմաստնոյ որոշել զհարա-
զատ օրինակս յանհարազատաց. ոչ̃ որ ’ի մէջ ընթեռ-
նու զբուն վարս ալէքսիանոսի՝ որ կայ յընթացս հա-
րանց վարուց, և զմիւս այլ յանուն անանուն որդւոյ
թգ̃րին հռոմայ ’ի վերջն հարանց վարուց, որչափ և
տխմար ոք իցէ՝ որոշէ, թէ մին է հարազատ՝ համաձայն
յն. և լտ. և միւսն անհարազատ՝ թարգմանեալ յասոր-
ւոց, զոյգ ը̃ անհարազատ վարուց յովհաննու՝ կոչմամբս
ներսէհ որդի թգ̃րին հռոմայ. ոչ̃ և յիշատակարանն
վկայէ, թէ * ես հայր դադիկ թարգմանեցի զպատմու-
,, թիս զայս կորդւոյ թագաւորին երկոցունց՝ յասոր-
,, ւոց ’ի մերս ||: Եւ ահա զնոյն զայն անհարազատ պատ-
մութի զփոխանցեալն առաւել երկարաբանութ̃ յասոր-
ւոյ յարաբացին առեալ է ’ի ձեռս պինիոս. ուր այրն
ճ̃յ անանուն՝ ասի փախձանեալ յեդեսիա, և մարմին

նր անյայտացեալ կմ վերափոխեալ յաւուրս ռաբուլայ
եպսին եդեսիոյ :

Իցէ՞ թէ 'ի ձեռս բերէր զհարազատ օրինակն հայե_րէն· զի յայնժամ յայլ միտս լինէր · կմ գոնէ միջական օրի_նակաց հանդիպէր՝ որ բաղադրեալ 'ի յունէ եւ յասոր_ւոյ · ոմ 'ի Ճառընտ · Զ · եւ Ժ · զի եւ 'ի լոկ բաղդա_տութէ սխ իմանայր զստոյգն · որ 'ի Զ · գրի , * Վարք
,, եւ ճգնութի որք երանելոյ առնն ոյ : Այր մի էր 'ի
,, հռոմ. քաղաքին մեծատուն յոյժ · եւ էր անուն նր ափ_
,, միանոս · եւ էր երրորդ յիշխանաց քաղաքին հռոմայ ·
,, եւ անուն կնոջ նր աղլայիս · եւ յոյժ սիրէին զաղքատ_
,, սիրուն || · եւն : Որ 'ի Ժ · գրեալ է այսպէս · * Պատ_
,, մութի յաղագս որդւոյ թփրին հռովմայեցւոց , որոյ
,, անուն կոչի այր ոյ : Այր ոմն թփր 'ի հռոմ. քաղաք ·
,, եւ անուն նր ոփոմիանոս · եւ անուն կնոջ նորա նախ_
,, լայիս · եւ յոյժ սիրէին զաղքատասիրութի || · եւն : Յորս
մի եւ նոյն պատմութի է ծայրէ 'ի ծայր՝ յար եւ նման
սուրիսաեան օրինակի , կմ համառօտ վարուց՝ զոր 'ի կիր
արկանէ 'ի լատինն պինիոս · միով այսուհետ տարբեր ,
զի լատին օրինակն զանուն սբյն գրէ ալեքսիոս · իսկ
այս օրինակք՝ զորս միջակեանս կոչեմք , առ չգիտելոյ
զանուն սբյն՝ գրեն ըստ ասորւոցն աւանդութե , թէ 'ի
ծնանիլն՝ հայր նորա * անուանեաց զանուն մանկանն
,, այր ոյ · զի պահօք եւ աղօթիւք խնդրեցաք զդա յոյ || :
Որ է յայտնի նշան , թէ որովհետեւ սբն ոչ յայտնեաց
զանուն իւր յեդեսիա , յորժամ կոչեցաւ անդ 'ի տնէ
կմ 'ի տիրամօրն ձայնելոյ՝ այր ոյ , կարծեալ են ասո_
րիք՝ թէ այն անուն է նր · եւ զի իրազեկ եղեն զկնի ,
թէ թագաւորազն ոք էր նա , կոչեցին ոչ միայն կապրա
ա՛ ալլահա , որ այր ոյ , այլեւ մար ռիշխա , որ տր իշխան ,
կմ սբ թփրազն (ռամկ · ռիշձալ) : Եւ այսպէս միաբանի
պատմութիւն , եւ սոսանայ նաեւ այս միջին օրինակ հեղի_
նակութե մեծ , ըստ որում վկայէ ասսեմանի՝ թէ տեսեալ
է զօրինակ այնպիսի 'ի սկիտեան վանս նիտրիոյ ասորի
գրով գրեալ 'ի վեցերորդ դարու · ուստի առեալ է եւ
արաբացի օրինակն՝ պատմառաստուբ անալի երկարա_
բանութեց , մուծանելով եւ զայն անհեթեթ պարագայ
վն փախձանելոյ սբյն յեդեսիա եւ անգիւտ լինելոյ մարմ_
նոյն · զի այդ է մակաբերութ ռամկաց 'ի փախչելոյ ան_

ալ մերն , և յաներևութանալոյ յեդեսիոյ ։ Ոչինչ ըստ հաստ է յանհարազատ օրինակէ անտի արտաբացւոյ և օրինակն գտեալ ՚ի Ծառընտ . Գ . ուր թէպէտև չկայ այն տառապել , բայց բովանդակ կազմութիւն է տխմարական ոճով և անշնորհ բանիւք պատուհասեալ ՚ի մէջ հարազատ օրինակին . թող զի յետ ասելոյ՝ թէ էր յաւուրս ոսկեբերանի , փոխանակ գրելոյ զանուն արկադեայ արքայի , գրէ՝ հերակլեայ ։

Զայսոսիկ նշանակեցաք առ ՚ի ցուցանել , թէ ո՛րչափ յայտնի է տարբերութի հարազատ և միջակին և անհարազատ օրինակաց , նոյնպէս և քննութի պլինիոսի բոլլանդեան և այլոց կրիտիկաց՝ խառն է ՚ի հարազատ և ՚ի միջասահման և յանհարազատ ուղղագրութեց . մինչ զի որչափ և ուղղագրեն վրիպանս այլոց , նոյնչափ և ինքեանք ուղղագրութե կարօտին . զոր տացուք ձեռամբ շօշափել ։

Ուղիղ է նախ՝ պնդելն պլինիոսի և այլոց գիտնականաց , թէ սբն աղեքսիանոս՝ որ և աղեքսիոս կամ աղեքսիս , էր հռովմայեցի , և ոչ կոստանդնուպօլսեցի , ո՛րպ կամեցաւ երկբայել տիլլեմոնտ բանախնդիրն , ընդ իմք և բաբեպրոք համարձակախօսն . որոց ոչ ոք գտանի ձայնակից , բայց անպիտան օրինակն Ծ . Գ . և այլ խառնաբնդոր գրիչք ոսկեփորիկ անուանեալ ժողովածու գրոց . զոր գտանեմք և ՚ի Հ . ընդ հասարակ օրինակաց , այլ ոչ ըստ ընտրելագունից . զի ըստ ինէլն թէպէտև հետևօղ միջին օրինակաց՝ պարզապէս հռովմայեցի դնէ . իսկ որք կոստանդնուպօլսեցի գրեցին՝ յայտ առնեն զնորութի իւրեանց , դնելով ՚ի սարմբօլ կամ ՚ի սատմբօլ . որ է հընչիւն յետին դարուց . և այս մտեալ է ՚ի ռամկաց , որք առ մեօք իսկ տուն աղեքսիանոսի կոչեն զտեղի մի ՚ի կէտիկ փաշայն կոստանդնուպօլսոյ , խառնելով ընդ նմանակցի նր յովհաննու կամաւոր աղքատի ։

Ուղիղ է ընդ նմին և յաղթահարելն պլինիոսի զտիլլեմոնտ , որ անպատճառ կամեցաւ խարբալել զմիտս լսողաց ազգտաց՝ ասելով , թէ գուցէ յովհաննէս և աղեքսիանոս իցեն նոյն , զի կայ ասէ նմանութի ՚ի վարս նց ։ Ընդդէմ որոյ յերկար ցուցանէ պլինիոս , թէ փոքր և թեթև է նմանութին ընդ կերպի կամաւոր աղքատութե և ընդ մերձաւորութե ժամանակին , ուր այլով ամենայն աննմանութի է ՚ի պատմութիս նց ծայրէ ՚ի ծայր . * Եւ արդարև

,, (սաէ 'ի վերջոյ) անյարիրս խօսի, որ ըզ զերկուս սէրս
,, չփոթէ վա՛ նմանօղ լինելոյ նդ 'ի քաղաքավարուէ. զի
,, յուռեպէս լինէր չփոթել զսէրն սիմէոն սաղոնն, և
,, զսէրն Թէոդորոս սաղոնն, և զսէրն Թովմաս սաղոնն,
,, որ էր ժամանակակից սիմէոնի (աղօտաչ կէ՛ յիմար
,, ձևացելոյ վասն քոնի). Թողից և զայլ բաղում օրի-
,, նակս ||:

Ողիղ է և հաստատելն պլինիոսի ըստ մեր օրինակաց, թէ սէրն աղէքսանդրոս էր յաւուրս ոնորիոսի կայսեր և ինովկենտիոսի պապին 'ի սկիզբն Ե դարու. որպէս և խոստովանի է չորրորդն զորոշ ժամանակ ծննդեան սրբոյն և փեսայութեան և վախճանին. զի ոչ միօրինակ գրի յամենեցունց տարեգրութեան այսց միջոցաց, այլ՝ ոմն յաւուրս ծննդեան, ոմն յաւուրս փեսայութե, և ոմն յաւուրս վախճանին յիշէ զանուն կայսերն և քահանայապետին. ոմ և ոմանք յայն սմ միջոցս յիշեն զնոյն անուանս:

Ուստի երևի չփոթ խօսել և ինքն պլինիոս. բայց պարտ է ասել անչփոթ և անաչառ խուզարկուէ, թէ ծնունդ սրբոյն անկանի յառաջին ամս Թգրելոյ արկադեայ իբր դաշակից Ը մեծին Թէոդոսի. և փեսայութիւն որ ասի լինել 'ի ժԸ ամաց հասակի, անկանի յառաջին ամս ինովկենտիոսի պապին՝ որ նստաւ յամի տն 402. այն ամ ութերորդ էր Թգրութե երկուց եղբարց՝ արկադեայ և ոնորիոսի: Իսկ վախճան սրբոյն եղև 'ի վերջին ամս ոնորիոսի կայսեր, որ Թգրեաց ամս ԻԸ, կէս ԻԹ, և մեռաւ յամի 424. յորում ժամի մեռեալ էր 'ի վաղուց ինովկենտիոս. վա 'ի հարազատ օրինակս յիշի ոնորիոս 'ի փոխման սրբոյն, այլ ոչ յիշի անուն քահանայապետին. որ էր կամ վոնիփակիոս, և կէ կեղեստինոս՝ որ նստաւ յամի 423, Եւ Ը այսմ պարտ է ընտրել զստոյգ կարծեցեալ օրինակս, որք ոչ միօրինակ ունին զամս պանդխտութե սրբոյն, և զամս կալոյ 'ի դուռն տան հօր իւրոյ. միայն Ը ոմ ցն՝ աւելի քան զամս տասն պանդխտեցաւ, և նոյնչափ ևս 'ի դրան հօր իւրոյ. Ը ոմ՝ ամս իբր ԻԳ աղքատութե կեցեալ. որ վրիպակաւ գրի արդեօք 'ի հարանց վարս ԼԳ: Այս ոմ է ըմբռնելի մեզ և պլինիոսի և ոմ Ճշմարտասիրի:

Բայց չէ՛ մեզ ըմբռնելի, մանաւանդ թէ անտանելի իսկ է, նախ՝ այն եպերանք պլինիոսի, որով յարձակի ըդդէմ

վարուց սբյն 'ի պատճառս դաստառակին քնի՝ որ յիշէ յմ հարազատ օրինակս. քանզի ասէ. * Իրաւամբք
,, կծանէ գալէսինիոս, թէ գրեալն յայս վարս որպէս պատ-
,, կերին առաքելոյ 'ի քնէ տնէ մերմէ առ աբգար, ըն
,, անյայտս ('ի գրոց) է համարելի ||. վոյ և ոչ հաւա-
նի պլինիոս ըն նշանակել բարոնիոսի 'ի տարեգր. յամի
տն 31. զայն դաստառակ. և ջանայ այլով մասամբ կու-
սակից լինել առնուլ զբարոնիոս՝ որպէս ասելոյ նր 'ի ծան.
վկ. հռ. որպէս այսր վարուց, թէ * յիրս իրս ուղղագրե-
լի է ||: Եւ յայսպիսի պատճառանաց լքեալ պլինիոսի
ոչ երկիւղածութ, այլ երկշոտութ յերեսաց այլոց ան-
գուռն բերանոց՝ ասէ, ես ոչ կամիմ խօսել 'ի բերանոյ
իմմէ, այլ ասեմ՝ թէ կրիտիսաց ոչ են հաճոյ այսպիսի
բանք կմ այսպիսի վարք: Տեսե՛ր, թէ ուստի՛ ո՛ւր խո-
տորին միտք պլինիոսի և նմանեաց նր: Առ որս պլնելն
մեր այս է. ոչ կարէ չկամութն իւրեանց խախտել զա-
ւանդութն ազգիս որպէս սբ դաստառակին՝ առեալ 'ի դի-
ւանաց անուանի եդեսիոյ ըն խորենացւոյն, և պաշտեալ
յմ դարս. և վկայեալ 'ի բազում մատենագրաց յու-
նաց, և հաստատեալ նաև 'ի վարուց սբյն ալեքսիանո-
սի յմ ազգաց՝ սկսեալ 'ի հռովմայեցւոց. որ և ցարդ
'ի հռովմ պահեն զայն դաստառակ սբ, կմ գո՛նէ զնմա-
նութն նր. և այսպէս ոչ եթէ պատմութն դաստառակին
անընդունելի առնէ զվարս ալեքսիանոսի, այլ առաւել
ընդունելի գոլ հաստատէ. և անդրադարձեալ՝ վարք ա-
լեքսիանոսի է հաստատութն աւանդութն դաստառակին,
և որ մեծն է՝ խորենացին, որ փոքր մի յետոյ էր քան
զաւուրս ալեքսիանոսի, այսպէս գրէ. Բ. 32. * Զայս
,, թուղթ եբեր անանն սուրհանդակ աբգարու, ըն որում
,, և զկենդանագրութն փրկչական պատկերին, որ կայ
,, յեդեսացւոց քաղաքին յուռհայ, մինչև ցայսօր ժա-
,, մանակի ||: Թո՛ղ գալէսինոս և պլինիոս և այլ երե-
կեան մարդիկ զինչ և կամին՝ քրթմնջեսցեն: Այլ ես
զարմանամ, զի ինքն իսկ պլինիոս բերէ վկայութն յազգէն
հայոց 'ի հաստատել, թէ արդարև սբն ալեքսիանոս
բնակեցաւ յեդեսիա 'ի գաւթի եկեղեցւոյն. որ վասն
ասէ՝ զտեղի տաղաւարի սբյն զոր ցմ խնկարկութ պատ-
ուեն հայք. այլ մեք յես զարմանալի քննութիս առն
կրիտիսի հայեսցուք:

Նե-

Հներեմք պլինիոսի, եթէ արժան իցէ ներել, զի թո-
ղեալ զօրինակս վարուց սրբյն զհինս՝ որ առ լատինս, և
ոչ արժան համարեալ ապագրել զյունական օրինակ
ինչ, շատացաւ տերևաթափ և համառօտ օրինակաւ
միով 'ի լատինացւոց՝ հանդերձ ոտանաւորաւ իւիք, և
արաբացի անհարազատ օրինակաւ. և գովեմք, զի 'ի
յունաց ընտրեաց զերգաբանն զյովսէփ՝ որ 'ի Թ դա-
րու. բայց ոչ կարեմք գովել, զի զյովսէփ արար փոր-
ձաքար իմն ամ. քննութեց իւրոց. որպ զի զոր ինչ ոչ գտցէ
յերգս նր՝ անընդունելի համարեսցի: Լուր զհե բանից
պլինիոսի՝ 'ի խօսելն զծնողաց սրբյն զեւփիմիանոսէ և
զաղլայիսայ. * Յովսէփ երգաբանն, կմ այլ ոք համա-
,, նուն՝ զանուանս նց ոչ բացադրէ. իբր զի կամ ոչ
,, եգիտ 'ի պատմութե և 'ի վարս անդ՝ յորմէ հիւսեաց
,, զիւր երգն, և կմ եթէ եգիտ անդ զնոսին, ստուգին
,, ոչ հաւանեցաւ. ուստի գուցէ խիթալի կարեն լինել
,, անուանք եւփիմիանոսի և աղլայիսայ ||. և այսպէս
ջուր պղտոր արբեցուցեալ ընթերցողաց անձունի և
մատակուեց՝ սկսանի ստուգաբանել զանունս եւփիմիա-
նոս յունարէն՝ բարեհամբաւ, զոր ոչ ոք անգիտանայ 'ի
լեզուհագիտաց. և զաղլայիս՝ որ և գրի ասէ ագլիս,
կմ հագլայիս կամ ագլահիս, պայծառ թարգմանէ. այլ
եթէ գիտէր՝ թէ 'ի հայումն գրի ըստ յունաց ագլայիս,
և ըստ հռովմայեցւոց աքիւղա կմ աքիւլա, զվերջինս զայս
առաւել ընտրէր իրաւամբք:

Դարձեալ տեսանէ պլինիոս, զի յոյն երգաբանն ոչ յիշէ
զոնորիոս կայսր և զիննովկենտիոս պապ, և անդրէն
զաւածանի 'ի նոյն անձեռնարկելի ձեռնարկ, թէ ու-
րեմն տարակուսելի իմն անուանքս. և ահա այսպի-
սեօք եզրակացուցանէ զայս ստուգութի, թէ բանք երգա-
բանին ոչ են նման վարուց սրբյն. ապա ուրեմն տկա-
բանայ պատմութի վարուցս: Եւ ո՞ 'ի տգիտաց անգամ
ոչ գիտէ, թէ տաղասացք և երգիչք շարականաց ոչ են
պատմաբան, այլ գովեստաբան. վսյ եթէ գտցի 'ի նս
նշմար ինչ համաձայն պատմութեց, շատ է 'ի հաստա-
տութի պատմական. արդ հարցանեմք ցպլինիոս, խօսի՞
արդեօք յովսէփ երգաբանն ինչ ինչ նման վարուց սրբյն.
ապաքէն այնչափ ինչ խօսի, մինչև զգոյացութի պատմու-
թեն յայտնի կացուցանել. զի թէ էր միանգամ ծնունդ

առն մեծատան. Թողեալ զմեծութիւն և զհարստանիս՝ կրեաց զաղքատութիւն կամաւոր և զօտարութիւն, և առ գուրս ծնողաց ճգնեցաւ յանծանօթս. եւն. և զի՞նչ այլ խնդրէ նանրախնդիր քննիչն: Մի՞թէ կարէ՞ ոք ասել, թէ 'ի շարականէ եւստրատիոսեանց պարտ է հանել զվարս ն̃ց. և միթէ ոչ պարտի ընդ հակառակն ասել, թէ շարականն հիմնեալ է 'ի վերայ վարուց ն̃ց, հաւատարիմ համարեալ զայն. ապա խաբի պլինիոս, զի որով կամի խախտել զպատմութիւն՝ նովին ամրապնդէ. զի թէ՛ կամիցի, և եթէ ոչ, սուրբ յովսէփ երգաբանն արժանահաւատ գտեալ զբուն վարս առն աստուծոյ ալեքսիանոսի՝ 'ի վերայ նոյն պատմութեան հիւսեաց զշարական իւր. որ է արդարև լի ջերմեռանդն տաղացուածովք առ սուրբն ալեքսիանոս, և առ սուրբ աստուածածինն պաշտպան նորա:

Այլ պլինիոս իւրով սուտ սկզբամբ, 'ի թողուլ անդ զյունական պատմութիւն հարազատ, և յառնուլ 'ի ձեռս զերդ յունաց ևեթ, անկանի և յայլ անհեթեթ վրիպակ: Ուրախանայ, զի յովսէփ երգաբանն ոչ յիշէ ըզհայրապետն հռովմայ. ուր * գրիչն յունական վարուց ,, յետին անտեղութբ բանդագուշէ (ասէ). այնչափ տգէտ ,, գոլով իրաց և ժամանակաց, զի 'ի թաղումն սրբոյն ,, բերէ զքահանայապետ զոմն հռովմայ՝ զօրապէս ստայօդ, ,, ստեղծեալ 'ի խելաց իւրոց կամ յուղղոյ նոյնպիսի ա,, ւասպելաբանի ||. քանզի ընթերցեալ է պլինիոս 'ի յունարէնն այսպէս. * արքեպսն մարկիանոս զեկեղե,, ցական աթոռն հռովմայ վարող ||. զայս եդեալ՝ սկսանի ծաղրել և այպանել ծանր ծանր բանիւք զայն պատմաբանն, զի ոչ գիտէ ասէ՝ թէ չէր պապ հռովմայ մարկիանոս անուն: Եւ ոչ գիտէ այրն կրլախս, թէ ինքն է այպանելի. որ ոչ կարաց իմանալ, թէ յօրինակէ իւրմէ անկեալ է շաղկապս և. և պարտ է ընթեռնուլ. * արքեպսն մարկիանոս, և հայրապետն հռովմայ ||. ապա ուղիղ գրի հանդերձ նախադասութբ 'ի թարգմանութեան մերում՝ որ 'ի յունականէն. * թագաւորն, և հայ,, րապետն հռովմայ, և երանելի արքեպսն մարկիա,, նոս ||. որոյ անուանն ուրոյն ևս յիշի յառաջագոյն, թէ մարկիանոս եպսն արքի՝ մատուցանէր այն օր զպատարագն, իմա յառաջիկայութե թագաւորին և հայրապետին հռովմայ: Աստի ուսնիս իմանալ, թէ որպէս անխորհրդա-

գաբար յարձակին այսպիսի քննիչք յըմբռնել զսոսա այլոց , և ոչ գիտեն՝ թէ ինքեանք ըմբռնին 'ի Ճշմարտութէ , և ըմբերանին ։ Թող զայլ օրինակագիրս , զոր բերէ ինքն պլինիոս , թէ փոխանակ մարկիանոսի ոմանք ունին Դոմետիանոսիս · զոր և մեք չընդունիմք · զի պարտ է պահել զմարկիանոս եպս , և զհայրապետն հռովմայ ուրոյն , որ էր մին 'ի յաջորդաց Դոմետիանոսի , մի վա-
նիփակլոս կմ կեղետոսիանոս ։

Թողեալ և զայլ բանս պլինիոսի մեզ անպէտս՝ զարմանամ , զի զերկիւղածութի կարծէ ցուցանել նախ՝ այնու , զի ասէ՝ թէ թէպէտև ըգխմուէք ինչ նշմարեսցին 'ի պատմական բանս , * այլ ոչ հետևի ստուգիւ յայդ-
,, մանէ , թէ այս ամ բանք սուտ իցեն · քանզի կարէ
,, լինել , թէ պատմիչն կամեցեալ իցէ ինչ ինչ որոշ և 'ի
,, մասնաւորի նշանակել , և ինչ ինչ թողուլ իմանալ
,, ընթերցողաց · ոպ և այլուր յուշ արարաք , թէ համ-
,, դիպին այսպիսի իրք || ։

Երկրդ՝ այնու , զի ասէ , թէ այսպիսի բանք ոչ հիասեն պտուղ բարի հանելոյ 'ի վարուց սրբյն · որպս ասէ՝ 'ի յնեան ընկերութե մերում յակոբ գերտուդ սրբակրօնքահանայ՝ յալեքսիանոսի վարուց ընթերցմանէ չարժեցաւ 'ի կրօնաւորիլ , և եհաս 'ի մեծ կատարելութե · նոյնպէս և երանելին մաւրիտիոս հունդար 'ի կարգի քարոզչաց ։

Այլ ես յուշ առնեմ բոլլանդեան առն յիշել զհոգին բոլլանդայ , թէ որպէս վարի նա 'ի քննութե վարուց սրբյն յովհաննու կամաւոր աղքատի , հետ դնելով յօրինակէ սրբյն աղեքսիանոսի՝ բանիւքս այսոքիւք · * Զար-
,, մացաւ հռովմ ը աղեքսիոս · որ առ ոտն կոխեԼ զմե-
,, ծութս , արհամարհեալ զփառս և զպատիւ , Թողեալ
,, զծածկեցն , կամաւորութ վտարանդի եղև · և ապա 'ի
,, տան հօր իւրոյ օտարական ցուցաւ , 'ի մեծ Չոխութ
,, տնանկ կարօտեալ , նորահրաշ իմաստասիրութ գտակ ,
,, 'ի սկզբան հինգերորդ դարուն քնի , յաւուրս ա ին-
,, նովկենտիոսի քհնյապետին , և ինքնակալացն ոնորիո-
,, սի և արկադէոսի ։ Զզուգահաւասար գործեսօրինակ
,, ետես՝ իբր յիսուն ամօք զկնի (ը մեզ՝ 'ի նոյն իսկ
,, աւուրս) կոստանդինուպօլիս՝ նոր հռովմ || , 'ի յով-
հաննէս կամաւոր աղքատն ։

Իցէ՞ թէ 'ի ձեռս նորին բոլլանդայ անկանէր և հատորն աղէքսիանոսի․ զի յայնժամ իմանայր բոլլանդեանն պինիոս զյարգ վարուց սբ̄յն՝ առաւել քան զոր ծանեաւն : Եւ չասիցէ պինիոս, թէ վարք աղէքսիանոսի առաւել զարդարեալ է կսկծալին բանիւք 'ի գրչաց․ վասն զի զայդ իսկ տանէր վկայել նր̄ գերադոյն քան զյովհաննու : Եւ արդարև՝ եթէ ծանօթ ոք մեզ առ մեօք կրէր զայսպիսի օտարութի̄ և զկամաւոր աղքատութի̄, զի՞նչ ոչ ասէաք սրտացաւուք, և զի՞նչ ոչ գրէաք 'ի նկարագրել զառուգութի̄ իւրայն՝ ը̄ կրից ծնողաց և ազգականացն․ այլ գործ է գտանել գրիչ հոգեսէր և արժանահաւատ, վայելչաբան և Ճշմարտախօս միանգամայն․ և պարզաբար՝ ը̄ ոճոյ կրիխայց խօսելով, բնական ոճով ստուգապատում․ և մինթէ չէ՞ այսպիսի գրիչ վարուց աղէքսիանոսի առն այ̄․ եթէ առ այլս պակասիցի այս կատարելութի̄, 'ի մեր օրինակն՝ որ 'ի հարանց վարս, տերապէս տեսանի․ ապա թէ ոչ՝ առ ը̄վայրաքննիս ունի ասել գրիչն․ * փոյս հարաք ձեզ, և ոչ կաքաւեցիք ․ ,, ողբացաք, և ոչ լացէք || : Երանի՜ որ լայ ը̄ աղէքսիանոսի և ը̄ աղէքսիանոսի առն այ̄․ զի մի՛ յետոյ 'ի զուր լացցէ տարօրինակ :

Ծանի՛ր և զայն, զի տօն սբ̄յն աղէքսիանոսի՝ որ 'ի սկզբան կատարիւր 'ի վանս նր̄ և եթ 'ի հռովմ՝ յաւուր անդ վախճանի նր̄, յետ ժամանակաց տարածեցաւ յամ̄ եկեղեցիս՝ 'ի զանազան օր վերածել․ իսկ 'ի մեզ վայելչապէս կարգեցաւ զոյգ ը̄ նմանւոյ լուսում յովհաննու յայսմ միջոցի, եթէ ը̄ յարմարութե̄ Ճգնաւորական և միակեցական վարուց՝ մօտ 'ի տօնն սբ̄ց հարց եգիպտացւոց, և եթէ ը̄ յարմարութե̄ անուանց սբ̄ց եղելոց յայսմ միջոցի՝ տառիւքս մ․ յ․ ն․ ը̄ են մնասեանք, յովհաննիսեանք, նիկողայոս․ յակոբ՝ մծբ․ ևն̄․ վա̄կ իսկ արդեօք յառաջ դնի յովհաննէս, և ապա աղէքսիանոս․ այլ յետագայ տօնն նախ ունի զբարթուղիմէոս իրաւամբք, և ապա զգործակից նորա զյուդա․ մինաւանդ զի գիւտ նշխարաց սբ̄յն բարթուղիմէոսի եղև յաւուրս թարգմանչաց 'ի դեկտեմբերի 12 ․ վա̄յ յայս միջոց կարգեցաւ հաստատուք̄ տօն նր̄ ը̄ յուդայ թադէոսի :

ՎԱՐՔ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Սրբոյն Բարթուղիմէոսի առաքելոյ ։

Հ . դեկտ . 8 . և փետր . 25 ։ Տէէէւ . դեկտ . 19 ։ Յ . յունիս . 11 ։ Լ . օգոստ . 25 ։ Պ հոկտ և եթովպ . յունիսի 18 . և նոյեմբ . 20 ։ Ղաւրնա . Ր . . ձղէ = ձխէ ։ Բուլլանդեանն տպելանք . 'ի է հատ . օգոստ . էջ . 7 = 108 ։ Խորէն . պատմ . և Բըղբ . առ առնալ արծր ունե . և այլք 'ի հնոց և 'ի նորոց ։ (1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ հայր հոգևոր , և սկիզբն հաւատատուն քնական ճշմարտուէ 'ի տունն արևելեան առհաւարակ՝ նք առաքեալն Բարթուղիմէոս (որ և գրի բարդուղոմէոս) , եր մի յերկոտասանից ընտրելոց . Ի յոլովիցն կարծեաց համարել նոյն ինքն նաթանայել՝ որ 'ի կանայ գալիլեացւոց , վկայեալ 'ի տնէ , թէ ահա արդարև իէլացի՝ յորում նենգութի ոչ գոյ ։ Արդ թէպէտև բազմապատիկ են պատմական աւանդութիք առ իւրաքանչիւր ազինս յաղագս քարոզութէ և կատարման սբյն բարթուղիմէի , այլ առաւել անստգիւտ և ընդունելի գտանի՝ որ ինչ գտանի առ մեզ զսեպհական

ա-

առաքելոյ Քրիստոսի մերոյ 'ի հին ճառընտիրս , միաբան ընդ Խորենացւոյն և այլոց պատմագրաց՝ ըստ օրինակիս ըստ այսմիկ :

Յետ իջանելոյ հոգւոյն սրբոյ 'ի վերնատունն , յորժամ վիճակեցան առաքեալքն յազգս ազգս ընդ հանուր լեզուաց , և սփռեցան յաշխարհ ամենայն քարոզել զբանն կենաց , և լուսաւորել ծննդեամբ սուրբ աւազանին , գնաց և երանելի առաքեալն Բարթողիմէոս առաջնորդութեամբ և վերակացութեամբ հոգւոյն սրբոյ 'ի վիճակ առաքելական ընտրութեան իւրոյ յարևելս կոյս՝ սկսեալ 'ի հայոց և 'ի մարաց և 'ի պարսից ընդ ամենայն պարթևաստան մինչև 'ի հնդիկս , ուղեկցութեամբ սրբոյն Թովմայի առաքելոյ . և անդրէն դարձ արար քարոզութեամբ մինչև 'ի հայս :

Արդ 'ի սկզբան քարոզութեան իւրոյ եղև մտանել նմա 'ի քաղաքն Եդեմ կոչեցեալ մերձ 'ի սահմանս հնդկաց . և 'ի բաժանիլ 'ի նմանէ Թովմայի՝ անցեալ Բարթուղիմեայ ընդ չինամէջ քաղաքին՝ նստաւ առ աղբիւր մի , յորում ազդմունք դիւթականք և յայտնութիւնք դիւաց լինէին 'ի բաջաղմունս պատիր խաբէութեան մոլար պաշտաման . և նուէրք և զոհք մատչէին յանուն աղբերն , առասպելաբանելով հեթանոսաց՝ իբրև այն թէ ինքնիշխանութիւն ունիցի զեղխութեան , և սնուցանողական զօրութեամբ իցէ մայր ամենայն բուսոց և տնկոց և սերմանց և ծառոց և ծաղկանց . և անուանէին զանուն աղբերն դուստր Նեղոսի :

Եւ իբրև օր մի լինէր , յորում բազմութիւն քաղաքին հասանէր 'ի զոհել՝ հանդերձ մեծածախս

ծախս

ծախ ընծայիւք, բարբառ արձակեն դիւացն
ը̃ այն աղբերն՝ 'ի վեր մղէին զջուրն պղպջա-
կաձև, և եռանդն հրոյ ցուցանէին սաստիկ
հնչմամբ հողմոյ. և յայն արհաւրաց պակու-
ցեալ ամբոխին՝ կարդային առ աղբիւրն իբ-
րև առ ա̃ծ բարերար և պարգևատու. և
ժխորէին հոլովէին արք և կանայք կայտռէին
խլրտէին 'ի տղմուտ վայրս իբրև զգայրատե-
սիլ զեռունս 'ի պատիւ աղբերն՝ պատրանօք
կեղծաւորութե̃ դիւաց ։

Իսկ ս̃բ առաքեալն կայր հիացեալ և զարմա-
ցեալ ը̃ միտս իւր՝ ըմբռնեալ 'ի տրտմութե̃
մե̃ծ վ̃ն մոլորութե̃ նց̃ և աղտեղի գործոյն.
ապա դիմեաց երանելի առաքեալն 'ի մէջ նց̃
'ի վ̃ր աղբերն. և հանեալ զաղաբողն իւր՝
պարզեալ ձգեաց ը̃դէմ ջրոյն. և կարդաց
յանուն տ̃ն յ̃ի ք̃ի, և ասէ 'ի ձայն մեծ. Ջուրս
այս ցամաքելով ցամաքեսցի, և մի՛ ամենևին
կացցէ ունել ոյժ խոնաւութե̃ ։ Եւ առ ժա-
մայն ցամաքեցաւ վտակն յորդահոս ջրոյն,
և եղև իբրև զվէմ ապառաժ. և ձայն որոտ-
մանն և փայլիւն կերպարանեն լուսոյ կորեաւ
և դադարեաց. մինչև ձիչ բառնալ դիւաց
մեծակական ողբովք, և ասել. ո՛վ յս̃ նազով-
րեցի մինչև յե̃րբ շտապ տագնապի հասու-
ցանես 'ի վ̃ր մեր, և յամենայն երկրէ հալա-
ծական առնես զմեզ խաչիւ̃ քով, և 'ի ձեռն
աշակերտաց քոց ։

Յայնժամ ս̃բ առաքեալն սաստեաց 'ի նս̃, և
ասէ. ո՛վ պիղծք՝ դժնեայք և մարդատեացք՝
թշնամիք արդարութե̃, և վ̃շպք մոլորութե̃,
ա-

ահա հրամայեմ ձեզ յանուն տն̃ մերոյ յի̃ քի̃, մի կարիցէք մնալ 'ի տեղւոջս յայսմիկ . և իսկևիսկ կորեան և ջնջեցան 'ի միջոյ , իբրև զմոմ՝ զի ոչ կարասցէ կալ առաջի հրոյ՝ այնպէս փատնեալ և պակասեալ : Զայն տեսեալ բազմակոյտ ամբոխին՝ անկան ահիւ մեծաւ առաջի նր̃ա առաքելոյն . և կէսք ընթացեալ շուրջ զկողմամբքն՝ հռչակէին զմեծ և զզարմանալի զգործն՝ որ եղև 'ի ձեռն բարթուղիմեայ . և գային ամենեքեան 'ի տեսիլ սքանչելեացն . և տեսեալ զի աղբիւրն՝ որում 'ի բազում ժամանակաց հետէ ձօնէին , յական քթթել ցամաքեալ սպառեցաւ , յապուշ կրթէին :

Այլ իբրև սկսան նեղիլ 'ի ծարաւոյ բազմութ̃ի քաղաքին , առեալ փիրգս 'ի ձեռս՝ կամէին արկանել 'ի վր̃ առաքելոյն . և հարեալ քարամբք զմիմեանս սատակէին . և 'ի խուռն քարանց յանդուգն ձգելոց մեռան ոգիք իբրև երեսուն : Եւ մերձեցեալ նր̃ առաքեալն 'ի մեռեալսն՝ եդ ձեռն , և աղօթս արար 'ի վր̃ նց̃ . և ահա դարձան ոգիք նց̃ 'ի նս̃ , և կանգնեցան կային կենդանիք : Զոր տեսեալ ամենեցուն՝ սքանչացան . և փութացեալ իւրաքանչիւր ոք 'ի նոցանէ՝ բերէին զնեղեալս 'ի պէսպէս ախտից և 'ի ցաւոց , և զանդամալոյծս և զկոյրս և զկաղս և զլուսնոտս և զայսահարս . և բժշկեաց նր̃ առաքեալն զամենեսին յանուն տն̃ : Եւ սկսաւ այնուհետև քարոզել նց̃ կարգաւ զաւետարանն մատթէոսի , զորոյ զօրինակն առեալ

էր

էր ընդ իւր. և լուեալ բազմութեանն՝ խնդութեամբ ընդունէին զքարոզութիւն մեր աւետարանին։

Եւ եկեալ մեր առաքեալն յեզր քաղաքին ՚ի տեղի մի դաշտական յապառաժուտ վայրս՝ եկաց յաղօթս, և գոհանայր զշնորհացն Քրիստոսի՝ որ եբաց զմիտս մարդկանն ընդունել զբանն կենաց. և արարեալ զնշան խաչին առաջի բազմութեան՝ կարդաց ՚ի ձայն մեծ. և անդէն ահեղ շարժմամբ պատառեցաւ տեղին, և բղխեաց նոր աղբիւր ջրոյ յորդահոս և քաղցրահամ վտակօք. և սկսան ուրախ լինել մարդիկն։ Եւ իջուցեալ զնոսա ՚ի ջուրն՝ մկրտեաց, և լուսաւորեաց հոգւով սրբով. և կատարեալ զխորհրդական պատարագն՝ հաղորդեցոյց զնոսա կենդանարար մարմնոյ և արեան որդւոյն Աստուծոյ. և հաստատեալ զնոսա ՚ի հաւատս ճշմարտութեան՝ ձեռնադրեաց նոցա երիցունս ՚ի սպանելոց անտի՝ որք կենդանացան։

Եւ ինքն առաքեալն եկն ՚ի կողմանս մարաց և եղիմացւոց. և անընդունակ եղեալ ՚ի նոցանէ՝ ոչ կարաց անդ կատարել զօրութիւնս. բայց սակաւուց ոմանց քարոզեալ զաւետարանն մատթէոսեան՝ աշակերտեաց ընդ նոսա. մինչև թողուլ նոցա զամենայն ինչս իւրս, և զհետ գնալ առաքելոյն՝ ուր և երթայցէ։

Եւ անտի դարձեալ՝ եմուտ ՚ի բուստր քաղաք խորին ասորւոց՝ այն է կելեսիւրիա. և ահա բարձեալ տանէին ՚ի թաղումն պատանի մի մեռեալ՝ որդի անդրոնիկոսի հազարապետին բուստրացւոց՝ երկոտասանամեայ, բազում լալականօք հանդերձ՝ որք կոծելով

մի-

մրմնջէին և արտասուս յոյժ հեղուին ։ Նոյնժամայն ընթացեալ առաքեալն ը̅ մէջ հրապարակին՝ ձգեաց զձեռն իւր 'ի դագաղն , և ասէ ․ պատանի՛ դու քեզ ասեմ , արի՛ կա՛ց յանուն տ̅ն մերոյ յի̅ ք̅ի ։ Եւ առժամայն կանգնեցաւ մեռեալն ․ և տեսանէր ա̅մ բազմութ՛ին , զի հուր ցոլացաւ 'ի բերանոյ ս̅բ առաքելոյն , և եմուտ 'ի բերան պատանւոյն ․ և այնպէս կենդանացաւ ։ Յայնժամ աղաղակեցին միաբան , և ասեն ․ մ̅ծ ա̅ծ երևեցաւ 'ի միջի մերում ․ և բուռն հարեալ երիտասարդացն զս̅բ առաքելոյն՝ բարձին 'ի վ̅ր բազկաց իւրեանց ․ և այլքն զոհս և պատարագս փութացուցանէին մատուցանել նմա ։ Իսկ ս̅բ առաքեալն վազեաց 'ի ձեռաց ն̅ց , և փախեաւ յամբոխէ անտի ․ աղաղակեաց և ասէ ․ ես ծառայ տ̅ն ամենակալի եմ , և որդւոյ ն̅ր յի̅ ք̅ի , և հոգւոյն ս̅բյ , յորոյ անուն կենդանացաւ պատանիդ այդ մեռեալ ․ և առաքեցայ ես առ ձեզ՝ քարոզել զաւետարանն արքայութե̅ ․ զի ընկալե̅լ ձեր զբանն կենաց՝ կեցջի̅ք , և դարձջի̅ք յը̅ունայն պաշտամանէդ ձերմէ՝ զոր պաշտէքդ առ տգիտութե̅ ձերոյ ։ Եւ մինչև յաւուրս երիս հազի՛ լռեցոյց զժողովուրդն 'ի չզոհելոյ իւր ․ և քարոզե̅լ ծանոյց ն̅ց զմիայն ճշմարիտն ա̅ծ
զարարիչն երկնի և երկրի ։

Յայնժամ հաւատաց հազարապետն՝ հայր մանկանն ա̅մ տամբ իւրով ․ և առեալ առաքելոյն՝ մկրտեաց զնոսա , և կոչեաց զանուն պատանւոյն յարուցելոյ Մատթէոս ըստ անուան

ուծանորյ յաւետարանչին . և գրեաց նշ զմատ-թէոսեան աւետարանն՝ զոր առեալ էր օժան-դակ 'ի քարոզութեն . և այս կամ յեղլով 'ի բարբառ երկրին այնորիկ , և կամ զի իմանայ-ին և նք զեբրայական գրութի աւետարան-չին՝ ոչինչ օտար յասորի բարբառոյ պաղես-տինացւոց ։ Իսկ յաւելան օր քան զօր հաւա-տացեալք 'ի տր , մանաւանդ որոց տեսեալ էր զկարութի պատանւոյն . և մկրտեցան յօ-ժարութք 'ի ձ̃ռ առաքելոյն ։

Իսկ էին 'ի քաղաքին յայնմիկ եօթն բագինք . և 'ի նոսա կուռք ձուլածոյք և քանդակեալք 'ի նմանութի մարդոյ՝ յանուն արեգի և արա-մազդայ , յոսկւոյ և յարծաթոյ և 'ի պղնձոյ . զորս հազարապետն մի հրամանի առաքելոյն խորտակեալ կործանեաց , և բաշխեաց աղ-քատաց ։ Իսկ բազում այլ զօրութիս կատա-րեաց անդ առաքեալն 'ի վր հիւանդաց և ամ̃ ախտացելոց , և դևս բազումս եհան , և արար հալածական 'ի քաղաքէն յայտնի տե-սողացն ։ Իսկ ամս քանի մի արարեալ անդ , և ուղղեալ սեղան՝ եթող զմի ոմն յաշակեր-տացն՝ քահանայանալ նց . ո՛չ և զպատա-նին մատթէոս արժանի արար ձեռնադրութե յամի ութուտասներորդի առաքելական քա-րոզութե իւրոյ . և պատանին իսկ կարծի լի-նել յայնժամ ութ և տասն ամաց լցեալ հոգ-ւովսբվ ։

Իսկ եղև իբրև հաստատեաց առաքեալն բար-թուղիմէոս զկողմանսն զայնոսիկ 'ի հաւատս կրօնից սրբութե՝ ել գնաց յն գերմանի-կեց-

կեցուոց ա՟յ է ա՟ն կրմանաց . և 'ի մտանել ն՟ր անդր՝ եւ համբաւ զնմանէ ը՟ ա՟մ գաւառն վ՟ն բազմութե՟ նշանաց և արուեստից , որք կատարէին 'ի ձեռն ն՟ր առաքելոյն . և օր֊ նօրէ բերէին առ նա զա՟մ ախտաժէտս , կա՟ դնէին յանցս ճանապարհին . և ամենեքին բժշկէին ։ Իսկ եղև իբրև լուաւ Թ՟գր նոցա զլուր անչափ սքանչելեաց ն՟ր , խանդացաւ յոյժ՝ ո՟մ Թէ յինքն արկանէ զժողովուրդն . և առաքեաց զծառայս իւր , կալաւ և եդ 'ի բանտի ։ Իսկ յետ աւուրց հնգից նստաւ յա֊ տենի համդերձ մեծամեծօք իւրովք և գլխա֊ ւոր իշխանօք գերմանիկեցւոց . և հրամայ֊ եաց ածել զնա ։ Իբրև չոգան 'ի բանտն , գտին բազմութ՟ի շուրջ փակեալ զտեղեօքն . և լոյս սաստիկ ծագեալ արտաքոյ բանտին իբրև զարեգականն 'ի միջօրէի . և ահ կա֊ լաւ զարսն , և ոչ իշխեալ տանել զնա յա֊ տեան 'ի տեղի խոշտանգանաց , դարձան ան֊ դրէն և պատմեցին Թ՟գրին և որոց ընդ նմա զմեծամեծ սքանչելիսն՝ զոր տեսին ։

Յայնժամ ցասմամբ մեծաւ հրաման ետ Թա֊ գաւորն իւրովքն խորհրդակցօք՝ հրկէզ առ֊ նել զբանտն , և ը՟ նմին այրել զառաքեալն . իսկ նա աղօթս առնէր զա՟մ աւուրս 'ի բան֊ տին , զի գԹացեալ ա՟յ յարարածս իւր՝ տա֊ ցէ ն՟մ դառնալ 'ի մոլորութ՟է անտի իւրեանց ։ Իսկ ահա մինչդեռ ատեանն չարիս խորհէր զս՟բյն , եղև յանկարծակի ահեղ որոտումն և ճայթումն յամպոց հրացան փայլատակ֊ մամբք , և հարան կուրութ՟բ , և անկան յեր֊

կէր թագաւորն և իշխանք իւր , և յապուշ կրթեցան միտք նց՟ , և եղեն իբրև յանզգայս յանհնարին հարուածոց : Եւ բացաւ ինքնին դուռն բանտին . և ո՟ք առաքեալն ելեն արտաքս՝ եկն ետես զն՟ , և գթացեալ եդ ձեռն 'ի վ՟ր միոյ միոյ 'ի նոցանէ . և կազդուրեցան կացին 'ի վ՟ր ոտից իւրեանց , և միտք իւրեանց դարձան 'ի ն՟ . և խնդրէին 'ի ս՟րյն գտանել ողորմութ՟ի 'ի տ՟նէ ա՟յ 'ի ձեռն ն՟ր . զի գիտացին եթէ առաքեալ է ա՟յ , և վ՟ն ն՟ր հասին այն հարուածք 'ի վ՟ր նց՟ :

Իսկ ս՟րն ա՟յ ասէ . որոց բաց են աչք մարմնոյս , զլոյս Ցիս միայն տեսանեն , այլ ոչ զլոյսն ճշմարիտ՝ որ լուսաւորէ զոգիս մարդկան . արդ եթէ հաւանիք բանից իմոց , և հաւատասջիք քարոզութ՟ աւետարանին փառաց միածնի որդւոյն ա՟յ , զոր ես ձեզ աւետարանեմ , ընդունիջիք զկատարե՟լ բժշկութ՟ի հարուածոցդ , զոր հայցէք 'ի տ՟նէ 'ի ձեռն իմոյ բարեխօսութ՟ . և կեցցեն անձինք ձեր , և լինիջիք ժառանգորդք անստուեր լուսոյն և անանց կենացն յաւիտենից : Միանի ետուն և ասեն . հաւատամք յա՟ծն քո՝ յոր դու հաւատացեալ պատմես մեզ . միայն կեցցեն անձինք մեր , և լուսաւորեսցես զմեզ :

Եւ առաքեալն՝ ո՟ղ յա՟մ տեղիս , նոյնպէս և անդ քարոզեաց զաւետարանն մատթէոսի , ը՟ նմին և զմարգարէութ՟ին եսայեայ , մեկնելով նոցա զճառս խորինս և զառակս գրոց ս՟րց , և յայտ առնելով՝ թէ 'ի ձեռն մկրտութ՟ե լինի նց՟ փրկութ՟ի և բժշկութ՟ի հոգւոց

և մարմնոց ։ Այլ անդէն ստիպել սկսան զսուրբ առաքեալսն թագաւորն և մեծամեծքն, և ասեն . փութա՛ կատարեա՛ 'ի մեզ զքաղցրութիւն աւետարանին աւետեաց, զորմէ ասացեր՝ մկրտութեամբ հաստատել թողութիւն մեղաց, և երկնից արքայութեան . զի եղիցի բժշկութիւն և հարուածոցս հասելոց 'ի վերայ մեր . արդ մի՛ դանդաղիր՝ զօգուտն որ վասն մերոյ փրկութեան տալ մեզ . զի դիտացաք այժմ և ծանեաք, եթէ աստուածն քո նա է աստուած, և չիք ոք բաց 'ի նմանէ . և մեք նմա ծառայեսցուք և հնազանդեսցուք ։

Յայնժամ սուրբ առաքեալն ած զնոսա 'ի վտակն՝ որ իջանէր 'ի փոքր ձորակէ 'ի հարաւակողմ կուսէ . և իջուցեալ 'ի ջուրն՝ մկրտեաց զնոսա . և նոցա բացան աչք, և տեսին զհոգին սուրբ, զի շրջէր 'ի վերայ ջուրցն քաղցր օդով և պարզ լուսով, և լուսաւորեալ զնոսա՝ զգեցուցանէր նոցա զլոյսն իբրև զհանդերձ . և իսկևիսկ ուղղեաց սեղան, և կերակրեաց զնոսա յերկնաւոր հացէն և յարենէ որդւոյն աստուծոյ ։ Այլ աղօթս արարեալ եդ ձեռն 'ի վերայ նոցա, զի կացցեն հաստատուն 'ի հաւատսն՝ զոր ընկալան, և լուսաւորեցան 'ի լոյս հոգւոյն սրբոյ ։

Այլ նոքա աղաչէին զսուրբ առաքեալն լինել առ նոսա, և հովուել զնոսա, զի անքակ լիցին 'ի նմանէ ։ Իսկ նա պնդեալ ասէ . և այլոց գաւառաց և քաղաքաց պարտ է ինձ աւետարանել . որպէս ասաց Քրիստոս, գնացէք յամենայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսա յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ . արդ ինքն Քրիստոս՝ յոր հաւատա-

ցիք

ցիք , և լուսաւորեալ կնքեցայք հոգւովն սր̃ ,
նա եղիցի ընդ ձեզ . և մեք՝ զի յանձն առար
մեզ զհեթանոսս , մի՛ ստունգանեսցուք հրա-
մանի նր̃ . և ունկնդիր եղեալ՝ թոյլ ետուն
նմա ։

Իսկ յետ թողլոյ բարթուղիմէի անդ երի-
ցունս փոխանակ իւր , դէմ եդեալ գնաց
յերկիրն պարթևաց առ սահմանօք պարսից .
և 'ի քարոզել նց̃ զբանն կենաց՝ բազումք 'ի
պարթևաց դարձան 'ի տր̃ զօրութեց̃՝ նշանօք
և պէսպէս բժշկութբ̃ , զոր ընկալան 'ի սբ̃
առաքելոյն ։ Իսկ լուսաւորեալ անդ զբազումս՝
եմուտ 'ի պարսս յերկիրն մոգուց , քարոզե-
լով զսովորական մծպունի մատթէոսեան ա-
ւետարանին . և որ ինչ մտ̃ մոգուցն հանգա-
մանք էին՝ եդ առաջի նց̃ . խմն յայտ առնե-
լով զմոլար աղանդս և զդիւական հնարս պա-
տիր մոգութե̃ արևապաշտից և կրակապաշ-
տից , և ը̃ հկ̃կն զուղիղ դիտողութ̃ ընթա-
ցից երկնից՝ որով լուսաւորեցան ը̃ գրելոյ
աւետարանին մատթէոսի՝ երջանիկ մոգք
եկեալ յարևելից առաջնորդութբ̃ աստեղն
յերկրպագութի̃ քնի . որոյ եսն եմ ասէ ծա-
ռայ և առաքեալ ։ Ապա հասեալ մինչև 'ի
տեղի պաշտամանն կրակարանի՝ զոր պաշտե-
ին պարսիկք օրինօք մոգութե̃ , արար անդ
սբ̃ առաքեալն նշան երևելի ը̃դէմ հրոյ և
արևու՝ անուամբ տն̃ և զօրութբ̃ պատկերի
տիրամօրն . զորմէ գրէ սբ̃ն մովսէս խորենա-
ցի 'ի թուղթն առ սահակ արծրունի , և գե-
ղեցիկ ը̃ելուցանէ զբանս իւր ը̃ առաջիկայս

պատմութեան Ճառընտրին ։

Որդ՝ ասէ, բարթողոմէոս առաքելոյ մի յերկոտասանիցն ոչ գոյր ընդ նոսա 'ի զուգահաւաքման նոցին 'ի փոխումն կուսին . վասն զի կամք էին Աստուծոյ այսմ այսպէս լինել, զի ընդ Թովմայի 'ի Հնդիկս էր երթեալ ։ Իսկ եկեալ նա յետոյ յառաքելսն՝ բռնադբօսեաց զնոսա՝ ցուցանել նմա զգանձն Աստուածային զմարմին ամենօրհնեալ կուսին յերրորդ աւուր թաղման նորա 'ի գեթսեմանի ։ Իսկ յօժարեալ նոցա լինել զփափագ տենչանաց եղբօրն իւրեանց, բացեալ այնուհետեւ զվէմ գերեզմանին՝ գտին ունայն յԱստուածակիր մարմնոյն . և հիացեալք իմացան, թէ 'ի դադարել օրհնութեան հրեշտակացն և սաղմոսերգութեացն՝ զկնի երից աւուրց՝ 'ի նոցանէ փոխադրեցաւ մարմինն սուրբ 'ի ձեռն նոցին հրեղինաց դասուցն ։

Սպայոյժ սգացեալ բարթողոմէոս, զի ոչ ժամանեաց նա տեսութեան սուրբ կուսին, և ոչ լուաւ զօրհնութիւն վերջին՝ ոչ զայլ առաքելոցն և զաշակերտացն Տեառն, և ոչ 'ի գերեզմանին եգիտ, տրտմէր առաւել քան զառաւել ։ Զայն տեսեալ երանելի առաքելոցն, մխիթարել զեղբայրն իւրեանց կամեցեալ, ետուն նմա զպատկեր տիրամօրն՝ ընաւորեալ զօրութեամբն . այն էր նկարաձեւեալ 'ի կիպարիս փայտի 'ի յովհաննէ աւետարանչէ, և եդեալ 'ի մօրէ Տեառն 'ի վերայ երեսաց իւրոց, և օրհնեալ և սրբեալ՝ 'ի մխիթարութիւն հաւատացելոց և 'ի բժշկութիւն հիւանդաց ։ Զոր առեալ բարթողոմէոսի՝ զուարճացաւ . և իբրև

ընդ

ընդ կենդանւոյ համարեալ՝ այնպէս նայէր ընդ նա ։

Ապա մեծաւ փութով եւ ՚ի Հայս հրամանաւ սրբ̅ հոգւոյն · զի զԹադէոս առաքեալ սպանեալ էր Սանատրուկ արքայ յարտազ գաւառի Հայոց ։ Իսկ նա եկեալ ՚ի Հայս · եւ հաստատեալ զաշակերտեալսն ՚ի Թադէոսէ՝ իբրեւ ետես զխստասրտութիւն Սանատրկոյ, էանց գնաց ՚ի ժամուն յերկիրն Մոգուց եւ պարսից · եւ եհաս ՚ի քաղաք Թագաւորութեան նոցա՝ որ այժմ ասի Խորասան բարբառովն իւրեանց ։ Եւ արար ը̅ մէջ կրակարանին սիւն լուսոյ հրեղէն · եւ կալեալ զօբ պատկերն ընդդէմ արեգականն՝ արգել զճառագայթս նր̅ · եւ խաւարեցոյց զվեց ժամս ։

Այս բանք են Խորենացւոյն՝ ոչինչ ը̅հատ ՚ի Ճառընտրէն, որ ասէ · եւ համբարձեալ Բարթուղիմեայ զձեռս իւր յարեւելս ը̅դէմ արեգականն՝ զոր մոգքն պաշտէին, արգել զնա, եւ զզօրութիւն ճառագայթից նր̅ պակասեցոյց մինչեւ ցվեց ժամս աւուրն · եւ նշան յերկնից սիւն հրոյ եկաց ը̅ մէջ կրակարանին՝ յանդիմանել զմոլորութիւն նց̅ սրհաւրօք եւ սաստիկ հիացմամբ · փոխանակ զի սպաս տանէին հեղիու (ըս̅ արեգական), եւ սեփոյ (ըս̅ վիշապ օձի), եւ արեսի (ըս̅ հրատի), եւ պռենայ (ըս̅ կրակի) ։

Այլ եւ զոր համառօտէ Խորենացին զկնի այսպէս, * Եւ ոչ հաւատացին՝ բայց միայն ութ ՚ի մոգուցն յայնցանէ, որք երկրպագեցին փրկչին, եւ եկեալ մկրտեցան յառաքելոյն ·

զորս հանեալ ը՟ խուր 'ի միջոյ ամպարշտացն , և բերեալ 'ի հայս ‖ , այն իսկ է՝ զոր աւանդէ Ճառընտիրն մեր բանիւքս այսոքիւք :

Այլ Թէպէտև այնչափ մեծ սքանչելիք և նշան զարմանալի ցուցան 'ի վերուստ , սակայն ոչ զանգիտեցոյց զն՟ա դառնալ յերկրպագութէ՟ տարերցն , և յոր վրիպեալ էին մնոտի առասպելաբանութե՟ և բարձրայոն պարծանօք . բայց միայն ոգիք ութ . զոր առեալ լուսաւորեաց . և հանեալ զն՟ա 'ի միջոյ կործանելոցն խուժադուժ ազգին , և անցեալ գնաց 'ի գողթն գաւառ հայոց . և փութացաւ հասանել 'ի վիճակ Թադէոսի ըստ հրամանի հոգւոյն ս՟բ . և քարոզեաց անդ զբանն կենաց (այս է 'ի կողմանս գողթնեաց և աղբակայ և նախջուանայ՝ ոչինչ հեռի յարտազ գաւառէ) . և նոքա ընկալեալ խնդութե՟ և մեծաւ յօժարութե՟՝ հաւանեցան և հնազանդեցան , և լուսաւորեցան մկրտութե՟ աւազանին :

Յայնժամ եթող անդ ն՟ց առաքեալն երիցունս 'ի մոգուց անտի , որ աշակերտեցան նմա . և բազում զօրութիւնս կատարէր ա՟ծ 'ի ձեռն արանցն այնոցիկ յա՟մ տեղիս , ուր և հասանէին ոտք ն՟ց . և զբազումս դարձուցին 'ի ա՟ծ 'ի սնոտի պաշտամանէն . և շնորհք առաքելականք եղեն 'ի վ՟ր ն՟ց :

'Ի քսանևհինգերորդի ամի սանատրկոյ Թագաւորին (ասէ Ճառընտիրն , զոր և երկրորդեն այլք 'ի պատմագրաց) եմուտ ս՟ր առաքեալն բարթողոմէոս ը՟ հրամանի հոգւոյն ս՟բ 'ի

Հայք, որ ընտրեաց զնա յառաքելութիւն կոչմանն հեթանոսաց ։ Եւ Թովմայի ընդ վերակացութեան առաջնորդութեան իւրոյ գրեալ առ սա, զի մի՛ զանց արասցէ զնոքօք՝ քարոզել զաւետարանն արքայութեան, այլ և յամենայն տեղիս, փոխանակ Թադէոսի առաքելոյն՝ որ էր յեօթանասնից անտի ։ Եւ եկեալ նոքա առաքեալն ՚ի բլուրն արտաշու կամ արտաշատու, հանդիպեցաւ այլ ումեմն յերկոտասանիցն յուդա յակոբեան (այն է ղեբէոս՝ որ անուանեցաւ Թադէոս) . և կանգնեցին ՚ի տեղւոջն՝ ուր պատահեցան միմեանց, զնշան տէրունական խաչին . և հրաժարեցին ՚ի միմեանց մեծաւ ուրախութեամբ ։

Եւ գնացեալ յուդայի յիւր տեղիսն, բայց բարթողոմէոս գնացեալ եմուտ ՚ի հեր և ՚ի զարևանդ գաւառ հայոց . և արար նշանս և արուեստս ՚ի վերայ հիւանդաց, և դևս բազումս եհան . և լուսաւորեալ անդ զբազումս, և մխիթարեալ բանիւ վարդապետութեամբ նոքա աւետարանին, և եդեալ նոցա վկայութիւն, զի կացցեն հաստատուն ՚ի հաւատսն՝ զոր ընկալան, և հաւատարիմ եղէն, և եդեալ միոյ միոյ ձեռն՝ յանձն արար զնոսա շնորհացն Աստուծոյ ։

Յայս միջոց ժամանակի հայր և մնացուած բանից խորենացւոյն՝ որ վասն դնելոյ առաքելոյն զպատկեր տիրամօրն ՚ի հոգւոց վանս, ընդ որում ՚ի հերայ և ՚ի զարևանդայ խաղաց նոքա առաքելոյն ՚ի կողմանս անձևացեաց . քանզի ասէ խորենացին այսպէս ։ Եւ եկեալ յայն անձաւացեաց՝ ՚ի համբաւ քարի միոջ . քան-

զի դեւք բազումք բնակեալ էին անդ, և պատրէին զմարդիկ տեղւոյն, տուեալ յայնմ տեղւոջէ դեղս ախտականս առ 'ի կատարել զպղծութիս ախտից, կուանաձայնս դարբնաց ահաւոր հրաշիւք արհաւիրս գործէին. յորս մարդիկ ծին սովորեալք՝ անդ. առ քրայլին դեգերէին, առեալ 'ի չմծոցն ծրարս թարախածորս 'ի պատիր ախտիցն՝ ոպ̃ զծրարսն կիւպրիանոսի առ 'ի պատիր յուստինեայ կուսի. և անուանէին զանուն տեղւոյն այնորիկ

դարբնաց քար:

Հասեալ ս̃բ. առաքեալն ն̃յ անդ՝ հալածեաց զդարբինսն զգործօնեայս չարին, և զկուռսն փշրեաց՝ որ յանուն անահտայ էր: Յոր ժողովեալ բազմուն դիմացն 'ի վ̃ր լերինն բարձու 'ի հիւսիսոյ կողմանէ՝ քարաձիգս առնելով անթիւ բազմութ̃ յոյժ, և ձայնս և ձիչս և գոչիւնս սաստիկ արձակէին: Իսկ ս̃բ առաքեալն ն̃նագրեաց խաչ մի փոքրիկ, և կանգնեաց 'ի վ̃ր քարի լերինն. և անդէն դեւքն չէք լինէին. զոր յետոյ ս̃բ հայրապետն գրիգորիոս զխաչն առաքելական ը̃ն իւր շըրջեցուցանէր՝ մինչև 'ի թողուլ ն̃ր զ̃ծս. իսկ յետ ժամանակի եդաւ 'ի վ̃ր գերեզմանին

տրդատայ արքային հայոց:

Ուր է տեղին այն՝ յորում դեւքն էին, լեռնամէջ վիմաց, 'ի վ̃ր գետոյն մեծի՝ որ կոչի տիգրիս, հուպ 'ի բերդն ամուր՝ որ կոչի կանգուար. և միւսոյն՝ ագռաւաց քար. ուստի ջուրք բազումք հոսին 'ի լերանց ամրոցին ը̃ն դարնանային մասանցն, գան անցանեն ընդ հի.

հիմունս տաճարի տիրուհւոյն , և խառնեալ օժանդակեն զգետն մեծ տիգրիս ։ Ընդ հիմնարկեալ սբ առաքեալն զհիմն տաճարի սըրբուհւոյն իւրովք իսկ ձեռօքն , շինեալ եկեղեցի փոքրագոյն . և անուանեաց զնա սբ ածածին . և եդ 'ի նմա զպատկեր տիրուհւոյն ։

Եւ տայ զնա սբ կանանց . և գլուխ կայուցանէ անդ զքոյր յուսկանն , և զքոյր որմըզդատայ և զմաքովտրի . և զայլ կանայսն ընդ ձեռամբ նց կացուցանէ , շինէ խրճիթս վանիցն . և տեսուչ հրամայէ լինել հաւատացելոցն . և քահանայ կացուցանէ անդ յիւրոց աշակերտացն . և անուանէ զտեղին հոգեաց վանս՝ յանուն տիրամօրն և սբ կուսին . զի բազում սքանչելիս կատարեր ած 'ի ձեռն սբ կուսին յայնմ տեղւոջ ։ Եւ ինքն սբ առաքեալն ելեալ աւետարանել 'ի հայս ('ի վերնակողմանս) . և կատարեցաւ յուրբաթու քաղաքի , 'ի բարմ անուանեալ տեղւոջն յանուն առաքելոյն ։ Եւ ահա ճառընտիրն իսկ յետ խօսելոյ զքարոզութէ բարթուղիմէոսի 'ի հեր և 'ի զարևանդ՝ ըս այսմ օրինակի անցանէ 'ի պատմութի կատարման սբյն ։

Եւ ինքն առաքեալն գնացեալ (ասէ) եկն յուբիանոս (որ և ուրբանոս կմ արևբանոս գրի) քաղաք հայոց . և գային առ նա ամ նեղեալք 'ի պէսպէս ցաւս և 'ի տանջանս . և բժշկեաց զամենեսեան . և լուսաւորեաց մկրտութբ սբ աւազանին ։ Լուաւ զնմանէ ոդոհի քոյր թագաւորին սանատրկոյ , որ էր որ-

որդի քեռ աբգարու . և եկն առ նա 'ի ծածուկ . և լուեալ 'ի նմանէ զբանն կենաց՝ հաւատաց 'ի տէր յս քս ինքն և իւրքն տմ. և ընդեցեալ համդերձ կուսութե , 'ի բաց մերկացեալ զփառս մի , և աշակերտեալ առաքելոյն՝ շրջէր զհետ նր :

Իսկ լուեալ Թդրին զիրսն՝ որ եղեն , և զայրացեալ մեծաւ ցասմամբ իբրև զգազան կատաղեալ արիւնարբու , յղեաց զհազարապետն տերտինոս (կմ տերենտինոս) և որք ը նմա . Իսկ իբրև եկն առ նա հազարապետն ը հրամանի Թդրին , տեսեալ զնքն տյ՝ գթացաւ 'ի նա . և նա սկսաւ քարոզել նմա զաւետարանն արքայութե . և տր եբաց զմիտս նր՝ անսալ բանից նր . և ինքն անկեալ էր յախտ բորոտութե : Իսկ առեալ զնա սբյ առաքելոյն 'ի գիշերի մկրտեաց . և ահա ամպ լուսաւոր հովանի եղև 'ի վր տեղւոյն , և լոյս հրոյ շուրջ փակեալ զաւազանն սրբարար . և եղև ը ելանել նր 'ի ջրոյն՝ անկաւ 'ի նմանէ մորթն խստացեալ իբրև զկեղև ծառոյ , և իբրև զտերև որթոյ , և լոյս զգեցաւ իբրև զհանդերձ . և տեսեալ զսքանչելիսն՝ որ եղեն , բազումք հաւատացին 'ի տր :

Իսկ եղև իբրև եհաս լուր սքանչելեացն առ Թագաւորն , առաւել զայրացեալ անհանդուրժելի բարկութբ՝ փութացաւ յղեաց զայլ ոմն 'ի նախարարացն համդերձ զօրականօք՝ բերել զնս , զի փութով զրաւ արասցէ նց . և մի Թուլասջիք ասէ մնալ տևել յունկնդրութի բանից նց : Իսկ նց առեալ զնք առաքեալն

քե՛ն հանդերձ կուսիւն և հազարապետաւն
և այլովք աշակերտելովք ածին յատեանն :
Հրաման ետ թ̃գ̃րն , և տանջեցին զն̃ք առա-
քեալն քքօք մինչև ժամ մի արք վեց . ուր
այլք ասեն , մոլթեզերձ արարին , և ապա
բրածեծ . և համարեին զնա մեռեալ . վ̃ոյ քար-
շեցին ընկեցին զնա արտաքոյ քաղաքին . բայց
ն̃ր առաքեալն կայր կենդանի՝ զօրութ̃բ և
ուժով տ̃ն իւրոյ , յոր յուսացեալն էր :
Իսկ այսպէս անկեալ դնէր մինչև ժամս երիս .
և ժողովեալ էին զնովաւ բազմութիւն յոյժ 'ի
քաղաքէն և յամ̃ սահմանաց նորա : Իսկ յետ
անցանելոյ երից ժամուցն՝ խլրտեաց ձե-
ռաւքն . և ձգեալ բուռն հարին զնմանէն .
և յարեաւ նստաւ կանգուն . և համբարձեալ
զձեռս իւր յերկինս՝ ասէ . Տ̃ր ա̃ծ հայր ա̃ն
մերոյ յի̃ քի̃ , մի թողուր 'ի ձեռանէ զվիճակս
զայս՝ խնդրուածովք Թադէոսի և Թովմայի
և յուդայի և իմ բարթողոմէոսի , որ հոգա-
ցաք վ̃ս ծ̃խս այսորիկ . և մի տանհար լիցի 'ի
թշնամւոյն . այլ տուր սոցա զշնորհս ողոր-
մութե̃ , և դարձցին յերկրպագութե̃ կռոցն
ծնոտեաց , որ զուր և տարապարտ մոլորեալ
են 'ի տգիտութե̃ անհաւատութե̃ . և տուր
սոցա հովիւ և առաջնորդ , զի ծանիցեն ըզ-
քեզ միայն Ճշմարիտ ա̃ծ , և զոր առաքե-
ցեր զյ̃ք̃ս : Իսկ զիս ընկալ տ̃ր իմ , և զհա-
ւատացեալքս 'ի քեզ պահեա՛ :

Զայս մինչև ասաց , շարժեցաւ տեղին . և
ահա կամար լուսեղէն եկեալ եկաց 'ի վ̃ր
սր̃յն . և ն̃ր հայեցեալ 'ի վեր յերկինս՝ ա-
ւան

ւանդեաց զհոգին. և բուրեաց հոտ անու-
շութեան: Եւ նշխարք առաքեալն Թադէոս՝ որ բա-
զում ամօք յառաջ փոխեալ էր յերկիրս, իբ-
րև այն թէ մարմնաւոր տեսլեամբ գայր ընդ ա-
ռաջ հոգւոյ նշխարք առաքելոյն Բարթուղիմէի.
և դարձան ընդ նոյն ճանապարհ երկնից՝ ուս-
տի եկին նորին սրբոյ Թադէոս: Եւ ահ կալաւ
զամենեսեան. և հաւատացին յաւուր յայն-
միկ ոգիք երկու հազարք. և ամենեքեան
փառաւոր առնէին զԱստուած 'ի վերայ եղելոցն. և
եկաց լոյսն կամարաձև 'ի վերայ մարմնոյն զա-
ւուրս երկոտասան:

Իսկ զերանելին Ոգոհի և զհազարապետն
սպան սրով անաստուած արքայ, և զայլս բա-
զումս ընդ նմա: Ապա առեալ հաւատացելոց
զմարմին նշխարք առաքելոյն՝ փոխեցին 'ի համ-
գիստ 'ի նմին տեղւոջ. նոյնպէս և զայլոց
վկայիցն: Քանզի յերկարեաց շարժումն և
որոտումն և արհաւիրք ահագին, մինչև 'ի
փախուստ աճապարել ստրկանաց և դահ-
ճաց անհաւատից. և քրիստոնէից գտանել
պարապ և ամփոփել զնշխարս: Իսկ իբրև
եղև որոտումն, լռեցան խուլքն և բժշկեցան.
տեսին կոյրք զփայլատակունս և լուսաւորե-
ցան. և համրքն խօսեցան. և ամենեքեան
յիւրաքանչիւր ախտից բժշկեցան. որք և
հաւատացին 'ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս 'ի ձեռն սրբոյ
առաքելոյն Բարթողոմէոսի, որ 'ի կենդա-
նութեան և 'ի մահուան եղև պատճառք լու-
սաւորութեան հոգւոց բազմաց:

Եւ համբարձեալ զձեռս իւրեանց միաբան
հա-

Հաւատացելոցն 'ի մի բերան փառաւորէին զՏր՟ մեր Յս՟ Քս՟ . ը՟ որում Հօր և Հոգւոյն սբյ՟ վայելէ փառք, իշխանութի՟ և պատիւ այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Զայս վայր հին վկայաբանն Ճառընտրաց մերոց, որ երևի մին 'ի սբց՟ Թարգմանչաց . եթէ ոչ խորենացին, ամ՟ն յերիցագոյն աշակերտակցաց նր՟, ստուգագէտ հնութե՟ յօրինե՟լ զպատմութիս՝ կէս մի թարգմանութե՟ արդեօք 'ի յունաց և յասորւոց, և կէս մի յարադրութե՟ հաստատուն աւանդութեց հայաստանեցի :

Արդ ը՟ կարգի վկայաբանութեանս կատարումն սբյ՟ն բարթուղիմէոսի առաքելոյ անկանի յերեսներորդ ամ՟ն սանատրկոյ արքայի, այն է ամ՟ տն՟ 67 . միով ամաւ զկնի կատարման սբց՟ առաքելոցն պետրոսի և պօղոսի 'ի հռովմ, և իբր քսան ամաւ զկնի կատարման սբյ՟ն թադէոսի և սանդխտոյ 'ի հայս : Թադէոս յարտազ գաւառի կատարեցաւ, ուր էր յայնժամ սանատրուկ մօտ 'ի մեծն աղբակ . իսկ բարթուղիմէոս յարեբանոս կամ յուրբանոս քաղաքին, որ ասի լինել յաղբակ փոքր մօտ 'ի սալամաստ և յորմի 'ի մեծն հայս՝ ուր էր արդեօք սանատրուկ իբրև 'ի ձմերոց արքունի, և կմ՟ 'ի ստորին հայս 'ի կողմանս միջագետաց, ը՟ որում արքունիք սանատրկոյ էր յայնժամ 'ի նորաշէն քաղաք իւր մծբին : Թող զի այլք զարեբանոսն կամ զաղբակն շփոթեալ ը՟ ալբանայ, կմ՟ ը՟ աղուանս՝ յայն կողմանս համարեցան զտեղի կատարմանն սբ

ա-

առաքելոյն · այլ ամենեքին միաբան հաս-
տատեն՝ թէ 'ի Հայս կատարեցաւ ։

Եւ ըստ այսմ իրաւամբք ճանաչի եկեղեցի Հայաստանեայց աշակերտ հարազատ երկոցունց սրբոց առաքելոցս՝ Բարթուղիմէոսի , որ մին է յերկոտասանից , և Թադէոսի՝ որ էր յեօթանասնից · և հայրապետութիւն Հայոց՝ կոչի և է աթոռակալութիւն , նոյն յաջորդութիւն աթոռոյ սրբոյն Բարթուղիմէոսի և Թադէոսի · զի թէպէտև սուրբ լուսաւորիչն մեր 'ի կեսարիա ձեռնադրեցաւ , այլ նստաւ յաթոռ սրբոց առաքելոցս , նոյն 'ի վիճակ նոցին , որ է Հայաստան Ծ · ուր ոչ երբէք պակասեաց յաջորդութիւն քրիստոնէութեան , ոչ միայն յեդեսիա , որ յետ միանգամ լուսաւորութեան՝ միշտ ունէր զհօտ հաւատացելոց 'ի ծոցի իւրում , այլև 'ի մեծն Հայս · ուր կային քրիստոնեայք սփռեալք աստ և անդ հալածանօք հանդերձ · յորոց և զբազումս նահատակեաց խոսրով արքայ Հայոց՝ հայրն Տրդատայ , ըստ գրելոյ Խորենացւոյն · իսկ առ Տրդատաւ յարոյց մեծ լուսաւորիչ համօրէն տանս Հայոց զերիցս երանելին զԳրիգորիոս պարթև՝ որդի պարթևական զաւակ կենդանի նշխարաց սրբոյն Թադէոսի և Բարթուղիմէոսի , և առաքելական հոգւով արժանաժառանգ աթոռոյ սրբոց առաքելոցս ։

Պիտաք

Գիւտ նշխարացն Բարթողոմէոսի առաքելոյ՝ յաւուրս Թարգմանչաց մերոց , ըստ Ճառընտրին ։

Յամն յազկերտի փոքու (ի̃ս առաջնոյ , և ոչ երկրորդի՝ որ մեծ կոչի) պարսից արքային , այր ոմն մարութայ անուն (այն է՝ որն մարութա եպս) , ազգաւ ասորի , քրիստոնեայ ճշմարիտ բարեպաշտօն և վկայասէր՝ այր սքանչելի , առաւել հմուտ և տեղեակ քննասուր աւետեաց աւետարանին , նախանձաւոր վարուց առաքինութե ․ որ և արժանի եղեալ վերին շնորհացն՝ առնել նշանս և արուեստս 'ի վերայ հիւանդաց , և իւրաքանչիւր ցաւոց շնորհել առողջութի ։ Սա խնդրեալ յարքայէ շինեաց քաղաք մարտիրոսաց՝ նփրկերտ կոչեցեալ , որպ կայ 'ի պատմութեն իւրում ․ և ժողովեալ հաւաքեաց անդ զնշխարս մարտիրոսաց , զորս եգիտ 'ի պարսս և յասորիս՝ երկերիւր և ութսուն հազար ․ (զորմէ տես 'ի ա̃ ․ հատ ․ երես ․ 605 ․ և 616 ․) և եդ 'ի ներքս 'ի քաղաքին յանուն վկայիցն ։

Նաև եղև 'ի խնդիր մ̃ե բարթողոմէոսի առաքելոյ հայոց մեծաց , և բազում ցանկութբ̃ ել 'ի հայք ․ և հասեալ անդ՝ արար աւուրս երկոտասանս ․ և զի էին նշխարք սր̃յն 'ի պահեստի՝ ծածկեալ 'ի բեմբի անդ , որ յիւր անուն շինեալ էր եկեղեցին , և ոչ կարէր համարձակել յայտնի , և լնուլ զփափաքումն տենչմանն , ապա զաւուրս երկոտասանս ըղ-

ցայգ

ցայգ և զցերեկ անսուաղութ՟ անցուցանէր , մեծաւ աշխատութ՟ յաղօթս ապաւինեալ՝ երկու ևս ձգնաւոր արամբք որ ընդ իւր · և խնդրէին 'ի ք՟է , զի լուիցէ աղօթից նց՟ , և յայտնեսցէ , և ցուցցէ զտեղին՝ ուր կային նշխարք ս՟յն , և լցցէ զբարեպաշտուն ցանկութ՟ն նց՟՝ առանց խռովութ՟ե Տ՟ի Հայոց : Եւ լուաւ Տ՟ր աղօթից նց՟ · զի զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ Տ՟ր , աղօթից նց՟ լսէ , և կեցուցանէ զնս՟ :

Եւ զկնի երկոտասան աւուր յանկարծակի եղև շարժումն 'ի մէջ գիշերի · և պատառեցաւ տեղին՝ յորում կայր գանձ ա՟ծութ՟ն ծածկեալ · և լոյսն է՟ փայլար պատառուածէն արտաքս ելանէր : Իսկ երանելին մարութայ մեծաւ երկիւղիւ և ցնծալից ուրախութ՟ տարածեալ զնափորտն , և ձգեալ զձեռն իւր 'ի ներքս ընդ տեղին պատառեալ՝ ժողովեաց զնշխարսն 'ի կապերտն , թողեալ 'ի տեղւոջն մասն ինչ · և նոյնժամայն ծածկեցաւ տեղին իբրև զառաջինն · և ոչ ոք գիտաց զիրսն՝ որ եղև՝ բ՟ց տեսչութ՟ն ա՟յ :

Եւ ելեալ փութանակի 'ի քաղաքէն 'ի մէջ գիշերի , և հրեշտակ ա՟յ առաջնորդեալ նմա իբրև յանուրջս՝ 'ի նոյն ժամ միոյ գիշերոյն եկն 'ի քաղաք իւր ('ի Նփրկերտ) : Եւ իբրև եմուտ ընդ դուռն քաղաքին , ծագեաց լոյս , և բուրեաց հոտ անուշութ՟ե · և լի եղև քաղաքն 'ի լուսոյն և յանուշահոտ բուրմանէն · և ը՟ստուցեալ 'ի քնոյն բազմութիւն քաղաքին՝ հասին վաղվաղակի ը՟ս հայեցման

լուսոյն յեկեղեցին . և ստուգեալ մ՟ն իրացն եղելոց , և եթէ որպէս գործեցաւ առաջ-նորդութի ճանապարհին յերթալ և 'ի դառ-նալ նորա , ամենեքեան իբրև 'ի մի բերան փառս 'ի վեր առաքեցին ք՟ի Է՟ Հօր և Հոգ-ւոյն՝ այնպիսի բարեաց պարգևողին . և բա-զումք ընկալան զառողջութի՟ ախտից . և լոյսն առ փոքր փոքր նուաղեցաւ մինչև 'ի ծագել արևուն :

Եւ ը՟դ գալ արեգականն փութանակի գոր-ծեցին տապանակ յոսկւոյ , և եդին 'ի ներքս զնշխարս ս՟բ առաքելոյն . և զտապանակն ե-դին 'ի մարմարիոն վիմի , զոր փորեցին ըստ չափոյ պիտոյիցն . և զօրն զայն տօնախմբե-ցին մեծաւ ցնծութ՟ք՝ 'ի դեկտեմբերի , որ օր տասներկու էր ամսոյն (յամի տ՟ն իբր 415 , կամ 420), փառաւորելով զն՟ք երրորդու-թիւն . որում փառք , իշխանութի և պատիւ , այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից . ամէն :

Բաց որչափ և ստոյգ երևի այս պատմութի հին , թէ մասն ինչ նշխարաց սր՟յն բարթու-ղիմէոսի մնաց 'ի Հայս 'ի թաքնութե՟ իւրում , և մասն ինչ 'ի ձեռն սր՟յն մարութայի հրա-շապէս բերեալ ամփոփեցաւ 'ի Նփրկերտ քա-ղաքն մարտիրոսաց՝ որ յշ՟ին ծոփաց , նոյն-չափ և ստոյգ դատելի է՝ թէ այն , որ յետ դարուց փոխադրեցաւ յարևմուտս , հան-դերձ տապանակօք այլոց վկայից սքանչելա-պէս , էր նոյն մասն՝ որ դտաւ 'ի Նփրկերտ առանձին տապանակաւ . և եթէ պատմիչք

յունաց եւ հռովմայեցւոց յետ հայոց ասեն լինել եւ զայս վերջին փոխադրութիւն, ոչ է սուտ. զի եւ Նփրկերտ էր 'ի մասին ծին հայոց. որպէս եւ յայտ է: Կամ է արդ լսել եւ ըզպատմութիւն այսր փոխադրութեան յարեւմուտս:

Փոխադրումն նշխարաց սրբոյն Բարթողիմէոսի յԱնաստասիուպօլիս, 'ի Լիպարիս, եւ 'ի Բենեւենտոն, եւս եւ 'ի Հռոմ:

Գրէ Թէոդորոս վերծանօղ յոյն մատենագիր ժամանակակից 'ի վեցերորդ դարու, թէ Անաստաս կայսր շինեաց զԴարա քաղաք 'ի Միջագետս. որ եւ յանուն նր Անաստասուպօլիս կոչեցաւ. * Եւ շինեալ (ասէ)՝ տեսանէ 'ի տեսլեան զԲարթողոմէոս առաքեալ, զի ասէր՝ թէ որպէս ինքն յանձին կալաւ զպահպանութիւն քաղաքին. վնյ առաքեաց, եւ անդ եդ զնշխարս նր ‖. Եւ այս համարի լինել յամի տն իբր 510. զի շինութիւն քաղաքին գնի յամի 507. 'ի ժէ ամի թգրութեան Անաստասայ:

Եւ Պրոկոպիոս գրէ յիւրում ժամանակի 'ի նմին դարու (Է. 12. յղ. շին. յուստ), թէ Յուստինիանոս մեծն 'ի կարգի բազմապատիկ շինութեանց՝ շինեաց 'ի Դարա կմ յԱնաստասուպօլիս եկեղեցի յանուն սբ առաքելոյն Բարթուղիմէոսի. եւ 'ի պաշարիլ քաղաքին միանգամ եւ երկիցս 'ի պարսից՝ ազատեցաւ: Բայց ոչ յայտ է 'ի պատմագրաց զկնի եկե-

ղեց

լոց 'ի նոյն դար, յետոյ ուրեմն աւուրն պար-
սիկք զդարա 'ի տասներորդ ամի յուստինոսի
փոքու՝ յամի տն 574 · այն է ժամանակ կրկին
վրդովման Ձին Հայոց յաւուրս վարդանայ
մամիկոնէի երկրորդի · որ նշկահեաց զպար-
սիկս, և պատուհեցաւ 'ի յունաց ։ Եւ ահա
յայն աւուրս բազում չարիս գործեցին պար-
սիկք Էդեմ քրիստոնէից 'ի սահմանս միջա-
գետաց և հայաստանեայց · և աւերեալ զե-
կեղեցիս՝ ցրուեցին զնշխարս սրբոց · և զորոց
ոչն կարացին բառնալ զտապանս՝ ընկղմեցին
'ի ջուրս · Է որս և զտապանակ նշխարաց սրբոյն
բարթուղիմէոսի և չորից այլ սրբոց՝ ուր և դը-
տեալ գետընկեց կիծովընկեց արարին · որք
և սքանչելեօք եկին յարևմուտս · ոմն միոբի-
նակ պատմեն յոյն և լատին մատենագիրք ։
'Ի լատինացւոց ժամանակակից գրիչ է սրբն
գրիգոր տուրոնեցի եպս՝ նախ քան զվախ-
ճան վեցերորդ դարու, որ 'ի գիրսն յաղագս
փառաց վկայից (գլ· 33) ունի այսպս · * Յետ
անցանելոյ ամաց բազմաց 'ի կատարմանէ
անտի բարթուղիմէոսի առաքելոյ՝ յորժամ
վերստին հալածումն 'ի վր հասանէր քրիս-
տոնէից, և տեսանէին հեթանոսք՝ զի ժողո-
վուրդն ամ խուռն ընթանայ 'ի գերեզման
նր՝ մատուցանելով նմին անդադար աղօթս
և խունկս, մոլեգնեալ նախանձու՝ բարձին
զմարմին նորա, որ էր եդեալ 'ի տապանակ
արճճեայ ('ի մէջ քարեղէն տապանի), և
'ի ծով ընկեցին, ասելով · մի ևս այլ մոլո-
րեցուսցէ զժողովուրդս ։ Այլ 'ի ձեռն տես-

չութե՟նն ա՟յ ը՟ր զաղտնեաց գործոց ն՟ր՝ կապա-
րեայ տապանն 'ի տեղւոջէ անտի ամբարձեալ
'ի վ՟ր ջրոց՝ բերեալ եղև 'ի կղզին, որ կոչի
Լիպարիս, (է՟ մէջ Սիկիլիոյ և Նէապօլսոյ.)
և յայտնեցաւ քրիստոնէից՝ զի ժողովեսցեն
զնա. և ժողովեալ թաղեցին, և շինեցին 'ի
վ՟ն եկեղեցի մեծ. յորում այժմ յօգնակա-
նութ՟ի կարգացեալ՝ յայտնի առնէ զձեռն-
տուութ՟ի իւր ժողովրդոց բազմապատիկ զօ-
րութ՟ք և բարերարութ՟ք ||:

Այլ ճոխագոյն և պանծագոյն պատմէ զայս
տ՟մ՝ ս՟րբն Թէոդորոս Ստուդիտ կմ՟ Սպուդե-
ցի միայնակեաց յունաց, փայլեալ յութե-
րորդ դարու, և վախճանեալ 'ի սկիզբն իննե-
ներորդին յամի 826. 'ի կարգի ներբողենի
իւրոյ 'ի ս՟րբն Բարթուղիմէոս՝ բանիւքս այսո-
քիւք. * Սրբն պետրոս ը՟ր կոչմանն ք՟ի 'ի
վ՟ր ծովու ընթացաւ. և ա՟ծայինն Բարթողո-
մէոս նոյնօրինակ տայ զօրուն տապանակին՝
որ կրէր զմարմին ն՟ր, գնալոյ ը՟դէմ կոհա-
կաց. ո՛վ մեծի աքանչելեացս, ո՛վ մեծագործ
հրաշիցս. Քանզի խաղացեալ տապանակին
'ի կողմանցն հայոց՝ ընդ այլ չորից վկայիցն
արկեղաց, որք վ՟ն նոյնպէս հրաշագործ գո-
լոյն արկան է՟ նմա 'ի ծով, ուր չորեքին ս՟ք
է՟ այնչափ տարածութ՟ի ծովու շրջէին և յա-
ռաջընթաց լինէին՝ ո՟չ այն թէ սպասահար-
կու լինելով առաքելոյն, եկին 'ի վերջին
սահմանս Սիկիլիոյ, 'ի կղզին Լիպարիս ան-
ուանեալ. և 'ի ձեռն յայտնութե՟ն ցուցեալ
եղեն ս՟ր՟ն Ագաթոնի եպ՟կոսի տեղւոյն: Ս

ըռաւ

լուաւ զայսպիսի մեծ նշան . սքանչելիք 'ի սքանչելիս . . . .

Նաւ յայսր տմի վր՝ ուր պաշտօնեայս գողցես զկնի թողոյր առաքե՛ն զոմն 'ի վկայից աստ, և զոմն անդ . զպապիանոս 'ի մելաս քաղաքն սիկիլիոյ, և զղուկիանոս 'ի մեսսինա . և զայլ երկուսն 'ի կաղաբրիոյ ցամաքն ուղղէ (հանդէպ սիկիլիոյ կմ մեսսինայ՝ 'ի նեապօլսոյ 'ի վայր) . տր զգրիգոր 'ի քաղաքն գոլումնա (ուէձիա ասացեալ՝ մօտ 'ի ուէձիօ, կամ 'ի հուեգիոմ), և զակակիոս 'ի քաղաքն՝ որ կոչի սկիլլակէ . (ռամկ . շիլլա կմ սչիլլա) . որպս զի մի մի 'ի նոցանէ յիւրաքանչիւր քաղաքի հովանի լինիցի բնակչաց . որ և մինչև ցայսօր փայլեն շնորհօք նց :

Իսկ ինքն (բարթողոմէոս) ուր թագաւոր և տր զիւր հանգստարան ընտրեալ՝ գնաց 'ի քաղաքն (լիբարայ), յո դէմ եղեալն էր . որում ըստ առաջ ելին ամենեքին մոմեղինօք և խնկօք՝ հանդերձ երգովք և ցնծութբ : Այլ ոչ 'ի վեր ելանէր տապանակն . զի ումանք ձգէին, այլք լային, կէսք յաղօթս կային . և նա կայր անշարժելի . բայց 'ի վր եկն տրտմութե՝ ուրախութի . զի ինքն բազում լալիւն եղև 'ի ժողովրդեան, ստացօղ եղեն այնմ՝ զոր գտինն . զի մերձ է տր առ ամենեսեան՝ որ կարդան առ նա :

Արդ պատուով բարձեալ անտի զտապանակն հանդերձ տբ գանձիւն՝ որ 'ի ծոց նր, հանգուցին 'ի տեղւոջ անդ, ուր փութով շինեցաւ սբ տաճար նր : Նաւ 'ի կատարմանն եղև

և այս նշան երևելի . քանզի լեառն բուռկա-
նոս (որ և բառկանոս , կամ վուլկանոս) , որ
գրեթէ կից էր կղզւոյս , և միշտակար լի-
նէր մերձաբնակ եղելոց՝ (հրաձգութք) ,
յայնժամ աներևոյթ շարժմամբ 'ի բաց մեկ-
նեցաւ , որպէս եօթն ապարիզօք կախեալ 'ի
մէջ ծովու . մինչզի՝ մինչև ցօրս ցայս իսկ
երևի տեսողաց ոչ 'ի ձև կերպարանաց հրոյ
փախուցելոյ . (այն է փոքր հրաբուղխ լեառն
վուլկանիկ կոչեցեալ , և թերևս զկնի ան-
յայտացեալ , որոշ 'ի մեծ կղզւոյն հերայ
վուլկանոսի , որ կայր և յառաջնմէ) : Այլ
թէ քանի՞ և ո՞րչափ այնուհետև ներգոր-
ծեաց հրաշս 'ի վ͞ր նեղելոցն յազգի ազգի
ցաւոց և 'ի հիւանդութեց , որք հաւատով
'ի նա ապաւինին , ոչ է մեզ ասել առ երկա-
րութե͞ ճառիս , և ոչ լսելեաց անհաւատալի
ունի երևիլ , ունելով 'ի միոյ աստի առհա-
ւատչեայ հաւատարմութե͞ և այլոց սքանչե-
լեացն առհասարակ :

Արդ ուրախ լեր երանելիդ երանելեաց՝ ե-
րիցս երանեալդ բարթուղիմէ . . . . ուրախ
լեր բազմօրինակ տենչալի գեղեցկութիւնդ
հայաստանեայց . ուրախ լեր լիբարեայ ազա-
տաւոր՝ և պարծանք պարծանաց երկրպագե-
լի . ուրախ լեր՝ որ զծով սրբեցեր քաջընթաց
հետովքդ . ուրախ լեր՝ որ զցամաք ծիրանա-
զարդեցեր երանգօք անարատ արեանդ . ու-
րախ լեր՝ որ զօդս լցեր 'ի հոտ անուշից բուր-
մամբ սրբութե͞ ա͞ծային բանից քոց . ուրախ
լեր՝ որ յերկինս սլացար , և 'ի միջակին ա͞ծա-

հոյլ

Հոյլ ակմբից գեղեցիկ փայլես 'ի շող անմատոյց փառացն լուսոյ, և յանյագ զուա՛րճութ̃ե անանց ցնծութ̃ե։ Անտի 'ի մեզ գթասիրաբար նայեսցիս. անտի օրհնեսցես զայնոսիկ՝ որք օրհնեն զքեզ ||։

Զնոյն երկրորդէ պատմութ̃ի և յովսէփ ներբողասաց յոյն 'ի նոյն դարս՝ ըստ ոմանց ո̃ք յովսէփ երգաբանն կարծեցեալ, 'ի գովեստ ո̃ք առաքելոյն բարթուղիմեայ որձակ բանիւ՛. ուր և 'ի բերանոյ լիպարիս կղզւոյն այսպէս բարբառի առ առաքեալն մեր. * Դու՝ որ բազում լուսով ես պայծառացեալ, և ա̃ծայինն այն ելից արեւու ճշգրիտ բարեկամ, զի՞ եղև՝ զի այսքանիդ և այսպիսիդ իջևանեսցիս յաղքատին իմ մաւտս արեւու, 'ի կողմանց արևելից խաղացեալ, և ը̃ր ծովեզերեայ ծոցս մեզ ցուցեալ։ Ահա արդ մեծատուն եղէ. երբեմն աղքատս զանձ մեծ այսօր գտի. ո՛չ ևս եմ այսուհետև ստորին և քան զհռովմ քաղաք մեծապանծ, որ ունի իւր բնակիչս զերանելի առաքեալսն զպետրոս և զպօղոս. քանզի և ինձ բնակիչ ստացայ զբարթողոմէոս։ Խնդակից ինձ լերուք կղզիք ա̃մ. քաղաքք ա̃մ՝ որ ընդ տիեզերս՝ ցնծացէ՛ք ը̃ր իս. 'ի ձեզ յոլովից 'ի ս̃ց ամբարեալ կան նշխարք. ինձ շա՛տ է մինս այս փոխանակ ամենեցուն։ Այլ ո՛վ երից երանելի և զուգահրեշտա՛կդ առաքեալ, ո՞ պատմեսցէ ը̃ղ արժանւոյն զպանծալի պանծալի գործս քո ||. և այլն՝ որ 'ի կարգի։

Արդ այս սքանչելի փոխադրութ̃ի, զոր և այլ

վկայաբանք և մատենագիրք միաբան յիշատակեն, եղև յամի տն իբր 580. և մնաց մարմին սբ առաքելոյն անդ 'ի Լիպարիս աւելի քան զերկերիւր ամ. և ապա փոխադրեցաւ 'ի Բենեւենտ. զորմէ այսպէս գրէ ժամանակակիցն սբ Բերթարիոս աբբայ Կասինեան վանաց, կամ Անաստաս դրապետ Հռովմայ՝ զկնի Ճառին Թէոդորոսի նախանշանակելոյ. * Օ այսոսիկ յաղագս երանելոյն Բարթուղիմէի գովութեց, և յաղագս հրաշալի գալստեան նր 'ի Լիպարիս՝ հաւատարիմ պատմութբ բացադրեաց Թէոդորոս՝ նշանաւոր համբաւով սրբութ և քհնյական պատուով: Այլ թէ յինչ առթէ, կմ որով կարգաւ փոխադրեցաւ 'ի կղզւոյ անտի 'ի Բենեւենտ, ոյր վասն կատարի տօնախմբութիւն՝ որ յաւուր յայսմիկ, ժամ է ասել աստանօր:

Արդ մինչդեռ 'ի Լիպարիսեան կղզւոջ անդ հանգչէր մարմին նորին երանելի առաքելոյն Բարթուղիմէոսի մինչև ցամն մարդեղութ տն 838, յարձակեալ սարակինոսաց 'ի վերայ կղզւոյն՝ յաւարի առին զայն, և վեր 'ի վայր արարին. և խորտակեալ զգերեզման երանելւոյն Բարթուղիմեայ՝ ցրուեցին զոսկերս նր այսր անդր: Իսկ և իսկ յետ մեկնելոյ նց՝ երևեցաւ առաքեալն քնի 'ի տեսլեան ումեմն յոյն միայնակեցի, որ պահապան լեալ էր եկեղեցւոյն, և ասէ ցնա. արի և ժողովեա զոսկերս իմ զցրուեալս: Նա ետ պխնի. և առ 'ի մէ՞ իցէ զոսկերսդ ժողովել,

կմ

կմ պատուիր ինչ քեզ առնել, ուր դու թողեր զմեզ և զժողովուրդս զայս 'ի ձեռս հեթանոսաց՝ ջնջել զմեզ, և ոչ հասեր մեզ 'ի թիկունս օգնականութե :

Իսկ նա ասէ. Ես յերկար ամաց ընթացս աղաչեցի զած վն ժողովրդեանս այսորիկ. և իմովս աղօթիւք շնորհեաց դոցա ած՝ զի աներկեան կացին մնացին ցայդ վայր. այլ քզի բազմացան չարիք նց, և յաճախեաց յոյժ անօրէնութի, այնուհետև 'ի զուր եղեն աղաչանք իմ. և այնպէս 'ի վր եհաս կորուստ ապականութե : Այլ դու արի և ժողովեա զոսկերս իմ, և ամփոփեա ուր քեզ պատուիրեմ:

Ասէ միայնակեացն. և զիարդ կարացից գտանել զնս, զի ոչ գիտեմ ուր ցրուեալ իցեն : Ասէ ցնա առաքեալն. գիշերի երթ 'ի հաւաքել զնս. և ուր ուրեք տեսանիցես ինչ հրափայլ, բարձ զայն՝ զի յոսկերաց իմոց է : Եւ նր յարուցեալ վաղվաղակի՝ գնաց 'ի տեղին, և եգիտ զնոսին՝ ըստ ասելոյ առաքելոյն, և ժողովեաց առանց երկուանալոյ, և հաւաքեալ յանօթ ինչ՝ թաքոյց. և թողեալ անդ զընկեր իւր՝ գնաց :

Եւ եղև 'ի գալ անդր նաւուց լոնգոբարտացւոց՝ որք զհետ էին սարակինոսաց, առին զկրօնաւորն՝ որ անդ գտաւ, և զմարմին սբ առաքելոյն, և մեկնեցան անտի : 'Ի վր հասին սարակինոսք, և 'ի մէջ առին զնաւն՝ որ բարձեալ տանէր զսբ մարմին առաքելոյն, մինչև չմնալոյ յուսոյ ազատութե : Եւ ահա

յան-

յանկարծակի խաւար թանձրամած պատեր զնաւս սարակինոսաց, և ոչ գիտէին՝ թէ յո՛ երթիցեն. և այնպէս ազատեցաւ նաւն այն. այլ մինչդեռ էին 'ի մէջ ծովու, զօրն 'ի նաւավարաց անտի՝ որ վշտացեալ էր 'ի ծանր հիւանդութենէ, առողջացոյց տէր աղօթիւք առաքելոյն: Եւ ելեալ 'ի ցամաք՝ ածին մեծ պատուով զսուրբ մարմին առաքելոյն սրբոյ 'ի բենեւենտ, և հանգուցին 'ի խորանի՝ յամի 'ի մարդեղութենէ անտի տեառն ութհարիւրորդի երեսներորդի իններորդի, որ օր քսանևհինգ էր ամսեանն հոկտեմբերի||:

Զնոյն պատմութիւն աւանդեն և այլ բազում յիշատակագիրք բենեւենտացւոց, և այլք 'ի մատենագրաց. և այս եղև ասեն սատարութեամբ սիկարտոսի իշխանին բենևենտոյ, և ուռսոսի եպիսկոպոսի տեղւոյն: Զնոյն աւանդէ և նիկետաս յոյն պաղփագոնացի: Եւ եդան զառաջինն նշխարք սրբոյ առաքելոյն 'ի մայր եկեղեցին սրբոյ աստուածածնի. ուր շինեցաւ առանձին մատուռն յանուն սրբոյն բարթուղիմէոսի. և յայնմ հետէ գրեցաւ առաքեալն պաշտպան բենևենտոյ ընդ սրբոյն գենարիոսի վկայի՝ եպիսկոպոսի այնր քաղաքի: Եւ 'ի յաջորդ դարու՝ յամի 969. յովհաննէս ժգ երորդ՝ հռովմայ հայրապետ 'ի ժողովի իւրում ամբարձ զեպիսկոպոսն բենեւենտոյ 'ի պատիւ արքեպիսկոպոսութեան, ասելով 'ի կոնդակին. * վասն զի սուրբ աթոռ է, ուր հանգչի մարմին երանելւոյն բարթուղիմէոսի առաքելոյ||: Եւ 'ի բենեւենտեան ժամագիրս եդաւ այս բան պանծալի առ սրբոյն

բար-

բարԹուղիմէոս . * Հայաստանեայց քարոզէ զփառս քո . լիպարիս զսքանչելիս . բենեւենտ զգովուԹիւնս քո՝ ով երանելիդ բարԹուղիմէ . և ամ արարածք զշնորհս քո ‖ . զի յամ տեղիս ցուցան զօրուԹիւք սբ առաքելոյն :

Իսկ յամի 1338 . շինեցաւ Հոյակապ եկեղեցի յանուն բարԹուղիմեայ ՚ի բենեւենտա՝ առընԹեր մայր եկեղեցւոյ . և անդր փոխադրեցան նշխարք նր՝ կրկին տապանաւ , որ ագուցեալ ՚ի մէջ իրերաց՝ պղնձի և քարեղէն : Իսկ ՚ի քայքայել տաճարին ՚ի շարժման՝ յամի 1688 , վերստին շինեցաւ . և անդ ՚ի նոր եկեղեցին եդաւ մարմին սբյն յամի 1698 , Հանդերձ քննուԹբ ժողովոյ բազմուԹե եպսաց՝ աւելի քան զքսան և չորից . որոց գլուխ էր ուրսինոս կարդինալ՝ արքեպս բենեւենտու . որ և ՚ի կոնդակի իւրում ընդարձակ պատմէ զայս ամ : Իսկ այլք ՚ի ժամակից արանց գրեն, Թէ նա ինքն ուրսինոս ետես զլոյս Հրաշալի ՚ի վր նշխարաց սբ առաքելոյն ը կամին բանալ զտապանն , և Թուչել զոսկերս նր . զորս և որոշեալ ը մանր և ը խոշոր և ը փոշիացեալ մասունս՝ Հանդերձ ծուխային աւազովք և Թէ փուլք կամ փշուլք ձկանց , ամփոփեաց յայլեայլ անօԹս . և զգլխաւոր մասունս զետեղեաց ՚ի տապանակին :

Այլ է և աւանդուԹի ոմանց ՚ի Հռովմայեցւոց ընդ բարոնիոսի , Թէ յամի տն իբր 980 , կամ 1000 , ոԹոն կայսր ՚ի բենեւենտոյ ՚ի Հռովմ փոխադրեալ իցէ զմարմին սբյն բարԹու-

Թուղիմէոսի. զոր բազումք ջանացան է՟ Ուրսինոսի 'ի դերև հանել. և արդարև կան կոնդակք հայրապետաց հռովմայ յետ այնորիկ յամի 1048, և 1058, և 1337, ևլն, յորս տակաւին յիշատակի մարմին առաքելոյն լինել 'ի բենեւենտ. վ՟ոյ և ս՟րն անտոնինոս եպ՟ս փլորենտիոյ քաջ գիտակ այսմ անլուծանելի խնդրոյ, այսպէս ասէ (պատմ. մաս. ա՟. տիտղ. 6. գլ. 12). * Հասարակօրէն մարմին նր՟ համարեալ լինի գոլ 'ի բենեւենտ. Թէպէտև հռովմայեցիք ասեն զայն առ իւրեանս ունել ||:

Ոչ ինչ ապա պարտ է ասել զայլևայլ նշխարաց ս՟րբյն բարթուղիմեայ, որք կան է՟ մկայելոյ և այլոց 'ի հայաստան, 'ի յունաստան, յիտալիա, 'ի գերմանիա, 'ի բեղգիոն, 'ի սպանիա և յանգղիա. և այն զի՝ զաջն կամ զբազուկն ասեն ունել ոչ սակաւք: Հաւաստ է թէ նախ զմանր մասունս իբրև ամբողջ նշխարս նշանակեն ամենեքին՝ է՟ որում են եդեալ յերևելի անօթս պատուականս 'ի ձև աջոյ ևլն: Իսկ երկրորդ՝ շփոթեն ը՟րք զհամանուն ս՟րս՝ բարթուղիմէոս անուանեալս. յորս յետ ս՟րբյն բարթուղիմէոսի առաքելոյ հայոց՝ քաջայայտ է և ս՟ր բարթուղիմէոս աշակերտ՝ մի յեօթանասնից. որ էր գործակից և չարչարակից ս՟րբյն փիլիպպոսի առաքելոյ 'ի յերապօլիս. և զի սա ևս պարզապէս առաքեալ կոչի ոմ՟ զայլ աշակերտս, նմին իրի մեծ մասն մատենագրաց շփոթէ ոչ միայն զնշխարս, այլև զվարս նր՟ է՟ մեծին բարթուղիմէոսի.

ոմ՟

որպէս տեսցի և 'ի ծանօթութիւն ։

Ընդ նշխարս սր̃բոյն Բարթուղիմէոսի առաքելոյ համարել պարտ է և զօրհնակն մատթէոսեան աւետարանի , զոր եթող նա 'ի Հնդիկս ․ ուր և յետ ժամանակաց երթեալ (յամի տ̃ն իբր 185) պանտենոս իմաստասէր և քարոզ բանին՝ եգիտ անդ ․ որպէս պատմէ եւսեբի ․ (պատմ. եկեղ. Ե. 10.) և այլք ընդ նմա ։ Իւ սատի առեալ արդեօք հին աղանդաւորաց՝ իշխեցին հանել սուտ աւետարան նաև յանուն Բարթուղիմեայ՝ ընդ յիշելոյ հերոնիմոսի ('ի յառաջաբ. մեկն. մատթ.) ։ Իսկ 'ի գիրս դիոնեսիոսի արիսպագացւոյ կայ նշան , թէ գոյին երբեմն և հարազատ գրուածք ինչ առաքելոյն ․ քանզի գրէ 'ի խորհրդական աստուածաբանութեան այսպէս ․ * Ապաքէն այսպէս ասէ աստուածայինն Բարթողոմէոս ․ և՛ շատ գոլ զաստուածաբանութիւն , և՛ նուազ ․ և զաւետարանն՝ ընդարձակ և մեծ , միանգամայն և հակիրճ ‖ ։ Ուր գրէ սր̃բն մաքսիմոս , թէ * Նշանակեալ և աստուստ , թէ այսօրէնիկ են անկեղծութեամբ աստուածային շարագրութիւնք մեծին դիոնեսիոսի ․ զի որ յառաջին բանսն զոմանց կենակից եղելոց ընդ առաքելոյն յիշատակ արար պիտոյից , այժմ նմանապէս զաստուածայնոյն Բարթուղիմէոսի 'ի մէջ ածէ զպէտս ․ որպէս յայտ առնէ ասէդ ․ զի թէ անգիր էր ուսուցեալ , ասացեալ էր արդեօք , ասէր ‖ ։

Սոյն և նիկետաս պափղագոնացի գրէ 'ի ներբողեանն իւր առ սր̃բն Բարթուղիմէոս ․ * Կեցցես այրդ երանելի , մեծագործ և սքանչե-

չելն , որ ուսուցեր մեծ և փոքր , ը̄արձակ և անձուկ գոլ զփրկական աւետարանն ։ Մեծ , զի գեր 'ի վերոյ է քան զա̄մ միտս և զհանճար բանաւորաց ։ և փոքր , զի բազմօք զիջեալ 'ի փառաց անտի իւրոց՝ որ ք̄ զերկինս է բարձրագոյն , պատկանեցոյց զանձն 'ի խոնարհութի̄ և 'ի նմանութի̄ երկրածնաց ։ Կամ , մե՛ծ վ̄ս մեծվայելչութե̄ ա̄ծութե̄ն , և փոքր վ̄ս յետին նուաստութե̄ մարդկայինս բնութե̄ ։ որոց նոր խառնութի̄ և զօդութի̄ կայացուցանէ զաւետարանին զբովանդակութի̄ ։ Ընդգամայն և ը̄արձակ , վ̄ս զի զարձակածաւալ և զանբաւ խորութի̄ յինքն փակէ զհանճարոյ և զիմաստութե̄ 'ի խորհուրդս գաղտնիս ։ իսկ անձուկ , զի զհամառօտն և զհակիրճն պարունակեալ աւանդէ բան զա̄յ ։ Խնդա՛ և ուրա՛խ լեր գերապայծառ բարթուղիմէ , որդիացեալդ ա̄յ , և արքունի զարդարեալ պատուով ։ քանզի աթոռ քեզ պատրաստեալ է յերկինս առ փառաց թագին ք̄ի , յորում նստցիս ը̄ ծերս բանին՝ ը̄ նախկին հետևօղս ք̄ի , դատել զի̄էլ ։ որպէս և ունի ա̄ծային խոստումն յաւիտենից ճշմարտութե̄ ‖ ։

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ:

(1) Հաստատունք ունիմք և ստուգունք 'ի Ճառընտիրն մերում զվկայաբանութն որ առաքելոյն մերոյ բարթուղիմէոսի՝ քան զայլ ամ՟ վկայագիրս այլոց ազգաց. որք բազմօք անմիաբան են յինքեանս, այլ յերկուս գլխաւոր իրս միաբանին ը՟ մեզ. նախ՝ թէ բարթուղիմէոս զառաջինն գնաց քարոզութբ՟ մինչև 'ի հնդիկս ը՟ թովմայի. և երկրորդ՝ թէ յետ շրջելոյ յարևելս ը՟ բազում տեղիս՝ եկն 'ի հայաստան ծ, և 'ի հայս կատարեցաւ և թաղեցաւ. այլ թէ որպէս, ոչինչ աւանդեն ստուգութբ՟, և կարօտին մերումս վկայաբանութե: Եւ զայս տացուք իմանալ յընթացից քննութե բոլլանդեան առն յովհաննու ստիլտինգայ, որ բազմօք աշխատասիրեաց յայսմ մասին, զառաջին երեխայրիս վաստակոց իւրոց ընծայելով 'ի պատիւ սրբոյն բարթուղիմէոսի: Եւ այս կարգ է երկարապատում քննութեց նր:

Սկիզբն առնէ 'ի խնդրոյ անտի, թէ բարթուղիմէոս է մականուն նաթանայելի, և նոյն ընդ նմա. և առ այս պնդէ նախ, թէ նաթանայել էր մի յերկոտասանից. զի թէպէտև օգոստինոս և մեծն գրիգոր չընդունին զայդ, բայց այլք 'ի հարց լինին ձայնակից. և երկրդ՝ թէ ոչ այնչափ սիմոն կանանացին է նաթանայել, ոպ՟ յոյնք հրկօրէն կարծեն (դուլաւէլ և զհայս), որչափ բարթուղիմէոս. և զայս հաստատէ եթէ բանաւոր պատճառօք, և եթէ վկայութբ՟ ասորւոց և քաղդէացւոց (ը՟ որս խառնէ և զհայս). 'ի նոյն միտս է և 'ի յունաց նիկետաս: Այսոքիկ մեզ ընդունելի. բայց ոչ ունիմք հաւաստիս 'ի գրոց մերոց:

Այլ մերժէ իրաւամբք զառասպելեալ կարծիս ոմանց յասորւոց՝ յանուն սուտ դամասկացւոյն, ոպ՟ թէ բարթուղիմէոս էջ ազգաւ ասորի և թգրացի. թերևս 'ի զփոոց առնել, ստուգաբանելով զբարթողոմէոսն որդի պտղոմէոսեանց թգրաց եգիպտացւոց: Նոր զառասպելն զարդարեալ ևս քան զևս ը՟ յառաջբերելոյ

պետրոսի Նատալեայ. *Գրի 'ի պատմութե իմիք, թէ
,, պետւեյանյայտից կարգի, թէ յորժամ պատանեակ էր
,, բարթողոմէոս՝ եղբօրորդի անորդի թգրին տորւոյ,
,, լուեալ վն վկայուե և սքանչելեաց քնի՝ որ 'ի հրեաս_
,, տան, առաքեալ առ նա ասել՝ թէ սիրով աշակեր_
,, տէի քեզ, եթէ շնորհ մի շնորհեսցես ինձ. քանզի
,, լուայ՝ թէ աշակերտք նր աղքատք էին և դժուար հան_
,, դերձիւք շրջէին. վն այսր, եթէ թողուցուս ինձ
,, ծիրանազգեաց հնալ միշտ՝ 'ի պատիւ արքունի շքոյս,
,, հետևօղ քո եղէց յամ 'ի կեանս իմ: Եւ քն ներեաց
,, նմա զխնդրելին. միայն ասաց՝ ասել պատգամաւորին
,, յիւրմէ կողմանէ ցբարթողոմէոս, թէ որ չառնու
,, յանձն 'ի բաց դնել զքղամիդն արտաքին, հանդեր_
,, ձեալ է վն սիրոյ իմոյ 'ի բաց հանել յանձնէ զբնաւո_
,, րականն հանդերձ, ընդ զմորթ մարմնոյ իւրոյ: Եւ այս_
,, պէս քն ընկալաւ զբարթողոմէոս յառաքելութի. և
,, նա միշտ պահեաց զծիրանազգեստ ձև յանձին ||:
Թող զյաւելուածն այլոց, թէ 'ի պատճառս նր եղև
հակառակութե յընթրիս, եթէ ո՞ 'ի նոցանէ լինիցի մեծ:
Արդ 'ի հերքել ստիլտինգայ զյայտնի առասպելդ՝ ոչ
'ի միտ առնու, թէ նաև հին առասպելացդ հաստա_
տեալ է յերկուս անստոյգ աւանդս. առաջինն է սովո_
րական առ յոյնս և առ լատինս յետինս, թէ քերթեալ
իցէ մորթ սբյն բարթուղիմէոսի. զոր ոչ ճանաչէ ճա_
ռընտիրն մեր. և երևի առեալ կամ 'ի հարուածոց սբյն,
որով թերևս հերձոտեցաւ մարմինն, կամ 'ի բժշկելոյ
նր զհապարապետն՝ յորմէ անկաւ մորթն ողջոյն իբրև
զկեղև ծառոյ: Եւ երկրդն է աւանդն անընդունելի՝ որ
կայ յանհարազատ պատմութե աբդիասայ, թէ բարթո_
ղոմէոս էր ծիրանազգեաց. որպէս տեսցի զկնի. զոր և ոչ
ստիլտինգ ընդունի:

Իրաւամբք յերկբայս թողու քննիչն և զայն բան հառու_
բերդոսի, զոր կարէր կոչել և մոռացածին. ընդ թէ որով_
հետև բարթողոմէոս մարթի թարգմանիլ ասորերէն՝
որդի ջրհանի, իսկ նաթանայէլ՝ է եբրայեցերէն պար_
գև այ, դուցէ նաթանայէլն բարթողոմէոս կոչեցեալ
իցէ՝ յորժամ տրն զջուրն 'ի գինի փոխարկեաց 'ի հար_
սանիս կանայ գալիլեացւոց: Առաւել հաւանական է
քան զայս՝ կարծիք սբյն եպիփանու, զոր չկամի ընդ_

գուներ սոփլոնդ, թէ նաթանայէլ էր մի յաշակերտաց գնացելոց յէմմաուս՝ ընդ ընկեր կղէովպայ :

Մատուցեալ այնուհետեւ քննիչն 'ի բուն խնդրելին մեր վն վիճակի քարոզութե բարթուղիմէի առաքելոյն՝ քաջ հաստատէ նախ միաբան ը գրելոցս առ մեզ, թէ գնաց մինչեւ 'ի բուն հնդիկս. եւ թէ սխալէն՝ որք դնեն, թէ միայն 'ի հնդիկս եթէովպիոյ կմ երջանիկ արաբիոյ երթեալ իցէ : Բայց անդէն եւ ինքն սոփլոնդ սխալէ ը նոսին, որք կարծեն՝ թէ առաքեալն բարթողոմէոս եկեալ իցէ ընդ փիլիպպոսի առաքելոյ 'ի յերապօլիս, եւ անդ 'ի խաչ ելեալ, եւ ազատեալ 'ի խաչէ. եւ արդարեւ յայս սխալանս են բազումք 'ի յոյն եւ 'ի լատին մատենագրաց հնոց եւ նորոց. վն զի խառնեն զբարթուղիմէոս աշակերտ՝ զմի յեօթանասնից, ը բարթուղիմէոսի առաքելոյ՝ միոյն յերկոտասանից. վասն զի առ նախնիս երկոքին եւս առաքեալ կոչին անխտիր. ուր ճառընտիրք մեր գեղեցիկ որոշեն զերկոսեան. որպէս յայտ է 'ի վարուց փիլիպպոսի առաքելոյ, իսկ յայսմաւուրքն՝ է զի որոշէ զերկոսեան, եւ է զի շփոթէ :

Գայ այնուհետեւ սոփլոնդ 'ի հաստատել զգալուստ եւ զկատարումն առաքելոյն բարթուղիմէոսի 'ի հայս. եւ իբրեւ ծարաւի յարձակեալ 'ի տեղեկութե պատմութե եւ աւանդութե ընիկ ազգին հայոց՝ գտեալ է զերկուս աղբիւրս զարմանալիս, որք հազիւ չիթ մի ունին ջրոյ յայսմ մասին, զի են կղեմէս գաղանոս, եւ յովսէփ սիմոն ասսեմանն : 'Ի գաղանոսէ իմանայ զայն եւեթ, թէ հայք առաքեալ իւրեանց ճանաչեն զբարթուղիմէոս. բայց թէ որպէս եւ որո՞վ հիմամբ, ոչ գաղանոս ուսոյց, եւ ոչ սոփլոնդ ուսաւ : Իսկ յասսեմանեայ լուեալ, թէ ասորի եւ քաղդէացի եւ նեստորական գրիչք միաբան աւանդեն զշրջիլ առաքելոյն քարոզութեբ 'ի միջագետս, 'ի հայս, յատրպատան եւ 'ի պարսս, խայտայ՝ ասելով, թէ ահա զխնդրելին մեր հաստատեն * հայ մատենագիրք ,, յառաջ բերեալք յասսեմանեայ ||. եւ կրկին սխալանօք երկրորդէ, թէ այսպէս գրէ եւ * ամիոս հայ ||. որ ոչ է հայ, այլ նաստուրի. ոչ եւ այլքն՝ ասորի, կամ քիլտանի :

Աստի իմանաս, թէ որչափ կարօտ էր քննիչն հարազատ պատմագրաց հայոց եւ ճառընտրին մերում. եւ զայս

կարօտութ՟ն իւր քաջ ևս յայտ առնէ այնու, զի 'ի վե՟ր բերէ, թէ ո՛չ բարւոք արարին ուսոճարդ, ադոնիս, փիլոքս, որք համարեցան զբարթուղիմէոս 'ի հնդիկս նահատակեալ. ո՟պ և փլորենտինիոս՝ է՛ զի 'ի հնդիկս ասաց, և է՛ զի 'ի պարսս. վասն զի ասէ, * Յովմադոյն
,, հեղինակք զմեծն հայս ասեն պայծառացեալ մահ_
,, ուամբ առաքելոյն. որոց ձայնակցին և վկայագիրք
,, և ժամագիրքն հռովմէական ||: Եթէ չատանայր այ_
սու, բարւոք առնէր. բայց քանզի յաւելեն մխիթան_
գէտս՝ զհետ երթալով անգիտագոյն առաջնորդի, սխա_
լէ՝ գրելով այսպէս:

* Առ 'ի չերկարել զբանս՝ մի առ մի կոչելով զհեղի_
,, նակս (վ՟ն կատարման բարթուղիմէայ 'ի հայս), եդից
,, զբանս տիլլեմոնտի, որոյ կարծիքն ինձ հաճոյ թուի.
" Ամ՟ նոր մատենագիրք յունաց և լատինացւոց միա_
,, ձայն ասեն, թէ մարտիրոսացաւ 'ի քաղաքն ալբանայ
,, կամ ալբանուպօլիս ասացեալ, և երբեմն վրիպակաւ
,, ուրբանուպօլիս գրեալ, զոր դնեն լինել 'ի մեծն կմ՟
,, 'ի հնդկային հայաստան, ըստ կոչելոյ իւրեանց: Կար_
,, ծեմ, թէ գուցէ ալբանս քաղաքն իցէ՝ որ յալբանիա
,, (այս՟ յաղուանս) յեզր կասպից ծովու, որ սահմանա_
,, կից է հայաստանի": Հաճոյ է ինձ ասեմ այս կար_
,, ծիք.... (զոր և պէսպէս մակաբերութ՟ք յերկարէ
տիլլոմոնտ. և յարէ). Բայց թէ ոք զլաւագոյնս նշա_
,, նակեսցէ, ուսանել մանաւանդ ասա կամիմ, քան ու_
,, սուցանել: Իսկ զոր գրէ նիկեփորոս կալլիստոս.
,, գիրք. Բ. գլ. 10. թէ նահատակեալ իցէ յուրբանու_
,, պօլիս 'ի կիլիկիա, միոյ առն է բան. և չէք ն՟ր այն_
,, չափ հեղինակութ՟ն, զի պարտ իցէ մեզ յամենալ 'ի
,, նմին ||:

Արդ քանզի խոնարհութ՟բ՝ այս՟ դժմարտութ՟բ՝ ուսանել քան ուսուցանել կամեցաւ քաջն տիլլոմոնտ, այսպէս ուղղագրելի են ասացեալքն 'ի նմանէ և 'ի տիլլեմոնտայ: Նախ՝ ո՛չ է սխալագրութ՟ն առ նս, որք ուրբանուպօլիս գրեն, այլ առ նս՝ որք ալբանուպօլիս գրեցին, ո՟պ և Յն. բս. ալվանուպօլիս: Քանզի ո՟պ տեսաք, խորենացին 'ի թղթ. առ սահակ արծր. գրեաց. * կատարե_
,, ցաւ յուրբանոս քաղաքի, 'ի բարմ անուանեալ տեղ_
,, ւոջն յանուն առաքելոյն ||: Նոյնպէս պարտ է իմա_

նալ

նալ զընթերցուածն Ճառընտրի յուլիանոս, Պ. յուրբա-
նոս. և զխորէն. 'ի պատմ. Բ. 34. * Վիճակեցաւ հայոց
,, և բարդողիմէոս առաքեալ, որ և կատարեցաւ առ
,, մեզ յուրբանոս (կմ յարեբոնոս կմ յարևբանոս) քա-
,, ղաքի ||: Նոյնպէս և նիկետաս յոյն գրէ. * 'ի քաղա-
,, քի միում հայոց մեծաց, զոր ուրբանուպօլիս կոչեն ||:
Երկդ՝ ալբանն կամ ալբանուպօլիսն է վրիպակ, ոչ 'ի
տեղի անունն աղուանք, այլ փոխանակ գրելոյ՝ աղ-
բակ. և զի կայ աղբակ մեծ, և աղբակ փոքր, բարւոք
դնի 'ի Հ. փոքրն աղբակ, որ առաւել մերձ է 'ի հոգւոց
վանս՝ ուր եկն առաքեալն Թդ խորենացւոյն, և Թդ նմին
մերձենայ նաև 'ի միջագետս՝ կմ 'ի մծբին, ուր նստէր
սանատրուկ արքայ հայոց նահատակիչ սրբոյն. ուստի ա-
ռեալ է և սխալանքն նիկեփորայ՝ որ դնէ 'ի կիլիկիա
զուրբանուպօլիս: Այսուցիկ նպաստէ և պատմութիւն
զիւտի նշխարաց առաքելոյն. զի սրբն մարութայ 'ի
նփրկերտոյ դիւրաւ կարէր անցանել 'ի մծբին, կմ ան-
տի նաև յաղբակ փոքր, քան թէ յաղուանս. և անաս-
տաս կայսր դիւրաւ կարէր բերել տալ 'ի դարա կամ
յանաստասուպօլիս միջագետաց զնոյն նշխարս 'ի նփըր-
կերտոյ, կմ զայլ մասն 'ի հայաստանէ:

Եւ զի այսուքիկ այսպէս, ընդ վայր ձգնի այնուհետև
ստիլտինգ յերկարել զքննութիւն իւր առանց տեղեկու-
թեան պատմութեան հայոց՝ թէ յումմէ և որպէս նահատա-
կեցաւ առաքեալն բարթուղիմէոս. և որ մեծն է, բե-
րէ վկայութիւնս 'ի յոյն և 'ի լատին օրինակագրաց՝ ընդու-
նելով զնա, և մերժէ որպէս առասպել զաղբիւրն նոցա զար-
գխաս, որպէս և է իսկ կամ մերժելի և կմ ուղղագրելի.
որպէս և ընդունելի կարծեցեալ մատենագիրք՝ փոքր մի ո-
զորկելով զաբդեան պատմութեան հետևին նմին. այլ
ժամ է տեսանել նախ զառաջնորդն, և ապա զհետևօղս
նորա:

Արդ ծանիր, զի ստիլտինգ ոչ գտեալ ուրեք առ ու-
մեք զհարազատ վարս սրբոյն բարթուղիմեայ՝ հարկի 'ի
մէջ առնուլ զանհարազատն. այն է գործ ընծայեալ
կեղծ անուան աբդիայ ումեմն առաջին եպիսկոպոսին բաբե-
լոնի՝ յառաքելոց անտի ձեռնադրելոյ. զորոյ զգործն
յեբրայականէ 'ի յոյն թարգմանեալ իցէ եւտրոպիոս
աշակերտ նորա, կմ յուլիոս ափրիկանոս. և այն փն ժբ

առաքելոց ուրոյն ուրոյն ։ Եւ ահա գրեալսն վն բար-
թուղիմեայ տպէ սոխտոհինդ ամբողջ, եդեալ խորա-
գիր այսպիսի ․ * Գործ առաքելայօրդ՝ յանուն սուր
,, աբդիշոյ բաբելոնացւոյ ‖ ․ զոր և մեզ հարկ է քաղել
աստանօր ։

Քաղուած անհարազատ Գործոց Բարթուղիմէոսի ։

* Հնդկաց Ճ երրեակ ասի լինել ՚ի պատմագրաց ․
,, առաջինն՝ որ յեթէովպիա ձգի ․ երկրորդն՝ որ ՚ի
,, մարս ․ երրորդն՝ որ եզր առնէ, ՚ի միոյ կողմանէ ու-
,, նելով զերկիրն խաւարի, և ՚ի միւսմէ զովկիանոս
,, ծով ։ Արդ յայս Ճ հնդկաց եկեալ առաքեալն բար-
,, թողոմէոս՝ եմուտ ՚ի մեհեանն, յորում էր կուռք աս-
,, տարովթ անուն ․ և որպ օտարական անդ կալաւ զբնա-
,, կութիւն ‖ ։ Եւ էր ասէ բնակեալ ՚ի բագինի անդ դև՝
որ հարկանէր զմարդիկ պէսպէս ցաւօք, և տայր պատ-
գամս՝ զի եկեսցեն ՚ի զոհել, և ինքն խոստանայր բժշ-
կել ․ այլ ՚ի գալ բարթուղիմեայ՝ պապանձեցաւ դևն,
և ոչ կարէր տալ պխնի, կամ բուժել զհարուածեալս
յիւրմէ ․ վն չորքան մարդիկն յայլ քաղաք, և հարցին
զկուռքն բերիթ կոչեցեալ, թէ ընդէ՞ր լռեաց աստա-
րովթ ․ և նա ասէ ․ բարթուղիմէոս առաքեալն կա-
պեաց զնա ․ զի ինքն է բարեկամ այ ամենակալի, և ե-
կեալ է այսր ՚ի բառնալ զդիս ։ Ասեն ․ և ո՞ւր գտցուք
զայրն ։ Եւ նա ասէ ․ է սևահեր և գանգուր, սպիտակ
մարմնով, մեծակն, ունչք ուղղաձիգ, երկայնամօրուս՝
ալեխառն, միջահասակ, կողոբաւոր, ծիրանազգեաց,
սպիտակ կրկնոցաւ՝ ընդ ամ անկիւնս ունելով գոհարս
ծիրանիս ․ որ ՚ի իի ամաց հետէ զգեցեալ ունի զայն
հանդերձս, և ոչ աղտեղանան և ոչ հնանան ․ նոյնպէս
և սանդալք ոտիցն անհնանալի ։ Հարիւրիցս ծունր
կրկնէ ՚ի տուէ, և հարիւրիցս ՚ի գիշերի յաղօթս կայ
առ այ ․ և ձայն նր զօրաւոր իբրև զփողոյ ։ Հրեշտակք
այ են միշտ առ նմա, որ ոչ թողուն նմա քաղցնուլ կմ
ծարաւիլ ․ ամի կանխագէտ է, և ամ լեզուաց գիտակ ․
և ՚ի խնդրել ձեր զնա՝ եթէ կամի՝ ցուցանէ զանձն,
ապա թէ ոչ՝ գտանել զնա ոչ կարէք ․ այլ աղաչեմ զձեզ,

եթէ

եթէ գտջիք զնա՝ խնդրեսջիք վ̃ իմ, զի մի՛ զնոյն անցս անցուսցեն ը̃ ևս հրեշտակք նր̃, զոր անցուցին ը̃ աս-
տարովթ ։

Այս խնդրեցին զնա զաւուրս երկու, և ոչ գտին․ մինչև յաղաղակել սաղեւատոսի այսահարի, այրեն զիս աղօթք․քո առաքեալդ տ̃յ բարթուղիմէոս, յայտնի եղև ամենեցուն ։ Լուաւ թգ̃ր քաղաքին և գաւառին պողիմիոս, որոյ դուստրն էր լուսնոտ․ կոչեաց զբարթուղիմէոս, և նա բժշկեաց զաղջիկն․ յայնժամ ետ թգ̃րն բառնալ յուղտս ոսկի և արծաթ, ականս պատուականս և պատմուճանս, տանել 'ի բնակութիւն սր̃յն․ և ոչ գտին զնա ։ Այլ 'ի գիշերի եկն եկաց առաքեալն դրօքն փակելովք 'ի սենեակն արքունի․ և ասէ․ ո՛չ խնդրեմ զմարմնաւոր գանձս, այլ ծանիր զճշմարտութիւն․ և սկսաւ քարոզել նմա՝ սկսեալ 'ի կուսական ծննդենէ (որ գրի յերկար)․ ը̃ նմին և զխորհրդն յո̃ի 'ի սատանայէ (երկայնագոյն բանիւք․ ուր և մամոնայն ձևանայ ոճ̃ դև անձնաւոր փորձիչ․ և այլ ձևք խօսից կարօտք քննութ̃ կրիտիկայ)․ և այս ծանոյց զպատճառս կռոց, և զկապեալն դիւին աստարովթայ յիւրմէ․ և եթէ կամիս ասէ, տաց նմա խոստովանել զտկարութ̃ և զչարութիւն իւր առաջի քո ։ Եւ թգ̃րն ասէ․ ը̃ առաւօտն եկից և ես 'ի ժամ զոհին․ և տեսից ։

'Ի վաղիւ անդր յառաջնում պահու իբրև սկսան քուրմք զոհել, աղաղակեաց դևն աստարովթայ․ դադարեցէ՛ք, զի ես կապեալ եմ հրեղէն շղթայիւք 'ի հրեշտակաց յ̃ի ք̃ի խաչելոյն 'ի հրէից․ որ դերեաց զմահ՝ որ է մեր թագուհին, և զայրն մահու զիշխանն մեր կապեաց հրեղէն շղթայիւք․ և յերրորդ աւուր յարեաւ յաղթող մահու և սատանայի․ և ետ զնշան խաչին իւրոյ առաքելոց իւրոց, և առաքեաց զն̃ս յշ̃ ամ̃, յորոց մի է և սա՝ որ կապեալ ունի զիս․ արդ աղաչեցէ՛ք զնա թողուլ զիս երթալ յայլ տեղի ։ Եւ 'ի բռնադատել առաքելոյն զդևն՝ խոստովան եղև և զայն, թէ այդ ամ̃ ախտաժէտք են 'ի մէնջ 'ի դիւաց հարուածեալ ը̃ մարմնոյ, զի հարկեսցին զոհել մեզ առ 'ի խնդրել զբժշկութ̃․ յայնժամ մեք տիրեմք 'ի վր̃ հոգւոց նց̃, և ապա թողումք զմարմինս․ իսկ մարդիկ կարծեն՝ թէ առողջութ̃ տուեալ նց̃ ։ Յայնժամ ասէ բարթուղիմէոս ցամբոխն․ տեսէ՛ք զանո-

տի պաշտամանս ձեր, զի են խաբէութիւք սատանայի․ և եթէ կամիք՝ զի ես բժշկեցից զձեզ անուամբ Տ͞ն իմոյ, կործանեցէք զկուռսդ, և հաւատացէք 'ի ճշմարիտ Ա͞ծն՝ զոր քարոզեմ։ Եւ յակնարկել թ͞գրին՝ արկին պարանս՝ ձգել զկուռս 'ի վայր, և ոչ կարէին։ Իսկ առաքելոյն ասէ ցնոս․ թողէք զպարանսդ․ և ցդեն ասէ․ եթէ կամիս չերթալ յանդունդս, ել 'ի բագնէ այտի, և խորտակեա զդա, և երթ յանապատ տեղի ամայի։ Եւ դեն նոյնժամայն փշրեաց զԱստարովթ, և զայլ ա͞մ փոքրիկ չա͞ծս որ 'ի մեհենին, և անհետ արար զպատկերս կռոց։ Եւ ժողովուրդն աղաղակեաց միաբան․ մի է Ա͞ծ ամենակալ, զոր Բարթուղիմէոս քարոզէ։

Յետ այսորիկ 'ի կալ յաղօթս առաքելոյն յերկար՝ երևեցաւ հրեշտակ թևաւոր արփիափայլ․ և թռուցեալ Է չորս անկիւնս տաճարին՝ դրոշմեաց մատամբ իւրով խաչ 'ի քառակուսի քարինս․ և սրբեալ զտեղին 'ի տուն ա͞յ՝ բժշկեաց և զա͞մ ախտաժէտս․ և ուսոյց ն͞ց նոյնպս խաչակնքել 'ի ճակատս իւրեանց․ եցոյց և զնմանութի͞ն դիւին զայլր տեսլեամբ՝ ձեռս յետս կապեալ․ և իբրև անհետ եղև չարն, ապա և հրեշտակն վերացաւ յերկինս։ Յայնժամ հաւատաց և մկրտեցաւ թ͞գրն Պողիմիոս ա͞մ տամբ իւրով և զօրօք և ժողովրդովք․ և 'ի բաց եդեալ զթագն և զծիրանին՝ ոչ մեկնէր յառաքելոյն։

Յայնմ վայրի ժողովեալ քրմաց ա͞մ մեհենից՝ գնացին առ Աստիագէս կ͞ր աժդահակ արքայ աւագ եղբայր ն͞ր, և ասեն․ եղբայր քո աշակերտեցաւ կախարդի միոյ, որ զմեհեանս մեր յափշտակէ, և զա͞ծս մեր խորտակէ։ Եւ նա առաքեաց զօրականս հազար մի․ որք կալան զԲարթուղիմէոս, և բերին յառեան ն͞ր կապանօք․ և մինչդեռ խօսէր ընդ առաքելոյն սպառնալեօք, գուժկան եհաս առ Աստիագէս՝ թէ ա͞ծն քո Բաղդատ անկաւ և փշրեցաւ․ վ͞յ ետ դանել զԲարթուղիմէոս գաւազանօք․ և ապա հրամայեաց գլխատել։ Եւ եկեալ ժողովուրդք երկոտասան քաղաքաց՝ որք հաւատացեալ էին 'ի նա հանդերձ Պօղեմաւ արքայիւ, բարձին զնա, և շինեալ մատուռն մեծ՝ անդ հանգուցին։

Իսկ յաւուրն երեսներորդի յափշտակեալ 'ի դիւէ Աստիագէս թ͞գրն՝ եկն 'ի գերեզման ս͞րյն․ և ա͞մ քրմապետք դիւահարեալք՝ յետ խոստովանելոյ զառաքելոյ֊

թէ

թն որ՝ մեռան անդէն ։ Վասն որոյ յահի եղեն անհաւատք , և բազումք 'ի նոցանէ հաւատացին , և մկրտեցան յերիցանց կարգելոց 'ի բարթուղիմեայ ։ Եւ ըստ յայտնութեան միաբան հաւանութեամբ ամենեցունց եպս կարգեցաւ պօղիւմիոս թագաւորն , և սկսաւ յանուն տն նշանս գործել ։ և կացեալ յեպսութե ամս ի՝ տմ բարեկարգութբ հանդերձ, փոխեցաւ առ տր ։ որում պատիւ և փառք յաւիտեանս
յաւիտենից ։ ամէն ։

Արդ որչափ և կամի սուրինդ , ըստ վայր հարցէ զայս առասպելախառն պատմութի , մեզ չէ փոյթ ։ զի ուր մեք զհարազատն ունիմք 'ի ձեռին , անհարազատն ինքնին հալածական լինի առաջի նր ։ Բայց անաչառ խօսելով՝ պարտ է և սաստ ուսուցանել սուրինդայ ուսումնասիրի ինչ ինչ ։ նախ՝ թէ չէ մարթ նմա ուրանալ , զի այս անհարազատ վկայաբանութի սփռեալ է յարևմուտս , ըստ իմիք և առ յոյնս ։ զր 'ի հռովմէական ժամագիրս ընթեռնուն լատինք 'ի տօնի սբյն բարթուղիմէոսի այսպէս ։ *Եկն 'ի մեծն հայս ։ անդ զթգրն պօղի-
,, միոս և զկին նր , ևս և զերկոտասան քաղաքս էած 'ի
,, հաւատս քսի ։ ըստ որ 'ի նախանձ բորբոքեալ յոյժ քըր-
,, մաց ազգին՝ այնչափ վառեցին ընդդէմ առաքելոյն զաս-
,, տիագէս զեղբայրն պօղիւմեայ , մինչ զի հրամայեաց
,, կենդանւոյն հանել զմորթ նր անողորմաբար , և ապա
,, գլխատել ։ և այսպիսի վկայութբ աւանդեաց զհո-
,, գին || ։ Սմին նման գրեն և այլք 'ի լատին վկայագրաց , զմի ևեթ պարագայ յաւելլով 'ի վր պատմութե աբդիասայ՝ որպէս տեսանես ։ զի փոխ գանից՝ մորթեզերծ լինել ասեն ։ Նոյնպէս խօսի և սբն թէոդորոս յոյն , բայց միանգամայն տն ասելով ։ իսկ յովսէփ և նիկէտաս զխաչելն յաւելուն՝ խառնելով ըստ չարչարանաց միւս բարթուղիմեայ աշակերտի ։ զնոյն առնէ և Յն ։ բս ։ Վասն որոյ
ասելի է և ես ։

Երկդ՝ թէ չէ մարթ սուրինգայ և այլոց կրիտիկաց գտանել զելս իրաց , եթէ ոչ խոստովան լիցին , թէ որպ սխալեն այս տմ պատմիչք լատինացւոց և յունաց՝ զհետ երթալով պատմութեն աբդիայ որպէս օրինակաւ , նոյնպէս և ինքեանք քննիչք սխալին՝ ոչ գիտելով , թէ երկու են բարթուղիմէոսք , մին 'ի ժբից , և միւսն յեօթանասնից ։ և աբդիաս և հետեւօղք նր՝ խառնելով զեր-

կոսին՝ խառնակեցին և զխարս նց՟, ոմ՟ և զնշխարս նց՟. զոր այսպէս ունին որոշել, իբր զի բարթուղիմէոս աշակերտ՝ գործակից փիլիպպոսի առաքելոյ՝ յետ խաչակից լինելոյ նմա 'ի յերապօլիս, ազատեցաւ ը՟ Ճառընտրաց, և գնաց ը՟ քեռ նր՟ մարիամնեայ 'ի լիկայոնիա. և զի ասսեման ասէ ը՟ բազմաց՝ թէ յեթովպեան հնդիկս կմ՟ յերջանիկ արաբիա գնաց մեծն բարթուղիմէոս, և առլանինգ՝ թէ ոչ անդ, այլ 'ի բուն արևելեան հնդիկս, ունի ոք ասել, թէ ոմ՟ մեծն բարթուղիմէոս գնաց 'ի բուն հնդիկս ը՟ Թովմայի՝ ը՟ Ճառընտրաց և ը՟ խորենացւոյն և ը՟ եւսեբի կեսարացւոյ, գուցէ և փոքրն բարթուղիմէոս 'ի միւս հնդիկս իցէ երթեալ. և անդ գլխատեալ, եթէ մորթեզերծ լեալ իցէ կմ՟ ոչ՝ մին կմ՟ միւսն. զի զայդ ոչ հարազատ և ոչ անհարազատ վկայաբանութիւնք աւանդեն. այլ երևի համաձայնութիւն հարուածոց գանից՝ որ քքով կմ՟ գաւազանաւ, զայնպիսի միտս ընծայեցուցեալ ոմանց, և 'ի նմէ յայլս տարածեալ: Աւելի ինչ քան զայս ասել ոչ ունիմք:

Միայն դիցուք աստ և զքաղուածս երից յունական ներբողենից առէպ յիշատակելոյ. յորս կան հետք հարազատ և անհարազատ վկայաբանութեց միանգամայն, կմ՟ ի՞նչ ի՞նչ չփոթումն բարթուղիմէոսի առաքելոյ ը՟ աշակերտի. իսկ զամբողջ Ճառս նոցա ունին տեսանել բանասէրք առ ստիլտինգայ բոլլանդեան:

ա. Սբ՟ն Թէոդորոս 'ի յառաջաբան ներբողին իւրոյ մեծացուցանէ զփառս առաքելոց երկոտասանից. և զբարթուղիմէոս վեցերորդ կմ՟ եօթներորդ թուէ ը՟ գրոց՝ դնէ իբրև միջաձայն 'ի քնարս, և ոմ՟ բազմախորհուրդ թիւ վեցեակ և եօթնեակ. աստ ը՟ պետրոսի և յովհաննու ցուցեալ արժանի գովուե՟, ասէ. * Պետրոս
,, ուսուցանէ զայգս, և բարթուղիմէոս զուգապէս.
,, գեղեցիկ են ոտք պետրոսի աւետարանչի բարութ՟ց,
,, և բարթուղիմեայ նոյնպէս պանծալիք՝ որ բարձրա-
,, գոյնս խօսի զմյ՟. պետրոս գործէ նշանս մեծամեծս,
,, այլ և բարթուղիմէոս առնէ սքանչելիս զօրաւորս:
,, Պետրոս գլխ 'ի վայր խաչի. այլև բարթուղիմէոս այլ-
,, օրինակ տանջանաց ժուժկալեալ՝ յետ կենդանւոյն
,, մորթեզերծ լինելոյ գլխատի...
,, Արդ՝ ոմ՟ յառաքելոց աստ, և ոմ՟ անդ կոչաւ զմասն

,, տխե-

,, տիեզերաց 'ի քարոզութ՟ աւետարանին . . . զի կացուս_
,, ցես զնն՟՝ ասէ գիր՝ իշխանս ը՟ ամ՟ երկիր ։ Եւ որում
,, յարգիս գովի հռչակաւ, վիճակ և բաժին եղև հայ_
,, աստան Տ՟, ձգեալ յեւփրատայ մինչև ցգաբաւոն՝ 'ի
,, բաղում ազգս և 'ի քաղաքս բաժանեալ . . . . Իսկ թէ
,, որչափ ինչ արար անդանօր, և որչափ ինչ կրեաց,
,, բանս նկարէ . յորոց ինչ ինչ ը՟ աւանդութ՟ հինպատ_
,, մութե՟ գործեցեալք, և ինչ ինչ ը՟ կարգի աւետա_
,, րանական վիպութ՟ ներգործեալք գտանին ։ Զի եթէ
,, լոյս է Տի, ապաքէն զգործս լուսոյ եցոյց 'ի չև ևս
,, լուսաւորեալս . եթէ աղ երկրի, ը՟ նմին . . . և եթէ
,, մշակ, նոյնպէս . . . զի որ վհատարակաց ասի, և ըստ
,, միոյ միոյ 'ի նոցանէ է իմանալ . . . .
,, Եւ ը՟հանուր բանիւ ասել, կուրացն աչաց եղև լու_
,, սաւորիչ, բորոտաց սրբիչ, տենդից փարատիչ, կա_
,, ղաց գնացուցիչ, խլից ունկն տուօղ . . . Նոյն ինքն
,, շինօղ և ճարտարապետ անձեռագործ շինուածոյն,
,, տաճարացն ասեմ այ՟՝ որ կազմին հոգւով և ճշմար_
,, տութե՟, և կատարին 'ի ժողովուրդ սեպհական՝ նա_
,, խանձաւոր գործոց բարութե՟ ։ Տես ինձ զքաղաքս և
,, զբնակութիս՟՝ զերբեմն անհաւատութ՟ ապստամբեցե_
,, լոյ ժողովրդեան . . . այնուհետև դաշտս ծաղկաւէտս,
,, այգիս տնկախիտս, դրախտս անուշաբուրիչս . . . .
,, Այլ զո՞ր արդեօք վարձս փոխարինաց հատուցին
,, իւրեանց դարմանողի . . . փոխանակ պարգևաց պա_
,, տուհաս, և փոխան ը՟ կենաց հանգստեան՝ մահ դառ_
,, նութե՟ ։ Վն՟ զի ասի զնմանէ, թէ յետ կրելոյ զբազ_
,, մապատիկ և զանհանդուրժելի տանջանս՝ մորթեզերծ
,, լեալ իցէ յամպարշտայ ոմ՟ զկեղև . (այլք թարգմա_
,, նեն՝ ոմ՟ փուք, կմ՟ տիկ, կմ՟ տերև .) և ապա գլխա_
,, տեալ ։ Յետ այնորիկ 'ի հաւատացելոց մարմին նորա
,, դնի 'ի տապանի . որ և որոց 'ի կեանս իւր եղև խնա_
,, մակալու, նաև յետ մահուան դտաւ քարոզ մեծ այ՟ . . .
,, Եւ զի՞նչ զկնի գործեն (անհաւատք) . մոլեգնին ը՟_
,, դէմ սբ՟ մարմնոյն . . . և ընկենուն զհրաշագործ տա_
,, պանն 'ի ծով համատարած, ոմ՟ թէ ոչինչ բարեգոր_
,, ծեալ իցէ 'ի նն՟ այնպիսի առաքեալն . քանզի այս ախտ
,, է յաչաղկոտաց, զի 'ի կամաւոր կորստեան անձանց՝
,, և ոչ զայլոցն փրկութ՟ հանդուրժեսցեն տեսանել . . .

,, Մէծն

„ Մեծն պետրոս || այլովքն հանդերձ, զոր եդաք 'ի
պատմութե փոխադրութե նշխարաց ։

Է. Յովսէփ Ճառաբան՝ կարծեցեալ սբ Յովսէփ երգաբանն յունաց, յետ յառաջաբանական պանծալի բանից՝ աստ զոր առաքելոյն բարթուղիմեայ (չփոթելով ընդ բարթուղիմէի աշակերտի), թէ գնաց Ը փիլիպպոսի առաքելոյ 'ի յերապօլիս՝ որ երբեմն ոփիորիւմէ կոչիւր, և բնակիչք նորա օձապաշտք. անդ խաչեցին աստ զփիլիպպոս. իսկ բարթուղիմէոս անցեալ գնաց քարոզել այլոց քաղաքաց. և 'ի քաղաքի ուրեք զնա ևս 'ի խաչ դատապարտեցին ։ Եւ խօսի 'ի բերանոյ նր զայնպիսի բանս՝ զորս խօսեցաւ անդրէաս 'ի տեսանել զխաչն պատրաստեալ վն իւր. և ապա աղաչեաց աստ բարթուղիմէոս զդահիճսն, զի գլխիվայր խաչեսցեն զինքն (որպ զպետրոս). և այնպէս քարոզելով 'ի խաչին՝ աւանդեաց զոգին ։ Ապա գրէ զմարմնոյն փոխադրութէ 'ի լիպարիս՝ յետ ժամանակաց ծովընկեց լինելով, յար և նման բանից թէոդորոսի՝ առաւել մեկն և պարզ. և զկնի յօրինէ ներբող դեղեցիկ յոյժ ։

Ը. Նիկետաս պափղագոնացի այսպէս կարգէ զՃառ իւր վայելչական. * Տենչ վառեալ, այլ հանճար տկար.
„ սէր բորբոքեալ, այլ բան նուաստ ('ի գովել զառաքելն քն)... Քանզի այսօր մեծն զմեզ բարթուղի-
„ մէոս 'ի տարեոր յիշատակի իւրում համահաւաքեաց
„ 'ի հռչակել գովութբ զեւրոց շնորհաց զպայծառութի.
„ առաջի առնելով և զորբութն իւրոյ զգերազանցութն,
„ և զնշանս աղգի ազգի, որպ և զչարչարանս և զխաչն՝
„ որում համբեր 'ի սէր խաչելոյն, զմերս վառէ յինքն
„ զսէր....
„ Սա 'ի մանկութէ բոլորովին ած նուիրական, ձեռով
„ բարեպաշտութե, կրօնիցն պաշտամամբ, օրինացն խոկմամբ, պատուիրանացն պահպանութբ՝ 'ի կատարեալն
„ հանդերձեցաւ ածգիտութն... Արդ յորժամ սկիզբն
„ և կատարումն հաւատոց երևեցաւ քս... և ժողովէր
„ զոչխարսն իւրլի զկորուսեալս, յայնժամ և զարդարեալ
„ իւրլացին կոչեաց զբարթողոմէոս || ։ Եւ յետ երանելոյ բազմօք զառաքեալն վն լինելոյ աշակերտ և բարեկամ յսի, և զկնի գովելոյ բազմօրինակ զառաքելական վաստակս նր 'ի քարոզութե՝ յիշէ զչարչարակիցն լինել

նր

նր̃ է փիլիպպոսի 'ի յերապօլիս ․ և ապա ասէ, թէ չոր-
քեցաւ յերջանիկ կոչեցեալ տրաբայիս, յետ այնորիկ և
'ի հնդիկս, և յարևելեան եթէովպացիս, հալածելով
զդևս և փարատելով զմռ̃ ցաւս, յարուցանելով զմե-
ռեալս, և դարձուցանելով և մկրտելով զբազումս ․ և
ապա 'ի ծերութե̃ գխեաց անդր՝ ուր կատարելոցն էր :
* Արդ որ այն իցէ (ասէ) առիթ կատարմանն ․ տես-
,, ցո՛ւք, թէ որպէս և այն արժանի քն̃ի ․ կայր 'ի քա-
,, ղաքի միում հայոց մեծաց՝ զոր ուրբանուպօլիս կո-
,, չեն, սրբազան ա̃ծաբանն ․ և մեծահրաշ և ա̃ծարեալ
,, օրինակաւ է̃ սովորութե̃ իւրում ․ ․ ․ զա̃ծ քարոզէր
,, զՔ̃ս մարդն, զա̃ծ կատարեալ, զմիայն սր̃ն ․ ․ ․ և զմարմ-
,, նացեալ 'ի սր̃ և յանարատ կուսէն և մարդացեալ ․ ․ ․ ․
,, Կէսք հաւատացին ․ ․ ․ և կէսք ընդդէմ դարձան, և
,, մատնեցին մեծամեծաց քաղաքին ․ ․ ․ ․ և նոքա գա-
,, ւազանօք հարեալ զնա՝ 'ի խաչ հանեն, իրաւունք են
,, ասելով, զի քահանայն խաչեցելոյն՝ մահու խաչի մե-
,, ռանիցի :
,, Իսկ նա զուա̃րթ հոգւով երթայր 'ի փայտն, և ու-
,, րախութե̃ հեղուցեալ լինէր 'ի խաչի : Յայնժամ վայրի
,, հրեշտակք յերկնից 'ի վր̃ նր̃ իջանէին և ելանէին,
,, ելս նմա հանդերձելով օդուստափառ ․ ․ ․ և նա յետ
,, գոհութե̃ արձակեալ 'ի մարմնոյ ․ ․ ․ փոխի առ տր̃ փա-
,, ռօք ․ ․ ․ և դերադոյն և առաջին պատուոյ հասանէ
,, է̃ պետրոսի և պօղոսի առ ծայրագոյն թգ̃րին ամե-
,, նեցունց : Այլ արդ առ քեզ դառնամ ո՛վ պատուա-
,, կանդ առ ա̃յ և ամենամբ գլուխ ||, ևն̃, ներբողական
բան առ սր̃ն բարթուղիմէոս :

Արդ ո՞ ոչ տեսանէ, թէ անմիաբանութի մատենագրաց
վո̃ եղանակի կատարման առաքելոյն յայտ առնէ, զի
խառնելով նա̃ զմեծն բարթուղիմէոս է̃ փոքու, զառա-
քելոյն ընդ աշակերտի՝ որ և առաքեալ կոչի 'ի հարց,
ոմն այսու և ոմն այնու մահուամբ դնեն զնա նահատա-
կեալ ․ վն̃յ մեզ ամենեցուն ապաստան լինել 'ի մերս
վկայաբանութե, որ հնագոյն է ք̃ զամենեցուն, և ստու-
գագոյն :

Իսկ՞ թէ և յայսմաւուրք մեր պահէր յա̃մի զհետս Ճա-
ռընտրաց, և ոչ ընթանայր յերկուս հետս ․ զի յետ դնե-
ԼԸ զատոյգ վկայաբանութեն մեր 'ի դեկտ ․ 8 ․ ապա 'ի

փետր․

մեռար. 16. 'ի վարս յուդայ Թադէոսի կամեցեալ է միաբանել և պատանդս այլոց՝ խառն բանիւքս այսոքիւք, որք իցէ՞ թէ ստուգեսցին. * Բարդողիմէոս գնաց յաղ-
,, բակ. ուր մորթին հանաւ տիկ, և ոչ մեռաւ. և յետ
,, այնորիկ 'ի խաչ հանին, և ո՛չ այնու կատարեցաւ սբ
,, առաքեալն Բարդողիմէոս. և ապա որք վէց քըքով
,, հարին զնա, և այնու կատարեցաւ սբ առաքեալն 'ի
,, քս ||։ Ինչ մի միայն կարեմք ասել. եթէ ճշմարիտ իցէ մորթեզերծ լինել առաքելոյն նախ քան զքըքով հարկանելն, որպէս բազմաց են կարծիք, անկեալ է տող մի 'ի Ճառընտրէ մերմէ։ Բայց խաչելն է ո՛չ նր, այլ Բարթուղիմեայ աշակերտի՝ գործակցին Փիլիպպոսի.
որպէս ուղիղ գրէ նա ինքն Հ. 'ի նոյեմբ. 17։

Իսկ վս փոխադրութե նշխարաց առաքելոյն Բարթուղիմեայ ը մասին յարևմուտս, որ 'ի Լիպարիս կղզի սքանչելապէս, որպ և զկնի 'ի Բենեւենտ, հա՛րկ է անսալ միաձայն վկայութե յոյն և լատին մատենագրաց. որպէս մեկն աւանդէ զնոյն և Յ. բս. և ժմ։ Եւ եթէ տիլեմոնտ դժուարահաւան հրաշից՝ կամեցի կրկտել և աստ պէսպէս պատճառանս, 'ի դէմս ածէ նմա ստիպմնգ զնորուն իսկ զասացուածն 'ի յառաջաբանի. եպ. ա. էրեւ. 25. որ թէ՝ * Խոստովան լինիմք, զի 'ի բովանդակ
,, յայս գործ առաւել զհետ գնացաք հեղինակութե
,, քան արամաբանութե։ Յաղթահարեալ եղաք 'ի բազ-
,, մութէ օրինակաց, թէ իբր՝ որ երևին մեծապէս ան-
,, հաւանական, սակայն է՛ զի ճշմարիտ դտանին ||։

ՎԵՐՋ

ՎԱՐՔ ԵՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Մեծին Յուդայի առաքելոյ՝ Թադէոս կոչեցելոյ ։

Հ. փետր. 16 ։ Յ. յունուար. 19. և մայ. 22 ։ Լ. հոկտ. 28 ։ Պատարագ. 'ի Վերջ Բարենուղ ։

ԵՐԱ՛ՆԵԼԻ ԻՈՒԱՅՍ ՍՈՒՐԲ առաքեալ՝ մի յերկոտասանից, էր որդի կղէոփայ եղբօր յովսեփայ ա̃ծահօրն, վ̃ոյ և կոչի եղբայր տ̃ն կ̃մ ա̃ծեղբայր՝ համգոյն աւագ եղբօր իւրում յակոբայ արդարոյ, և ազգական ք̃ի՝ զոյգ է̃ այլ եղբարց իւրոց սիմոնի և յովսեփայ. և առ որոշելոյ 'ի յուդայէ իսկարիովտացւոյ՝ կոչի յուդա ոչ իսկարիովտացի. կոչի և յուդա յակոբեան՝ յանուն եղբօր իւրոյ երիցու, ո̃վ և անձամբ զանձն պարծանօք անուանէ 'ի կաթուղիկէի իւրում, * Յուդա յ̃սի ք̃ի ծառայ, և եղբայր յակո- ,, բայ ||: Կոչի և ղեբէոս, որ անուանեցաւ թադէոս. վ̃ոյ առ զանազանելոյ 'ի թադէոսէ առաքելոյ հայոց՝ որ մի էր յեօթանասունից, սա՝ որ 'ի դասէ երկոտասանից՝ կոչի և է յուդա թադէոս, որ և կատարեցաւ 'ի սահմանակցութե̃ ե̃ին հայոց և պարսից ։

'Ի

'Ի համաձայնութենէ աստի եղև բազմաց շփո-
թել զպատմութիւն երկուց Թադէոսից, սկսեալ
'ի Հերոնիմոսէ՝ որ զեւսեբի զբանս յայտնիւ
երկդիմի իմացեալ, զայն թէ *յետ վերանա-
լոյն յՏն առաքեաց յուդայ Թովմա զԹադէոս
առաքեալ մի յեօթանասնից (առ աբգար յե-
դեսիա)‖, այսպէս գրեաց 'ի մեկնութեան մատ-
թէոսի. գլ. Ժ. * Օ Թադէոս առաքեալ՝ ե-
կեղեցական պատմութիւն աւանդէ առաքե-
ցեալ յեդեսիա առ աբգար արքայ խորձենայ
(կամ ուռհայու 'ի միջագետս). որ 'ի ղուկայ
աւետարանչէ յուդա յակոբեան կոչի. և այլ-
ուր ղեբէոս, որ թարգմանի սրտիկ. արժան
է հաւատալ՝ թէ եռանուն է‖: Այլ ահա
զմին յերկոտասանից խառնէ ընդ միոյն յեօ-
թանասնից, զոր քաջ որոշէ եւսեբի յեկեղե-
ցական պատմութեան անդ 'ի բազում տեղիս. և
պատճառ շփոթութեանն է այն, զի Թովմաս
առաքեալն ևս կոչիւր յուդա, մինչ զի ըստ ո-
մանց բուն անունն էր յուդա, և մականունն
Թովմաս կամ դիդիմոս, այսինքն երկուորեակ. և
զի եղբայր սորա Թադէոս առաքեցաւ առ
աբգար, կարծեալ է հերոնիմոս՝ որում զհետ
չոքան և յոլովք, թէ նոյն իցէ ընդ յուդայ Թա-
դէոսի. այլ սակայն ճշմարտեալ է 'ի բազում
գլխոց ընդ եւսեբի և ընդ խորենացւոյն, թէ
որիշ են 'ի միմեանց Թադէոս եղբայր Թով-
մայի՝ մի յեօթանասնից, առաքեալ հայոց
տիրապէս, և յուդա Թադէոս յակոբեան՝ որ
և ղեբէոս՝ մին յերկոտասանից. զորմէ ստու-
գագոյն աւանդ ըստ ճառընտրաց և ըստ յայսմա-

մաւ

մաւուրաց մերոց՝ ունի օրինակ զայս ։

Ս̃բ առաքելոյն ք̃ի յուդա Թադէոս եղբայր
տ̃ն և յակոբայ արդարոյ՝ վառեալ զինու հոգ-
ւոյն ս̃բյ քարոզեաց զաւետարանն արքայուե̃
յերկրին եդովմայեցւոց, արաբացւոց, ասոր-
ւոց, հայոց, մարաց և պարսից. և առնէր
սքանչելիս մեծամեծս 'ի հիւանդս և 'ի նե-
ղեալս. դարձուցանէր զբազումս, և մկրտէր
զհաւատացեալս. շինէր եկեղեցիս. և կար-
գէր քահանայս և պաշտօնեայս ։

Գրեաց զթուղթն կաթուղիկեայց առ հե-
թանոսս աշակերտեալս աւետարանին առ 'ի
զգուշացուցանել զն̃ս 'ի հայրենաւանդ գնա-
ցից և 'ի խառնակեցիկ գործոց հեթանոսու-
թե̃, և յանուղղայ մարդոց անզգամաց՝ որք
զանուն ունէին հաւատացելոյ, և գործովք
քարոզէին զանհաւատութի̃ կ̃մ հերձուածս յա-
րուցանէին չարուե̃. կեղծաւորին արտաքուստ
ս̃բ և օրինապահ, և 'ի ներքոյ լի են տ̃մ
պղծութբ̃. զորս և կոչէ ընչաւորս, և ոչ հո-
գևորս ։ Երկու իրք են նշանաւորք յառաքե-
լական թղթի անդ, զի 'ի վկայութի̃ ածէ զան-
գիր կ̃մ զծածկեալ մարգարէութի̃ն ենովքայ
նահապետի. և յայտնէ զաներևոյթ վիճումն
հրեշտակապետին միքայելի ը̃ բելիարայ. և
այնպէս խորին՝ միանգամայն և յայտնի բա-
նիւք հաստատէր զաշակերտեալսն 'ի հաւատս
ճշմարտուե̃ և 'ի վարս ա̃ծպաշտուե̃ ։

Եւ մինչդեռ շրջէր ս̃բն յուդա 'ի մեծն հայս,
պատահեցաւ առաքելոյն բարթուղիմէոսի 'ի
սահմանս աղբակայ՝ 'ի բլուրն արտաշու կ̃մ
ար-

սրտաշատու․ և եղև ուրախութիւն յոյժ երկոցունց 'ի տեսանելն զմիմեանս․ և 'ի տեղին՝ ուր զմիմեանս տեսին, խաչ կանգնեցին․ և զգիշերն անդէն աղօթեցին, և օթեցան 'ի տեղին․ ուստի եղև աւանդութիւն այն գրեալ 'ի յայսմաւուրս բանիւքս այսորիւք․ * Սոյն խաչն՝ օթեւաց խաչ կոչեցաւ․ զոր մատամբ 'ի վիմին դրոշմեցին․ և օրհնեցին օծմամբ իւղոյն սրբութեան, զոր ունէին ընդ ինքեանս զաւանդեալն 'ի քսէ․ զոր օրհնեաց տէրն մեր զիւղն օծութեան, և ետ յառաքեալսն այնու օծանել զհիւանդս, և բժշկել յանունն տեառն զօրութեամբ * : Եւ յայտ է թէ 'ի սպառիլ նորուն՝ ինքեանք առաքեալքն օրհնէին զիւղն, և այնու օծանէին զհիւանդս յետ իջման հոգւոյն սրբոյ, և 'ի քարոզութեան :

Եւ եղև 'ի վաղիւն անդր որոշեցան սբ առաքեալքն 'ի միմեանց․ բարթուղիմէոս գնաց յաղբակ, ուր և կատարեցաւ իսկ․ իսկ առաքեալն յուդա գնաց 'ի պարսկահայս, և անդ քարոզեաց զքս գործակցութեամբ սիմոնի առաքելոյ կանանացւոյ․ և բազում ճգանց և նեղութեանց համբերեալ՝ կատարեցաւ 'ի կողմանս հերայ և զարևանդայ՝ 'ի քաղաքն որմի․ և անդ թաղեցաւ․ ուր և ասի լինել աղբիւր բժշկութեանց յեկեղեցին շինեալ զկնի յանուն նր․ իսկ մարմին առաքելոյն յետ դարուց ասի բերեալ յարևմուտս :

Լ. ՎԱՐՑ

ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Սբ̃ և փառաւորեալ Ճգնազգեաց վկայիցն՝ Եւստրատիոսի, Եւգինէոսի, Աւքսենտիոսի, կմ̃ Օգսենտիոսի, Որեստի կմ̃ Որեստեսի. և Մարդարիոսի, որ և Մարդայր, կմ̃ Մարտայր (յի̃ այր արի)։

Հ. Յ. Ն̃. դեկտ. 13։ Ո՛ւրնոյ. Ա. ՅԾ = ՅԿԵ։ Մետափր. առ Լէպոնմանոսի, և ուսուրէնոսի. հայր. Է. երէս. 975 = 986. և այլք։

ՀԻՆԳԵՔԻՆ ՍՈՒՐԲ ՓԱռաւորեա՜լ վկայք՝ պարծանք Հայաստանեայց, էին՝ ի սահմանաց Ճերին՝ մեծ և փոքր կոչեցեալ Հայոց։ Պարագլուխ սոցա սբ̃ն Եւստրատիոս՝ (որ յունարէն նշանակէ բարի զինաւոր, կմ̃ քաջ զօրական), հայրենական անուամբ պատուոյն Տր̃ յուսիկ կարդացեալ, և 'ի Հելլենացւոց և 'ի Հռովմայեցւոց՝ առ չկարելոյ ուղղախօսել՝ Պիռիսխեօս, կմ̃ չիռիսիչէս վերաձայնեալ, էր հայրենեօք յարաբրակ քաղաքէ մօտ յեկեղեաց գաւառ (որ և արաւրակ, կմ̃ արօրկայ), այր առաքինի և քաջ, զինուորեալ՝ ի գունդն կայսերական՝ որ յարևելս, յաւուրս դիոկղետիանոսի և մաք-

սիմիանոսի , և հաստեալ յաշտիճան իշխանա-
կան արութ՟ քաջուե՟ . որ և իւրով օրինակաւ
ձգեաց զնոսհատականիցս իւր 'ի հանդէս
վկայուե՟ վ՟ս անուան ՟տն մերոյ յ՟սի ք՟սի ։ Նաւ-
ունի պատմութ՟ի սքանչելի կատարման նր՟՝
միաձայնութ՟ ճառընտրաց հայոց , յունաց և
հռովմայեցւոց՝ օրինակ զայս ։

Ի Թ՟քրէլ ամպարշտին և անօրինին դիոկղե-
տիանոսի՝ ՟ամ հռոմայեցւոց իշխանուե՟ն լցե-
լինէր ՟ամ հեթանոսական պաշտամամբքն՝
բազմատեսակ կռոցն մոլորութ՟ . և ՟ամ մարդ
բարեպաշտուե՟ զամպարշտուե՟ն համարելով՝
անզգայապէս 'ի չար կրօնսն յորդորէին , մա-
նաւանդ ՟զ գրաւորական հրամանաց ինքնա-
կալացն՝ 'ի մեծուե՟ բարեաց հաստուցանել
զփութացեալսն 'ի զոհս և 'ի նուէրս ՟դծոց .
իսկ զհեղգացեալսն յայնպիսի պաշտամանց՝
օտարացուցանել 'ի տանց և 'ի ստացուածոց .
ո՟չ և բազումք հանդերձ բազում պատուհա-
սիւք վ՟ճիռ մահու ՟ընունէին . քանզի այսպի-
սի հալածանք , և ամպրոպ խռովուե՟ , և
սաստ պատուհասից տարածեալ լինէր ընդ
՟ամ երկիր ։

Ի սոյն իսկ ժմկի համբաւ ի՟մն հասանէր 'ի
լսելիս անօրէն իշխանին , իբրու թէ ՟ամ ՟զն
հայաստանեայց և կապադովկիա ընդդիմա-
մարտ եղեն Թ՟քրական հրամանին , և միա-
բանութ՟ յապստամբուե՟ ի՟մն Թևակոխեն ,
զկնի գնալով ք՟նական հաւատոցն , և անփո-
փոխ ունելով զմիտս իւրեանց 'ի յ՟ս ո՟մն , զոր
և ՟ած քարոզեն ։ Օ այսոսիկ լուեալ կայսրն
դէոկ-

դէոկղիտիանոս՝ խռովեցաւ 'ի սրտի իւրում, և ցասմամբ մեծաւ առլցեալ՝ վարանէր. և նոյնժամայն հրամայէր կոչել զաւագանին և զխորհրդականս յիմաստնոցն հելլենացւոց. և զերիս աւուրս 'ի խորհուրդ մտեալ հաստատեցին փոխել զկողմնակալս կարգեալս 'ի վր երկաքանչիւր զօրացն այնոցիկ, վատշունչս և անարիս զնս կարդալով:

Նա փոխանակ նց առաքեաց թգրն երկուս՝ որք եկեալ էին 'ի հելլենացւոց գաւառէն վարժք և կիրթք յարտաքին ուսմունս հեթանոսաց, և խորամանկք խորագիտութբ քան զամ դասս սինկղիտոսաց: Անուն միոյն լիւսիաս, կարգեալ 'ի դքսութի համօրէն սահմանացն այնոցիկ իբրև մարզպան կուսակալ և զօրավար՝ որ 'ի հռովմայեցւոց կոչէր տուքս լիմիդանէուս, որպէս թէ սահմանապետ. և անուն երկրորդին ագրիկողայոս, որում տուեալ էր դատաւորական իշխանութի այն զօրաց. պատուէր ունելով՝ զի ձեռնտու լինիցի սոցա և զինուորութի ամ արքունի գնդիցն, որ 'ի միջերկրեայսն և 'ի մերձակայ գաւառսն բնակեալ էին, և կոչէին ձեռն լիմիտացի, ըստ սահմանագունդ:

Արդ 'ի հասանել սոցա անդր՝ ոչ էր պատշաճաւոր պատճառի ածել 'ի վր վկայիցն այ զօրհասական մահն խորհէին, այլ փոքր ինչ մնասու և դաւանութբ՝ որպէս և հանդիպէր, կամ 'ի թշնամեաց մատնութէ, կմ 'ի չարանախանձ արանց բանսարկութէ 'ի կորուստ մատնեալ լինէին անթիւ բազմութի ժանեօք

արինարբու գազանացն ։ Այնուհետև լու-
սխաս դուքսն զբնակութիւն իւր 'ի սատաղացւոց
քաղաքին առնելով, զորս գտանէր 'ի գաւա-
ռին յայնմիկ սբ̃ արս կմ̃ կանայս, յետ բզմ̃
հարցափորձութեանց և դառն տանջանաց՝ հա-
տատունս 'ի քն̃ տեսեալ զնն̃, արձակէր կա-
պանօք զգուշութ̃ առ ագրիկողայոս դատա-
ւոր 'ի մայրաքաղաքն սեբաստացւոց՝ զվախ-
ճան որոյ 'ի նմանէ ընդունել ։ Այսպէս և ա-
նօրէնն ագրիկողայոս զմբռնեալսն 'ի սե-
բաստիոյ արձակէր 'ի սատաղացւոց քաղաքն
առ դուքսն լուսիաս՝ զպատուհաս մահու
կրել 'ի նմանէ ․ զի մի լինիցի պատժաւորաց
դարման ինչ գտանել յընտանեաց կմ̃ յազ-
գականաց 'ի հայրենական գաւառն իւրեանց,
նա զի ոչ ևս մարմինք նց̃ օրինաւոր թաղման
հասանելով՝ պատշաճաբար դիցին 'ի գերեզ-
մանի ։

Եւստրատիոս ոմն էր իշխան յամին յայնմիկ
'ի դասուց լուսիայ բդեշխին, այր ա̃ծապաշտ
և երկիւղած յոյժ, և անպարսաւելի քաղա-
քավարութ̃ կացեալ զաւուրս ժամանակաց
իւրոց ։ Սորա տեսեալ զդառնաշունչ մրրիկ
անօրէն իշխանին՝ տիրէր օրըստօրէ 'ի վր̃ եղե-
լոցն ․ զի տեսանէր հանապազ նորօրինակ
իմն սաստ պատուհասից 'ի վր̃ քրիստոնէից ․
և արտասուաթոր պաղատանօք և պահօք
ընդուն̃ անդադար աղօթս մատուցանէր 'ի
տուն̃է և 'ի գիշերի առ փրկիչն մեր քս̃, զի
թերևս հաշտեսցի ընդ ծառայից իւրոց, և
հայեսցի 'ի ժողովուրդ իւր՝ զոր գնեաց

ա․

արեամբն իւրով, և փրկեսցէ 'ի ձեռաց անօրինաց։ Յանկայր և ինքն ըղձալի տենչմամբ զհաւասար սրբոցն գտանել զջան նահատակութեան, և արժանանալ ընդ նոսին մեծի վկայութեան. այլ զդաւաճանութիւն խորամանկութեան անօրէն իշխանին տեսանելով՝ փոքր ինչ զանգիտէր յառաջինկայ մրցմանէն, և սակայն այսպիսի իմն վիճակաւ զփորձ առնէր իրացն։

Առ ինքն կոչէ զմի ոմն 'ի հաւատարիմ ծառայից իւրոց, և զիշխանական գօտին տայ ցնա, զի տարցէ յեկեղեցի քաղաքին արօրկայ կամ արաւրակացւոց, ուստի էր ինքն եկեալ 'ի զինուորութիւն, պատուէր տուեալ զայս ինչ առնել նմա. մո՛ւտ ասէ յեկեղեցին ծածուկ յամենեցուն, և դի՛ր զգօտի իմ 'ի վերայ սեղանոյ Աստուծոյ. և դու զանձն քո թաքուցես յեկեղեցւոջն։ Եւ եթէ տեսանիցես, զի Աւքսենտիոս առ 'ի բազմաց վկայեալ և պատկառելի քահանայն Աստուծոյ բարձրելոյ՝ մտեալ յեկեղեցի Աստուծոյ զառաւօտական աղօթսն մատուցանել՝ առցէ զգօտի իմ 'ի սեղանոյ անտի, թողցես առ նմա զանխլաբար, և առ իս դարձցիս. ապա եթէ այլ ոք առցէ 'ի ժառանգաւորացն, մի՛ թողացուսցես նմա։

Զայս խորհեցաւ երանելին Եւստրատիոս, զի եթէ երանելի երէցն Աւքսենտիոս առցէ 'ի սուրբ ձեռս իւր զգօտին, տնօրէնութիւն իմն իցէ աստուածային՝ ազդելով նմա զցանկալի վկայութիւն, և ինքն իշխեսցէ մտանել յառաջարկեալ նմա հանդէս մրցմանացն. ապա եթէ այլ ապէս օրինակաւ հանդիպեսցի, գիտաս-

ցէ և ինքն լուել և դադարել զանխլաբար , և ոչ համարձակիլ յանդգնաբար 'ի մերս ճգնու՟ե մտանել յայնպիսում ժամանակի :

Որդ յետ աւուրց ինչ անցանելոյ դառնայր ծառայ երանելոյն Եւստռատիոսի՝ կատարել զհրամայեալսն . և պատմէր , եթէ ը՟ն մտանել իմում յեկեղեցի անդր , և 'ի դնել զիշխանական գօտին քո 'ի վ՟ր սեղանոյ՝ թաքուցեալ իմ յեկեղեցւոջն՝ տեսի , զի 'ի նմին ժամու եկն եմուտ արքայազն Աւքսենտիոս քահանայն 'ի տաճար անդր , և ո՟չ առաքեալ յումեքէ՝ ինքնին մտեալ 'ի խորան անդր՝ յինքն առնոյր զգօտին քո :

Օ այսոսիկ լուեալ 'ի ծառայէն իւրմէ երանելին Եւստռատիոս , լի եղև անճառ խնդութ՟բ . նոյնժամայն առեալ ը՟ն ինքեան յապարանից անտի իշխանին զո՟մ բարեկամս իւր՝ 'ի ժամու ճաշոյն եկն ը՟ն նմ՟ 'ի տուն իւր ուրախու՟բ մեծաւ , զուարթ և բերկրալի ըզդէմսն ցուցանելով . մինչև 'ի զարմացման լինել ա՟մ ծանօթից ն՟ր ը՟ն անսովորական կերպարանին . զի ոչ երբէք տեսեալ էր ն՟ց զնա այնպիսի զուարճալի երեսօք :

Յայնժամ մի ո՟մ 'ի բազմելոցն ը՟ն նմա , որ էր հասակակից ն՟ր՝ փոքր ինչ կրտսեր , և սիրելի բարեկամ և քաղաքակից , անուն նորա Լուգինէոս (ո՟ր ազնուազգի , կի՟ բարետոհմիկ) , համարձակեալ հարցանէր զնա՝ ասելով . ով բարիոք վարդապետ մեր և պատուական Եւստռատիոս , մինթէ վ՟ր հրամանի իշխանին մերո՟յ իցէ այդ քո զուարճութի , զի հան-

հանդերձեալ է 'ի վաղիւն 'ի հանդէս հանել զնոսա տանջանարանս պատրաստելոյ ընդդէմ քրիստոնէից . վասն այդորիկ թերեւս ընդ եւ ես ուրախութեամբ՝ ակնունելով շահիլ ինչ 'ի նոցանէ ։ Զայս ասէր , զի եւստրատիոս էր յամին յայնմիկ ստրիկան կալանաւորաց , և գլուխ զօրականին իբրև համարակալ և դպիր յիշատակաց՝ կոչեցեալ 'ի հռովմայեցւոց գօմմէնտարիէնզիս ։ Յայնժամ սուրբն եւստրատիոս պատասխանի ետ , և ասէ . բարիոք ասացեր զայդ սիրելի՛ եղբայր . քանզի եթէ յառաջեցից ոք իմով 'ի բարիսն յայնոսիկ , ակնունիմ և ես մեծամեծ ինչ շահիլ յայնպիսի անապական և անկողոպտելի գանձուցն ։

Արդ ընդ այգանալ առաւօտուն 'ի միւսում աւուրն , հրամայէր դուքսն Լիւսիաս 'ի մէջ քաղաքին բեմս բարձրագոյնս պատրաստել , և ամենայն բազմութեան քաղաքացեացն միահամուռ անդր ժողովիլ . և ինքն եկեալ 'ի թէատրոնն՝ նստէր 'ի բեմին . և հրամայէր զայնոսիկ՝ որ 'ի բանտին արգելեալ քրիստոնեայքն էին՝ ածել 'ի հարցափորձութիւն տանջանաց . ընդ որս էր և երանելին աւքսենտիոս քահանայ , զոր 'ի նոյն աւուրս զբռամբ ածեալ էր դուքսն , և յաղթեալ յիմաստութենէ նորա՝ ընդ պատժաւորս էր գրեալ ։

Իսկ սուրբն եւստրատիոս փութանակի հասանէր 'ի բանտն իբրև ստրիկան , և աղաչէր զտէր վկայսն՝ վասն ինքեան աղօթս առնել . զի և ես ասէ յաւուր յայսմիկ անձկալի տենչմամբ բերիմ կցորդակից լինել չարչարանաց

ձերոց ։ Յայնժամ ամենեցուն տարածեալ զձեռս իւրեանց առ ած՝ մեծաւ պաղատանօք 'ի վր նր աղօթս մատուցանէին ․ և իբրև կատարեցին զաղօթս , և ասացին զամէնն , վաղվաղակի գնացին ըն կոչման դքսի զկնի երանելոյն եւստռատիոսի՝ ըմբռնեալ 'ի զինուորացն , և մտեալ կային յատեան դատաստանին առաջի իշխանին լիւսիայ ․ և նա հրամայէր մի ըստ միոջէ մերձ կացուցանել զնս առաջի բեմին իւրոյ , սկսեալ յաւքսենտիոսէ ։

'Ի նմին ժամու յառաջ մատուցեալ եւստռատիոս զօրական անյաղթ թագւորին քի՝ ասէ մեծաւ համարձակութբ ցիշխանն լիւսիաս ․ Ապաքէն գրաւորական հրաման ինքնակալին դարձեալ վերծանեցաւ 'ի յանցելում աւուրս 'ի դատաստանի աստ , այն՝ որ հրամայեալ է զամ քրիստոնեայս 'ի հարցափորձութիւն տանջանաց մատնել ․ և յայնժամ աւքսենտիոս երևելի բախտիւ մեծութե և ընտրեալ քաղաքավարութբ՝ առաւել քան զհանդիսացեալս քաջ արիութբ 'ի մարտ պատերազմաց՝ անմահական ջանիւ նահատակեցաւ առաջի քոյոյդ բեմի՝ որպս քաջ զինուոր թգրին քի , և զքոյդ վրդովեալ կշտամբեաց զանածութիդ բանիւք իմաստութե ըն այ ․ և համբերութե գործովք զքոյդ 'ի յետս նահանջեաց զկարծեցեալ խոհեմութիդ ։ Եւ քանզի յօրէ յայնմանէ մինչև ցայսմ 'ի հանդիսական բանտին գոլով նր՝ հրամայեցեր այսօր զարի և զմեծ նահատակն հանդերձ սրբովք

ժո-

ժողովրդովքս ածել 'ի քննութիւն, ա՛րդ աւա-
սիկ կան ամենեքեան հանդերձ ինև առաջի
քո՛յոյ դատարանի. զի և ես զինուորել եմ
իմում անմահ և անվախճան Թգւորին Քնի,
չարչարակից լինելով ոչ իմով կամայորդոր
յօժարութբ՝ 'ի շիջուցանել զքոյդ բազմահը-
նար մեքենայս, զոր հայր քո սատանայ ար-
մատացոյց 'ի սրտի քում. և ո՛վ իմով յամօթ
առնեմ զբանսարկուին բռնութիւն ։

Յայնժամ զարհուրեալ դուքսն լիւսիաս է
անկարծելի բանս և է համարձակութի առնն,
և շառագունեալ երեսօք, և մահացու ակամբ
հայելով է նա՝ որոտաց ձայնիւ մեծաւ, և
ասէ Թունալի ցասմամբ. Դա՛ռն, միանգա-
մայն և պայծառ և հռչակելի եղև ինձ այս-
օր դատարանս. իբրու զի՝ հայրենի հելլե-
նական իմաստութբ լցեալս հանդիպեցայ չա-
րաբարոյ հռետորիս այսմիկ և դահճի. որ
շարժեաց զարժանասաստ և զարդարադատ
իրաւունսն և զհրամանս Թագաւորացն ո՛չ
միայն 'ի վր իւր, այլև յամ ապստամբելոցն
'ի բարերարութէ ածոցն, և ստունգանողացն
զպատուէր ինքնակալացն ։

Ապա ամպարիշտն լիւսիաս հրաման ետ զի-
նուորացն մերկացուցանել զեւստռատիոս,
և ասէ, արդ նախ կողոպտեսցի առաջի իմ
յիշխանական պատմուճանէն և 'ի քղամդէն
և յոսկեհուռ հանդերձիցն և 'ի պատուական
գօտւոյն. և այսպիսի օրինօք յայտնի լիցի
ամենեցուն օտարացեալ գոլ 'ի պատուոյ զի-
նուորութե. և ապա մերձ կացուցեալ մերկ

մարմ

մարմնով և լորիւք սպարզեալ յոտից և 'ի ձեռաց պրկեսցի, և տարածեալ քառակուսի ձգմամբ յերկիր մածանիցի ընդ յանդգնագոյն հրապարակախօսութեան իւրոյ. և դահիճքն վաղվաղակի կատարէին զհրամայեալսն ։

Յայնժամ ասէ ցնա դուքսն. ով եւստաթիոս, եթէ ոչ զղջացեալ դարձցիս 'ի չարակրօն յամառութենէդ, մի ակնկալցիս ապրել 'ի ձեռաց իմոց՝ յաղագս կորստեան խորհրդոցդ, զոր սկսարդ ։ Այն եւստաթիոս ասաց. ով լիւսիէ, զղջանալ այնոցիկ պարտ է՝ որ 'ի բարեացն 'ի չարութիւն ընթանան, այլ ոչ որ զվատթարութիւն արհամարհելով զկնի ճշմարտութեն հետևին. ոչ և ես 'ի սկզբանէ զհետ երթեալ եմ արդար օրինացն ճշմարիտ ա̅յ իմոյ ։

Դուքսն ասէ. նախ պատմեա ինձ յառաջ քան զտանջանս իսկ՝ զբախտ և զանուն և զհայրենիս քո, և զգաւառն՝ յորում ծնեալ ես. և զնորոգութիւն կրօնիցդ՝ որ զանխլացեալ էր 'ի քեզ. զոր ծանո մեզ ստուգութբ ։ Այն եւստաթիոս ասաց. յարաւրակացւոց քաղաքէն եմ ես՝ ազգաւ և տոհմիւ. և անուն իմ եւստաթիոս կոչի. և ընդ հայրենի բարբառոյ հայկազանցս՝ Տէր Յուսիկ ձայնեալ, զոր յոյնք Կիր իւսիկ (կամ գիռ իսիգես) կարդան ։ Եւ ծառայ եմ ես տ̅ն իմոյ ա̅յ՝ արարողին զերկինս և զերկիր, և խոստովանող որդւոյ ն̅ր յո̅ր ք̅որ և ամենասուրբ հոգւոյն՝ 'ի տղայական տիոց, և 'ի մայրական խանձարու-

րոց

րոց զպաշտօնս զայս ուսեալ եմ, և երկրպա-
գեալ :

Իսկ դուքսն հարցանէր զնմ դունդս զինուո-
րացն, թէ քանի՞ ես ամէ կացեալ նր՟ յիշխա-
նութեն, և պարգևս ընկալեալ 'ի թգ՟րացն :
Յայնժամ որ 'ի սկզբանէ տեղեակք էին քա-
ղաքավարութե նր՟, ասեն ցդուքսն • քսան և
եօթն ամ լցեալ լինի 'ի մերձենալ տարւոյս
այսորիկ, որ 'ի գործ զինուորութե մտեալ է
դորա • զի յառաջ քան զայն մանուկ տիօք
գոլով նր՟ զերքսկեփտորի պէտսն լնոյր : Այն
է ա՟ հռովմայեցւոց էքսչէփդօռ, որ է դպիր
կմ՟ նօտար ատենի՝ գրիչ բանից թելադրելոց
նմա 'ի զօրագլխէն կմ՟ յատենակալէն :

Դուքսն ասէ ցսէն • արդ այժմիկ տեսանե-
լով Եւստաթէ զհասեալդ 'ի վր՟ քո վիշտս
տանջանաց, դարձի՛ր յամպարհաւանծ մտաց
քոց • քանզի և մեք ողջախոհութե կամս 'ի
միտ արկաք վ՟ քո, եթէ դու թօթափեսցես
զքեզ յապառում և 'ի վայրենի բարուցդ,
և 'ի զգաստութի եկեալ՝ զբարեյաղթ ած՟ոցն
զմարդասիրապէս զօրութինս կարդասցես,
և հրամանի ինքնակալաց մերոց հպատակ
գտցիս :

Սէն Եւստաթիոս ասաց • չարաբարոյ դի-
ւաց և խուլ դրօշելոց ես ոչ զոհեմ, որ 'ի
մարդկանէ կազմեալ և արարեալ են • զի բե-
րանք գոն նց՟, և ոչ խօսին • ականջք են, և
ոչ լսեն • աչք են, և ոչ տեսանեն • ձեռս
ունին, և ոչ շօշափեն • ոտս ունին, և ոչ
գնան • և ոչ գոյ բարբառ 'ի կոկորդս նոցա •

վ՟յ

վ՟ն մարգարէն ասէ, նման ն՟ց եղիցին ամե-
նեքեան՝ ոյք արարին զն՟ա, և ոյք յուսացեալ
են 'ի ն՟ա · զի ա՟ծք՝ որ զերկինս և զերկիր ոչ
արարին, կորիցեն 'ի ներքոյ երկնից ։

Դուքսն ասէ · տեղի տալով խմով ներողու՟թ
քում շաղակրատ ձռուոմաբանութե՟դ՝ զանըմ-
բռնելիս մտաց և զանձահս բարբառեցար 'ի
դատարանիս իմում, զանմահ և զբարերար
ա՟ծն մեր հայհոյելով և մահկանացու զն՟ա
կարդալով · մինչև 'ի ցասումն զմեզ շարժել ·
վ՟ն պարտ է վրէժս պահանջել 'ի քէն ա՟ յա-
մառութե՟ քում, և ա՟ այնմ օրինաց հռով-
մայեցւոց, թէ պարտ է յա՟ծամարտից վրէժ-
խնդրող լինել ։ Բայց ա՛զէ ասա դու ցիս ·
մարդ՝ որ մտաց իշխան իցէ և իմաստուն խոր-
հրդով, զիա՞րդ իշխէ՝ ա՟ծ անմահ կոչել զայն-
պիսին՝ որ 'ի պոնտացւոյ պիղատոսէ խաչե-
ցաւ, և 'ի դասուց եբրայեցւոցն անարգաբար
ճաղեցաւ · այն՝ որ ոչ կարաց զանձն իւր փր-
կել, այլ երբև զչարագործ 'ի վ՟ր փայտի կա-
խեալ եղև · զոր դու անհանձար մտօք զնա
արարիչ ա՟մ եղելոց անուանես ։

Պ՟խնի ետ ս՟բն եւստրատիոս, և ասէ · ո՛վ
լիւսիաս, եթէ չէր ոգիդ քո հողանիւթեայ
զանգուածով ախտից խաւարեալ, և միտքդ
թմբրեալ բանսարկուին խորհրդովք, ցու-
ցանէի թերևս քեզ զխաչելեալն՝ ա՟ծ և փր-
կիչ ա՟մ արարածոց, և յառաջ քան զյաւի-
տեանս որդի մշտնջենաւորին հօր, ճառա-
գայթ և կերպարան անսկզբանն՝ անապական
ծնողին իւրոյ · որ էջ անճառ խոնարհու՟թ 'ի

ծո,

ծոցոյ նր̃, և մարմին զգեցաւ մարդկապէս
յանարատ և միշտ կուսէն մարիամայ. և
զա̃մ կերպս կարեաց մերոց կրեաց՝ բաց 'ի մե-
ղաց. և չարչարանօքն իւրովք և ա̃ծահրաշ
թաղմամբն և սքանչելի յարութ̃ն կանգ-
նեաց զանկեալ և զկործանեալ ազգս մարդ-
կան 'ի չար բանսարկուին խաբէութէ։ Որ
եթէ 'ի ստայօդ և 'ի յերազապատիր պաճու-
ճանացդ քոց և 'ի սնոտի պաշտամանցդ հրա-
ժարէիր, և 'ի միտ առնուիր զմեծամեծ սքան-
չելիսն ա̃յ, և զխնուորէիր իմում թշուորին
քո̃ւ, իբրև զիս ժառանգորդ լինէիր անա-
պական և անվախճան կենացն յաւիտենից.
զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և 'ի սիրտ
մարդոյ ոչ անկաւ. զոր պատրաստեաց ա̃ծ
սիրելեաց իւրոց։

Յայնժամ 'ի ցասումն սրտմտութե բորբոքել
յոյժ անօրէնն լուսիաս՝ ասէ ցդահճսն.
բարձրացեալ լեցի յերկրէ լարիւք արխա-
գոյնդ այդ և ձողոմդ 'ի պղնատուէ սնո-
տի բանիցդ. և հուր 'ի ներքոյ տարածեսցի,
և 'ի վր̃ թիկանց արբցէ զան սաստիկ. և ա-
սացէք դմա՝ հնազանդ լինել հրամանաց ինք-
նակալին, և ոչ հայհոյել զզօրութի և զփառս
ա̃ծոց մերոց։ Իսկ սպասաւորքն վաղվաղակի
կատարէին զհրամայեալսն 'ի բռնաւորէն.
քղի 'ի բազում ժամս տարածանէին 'ի ներ-
քոյ լանջաց և որովայնի նր̃ զհրատ բոցոյն,
և այրէին խորովէին զա̃մ մարմինս վկային
մինչև 'ի ներքին անդամսն. և դժնդակ տան-
ջանօք զթիկունս նր̃ չարչարէին՝ հարել փշա-
լից

լից գաւազանօք. մինչև պատառ պատառ մարմինք նր՟ յերկիր անկանէին ։ Իսկ յայսմ ամ՟ի ոչ զձայն նորա լուան, և ոչ այլայլեալ զտեսն զգոյն երեսաց նր՟. այլ էր տեսանել և կարծել ամենեցուն, իբրև թէ օտար մարմնով կրեցէ զպատուհասն ։

Յայնժամ զարհուրեալ բռնաւորին ը՟ համբերութե՟ սբ՟յ վկային, և զարմացեալ ը՟ մնալ ոգւոյ նր՟ 'ի նմա, հազիւ ուրեմն հրամայէր դահճացն դադարել 'ի տանջելոյ. և ծիծաղելով ասէ ցսբ՟ վկայն. ասա ինձ ով Եւստաթիէ, որպէս է խոհեմութե՟ քո. ախորժես և այլ ևս տանջանս կրել, զի հրձուեալ ուրախացիս. զոր և փառս անձին քում համարիս ։ Եւստաթիոս ասաց. յոյժ ըղձամ և փափագեմ այնմ ցանկալի փառացն, յոր հասուցանել զիս խոստացար. զի գրեալ է, ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս հանդերձելոց փառացն՝ որ յայտնելոցն է 'ի մեզ։ Ասէ դուքսն ցմերձակայ զօրականսն իւր. յամ՟ տանջանարանաց՝ զոր դա ախորժէ, պատշաճ վարկանիմ արկանել 'ի վր՟ չարաբաստ մարմնոյ սորա աղ և բորակ խառնեալ ը՟ քացախոյ, զի մոմոքեսցին հրկիզեալ վէրք դորա. տարածեսցի և 'ի գետնի խեցի և տատասկ փշոց, և այնպէս շրջ շրջեսցի 'ի վր՟ նր՟ սաստկապէս, մինչև քանցիլ ջլաց և ոսկերաց դորա. զի յաղեսցի պարգևօքն զոր խնդրէ 'ի մէնջ ։ Իսկ սպասաւորք չարին յոյժ փութային հասուցանել սբ՟յն զպատուհաս չարչարանացն. իսկ նահատակն քրի՟ տակաւին

ևս

եւս մեծաւ ուժով կայր և ժուժկալէր. և ոչ հեծ ինչ՝ և կամ բարբառ լսելի լինէր. այլ միայն 'ի սրտի իւրում գոհանայր զնմանէ վասն կրից տանջանացն :

Ուխտանն ասէ. զարմացեալ եմ կարի քաջ, թէ որպէս իբրև զխաղալիկ համարի զամեկեալսն 'ի վր իւր զինուորդ նազովրեցւոյն, և զմերովքս քամահէ զտանջանարանօք : Որդ այժմիկ գոնէ ասասցէ, թէ յայսմ հետէ ըզգաստացաւ, և հաւանի՞ մեծաց ածոցն երկրպագուն մատուցանել զմ հրամանի ինքնակալաց. և ընկալցի պատիւ և մեծութիւն 'ի մէնջ և 'ի թգրաց :

Սեւստիանոս ասէ. սակս ածոց ձերոց մնոտեաց՝ յորոց երկնչիս, զայս պատուհաս ածեր 'ի վր իմ, տգիտացեալ ով դատաւոր, եթէ տանջելով զմարմինս՝ զհոգիս իմ զօրացուցեր, և անպարտում բարութեց երկնից արժանի զիս արարեր. և հորդեցեր ինձ ճանապարհ փրկութե՝ ելանել 'ի մարմնոյս ամբծութբ, և մտանել առ որ անձկացեալն եմ, և վայելել 'ի մշտնջենաւոր և յանսահմանց բարութիւն ընդ. կամարարս անուան իւրոյ : Որդ զոր ինչ առնելոց ես՝ արա վաղվաղակի. զի զածսն քո գարշելի և պիղծս համարիմ. և զմ զմեծութիս ձր և զփառս իբրև զաղբ անպիտան վարկանիմ. ասպականացու և խոտան երևին ինձ այդոքիկ, զի զքս շահեցայց. և զուարթերես կացից առաջի նր 'ի հանդերձեալ յաւիտենին :

Պուքսն ասէ, ով աղաջուր դու, և չարի բաւ-

քախտի հանդիպեալց և թմբրեալց արբե-
ցութ̃բ անմիտ խորհրդոց, ընդ կորուսանես
իսպառ զպատիւ և զմեծութ̃ի զինուորութե̃դ,
և դառնութ̃բ զրկեալ 'ի քաղցր լուսոյ ծի՝ կա-
մաւ ի՞ջանես 'ի դժոխս. և կի՞ զի՞նչ իցեն փո-
խարէնք հատուցմանցդ՝ որոց ակնունիս։
Պ̃խնի ետ երանելին եւստրատիոս. յոյս
հանդերձելոցն՝ զոր ունիմք, անճառ է, և
ոչ բերանով պատմի. և չիք ն̃ր օրինակ յե-
րևելի և յապականացու արարածոցս. և ո՛չ
զայն ա̃մ անպատում բարիս խոստացաւ ա̃ծ
կամարարաց իւրոց սիրելեաց, այնպէս և ան-
հաւատիցն՝ որ իբրև զքեզդ իցեն, և ուրա-
ցողացն զճշմարտութ̃ի, գանձեալ պահի հուր
գեհեննին մշտնջենաւոր և անշէջ, կրճտումն
ատամանց, և լալ աչաց, և որդն անքուն, և
աղջամղջին խաւարն արտաքին. զի այս ա̃մ
պատրաստեալ է սատանայի, և կատարողաց
զհաճոյս կամաց նորա։ Այլ մեք յուսով բա-
րեաց աներկիւղ տանիմք զանազան և դառն
տանջանաց՝ որ 'ի ձէնջ գան 'ի վ̃ր մեր. զի
փրկե̃լք յոլորդայթից բանսարկուին՝ զուար-
թերես կացցուք առաջի բեմին ք̃ի։
Լիւսիաս ասէ. եթէ հնար գոյր ա̃յն քո՝ ո̃չ
դու ասես, և կարէր փաղփաղակի անմահու-
թ̃են իւրոյ կցորդ առնել զքեզ, փրկէր յա-
ռաջագոյն 'ի տանջանացն, զոր պատրաստե̃լ
է իմ քեզ. վ̃յ լո՛ւր ինձ, և զանավաստակ
կամս քո մերժեա՛ 'ի քէն, և եկ յուղղութ̃ի։
Սկսաւ խօսել երանելին, և ասէ. ո՛վ խա-
ւարասէր, և չարին գործակից՝ հեռացեալ

 'ի

՚ի կենացն յաւիտենից . արդ հայեաց և տես զիս , զոր դու մեռեալ և կորուսեալ կարծէիր այնչափ տանջանօք . և ահա ոչինչ անհնար եղև տ՟յն իմոյ կրկին նորոգել զիս և կեցուցանել , ողջացուցանելով զա՟մ վէրս և զցաւս մարմնոյ իմոյ :

Յայն բան ս՟րբն՝ մինչդեռ ա՟մ բազմութի քաղաքին պշուցեալ հայէին , իսկոյն յանկարծակի իբրև կեղևանք ինչ ծառոյ ՚ի բաց անկանէին ՚ի մարմնոյ անտի . և ս՟րն ողջանդամ երևէր ա՟մ բազմութեն . ո՟պ զի ո՛չ սպի ինչ կամ վէրք երևէին ՚ի վ՟ր մարմնի ն՟ր . վ՟յ միաբան յօքնախումբ ռամիկ քաղաքին փառաւոր առնէին զա՟ծ ՚ի վ՟ր սքանչելեացն , զոր եցոյց առ ս՟րբ վկայն իւր . և դուքսն ափիբերան լինէր : Յայնմ վայրի մի ոմն ՚ի զօրականացն , այն է եւգինէոս քաղաքակից ս՟րբն եւստռատիոսի , և իշխանական պատուով ՚ի նորուն դասուցն , տեսեալ զն՟ր անշարժ համբերութին՝ որ վ՟ա ք՟ի , աղաղակեաց ՚ի ձայն մեծ , և ասէ . լիւսիաս լիւսիաս , և ես քրիստոնեայ եմ՝ ծառայ ա՟յ բարձրելոյ՝ արարողին զերկինս և զերկիր . և զկրօնս քո նզովեմ , և զդ՟ծսն քո արհամարհեմ . և ը՟ քո և ը՟ ամպարիշտ թագաւորացն կամս հակառակիմ իբրև զս՟րս իմ եւստռատիոս : Նաև անօրէն իշխանն յամօթոյ նախատանաց իւրոց առաջի բազմամբոխ հրապարակին խոնարհեցուցեալ զգլուխ իւր՝ ը՟ երկիր պշուցեալ հայէր . ապա ետ քարոզ կարդալ , և ասել . Ո՟ չարաբախտիս այսօրեկ և նորագոյն երևելոյս ը՟երկար հարցա-

փորձութեց և քննութեց պէտք են․ զի այժմիկ ոչ ժամանեմք, այլ՝ ի հանդիսական իրողութիւս զօրացն փութամք ընդ մերոց սովորութեց. և զկախարդասարս զայսօսիկ՝ զեւստուատիոս հանդերձ եւգինէոսիւ համախոհիւ իւրով ՚ի բանտ հրամայեմ արկանել, և անուր երկաթի ՚ի պարանոցս և յոտս նց դնել, և ըղդուշութբ պահել հանդերձ այլովք մահապարտօքն․ զի ՚ի պարապորդ և ՚ի պատշաճ ժամու ընդ օրինին դատեցայց զնս․ և զայս ասացեալ յարեաւ յատենականն աթոռոյն ։

Որդ քարշեալ զկնաւորաց զերանելիսն կապանօք ընդ հրամանի իշխանին՝ եդին ՚ի ներքնում ՚ի խաւարչտին տեղւոջ բանտին։ Իսկ երանելիքն մեծաւ ցնծութբ և ուրախութբ օրհնէին զած․ և սաղմոսէին միաբան ձայնիւ․ ահա զի՞ բարի և զի՞ վայելուչ, զի բնակին եղբարք ՚ի միասին․ և հանէին կալանաւորքն ամ ընդ նս զամ գիշերն ՚ի գլուխ յաղօթսն ամյ․ և ուսանէին ՚ի սբյն եւստուատիոսէ զհանդէս նահատակութե մարտին, և զհամբերութի ժուժկալութե, և զփոխարէն անճառ բարեացն՝ զոր պատրաստեաց ած սիրելեաց իւրոց ։

Իսկ ընդ առաւօտն ՚ի ծագել արեգականն յարուցեալ դուքսն փութայր գնալ ՚ի քաղաքն նիկոպօլսացւոց․ և նախ գայր իւրովին ՚ի բանտն՝ յորում ոք վկայքն էին․ և միայն զերանելին եւստուատիոս հրամայէր արտաքս հանել․ և յորժամ եկն, ծիծաղելով և խընդալից դիմօք լրբութե ասէ ցնա վկայն․ ողջ

լեր

լեր սիրելի Եւստաթէ : Պնծնի ես սէն . տ͞ծն ամենեցուն՝ զոր պաշտեմ 'ի մանկութ͞է իմմէ , նա ողջունեսցէ զքեզ արժանապէս ով Լիսիաս :

Դուքսն ասէ . յաղագս ա͞յն քո ինձ ոչինչ փոյթ է . այլ դու յառաջիկայ ժամս զտունել քեզ հողաթափդ արկցես յոտս քո . զի այ-դու դիւրընթացիկ լինիցիս զկնի մեր յու-ղեկցութիս ճանապարհին : Եւ հողաթափքն այն էին տատասկեալք երկայն և ստուարա-սուր բևեռօք , մինչև անցանել ը͞ն ներքանս ոտից : Արդ զինուորացն բերեալ ագուցին զհողաթափսն յոտս երանելոյն զերկաթե-ղէնսն , և 'ի միասին խրացիք սևեռեալ պըն-դեցին . և իշխանն կնքեաց մատանեաւ իւ-րով . զի մի ոք գթացեալ 'ի վ͞ր սո͞յն հանցէ զայն 'ի բաց 'ի գարշապարացն որուն . և պատ-ուիրեաց դահճացն հարկանելով և քարշե-լով ածել զնա զճանապարհայն՝ հանդերձ այլևս ընկերօքն , որ էին 'ի բանտին :

Եւ ինքն չուեալ հանդերձ բազմու͞թ զօրացն՝ գայր հասանէր յետ երկուց աւուրց , և բա-նակէր մերձ առ գղեկին՝ որ է հուպ 'ի քա-ղաքն արաւրակացւոց . և 'ի հասանել սրբցն անդր՝ ա͞մ բնակիչք քաղաքին այնորիկ ելա-նէին 'ի տեսանել զերանելիսն : Բայց ոչ ոք յազգականաց կ͞մ 'ի բարեկամաց սիրելեաց երանելոյն Եւստաթիոսի իշխէր մերձենալ առ նա վ͞ս երկիւղի իշխանին . զի մի և նոքա ըմբռնեսցին :

Մարդարիոս ոմն , որ և մարդայր ասի , ռա-

մինչ գոլով՝ լցեալ աւուրբք և քաղաքավարեալ արդարութեամբ, յաւուրսն յայնոսիկ չինէր յարկս բնակութեան ինքեան. և 'ի տանեաց անտի՝ մինչդեռ ծածկէր զձեղունս տանն՝ հայեցեալ դիտէր և տեսանէր զամենայն վկայսն Աստուծոյ, զի կապանօք անցուցանէին ընդ պողոտայն, որ էր մերձ 'ի գեօղջն յայն: Նստես 'ի մէջ սրբոցն զերանելին եւստաթիոս կապեալ ձեռս յետս, և ծանեաւ վաղվաղակի. և փութացեալ էջ անտի. և առ ցկին իւր զլուցատրութիւն 'ի բարբառ հայերէն. Ո՛վ կին տեսանես զՏէրն մեր եւստաթիոս՝ անուանեալն Տէր յուսիկ, կամ կիւրիւսիկ, զիշխանն ամենայն շրջաբնակութեանս մերոյ. զի 'ի բաց լքեալ արհամարհեաց զգերապատիւ զայնքան և զայնպիսի մեծութիւն և զփառս աշխարհիս, և զամենայն երևելի փարթամութիւն ընչից և ստացուածոց և ազգի և տան, և զքաջամարտիկ զինուորութիւն՝ զոր ոչ ոք ունէր նման նմա 'ի մէջ երկրեայքս ամենայն. և ահա է այլ կալանաւորսն երթայ 'ի տեղի հանդիսի վկայական կատարման. զի զկնի ցանկալի կենցաղավարութեան իւրոյ զյաւիտենականն ժառանգեսցէ զարքայութիւն:

Իսկ սքանչելի և պարկեշտ կին նորա առէ ցնա. զի՞նչ խափան լինիցի և քեզ երթալ և ուղեկից լինել ընդ նմա, և հետևիլ ընդ երկնաչուձանապարհն, և հաղորդ լինել չարչարանացն նորա. այն՝ որ զյաւիտենական զանապականութեան վերաբուսուցանէ զբարաբիոնն. և պաշտպան փրկութեան լինիցիս ինձ և երկուց մանկանցս, և բնաւին ազգատոհմին քո:

Յայն-

Յայնժամ ցանկալի այրն այն և բարենշան՝ վառեալ հրով հոգւոյն փութայ խառնիլ ընդ ձալի տենչմամբ 'ի գունդս սրբոց վկայիցն այ. և առժամայն գիրկս արկեալ զպարանոցաւ մանկանց իւրոց՝ համբուրեաց զնս, և ասէ. խաղաղութի ը ձեզ սիրելի որդեակք իմ. և տարածեալ զձեռս իւր յաղօթս առ ած՝ ասէ արտասուագոչ պաղատանօք. Տր ած հայր ամենակալ երևելեաց և աներևութից, որ 'ի ձեռն սիրելի որդւոյ քո յսի քսի և ամենասբ հոգւոյդ նորոգեցեր զմս արարածս, և ծանուցեր զածութիդ քո ամ որդւոյ մարդկան, և բացեր մեզ զճանապարհ փրկութե 'ի կեանսն յաւիտենից, ուր անապական բարութեցն պարգևք պահին յուսացելոց 'ի քեզ. մեզ աղաչեմ զամենազութ ողորմութի քո՝ հեղ յիս զշնորհ բարերարութե քո, և առաջնորդեա ինձ աներկևան սրտիւ և կատարեալ սիրով ընթանալ 'ի հանդէս մարտիրոսութե. զի եղէց պատարագ ընդունելի ածութեդ քո : Եւ դու՝ որ հայրդ ես որբոց, և տր ամ յուսացելոց, պահեա զմանկունսն իմ խաղաղութբ, և ամբիծ 'ի հաւատս ճշմարտութե ամենազօր աջով քո. Նոյնպէս և զկենակից ամուսինն իմ, որ եղև հանդիսադիր ինձ այսմ երանաւէտ կոչմանս, յոր հրաւիրեցայ 'ի քէն տր : Եւ առաքեա զհրեշտակ խաղաղութե քո, զի առաջնորդեսցէ ինձ 'ի բարութի. և թողութի շնորհեա իմոց յանցանաց, որ 'ի չարին պատրանաց մերձեալ է առ իս. զի քեզ ամ ինչ կարելի է. և օրհնեալ է անուն քո

Մչայաբանութե̄ սրբոց
յաւիտեանս ։

Եւ զայս ասացեալ երթայր զկնի սրբոցն զե-
րանաւէտ ճանապարհ՞ն․ և հանդիպեալ ու-
մեմն մեծատան՝ որ էր այր երևելի և երկիւ-
ղած ՚ի տ̄նէ, ՚ինմին գեղջ ունելով զբնա-
կութի իւր, և անուն նո̄ մուսատարիոս (կմ̄
մուսատոր կմ̄ մուգարոր), ասէ ցնա երանե-
լին մարգարիոս․ Ահաւասիկ գնամ ես առ
սիրելին քո և ազգակիցն ո̄ր յուսիկ եւս-
տուատիոս, զի կամելով ա̄յն մերոյ՝ նահա-
տակակից եղէց նմա՝ վկայեալ վ̄ն ճշմարտու-
թե̄ն․ արդ յայսմհետէ քեզ յանձն եղիցի
տուն իմ հանդերձ մանկամբք և ընտանեօք․
և ես խնդրեցից ՚ի տ̄նէ՝ վարձահատոյց լի-
նել քեզ ՚ի հանդերձեալ յաւիտենին ։
Պ̄խնի ետ այրն և ասէ ցնա․ երթ ՚ի խաղա-
ղութի զանձկալի և զգեղեցիկ ճանապարհդ․
և զընթացս քո կատարեա՛ ը̄ հաճոյից տ̄ն ա̄յ
մերոյ․ և վ̄ն որոյ պատուիրեցերդ ինձ, ե-
ղիցի քեզ՝ ո̄պ և կամիս ։ Յայնժամ երանե-
լին մարգարիոս ողջոյն տուեալ նմա՝ հասա-
նէր սրբոց վկայիցն ա̄յ առ դղեկաւն․ աղաղա-
կեաց ՚ի ձայն մեծ, և ասէ․ Տէր իմ եւս-
տուատիէ, ո̄պ անձկացեալ ոչխար հօտից՝ ըն-
թանայ առ հովի՛ւն, այնպէս և ես ընթա-
ցեալ հասի առ քեզ մեծաւ փափաքմամբ՝
կամելով ճանապարհակից լինել քեզ ։ Արդ
ընկա՛լ զիս ՚ի թի՛ւ ո̄ք ժողովոյդ՝ որ ը̄ քեզդ
են հանդիսացեալք ՚ի վկայական ասպարեզ
նահատակութե̄ցդ․ զի թէպէտև անարժան
եմ, սակայն վկայ քո̄ լինելոց եմ ։

Եւ

Նու իբրև ասաց զայս , 'ի ձայն բարձր աղա֊
ղակեաց և ասէ ․ քրիստոնեայ եմ իբրև ըզ֊
պատուճական ո՟րս իմ եւստրատիոս ․ լուա֊
րուք զայս՝ ո՟մ պաշտօնեայք սատանայի ։
Յայնժամ ըմբռնեալ զնա զինուորացն՝ կա֊
պեցին ը՟ այլ ևս կալանաւորաց ընդ նմին ․ և ար֊
կին 'ի հանդիսական բանտ դղեկին այնորիկ ․
և վաղվաղակի հասուցին զբանն յունկն իշ֊
խանին լիւսիայ ։

Օայն իբրև լուաւ դուքսն , իբրև զառիւծ
մռնչեալ՝ նստաւ յատենին ․ և բերեալ լի֊
նէին երանելիքն առաջի նո՟ր կապեալ կրկին
կապանօք՝ ձեռս յետս , և անուր 'ի պարանո֊
ցի , մերկացեալք յո՟մ հանդերձից իւրեանց ․
և սո՟ն աւքսենտիոս քահանայ կայր 'ի մէջ
նոցին զուարթերես և պայծառ դիմօք , և ու֊
րախ սրտիւ վառէր զընկերս իւր 'ի սէրն քո՟ի ։
Ըսէ ցնա դուքսն ․ աւքսենտիէ , այժմ ծա֊
նո՛ մեզ , եթէ յետ այնչափ չարչարանաց և
նեղութեանց բանտի զգաստացա՞ր և 'ի բաց կա֊
ցե՞ր արդեօք 'ի սնոտի պատրանաց կորստեան ,
և մերձեցա՞ր առ բարերարութի տծոցն , եթէ
տակաւին 'ի նմին յամառութեան կաս ։

Պինի ետ սո՟ն աւքսենտիոս ․ ո՛վ լիւսիաս ,
երդուեալ իմ քեզ 'ի վե՟ր տէրութեան իրաւանց
ճշմարտին ա՟յ , զի անփոփոխելի են կամք
սրտի իմոյ 'ի հաւատոյն քո՟ի ․ և ա՟ծ գիտէ
զնա՝ ծնունդ անծնին հօր , և զամենակալ
հոգի նորա բղխումն միշտնջենահոս ․ անձառ
անքննին յո՟մի մի ա՟ծութի ․ յոր հաւատացեալ
եմ , և պաշտեմ 'ի մանկութէ իմմէ ․ և եթէ

բիւրս անձիցես 'ի վ՟ր իմ տանջանս և զանս պատուհասից առաւել քան զառաջինն, և է՟ ա՟մ տեսակս տանջանաց անցուցանես զիս, ոչ կարիցես զմիտս խոնարհեցուցանել յերկնից բարձրութէն. արդ զոր ինչ խորհեալ ես՝ արա վաղվաղակի:

Յայնժամ դուքսն վճիռ մահու հատանէր այսպէս 'ի վ՟ր նր. Օաւքսենտիոս՝ որ յետ բազում տանջանաց ոչ եկն յուղղութի, և ոչ հպատակ եղև ինքնակալին, 'ի ձեռն սրոյ հրամայեմ գլխատել յանապատ տեղւոջ. զի յօրինաւոր թաղմանէ զրկեալ լինի չարաբաստ մարմին նր: Եւ զայսպիսի դատավճռու ընկալեալ երանելոյն ուրախութբ՝ փութանակի հասանէր 'ի տեղի կատարմանն. և խոնարհեցուցեալ ծունր՝ կայր յաղօթս:

Ո՛վ յաւիտենական, տր և արարիչ ա՟մի, անճառ լոյս, բաց զդուռն ողորմութե քո առ անարժանութիս, որ կամ առաջի քո 'ի ժամուս յայսմիկ, յորում զա՟մ կենցաղական պատամունս զկնի իմ թողում, և ծարաւի ոգւով ընթանամ 'ի կէտ կոչման՝ է՟ ա՟ծապատում անսուտ հրամանի քո, որ յաւետարանական քարոզութեն, թէ որ ոչ առնու զխաչ իւր և գայ զկնի իմ, չէ ինձ արժանի. և արդ առ քեզ գամ. արա զիս արժանի՝ աչալրջութբ և զուարթերես կալ առաջի քո բեմիդ: Եւ պահեա անարատ զդասս սբց վկայիցն՝ որ է իս կցորդ եղեն չարչարանօք վ՟ր քո, և արժանաւորեա հասանել մասին վիճակիս այսորիկ. և շնորհեա խաղաղութի եկեղեցւոյ քում սբյ.

և

և քեզ փառք յաւիտեանս . և ասացեալ զա-
մէնն՝ կատարեցաւ 'ի տեղւոջն ։

Յետ այսորիկ անօրէնն Լիւսիաս խնդրէր յա-
ռաջ մատուցանել զս՟րն մարգարիտ, զի դա-
տեսցի և զնա առաջի բազմամբոխ հրապա-
րակին . և զինուորացն լուծել զնա 'ի շղթա-
յիցն որ 'ի պարանոցին՝ փութանակի բռնա-
բար ձգէին զնա 'ի թէատրոնն ։ Իսկ երանե-
լին ասէ . տէր իմ Եւստրատիէ՝ աղաչեմ ըզ-
քեզ վ՟ն իմ աղօթս առնել . և ուսո ինձ, թէ
զի՞նչ տաց պ՟խնի յատենի անդ ապականչին և
չար գազանին այնորիկ ։ Պ՟խնի ետ և ասէ
ս՟րն Եւստրատիոս . եղբայր իմ մարգարիտէ,
բնաւ ամենևին՝ զոր ինչ հարցանէ զքեզ՝ այլ
ինչ մի տացես նմա պ՟խնի . բայց միայն ասա,
թէ քրիստոնեայ եմ, և ք՟ի ծառայ . և մի
փոխեսցիս 'ի բանիցս յայսցանէ ։

Որդ իբրև ածին կացուցին դահիճք զերա-
նելին առաջի իշխանին, սկսաւ խօսել դուքսն
և ասէ ցնա, ո՛վ երիցս թշուառական և ա-
տեցող բարեաց, և օտարացեալդ 'ի բարե-
րարութէ ա՟ծոյն, ասա վաղվաղակի զանուն քո
և զբախտ, և զաստիճան ազգատոհմին քո,
թէ որպիսի պաշտօն ունիս ։ Պ՟խնի ետ ս՟րն
մարգարիտ, և ասէ ցիշխանն . զայդմ ա՟մէ՝
զոր հարցանես, ինձ ոչինչ է փոյթ . քանզի
ես քրիստոնեայ եմ, և ք՟ի ծառայ ։ Նա յա-
ռաջ մատուցել ստասաւորաց ատենին՝ ասեն
ցնա . եղկելի՛ և թարմատար քան զա՟մ մար-
դիկ, ո՞չ գիտես զկարգ ատենիս . տուր պ՟խնի
ը՟ օրինակի հարցման տ՟ն մերոյ ։ Պ՟խնի ետ
երա-

երանելին և ասէ. ասացի՝ և դարձեալ ասեմ. քրիստոնեայ եմ, և քո ծառայ։

Յայնժամ տեսեալ դքսին զհաստատութի հաւատոց նորա և զանփոփոխելի միտս, զայրագին ցասմամբ ասէ ցդահիճսն. ծակեցէ՛ն պճղունք ոտից դորա, և չուան 'ի ներքս անցեալ՝ կախեցէք 'ի ձողոյ. և շամփուրս հրացեալս մերձեցուցջի՛ք 'ի թիկնամէջս դորա. և կիզեցի՛ն ամ անգամք մարմնոյն բոլորովին, թերևս եկեսցէ 'ի զգայութի, և զարժանն տացէ պխնի ըս հարցուածոց մերոց. և վաղվաղակի զամ հրամայեալսն կատարէին սպասաւորք անօրէն իշխանին։

Իսկ երանելին մարդարիտս ոչինչ տայր պխնի 'ի տանջանսն. այլ միայն աղաղակէր և ասէր, քրիստոնեայ եմ և քո ծառայ. արդ 'ի բազում ժամս տանջեալ զնա 'ի կախաղանի անդ՝ կարմրագոյն շամփրօք, զոր ստէպ փոփոխէին, հրկիզութին զմարմին սբյ վկային. և նա 'ի ձայն բարձր կարդաց, և ասէ. Տր Յս քեզ յանձն առնեմ զհոգի իմ. ընկա՛լ զսա խաղաղութբ. և արժանի արա զիս հասանել մասին ժառանգութե սրբցն 'ի լոյս. զի քեզ փառս վերառաքեցից այժմ և միշտ և յաւիտեանս, ամէն։ Եւ զայս ասացեալ՝ աւանդեաց զոգին. և իջուցեալ զերանելին 'ի կախաղանէն՝ քարշէին արտաքս, զի կերակուր լիցի շանց։

Այնուհետև ամպարիշտն Լիւսիաս՝ որ հրճուեալ էր և ցնծայր ըն չարչարանս վկային, ասէ ցզինուորսն. քարշեա՛լ լիցի յատեանս

մերկ

մերկ մարմնով և որ ՚ի սատաղացիսն էր եւգի-
նէոսն այն, որ է եւստուատիոսին ՚ի հարցա-
փորձուէ կայր. և նոյնժամայն փութանա-
կի ածին կացուցին զերանելին մերկ կողո-
պուտ ՚ի հանդերձիցն առաջի դքսին ։ Նա-
հայեցեալ ՚ի նա դառնութք և զայրագին ցաս-
մամբ՝ ասէ. ով ամենապիղծ և չարագև այր
դու՝ զիարդ իշխեցեր այդչափ յանդգնութե
գալ ՚ի համարձակութի անդր, ոչ զի առ ոչ-
ինչ համարեցար զանյաղթ և զանպարտելի
ինքնակալին զհրաման. և ՚ի վր ամի ժպր-
հեցար անարգանս դնել մեծամեծաց ածոցն,
զոր պաշտեն և պատուեն ինքնին թագա-
ւորքն մեր ։

Պտնի ետ սբն եւգինէոս, և ասէ ցլիւսիաս.
ածն իմ՝ զոր պաշտեմ ՚ի մանկուէ իմմէ, յոր
և յուսացեալն եմ, նա զօրացոյց զիս, և շնոր-
հեաց ինձ համարձակութի, զի թքանիցեմ ՚ի
կուռս քո, և արհամարհիցեմ զսուտ և զա-
պականիչ կրօնս քո ։ Յայնժամ բորբոքեցաւ
լիւսիաս անհնարին ցասմամբ, և ասէ ցդա-
հիճսն. նախ ՚ի բաց հատցի անարգօղ և հայ-
հոյիչ լեզու դորա, և զրկեսցի յերկոցունց
ձեռացն. և բրօք դալարօք բարձաբեկ լիցի.
և ջախջախեսցին սրունք ոտից դորա. և փշա-
լից գաւազանաւ հերցին թիկունք նր ։ Օ այս
ամ իբրև արարին դահիճք, ոսկր և մարմին
սբյն կային մածեալ է միմեանս, և այնպէս
՚ի դառն տանջանս աւանդեաց քաղցրութե
զոգին ։

Իսկ իշխանն անօրէնութե իբրև կատարեաց
զայս

զայս ամ, իջանէր ամ բանակաւն 'ի դաշտ անդր, 'ի Հանդիսի անցուցանել և համար առնել զօրացն արքունի, և լինէր փորձ ընտրութե՛ իւրաքանչիւր կորովութե՛ և արիական ներհմտութե՛ 'ի զինաշարժութիս ։ Յայնժամ երևէր ոմն 'ի մէջ բազմութե՛ զօրացն՝ գեղեցիկ և հաչակելի տեսլեամբ զարդարեալ, որում անուն էր Սվրեստես կամ առեստէս. այր քաջ և վայելուչ՝ պանծալի հասակաւ, լցեալ ամ խոհեմական իմաստութք և հանճարով, զօրաւոր բանիւք և արդեամբք, և կիրթ առ 'ի մարտիցն յառաջադիմուի ։ Սա 'ի կալ նր 'ի Հանդիսի զօրաց առաջի իշխանին լիւսիայ, հայեցեալ ընդ նա դքսին՝ տեսանէր զչքնաղ և զպարկեշտագեղ հասակի նր ըղկերպարանսն . և հաճոյ թուեցեալ յաչս նր՝ յառաջ կոչէր զնա մօտ առ ինքեան . հրաման տայր ձգել զգեղարդն՝ զոր ունէր 'ի ձեռնն, ըստ դէմ նպատակին ։

Սա նր հապ շտապ փութով արիաբար յառաջեալ երիվարաւն, և թափ տուեալ բազկացն՝ դիպեցուցանէր զգեղարդն ճահողակի առաջի կացեալ նպատակին . և ահա ըստ քաջապինդ արշաւսնաց երիվարին՝ 'ի յանդուգն շարժմանէ անձինն և բազկացն, արտաքս 'ի հանդերձից երևեցաւ խաչ մի ոսկի, որ կայր թաքուցեալ 'ի գրապանակ պատմուճանի նր առ լանջօքն ։ Սա իբրև յայտնի եղև ամենեցուն, զի և նոյն ինքն ետես լիւսիաս, վաղվաղակի առ ինքն կոչէր զքաջ նահատակն ։ Սա իբրև եկն եկաց առաջի նորա, առեալ

դքսին

դքսին 'ի ձեռս իւր զտէրընկալ նշանն՝ հարցանէր, թէ զի՞նչ արդեօք իցէ այս. մինչ և դու 'ի նահանգէ գալիլեացւոյն իցես՝ յազգէ կախարդասար աղանդաւորացն: Իսկ երանելին ովբէստէս բացեալ զշնորհալից բերան իւր՝ ասէ մեծաձայն 'ի լուր ամ՟ զօրացն. Ծառայ եմ ես խաչելոյն յ՟սի ք՟սի՝ արարողին զերկինս և զերկիր և որ 'ի նմա արարածք իցեն. և զնշանդ զայդ կրեմ 'ի պահպանութ՟ի անձին իմոյ՝ առ 'ի դրդումն հակառակամարտ զօրութ՟եց թշնամւոյն յարուցելոյ 'ի վ՟ր իմ: Յայնժամ հրամայէր դուքսն դահճաց իւրոց՝ բերել անուր երկաթեղէն, և արկանել 'ի գեղեցիկ պարանոց զինուորին ք՟սի. և ասէր. ուղեկից լիցի և դա 'ի ճանապարհիս մերում ը՟ մահապարտին եւստռատիոսի, որ յայտ արարեալ՝ յորում հարցափորձութ՟ դատապարտեսցէ զնա:

Իսկ եղև 'ի հասանել դքսին 'ի քաղաքն Նիկոպօլիս մեծապայծառ հանդիսիւ, բազումք 'ի զօրականացն յայնմ գնդէ՝ որ 'ի քաղաքին էին, մատեան առ իշխանն լիւսիաս մեծաւ համարձակութ՟բ. աղաղակեցին միով բերանով, և ասեն. Մեք լիւսիաս՝ և մեք քրիստոնեայք եմք, և զինուորիմք երկնաւոր թ՟գւորին յ՟ի ք՟ի. և 'ի նա եմք ապաւինել. և զնա միայն պաշտեմք, և խոստովանիմք զանուն ն՟ր յաւիտեան. և արհամարհեմք զամ՟ սնոտի և զդիւաբնակ պաշտամունս ա՟ծոց քոյ. արդ զոր ինչ հանդերձեալ ես առնել՝ արա վաղվաղակի. զի ճշմարտին ա՟յ նուիրեցաք զան.

զանձինս մեր ․ և ոչինչ կարէ մեկնել զմեզ ՚ի սիրոյ Տ̃ն մերոյ, որ յանգոյութէ ՚ի լինելութե ած զերևելի և զաներևոյթ արարածս ․ ոչ հուր և ոչ սուր, և ոչ ժանիք գազանաց և ոչ տեսակք ամ տանջանարանաց՝ ոչ կարեն մեկնել զմեզ ՚ի սիրոյ անտի յն քի ։ Օ այս և առաւել ք զայն միաբան բազմութի զօրականացն նիկոպօլսոյ աղաղակէին առաջի իշխանին ։

Յայնժամ զարհուրեցաւ դուքսն, և գոյն երեսաց նր շրջեցաւ, և իբրև մթութ շամանդաղաց նուաղեցան տեսանօղ աչք նր ․ քանզի երկեաւ ՚ի բազմութէ քաղաքացեացն, զի մի ՚ի յանդուգն յարձակմանէն չար ինչ հանդիպեսցի նմա ․ և իմացեալ ծանեաւ, թէ ոչ խաչինք երկնաւոր հովուին կամաւ ՚ի մահ մատնեցին զանձինս իւրեանց ։ Խօսել սկսաւ ը նս քաղցրութ՝ հրապուրել ՚ի կամս չարութե իւրոյ ․ այլ իբրև ետես զանփոփոխելի միտս նց ՚ի հաւատսն՝ որ ՚ի տր մեր յս քս, հրամայեաց լուծանել զգօտի նց, և կապանօք արկանել ՚ի բանտ ․ և ինքն զմտաւ ածէր, թէ որպէս կորուսցէ զնս, և միանգամայն առէ՝ ոչ լինիցի շփոթութն ինչ ՚ի քաղաքացեաւս և կմ յազգականաց ․ մանաւանդ յեւստուատիոսէ, զի մեծ էր անուն նր ։ Դարձեալ խիթայր, դուցէ տանջանս համուցանելով նմա՝ նոյնպէս հրաշք սքանչելեաց երևեսցին, ոպ և յառաջնումն նուագին ․ և ոչ միայն որ քրիստոնեայքն են՝ հաստատեսցին ՚ի հաւատսն, այլև զհեթենացիս աստուած-

բե-

բեցուսցէ յաճոյն ։

Ապա այսպիսի իմն խորհուրդ չարունէ հաստատել՝ ՚ի սրտի՝ արձակէ զսէրն եւստուսափիս և զերանելին ովրեստէս ՚ի քաղաքն սեբաստացւոց առ գործակից իւր ագրիկողայոս դատաւոր, գրէ առ նա հանդիսական նամակ՝ որ ունէր օրինակ զայս ։

Տեառն իմոյ գերահռչակելոյ և վսեմախոհ դատաւորի ագրիկողայոսի՝ ՚ի լիւսիայ դքսէ օգնականութե դիցն բաղմացելի ողջոյն ։ Զանբաղդատելի և զանհամեմատ և զպանծալի բնաւ իմաստիցն զծայրագոյն ողջախոհութեց զկատարելութիւն յարաբերեալ ՚ի տրամախոհական միտս քո վեհագոյն խոհեմութբ , անդր ևս քան զընդհանրականաց մակընթացութիւս , զդիւցազանական արդաստեաց զանթառամելի առողջութիւս ՚ի քեզ շառաւիղեալ, և յառաջել ՚ի գիտութի յոդնահանճար իմաստիցն իրողութի . ոչ զի քան զընաւս՝ որ է արեգակամբ բերին , գեր ՚ի վերոյ գտարվոյ և յամենայնս՝ որ ՚ի նմ , և ոչ միում ումեք զիրսն նախախնամութե տիեզերաց հաստատեցին տնօրինել , ոչ նծայնագոյն և հեզահայեաց կամաց քոց զհասարակաց մակադրեցին զգիտութի . վս զի գիտեն հաւաստի հնար գոլ առ ՚ի քէն և գիշեր հանգոյն տունջեան ՚ի հանդիսական իրողութի անցուցանել . զի քունք մանաւանդ հաւանեցուցանեն զանքուն աստեղսն ՚ի ննջել , քան թէ պաչս քո ննջեցուցին ։ Քանզի առ տատամսագոյնն առանց ձանձրանալոյ զներքնական տնտե-

սու-

սութեցն տարածանես զանբաղդատելի բա-
նիցն ձահաւորուի. որով ամ ուրեք խաւու-
թեց դադարումն 'ի քէն գտաւ յառաջեալ.
և գերադրական անմահից ըծոցն արտափայ-
լեալ հրաշափառագոյն բացատրեցաւ մակա-
ւասարագոյն վերերևակացեալ պատիւ. զի
նախ քան զմակամտածութիւն աւ 'ի քէն՝ դիցն
օգնականուի պարունակեալ տարածանէ ըղ-
բոլորն առաջի քոյոյդ իմաստագոյն խոհա-
կանութեդ. և պարզաբար ասել, թէ ամ
մասունք առաքինուե յանձին քում ցուցեալ
արտայայտի:

Այլ արդ զինչ ունիմ զբնաւն բացայայտել.
համառօտագոյն դուզնաքեայ բանիւք նե-
րադրելով ծանուցանեմ քում վսեմագոյն
հանձարեղ իմաստուեդ՝ սակս առնդ այդո-
րիկ անուանեցելոյդ Աւստռատիոս: Զան-
զի յետ բազում քննութեց և չարաչար կրելոց
տանջանաց՝ գտի զդա խորհրդակից գալի-
լեացւոց աղանդոյն, և դաւանօղ առասպե-
լական կրօնից խաչելոյն հրէի ումեմն, զոր
յն անուանեն. որ 'ի նմին իսկ հեբրայական
ազգէն իւրմէ զչարագործաց մահ մեռաւ:

Բայց տեսի զայրդ զայդ՝ և ոչ անտեղեկա-
գոյն իմաստասիրական վարժարանաց արհես-
տից, և ստացիոնացն 'ի մարտակցուի յոյժ է
կրթեալ, և ծայրագոյն զինուորութե գահա-
ւորութե ժամանեալ: Այլ ամն արհամարհ ե-
րևի յաչս դորա՝ վն չարասէր պաշտաման իւ-
րոյ, անհնազանդ գոլով հրամանի ինքնակա-
լին, և անարգօղ եղեւ մեծապայծառ դիցն,

ԼՐ մեան

միանգամայն և մեհենակապուտ : Ո՞չ ծա-
նուցեալ իմ զանձնածութի դորա՝ բժշկապետին
տանջանօք իբրև ՚ի բոյս հրոյ մաշեցի զեր-
կաթեղէն մարմին դորա , և ոչ ևս գտի ՚ի
դմա հնար ուղղութե : Եւ յետ բզմ քննութեց
և հարցմանց անյոյս եղեալ ՚ի դորին փրկու-
թէ՝ առաքեցի կապանօք առաջի քո տրու-
թեդ . զի դու զարժան վրիժուցն անարգութե
դիցն խնդրել մարթասցիս քո արդար դա-
տաստանօքն , քաջի արանցն անպարտելի
հրամանաց հետևելով . ողջ լեր :

Արդ առեալ այնուհետև զինուորացն ըզ-
թուղթն և զսրբն հանդերձ կապանօք՝ ՚ի
ճանապարհ անկանէին . և նք անյագական
ձայնիւ հանապազորդեալ լինէին յաղօթսն
նյ զճանապարհայն . և բանք նց յաղագս ե-
րանելի ընկերաց իւրեանց կատարելոց ՚ի տր :
Ապա հարցանէր երանելին եւստրատիոս
ցսրբն որեստէս , և ասէր . եղբայր որեստէ
պատմեա՛ ինձ , թէ որ օրինակաւ կատարե-
ցաւ սրբն աւքսենտիոս , և կմ յորում տեղւոջ .
զի ես ՚ի կալանս էի , և դու ՚ի զօրուն : Պտխնի
ետ սրբն որեստէս , և ասէ . յետ հատանե-
լոյ դքսին զվճիռ մահու ՚ի վր սրբյն՝ աղա-
չեաց երանելին զդահիճսն թողացուցանել
զնա , զի եկեալ տեսցէ զքոյդ առաքինութի
և ողջունեսցէ զքեզ . այլ ոչ ոք ներեաց լը-
սել նմա . քզի ժամէր ճաշոյ , և փութային
որովայնի ծառայքն կատարել զհրամայեալն
նց յիշխանէ անտի : Եւ վաղվաղակի ածին
զնա մերձ ՚ի ձորակ անդր , զոր մեք լեռնոտն

անոռանեմք . և 'ի Ճանապարհին սկսաւ սաղմոսել և ասել , երանեալ են ամբիծք 'ի Ճանապարհի , և որք գնան յօրէնս տն ։

Եւ 'ի կատարել սաղմոսին՝ եհաս 'ի տեղին յայն . և անկեալ յերկիր 'ի վր երեսաց իւրոց՝ արտասուաւք. ոչ պաղատանօք աղօթս մատուցանէր 'ի սրտի իւրում . ապա յոտն կացեալ , և զամենն ասացեալ՝ իբրև շուրջ հայեցեալ ետես զիս՝ զի կայի մերձ առնա , կոչեաց զիս , և պատուիրեաց ինձ խորհրդաբար , և ասէ . եղբայր սիրեսաէ՛ ողջունեա զերիցս երանեալ տրն իմ եւստաթիոս . և ասա ցնա , զի աղօթս արասցէ փութանակի հասանել զկնի իմ . զի ես անձկացեալ սպասեմ նորա գալստեանն ։ Եւ ասացեալ նր զայս՝ խոնարհեցոյց զպարանոցն , և վաղվաղակի հատին ըղգլուխ նր 'ի նմին տեղւոջ . և ոչ ոք 'ի հաւատացելոց իշխեր մերձենալ 'ի նշխարս նր վս ահի սպառնալեաց իշխանին ։

Բայց երիցունք վեց յարաւրակացւոց քաղաքէն եկեալ 'ի գիշերի գողացան զնր մարմին վկային . և զգլուխ նորա ոչ գտին , և սկսան լալ դառնապէս . յայնժամ ագռաւ մի 'ի վր ծառոյ նստեալ՝ ձիչ բառնայր ուժգնակի . և գնացեալ երիցունքն անդր՝ գտին զնր գլուխ նր 'ի մէջ լծորդուէ ճղոյ ծառոյն . և անճառ խնդուե լցեալ՝ ամփոփեցին առ այլ նշխարս երանելոյն ։

Օ այս տմ իբրև լուաւ երանելին եւստաթիոս , վտակք արտասուաց իջանէին յաչաց նր . կարդաց առ տր տծ ուժգին պաղատանօք

նօք և աներկբայ յուսով, զի ըստ նմին օրինա-
կի կատարեսցին և նոցին ընթացք նահատա-
կութեան. և ասէ ցնոսա Ովրեստէս. փութա-
ցո՛ւք գնասցուք եղբա՛յր իմ, որպէս զի և մեք ար-
ժանասցուք հասանել մասին ժառանգութեան
նոցա 'ի լոյս մշտնջենաւոր :

Արդ յետ հինգ աւուր ածել եղեն սուրբ վկայքն
'ի մայրաքաղաքն Սեբաստացւոց. և իբրև ե-
տես զնոսա, և լուա՛ւ զբանս հրովարտակի Լիւ-
սիայ դքսին Ագրիկողայոս հեգեմոնն, հրա-
ման ետ զինո՛ւորացն արկանել զվզայս առ-
օրին 'ի քանոն՝ պնդեալ զոտս նոցա 'ի կոճեղս.
և 'ի վաղուեան աւուրն նստեալ 'ի վերայ բեմին
'ի Թէատրոնի քաղաքին՝ հրամայէր ածել
զսուրբսն առաջի հրապարակին. և քարոզն ա-
ղաղակէր 'ի լուր ամենեցուն հրամանաւ դա-
տաւորին, և ասէր. գրաւորական նամակքն՝
որ առաքեցան 'ի պարհացւոց (ըստ սուրիոսի
'ի պայծառ) դքսէն Լիւսիայ, ընթերցցի դար-
ձեալ 'ի լուր ամենայն ատենիս. և յայտնի լիցին՝ 'ի
նմանէ մակադրեալ ամբաստանութիւնքն՝ որ ինչ
վասն Եւստրատիոսի էին :

Եւ յորժամ ընթերցան, շարժեաց զգլուխ
իւր անօրէնն Ագրիկողայոս, և ասէ ցնոսա.
ո՛վ Եւստրատիէ, մի՛ թուեսցին քեզ աստա-
նօր դատաստանք տանջանացն առ յինէն, զոր
օրինակ տեսեր անտանօր և կրեցեր 'ի ձեռն
մեծի դքսին Լիւսիայ. այլ ես դժնդակ և չար
անցս անցուցից ընդ քեզ. և 'ի մահ ևս մատ-
նեցից զանձն քո. արդ լուր ինձ, և յառաջ
քան զտանջանսն խոնարհեալ երկիրպագ աստուածոց

մերոց մեծաց , և հպատակ լեր հրամանաց իշխանակալին . զի պարգևս և պատիւս ընկալցիս ։

Յայնժամ ետ պինի սրբոյն Եւստռատիոս , և ասէ ցդատաւորն . ով իմաստունդ և խոհեմագոյնդ յիշխանս , իշխե՞ն օրէնք նաև թագաւորաց , եթէ ոչ իշխեն ։ Ագրիկողայոս ասաց . այո իշխեն . քանզի և պահել իսկ լինի 'ի նոցանէ ։ Սրբն Եւստռատիոս ասաց . նախ քան զամենայն պարտ է գիտել , թէ ե՞ն առքեղ օրէնք և առ որս ընդ քեղ են , եթէ միայն 'ի մատեանս են գրեալ ։ Ագրիկողայոս ասէ . սակս որոյ իրի այդպէս բարբառիս ով անմաքուր գլուխ . ո՞վ ոք կայ՝ հակառակ օրինացն գործել գործս ժպիրհ յանդգնութեամբ ։

Երիցս երանելին Եւստռատիոս ասաց . ով դատաւոր՝ ապաքէն պարունակեալ լինի յօրէնս կայսեր այսպէս . Բռնութիւն ասէ 'ի բաց լիցի յամենայն իրէ և 'ի գործոց և 'ի բանից . բայց հաւանութիւն ընդ իրաւանց յամենայն քաղաքավարելոց լիցի . զի պարտ է կամ հաւանեցուցանել իշխանին , և կամ հաւանել որ ընդ իշխանութեամբ լինիցի՝ զհրամայեալսն նմա գործել ։ Եւ դարձեալ պարունակէ յետոյ , և ասէ այսպէս . Այլ իշխանին ասէ հրամայեմք զերկիւղն ընդ հեզութեան խառնել 'ի դատելն իւրում . ոչ զի մի լիցի ոմանց առ երկիւղին թշնամութիւն առնել . և ոչ վասն հեզութեան լիցի ոմանց հեղգութիւն 'ի կիր արկանել ։ Արդ այսպէս գրեալ է ով դատաւոր , եթէ ոչ ։ Ագրիկողայոս ասաց . այո ։

Սրբն

Սբ̃ն Եւստրատիոս ասէ • որդ աղաչեմ զքեզ, զի այս սահմանեալ օրէնք կարգաւորութե եւ առ իս պահեալ լիցի : Ագրիկողայոս ասէ • առ քեզ եւ առ ամենեսեան հաստատուն պահել հարկ 'ի վերայ կայ մեծաւ երկիւղիւ : Եւստրատիոս ասէ • ապաքէն աղաչեմ զքեզ ով իմաստունդ 'ի դատաւորս, հեզուն խոա-նեամ յերկիւղ քո ը̃ օրինացն • եւ ոչ համագոյն գոլով քո քան զբազումս 'ի մարդկանէ՝ փոյթ յանձին կալ յառաջագոյն կամ հաւանել իրաւանց, կամ հաւանեցուցանել՝ ը̃ օրինացդ ասելոյ • ապա եթէ չունիցիս զայդ այդպէս առնել, աղէ առանց բանից եւ քննութեց եւ տարաձգութեց որ յօրէ՝ պատուհասեա՛, սպա՛ն • արա՛ զոր ինչ եւ կամիս՝ վաղվաղակի : Ասէ Ագրիկողայոս • զոր ինչ եւ ախորժես՝ ասա՛ համարձակութբ, քանզի եւ արդար դատարանս՝ ը̃ իրաւանց հաւանի քաղաքավարիլ • եւ դու իրաւանց սորա հաւանեսջիր ը̃ հրամանի ինքնակալաց : Եւստրատիոս ասէ • ո՞ւմ հրամայես ինձ ով դատաւոր երկիր պագանել • աստուածոց, եթէ աստուծոյն : Ագրիկողայոս ասէ • ն̃յ եւ ա̃ծոց : Եւստրատիոս ասէ • մեծագունից, եթէ փոքունց : Ագրիկողայոս ասէ • այո՛, յառաջագոյն արամազդայ եւ ապողոնի, եւ ապա պոսիդոնին : Սբ̃ն Եւստրատիոս ասէ • որո՞ց մարգարէից եւ քարոզչաց հաւանելով, եւ կամ յորո՞ց իմաստնոց գտեալ էք զնո̃ երկրպագելիս գոլ : Ագրիկողայոս ասաց • պղատոնի, արիստոտէլի, հերմեսի, հոմերոսի, եւ այլոց իմաստնոց՝ որ միա-

բան ը՟ նս՟ գրեցին․ որոց եթէ հմտացեալ էիր, պաշտէիր և զյիշատակս նց՟ ով երանաւորիկ ։

Մե՟ն ասէ․ ոչ եմ անտեղեակ միում ումեք 'ի նոցանէ, այլ ամենեցուն հմտացեալ եմ 'ի մանկութէ՟․ ուսեալ եմ և զերաժշտականն ամ՟․ հմուտ եմ թուականութե՟ և աստեղաբաշխութե՟ արհեստիցն, և ոչ հեռի յերկրաչափական գծիցն․ և վարժումն իմաստասիրութե՟ օրէն իսկ է մեր․ և առաքինասէր հօր հանդիպեալ իմ՝ դաստիարակեցայ, մանկացու դոլովն՟ արհեստագիւտ մասանց և գիտութեց․ և եթէ կամեսցիս, սկսցուք նախ 'ի պղատոնէ ը՟ քումդ բանի ։

Պ․ գրիկողայոս ասէ․ գիտեմք զպղատոն՝ առ տիմէի մատենին տրամախօսել, 'ի պիւթիոն իջեալ՝ աղօթս առ ամ՟ծուհին մատուցանելով․ արդ թուեցի՞ քեզ նա իմաստուն գոլ, եթէ ոչ ։

Եւստռատիոս ասէ․ քանզի 'ի տիմէի գրոց սկսար, անդանօր յոյժ բամբասէ պղատոն զա՟ծն քո արամազդ․ զի յերկրորդում մատենին այսպէս գրէ․ " Քանզի ա՟ծ բարի է, դոգցես ամ՟ բարեաց պատճառ․ այլ բազմաց անպատճառելի, այսինքն չարեաց․ իսկ բարեաց զայլ և ոչ զմի ոք պատճառ գոլ ասեմք, քան եթէ զա՟ծ "․ արդ ոչ է պարտ զ՟ունել ոչ զհոմերոս և ոչ զայլ քերթողսն, որք ասեն, թէ զևս (որ և արամազդ) բարեաց և չարեաց պատճառ գոլ հանդիպի․ ոչ սա է զևսն, ոմ քերթողն ասէ, երդմանց և դաշանց եղծիչ․ նոյն և զ՟ աթենայ բնակութ՟ շաղաշարեալ ։

Այլ ոչ գոլեսցուք և զմաքառումն ա͞ծոյն և
զդատաստանն, զոր նոյն քերթողն ասէ լի-
նել ՚ի ձեռն զեւսայ՝ ՚ի ձգել ՚ի ցանկուն զն͞տ,
զորս դուք ա͞ծս կարծէք : Արդ պղատոն և
ոչ զմի ոք կամի ՚ի բնակչաց քաղաքին իւրոյ գի-
տակ լինել այսոցիկ . ոչ համբակի և ոչ ծե-
րոյ ասել ինչ և կամ լսել այսպիսի զարամաղ-
դայ : Զի և ոչ է օրէն աստուածոյ՝ հօր ա-
նարգօղ լինել և հայրասպան . ո՛չ զեւսն առ
՚ի ձեռնջ պաշտեցեալ՝ զիւր հայրն զկռոնոս
յերկնից յերկիր ասի իջուցեալ, և խոշտա-
կեալ զնա, և ինքն ՚ի կարապ փոխարկեալ,
զի այնպիսի սնոտի ապիրատ խաբանօք ապա-
կանեացէ զկինն . վ͞յ յիրաւի պղատոն հեգ-
նէ և թշնամանէ զայդպիսի ա͞ծն քո զզևս,
որ և կանացի բարուք ողբայր անմխիթար ըզ-
սարպեդոնեայ մահն :

Ո՛վ դատաւոր ո՞չ իցէ այս այսպէս . և կամ
եթէ ո՞չ են գրեալ յառասպելական մատեանս
ձեր այդոքիկ . և ահա ինքն պղատոն շարա-
դրօղ իմաստութե͞ ձերոյ՝ հրաժարելի եցոյց
զզևս և զնմանիս ն͞ր, և ա͞մ հիգումն և դսրո-
վելի փարուց և պղծումն առիթ զնա գոլ ասէ .
և զիարդ դուք անհանճար մտօք ստորանկեալ
դնիք ՚ի նոյն մոլորութիս . և զմեզ հարկէք այ-
սօր՝ սատայօդ ոչէիցն և ապականագործ ախ-
տաւորացն և գիճանունէր անշունչ պատկե-
րացն երկիրպագանել :

Առ այսոսիկ զամօթի հարեալ ագրիկողայոս
դատաւորն՝ ասէ . յաղագս մեծի մարդասի-
րութե͞ իմոյ ներեմ քում յանդգնագոյն շա-

ղակրատս բարբառելոյդ. արդ ասա և դու, ո՞րք է այն՝ զոր դու ած անուանեալ պաշտես, և զի՞նչ է յեղանակ նր, և ո՞րպս մարդ գոլ երևեցաւ 'ի կնոջէ. և 'ի դատաստան մահու եկեալ, և խաչեալ 'ի հրէական ազգէն՝ ած ձեզ կարծեցաւ: Եւստրատիոս ասէ. եթէ հրամայես և անձանձրութ լսես, ես կարգի ասացից զոր ինչ խնդրեսդ՝ եթէ ներեսցէ ժամանակն: Գրիգորդայոս ասէ. ասա զոր ինչ ախորժեսդ:

Յայնժամ գեղեցիկ ատենախօսութ Ճոխաբար հաւատարմացոյց զբն Եւստրատիոս, թէ ած ճշմարիտ պարզ գոլ անհասանելի և անքննելի, անայլայլելի, ամենազօր, արդար և բարի. և ածութին մի և անբաժանելի և անբաղդատելի. վն ոչ բաղում ածք լինին, և ոչ մեծ և փոքր 'ի նմա. ոչ ոմն արարիչ այս ինչ արարածոց, և ոմն այն ինչ իրաց. վն և իմաստունքն ձեր ասէ յաներևոյթ զօրութի միոյն այ ակնարկեալ՝ ասացին զնա արարիչ ամի գոլ, և գերակատար գութ, խնամօղ և տեսուչ ամի՝ մակաւասար բնութի. և ահա այս ամ ոչ ի՞նքն 'ի դէպ գայ սուտ ածոց ձերոց, այլ ճշմարտին այ հօր և որդւոյ նորա միածնի ընդ ամենաբ հոգւոյ իւրում, զոր մեքն պաշտեմք: Արդ ով դատաւոր, եթէ ժամ տացես և ևս, և հաւանեսցիս լսել՝ որ ինչ յաղագս ճշմարտին այ իմոյ պատմութի է, և կենսաբեր տնօրէնութե բանին, որ անփոփոխ մնալով յիւրում էութե՝ էառ զհողեղէնս բնութի, և ը ամէանց կիրս մարմնոյ կամաւորու-

րութք վ՟ս մերոյ փրկութ՟ե , զի մերձեցուցէ զմարդիկ առ ա՟ծ , կարծեմ թէ խնկոյն վրէժ-խնդիր լինիցիս ճշմարտութ՟ն ն՟ր , և առ ժամայն խորտակեսցես փութանակի զդիւաձոյլ պատկերս ա՟ծոց քոց . և զերծեալ 'ի խաւարային ժանեաց վիշապին՝ անկցիս յուռկան կենսաբեր աւետարանին երկնից արքային ։

Լռեցոյց այնուհետև զերանելին 'ի խօսելոյ ագրիկողայոս դատաւորն , և թողեալ զիրաւունս հեզութ՟ե՝ զբռնութ՟ի և զերկիւղ 'ի կեր արկանէր ։ Մ՟ բանք բերանոյ քո ասէ՝ զոր խօսեցար , առասպել համարեալ են առաջի աչաց իմոց . արդ յայսմ հետէ ոչ ևս ներէ քեզ ատեանս մեր և հրաման ինքնակալին՝ խօսել ինչ յաղագս ա՟յն քո . զի ոչ եմք բաւական զմեծաց և զա՟ծայնագոյն թք՟րաց մերոց զառաքինութիւս բամբասել , այլ՝ յա՟մի հպատակ լինել ն՟ց . վ՟յ թողել քո զա՟մ բան , և 'ի բաց կացեալ յը՟դիմաբանութեանցդ՝ անկեալ երկիրպագ և զոհեա՛ ա՟ծոց ինքնակալին . ապա եթէ ոչ՝ զփորձ առցես զև՟ս սաստկագոյն տանջանաց , դու և գործակից քո օրէստէս , զորս ոչ երբէք տեսեալ իցէք ։

Պ՟ննի ետ ս՟բն եւստրատիոս , և ասէ . զի՞ա՟րդ վայրապար և սնոտի աշխատութ՟ի հասուցանես մեզ բանիւք , և ոչ յառաջագոյն 'ի գործ արկանես՝ զոր ասեսդ ։ Յայնժամ անօրէնն ագրիկողայոս խորհեցաւ նախ զօրեստէս 'ի տանջանս մատուցանել ահագինս , զի թերևս ահ արկցէ և եւստրատիոսի . հրամայեաց բերել մահիճս երկաթիս , և տարածել 'ի

ներ-

ներքոյ հուր բղմ․ և երբև արտաշիկագոյն լինէին մահիճքն, և ձուագայթք փայլատականց հատանէին 'ի նմանէ, հրամայեալ զսբն ովրեստէս յառաջ մատուցանել, և յորսայս առնել 'ի վր մահճացն․ և ասէ ցեւստռատիոս․ ով եւստռատիէ՝ զպատուհասն, որ կայ և մնայ քեզ, յայսմ ունիս տեսանել, և յառաջագոյն զմտաւ ածել զօգուտ անձին ք զփորձ տանջանաց ։

Երբև ածին դահիճքն զսբն ովրեստէս մերձ 'ի հրացեալ մահիճսն, սկսան այլագունիլ դէմք երեսաց սբյն․ քանզի զարհուրեցաւ է տեսիլ տանջանարանացն․ և հայեցեալ 'ի սբն եւստռատիոս՝ ասէ ցնա․ աղօթս արա վն իմ տէր եւստռատիէ, զի տագնապին յիս միտք իմ ։ Իսկ նա ասէ․ մի՛ վրդովիր և մի՛ զանգիտեր եղբա՛յր իմ ովրեստէ, զի տեսութին միայն ունի զերկիւղն, այլ զգայութի և ոչ մի ինչ լինիցի քեզ՝ եթէ հաւատով ընթասցիս 'ի նահատակութի․ վն զի է մեզ է օգնութի տն այ մերոյ՝ 'ի փրկել զմեզ յառժամանակեայ նեղութէս․ արդ մի՛ երկնչիր, այլ յիշեա՛ զնահատակութի աւքսենտիոսի և այլ սբյց, և մի՛ երևեսցիս վերջին և վատթարագոյն․ զի երևելիքս՝ ժամանակեայք են, իսկ հանդերձեալքն՝ յաւիտենականք․ որ պատրաստեալ կայ և մնայ զանձ անապական 'ի տնէ յուսացելոց իւրոց ։

Եւ 'ի խօսել զայսոսիկ սբյն եւստռատիոսի է սբյն ովրեստի՝ շուրջ կային զնոքօք բազմութի զինուորաց․ այլև արք քաղաքին սե-

բաս-

բաստոնոյ հանդերձ կանամբք և որդւովք ժողովեալ էին 'ի տեսիլ սրբ͞ցն , և դիզէին կուտէին մի զմիով . և սպասաւորք սատանայի առաւել քան զառաւել բորբոքէին զհրատն 'ի ներքոյ մահճացն : Յայնժամ երանելի վկայն ք͞սի ովրեստէս երթեալ մօտ առ հրացեալ մահիճն՝ սկսաւ աղօթել այսպէս . Տ͞ր յաւիտենական՝ հայր տ͞ն մերոյ յ͞սի ք͞սի , ապաւէն և յոյս ամենեցուն՝ որ կարդան առ քեզ 'ի նեղութե͞ . գթա՛ յանարժանութիս իմ, և հաստատո՛ւն պահեա 'ի հաւատս ճշմարտութե͞՝ որ առ քեզ՝ տ͞ր ա͞ծ իմ . տո՛ւր համբերութի͞ տկարացեալ մարմնոյ իմոյ . զի ոչ արհամարհես զայնոսիկ՝ որ յուսացեալ են 'ի քեզ . զօրացո՛ զմիտս իմ, զի անուն քո փառաւորեսցի յաւիտեանս :

Եւ ասացեալ զայնն հանդերձ երանելի վկայի͞ն եւստրատիոսիւ , կնքեաց զինքն ս͞բն ովրեստէս , և վաղվաղակի առանց զանգիտելոյ ել 'ի վ͞ր հրացեալ մահճացն . պարզեցաւ բոլոր մարմնով 'ի վ͞ր հրահոսան մեքենայիցն . 'ի ձայն բարձր աղաղակեաց և ասէ . տ͞ր յ͞ս 'ի ձեռս քո աւանդեմ զոգի իմ . և նոյնժամայն աւանդեաց զոգին :

Յետ այսր ա͞մի հրամայեաց դատաւորն տանել զս͞բն եւստրատիոս կապանօք 'ի բանտ . և անդ առանձինն լինելով նորա՝ կոչեաց առ ինքն զծառայն , որ ոչ մեկնէր 'ի նմանէ , և ասէ . ե՛րթ որդեա՛կ իմ, և փութանակի բերցես ինձ քարտէս , զի գրեցից զկտակ ելից հրաժարման իմոյ . քանզի հանդերձեալ եմ

և

և ես փախիւ կալ առաջի ոչ : Այս գրեաց ե-րանելին զմծ հանդէս նեղութեանն՝ որ հասին ի վր նր . և պատուիրեաց՝ զի զսբ ոսկերս նշխարաց ընկերացն իւրոց չորեցունց և զիւրն տարցեն ի հայրենի բնակութիւն իւրեանց յա-րաւրակացւոց քաղաքն , և դիցեն յառանձին տեղւոջ՝ որ կոչի բոսոսա (ըր Ճաուրնտրին) և կիմ անալիկոծոր (ըր մետափրաստեսի) . Քզի սբ վկայքն՝ որ Ե նմա կատարեցան՝ Որեստե-տէս , Մարդարիոս , Աւքսենտիոս և Եւգինէոս՝ երդմնեցուցեալ էին զսբն Եւստրատիոս , զի յետ փախճանի նց մերձ առ նմա դիցին մար-մինք նց . վոյ և նա այնպէս գրեաց ի կտա-կի իւրում : Իսկ զհայրենի ստացուածսն՝ զոր ունէր յարօրկա , հրամայէր տալ ի սպաս ալ-տոյից վկայարանին իւրեանց . և զայլ ամ պաճարեղէն անդեայս և զինչս յերկուս բա-ժանել . զմինն բաշխել աղքատաց , և զմիւսն շնորհել քերցն իւրոց . և զծառայսն և զա-ղախնեայսն ազատել հանդերձ թողակօք . և զայս այսպէս կտակ գրեալ՝ պահեցաւ զօրն զայն ի բանտին :

Իսկ եպս քաղաքին սեբաստիոյ յայնմ ժամա-նակի ի Թաքստի էր , (այն ինքն է սբն վլա-սիոս՝ որ զկնի կատարեցաւ ,) վն չարաչչուկ և դառն հալածանաց . սա եկն ի ծածուկ գի-շերայն ի բանտ անդր . և տուեալ ինչս պահա-պանացն՝ աղաչեաց ազդ առնել սբյն Եւստրա-տիոսի . քանզի լուեալ էր երանելի եպսին վն իմաստութեան նր , և համբերատար ժուժ-կալութեան անտանելի չարչարանաց , և թէ որ-

պէս

պէս յամօթ արար յատենի զիշխանն անօրէ-
նութեան և զննոտի պաշտամունս նորա ։ Այլ և
մտեալ 'ի բանտն՝ ետես զՔ՟րս վկայն պնդեալ
'ի կոճեղս ․ և անկեալ 'ի վ՟ր պարանոցի ն՟ր՝
ելաց դառնապէս ․ և սկսաւ համբուրել
զշղթայսն , որ յոտսն և 'ի ձեռսն ն՟ր ։ Այլ ասէ
ցնա սբ եպսն ․ երանելի՛ ես դու որդեա՛կ իմ
եւստռատիէ , զի ընկալար այդպէս համբե-
րութե ժուժկալութե 'ի մարդասիրէն Այ ․ և
ախոյեան անպարտելի գտար ը՟դիմամարտ
զօրութե թշնամւոյն ․ և բարձրացուցեր զար-
դիւնս արդարութե քո ․ միայն եթէ հասանի-
ցես անսխալանօք 'ի նպատակ վերին յաղթա-
նակին 'ի կոչումն հօրն երկնաւորի՝ հաղորդ
լինել քեզ ոչ չարչարանաց , նոյնպէս և փա-
ռաց միածնին ․ արդ աղաչեմ զքեզ որդեակ
իմ , յիշեա՛ զիս առաջի աթոռոյ միածնին 'ի
հանդիպելն քում փառօք նմա ․ և մի՛ մոռա-
նար զանարժանութիս իմ , այլ հայցեա՛ մասն
ողորմութե գտանել ինձ ․ միանգամայն և փա-
րատել զմէգ և զխաւար հալածմանց՝ որ ընդ-
մեօք շուրջ տարածեալ է ․ ծագել զլոյս ա՟ծ-
գիտութե 'ի սիրտս յարուցելոց 'ի վ՟ր մեր ,
շնորհելով զխաղաղութի Այի ․ զի բարձրասցի
եղջիւր եկեղեցւոյ ս՟բյ ։

Պ՟խնի ետ սբն եւստռատիոս , և ասէ ցեպսն ․
Տ՟ր իմ և հա՛յր հոգևոր և վերատեսուչ հօ-
տին քոյ , մի՛ այդպէս խորհեսցի սրբութիդ
քո ․ զի և ես 'ի քէն ունիմ պէտս օգնակա-
նութե՝ յուղարկաւոր լինել ինձ աղօթիւք ․ ոչ
զի արժանաւոր գտայց հասանել մասին ժա-
ռան-

ւանդութե՟ սր՟բյն 'ի լոյս ։ Եւ զայս ասացեալ՝ նստոյց առ իւր 'ի մէջ բանտին զսբ՟ եպ՟սն իւ-րովքն հանդերձ . և ասէ ցնա . Վասնզի հան-դերձե՟լ եմ վաղի՟ն յերրորդ ժամու ելանել 'ի մարմնոյ աստի և մտանել առ ա՟ծ՝ առ որ անձկացեալն եմ, ոչ ծանեայ զառաջիկայ ինձ ճանապարհն 'ի ձեռն հրեշտակին , որ երևեցաւ ինձ , արդ առեալ զկտակս իմ՝ զոր գրեցի աստ 'ի բանտի , ընթերցիր ։

Եւ յորժամ ընթերցաւ և հաւանեցաւ , ա-ղաչեաց երանելին զեպ՟սն՝ ստորագրել ըղ-թուղթն հանդերձ կղերիկոսօքն , որ ը՟ նմայն էին . ոչ զի հաստատուն և անշարժ եղիցի . և երդմնեցոյց զեպ՟սն , ոչ զի ինքն աշխա-տեալ տարցէ զնշխարս ն՟ր և զս՟րբյն Օվրեստի 'ի գաւառն իւրեանց , և դիցէ հանդերձ այլ ևս ընկերօքն 'ի նմին տեղւոջ՝ զոր յիշատակե՟լ է 'ի կտակի իւրում . և դու ասէ վարձս բա-րեաց ընկալցիս 'ի հասարակաց արարչէն 'ի հանդերձեալ յաւիտենին ը՟ ա՟մ սր՟բս ։

Եւ իբրև խոստացաւ եպ՟սն անյապաղ կատա-րել զա՟մ պատուիրեալսն 'ի նմանէ , այլ ևս աղաչէր զնա երանելի վկայն , զի և զսբ՟ հա-ղորդութի՟ յետին թոշակին առցէ 'ի նմանէ . քանզի ասէր , եթէ յորմէ հետէ ըմբռնեցայ 'ի կապանս , ոչ եմ հաղորդեալ 'ի կենարար մարմնոյ և յարենէ որդւոյն ա՟յ ։ Արդ այնու-հետև 'ի ձեռն երկիւղածաց և պատշաճաւոր պաշտօնէից բերեալ լինէր խորհուրդն սրբու-թե՟ . և մատուցեալ սբ՟ն Եւստրատիոս առ երանելի եպ՟սն՝ ընդունէր 'ի նմանէ զերկ-

նային

նային մանանայն ։ Յայնմ վայրի յանկարծա-
կի ոմն փայլատակումն ահեղ ծագեաց ՚ի բան-
տի անդ . և անստուեր լուսով լցեալ լինէր
տունն . և հոտ անուշութե՟ բուրեաց . և երգք
հրեշտակաց լսելի լինէին . և ահա գայր ձայն՝
որ ասէր . Ո՛վ եւստաթիէ քաջ զինուոր իմ,
բարիոք աշխատեցար . այսուհետև ընկալ
զպսակն՝ որ պատրաստեալ է քեզ յինէն ։
Եւ իբրև լսէին զերանելի և զերկնաւոր բար-
բառն , ամենեքեան անկեալք ՚ի վ՟ր երեսաց
իւրեանց , և. անձառ խնդութ՟ լցեալ՝ երկիր-
պագանէին ա՟յ , փառք ՚ի բարձունս առաքե-
լով փրկչին մերոյ յ՟ի ք՟ի , որ զօրացուցանել
կամեցաւ զերանելի վկայն իւր ։ Եւ այնպէս
զգիշերն ա՟մ հանա՟պզորդէին յաղօթսն ա՟յ և
՚ի մ՟ղպութե՟ ս՟բյ վկային հանդերձ եպ՟սին ։
Եւ իբրև այգն զառաւօտն մերկանայր , ան-
կանէր առաջի ն՟ր վկային եպ՟սն , ողջունէր ըզ-
ն՟ր և զն՟մծակիր մարմին ն՟ր . և ՚ի գուձս անկեալ
առաջի ա՟յ հանդերձ նովաւ՝ խնդրէր այցե-
լութի՟ առնել փրկեալ ժողովրդեան իւրոյ ,
և դադարեցուցանել զխռովութի՟ հալածանաց
եկեղեցւոյ ս՟բյ ։ Իսկ ն՟ր վկայն բուռն հա-
րեալ զձեռանէ եպ՟սին և եդեալ ՚ի վ՟ր աչաց
իւրոց՝ համբուրէր և ասէր . աղօթս արա վ՟ս
իմ կենդանի վկայ ք՟սի և ն՟ր հայրապետ . և
մի մոռանար զգրեալն ՚ի կտակին իմում ։ Եւ
յետ այսորիկ յարուցեալ եպ՟սին , և տ՟նագրեալ
զնա նշանաւ խաչին՝ ասէ . խաղաղութի՟ տ՟ն ա՟յ
եղիցի ը՟ ձեզ . և նոյնժամայն ել արտաքս ։
Իսկ ագրիկողայոս դատաւորն ը՟ առաւօտն

նըս-

նստէր 'ի վ՟ր բեմին , և հրամայէր ածել զա-
ռաջեաւ զսուրբն Եւստրատիոս . և իբրև ետես ,
տուեալ զնա մեկուսի յամբոխէ անտի՝ ասէ
ցնա . Եւստրատիէ , երդուեա՛լ իմ 'ի փրկու՟թ
ըծոյն և 'ի վկայու՟թն տեսչու՟ն ն՟ջ , զի յոյժ
տրտմեալ եմ վ՟ս քո , զի ոչ առեր յանձն հա-
ւանել հրամանաց ինքնակալին . արդ վասն
հանդիսական ատենիս՝ կերպարանօք միայն
'ի տեսիլ ռամկիս խոնարհեալ երկիր պագ-
ա՟ծոցն . և 'ի սրտի քում զհաւատսն քո հաս-
տատուն պահեա առ ա՟ծն քո , և նմա երկր-
պագեա՛ . զի թէ ա՟ծ է նա , զծածուկ սրտիդ
քո տեսանէ . և լեր երանելի յ՟ծիս . և մի՛
այդպէս զգեղեցկու՟թ հասակի քո կորուսա-
ներ չարաչար . որ այդքան իմաստու՟թ ունե-
լով՝ գնաս իբրև զմի ոք 'ի մահապարտաց 'ի
կորուստ ։ Եւ եթէ էր ինչ հնար թեթևա-
ցուցանել զատեան դատարանիս 'ի վ՟ր քո , և
ո՛չ վայդ ես խնդրէի 'ի քէն . բայց 'ի վ՟ր քո
խանդաղատի սիրտ իմ, և ձմլին երիկամունք
իմ, և յոյժ խնայեմ և գթամ 'ի քեզ . զի զա՟մ
գիշերս ցաւագին տրտմեցայ , մինչև քուն
հատաւ յաչաց իմոց ։

Ս՟րբն Եւստրատիոս ասէ . ո՛վ դատաւոր մի՛
տրտմիր և մի՛ տագնապիր վ՟ս իմ, և մի՛ 'ի նա-
նիր խորհրդով վրդովէր զմիտս քո . զի ո՛չ եր-
բէք խորհեալ եմ ունկն դնել կորստական
խրատու քո . այլ յա՟մի հաստատուն և անշարժ
ունիմ զհաւատս իմ որ 'ի ՟տր մեր յ՟ս ք՟ս . և տան-
ջանարանք քո յուրախու՟թ համարե՟լ են ինձ .
և եթէ ոչ հաւատաս , դարձե՟լ միւսանգամ

սկզբն արա չարչարանաց՝ որպէս և կամիս ։ Իսկ ափրիկողայոս ծածկեալ զերեսս իւր՝ ցուցանէր ցաւակից լինել յոյժ ս̃ին ․ մինչև ծանուցեալ և ամբոխին զխանդաղատանս նորա 'ի վ̃ր արդարոյն՝ մորմոքէին և լային միաբան հելլենացիք հանդերձ քաղաքացեօքն ը̃ կորուստ այնպիսւոյ առն իմաստնոյ ։

Յայնժամ ս̃բ վկայն մեծաբարբառ աղաղակաւ սկսաւ խօսել առաջի ատենին , և ասէ ․ ո՛վ ափրիկողայէ զի՞ յապաղես և ոչ կատարես վաղվաղակի զհրամանս թագ̃րաց քոց , և զհաճոյս հօրն քում սատանայի ․ քանզի ին՛ա է՝ որ ածէ 'ի վ̃ր իմ քև զփորձու̃իս զայս , զի այդպիսի մեքենայիւք պատրանաց խափանեսցէ զիս յառաջիկայ երանութեցն ։ Այլ ես ծառայ եմ ա̃յ բարձրելոյ՝ արարողի զերևելի և զաներևոյթ արարածս ․ և հակառակիմ ը̃ անա̃ծ հրամանի ինքնակալի ձերոյ , և արհամարհեմ և հրաժարեմ 'ի չարաչար պաշտամանց ա̃ծոց ձերոց ։

Որդ այնուհետև տեսեալ դատաւորին ափրիկողայոսի զանփոփոխելի և զհաստատուն միտսն անյաղթ վկային ք̃սի՝ դատակնիք մահու հատանէր 'ի վ̃ր նր̃ այսպիսի օրինակաւ ․ Օեւստատիոս զայր իմաստուն և զերևելի 'ի զինուորական գնդիցն , իշխանական փառօք պատուեալ յինքնակալացն , քանզի անարգեաց զպաշտօն անմահից ա̃ծոց մերոց , և արհամարհեաց զհրամանս և զկրօնս ինքնակալացն , ընտրելով զմահ վ̃ն սնոտի յուսոյ խաչելոյն յս̃ի հրէի ուրեմն՝ որ 'ի նազարեթէ գա-

լիլեացուցն էր, վ՟ոյ արդարադատ օրէնքս հռովմայեցւոց հրամայեցին 'ի ձեռն հրոյ կենդանակեզ առնել զչարաբաստ և զանբարեսէր մարմին նորա ։

Եւ իբրև ընթերցան զայս առաջի բազմութեն, առ ժամայն հնոցն պատրաստեալ լինէր ։ և ա՟մ ատեանն և արք քաղաքին ընթանային զկնի սո՟յն՝ տեսանել զհանդէս նահատակութե՟ն նո՟ր ։ Իսկ երանելին մերկանայր ըզհանդերձն յիւրմէ ։ և առիգածաւն՝ զոր սփածեալն էր, մերձ կացեալ առ հնոցին, սկսաւ աղօթել, և ասել այսպէս ։

Մեծացուցանելով մեծացուցանեմ զքեզ տ՟ր ամենակալ ։ և մեծացի՛ր տ՟ր յ՟ս 'ի մարմնի իմում և յոգւոջս ։ զի հայեցար 'ի խոնարհութիս իմ, և ոչ մատնեցեր զիս 'ի ձեռս նեղչաց իմոց, և կեցուցեր զիս ողորմու՟թ քով, և ծածկեցեր զիս ը՟ հովանեաւ թևոց քոց ։ Եւ արդ եկեսցէ 'ի վ՟ր իմ գթու՟թի քո տ՟ր, զի աղքատացայ յոյժ ։ զի խռովեցաւ անձն իմ յելանել ոգւոյ 'ի մարմնոյ աստի ։ մի՛ երբեք խորհուրդք չարք հակառակորդին տիրեսցեն 'ի վ՟ր իմ, և արգելցեն զիս 'ի խաւարն արտաքին վ՟ս յանցանաց իմոց 'ի կեանս յայսոսիկ ։ ողորմեա՛ ինձ տ՟ր, և մի՛ մատներ զանձն իմ դժոխոց ։ և մի՛ տացես ինձ տեսանել զխաւարային երեսս խարդաւանօղ բանսարկուին ։ այլ ընկալցին զիս հրեշտակք քո զուարթունք և լուսաւորք ։

Տո՛ւր տ՟ր փառս անուա՟նդ քո ս՟բյ, և զօրու՟թդ քո կեցո՛ զիս ։ և կայո՛ զիս ը՟ աջմէ ա՟ծային

քո

քո բեմիդ ․ 'ի դատելն զիս մի՛ մերձեսցի յիս ձեռն իշխանի աշխարհիս այսորիկ՝ ձգել զիս 'ի խորս անդնդոց ․ այլ դու Տէր մե՛րձ լեր առ իս , և կեցուցիչ և օգնական և պաշտպան իմ լեր ․ զի մարմնաւոր չարչարանքս՝ որ հասին 'ի վերայ իմ, ուրախութիւն և ցնծութիւն եղև ծառայիս քո ։ Ողորմեա՛ ինձ Տէր Աստուած , շաղախեալ մեղօք անձին , և մաքո՛ւր ընկալ զիս ․ զի կեալն ինձ Քրիստոս է , և մեռանելն վասն անուանդ քո փառաւորելոյ՝ ճոխութիւն անապական գանձուց և անկողոպտելի մեծութիւն ստացուածոց ։

Ո՛վ ճշմարտութիւն և հայր ողորմութեան , և հոգի՛ բարութեան և զօրութեան և իմաստութեան , գոհանամ զքէն , զի զանարժանութիւնս իմ արժանի համարեցար անապական բարութեանց քոց ։ Խաղաղութեան նաւահանգիստ , ընկա՛լ զիս՝ որ ծփեալ եմ յանդնդապտոյտ յորձանս ծովու մեղաց կենցաղոյս՝ պատրանօք յաւիտենից ։ Առ քեզ կարդամ և խնդրեմ 'ի քէն , տո՛ւր համբերութիւն 'ի նեղութեանս , զի յաղթեցից բանսարկուին ․ զի դու ես Տէր Աստուած ճշմարիտ , որ զբանն կենաց տարածեցեր յերկրի , և հալածեցեր զմրրիկ անօրէնութեան , և զարդարութիւն քո ծագեցեր առ իս ․ որ միշտ ապրեցուցանես զյուսացեալսն 'ի քեզ ․ տո՛ւր ինձ արժանապէս նահատակելով առաջի քո՝ արժանանալ յաւիտենական կենացն ։ Եւ որք հաւատով կատարեն զյիշատակս մեր , և յիշեսցեն զմեզ 'ի նեղութեան՝ կարդալով առ քեզ Տէր Աստուած մեր 'ի բարեխօսութիւն անձանց իւրեանց , դու ո՛վ բարերար Աստուած և մարդասէր , լուիցես և փրկեսցես զնոսա յամենայն վտանգից

հոգւոյ և մարմնոյ. և մի՛ թողուր ՚ի ձեռանէ
քումմէ զեկեղեցի քո տ՟ր. ընկալ և զոգի իմ
խաղաղութ՟բ ը՟ ամ՟ ս՟բ՟ս քո. և քեզ փառք յա-
ւիտեանս ։

Եւ յորժամ ասաց զայսն, ձայն եղև յերկ-
նից. եղիցի՛ն խնդրուածք քո. և նոյնժամայն
կնքեալ զինքն նշանաւ տ՟ր խաչին՝ եմուտ ՚ի
մէջ հնոցին ։ Եւ հուրն բորբոքեալ առագաս-
տաձև շուրջ պատէր զմարմինովն երանելի վկա-
յին, և բոցն բարձրացեալ ՚ի բարձունս ելանէր.
և այնպէս կենդանախառնեալ ՚ի մէջ հրոյն
վկայն ք՟ի՟՝ հանդերձ օրհնութ՟բ աւանդեաց
զհոգին ։ Եւ տեսին՝ զորս արժանիս արար տ՟ր,
զհոգի ս՟բ՟յն, զի իբրև զձառագայթ փայլա-
տականց լուսոյ փայլեալ՝ ելանէր ՚ի բարձունս ։
Իսկ յետ կատարման վկային՝ անօրէնն ագրի-
կողայոս յարուցեալ գնաց յապարանս իւր. և
խրախութիւն մեծ արարեալ՝ ընթրիս տայր
բարեկամաց իւրոց, քաջութի՟ մեծ համարե-
լով զգործն՝ զոր գործեաց. և ամ՟ ամբոխ քա-
ղաքին սփռեցան յիւրաքանչիւր տեղիս. և ոչ
ոք իշխէր մերձենալ, և ձեռն արկանել ՚ի
նշխարս ս՟բ՟յն՝ յաղագս սպառնալեաց դատա-
ւորին ։

Իսկ եպիսկոպոս քաղաքին, վլասիոս կամ պետ-
րոս, առեալ ը՟ իւր արս երկիւղածս ՚ի ժառան-
գաւորաց եկեղեցւոյն, եկն ՚ի գիշերի՝ ամ-
փոփեաց զնշխարս ս՟բ՟ց վկայիցն, զովրեստին
և զեւստրատիոսին. և եդեալ ՚ի փայտեղէն
արկղագործ տապանին՝ պահէր ժամանակս
ինչ. և ապա ինքնին բարձեալ տանէր ՚ի հայ-
րե.

րենի գաւառն խուրեանց՝ 'ի քաղաքն արաւրա-
կացուց , փոխեալ 'ի հանգիստ՝ 'ի տեղւոջն ,
զոր ս̃բյ վկային նշանակեալ էր 'ի կտակի անդ-
խուրում ։ Նոյն յետ դադարման հալածանացն՝
շինեաց վկայարանս 'ի վերայ հանգստարանի
ս̃ցն հնգեցունց անյաղթ վկայիցն ք̃սի ,
աւգսենտիոսի , մարդարիոսի , եւգենիոսի ,
ովրեստի , և մեծին եւստրատիոսի ․ մեծա-
պայծառ խնդութ̃ և փառաւորեալ հանդիսիւ
ամ յամէ կատարելով զօր յիշատակի նց̃ յե-
րեքտասաներորդի ամսեանն դեկտեմբերի ,
'ի փառս ք̃սի ա̃յ մերոյ՝ յորմէ ընկալան զա-
ներծուե̃ և զանապականուե̃ պսակն ․ որում
լիցի և մեզ հաղորդս լինել՝ բարեխօսութ̃բ
ս̃ցս և ա̃մ ընտրելոց , շնորհօք և մարդասի-
րութ̃բ տ̃ն մերոյ և փրկչին յ̃ի ք̃ի ․ որում վայե-
լէ փառք՝ իշխանութի̃ և պատիւ ը̃ հօր և հոգ-
ւոյն ս̃բյ՝ յաւիտենից յաւիտեանս ամէն ։ (1)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

(1) Գեղեցիկ միաբանութ̃բ՝ զոր ինչ ընթեռնումք 'ի
պատմական մեծ Ճառընտրի մերում Ա ․ յաղագս ս̃ցս
Եւստրատիոսեանցս , զնոյն ծայրէ 'ի ծայր տեսանեմք
և 'ի Ճառընտրի յունաց , զոր յանուն մետափրաստեսի
բերեն լիպոմանոս , սուրիոս , և այլք՝ լատին նեթ
թարգմանութ̃բ ։ Մեք սովորաբար զմեր ընթերցուած
պահեցաք՝ յակն արկանելով և զոր առ այլս՝ 'ի սատար
պարզութե̃ 'ի խրթնութիս ինչ , կա̃մ 'ի սխալագրութիս
գրչի ։ Քաղաքն ս̃ցն եւստրատիոսի , որ 'ի Ծ̃ ․ կոչի ա-
րաւրակ (կամ արաբրակ) , և կամ արաւրակացուց քա-
ղաք , և 'ի լտ․ արաւկենաց , կա̃մ արաբրակինաց , 'ի Հ̃ ․
ասի ․ արօրակայ , կա̃մ արօրկացւոց քաղաք ․ որ է արզըն-
ցիք ․

ցէք, կամ որ արդ. կոչին արզընցէք:

Պատոհով իշխանուն էր սկն եւստաթիոս՝ ըստ մետափր. կամ ըստ սուրիոմի, գօմձենտաւռիէնիէս. որ ասի զախշատակաց դպրէ, զատենադպրէ, պդահճասլետէ, և զայլ երևելի իշխանաց ատենի, կամ զհամարակալ հազարապետէ գնդի. վասն 'ի Ծ. դնի պարզապէս՝ իշխան զօրաց. և Հ. եղեալ է, * պատոհով 'ի դքսական կարգէն 'ի
„ հարկաւորացն ||. և տր իէլ. * պատոհով սկենարոս
„ 'ի դքսէ 'ի մեծ կարգէ ||. կամ ըստ Հ = Ց. * սկեւինա-
„ րիոս պատոհով 'ի դկքսական կարգէն 'ի հարկաւո-
„ րացն ||. ուր կամ պարտի լինել սեկուեդարիոս, ըստ ատենադպիր. և կամ է աղաւաղումն պաշտաման նր 'ի պատանեկուն, իբր զի էր էքսկեփտոր կամ էքսչէփտօռ. ըստ դպիր՝ որ գրէ զբան ատեանն 'ի բերանոյ այլոյ. ապա եթէ յունարէն ստուգաբանեսցուք, սկինարիոս մարթի լինել վրանապետ. այլ զայս ոչ ունիմք այլուստ ստուգել:

Սատաղիա կամ սատալիա. 'ի Հ. = Ց. նոյնպէս ուղիղ գրի առ տր իէլի ըստ Ծ. և մետափր. սատաղացւոց կամ սատալացւոց քաղաք. ապա վրիպակ է եղեալն 'ի Հ. ատաղիա: Թուղթք Ճագրաց, Թէ չատախ՝ որ 'ի զանազան տեղիս դնի, իցէ՞ նոյն ընդ հնչմանս սատաղիա:

Որ յամենեցունց գրի մարգարիոս, Հ. = Ց. ունի միշտ Մարգարայր. և այս երևի բնիկ հնչումն հայերէն. զոր յոյնք հելլենացուցանելով գրեցին մարտարիոս. (որ և լինի մարտայր. իբր այր մարտի կամ արի). և 'ի մեզ անդրէն փոխանցեալ եղև մարգարիոս: Նոյնպէս և զովրեստէսն հայացուցեալ առաւել՝ գրէ Հ. = Ց. աւեստիոս, կամ աւեստէս:

Որ Թաղեացն զսէս, էր վլասիոս. այլ զի պետրոս եղս յիշի 'ի Ծ. սա լինի չինօղ վկայարանին:

Կամիցաք նշանակել և զայլ տարբերութիս ինչ ընթերցուածոց՝ որ ըն Ծ. և ըն մետափր: Այլ առ այժմ և այսչափ ինչ շատ համարեցայ վկայաւէր ընթերցասիրաց. զի որ այսքանեօք ոչ շատանայ, և ոչ առաւելեօքն յագեսցի: Այլ իցէ՞ Թէ ոչ այնչափ նիւթական տեղեկութք, որչափ հոգևոր արդասեօք պարարեսցին հոգիք վերծանողաց զվարս և զվկայաբանութիս սոցա. զի լաւ է մերձենալ առ սոսա՝ վարուք, քան բանիւք:

ՑԱՆԿ

ՑԱՆԿ
ՎԱՐՈՒՑ ՍՐԲՈՑ
որ 'ի հատորն . Թ. :

		երես .
ա .	Գրիգորի սքանչելագործի . .	5
	(Երկրորդումն տօնի սրբյն Նիկողայոսի)	38
բ .	Միւռոնայ եպսի կրետացւոց . .	39
գ .	Յուլիանեայ կուսի, և որոց ըն նմ:	46
դ .	Վասիլուհւոյ, կամ վասիլիդեայ կուսի	82
ե .	Յակովբայ առաքելոյ ալփեան .	89
զ .	Շմաւոնի նախանձայուզի, որ և Սիմովն կանանացի	96
է .	Կղեմայ հռովմայ հայրապետին .	102
	և կղեմայ՝ անկիւրիոյ հյրպետի .	121
ը .	Բագարատայ տաւռոմենոյ եպսի .	130
թ .	Գրիգորի ակռականդացւոյ . .	144
ժ .	Անդրէի առաքելոյն	168
ժա .	Պենարիոսի եպսի, և որոց ըն նմ:	175
ժբ .	Մերկեռիոսի զօրավարին . . .	188
ժգ .	Յակովկայ բազմահատ վկայի . .	203
ժդ .	Իրաւափառայ հովուի	228
ժե .	Հարց եգիպտացւոց . 237 . Գօղոսի . 239 . Գօղայ . 246 . Մակարայ՝ ա . բ . գ . 252 . Մարկոսի .	

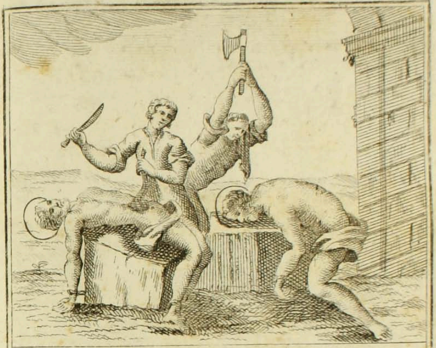

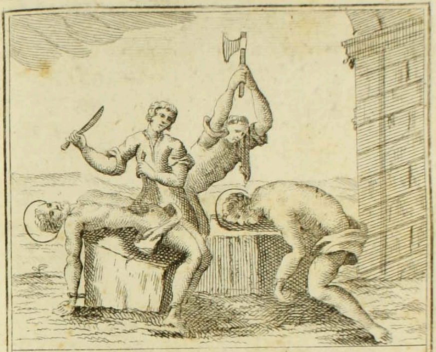

[illegible]

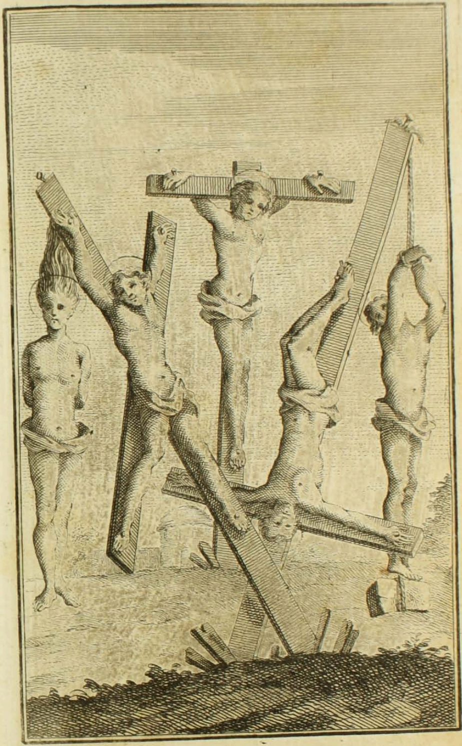

[illegible]